
MAAILM
JA
MÕNDA

Teravmäed

Kirdemaa

Franz Josephi maa

Flora neem

PÕHJANABA

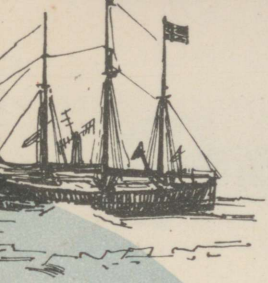

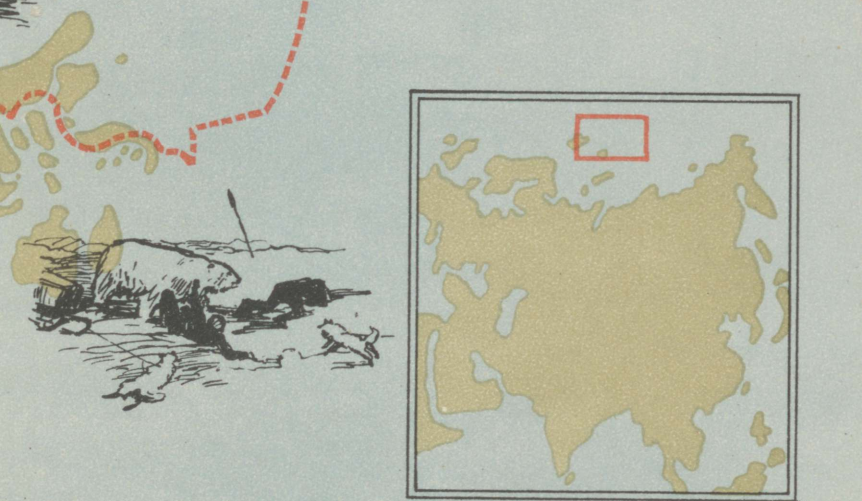

REISIKIRJELDUSTE SARI

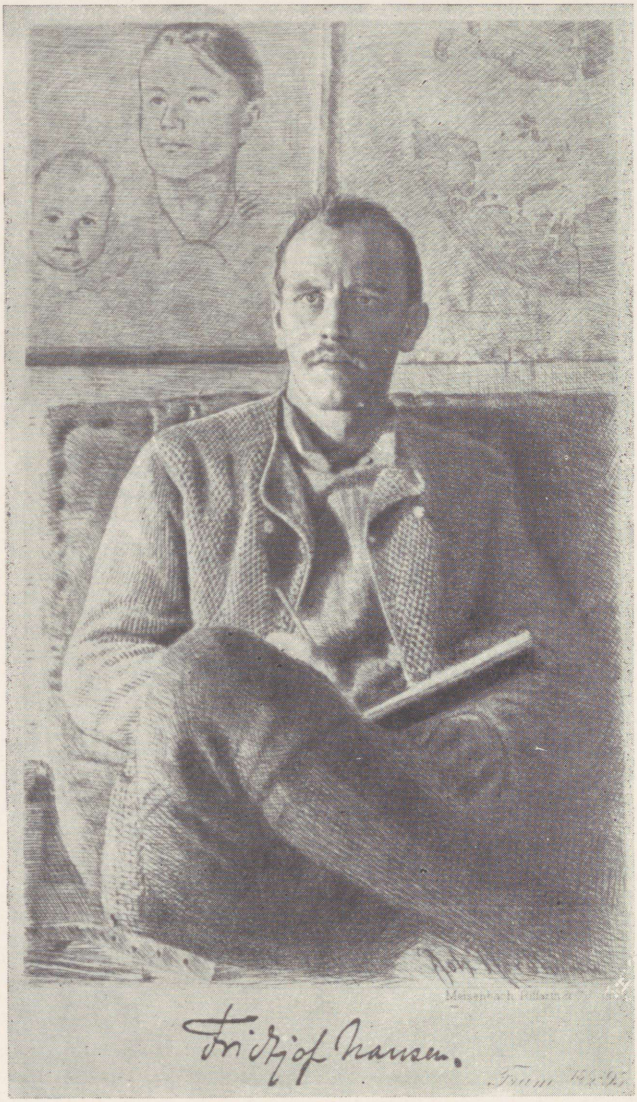
Fridtjof Nansen.

A-22727 III

FRIDTJOF NANSEN

«Fram»

POLAARMERES

II

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1959

Originaali tiitel:
FRAM OVER POLHAVET
Den norske polarfærd 1893—1896
Af
Fridtjof Nansen
Med et tillæg af Otto Sverdrup
Anden del
Kristiania
H. Aschehoug & Co.s Forlag
1897

NORRA KEELEST TÕLKINUD
H. Sepamaa

VÄRSID TÕLKINUD
V. Beekman

KÖITEKAANE KUJUNDANUD
R. Pangsepp

ÜMBRISPABERI KUJUNDANUD
U. Külv

2
Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu
45669

I

EBAÕNNESTUNUD TEELEMINEK MATKAVARUSTUS

«Teisipäeval, 26. veebruaril [1895]. Ometi viimaks on käes see päev, see suur päev, mil retk peab algama. Hulk nädalaid on möödunud usinas töös, mida nõudis kõige valmisseadmine. Juba 20-ndal oleksime pidanud teele asuma, kuid lükkasime selle päevast päeva edasi: ikka leidus üht-teist, mida oli tarvis veel teha või paremini teha. Kõige pärast, mida tuli teha ega tohtinud unustada, oli pea ööd kui päevad pulki täis. Vaimne pinge oli lakkamatu ega andnud hetkekski puhkust, mil oleks võinud end vastutusest vabana tunda, mõtetel oma rada lasta minna ja unistustele anduda. Sellest alates, kui hommikuti ärkasin, olid närvid kogu aeg pingul, kuni hilja öösel silmad jälle sulgesin. Oo, kui tuttav on mulle see kõik: niisugune tunne valdas mind iga kord, kui pidin teele asuma ja taganemistee oli ära lõigatud; aga kunagi varem pole ta olnud nii täielik nagu nüüd. Viimastel öödel heitsin magama alles kell pool neli või pool viis vastu hommikut. Hoolitseda ei tulnud ju mitte ainult selle eest, mis meil on vaja kaasa võtta: pidin laeva maha jätma ning komando ja vastutuse teisele mehele üle andma; tuli silmas pidada, et miski ei ununeks, mis mahajääjad olid kohustatud edasi tegema. Teaduslikke uurimisi tuleb ju jätkata samuti nagu seni, tuleb teostada kõiksugu vaatlusi jne. jne.»

Siis saabus viimane õhtu, mille me «Fram'i» pardal pidime veetma. Kogunesime lahkumispeole. Kummalises nukruses segunesid mälestused kõigest sellest, mis me siin laeval üheskoos olime läbi elanud, lootuse ja usuga sellesse, mida toob tulevik. Istusin sel ööl peaaegu hommikuni üleval: tuli ju seks puhuks, kui midagi ettenähtamatut peaks juhtuma, kodustele kirju ja tervitusi saata.

Lõpuks kirjutasin Sverdrupile instruktsiooni, millega ekspeditsiooni juhtimise talle üle andsin.*

«Nüüd viimaks pidi aju puhata saama ning algama jalgade ja käte töö. Kõik oli valmis seatud, et hommikul teele asuda. Viis meest — Sverdrup, Hansen, Blessing, Hendriksen ja Mogstad — pidid meid saatma tulema, võttes kaasa ühe kelgu ja telgi. Kui aeg käes oli, sidusime oma neljal kelgul koormad kinni, rakendasime koerad ette, võtsime püstijalu kiires korras einet, mille juurde kuulus pudel linnase-ekstrakti mehe kohta, ütlesime mahajääjaile viimase südamliku «hüvasti» ja asusime läbi tuisu teele. Mina ise läksin kõige ees, Kvik oli esimese kelgu juhtkoeraks, ja siis järgnes hõigete, piitsalöökide ning koerte haukumiste saatel kelk kelgu järel. Samas kõmas ahtritekilt saluut: pauk paugu järel kajas läbi tuhiseva tuisu. Kelgud rühkisid raskelt edasi; ülesmäge liikusid nad üsna aeglaselt, seal aga, kus tõus oli liiga järsk, jäid hoopis seisma ja neile pidi appi tõttama — üks mees ei tulnud sellega toime; tasasel maal aga lendasid nad nagu tuul ja suusatajail oli tegemist, et nende kannul püsida. Ma ise pidin kõigest jõust pingutama, et mitte jalgupidi veorihmadesse takerduda, kui teised mulle järele jõuavad.

Äkki hakkas keegi kaugel taga kepiga vehkima. See oli Mogstad; ta tuli suure kiiruga, hüüdes, et ühel kelgul murdunud kolm sugarat. Oma raske koormaga lennanud kelk täie hooga jääkühmule, sugarad jäänud selle taha kinni ja kõik kolm murdunud üksteise järel; ka paar kodarat olevat purunenud.

Ei jäänud midagi muud üle, kui laeva juurde tagasi pöörduda, et viga ära parandada ja kelgud üldse tugevamaks teha. Niisugust asja ei tohi enam juhtuda! Tagasiteel põrkasid kaks kelku teineteise vastu ja üks kaarpuu bambusvarb murdus. Järelikult tuleb kaarpuud** tugevamaks teha. Selleks võeti kelkudelt koormad maha ning kelgud toodi laevale, ja nii oleme ka täna õhtul veel siin. Õieti on mul hea meel, et see juhtus nüüd; palju halvem oleks olnud, kui niisugune õnnetus oleks tabanud meid paar päeva hiljem. Nüüd kavatsen nelja asemel kuus kelku

* See instruktsioon on ära toodud käesoleva kõite lõpus, kus Sverdrup kirjeldab «Fram'i» triivimist pärast 14. märtsi 1895.

** Kelkude jalased olid eestpoolt ühendatud kolmest või neljast bambusvarvast kokkuseotud kaarpuuga, mille külge olid kinnitatud veonöörid.

kaasa võtta, et iga kelgu kohta tuleks vähem lasti ja neid oleks kergem üle mõhnade tõsta. Peale selle lasen ma igale kelgule pikuti sugarate alla laia laua panna, et neid lumest väljaulatuvate teravate jäänukkide vastu kaitsta. See võtab küll aega, nii et me vaevalt enne ülehomset siit minema saame, aga meile tuleb ainult kasuks, kui me selle töö enne teeleasumist hoolikalt ära teeme.

Pärast seda kui olin kõigiga siin enese arvates viimast korda jumalaga jätnud, oli imelik tunne jälle laevale tulla. Kui ma ahtritekile jõudsin, nägin, et meie kahurid olid pärast lahkumissaluuti lumme tuisanud: üks oli täiesti uperkuuti lennanud, teine tükk maad tagasi paiskunud. Besaanmasti tipus lehvis ikka veel läbi tuisu veretav lipp.

Olen kummalises võidukindlas meeleolus: kelgud näisid jooksvat hästi, ehkki lasti oli sada kilo rohkem, kui algu-ses mõeldud (kokku umbes 1100 kilo), ja kõik näis laabu-vat. Oleme küll sunnitud paar päeva ootama, aga see-eest puhus päev läbi kagutuul ja kindlasti kandume põhja poole. Eile oli meie asukohaks 83°47′, küllap täna oleme 50. minutist üle jõudnud.»

Neljapäeval, 28. veebruaril asusime viimaks kuue kel-guga uuesti teele. Sverdrup, Hansen, Blessing, Hendriksen ja Mogstad tulid meid saatma. Natuke maad saatis meid ka suurem osa teisi. Peatselt selgus, et koerad nii hästi ei vea, kui ma olin oodanud, ja ma nägin ära, et me selle las-tiga liiga aeglaselt edasi jõuame. Olime veel laevale üsna lähedal, kui ma seepärast otsustasin osa meie koerasöödа-kotte maha laadida — saatjad viisid need hiljem laevale tagasi. Kui me kell 4 pärast lõunat peatusime, näitas meie kaugusemõõtja*, et olime edasi liikunud umbes 6000 m. Koos kaaslastega, kes pidid järgmisel päeval laevale tagasi minema, veetsime telgis mõnusa õhtu. Minu üllatu-seks valmistati kausitäis punši ja me jõime niihästi lahku-jate kui ka mahajääjate terviseks. Alles kell 11 pugesime oma kottidesse.

Õhtul korraldati laeval meie auks suur ilutulestus. Grootmasti tippu riputati kaarlamp ja küllap vist esimest korda kiirgas elektrivalgus üle Polaarmere jäämasside. Peale selle süüdati mitmel jäärünkal «Fram'i» ümber taku-

* Selle kaugusemõõtja ehk odomeetri olime laeval just enne teele-asumist ühe läbikulunud tuulemõõtja mehhanismist valmistanud. Sidu-sime ta kõige viimase kelgu taha ja ta näitas üsna täpselt, kui palju maad me olime ära käinud.

tuustidest ja muudest põlevatest ainetest tulelondid ja lõkked. See oli väga kena pilt. Muide, Sverdrup oli teinud korralduse igal õhtul, seni kui tema ja teised laevale tagasi jõuavad, grootmasti tippu elektrilamp või latern heisata. Vastasel korral oleksid nad võinud teelt eksida, sest kui oleks tõusnud tuisk ja hävitanud jäljed, oleks laeva ülesleidmine üsna raskeks võinud minna; selline tuli aga paistab neil lagendikel öösiti kaugele — pole muud vajagi, kui kõrgele jäärünkale ronida — sealt näeb ümberringi paljude miilide taha.

Olin kartnud, et koerad lähevad lahti pääsedes «Fram'i» juurde tagasi, ja seepärast olin lasknud valmistada kaks terasliini, mille külge väikeste vahede järel olid kinnitatud lühikesed rihmad; kui need liinid jääl kahe kaika või kelgu vahele tõmmata, võis nende külge kõik rakmeist vabastatud koerad kinni siduda. Sellegipoolest pääses mitu koera lahti; imelikul kombel aga ei läinud nad oma teed, vaid hoidusid teiste koerte ja meie lähedale. Muidugi tegid koerad esimesel ööl telkide ümber pöörast lärmi ega lasknud mitmel meist rahulikult magada.

Järgmisel hommikul (reedel, 1. märtsil) pidi üks meie kaaslastest kohvi keetma; kuid ta polnud keeduaparaadiga harjunud, ja kestis tervelt kolm tundi, enne kui ta kohvi valmis sai. Seejärel sõime kõik koos suure mõnuga hommikust ja alles kell pool kaksteist enne lõunat asusime teele. Meie viis kaaslast saatsid meid paar tundi ja pöördusid siis ümber, et veel samal õhtul «Fram'ile» tagasi jõuda. «See hüvastijätt oli muidugi lõbus,» ütleb mu päevik, «kuid jumalaga jätta on alati kurb, isegi 84. laiuskraadil, ja nii mõneski silmas läikis pisar.» Kui Sverdrup minu ees kelgul istus ja me pidime teineteisest lahkuma, oli tema viimane küsimus, kas ma kavatsen pärast kojujõudmist lõunanabale sõita; kui jah, siis ta lootvat, et ma «Fram'i» saabumise ära ootan; seejärel palus ta mind, et ma tema naist ja last tervitaksin.

Nõnda siis jätkasime Johanseniga teekonda. Kuid üksi jäädes jõudsime edasi aeglaselt, sest kahekesi polnud kerge kuue kelguga toime tulla, mis iga ettejuhtuva kühmu ja mügara taha kinni jäid; peale selle läks ka jää halvemaks, nii et pärast lõunat oli pimeduse tõttu päris raske edasi pääseda — päevad olid ju alles lühikesed ja päike polnud veel üle silmapiiri tõusnud. Seepärast jäime üsna varakult öölaagrisse.

«Kolmapäeval, 6. märtsil. Jälle oleme «Fram'i» pardal ja valmistume kolmandat korda teele asuma — aga nüüd juba lõplikult. Laupäeval, 2. märtsil, pärast seda kui olin eespool maad kuulamas käinud ja enam-vähem läbipääsetava tee leidnud, jätkasime oma kuue kelguga teekonda põhja poole. Kuid edasijõudmine oli visa: kelgud jäid kogu aeg kinni ja nende lahtipäästmiseks tuli meil kummalgi peaaegu kuus korda edasi-tagasi käia. Ma mõistsin liiga hästi, et niimoodi ei jõua me kuhugi: oli vaja midagi ette võtta, ja ma otsustasin laagrisse jääda, et põhja pool pisut jääd uurida ja olukorda kaaluda. Kui olime koerad kinni sidunud, asusin teele; vahepeal pidi Johansen neile süüa andma* ja telgi üles lööma. Ma ei olnud veel kuigi palju maad ära käinud, kui jõudsin jälle suurele ilusale tasandikule, kus oli hõlpus liikuda; nii et selles suhtes oli siis kõik esialgu korras. Kuid oli vaja lasti kärpida ja kelkude arvu vähendada. Seepärast oli kõige targem veel kord laevale tagasi pöörduda, tarvilikud ümberkorraldused seal läbi viia ja kaasavõetavad kelgud veelgi tugevamaks teha — ainult siis võiksime kindlad olla, et nad vastu peavad. Muidugi oleksime võinud ka nii nagu seni tükk maad põhja poole rühkida, seda enam, et last oleks ju pikapeale vähenenud; kuid siis oleks meie edasiliikumine aeglane ning vaevaline olnud ja enne lasti parajaks muutumist koerad võib-olla juba viletsaks jäänud. Praegu on neil pisut külm magada: paljusid neist kuulsime suurema osa ööst vinguvat. Kui me aga lasti vähendame ja järelikult ka retke kestust lühendame, siis oleks parem teeleasumine edasi lükata rohkem kuu keskele, mil päevad muutuvad pikemaks, ilmad soojemaks ja järelikult ka tee paremaks.

Kui veel ühe öö telgis olin veetnud, kus oli küllaltki ebamugav kõvakskülmunud kasukasse ja jäätunud magamiskotti pugeda, otsustasin järgmisel hommikul (pühapäeval, 3. märtsil) laevale tagasi pöörduda. Panin ühe kelgu ette kahekordse rakendi, ja nüüd kihutasid koerad niisuguse ajuga üle jäävallide, -kamakate ja kõigi ettesattuvate takistuste kodu, «Fram'i» poole, et ma vaevu neile järele jõudsin. Sama maa, mille läbimiseks meil laevast eemaldumisel oli kulunud kolm päeva, katsin ma paari tunniga. Kergema lasti paremus oli liigagi silmatorkav.

* Koerad said süüa üks kord ööpäevas — igal õhtul pärast päevateekonna lõppu.

«Fram'ile» lähenedes silmasin oma hämmastuseks lõunas jää kohal päikese ülemist serva. Ma polnud teda veel oodanud: et ta nii vara nähtavale ilmus, oli tingitud kiirte murdumisest madala temperatuuri tõttu. Esimene asi, mis ma laevalt vastutulnud meestelt kuulsin, oli Hanseni poolt eelmisel pärastlõunal teostatud vaatluse tulemus: 84°4′ põhjalaiust.

Oli kahtlemata mõnus veel kord «Fram'i» salongis sohval oma liikmeid välja sirutada, maitsva ning magusa sidrunimahlaga janu kustutada ja jälle tsiviliseeritud inimese kombel lõunastada. Pärast lõunat sõitsid Hansen ja Nordahl minu koerarakendiga Johanseni juurde, et talle öösel seltsiks olla. Kui ma tema juurest lahkusin, pidi ta võimalust mööda üksi tagasi liikuma hakkama, kuni ma talle mõne mehega appi jõuan. Koerad tegid Hansenile ja Nordahlile head sõitu ning ühe tunni ja kahekümne minuti pärast olid nad Johanseni telgi juures. Õhtul pidasid nad siis kolmekesi, samuti nagu meiegi laeval, suurt kahekordset pidu — päikese ja 84. laiuskraadi auks.

Järgmisel hommikul läks kolm meist kelke ära tooma. Tagasi tulles, mil suund oli laeva poole, vedasid koerad tunduvalt paremini kui enne ja me oleksime lühikese ajaga «Fram'i» juurde jõudnud, kui mitte pikk, ja nagu meile näis, lõputu jäälõhe poleks meie teele ette juhtunud. Viimaks jätsime kelgud maha, ületasime koertega ühelt lahtiselt jäätükilt teisele karates lõhe ja läksime laevale. Eile tegime kaks korda katset kelke ära tuua; kuid lõhes oli nähtavasti jää liikumist olnud ja noor jää niivõrd õhuke, et me ei söandanud sellele minna. Täna lõppude lõpuks saime kelgud laevale, ja nüüd hakkame, loodetavasti viimast korda, end retkeks valmis seadma. Selle kestuseks arvestan võimalikult lühikese aja ja kavatsen kaasa võtta kerged kelgud ning liikuda nii kiiresti, kui jalad ja suusad võtavad. Kui meile teel liiga palju rüsijääd ja lõhesid ette ei tule, siis vaevalt me praeguse viivituse läbi midagi kaotame.

Kaalusin kõik koerad ära ja arvan, et ühtesid koeri teistega toites saame läbi ligikaudu viiskümmend päeva; kui me peale selle võtame veel kaasa umbes kolmekümneks päevaks sööta, siis võime koertega sõita järelikult kaheksakümmend päeva, ja selle ajaga, arvan ma, oleme juba üsna kaugele jõudnud. Endi jaoks võtame provianti sajaks päevaks. Kui läheme kolme kelguga, teeb see

kõik kokku umbes 220 kilo iga kelgu kohta, ja kuna iga kelgu rakend koosneb üheksast koerast, peaksid need vedamisega hõlpsasti toime tulema.»

Ja siis algas jälle kibe töö — uued ettevalmistused ja uued parandused.

Vahepeal hakkas jää pisut liikuma, pragunes ja mitmes kohas tekkis temasse lõhesid. 8. märtsil kirjutasin: «Pragu, mis meie äraolekul tüürpoordis asuvasse suurde jääpanka oli löönud, avanes eile laiaks lõheks, mis on kaetud noore jääga ja ulatub, niipalju kui meil on võimalik näha, nii põhjas kui lõunas silmapiirini. Naljakas, et meie mootorpaadiga ikka midagi juhtub, ükskõik kus ta on. See pragu lõi otse keskelt tema alt läbi, nii et ta ahter rippus vee kohal, kui teda hommikul vaatama mindi. Nüüd oleme otsustanud ta lammutada ja tema jalakalaudadest kelkudele jalaseid teha. See on siis ka tema lõpp.»

«*Kolmapäeval, 13. märtsil.* 84° põhjalaiust ja 101°55′ idapikkust. Päevad on möödunud meie varustuse ümberkorraldamise tähe all. Nüüd on kõik korras. Kolm täiesti valmis kelku seisab väljas jääl. Nad on tehtud nii tugevaks kui vähegi võimalik: sugarad ja kodarad on omavahel ühendatud raudklambritega; eriliste neile kinnitatud saarepuust liistakute abil on sugarad märksa tugevamaks tehtud ja altpoolt kaitstud pikuti nende alla seotud laudadega. Pärast lõunat tegime uue koormaga proovisõitu; koerad vedasid seda nagu mängides, ja nüüd asume siis viimast korda teele, täis julgust ja lootust; päike on juba ilmunud ja me teame, et läheme vastu järjest valgemale ajale.

Täna õhtul oli jälle suur paljude südamlike kõnedega lahkumispidu ja homme hommikul asume võimalikult vara teele, kui ainult õine tramburai meid pisut hiljaks ei jäta. Õhtul lisasin Sverdrupi instruktsioonile postskriptumina mõningad täiendused.*»

Enne kui me nüüd lõplikult «Fram'ilt» lahkume, peaksin lühidalt kirjeldama varustust, millele me viimaks kui meile kõige otstarbekohasemale peatuma jäime.

Neist kahest kajakist**, mis talve jooksul valmistati ja mida me niihästi jääst välja vabasse vette pääsemisel kui

* Vt. Sverdrupi aruannet käesoleva köite lõpus.

** Nad olid 3,70 m pikad ja keskkohast 73 sm laiad; Johanseni kajaki sügavus oli 30 sm, minu omal 38 sm.

ka jäälõhede ja lahvanduste ületamisel oma retkel vajasime, on mul juba varemgi juttu olnud. Alguses olin mõelnud valmispaatide asemel kaasa võtta ainult purjeriidest paadiümbrise, et seda vajaduse korral kelkudele ümber tõmmata; kõik pidi olema seatud nii, et lühikese ajaga valmistada veesõiduk, mis jäälõhede ja ka vähemate mereosade ületamiseks täiesti kõlblik oleks olnud. Kuid hiljem loobusin sellest mõttest ja jäin peatuma kajakil; seda veesõidukit tundsin ma väga hästi ja teadsin, et saame temalt mitmes suhtes väärtuslikku abi. Kuigi ka esimesel juhul oleksime võinud võrdlemisi lühikese ajaga paadi valmis teha, poleks see ikkagi nii ruttu läinud kui valmiskajakkide vettelaskmine. Peale selle oleks säärast sõidukit paratamatult raske sõuda olnud ja seal, kus vabas vees oleks tulnud pikemaid distantse läbida, nagu näiteks piki Franz Josephi maa rannikuid või sealt Teravmägede poole sõites, oleksime üsna aeglaselt edasi liikunud ja palju aega kaotanud. Teatavat kaalu võis olla küll sel asjaolul, et valmiskajakid on raskemad. Aga seegi polnud kuigi suure tähtsusega: ümbrise kaal oleks ju mõlemal juhul enam-vähem ühesugune ja kajakkide kerede arvel poleks me kuigi palju võitnud, sest iga kere tervikuna ei kaalunud üle 8 kilo. Pealegi võitsime pisut sellega, et kajakkidesse oli hea lasti paigutada: kui neid poleks olnud, oleks meil tulnud oma provianti ja asju hoida tugevates purjeriidest kottides, mis ka ometi midagi kaaluvad; nüüd aga võisime suure osa oma proviandist ja asjadest pakkida kergetesse õhukesest riidest kottidesse ja paigutada need kajakkidesse, kus nad olid täiesti kindlas kohas — polnud karta, et koerad neile kallale pääsevad või teravad jäänukid neid sõidu ajal lõhuvad. Lisaks sellele oleks purjeriidest ümbris, mis iga kord tuleks kelgule ümber tõmmata ja pärast tarvitamist märjalt jälle kokku panna ning kelgule asetada, madalas temperatuuris kõvaks külmunud, paratamatult lekkima hakanud ning tarvitamiskõlbmatuks muutunud. Lõpuks oli küllalt tähtis ka see asjaolu, et kajakk oma veekindla tekiga on suurepärane merepaat, milles võib sõita igasuguse ilmaga ja mis ka jahipidamiseks ning kalastamiseks väga hästi sobib. Teisiti kombineeritud paat oleks meid selles suhtes vaevalt rohkem rahuldada suutnud.

Olen juba maininud ka kelke, mis me selleks retkeks valmistasime. Nad olid samasugused kui need, mis ma olin

konstrueerinud Gröönimaa-ekspeditsiooni jaoks ja mis pisut norra suuskkelke meenutasid.* Kuid laiade lamedate jalaste asemel, mida me Gröönimaal kasutasime, tegin ma seekord jalased alt pisut ümmarguseks, nagu sääraseid tihti leiame suuskkelkudel Østerdalis ja mujal.** Niisugusel teel, nagu meil keskmiselt käia tuli, jooksid need ümmargused jalased paremini kui mõned teised, ja et niisuguste jalastega pikad kelgud kergelt pöördusid, osutusid nad eriti otstarbekohasteks ajujääl, kus rohkete ebatasasuste tõttu tuleb sageli kiira-käära liikuda. Jalased olid rautatud õhukese uushõbedaga, mis osutus väga praktiliseks, sest uushõbe püsib alati haljas ja libe ega roosteta. Uushõbedaga rautatud jalaste all olid veel hästi tõrvatud õhukesed lahtised vahtrapuust tallad. Kõigele lisaks tegime kelgud igati võimalikult tugevad, eriti sellepärast, et alguses tuli neil rasket koormat vedada. Seetõttu muutusid nad küll mõnevõrra raskemaks, kui ma esialgu olin arvanud. Siiski võisin rahuldusega konstateerida, et nad kogu meie pika retke kestel tarvitamiskõlblikuks jäid: kordagi polnud meile takistuseks ega pidanud meid kinni asjaolu, et nad katki läksid — kelkude purunemine oli varematel kelguekspeditsioonidel üsna tavaline nähtus.

Juba mitu korda on mul juttu olnud riietusest ja meie katsetustest sellega. Kuigi olime jõudnud otsusele, et hundinahksetes riietes käia on liiga soe, võtsime nad esimesel korral siiski kaasa ja osa teed olid nad meil ka seljas; kuid kogu aeg higistasime rängalt. Kui me pärast kolmepäevast äraolekut laevale tagasi jõudsime, olid nad meie kehaniiskust endasse imedes niivõrd raskeks läinud, et suurendasid tunduvalt meie varustuse kaalu ja pidid pikemat aega salongis ahju kohal rippuma, enne kui jälle ära kuivasid. Samuti kogesime varsti, et kui olime neid mõnda aega kandnud ja nad siis seljast ära võtsime, külmusid nad niivõrd kõvaks, et oli raske neid jälle uuesti selga saada. Kõige selle tagajärjel polnud ma neist kuigi suures vaimustuses ja otsustasin nad viimaks kõrvale jätta ning asendada villaste riietega, mis minu arvates pidid higiauru läbi laskma. Johansen võttis minust eeskuju. Meie riietus koosnes siis umbes järgnevast: ülakeha kat-

* Nad olid 3,6 m pikad ja 0,5 m laiad ning sugarate alumine külg oli lumest umbes 12 sm kõrgusel.

** Nende laius oli umbes sama, mis meie Gröönimaa-kelkudel: 8,5 sm.

teks kõige all kaks villast särki (jahimehesärki), nende peal oli minul kaamelikarvadest jopp ja lõpuks niinimetatud villane islandi kuub. Islandi kuue asemel eelistas Johansen paksust vatmanist joppi, mida me laeval kutsusime «anorakiks»[1]; selle küljes rippus üle pea tõmbamiseks kott, nii nagu eskimotel. Jalas kandsime villaseid aluspükse ja vatmanist põlvpükse ühes vatmanist sääristega. Kaitseks tuule ja tuisu vastu olid meil õhukesest tihedast puuvillasest riidest «tuulerõivad», millest meil juba juttu on olnud; need koosnesid laiadest pükstest ja kuuest, mis eskimote eeskujul oli varustatud peakotiga. Tähtsa osa meie riietusest moodustasid jalatsid. Pikkade sukkade asemel eelistasin lahtisi sukksääriseid ja väikesi täisvillaseid sokke, mida öösel magamise ajal on hõlpus oma rinnal kuivatada. Lumel madala temperatuuriga matkates — olgu suuskadega või ilma — on kõigist jalatsitest, mida ma olen proovinud, kahtlemata parimad lapi säärikud, kuid nad peavad olema valmistatud isase põhjapõdra tagajalgade nahast*. Nad on soojad, tugevad, jäävad alati pehmeks ning neid on hõlpus jalast võtta ja jalga panna. Nende eest peab hästi hoolitsema, muidu kuluvad nad ruttu, ja iga kord magamise ajal tuleb neil lasta võimalikult hästi ära kuivada. Päikesepaiste ja kuiva ilmaga on kõige parem nad telgi ette paari suusakepi või millegi muu otsa tuulduma riputada, kusjuures on soovitav nad enne pahupidi pöörata, karvad sissepoole, et ka nahk saaks ruttu ära kuivada. Vastasel korral hakkavad karvad peagi välja langema. Tugeva pakasega aga, nagu meie retke algul, ei saa neid niimoodi kuivatada; siis on ainus võimalus lasta neil öösel jalas kuivada: esmalt tuleb karvapool lumest ja rõskusest hästi puhtaks kaapida ja pühkida, siis karvapool sissepoole pöörata, säärikuisse kuiva alpiaasarohtu toppida, kui seda on käepärast, siis nad paljasse jalga tõmmata ja niimoodi magamiskotti pugeda.** Selleks ajaks, kui ilm pehmemaks läheb ja lumi märjaks muutub, võtsime kaasa poolpargitud isapõdranahast kommaagid, millel olid hülgenahast tallad. Tõrva ja rasvaga hoolikalt immutatult on nad haruldaselt veekindlad ning tugevad jalatsid. Lapi säärikutesse panime

---

* Niinimetatud «kiilasnahk» ei kõlba — see kulub ruttu läbi.

** Vrd. muide minu kirjeldust lapi säärikute kohta raamatus «Suuskadel läbi Gröönimaa», lk. 78 jj.

algul selleks suurepäraselt sobivat alpiaasarohtu, mida me üsna palju kaasa võtsime. Kui säärikud nimetatud rohuga täita ja laplaste kombel paljaste jalgade otsa tõmmata, on jalad alati kuivad ning soojad: rohi imeb kogu niiskuse endasse. Kui siis õhtul märg alpiaasarohi säärikutest välja võtta, hästi ära sasida, et ta kokku ei kleepuks, ja teda öösel enda rinnal või püksisääres hoida, on ta hommikuks peaaegu kuiv ja teda võib jälle saabastesse toppida. Vähehaaval ta siiski pihustub, ja kui tahetakse, et temast pikaks reisiks piisaks, tuleb teda üsna palju kaasa võtta. Muu hulgas olid meil kaasas ka lambavillast ja inimese juustest valmistatud soojad ning tugevad pealissokid. Peale selle olime varustatud vatmanist jalarättidega. Neid tarvitasime, eriti mina, retke lõpupoolel. Nendega on hea käia ja öösel on neid hõlpus kuivatada: neid võib rinnale või reitele laotada. Käes olid meil suured hundinahksed labakud ja nende all tavalised villased kindad; ka need pidid magamise ajal keha ligi kuivamas olema. Üldse on ju su vaene keha ainus soojuseallikas, mis sul niisuguseks otstarbeks on olemas, ja me kasutasime teda ka võimalikult palju — öösiti magasime niiskete mähistega, et päeval see-eest pisut vähem kannatada. Peas kandsime harilikult viltkaabut, mis kaitses silmi terava valguse eest ja millest tuulel polnud nii kerge läbi puhuda kui tavalisest villasest mütsist. Selle üle oli meil harilikult üks või kaks villast karbust. Niimoodi võisime reguleerida, et peal oleks alati parajal määral soe, ja see ei olegi nii tähtsusetu asi.

Esialgu kavatsesin kaasa võtta kerged põdravasikanahast magamiskotid, kummalegi ühe. Kuna aga selgus, et need ei anna küllaldaselt soojust, otsustasin kasutada, nagu Gröönimaa-retkelgi, täiskasvanud põhjapõdra nahast ühiskotti; see on tunduvalt mugavam, sest magajad soojendavad teineteist. Peale selle on üks kahemehekott märksa kergem kui kaks ühemehekotti. Ühise magamiskoti vastu on ette toodud, et kaaslase liigutused häirivat seal und, kuid meie kogemused seda ei kinnitanud.

Tingimata peaks minu arvates igal kelguretkel kaasas olema telk. Isegi siis, kui ta on õhuke ning kerge, pakub ta retkest osavõtjaile nii palju kaitset ja hubasust, et see tasub rikkalikult varustuse kaalu vähese suurenemise. Telgid, mis ma ekspeditsiooni jaoks lasksin teha, olid toorsiidist ja väga kerged. Nad olid nelinurksed, ahenedes

ülal teravaks tipuks, ja püsti hoidis neid ainult keskele asetatud ritv, nagu meie sõjaväe neljamehetelgil. Enamik neist oli varustatud võrdlemisi tihedast puuvillasest riidest põrandaga. Kui me esimest korda teele asusime, oli meil niisugune telk kaasas; sinna mahtus neli meest ja ta kaalus 3,25 kilo. Põrandaga telgil on oma paremused: teda saab kiiresti üles seada ja ta ei lase tuult läbi, sest ta on igast küljest üleni kokku õmmeldud, välja arvatud ainult kitsas ukseava, millest sisse poetakse. Kuid tal on see halb külg, et iga kord, kui sisse lähed, viid enesega lund põrandale kaasa; peale selle on põrand alati niiske, sest ta imeb endasse vett, mis tekib lume sulamisest magajate all. Sel põhjusel on telk oma esialgsest kaalust pidevalt märksa raskem. Nüüd otsustasin ta seepärast kõrvale jätta ja kaasa võtta teise umbes niisama suure ja samast materjalist, kuid ilma põrandata telgi. Selle püstitamine võttis küll pisut rohkem aega, kuid vahe polnud siiski suur. Servad tuli lumme kinnitada väikeste puust pulkade abil, ja kui me siis seinte ümber labidaga pisut lund kühveldasime, muutus telk täiesti tuule- ning tõmbusekindlaks. Üles ajasime ta sel kombel, et pugesime läbi ukseava sisse ja panime keskele suusakepi püsti. Ühes kuueteistkümne pulga ja kõige muuga kaalus telk 1,4 kilo. Ta pidas vastu kogu retke kestel, kuni sügiseni, ja oli meile alati armsaks pelgupaigaks.

Meie keeduaparaadil oli see hea omadus, et ta kasutas kütusest saadava soojuse viimse võimaluseni ära; peale selle sai tema abil korraga — ja võrdlemisi lühikese aja jooksul — niihästi toitu keeta kui ka rikkalikult joogivett sulatada; hommikuti ja õhtuti võisime seepärast juua nii palju, kui süda kutsus. Aparaat koosnes keedunõust ja kahest anumast jää ning lume sulatamiseks. Tema ehitus oli järgmine. Keedunõu, mille all oli lamp, asetses sõõrikujulises anumas. Lambist kerkis kuum õhk keedunõu ja sõõrikujulise anuma vahelisse ruumi. Sõõrikujulise anuma peal oli tihe kaas ja selle keskel ava, kust kuum õhk edasipääsemiseks läbi pidi minema; sealt jõudis ta pealpool asetseva lameda sulatusnõu põhja alla ja pöördus seejärel sõõrikujulise anuma ning kogu aparaati mantlina ümbritseva pealiskatte vahelt jälle alla tagasi. Siin andis ta sõõrikujulise anuma välisküljele viimase osa oma soojusest ja väljus siis peaaegu täiesti jahtununa pealiskatte alumise serva alt. Aparaadi kütmiseks kasuta-

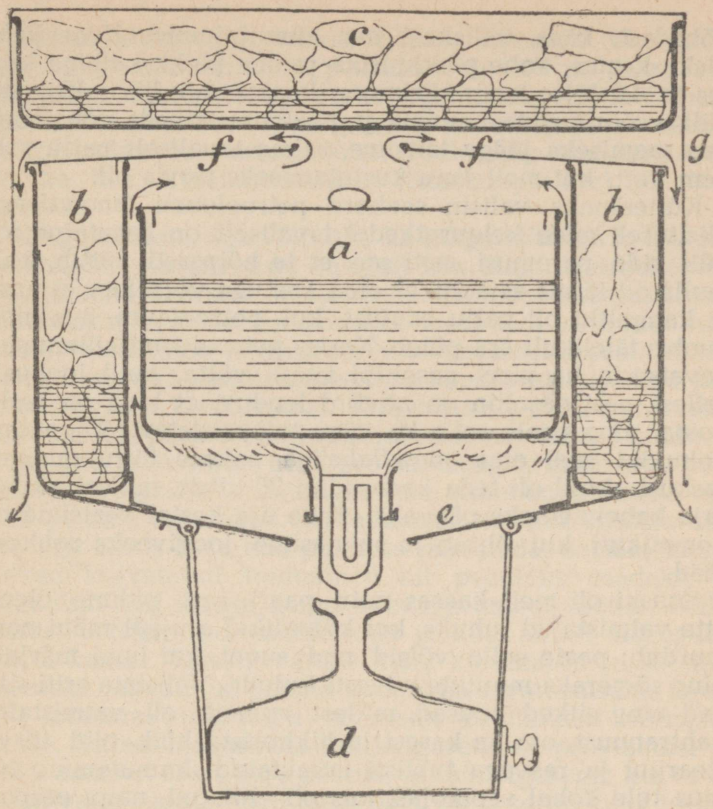

Keeduaparaat.

a — keedunõu; *b* — sõõrikujuline anum; *c* — pealmine sulatusnõu; *d* — lamp („Primus"); *e* — lahtine põhi, mille keskel on ava lambi jaoks; *f* — kaas, mille keskel on ava; *g* — pealiskate ehk mantel. Nooled näitavad põlemissaaduste teed.

sime rootsi petrooleumilampi «Primus», kus petrooleum enne süttimist muutub kuumutamise teel gaasiks. Selles lambis põleb kütteaine täielikult ära, tekitades tugevat kuumust. Professor Torupi poolt tema laboratooriumis tehtud arvukad katsed olid näidanud, et tavalistes tingimustes kasutab keeduaparaat 90—93% sellest soojuse hulgast, mida tarvitatud petrooleum teoreetiliselt on võimeline andma. Paremat tulemust on minu arvates raske saavutada. Selle aparaadi keedunõud olid valmistatud uus-

hõbedast, kaas, väliskest jne. alumiiniumist. Koos kahe plekk-kruusi, kahe plekklusika ja ühe plekk-kulbiga kaalus ta 4,0 kilo; lamp «Primus» kaalus 0,8 kilo. Kui me välise sõõrikujulise anuma ja pealmise lameda nõu joogivee saamiseks jääga täitsime, saime tavaliselt palju rohkem vett, kui meil janu kustutamiseks tarvis oli.

Kütteaineks valisin seekord petrooleumi *(snowflake)*. Piiritusel, mida kelguretkedel tavaliselt on kasutatud, on küll rida paremusi, eriti see, et ta hõlpsasti süttib, kuid mulle oli tähtis asjaolu, et oma kaaluga võrreldes ei anna ta kaugeltki nii palju soojust kui petrooleum, mis meie lambis täielikult ära põleb. Kartes petrooleumi külmumist, kavatsesin ka pisut gasoliini kaasa võtta, kuid loobusin sellest, sest gasoliin on niivõrd lenduv, et teda on raske hoida, ning peale selle ka väga tulekardetav. Tegelikult polnudki meil oma *snowflake*'iga pakase tõttu mingeid raskusi. Meil oli teda kaasas ligi 20 liitrit, millest jätkus saja kahekümneks päevaks. Selle aja kestel keetsime nii hommikuti kui õhtuti ja sulatasime joogiveeks rohkesti jääd.

Suuski oli meil kaasas mitu paari, sest pidime olema ette valmistatud juhuks, kui kühmlikul ajujääl mõni neist murdub; peale selle võisid nad suvel, kui lumi märjaks ning sõmeraks muutub, kõvasti kuluda. Valisime eriti siledad ning sitked suusad, millest enamik oli valmistatud vahtrapuust, osa ka kasest ja hikkorist; kõik olid tõrva, stearriini ja rasvaga tublisti immutatud. Immutamine toimus tule kohal sepikojas, mis oli ehitatud, nagu eespool öeldud, jäast ja lumest.

Kuna arvestasime, et meil tuleb osalt jahipidamisest elatuda, pidi meil kaasas olema laskeriistu, eeskätt muidugi vintpüss. Aga kuna võis juhtuda, et läbime paikkondi, kus suuremaid ulukeid pole kuigi kerge leida, seevastu aga sageli võib näha linde, pidasin ma soovitavaks, et meil oleks kaasas ka haavlipüss. Seepärast võtsin kaasa samasugused relvad nagu Grööonimaa-retkel. Nimelt kaks kahe rauaga püssi, millest üks oli haavli- (kaliiber 20) ja teine vintraud (kaliiber 360). Nende jaoks võtsime kaasa umbes 180 kuuli- ja 150 haavlipadrunit.

Meie instrumendid asukoha kindlakstegemiseks ja peilimiseks olid järgmised: väike kerge teodoliit, mis oli just selleks otstarbeks konstrueeritud ja kaalus koos karbiga ainult 2 kilo (karbi olin sisse seadnud nõnda, et teda võis

kasutada statiivina), taskusekstant, kunstlik klaashorisont, kerge alumiiniumist peilimiskompass[2] ja paar teist kompassi. Meteoroloogilisteks vaatlusteks oli meil paar aneroidbaromeetrit, kaks piiritus-miinimumtermomeetrit ja kolm elavhõbe-termomeetrit. Peale selle olid meil kaasas ka hea alumiiniumkiiker (teleskoopkiiker) ja fotoaparaat.

Kõige raskem, aga võib-olla ka kõige tähtsam kelgueksped itsiooni varustamisel on igati hea ning otstarbekohase toidumoona valimine. Juba käesoleva teose sissejuhatuses tähendasin, et enese kaitsmiseks skorbuudi ja muude haiguste vastu tuleb kõigepealt hoolitseda selle eest, et toit oleks korraliku valmistamise ning steriliseerimise läbi riknemise vastu kindlustatud. Kelguretke puhul, mil varustuse kaalule peab nii palju rõhku panema, võivad kindlasti kõne alla tulla ainult need proviandiliigid, mille kaal hoolikal kuivatamisel miinimumini on vähenenud. Kuna aga liha ja kala muutuvad kuivatamisel raskesti seeditavaks, on õige tähtis lasta nad pulbriks jahvatada. Seeläbi murenevad kuivatatud toiduained nii peenteks osadeks, et organism nad ikkagi kerge vaevaga ümber töötab. Sellepärast võtsime kuivatatud kala ja liha ainult niisugusel kujul kaasa. Täiesti värske tulel kuivatatud ja seejärel peeneks jahvatatud pehme loomaliha segati niisama suure osa loomarasvaga, nagu tavaliselt pemmikani valmistatakse. Sellest toiduainest kui kelguretkede proviandist on juba ammust ajast lugu peetud, ja täie õigusega; kui ta on hästi valmistatud, nagu meie oma, on ta toitev ning tervislik.* Ainult ei tohi kindel olla, et ta on alati ohutu; sest kui teda ei valmistata suure hoolega — näit. kuivatamine on liiga aeglane või ei ole täielik —, võib ta tervisele kahjulik olla.

Teine toiduaine, mida me väga kõrgelt hindasime, oli Wåge kalajahu, mis pole midagi muud, kui kuivatatud ja jahvatatud kala. Ta on hästi valmistatud ja säilib haruldaselt kaua; kui teda vees koos või ja nisujahu või kuivatatud kartulitega keeta, saab temast hea ning maitsva roa.

* Suure hulga pemmikani olin ma lasknud valmistada ka umbes 50% lihapulbrist ja 50% taimerasvast (kookosõlist). See ei osutunud aga kuigi heaks ja seepärast võtsin seda kelguretkele vähe kaasa: isegi koerad ei tahtnud niimoodi valmistatud pemmikani hea meelega süüa, kui nad olid seda mõne korra maitsta saanud. Võib-olla on see tingitud sellest, et taimerasv on liiga raskesti seeditav ning sisaldab mao ja kurgu ilanahka ärritavaid happeid.

Üsna tähtis asjaolu, mida toiduvarude koostamisel tuleb arvesse võtta, on samuti see, et toiduained oleksid söödavad ka keetmata. Tõsi küll, retkel on meil kütus kaasas; aga on ju mõeldav, et mõne õnnetuse läbi sellest ilma jääme või ta lõpeb otsa, ja kui siis provianti ei saa kasutada sellisena, nagu ta on, kujuneb olukord raskeks. Kütuse kokkuhoidmiseks on tähtis ka see, et toit ei vajaks keetmist, vaid ainult soojendamist. Seepärast oli meil kaasas aurutatud jahu, mida häda korral võis süüa ka sellisena, nagu ta oli, ilma igasuguse keetmiseta; polnud muud vaja, kui jahu ainult keemispunktini soojendada, ja me saime hea kuuma pudru. Ka olime varustatud kuivatatud ning hiljem keedetud kartulitega, hernesupi, šokolaadi, *vril-food*'iga jne. Meie leib koosnes osalt hoolikalt kuivatatud nisuleivakuivikutest, osalt aleuronaatleivast; viimase olin lasknud küpsetada nisujahust, millele lisati umbes 30% aleuronaatjahu (taimevalku). Ka tubli kamakas võid (39 kilo) oli meil kaasas. Kogu ülearuse vee väljapigistamiseks sõtkuti see laeval hästi läbi. Sellega saavutasime mõninga vähenemise kaalus ja peale selle ei külmunud või pakases liiga kõvaks. Üldiselt võimaldasid meie toiduvarud sääraste retkede kohta kindlasti haruldast vaheldust söögis: toidu üksluisuse üle, mille all varemad ekspeditsioonid sageli on kannatanud, polnud meil kunagi põhjust kaevata. Söögiisu oli meil alati ja meile näis, et ükski toit ei või maitsta paremini kui meie oma.

Meie apteek koosnes väikesest kotist, mis enesestmõistetavalt sisaldas ainult kõige hädavajalikumat: teatava hulga pilbaslahaseid ühes haavasidemete ja kipsbandaažidega — juhuks, kui jala- või käeluu peaks murduma; oopiumitilku ja lahtistavaid pille — juhuks, kui kõht haigeks jääb (mida meil aga kordagi ette ei tulnud); kloroformi — amputatsiooni puhuks, näit. kui külm mõne liikme ära võtab; paar väikest pudelit kokaiinilahust lumepimestuse vastu (ka need jäid kasutamata); hambatilku, karbolhapet, jodoformiga immutatud marlit; peale selle paar kõverat nõela ja viht siidniiti haavade kinniõmblemiseks; skalpelli ja kaks arteripintsetti (amputatsiooni jaoks) ning veel mõnesugust tühja-tähja. Õnneks kasutasime apteeki vähe, kui mitte arvestada haavasidemeid ja bandaaže, mis järgmisel talvel meie traanilampide tahtidena üsna otstarbekohasteks osutusid. Veel paremad

olid selles suhtes Nicolayseni plaastrid, mida me juhuks, kui kellelgi kaelaluu peaks murduma, olime üsna palju kaasa võtnud. Vahakorra kaapisime hoolikalt maha, sest see osutus oivaliseks kitiks meie lekkivatele kajakkidele.

VARUSTUSE NIMEKIRI

Kelk nr. 1 (Nanseni kajakiga):

Kajakk	18,7	kg
Pump (kajakist vee väljapumpamiseks lekkimise puhul)	0,5	„
Kelgupuri	0,7	„
1 kirves ja 1 geoloogivasar	0,6	„
Püss ühes vutlariga	3,3	„
2 väikest keppi keeduaparaadi jaoks	0,4	„
Teodoliit ühes kastiga	2,2	„
3 tagavarasugarat kelkude jaoks	0,9	„
Mõned puutükid	0,3	„
Harpuuniliin	0,24	„
Nahksäärised	0,55	„
5 kera nööri	1,17	„
Keeduaparaat ühes 2 kruusi, 1 kulbi ja 2 lusikaga	4,0	„
Petrooleumilamp («Primus»)	0,8	„
Eboniidist plasku	0,17	„
Kott mitmesuguste riietusesemetega	4,0	„
Villane vaip	2,0	„
Villane kuub	1,15	„
1 paar lapi säärikuid ühes alpiaasarohuga	1,4	„
Kajaki ava kaas	0,2	„
1 paar kommaage	0,95	„
2 paari kajakikindaid ja 1 harpuuniots ühes liiniga	0,6	„
1 veekindel hülgenahast kajakikasukas	1,4	„
Tööriistakott	1,2	„
Kott õmblustarvete, purjeriidest kinnaste, purjenõelte ja mitmesuguse muu tühja-tähjaga	1,2	„
3 Norra lippu	0,1	„
Apteek	2,25	„
Fotoaparaat	2,1	„
1 kassett fotoaparaadi jaoks ja 1 plekktoos fotoplaatidega	1,75	„
1 puust kopp	0,08	„
1 köis (kajaki kinnisidumiseks kelgule)	0,9	„
Põhjapõdranaha tükid (kajakkide kaitsmiseks hõõrdumise vastu)	1,8	„
Puust lumelabidas	1,0	„
Kandevõruga suusakepp	0,7	„
1 bambuskepp	0,45	„
2 saarepuust keppi	1,2	„
7 paari tagavararakmeid koertele ja 2 tagara-veoköit	1,2	„
1 rull nööri	0,18	„
4 bambusritva (kelgu mastiks ja tüüriks)	4,0	„
1 kott leiba	2,7	„
1 „ kuivatatud kohupiimapulbrit	1,5	„
1 „ suhkrut	1,0	„

1 kott albuminaatjahu	0,8	kg
1 „ sidrunimahla-tablette	0,73	„
1 „ *frame-food-stamina* tablette	1,1	„

Peale selle oli «krabina» kajaki all:

2 kotti pemmikani, kokku	108,2	kg
1 kott maksapasteeti	42,7	„
Kelk ühes kinnistega, tema külge seotud tagavarasuuskade ja keppidega kaalus umbes	35	„
Kokku umbes	260	kg

Kelk nr. 2.
Sellel oli mitmes tugevas purjeriidest kotis:

Albuminaatjahu	6,8	kg
Nisujahu	7,0	„
Kohupiimapulbrit	7,7	„
Maisijahu	4,0	„
Suhkrut	3,2	„
Vril-food'i	14,2	„
Austraalia pemmikani	5,9	„
Šokolaadi	5,8	„
Kaerajahu	5,0	„
Kuivatatud pohli	0,4	„
2 kotti nisuleivakuivikuid, kokku	31,5	„
1 kott aleuronaatjahu	21,2	„
Special food'i (hernejahu, lihapulbri, rasva jne. segu)	29,0	„
Võid	39,0	„
Wåge kalajahu	15,5	„
Kuivatatud kartuleid	6,9	„
1 põhjapõdranahast magamiskott	9,0	„
2 terasliini sidumisrihmadega 28 koera jaoks	5,0	„
1 paar hikkoripuust suuski	5,0	„
Kelk kaalus	19,7	„
Kokku	241,8	kg

Kelk nr. 3 (Johanseni kajakiga):

Kajakk	18,8	kg
2 tükki põhjapõdranahka kajaki all	0,8	„
Üks vahetus koerakapukaid	0,55	„
1 eskimo tõukekelk ühes purjega (mõeldud juhuks, kui avaneb võimalus jääl hülgejahti pidada)	0,73	„
2 kelgupurje	1,2	„
Pump	0,4	„
Aerulabad (valmistatud pilliroorõngastest, mille vahele oli pinguldatud purjeriie — kavatsesime nad suusakeppide otsa siduda)	0,5	„
Püss	3,26	„
Eboniidist plasku	0,17	„
Mõrd (merest vähiliste püüdmiseks)	0,15	„
1 paar kommaage	0,9	„
Veekindel hülgenahast kajakikasukas	1,0	„

Nahksäärised	0,21	kg
Kott mitmesuguste riietusesemetega umb.	4,0	„
Villane vaip	2,0	„
Villane kuub umb.	1,0	„
2 tagavara-puutükki	0,28	„
2 plekknõu petrooleumi (umb. 20 liitrit)	18,2	„
Mitu tagavara-suusasidet	0,43	„
Fotolatern jm.	0,49	„
Kunstlik klaashorisont	0,29	„
Kott kaartide ja merekalendriga	0,13	„
Taskusekstant	0,39	„
2 pakki tuletikke	0,39	„
1 tagavaraplaat uushõbedat (kelgutaldade parandamiseks)	0,21	„
Pigi	0,1	„
2 vutlariga miinimumtermomeetrit	0,21	„
3 vutlariga elavhõbe-termomeetrit	0,14	„
1 kompass	0,25	„
1 alumiiniumkompass	0,24	„
1 alumiiniumkiiker	0,7	„
Alpiaasarohtu	0,2	„
Padrunikott	11,85	„
Nahkpaun tagavara-lasketarvetega — püssiluku üksikosad, tagavarakuked, kuulid, püssirohi jne.	1,4	„
Nahkpaun 1 klaaspudeli, 1 lusika ja 5 pliiatsiga	0,30	„
Kott navigatsioonitabelite, merekalendri, kaartidega jne.	1,1	„
Plekk-karp päevikute, kirjade, telegrammide, fotode, «Fram'il» teostatud vaatluste žurnaalidega jne.	1,65	„
1 kaas kajaki teki ava katmiseks	0,23	„
Nisuleivakuivikud	13,5	„
1 kott lihapulbrišokolaadi	8,0	„
1 „ supikuubikuid	3,0	„
1 „ kakaod	3,35	„
1 „ kalajahu	1,70	„
1 „ nisujahu	0,90	„
1 „ šokolaadi	2,00	„
1 „ kaerajahu	2,00	„
1 „ *vril-food*'i	2,00	„

«Krabina» oli kajaki all:

1 kott kaerajahu	13,2	kg
1 „ pemmikani	52,3	„
1 „ maksapasteeti	50,8	„
Kelk ühes kinniste ja 2 suusaga kaalus umbes	35,0	„
Kaugusemõõtja	1,07	„
Kokku umbes	262	kg

Sellele võib lisada meie koerte nimestiku:

Kvik	35,7 kg	Kolakas	28,0 kg
Freia	22,7 „	Ränikivi	27,0 „
Barbaara	22,5 „	Barrabas	28,0 „

Kollane	27,5 kg	Potivar	26,0 kg
Jänes	27,9 „	Suurrebane	31,8 „
Tita	17,7 „	Jääkaru	28,0 „
Sultan	31,0 „	Väikerebane	26,7 „
Latsutaja Madu ...	27,0 „	Piiga	26,0 „
Ront	26,8 „	Perpetuum	28,6 „
Bjelki	17,3 „	Baaro	27,5 „
Laevatross	18,0 „	Kollanokk	26,5 „
Kass	20,7 „	Kaifas	31,5 „
Keigar	21,0 „	Ulenka	26,0 „
Jääger	17,5 „	Paan	29,5 „

II

PÕHJA POOLE

Siis viimaks — 14. märtsi lõuna paiku — asusime müriseva saluudi saatel «Fram'ilt» teele. Kolmandat korda jätsime üksteisega jumalaga ja soovisime vastastikku head teed. Mõned meie kaaslastest tulid meid natuke maad saatma. Sverdrup pöördus varsti tagasi, et kella üheks laevale lõunastama jõuda. Ühe jäärünka otsas jätsime kahekesi teineteisega jumalaga. Meie selja taga oli «Fram». Mäletan veel praegugi, kuidas ma seisin ja Sverdrupile järele vaatasin, kui ta kergelt ning sujuvalt suuskadel kodu poole liikus. Peaaegu oleksin tahtnud temaga kaasa minna, et jälle meie hubases, soojas salongis viibida; teadsin liigagi hästi, et mul on ees vaevarikas elu ja läheb mööda palju aega, enne kui jälle hubase katuse all süüa ja puhata saan; aga et see aeg tegelikult nii pikale venib, poleks tookord küll ükski meist uskunud. Tõtt öelda arvasime, et retk kas õnnestub ja me jõuame koju veel samal aastal, või — ta ei õnnestu.

Veidi pärast seda, kui Sverdrup oli lahkunud, pidi ka Mogstad tagasi minema. Ta oli mõelnud meid küll järgmise päevani saata, kuid ütles, et tema rasked hundinahksed püksid olevat higist läbi ligunenud ja seepärast pidavat ta laevale tagasi minema ning need ahju paistel ära kuivatama. Nii tulid siis edasi ainult Hansen, Hendriksen ja Pettersen, higistades koorma all, mida igaüks neist seljas kandis. Kui tee läks üle tasase jää, liikusime nii kiiresti, et neil oli raske meile järele jõuda; kui aga sattusime jäävallidele, pidime peatuma ja kelgud neist üle aitama. Ühes kohas oli jäävallist nii raske üle pääseda, et pidime kelke tükk maad kandma. Kui me suure vaevaga teisele poole valli olime jõudnud, vangutas Peder kahtlevalt pead ja ütles Johansenile, et küllap meil veel rohkesti sihukesi takistusi ette tuleb ja küllap me saame

ränka vaeva näha, enne kui oleme lastist nii palju toitu ära söönud, et kelke on kerge tassida. Seejärel oli tükk maad õige halb jää ja Peder lõi meie tuleviku suhtes üha rohkem kahtlema; kuid õhtu poole muutus tee jälle pisut tasasemaks ja me jõudsime kiiremini edasi. Kui me kell 6 peatuse tegime, näitas kaugusemõõtja, et olime tublisti poolteist miili* ära käinud. Esimese päeva kohta polnudki seda nii väga vähe. Telgis, kuhu me kõik viiekesi ära mahtusime, saatsime õhtu üsna mõnusasti mööda. Teel tublisti pingutada ning higistada saanud Pettersenil hakkas sel ajal, kui koeri kinni pandi ja söödeti ning telki üles seati, külm ja ta käis tusaselt ringi; kui ta aga hiljem oma soojades hundinahksetes riietes telgis istus, aurav šokolaadikatel ees ja suur tükk võid ühes ning kuivik teises käes, leidis ta elu märksa helgema olevat ja hüüdis: «Nüüd tunnen ma end nagu mõni prints!» Seejärel arutas ta pikalt ja laialt, kui suurt mõnu pakub talle teadmine, et ta nüüd ikka päris tõesti on telgis keset Polaarmerd. Vaeseke, ta oli nii kangesti mangunud, et ma tema sellele retkele kaasa võtaksin; ta lubas meile kokaks olla ja end mitmel teisel viisil kasulikuks teha, niihästi sepana kui ka plekksepana; üldse arvas ta väga mõnusa olevat, kui me kolmekesi koos matkaksime. Avaldasin kahetsust, et ma ei saa üle ühe mehe kaasa võtta. Sel põhjusel oli ta mitu päeva nukras meeleolus; nüüd leidis ta lohutust sellest, et võis meid natuke maad saata ja end päris tõsiselt sellel suurel merel metsmehe olukorras tunda; sest ega's neid kuigi palju ole, kes seda varem on teinud, arvas ta.

Meie seltsilistel polnud kaasas magamiskotti, seepärast ehitasid nad endale väikese madala ning hubase lumeonni ja magasid seal oma hundinahksetes riietes selle öö üsna hästi. Järgmisel hommikul ärkasin vara; aga kui ma telgist välja pugesin, nägin, et keegi on minust veelgi varem jalul — see oli Pettersen: ta oli külma pärast ärganud ja kõndis edasi-tagasi, et natuke sooja saada. Nüüd on ta siis ka lumes magamist proovinud, ütles ta; varemalt polevat ta uskunud, et see on võimalik; ja ega see nii hull olnudki, arvas ta. Ta ei tahtnud vist hea meelega tunnistada, et tal oli külm hakanud ja et see oli tema nii varajase ärkamise põhjuseks olnud.

---

* Nii siin kui ka kõikjal mujal on miili all mõeldud norra meremiili ehk geograafilist miili, mis võrdub 24 000 jalaga.

Sõime siis viimast korda koos teistega hubaselt hommikust, seadsime kelgud korda, rakendasime koerad ette, surusime seltsilistel kätt — palju sõnu keegi meist seejuures ei teinud — ja asusime oma üksildasele teekonnale. Kui me liikuma hakkasime, vangutas Peder kurvalt pead, ja kui ma tükk maad eemal tagasi vaatasin, nägin tema kogu jäärünka otsas: ta seisis ikka veel ja vaatas meile järele. Küllap vist mõlkusid tal peas kurvad mõtted; võibolla arvas ta, et oli rääkinud meiega viimast korda.

Leidsime suuri tasandikke ja jõudsime kiiresti edasi, eemaldudes järjest rohkem seltsimeestest ning minnes üha kaugemale teadmatusse, kus meil kahekesi ja koertel tuli nüüd kuude viisi rännata. «Fram'i» mastid olid juba ammugi jääserva taha kadunud. Sageli sattus meile teele ette jäävalle ja ebatasast jääd, kust kelke tuli läbi aidata ja mõnikord koguni üle kanda. Tihtipeale läksid nad ümber, ja siis me nägime palju vaeva, et neid jälle jalastele upitada. Kogu sellest rängast vaevast üsna kurnatuna jäime viimaks kell 6 pärast lõunat öömajale. Selle päevaga olime niisiis $1^1/_4$ miili ära käinud. See ei olnud muidugi nii pikk päevateekond, nagu olin arvestanud, kuid kelgud jäid ju päev-päevalt kergemaks ja me lootsime, et jää muutub vähehaaval paremaks, mida kaugemale põhja me jõuame. Mõni aeg näis see nõnda olevatki. Nii kirjutasin ma pühapäeval, 17. märtsil oma päevikus: «Mida kaugemale põhja me jõuame, seda tasasemaks ja paremaks näib jää muutuvat; eile lõuna paiku tuli siiski vastu lõhe, mis sundis meid suurt ringi tegema.* Kella poole kuueks pärast lõunat olime sellest hoolimata $1^1/_4$ miili edasi jõudnud — hea seegi! Kuna koerad olid väsinud ja me parajasti sattusime kohta, kuhu oli hea telki üles lüüa, tegime peatuse. Madalaim temperatuur öösel oli —42,8°.»

Järgmistel päevadel oli pidevalt võrdlemisi tasane jää ning meie päevateekonnad küündisid sageli 2 miilini ja isegi üle selle. Kuid aeg-ajalt tuli ette ka äpardusi, mis

---

* Sel ajal, kui temperatuur nii madal oli, polnud mitmel põhjusel soovitav jäälõhesid kajakkidega ületada; sest isegi sel juhul, kui vesi lõhedes poleks peaaegu alati paksema või õhema jääkirmega kaetud olnud, oleksid kajakid, kui nad mitte täiesti veekindlad poleks olnud, nende sisse tunginud ja silmapilkselt jääks külmunud vee tõttu märksa raskemaks muutunud; selle jää kõrvaldamiseks aga ei olnud meil mingeid vahendeid.

meid kinni pidasid. Nii näiteks torkas terav väljaulatuv jääora ühel päeval kalajahukotti augu, kust kogu see kallis toit jääle pudenes. Võttis üle tunni aja, kuni olime jahu jälle kokku kogunud ja koti parandanud. Teine kord purunes kaugusemõõtja, jäädes mingi kühmu taha kinni, ja jälle möödus mitu tundi, enne kui olime ta korda seadnud. Kuid pidevalt liikusime põhja poole. Sageli üle suurte ja laiade lagendike, mis näisid ulatuvat otse pooluseni. Vahel ka läbi alade, kus jää oli «erakordselt raske, täis kõrgeid kinke, mistõttu ta nägi välja lumega kaetud künkliku maastikuna». See oli kindlasti väga vana jää, mis oma teel Siberi merest Gröönimaa idaranniku poole oli vist juba kaua aega Polaarmeres triivinud ja aasta-aastalt raskeid kruvimisi läbi teinud; igal suvel olid kruvimiste ajal moodustunud kõrged rünkad ja kuhjatised pisut sulanud, et talvel uuesti sügavatesse hangedesse mattuda; seetõttu olid nad omandanud kuju, mis meenutas rohkem jäämägesid kui üleskuhjunud merejääd.

Kolmapäeval, 20. märtsil on mu päevikusse kirjutatud: «Väga ilus ilm matkamiseks; kaunis päikeseloojang; kuid pisut külmavõitu, eriti öösiti magamiskotis (oli —41° ja —42°). Mida kaugemale me jõuame, seda tasasemaks näib jää muutuvat, ja paiguti tundub, nagu liiguksime mööda mandrijääd. Kui nii edasi kestab, läheb kõik nagu lepse reega.»

Tol päeval kaotasime oma kaugusemõõtja; märkasime seda alles mõne aja pärast, ja kuna ma ei teadnud, kui kaugele tuleks tagasi minna, siis arvasin, et ei tasu vaeva teda otsidagi. Tagajärjeks oli, et sellest ajast peale võisime ainult umbkaudu arvata, kui pikad olid meie päevateekonnad. Tol päeval juhtus meil veel teinegi äpardus: üks koertest, nimega Jääger, oli niivõrd nõrgaks jäänud, et ei suutnud enam vedada, ja seepärast rakendasime ta kelgu eest lahti. Alles hulk aega hiljem märkasime, et teda ei olegi kaasas — ta oli jäänud lamama meie öisele peatuskohale, kust me hommikul teele asusime, ja ma pidin suuskadel talle järele kihutama.

«*Neljapäeval, 21. märtsil.* Kell 9 hommikul —42° (öine miinimum —44°). Selge, nagu iga päev. Ilus päikesepaisteline ilm, millega on mõnus teed käia, aga öösiti on külmavõitu — elavhõbe on peaaegu pidevalt külmunud. Telgis niisuguse temperatuuri puhul lapi saapaid parandada, kui nina pikkamööda ära külmub, pole kuigi mõnus. Aga

«kõik läheb mööda», ütles rebane, kui teda nüliti, ning päev, valgus ja soojus on ju meil ees: läheme vastu pidupäevadele.»

«Reedel, 22. märtsil. Niisugusel jääl on mõnus matkata; jõuame üha paremini edasi. Avarad tasandikud, kus vahetevahel on pisut rüsijääd ja jääkuhjatisi, kuid läbi pääseb igalt poolt. Eile olime teel umbes kella poole kaheteistkümnest enne lõunat kuni kella poole üheksani õhtul ja ma loodan, et katsime selle ajaga kindlasti oma 3 miili. Järelikult peaksime olema 85. laiuskraadil. Ainsaks ebameeldivuseks on praegu pakane — päeval muutuvad mu riided üha rohkem jääst soomusrüü taoliseks, öösel aga märgadeks kompressideks. Samuti meie villased vaibad. Magamiskotid lähevad karvades külmuvast rõskusest järjest raskemaks. Päev päeva järel ikka samasugune muutumatult selge ilm. Me mõlemad igatseme vaheldust, tahaksime pisut pilvitust ja natuke pehmemat ilma. Öösel oli temperatuur —42,7°.»

Astronoomilisel vaatlusel, mille ma hiljem lõuna ajal teostasin, selgus, et olime sel päeval arvatavasti põhjalaiusel 85°9′.

«Laupäeval, 23. märtsil. Vaatluse, kelkude kordaseadmise, kottide lappimise ja palju muu seesuguse tõttu, mida nii madala temperatuuriga pole kuigi mõnus teha, pääsesime eile alles kell 3 pärast lõunat liikuma. Teel olime kuni kella üheksani õhtul, jäädes siis ööseks peatuma kõige halvemal jääl, mida me viimasel ajal oleme näinud. Päeva jooksul ületasime siiski mitu suurt lagendikku, mistõttu arvan, et me paar miili ikkagi edasi jõudsime. Ilm oli endiselt selge ja päikesepaisteline; kuid eile pärast lõunat kõvenes kõigil neil päevil puhunud kirdetuul ja läks üsna vingeks. Eile õhtul ületasime suure kinnikülmunud lahvanduse, mis nägi välja peaaegu nagu suur järv.» See lahvandus oli nähtavasti tekkinud üsna hiljuti, sest jää oli seal alles õige õhuke. Imelik, et nii kaugel põhjas sel aastaajal sääraseid lahvandusi võib tekkida.[1]

Sealtpeale ei olnud enam tasast jääd, millel lausa lust oli olnud rännata, ja edaspidi tuli meil sageli võidelda suurte raskustega. Pühapäeval, 24. märtsil kirjutasin: «Jää on üsna kehv. Eile oli vaevarikas päev. Siiski jõudsime pisut edasi, kuid minu arvates vaevalt üle poolteise miili. Et alatasa tuleb raske koormaga kelke tõsta, siis mõjub see

vaesele seljale rängalt. Noh, küllap tuleb jälle paremaid aegu. Ka pakane annab ikka ühteviisi tunda; eile lisandus talle veel üsna tugev kirdetuul. Peatuma jäime kella poole üheksa paiku õhtul. Päevad muutuvad märgatavalt pikemaks ja päike läheb järjest hiljem looja; järelikult näeme juba mõne päeva pärast kesköödpäikest.

Eile õhtul tapsime Jäägri ja nägime tema nülgimisega palju vaeva.» Ta oli esimene koer, kelle me hukkasime; hiljem järgnesid talle paljud teised. See oli üks kõige ebameeldivamaid töid kogu meie retke kestel, eriti alguses, mil oli nii külm. Kui me selle esimese koera olime tükeldanud ja teistele ette visanud, eelistasid mitu neist pigem öö läbi nälgida, kui säärast toitu puudutada. Aja jooksul aga, rängast pingutusest üha rohkem kurnatuna, õppisid nad ka koeralihast lugu pidama, ja hiljem polnud me mitte alati nii püüdlikud, et oleksime tapetud looma nülginud, vaid tükeldasime ta koos naha ja karvadega.

Järgmistel päevadel oli jää vahetevahel pisut parem; kuid enamasti oli ta halb ja järjest rohkem kurnas meid see lõpmatu vaev, mida me nägime koeri aidates, kelke jalastele upitades, kui nad ümber läksid, ning neid üle jääkuhjatiste ja ebatasaste kohtade vedades või kandes. Vahel olime õhtul nii väsinud, et silmad vajusid iseenesest kinni ja me jäime püstijalu magama. Vahel nõksatas mu pea rinnale, ma uinusin — ja ärkasin sellest, et vajusin suuskadel ettepoole. Otsisime siis laagriks sobiva koha, kus jääkuhjatise või -valli taga oli pisut tuulevarju, ja tegime peatuse. Kuna Johansen hoolitses koerte eest, andes neile süüa jne., oli minu ülesandeks tavaliselt telk üles seada, keeduaparaat veega täita, priimus süüdata ja võimalikult kiiresti õhtusöök valmistada. Tavaliselt oli meil ühel päeval pemmikanist ja kuivatatud kartulitest valmistatud lapskois[2], teisel päeval kalajahust, nisujahust ja võist valmistatud kalagratään, kolmandal kas hernesupp, oasupp või läätseleem, mille juurde sõime leiba ja pemmikani. Kõik need toidud maitsesid suurepäraselt. Johansen pidas eriti suurt lugu lapskoisist, kuna mina pisut kahtlesin, kas mitte kalagratään veelgi parem ei ole; aja jooksul ühines ka Johansen minu arvamusega, ja kalagratään omandas meie menüüs aukoha.

Kui Johansen koerte talitamise oli lõpetanud ning õhtu- ja hommikusöögiks tarvilike toiduainete, samuti meie

mõlema isiklike asjade kotid* telki olid toodud, laotasime magamiskoti laiali, sulgesime hoolikalt telgi ukse ja pugesime kotti oma riideid sulatama. See polnud sugugi mõnus. Nimelt kogunes niiske higiaur päeva kestel meie üleriietesse, külmus seal jääks ja muutis nad tõeliseks soomusrüüks. Kui meil oleks võimalust olnud neid seljast ära võtta, oleksid nad ise püsti seisnud; iga kord, kui me end liigutasime, kostis neist vali krudin. Nad olid nii kõvad ja kanged, et näiteks mu jopi varrukad käimise ajal sügavad haavad randmetel lihasse hõõrusid. Parema käe haav sai külma ja läks päev-päevalt suuremaks; püüdsin teda kaitsta sidemete abil, aga alles hilissuvel paranes ta teataval määral. Kuid arm jääb sinna vist küll kogu eluajaks. Kui me siis õhtuti nende riietega magamiskotti olime pugenud, hakkas jää pikkamööda sulama ja selleks kulus üsna palju kehasoojust. Kotis surusime end kõvasti teineteise vastu ja puhusime sinna sooja hingeõhku, kuna ise lõgistasime hambaid. Võttis kindlasti tunni või poolteist, enne kui pisut sooja saime, mida me nii kangesti igatsesime. Nüüd viimaks olid riided märjaks ja painduvaks muutunud, aga mitte kauaks: mõni minut pärast seda, kui me hommikul kotist välja olime pugenud, külmusid nad uuesti kõvaks. Seni kui pakane püsis, polnud mõeldagi, et me nad retke kestel kuivaks saame, sest meie kehast kogunes neisse pidevalt järjest rohkem niiskust. Olukorra tegi veelgi halvemaks see, et igal öösel pidime magamise ajal oma rinnal või püksisäärtes kuivatama kindaid ja märgi jalatseid — sääriseid, alpiaasarohtu ja mis seal kõik oli. Kogu aeg magasime otsekui märgade kompressidega ja polnud kuigi mõnus neid külmi niiskeid asju vaesele ihule panna; kuid mida kõike sa ära ei tee, kui see on paratamatu. See-eest olid meil siis ka hommikul enam-vähem kuivad asjad jalga ja kätte tõmmata — niimoodi saime üsna kenasti läbi.

Oo, kui unised me olime, lamades magamiskotis, külmetades ja oodates, millal õhtusöök valmis saab. Mina kui kokk pidin ju püüdma kuidagiviisi ärkvel olla, et söögi järele valvata, mis vahel ka õnnestus; kuid tihtipeale leid-

---

* Neis kottides oli meil kummalgi üks vahetus villast aluspesu (särk ja aluspüksid), peale selle villased käpikud, sõrmkindad, viltkaabu, jalarätid, lumeprillid, näovõrk, päevikud ja mitmesugused muud asjad. Öösiti kasutasime neid kotte peaalustena.

sin ärgates, et olin teda liiga kaua keeda lasknud. Viimaks sai söök valmis ja me tõstsime ta endale ette — alati maitses ta oivaliselt. Need olid meie kõige ülevamad hetked, millest me päev otsa unistasime. Kuid sageli olime nii väsinud, et silmad vajusid kinni ja me jäime magama, enne kui lusikas suu juurde jõudis: käsi langes jõuetult alla ja toit kukkus lusikast välja.

Pärast õhtusööki lubasime endale tavaliselt seda luksust, et valmistasime pisut lisajooki: nii kuuma vett, kui vähegi talusime, millesse segasime kohupiimapulbrit. See maitses umbes nagu keedetud piim ja meile näis, et tal on päris imettegev mõju: ta läks sooja joana kuni suurte varvasteni. Seejärel pugesime sügavale kotti, tõmbasime selle pealt hoolikalt kinni, surusime end kõvasti teineteise vastu ja magasime varsti õiglase und. Kuid veel uneski rassisime lakkamatult kelkudega ja ajasime koeri — põhja poole, põhja poole! Sageli ärkasin Johanseni hüüetest, kes unes Paani, Barrabase või Latsutaja Mao peale karjus: «Kas sa, kurat, lähed edasi!» — «Ptrr, ptrr, põrgukutsikad! Sass, sass! Noh, nüüd lendab kogu kelk uppi...» kuni jälle magama uinusin.

Kui keha oli juba soojaks läinud, näis meile mõlemale, et magamiskotis on üsna hea lebada; aga nii väga soe seal siiski ei olnud, sest kui ma ühel ööl ärkasin, oli külm mu mõlema käe sõrmeotsad ära võtnud.

Koerad aga magasid väljas lumes.

Hommikuti pidin mina kui kokk ikka esimesena tõusma, et hommikusööki valmistada; see võttis tund aega. Ülepäeviti oli hommikusöögiks tavaliselt šokolaad, võileivad ja pemmikan, teistel päevadel jahupuder (nisujahust, veest ja võist), kaeratangupuder või midagi selletaolist, ning sinna juurde veest ja kohupiimapulbrist valmistatud piim. Kui söök oli valmis, äratasin Johanseni. Magamiskotis istudes laotasime ühe villastest vaipadest linana põlvedele, katsime «laua» ja sõime mõnuga hommikust; pärast seda kirjutasime pisut oma päevikutesse — ja juba oli aeg teele asuda. Aga kui väsinud me olime! Mis ma kõik oleksin andnud, et oleksin võinud koti põhja tagasi pugeda ja edasi magada, terve ööpäeva; mulle näis, et see oleks mu elu suurim nauding. Kuid oli vaja põhja poole liikuda, ikka edasi põhja poole. Panime end valmis ja astusime välja pakasesse, et kelgud korda seada, koerte liinid maha

võtta*, koerad ette rakendada ja võimalikult ruttu minema hakata. Oo, kuidas me neil rasketel päevadel oma hundinahksete kasukate järele igatsesime, mis olid «Fram'ile» maha jäänud!

Ja siis asusime teele. Ise liikusin ma ees, otsides teed üle paiguti kokkukuhjunud jää; mu järel tuli kelk minu kajakiga. Koerad õppisid varsti mulle järgnema; kuid iga mõhna ees nad peatusid, ja kui ei õnnestunud hüüetega neid sundida, et nad kõik korraga tõmbaksid ja kelgu sealt üle veaksid, pidin ma tagasi pöörduma ja neid vastavalt olukorrale kas lööma või abistama. Minu järel liikus Johansen kahe ülejäänud kelguga, kord koerte peale karjudes, et nad veaksid, kord neid pekstes, kord aidates neil kelke üle raskete jääseljandike sikutada. Ei saa salata, et kohtlesime neid vaeseid loomi halvasti, millele veel praegugi sageli pean õudusega mõtlema. Tunnen värinaid oma kehal, meenutades, kuidas me vahel koeri jämedate saarepuust keppidega halastamatult peksime, et sundida neid edasi liikuma, kui nad väsimusest seisma olid jäänud, peaaegu suutmata end enam liigutada; mu süda jooksis verd, kui neid vaatasin, aga ma pöörasin pea kõrvale ja tegin südame kõvaks. See oli ju paratamatu. Sest me p i d i m e edasi pääsema — selle ees tuli taganeda kõigil muudel kaalutlustel. Kurb, et niisugusel retkel eneses kõik paremad tunded süstemaatiliselt maha surud ja kalgi südamega egoistiks muutud. Oo, kui ma kõigile neile toredatele loomadele mõtlen, kes meid truult ja nurisemata orjasid, seni kui neil pisutki jõudu jätkus, kes selle eest kunagi tänu ei saanud, ainult harva mõne lahke sõna kuulsid, ja kes iga päev meie piitsahoopide all vingerdasid, kuni saabus hetk, mil nad enam sedagi ei suutnud ja surm nad nende piinadest vabastas; kui mulle meenub, kuidas nad üksteise järel pidid oma elu ohverdama seal kaugetel tühjadel jääväljadel, mis olid nende truuduse ja eneseohverduse tunnistajaks, — siis tulevad mõnikord hetked, mil teed enesele kibedaid etteheiteid.

Kuna olime ainult kahekesi, kulus meil üksnes telgi ülesseadmiseks, koerte söötmiseks, nende tapmiseks, toidu valmistamiseks, õhtusteks talitusteks, samuti hommikuseks

* Retke alguses sidusime koerad ööseks rihmapidi kahe terasliini külge kinni: kartsin, et muidu võiksid nad end lahti kiskuda ja «Fram'i» juurde tagasi minna. Hiljem jätsime nad ööseks kelkude ette rakmetesse; need aga, kes olid liiga nõrgad, lasksime tavaliselt lahti.

tõusmiseks ja reisiettevalmistusteks nii palju aega, et meile ööpäevast vaevalt jätkus, kui tahtsime korralikke päevateekondi sooritada ja öösiti küllaldaselt välja puhata. Nüüd aga, valgete ööde saabudes, polnudki enam nii väga tähtis öö ja päeva vahel vahet teha — asusime teele, millal aga sobis, ükskõik kas oli öö või päev. Peatusi tegime vajaduse järgi ja magasime nii palju, kui inimestel ja loomadel oli tingimata tarvis. Kuid püüdsin hoolitseda selle eest, et käiksime ööpäevas üheksa kuni kümme tundi. Keskpäeval tegime tavaliselt lõunapeatuse, et pisut keha kinnitada; sõime harilikult mõned võileivad, pemmikani ja maksapasteeti. Ent mingit mõnu neil lõunatel ei olnud; tavaliselt otsisime endale hea varjulise koha ja tihtipeale mässisime end oma villastesse vaipadesse, aga sellest hoolimata puhus tuul meist läbi, kui me suupistet võttes kelkudel istusime. Mõnikord laotasime jääle magamiskoti ja pugesime sööki kaasa võttes sinna sisse, ei jõudnud aga seal lamades kotti ja oma riideid üles sulatada. Sageli tundus meile seegi liiga ebamugavana, ja siis käisime süües edasi-tagasi, et sooja saada. Seejärel ootas meid tavaliselt niisama ebameeldiv töö — koerte liinide lahtipäästmine. Olime rõõmsad, kui viimaks jälle võisime teele asuda. Pärast lõunat sõi kumbki meist tavaliselt veel tüki lihašokolaadi.

Enamik neist, kes Arktikas kelguretki on sooritanud, on kaevanud «arktilise janu» üle, mida on peetud peaaegu paratamatuks paheks pikkadel matkadel üle lumeväljade. Janu suurendab sageli veel see, et süüakse lund. Janutunde vastu, mida me retkel läbi Gröönimaa rängalt olime kannatanud, olin ka mina end ette valmistanud: meil olid nüüd kaasas eboniidist plaskud; hommikuti täitsime nad keeduaparaadist veega ja rinnal kandes hoidsime neid külma eest. Oma hämmastuseks märkasin aga peagi, et vahel möödus terve päev, ilma et ma vett oma plaskust kordagi oleksin maitsnud; mida rohkem aeg kulus, seda vähem tundsin ma vajadust päeva jooksul juua, kuni viimaks lakkasin vett kaasas kandmast. Kui mööduv janutunne vahetevahel siiski tekkis, piisas selle peletamiseks tavaliselt tükist magedast jääst, mida alati võis leida.*

* Samal ajal kui lume söömine janutunnet suurendab ja võib muidki ebameeldivusi kaasa tuua, saab janu kustutada jääd süües, eriti siis, kui seda enne suhupistmist peos pisut soojendatakse. Kindlasti on seda paljud uurimisreisijad kogenud.

Et me sellest paljude kelguretkede suurimast piinast täielikult pääsesime, on küll peamiselt tingitud meie oivalisest keeduaparaadist: minimaalse kütteaine hulga abil saime nii rohkesti vett keeta ja sulatada, et hommikuti võisime seda kui palju tahes juua. Sellegipärast jäi tavaliselt osa vett järele, mille me pidime ära viskama. Samasugune oli olukord harilikult ka õhtuti.

«Reedel, 29. märtsil. Liigume küll edasi, aga väga visalt. Jää on kehvavõitu, mitte niisugune, nagu olin oodanud ja nagu ta oli alguses. Sageli esineb siin päratuid kohutava välimusega jäävalle; nad on meile suureks takistuseks, sest nende ees tuleb kelgud peatada, teed otsima minna ning siis tavaliselt suuremaid või vähemaid ringe teha, et neist enam-vähem sobivates kohtades üle pääseda. Sellele lisaks hakkavad ka koerad üsna aeglaseks ja loiuks jääma ega saa neid peaaegu paigastki liikuma panna. Ja siis lõpmatu kõvakskülmunud veonööride lahtiharutamine: järjest raskem on nendega jännata, sest neisse sigineb üha rohkem keerde, sõlmi ja muud kuradivärki. Vahetpidamata hüppavad koerad üksteisest üle ja üksteise vahele, ning vaevalt oled jõudnud nöörid täiesti korda seada, kui nad jälle üheksainsaks puntraks kokku keerduvad. Äkki jääb üks kelkudest mingi jääkühmu taha kinni; koerad hauguvad kannatamatult, et eesminevatele kaaslastele järele jõuda, üks närib veonööri läbi ja paneb jooksma, seejärel võib-olla ka veel teine ja kolmas; koerad tuleb kinni püüda ja nende nöörid kokku siduda — neid korralikult pleissida ei ole aega ja ega see pakases kuigi mõnus töö olegi. Sellel raskesti ülepääsetaval jääl juhtub seda vahetpidamata ja vähemalt iga tunni tagant oleme sunnitud peatuma, et veonööre korraldada.

Eile asusime teele umbes kell 8 hommikul ja jäime peatuma kella 5 paiku pärast lõunat. Kogu aeg puhunud kirdetuul muutus pärast lõunat tugevamaks, ja korraga läks taevas üleni pilve. Olime rõõmsad, nähes selles märki, et ilm muutub ning alalisele pakasele ja selgele ilmale tuleb tõenäoliselt lõpp. Ma ei usu, et me eksisime: eile õhtuks oli temperatuur tõusnud —34 kraadile ja juba ammugi pole meil magamiskotis nii head ööd olnud. Nüüd, mil hommikusööki valmistan, näen, et ilm on jällegi selgeks läinud — päike paistab läbi telgi seina sisse.

Jää, millel me praegu rändame, näib enamasti vana olevat; kuid vahetevahel tuleb ette ka noorema, ebatasase

ja nähtavasti juba pikema aja eest kõrgele kuhjunud jääga alasid — üsna tihti kaunis laialdasi. Selle jää tekkimist ei oska ma seletada teisiti, kui et ta on moodustunud kunagi siin olnud suurtel lahvandustel. Selliseid tasase jääga lahvandusi oleme ületanud juba mitmel korral.»

Tol päeval teostasin meridiaani mõõtmise, mille järgi me polnudki kaugemal põhjas kui umbes 85°30′. Ma ei suutnud seda mõista: olin arvanud, et peaksime nüüd umbes 86. laiuskraadil viibima, ja järeldasin seepärast, et mõõtmises peab mingi viga olema.

«Laupäeval, 30. märtsil. Eile oli meil õnnetu päev. Kõigepealt sattusime väga ebatasasele jääle, kus pidime edasipääsemiseks palju ringe tegema, mistõttu me päeva jooksul kuigi palju edasi ei liikunud, ehkki me õige kaua teel olime. Rohke vaeva järel jõudsime õhtu eel siiski kaunitele vana ning paksu jääga lagendikele; nii tasast jääd pole me enam ammu näinud. Viimaks ometi olime jälle niisugusele jääle jõudnud, mis vanu häid aegu meenutas, aga ka siin leidus üksikuid kühme ja järske lumehangi. Kuid varsti sulgesid meile tee mõned kõige pahemat laadi kuhjatised kõrgele paiskunud raske jääga. Kõige hullem neist oli viimane, mille ees oli paksus jääs lai pragu. Kui esimene kelk sealt üle püüdis pääseda, kukkusid koerad sisse ja nad tuli välja tirida; prao sügavus võrdus ligi kahe mehe pikkusega. Üks koertest — see oli Latsutaja Madu — rabeles rakmetest välja ja jooksis minema. Kui järgmine kelk pidi prao ületama, langes kelk ise sinna sisse ja meil oli hea meel, et ta tükkideks ei purunenud. Kelgu ülestirimiseks olime sunnitud kogu ta koorma maha võtma ja pärast uuesti peale laadima ning kinni siduma, mis rohkesti aega nõudis. Seejärel pidime koerad jääprakku viskama ja teisel pool jälle välja vinnama. Viimase kelguga läks lõpuks võrdlemisi libedalt. Kui olime tüki maad edasi läinud, tuli ka ärajooksnud koer tagasi. Viimaks leidsime sobiva peatuskoha ja jäime laagrisse. Termomeeter näitas —43°, mis koerte veonööridega jändamiseks ei ole just kõige kohasem temperatuur, kui pead seda tegema paljaste, külmavõetud ja haavu täis kätega, millel varsti ka enam nahka peal ei ole. Viimaks ometi lebasime oma armsas magamiskotis ja priimus surises hubaselt. Kuid äkki pidi kõigile hädadele lisaks juhtuma veel seegi, et ta ei tahtnud enam põleda. Uurisin

teda igast küljest, ei leidnud aga ühtki riket. Ka Johansen pidi kotist välja kobima, et kajakist tagavarapõletit ja tööriistu tuua, kuna mina püüdsin rikkele jälile saada. Viimaks avastasin, et kaane alla oli jääd sattunud ja priimus seetõttu lekkima hakanud.* Rike oli varsti parandatud ja priimus põles jälle. Kui hernesupp kell 5 hommikul viimaks valmis sai, maitses ta ütlemata hästi, seda ei saa salata. Nüüd, kell 3 pärast lõunat, ronin jälle magamiskotist välja, et süüa keeta. Jumal tänatud, et meil vähemalt magamiskotiski hea soe on, muidu oleks see elu väljakannatamatu.»

«Pühapäeval, 31. märtsil. Eile tuli siis viimaks igatsetud ilmamuutus: tuul pöördus lõunasse ja temperatuur hakkas tõusma. Täna hommikul oli —30°, mida me juba päris suviseks soojuseks peame.

Nende paljutõotavate väljavaadete tõttu ülevas meeleolus, asusime eile pärituulega head jääd mööda teele. Edasi jõudsime kiiresti ja kõik näis hästi minevat. Äkki peatas meid lõhe, mis avanes just hetkel, kui hakkasime esimest kelku üle toimetama. Saime selle kuidagiviisi teisele poole; aga kui me tahtsime järgmist kelku tooma minna, murdus Johanseni all suur jääkamakas ja ta kukkus mõlema jalaga vette. Kena lugu! Vahepeal läks lõhe üha laiemaks ja ma jooksin selle äärel edasi-tagasi, asjatult ülepääsuvõimalust otsides. Seal me siis seisime — üks mees ja üks kelk ühel, kaks kelku ja üks mees, pealegi veel märg, teisel pool, ning meie vahel järjest laienev lõhe. Kajakke polnud võimalik kasutada — neil loendamatuil kordadel, kui nad jäävallidel ja muudel takistustel ümber läksid, olid teravad jäänõelad ja -nukid nende pealisesse auke lõiganud. Ilusad väljavaated olid meil ööseks: mina telgiga ühel, Johansen — võib-olla külmast juba kange — teisel pool. Lõppude lõpuks leidsin pikka ringi tehes koha, kust ma üle pääsesin, ja niimoodi said kelgud jälle kokku. Aga teekonda ei võinud me enam jätkata, vaid pidime laagrisse jääma — Johanseni allkeha oli nüüd

---

* Priimusel on hermeetiliselt suletud petrooleumireservuaar, kuhu väikese pumba abil õhku pumbatakse. Seetõttu tekkinud surve pressib õli erilise toru kaudu põletisse, kus ta omaenese leegist kuumendatuna enne ärapõlemist gaasiks muutub. Lekkimise puhul, nagu käesoleval juhtumil, pääseb õhk reservuaarist välja ja vajalikku õhusurvet ei teki. Niisuguseid rikkeid oli kerge parandada ja ega neid väga tihti juhtunudki.

täiesti jäätunud; peale selle olid tema tuulepüksid niivõrd rebenenud, et neid oli vaja parandada.»

«Teisipäeval, 2. aprillil. Sellel retkel tuleb võidelda igasuguste raskustega; kõige tülikam neist on igapäevane teelevalmistumine paljude pisiasjade tõttu, mis tuleb õiendada. Ehkki ma pühapäeva õhtul juba enne kella 7 üles tõusin, et süüa teha, ei saanud me laagriplatsilt varem liikuma kui alles eile hommikul kella 2 paiku. Johanseni kelgu koorem tuli ümber laduda, sest ühe «krabi» sisu on juba söödud ja selle «krabi» asemele pidime kajaki alla panema ühe kuivikukoti. Teine «krabi» oli vaja kinni õmmelda, sest sellest pudenes pemmikani. Seejärel tuli selle kelgu koorem, kust kuivikukott oli ära võetud, uuesti kinni siduda; ja kuna koorma köied olid juba lahti harutatud, oli paras juhus ka kartuleid välja võtta.* Selle töö ajal märkasime, et kalajahukotil on auk sees; kui see oli kinni seotud, selgus, et on veel teinegi, suur auk, mis tuli hoolega kokku õmmelda. Ja kui kartulikoti maha võtsime, leidsime ka selles suure augu, mis oli vaja kinni siduda. Seejärel pidime koerte nöörid lahti harutama — need olid üleni jäätunud ning neisse tekkinud sõlmede ja aasadega rassimine läks üha raskemaks. Enne hommikusööki parandas ja lappis Johansen hoolega oma pükse. Lõunast puhuv tuul oli muutunud selliseks, mida me laeval oleksime nimetanud «veskituuleks» (6—7 m sekundis). Selle tugeva pärituule ja tuisuga asusime vastu hommikut teele. Tükk aega liikusime üsna hästi, siis aga algasid jäävallid, üks hullem kui teine. Umbes kella 8 või 9 paiku hommikul tegime pika lõunapuhkuse.»

Ühe jäävalli tagant leidsime tuule eest varjatud koha, laotasime magamiskoti maha ja pugesime oma söögiga sinna sisse. Kuid ma olin niivõrd väsinud, et jäin kohe magama, leivatükk peos. Ja siis nägin unes, et olen Norras ning viibin külas — ja koguni all Fredrikshaldis, inimeste juures, keda olin näinud üheainsa korra oma elus, palju aastaid tagasi Veneetsias; nad olid väga sõbralikud ja lahked. Oli jõulu esimene püha ja mind juhatati suurde tühja saali, kus pidi toimuma lõunasöök. Seal oli külm ja ma lõdisesin; aga mõned soojad ning auravad road olid

* Mõned vähemad kotid mitmesuguste toiduainetega olid meil pidevalt kajakkides, nii et võisime sealt võtta, mida me iga päev vajasime, ilma et meil alati oleks tarvitsenud kelkudele asetatud, kõvasti kinniseotud või kinniõmmeldud kottide kallale minna.

Põhja poole.

juba laual — tore rasvane hani! Oo, kuis ma selle roa üle rõõmustasin! Juba hakkas külalisi tulema: läbi suure akna nägin, kuidas nad üle õue lähenesid. Tahtsin neile vastu minna, aga äkki sumasin sügavas lumes. Mida see peaks tähendama: sügav lumi keset saali põrandat? Peremees naeratas muhedalt — ning ma ärkasin ja leidsin, et olen kaugel põhjas ja laman külmast värisevana ajujääl magamiskotis. Oo, kui hirmus õnnetuna ma end tundsin! Me tõusime üles, seadsime sõnagi vahetamata kelgud valmis ja asusime teele. Kuni kella neljani pärast lõunat rühkisime väsimatult edasi. Kõik ümberringi näis mulle kurvana ning süngena ja möödus palju aega, enne kui ma üle sain pettumusest, et olin sellest lõunast ilma jäänud. Mis ma kõik oleksin andnud, kui üheainsa tunnikesegi tolles saalis oleksin saanud veeta, nii külm kui seal ka oli. Siin puhus ju tuul kehast otse läbi.

«Kuid jäävallid ja kinnikülmunud lõhed nende äärtel kõrgele kuhjunud jääga tegid meie seisukorra aina halvemaks. Pagana raske on ikka neid hiljuti tekkinud jäävalle mööda läbipääsu otsides ronida! Suuski ei saa kasu-

tada: kõrgele üles ajanud jääkamakate vahel on liiga vähe lund ja seetõttu pead jalgsi edasi komberdama. Õhk on nii läbipaistmatu, et midagi ei näe; kõik on pimestavalt valge; mügarad, kingud ja jääkamakate vahekohad — kõik on kaetud õhukese reetliku lumega ning alatasa vajud sa lõhedesse ja aukudesse; võid õnnelik olla, kui sa oma jalgu ära ei murra. Tee leidmiseks tuleb tihti kaugele ette minna ja seda kord ühelt, kord teiselt poolt otsida; oled sa siis viimaks läbipääsuvõimaluse leidnud, pead tagasi kelkude järele ruttama. Nii käime üht ja sama teed sageli mitu korda. Kui me eile peatuma jäime, olin ma üsna väsinud. Pahim kõige selle juures oli siiski, et olime nii kaua teel olnud, et kui me laagrisse jäime, oli Johanseni kell maha käinud ja seisma jäänud; minu oma tiksus ja õnneks käis veel, kui ma ta üles keerasin — loodan, et ta ei ole taha jäänud. Kell 12 päeval —31,5°. Selge ilm, kagutuul (4 m).

Jää muutub järjest halvemaks ja mul tekib juba kahtlus, kas maksabki enam kaugemale põhja poole minna.»

«*Kolmapäeval, 3. aprillil.* Eile asusime teele kella 3 paiku pärast lõunat. Tee oli väga hea, ka puhus peaaegu õhtuni kagutuul. Jää meile kuigi palju takistusi ei teinud. Kõik näis lootustandvamana kui seni — ilm oli hea ja me liikusime kiiresti edasi. Kuid pärast mitut vana kühmliku jääga ala algas jälle ebatasasem jää ning hiljem tulid samasugused lõhed ja jäävallid nagu tavaliselt.

Kesköö paiku tõkestasid meie tee halb jää ja hiljuti kinnikülmunud lõhe, millel jää oli niivõrd õhuke, et sellest polnud võimalik üle minna; edasipääsemiseks oleksime pidanud suure ringi tegema. Noh, lõime siis laagri üles ja tapsime Kollanoka (see oli meil teine koer tappa). Raiusime ta 26 tükiks; kuid kaheksa koera ei tahtnud seda liha süüa ja meil tuli neile pemmikani anda. Eespool ei näi jää kuigi hea olevat. Kõik need kuhjatised võivad tõepoolest meeleheitele viia ja eespool nähtavasti ei oota meid midagi paremat. Lõuna paiku läksin välja ja teostasin meridiaanimõõtmise — selle järgi viibisime põhjalaiusel 85°59′. Üllatav, et me kaugemale polegi jõudnud; pingutame end, kuidas suudame, aga vahemaa ei taha siiski väheneda. Olen tõsiselt kahtlema hakanud, kas on mõtet palju kaugemale põhja poole minna. Franz Josephi maani on siit kolm korda pikem tee, kui me seni ära oleme käinud. Milline on jää selles suunas? Vaevalt

võime arvestada, et ta on parem, ja meie edasiliikumine ei kujune järelikult sugugi kiiremaks. Pealegi on selle maa rannajooned ja ulatus tundmatud ning võivad meid kaua kinni pidada, ilma et me kohe jahisaaki leiaksime. Olen juba ammu aru saanud, et säärasel jääl ja nende koertega poolusele või selle lähemasse ümbrusse jõuda pole võimalik. Kui meil koeri ainult rohkem oleks! Mis ma Olenjokki jäänud koerte eest nüüd kõik annaksin! Peame tagasi pöörduma. Pole tähtis, kas pisut varem või pisut hiljem. Aga kuna see on ainult aja küsimus — kas me ei saaks siis Franz Josephi maal aega palju paremini ära kasutada kui siin ajujääl rännates? Meil on nüüd hea võimalus olnud teda tundma õppida ja vaevalt on ta pooluselgi teistsugune. Ka seda pole meil loota, et suudaksime tunduvalt kaugemale põhja jõuda, enne kui aeg sunnib meid ümber pöörduma. Me ei tohiks küll kuigi kaua enam oodata.

Kell 12 päeval oli —29,4°. Selge ilm, idatuul, kiirusega 1 m. Kell 12 öösel oli —34°. Selge ja vaikne.»

See, et me kaugemale põhja polnud jõudnud, muutus mulle järjest suuremaks mõistatuseks. Käies arvutasin ma vahetpidamata, liitsin meie päevateekondi ja arvutasin; aga tulemus oli ikka ühesugune: kui jää paigal seisaks, peaksime 86. laiuskraadist kaugel põhja pool olema. Varsti sai mulle liigagi selgeks, et jää ajub lõuna poole ning et see tujukas, tuulest ja hoovustest sõltuv ajumine on kõige kurjem vaenlane, kelle vastu meil tuleb võidelda.

«*Reedel, 5. aprillil.* Alustasime rännakut eile hommikul kell 3; kuid jää oli halb, paljude lõhede ja vallidega, mistõttu me visalt ning vaevaliselt edasi jõudsime. Need kõrgele kuhjunud jääga ümbritsetud lõhed võivad päris meeleheitele viia. Liigud nagu üle pikkade ning kõrgete rusukallete. Igaüks neist viidab palju aega: esmalt tuleb leida ülepääsukoht ja pärast seda sealt kogu oma kraamiga läbi ronida; kõigele lisaks kukud võib-olla veel vettegi — eile vajusin kaks korda sisse. Aga kui m i n a näen tee otsimise ja oma kelgu edasitoimetamisega ränka vaeva, siis on Johansenil tegelikult veelgi raskem, sest temal tuleb hoolitseda kahe kelgu eest: juba mõnest jäämügarastki on neid raske üle tõsta, vallidest hoopis rääkimata. Kuid sellel mehel on sitkust kahe eest, tema juba alla ei anna. Üleeile vajus ta ühes lõhes mõlema jalaga

rohkem kui põlvest saadik vette. Mina olin sealt suuskadega ees üle sõitnud, märkamata, et jää on nõrk. Tema tuli ilma suuskadeta järele, käies ühe kelgu kõrval. Äkki purunes jää tema all ja ta vajus sisse. Õnneks sai ta kelgust kinni haarata ja koerad, kes rahulikult edasi läksid, tirisid ta jälle välja. Praegu on niisugused kümblused üsna ebameeldivad, sest meil pole mingit võimalust riideid kuivatada või midagi kuiva endale selga tõmmata, vaid peame käima jäätunud soomusrüüs, kuni ta seljas ära kuivab — niisuguse temperatuuriga ei lähe see aga kuigi ruttu.

Eile hommikul teostasin vaatlusi pikkuskraadi ja deviatsiooni kindlakstegemiseks ning täna veetsin kogu hommikupooliku magamiskotis, et neid välja arvutada ning täit selgust saada, kus me viibime. Leidsin, et üleeile olime põhjalaiusel 86°2,8′. Nii ränga vaeva kohta on seda hirmus vähe; aga mida me saame parata, kui jää on niisugune? Ja ka koerad, vaesekesed, teevad kõik, mis vähegi suudavad. Iga päev on mul nüüd Olenjokki jäänud sõidukoertest väga kahju. Eilseks pikkuseks sain 98°47′15″; deviatsioon 44,4°.

Järjest rohkem jõuan ma veendumusele, et peame tagasi pöörduma juba varem, kui me õieti olime kavatsenud.* Petermanni maani on umbes 70 miili;** aga need miilid võivad teel küllaltki pikaks venida. Küsimus seisab ainult selles, kas me ei peaks igal juhul katsuma 87. laiuskraadile jõuda? Ma kahtlen aga, kas me nii kaugele jõuame, kui tee senisest paremaks ei muutu.»

«*Laupäeval, 6. aprillil.* Kell 2 enne lõunat —24,2°. Jää on läinud järjest halvemaks. Eile viis ta mu peaaegu meeleheitele ja kui me täna hommikul peatuse tegime, oli mul juba üsna kindel otsus tagasi pöörduda. Ühe päeva tahan siiski veel edasi minna, et näha, kas tõesti jää on põhja pool ikka ühesugune — niisugune, nagu ta näib ligi 30 jala kõrguselt jääkuhjatiselt, mille ääres me praegu laagris oleme. Eile jõudsime vaevalt paar meremiili edasi. Jäälõhed, vallid ja lõpmatu tohuvabohu — kogu jääpind näeb välja lausa rusukaldena; ja siis see alaline kelkude tõstmine üle iga mügara — see võib hiiglasedki ära vae-

---

* Kui me «Fram'ilt» lahkusime, seadsin ma enesele eesmärgiks põhja poole liikuda 30 päeva — nii pikaks ajaks pidi meil koerasööta jätkuma.

** Tegelikult oli siis Fligely neemeni üle 90 miili.

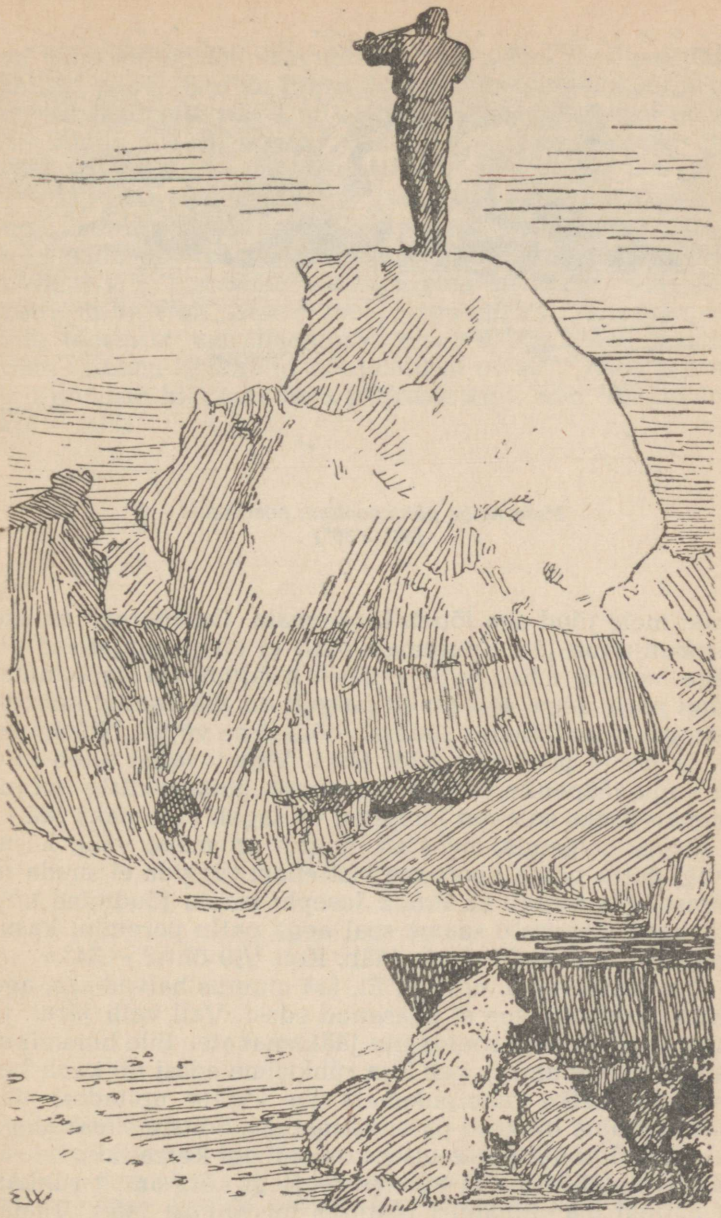

Jää, jää, jää, nii kaugele kui silm ulatus.

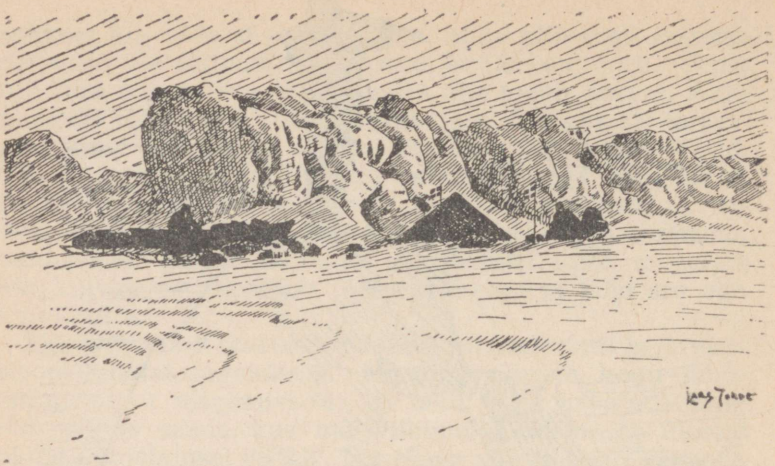

Meie kõige põhjapoolsem peatuskoht.
(86°13′36″)

vata; meie jõud aga lõpeb kahtlemata. Omapärane on see üleskuhjunud jää. Suuremalt osalt ei olegi kuhjatised nii väga suured; näib, nagu poleks kuhjumisest möödunud kuigi palju aega, sest ainult paiguti on jää kaetud koheda lumega, kuhu lõhedes alatasa vööni sisse vajud. Niisugune on ta põhja pool miil miili järel. Vahetevahel tuleb ette ka vanu jääpanku, millel on suvel päikesekiirte mõjul ümmarguseks sulanud kuhjatisi — sageli õige paks jää.

Järjest selgemini mõistan, et siin on meist vähe kasu. Kuigi palju põhja poole me vist enam tungida ei suuda ja pärast seda kestab ka Franz Josephi maani jõudmine küllalt kaua. Seevastu saame seal aega palju paremini kasutada, kui meil seda järele jääb. Kell $^1/_2$9 õhtul —34°.»

«*Esmaspäeval, 8. aprillil.* Ei, jää muutus halvemaks, aga mitte paremaks; me ei pääsenud edasi. Vall valli järel, ja kogu aeg tuli meil ronida üle jääkamakate. Eile hommikul asusime teele umbes kell 2 ja rühkisime edasi nii kaua kui suutsime, kelke vahetpidamata üle tõkete upitades; viimaks muutus olukord päris võimatuks. Sõitsin suuskadega tüki maad põhja poole ette; kuid vähegi korralikku edasipääsuvõimalust ma ei leidnud — isegi kõrgeimalt rünkalt ei näinud ma silmapiiri ulatuses teistsugust jääd. Vaatasin nagu üle lõputu lumise kaljurägastiku. Edasiliikumisel

on vähe mõtet: me saavutame liiga vähe ja ohverdame kalleid päevi. Kui ka Franz Josephi maa suunas palju niisugust jääd ette tuleb, siis läheb meil neid hädasti tarvis. Ja nõnda siis otsustasin edasitungimisest loobuda ning võtta kursi Fligely neeme peale.

Sellel oma kõige põhjapoolsemal peatuskohal korraldasime suure pidusöömingu lapskoisi, võileibade, kuiva šokolaadi, pohlamoosi ja kuuma kohupiimajoogiga. Kõht kõvasti täis, pugesime viimaks oma armsasse magamiskotti, millest oli saanud meie truu sõber ja varjupaik. Eile teostasin meridiaanimõõtmise; sellest näen, et peaksime viibima ligikaudu põhjalaiusel 86°10′*. Täna hommikul püüdsin kindlaks teha pikkuskraadi. Kell $^{1}/_{2}$9 hommikul —36°.»

---

* Selle laiuskraadi sain põgusal arvutamisel. Täpsemal arvutamisel selgus, et laius oli 86°13,6′ ja pikkus umbes 95°. See laius oli kõrgem, kui me viimaste päevade vaatluste järgi oleksime võinud oodata[3]: jää ajus nähtavasti jälle põhja poole, mille kohta me mõni päev hiljem (vt. allpool lk. 48) täiendavaid tõendeid saime.

III

KODUTEEL

«*Teisipäeval, 9. aprillil.* Eile olime siis esimest päeva koduteel. Ootasime samasugust ebasoodsat jääd nagu seni, kuid juba mõne aja pärast sattusime oma hämmastuseks üsna talutavale jääalale, mis järjest paremaks muutus. Väheseid peatusi tehes liikusime takistamatult edasi. Jääkuhjatisi tuli muidugi ette, kuid neist pääses üsna hõlpsasti mööda, ja me jõudsime ilma eriliste raskusteta edasi. Teele asusime umbes kell 2 eile pärast lõunat ja kell 1 täna hommikul jäime ööbima.»

«*Neljapäeval, 11. aprillil.* Jää muutub järjest paremaks. Eile liikusime kogu aeg mööda ilusaid tasandikke väheste jääkuhjatistega, millest oli hõlpus mööda pääseda; esines siiski ka lõhesid, mis meile pisut rohkem raskusi tegid. Õnneks kulgesid need meie kursiga (see on nüüd kompassi järgi S 22° W ehk deviatsiooni arvestades umbes WSW) ligikaudu ühes suunas, mistõttu võisime nendega paralleelselt edasi liikuda. Viimaks pidime neist ikkagi üle minema ja see õnnestus meil üsna hästi, kuigi noor õhuke jää meie ja kelkude all õõtsus rohkem, kui me soovisime. Lõpuks sattusime eile õhtupoolikul veel ühele lõhele, millest tahtsime samal viisil üle minna. Esimese kelguga läkski see enam-vähem õnnelikult. Kuid teisega oli lugu halvem. Vaevalt olid rakendi esimesed koerad kõige ohtlikumasse kohta jõudnud, kus jää oli kõige õhem ja kus sellele natuke vett oli tunginud, kui nad peatusid ja käppadega ettevaatlikult vett katsusid; siis hakkas üks neist pladinal veest läbi minema — kuid rabeldes, et lõhest välja pääseda, lõhkus ta enese alt jää, teiste koerte ja kelgu raskuse all hakkas see vajuma ning sellele valgus vett. Nii kiiresti kui sain tõmbasin kelgu ja koerad tagasi ning hakkasin neid kindlale jääle ajama, mis mul õnnes-

tuski, ilma et midagi oleks juhtunud. Ühes teises kohas tegime veel kord katset lõhest üle minna — mina sõitsin suuskadel kiiresti ees, koeri enese järele meelitades, ja Johansen tõukas tagant. Kuid ka see katse ei õnnestunud paremini: Kolakas vajus läbi jää ja me pidime tagasi pöörduma. Alles pärast seda, kui olime kaugelt ringi läinud ja ränka vaeva näinud, pääsesime viimaks kahe viimase kelguga üle ja leidsime hea laagrikoha, kus veetsime kõige soojema öö ja kõige mõnusama ning hubasema hommiku (tegime mitmesuguseid parandustöid), mis meil seni kogu retke kestel on olnud. Teele asusime eile hommikul kell 5 ja siia jäime peatuma kella 6 paiku pärast lõunat. Arvan, et eile sooritasime kõige pikema päevateekonna, millega me seni oleme toime tulnud — kindlasti oma kolm miili. Kell 2 pärast lõunat —27,6°.»

«*Laupäeval, 13. aprillil.* Kolm päeva on meil nüüd aina hea jää olnud. Kui niimoodi edasi läheb, kujuneb kodutee lühemaks, kui ma olin arvanud. Ma ei saa sellest jää ootamatust muutumisest aru.[1] On see tingitud ehk sellest, et liigume nüüd ebatasasuste ja jäävallidega enam-vähem ühes suunas, mistõttu meil ei ole nii tihti vaja neist üle minna, kuna varem meie tee oli nendega perpendikulaarne ja me pidime neid järelikult alatasa ületama? Jäälõhed, mis meile ette on sattunud, näivad seda kinnitavat: nad kulgevad meie kursiga peaaegu ühes suunas.

Eile juhtus ebameeldiv äpardus: meie kellad olid seisma jäänud, sest selle vahel, kui me üleeile öösel magamiskotti pugesime ja eile jälle laagrisse jäime, oli möödunud liiga palju aega. Keerasime nad kohe muidugi jälle üles. Greenwichi aja leidmiseks ei jää mul muud üle, kui täna aja ja laiuskraadi kindlakstegemiseks vaatlus teostada ning vahemaa, mille me oleme ära käinud 8. aprillist alates, kui me tagasi pöördusime ja ma viimast korda meie pikkuskraadi leidmiseks vaatluse teostasin, umbkaudselt kindlaks määrata. Vahe ei või sel juhul kuigi suur tulla.*

Arvan, et nende kolme päevaga oleme keskmiselt kolm miili päevas ära käinud ja järelikult üheksa miili S 22° W (kompassikurss) suunas edasi jõudnud.

Kui me eile siia peatuma jäime, tapsime Barbaara. Need

* Olin muide lootnud, et võime kuu kauguste mõõtmise[2] varal oma kelli reguleerida ja Greenwichi aega teada saada. Kui aga tahtsin sellekohaseid vaatlusi teostama hakata, selgus, et nende arvutamiseks tarvilikud tabelid olid «Fram'ile» unustatud.

tapmised viidavad palju aega ja pakuvad vähe lõbu. Selge ilm; kl. $^1/_2$ 7 hommikul —30°; lõunatuul (2—3 m).»

«Pühapäeval, 14. aprillil, lihavõtte esimesel pühal. Eile ei vedanud meil jäälõhedega ja nad sundisid meid kursist tunduvalt kõrvale kalduma. Viimaks tõkestas üks neist meile tee, ja ülepääs näis õige raske olevat. Kui ma selle lõhe äärt mööda olin hulk maad edasi läinud, ilma et ülepääsuks sobivat kohta oleksin leidnud, näis mulle, et selles olukorras on kõige targem laagrisse jääda ning mõnusalt lihavõtteõhtut veeta. Pealegi pidin ma meie laiuskraadi, pikkuskraadi, kellaaja ja deviatsiooni välja arvutama: oli ju vaja kellad pärast seda, kui nad üleeile seisma olid jäänud, võimalikult pea õigeks panna. Seadsime telgi üles, ja sel ajal kui Johansen koeri talitas, pugesin mina magamiskotti. Kuid lamada, külmunud magamiskotti, külmunud seljariideid ja külmunud jalatseid sulatada, samal ajal vaatluste tulemusi arvutada ja haigete, külmavõetud sõrmedega logaritmide tabelit sirvida ei ole sugugi mõnus töö, isegi mitte siis, kui temperatuur ei ole alla —30°. Arvutamised ei edenenud kuigi kiirelt ja nende lõpuleviimiseks pidin ka esimeselt pühalt lisa võtma, mistõttu me alles nüüd õhtul siit minema pääseme. See-eest aga veetsime lihavõtteõhtu väga mõnusalt, kostitades end järgmiselt: 1. kuum kohupiimajook, 2. kalagratään, 3. pohlamoos, 4. sidrunitodi (s. o. kuum vesi, milles oli lahustatud sidrunitablette ja natuke suhkrut). Tõeline pidusöök! Kõht täis ja meel hea, pugesime viimaks kell 2 magamiskotti. Kontrollisin veel kord meie varemaid arvutusi laius- ja pikkuskraadide kohta, et näha, kas eelmistes arvutustes ei ole mingit viga. Ma ei saa aru: leidsin, et eilseks ei olnud me jõudnud kaugemale lõunasse kui põhjalaiusele 86°5,3′, kuna aga, eeldades, et kolme päevaga oleme käinud kümme miili, peaksime arvestuste järgi olema põhjalaiusel 85° ja natuke üle 50 minuti. Ma ei oska seletada seda teisiti, kui et viimastel päevadel puhunud lõunatuul on meid tunduvalt põhja poole ajanud, mis on ju hea «Fram'ile», aga sugugi mitte meile. Siiski eeldades, et viibime 86. idapikkuskraadil, arvutasin meie praeguse kellaaja sellest lähtudes välja.*

---

* Olin veendunud, et nii kaugele läände ei võinud me jõudnud olla, kuid eeldasin seda kindluse mõttes, sest pigem tahtsin jõuda Franz Josephi maa idarannikule kui tema lääneranniku le. Kui me jõuaksime

Leidsin, et deviatsioon on siin 42,5°. Eile pidasime kurssi S 10° W (kompassikurss); täna kavatsen võtta suuna S 5° W ja homme otse lõunasse.* Vahelduseks oli taevas täna pilves; kuid nüüd õhtul, mil me teist korda hommikueinet võtsime, läks jälle selgeks ja taas paistab päike sõbralikult läbi telgiseina. Johansen parandas täna riideid, kuna mina arvutasin ja kaardistasin meie kurssi. Nii pehmet ilma ja mõnusat puhkust pole meil veel olnud. Kl. 10 õhtul —25,6°.»

«Teisipäeval, 16. aprillil. Kui me eile öösel kell 1 teele tahtsime asuda, hiilis Baaro minema, enne kui jõudsime teda ette rakendada: ta nägi, et paari teist koera ette rakendatakse, ja taipas, milles on asi. Kuna ma ei tahtnud teda kaotada — ta oli minu rakendi parim koer —, pidas tema põgenemine meid üsna kaua kinni. Ma hüüdsin ja hüüdsin, ronisin ümberkaudsetele jäärüngastele ning vaatasin ringi, kuid peale jäävallide, mis seljak seljaku taga silmapiirini ulatusid, ja keskööpäikese sära kaugel põhjas ei näinud ma midagi — jäämaailm uneles helge ning külma hommiku meeleolus. Tuli ilma koerata teele asuda. Kuid äkki nägin teda oma suureks rõõmuks kaugel meie taga nähtavale ilmuvat ja meile järele jooksvat: olin tema armast näokest enda arvates viimast korda näinud. Nüüd oli tal nähtavasti häbi: ta tuli mu juurde ja seisis täiesti rahulikult ning vaatas paluvalt mulle otsa, kui ma ta kinni haarasin ja kelgu ette rakendasin. Olin kavatsenud teda peksta; kuid need silmad võtsid mul relvad käest.

Leidsime head, ehkki mitte alati päris tasast jääd, millel oli hõlpus edasi pääseda. Mõned jäävallid sundisid meid siiski kursist pisut lääne poole kalduma. Hiljem hommikul märkasin, et olin kuhugi, kus ma kursi määramiseks peilisin, kompassi maha unustanud. Kuna me ilma kom-

---

Petermanni maa või Kroonprints Rudolfi maa laiusele, ilma et need maad ise meile silma puutuksid, võiksin ju esimesel juhul olla kindel, et nad on meist lääne pool ja järelikult peaksime neid otsima sellest suunast, kuna aga vastasel korral ma ei teaks, kust küljest me peaksime maad otsima.

* Et me niimoodi alatasa kurssi pidime muutma, on tingitud muidugi sellest, et me lääne suunas iga päev ületasime mitu pikkuskraadi: nii kõrgetel laiuskraadidel on ju pikkuskraadide vahed väga väikesed — 86. laiuskraadil on iga pikkuskraadi vahe kõigest umbes 1 miil. Selleks et enam-vähem otsejoones edasi jõuda, tuli järelikult meie tõelist kui ka kompassikurssi vastavalt meridiaanile muuta.

passita läbi ei saa, pidin ma tagasi minema teda otsima. Leidsingi ta, kuid see oli raske lisaretk ja esimest korda tegi ka kuumus mulle liiga; päike kõrvetas üsna väljakannatamatult. Kui ma viimaks kelkude juurde tagasi jõudsin, oli mul võhm päris väljas; Johansen istus kajakil ja tukkus, peesitades päikese käes ja tundes esimest korda, et on mõnus ning soe. Jätkasime teekonda. Kuid valgus ja soojus tegid meid uniseks ning rammetuks, mistõttu me vaevu jalgu järele vedada suutsime. Kell 10 hommikul lõime seepärast laagri üles. Olin üsna hämmastatud, kui meteoroloogilist vaatlust teostades leidsin, et termomeeter näitab —26,2°. Telgi püstitasime, endastki mõista, päikese kätte, seal sees oli hea soe ja me sõime mõnuga lihavõttelõunat — see oli ju korraga nii esimese kui teise püha eest. Arvan, et lihavõtte laupäeval ja eile oleme ära käinud kokku 3 miili, seega peaksime nüüd koduteel üldse 13 miili edasi jõudnud olema.»

«Kolmapäeval, 17. aprillil. —28°. Eile sooritasime vist küll senistest kõige pikema päevateekonna. Algasime kl. $^1/_2$8 hommikul ja lõpetasime umbes kl. 9 õhtul, tehes magamiskotis paaritunnilise lõunavaheaja. Jää oli niisugune, mida ma varem oleksin kõigeks muuks kui heaks nimetanud: üldiselt oli ta väga ebatasane, kokkukuhjunud noorema jää ja vanemate ümardunud kuhjatistega, aegajalt aga esines ka valle. Kuidagi pääsesime siiski edasi ja lõhed õnneks meie teed ei tõkestanud. Lumi oli kõigi nende kõrgendike vahel kohev; kuid koerad veavad nüüd igalt poolt läbi ja üldiselt me nende üle nuriseda ei saa. Jää, kus me praegu peatume, on õige sarnane jääga «Fram'i» ümber, — küllap oleme juba umbes samale laiusele jõudnud, kus laev praegu triivib. Usun kindlalt, et me eile oma neli miili edasi jõudsime, ja koduteel ärakäidud maad peaks nüüd üldse 17 miili olema.

Ilm on praegu suurepärane, mitte nii külm, et see end eriti tunda annaks. Ilmastik näib siin ülal haruldaselt ühtlane ja püsiv olevat. Oleme sellel jääl juba üle kuu aja rännanud, aga veel ühtki päeva ei ole meid halb ilm kinni pidanud. Kogu aeg on olnud hele päikesepaiste, välja arvatud vaid paar päeva, aga ka siis vaatas päike mõnikord pilvede vahelt välja. Elu muutub järjest kaunimaks, raske külmaperiood on seljataga. Nüüd liigume maa poole ja läheme vastu suvele; tore on hommikuti tõusta, teades, et ees on tubli päevateekond, tore on samuti

keeta, hubases ja soojas magamiskotis lamades mõnuleda ja unistada sellest õnnelikust ajast, mil me koju jõuame. Koju! Täna tegin oma pükste kallal põhjaliku rätsepatöö — nad olid kõigist õmblustest lahti. 28-kraadise pakasega istudes ja õmmeldes tundus ilm üsna pehmena, võrreldes sellega, kui külma oli üle 40 kraadi; siis polnud kuigi mõnus nõela käes hoida.»

«*Reedel, 19. aprillil.* . . . Nüüd on meil koerte provianti veel umbes kolmeks või neljaks päevaks järele jäänud; kuid ma kavatsen seda mõnda aega hoida ja esmalt meie halvemad koerad teistele ära sööta. Eile tapsime Perpetuumi. Muide, see koerte tapmine on vastik töö; aga mis me peame tegema? Eriti vastumeelne on nende hinge võtmine. Seni tavatsesime neid noaga surnuks pista; kuid see polnud kuigi mõnus. Eile otsustasime siis kasutada teist moodust — surnuks kägistamist; see aga oli veel pahem. Nagu tavaliselt, viisime koera mõne jääkuhjatise või -valli taha, et teised koerad ei näeks, mida seal tehakse; siis panime loomale köie kaela ja tirisime kõigest jõust teine teisest otsast, kuid kasu polnud sellest mingit. Viimaks ei jaksanud me enam, meie käed läksid pakases kangeks ja meil ei jäänud muud üle, kui koer noaga surnuks pista. Oh, kui vastik see oli! Kõige lihtsam oleks muidugi olnud koer maha lasta; aga mul on kahju meie kalleid padruneid raisata — neid võib meil hädasti tarvis minna.

Eilsed vaatlused näitavad, et oleme jõudnud põhjalaiusele 85°37,8′ ja peaksime olema idapikkusel 79°26′*. See sobib väga hästi mu oletustega ja vastab täpselt sellele, mida ma olin eeldanud — pärast eelmist vaatlust (13. aprillil) oleme ära käinud umbes kümme või üksteist miili.

Ikka endiselt ere päikesepaiste ööd kui päevad. Eile muutus põhjatuul tugevamaks ja pole ka täna nõrgenenud; kuid ta ei sega meid palju, sest puhub ta ju otse tagant. Temperatuur, mis nüüd püsib enamasti —20° ja —30° vahel, tundub peaaegu mõnusana. See on meile kahtlemata soodustuseks: kui oleks soojem, oleks meil lõhede pärast halvem, sest need püsiksid siis kauem lahti.

* Meie kellade seismajäämise tõttu 12. aprillil on kõik need pikkused, mis ma retke ülejäänud osa kestel päevikusse tähendasin, liiga läänepoolsetena võetud. Nagu märkusest leheküljel 49 võib näha, tegin seda osalt meelega. Hiljem selgus, et eksitus oli umbes 6½°.

TRÜ Raamatukogu

Mu suurimaks igatsuseks on praegu enne maa lähedusse jõuda, kui lõhed liiga rängaks takistuseks kujunevad. Mis me siis ette võtame, eks me seda veel näe.»

«Pühapäeval, 21. aprillil. Üleeile asusime teele kell 4 pärast lõunat. Öösel tegime söömiseks peatuse. Need puhkeajad, kui me oma toitu kaasa võttes magamiskotti poeme ja end seal hästi sisse seame, on nüüd, kus seal on mugav ning soe, tõesti mõnusad. Pärast tublit uinakut jätkasime oma teekonda, kuid varsti sattusime kõige laiemale lõhele, mida me seni oleme näinud. Läksin selle äärt mööda ülepääsuvõimalust otsima, kuid kõikjalt leidsin ainult suurteks kuhjadeks paiskunud jääd. Igal pool oli lõhe ikka ühteviisi lai ja ülepääsmatu ning täis jäätükke ja -sulpi, mis andis küllaltki selget tunnistust, et jää on siin kauemat aega liikvel olnud ja alaliste kruvimiste läbi purustatud ning üles kuhjatud; seda võis näha ka kõigist neist risti-rästi kulgevatest vallidest ja lõhedest. Lõppude lõpuks leidsin siiski koha, kust oli võimalik üle pääseda; aga kui ma karavani pika ringiga viimaks sinna sain, oli see koht vahepeal muutunud, mistõttu ma ei pidanud soovitavaks katsuda sealt üle minna, vaid ruttasin teist ülepääsukohta otsima. Aga nii kaugele kui ma ka läksin, ikka irvitas mulle laia veeteena vastu seesama kole lõhe, mis pealegi oli täis jääkamakaid ja mille mõlemal äärel kollitasid kõrged jääkuhjatised. Mitmel pool märkasin, et need jäätükid on mudast kirjud. Ühes kohas olid terved pangad, mis jääsurve oli kuhja paisanud, täiesti mustjaspruunid; kuid ma ei pääsenud neile küllalt lähedale, et kindlaks teha, oli see värvus tingitud mudast või mikroskoopilistest mereloomadest. Kuhjatised olid paiguti õige kõrged, vahel kindlasti oma 25 jalga. Seal oli mul hea võimalus näha ka seda, kuidas nad mitmest küljest järsult pooleks murdudes kõrgete püstloodis seintega jäämägede kuju omandavad. Olen sel retkel sääraste järskude külgedega jäärünkaid korduvalt näinud. Nad olid nii suured, et sarnanesid lumega kaetud saartega. See on nii ehtne *«paleocrystic ice»**, kui seda vähegi võib soovida.**

Lõpuks pidin ma tühjade kätega tagasi pöörduma. Kõige enam vihastas mind kogu selles loos, et ma nägin

* Paleokrüstiline jää. *Tõlk.*

** Tõelisi jäämägesid ei näinud me kogu oma retke kestel enne maale lähenemist kordagi — kõik oli aina merejää. Samasugune oli lugu ka «Fram'il» triivimise ajal.

teisel pool lõhet tasast ning oivalist jääd kaugele lõunasse ulatuvat, samal ajal kui me siin olime sunnitud laagrisse jääma ja ootama. Olin selle mõttega juba leppinud, kui tagasi tulles üsna meie puhkepaiga lähedalt võrdlemisi hea ülepääsukoha leidsin. Parajasti kui me sealt üle läksime, kruvis jää meie jalge all; kell oli siis juba 6 hommikul. Liikusime mööda ilusaid tasandikke veel vähe aega edasi. Kuid koerad olid väsinud: peaaegu kaks ööpäeva polnud nad enam süüa saanud. Edasi rühkides olime üsna üllatatud, kui silmasime suurt palki, mis jääst poolviltu välja ulatus. Niipalju kui ma aru sain, oli see siberi lehis; tõenäoliselt oli jää surve selle kunagi ammu niimoodi püsti ajanud. Palgist oleks saanud häid põletispuid, millega me hulk aega keeta oleksime võinud; kuid kaasaviimiseks oli ta liiga raske. Piirdusime siis sellega, et lõikasime sinna: «F. N. H. J. 85°30′ p. l.»

Eespool laiuvad jälle ilusad avarad tasandikud ja mul on lausa rõõm jälle teele asuda. Suuskadel üle nende jäälagendike edasi libiseda, maale ja kodule järjest lähemale jõuda on nagu suur pidu; sõites lendavad mõtted lakkamatult lõuna poole, kõige poole, mis on kaunis.

Kell 6 hommikul —30°.»

«Esmaspäeval, 22. aprillil. Kui me eelmistel päevadel hästi edasi jõudsime, siis eile ületasime iseennast. Arvan, et meie eilne päevateekond oli viis miili; aga et täiesti kindel olla, arvestan kahe viimase päeva kohta kokku ainult 8 miili. Koerad hakkavad nüüd siiski väsima ja tõstavad veel vaevalt jalgu, kui läheneb laagrisse jäämise aeg. Nad ootavad kärsitult, millal neile süüa antakse, ja lähevad värske koeraliha peale järjest maiamaks — niipea kui alles auravad soojad tükid koos naha ja karvadega neile ette visatakse, kargavad nad huntidena nende kallale. Ainult Kvik ja Tita hoiduvad veel tagasi, kuni liha on soe, aga kui see on külmunud, söövad nemadki seda aplalt.

Kell 12 öösel —33,3°.»

«Reedel, 26. aprillil. —31,5° (madalaim temperatuur —35,7°). Olin üsna hämmastatud, kui ma eile hommikul enese ees jääl korraga loomajälgi nägin; need oli sinna jätnud rebane, kes oli tulnud lääne-edelast ja läinud kirde poole; jäljed olid täiesti värsked. Mida, pagana pihta, rebasel on tegemist siin, keset seda kõrbetaolist merd? Üsna söömata pole ta nähtavasti olnud: jälgedes oli välja-

heiteid, kuigi üsna vähe. On siin läheduses maa? Tahtmatult vaatasin seda otsides ringi; kuid nähtavus oli eile päev läbi väga halb, nii et võisime üsna maa lähedal olla, teda siiski nägemata. Kuid on niisama tõenäoline, et rebane liigub mõne karu jälgedes. Olgu kuidas tahes, aga üks on kindel: soojavereline imetaja nii kaugel põhjas, 85. laiuskraadil. Me polnud veel kuigi palju maad edasi jõudnud, kui sattusime teistelegi rebasejälgedele. Need läksid umbes samas suunas nagu eelmised ja kulgesid piki lõhet, mis meile tee sulges ja mille äärde me olime sunnitud laagrisse jääma. Täiesti arusaamatu, kust need loomad jääl toitu leiavad. Võib-olla püüavad nad lahtistest lõhedest mingeid vähilisi ja muud selletaolist. Kuid mispärast lahkuvad nad rannikult ja tulevad nii kaugele? Just see paneb mind kõige rohkem imestama.[3] On nad ehk ära eksinud? See näib vähe usutavana. Ootan nüüd põnevusega, kas me täna ehk ka karujälgi ei leia; see oleks kahtlemata õige meeldiv — see annaks tunnistust, et oleme elamiskõlblikele aladele jälle lähemale jõudnud. Just praegu märkisin kaardile meie umbkaudse asukoha, arvestades, et me pärast viimast vaatlust sooritatud nelja päevateekonnaga oleme katnud 15 miili — ma ei usu, et seda on liiga palju. Niisiis ei tohiks maani palju üle 30 miili olla, kui Petermanni maa asub ligikaudu seal, kuhu Payer tema kaardil on paigutanud. Eile oleksin pidanud vaatlust teostama; kuid ilm oli udune.

Eilse teekonna lõpul ületasime palju lõhesid ja tohutuid jäävalle. Ühte üsna hiljuti tekkinud lõhesse oli kuhjunud suuri mageda jää kamakaid, mis savi ja kruusa nii paksult täis olid, et näisid tumepruunidena. Eemalt oleks neid väga hästi kivideks võinud pidada, mida ma tõepoolest tegingi. Ma ei oska mõelda muud, kui et see peab olema jõejää, mis kõige tõenäolisemalt on tulnud Siberist. Seesuguseid suuri mageda jää kamakaid olen üsna tihti ka kaugemal põhjas näinud ja isegi 86. laiuskraadil oli neil savi.»

«Pühapäeval, 28. aprillil. Ka eile jõudsime tublisti edasi; arvan, et 4 miili. Teele asusime üleeile pärast lõunat kella poole nelja paiku ja rühkisime kuni kella üheksani eile hommikul. Jõuame nüüd maale järjest lähemale ja pole kaugel see põnev aeg, mil silmapiiril loodetavasti midagi paistma hakkab. Ah, kuis igatsen maa järele, kuis igatsen, et ma oma jalge all midagi muud kui ainult jääd

ja lund tunneksin, rääkimata sellest, et ka silm tahaks millelgi puhata! Eile sattusime jälle rebasejälgedele; need läksid umbes samas suunas kui eelmisedki. Päeva lõpul katkestas Kollane enda nii ära, et ta enam käia ei suutnud; ta näis täiesti kurnatud olevat ja viimaks lõppes tal jõud niivõrd otsa, et ta peaaegu enam jalul ei seisnud, vaid otseti maha vajus; panime ta koormale, kuhu ta liikumatult lamama jäi. Olime ta just samaks päevaks hukkamisele määranud. Vaene loom, ennastsalgavalt rühkides vedas ta koormat, kuni vähegi jaksas, ja nüüd, mil ta täiesti välja on kurnatud, läheb ta tänuks kõige eest teistele koertele söödaks. Sündinud «Fram'il» 13. detsembril 1893, on ta tõeline Arktika laps — iialgi ei saa ta näha midagi muud kui ainult jääd ja lund. Hea ja tubli koer oli ta.»

«Esmaspäeval, 29. aprillil. —20°. Me polnud eile veel kuigi kaua teel olnud, kui meil tuli peatuda lahtise vee ees — lai lahvandus või lõhe jäi meie kursile peaaegu põiki ette. Läksime piki seda hea tüki maad lääne poole, ja äkki hakkas ta kõige kitsamas kohas kiiresti kokku tõmbuma. Mõne minutiga kuhjus jää kõrgele üles ja korraga leidsime end jäävallilt, mis meie jalge all mürises ning raksus; oli vaja sealt kiiresti kaduda ning koerad ja kelgud üle lõhe toimetada, kui me ei tahtnud end mürinal rulluvate jääkamakate vahel puruks muljuda lasta. Kui me viimast kelku üle lõhe viisime, pidi jää Johanseni suusad, mis ta natukeseks ajaks jalast oli võtnud, peaaegu enda alla matma. Kui me viimaks teisele poole lõhet jõudsime, oli aeg juba üsna hiline, ja nii ränga töö eest olime muidugi tüki lihašokolaadi ära teeninud.

Ehkki on väga ebameeldiv, kui ilusal tasasel jääl, mille puhul lausa põled ihast edasi liikuda, selline lõhe sulle tee suleb, valdas mind siiski kummaline tunne, nähes enese ees vaba vett, nähes päikesekiiri mänglemas tuulest virvendaval veel. Nii pika aja järel jälle vaba vesi ja päikesekiirtes sillerdavad lained... Mõtted kandusid suvele ja koju. Asjatult otsisid silmad lõhest hülge pead või selle kaldalt karu.

Koertel hakkab nüüd jõud lõppema ja raske on neid edasi liikuma sundida. Õhtul tapsime Tita, sest ta oli täiesti kurnatud. Ka paljud teised on nõrgad. Isegi Baaro, mu parim koer, ei ole enam nii agar, rääkimata juba Kvikist. Pean vist neile rohkem süüa andma.

Tuul, mis hommikul oli umbkaudu SSO-st, pöördus vähehaaval rohkem itta; ootasin tõelist «vanakuradi puhkimist»*; imestasin vaid, et temperatuur tundus ikka veel madalana. Juba kauemat aega olin taevaserval S ja SW vahel tihedat pilvesagarat tähele pannud ning arvasin, et see peaks vist maa olema. Nüüd hakkas see sagar kõrgemale kerkima ja kahtlustäratavalt lähemale nihkuma. Kui me pärast lõunasööki magamiskotist jälle välja pugesime, nägime, et taevas on üleni pilves; «vanakuradi puhkimist» aga saime tunda siis, kui hakkasime edasi liikuma.

Ka eile nägin kinnituisanud rebasejälgi — need olid seega juba neljandad jäljed ja nad läksid umbes samas suunas kui eelmised. Mulle näib, et neid on nagu liigagi palju ja ma arvan juba päris tõsiselt, et maa on lähedal. Jah, ootan iga hetk, et teda näen; aga võib-olla võtab see veel mõne päeva aega.»**

«Teisipäeval, 30. aprillil. —21,4°. Kõigest hoolimata oli eilne päev siiski halb. Algas ta ilusasti: hele päikesepaiste, soe ilm (—20°) ja toredad tasandikud, mis päikesepaistel väreldes meie ees ahvatlevalt laiusid — kõik ennustas, et jõuame täna palju maad edasi; kuid, paraku, kes võis aimata, et põiki läbi tasandiku kulgevad salakavalad sünged praod, mis meie elu kibedaks teevad? Tuul oli lume kõvaks ning tasaseks muutnud ja kelgutee oli igati oivaline. Kell 6 pärast lõunat hakkasime heade lootustega liikuma; me polnud aga veel kuigi kaugele jõudnud, kui täiesti lahtise veega lõhe, mis kulges põiki meie kursiga, meile tee sulges. Kui olime sellega rööbiti tükk maad edasi liikunud, pääsesime viimaks üle.*** Veidikese aja pärast tuli jälle lõhe, mis läks umbes samas suunas. Üsna pikka ringi tehes pääsesime ka sellest õnnelikult üle, ainult äpardusega, et kolm koera kukkus vette. Ka kolmandast lõhest saime üle, kuid neljas oli väga halb. See lõhe oli lai ja me liikusime hulk maad lääne poole, ilma et

---

* Nõnda nimetas tavaliselt Pettersen laeval head kagutuult, mis meid hoogsasti põhja poole ajas.

** Tegelikult möödus peaaegu kolm kuud (24. juulini), enne kui see ime juhtus.

*** Nagu eelmiselgi päeval liikus jää lõhe põhjaküljel selle jää suhtes, mis asus temast lõuna pool, lääne suunas. Samasugune olukord valitses või näis valitsevat ka neis lõhedes, mis meile tol päeval hiljem ette sattusid. Loomulikult arvasime selles nägevat tõendust, et põhja pool toimub tugev jää ajumine läände, kuna aga lõuna pool peab maa teda kinni.

ülepääsuvõimalust oleksime leidnud. Mina üksinda läksin seda otsides veel pool miili edasi, aga kui ma sealtki mingit ülepääsuvõimalust ei leidnud, pöördusin Johanseni ja kelkude juurde tagasi. Asjatu vaev on niimoodi joosta piki lõhesid, mis kulgevad põiki meie kursiga — targem on laager üles lüüa ja keeta head ning maitsvat pemmikanipuljongit à la Julienne, siis aga une rüppe vajuda ning tulevikule loota: emb-kumb, kas lõhed tõmbuvad kokku või nad külmuvad kinni — pakast on selleks praegu küllalt. Ilm on vaikne, nii et uusi lõhesid loodetavasti ei teki.* Oleks hea, kui ilm püsiks sellisena kõik need päevad, mis me maani jõudmiseks veel vajame. Kui meil maa juba jalge all on, siis võib meiepärast kui palju tahes lõhesid tekkida. Peaks aga enne seda olukord liiga halvaks minema, ei jää meil muud üle, kui oma kajakid korda seada ja ära parandada; niisugustena, nagu nad on praegu, ei saa neid vette lasta: meie kelgud läksid ju pahatihti ümber ja neil puhkudel on jää neisse paljudes kohtades auke lõiganud, mispärast nad otsekohe ääreni täituksid, niipea kui vette satuvad.**

Öösel on koerad ühe meie kalli pemmikanikoti kallal käinud; nad on koti nurga puruks rebinud ja osa pemmikani ära söönud, aga õnneks siiski mitte palju. Seni oli meil selles suhtes hea, et nad meie kotid enam-vähem rahule jätsid; nüüd aga läheb nälg nähtavasti liiga teravaks ja loomus võtab distsipliini üle võimust.»

---

* Nimelt tekivad lõhed enamasti tuulise ilmaga, mil jää liikvele aetakse.

** Viivitasin kajakkide parandamisega võimalikult kaua, osalt sellepärast, et see oleks nõudnud palju aega, nüüd aga, mil oli tähtis maale jõuda, enne kui jää liiga raskesti läbipääsetavaks muutub, oli iga päev kallis; osalt ka sellepärast, et meil tollal valitsenud temperatuuri tõttu oleks olnud raske seda tööd korralikult teha; peale selle võis ju karta, et kajakkidesse uuesti auke tekib, kui kelgud jälle ümber lähevad. Lisaks polnud mul senini suuremat tahtmist lõhesid kajakkidega ületada: tavaliselt olid lõhed ikka veel kaetud õhema või paksema noore jääga, millest oleks olnud raske läbi tungida, isegi siis, kui oleksime kaitseks selle vastu, et jää ei saaks neid katki lõigata, kajakkide käilad uushõbedaga üle löönud ja nende esiosa purjeriidega kinni katnud. Niisama tülikas oleks olnud asjaolu, nagu ma juba eespool mainisin, et kajakkidesse tungiv vesi oleks seal silmapilkselt jääks külmunud ja teda oleks olnud raske kõrvaldada; iga ülesõiduga oleks meie last niimoodi raskemaks muutunud. Kahtlemata oli kasulikum isegi pikki ringe teha kui leppida nende pahede ning neist tingitud ajakaotusega.

IV

RÄNK VAEV

«Kolmapäeval, 1. mail. —24,8°. Õmblesin täna oma lapi saabastele pooltallad alla ja loodan, et nad nüüd mõnda aega vastu peavad. Olen jällegi mäel: mul on kaks paari lapi saapaid ja üks paar võib nüüd alati päikese käes kuivada. Kogu retke kestel on nad märjad olnud ja kõvasti kannatada saanud.»

Jää muutus nüüd üha halvemaks ja meie päevateekonnad jäid lühikeseks. Reede, 3. mai kohta lausub päevik: «Eilne päev ei kujunenud nii heaks, nagu ma seda lootsin, olgugi et me tükk maad edasi jõudsime. Umbes neli tundi liikusime ühtlases tempos mööda ilusaid tasandikke ja korralikku teed, siis aga tuli üksteise järel mitu lõhede ja jäävallidega kaetud ala, millest me üldiselt kaunis hõlpsasti läbi pääsesime, kusjuures jää meie jalge all sageli kruvis.

Vähehaaval kagutuul kõvenes ja sel ajal, kui me lõunastasime, pöördus ta üha rohkem itta ning läks õige tugevaks; ka jää, mis oli täis lõhesid ja kuhjatisi, muutus nüüd halvemaks. Kui aga tuule kiirus tõusis 9—10 meetrini sekundis, hakkas tuhisema tuisk, nähtavus kadus täielikult ja meie edasiminek kujunes õige raskeks. Pärast seda kui meid mitu vasttekkinud jäävalli kinni olid pidanud, sain aru, et ainus mõistlik tegu on laagrisse jääda, kui ainult tuule eest vähegi kaitstud koha leiame. Lumetuisus, kus silm midagi ei seletanud, oli seda kergem öelda kui teha; viimaks õnnestus see meil siiski, ja väga rahul, et me olime ulualla pääsenud, sõime mõnuga oma kalagratääni ning pugesime seejärel magamiskotti, kuna tuul samal ajal meie telki sasis ning selle ümber lumehangi kuhjas. Laagrisse olime jäänud just hiljuti tekkinud jäävalli kõrvale. See koht ei olnud meile kuigi sobiv, sest

seal võis ju kruvimist oodata; kuid teist valikut meil ei olnud — muud varjulist kohta polnud võimalik leida. Enne kui jõudsin unehõlma vajuda, hakkas jää meie all raksuma ja varsti kruviski meie taga mürinaga, mida me juba hästi tundsime. Lamasin ning kuulatasin, kas asi mitte tõsiseks ei lähe ja kas me ei pea kotist välja ronima ning põgenema, enne kui jääkamakad meid ründama hakkavad; seda liigagi hästi tuntud müra kuulates aga uinusin ma ja nägin unes imelikku maavärisemist. Kui ma mõne tunni pärast jälle ärkasin, oli kõik vaikne; kuulsin ainult, kuidas väljas tuul tuhises, telki rebis ja lund vastu telgiseina peksis.

Eile õhtul tapsime Potivari. Meil on nüüd veel kuusteist koera järel; nende arv väheneb hirmuäratavalt, maa aga on veel kaugel. Oleksime ometi juba seal!»

«*Laupäeval, 4. mail.* Ka eile jõudsime oma paar miili edasi; kuid lõhed muutuvad üha pahemaks. Kui me pärast lõunat teele asusime — enne seda olime pidanud minu kelgu koorma ja kajaki ümber seadma, Johanseni kajaki alust korraldama jne. —, oli tuul täiesti lakanud. Sadas vaikselt ning rahulikult suurte helvestena paksu lund, meenutades meile talvepäeva kodus. Nähtavus oli muidugi niivõrd halb, et ei saanud aru, kas lähed edasi või tagasi. Kuid tee oli üsna hea. Meie ees laiusid aina tasandikud ja me liikusime jõudsalt edasi. Sellise pehme ilmaga (—11,3°) oli päris lust matkata: võid teha, mis tahad, ilma et kardaksid kindaid käest võtta või väriseksid juba üksnes mõtte juures, et mõne nööbi lahti päästad. Mõtle ometi: võid kasutada oma haigeid külmavõetud sõrmi, ilma et sul iga kord, kui midagi puudutad, väljakannatamatult valus oleks! Varsti tegid lõhed elu siiski pisut kibedaks. Mõningate raskustega pääsesime neist kõigist lõpuks üle, kuigi selleks õige palju aega kulus. Viimaks jõudsime avaraile, tasase jääga lagendikele ning jätkasime rõõmsalt oma teekonda. Ja siis ilmus ka päike pilvede vahelt.

Imelik, kui palju tähendab siiski meeleolu! Natukese aja eest, kui ma piki üht neetud lõhet üle jääkamakate ja vallide rühkisin, leidmata mingit ülepääsuvõimalust, olin nii väsinud ning rammetu, et kartsin igal sammul maha vajuda. Suurimaks naudinguks maailmas pidasin siis võimalust magamiskotti pugeda; nüüd aga, mil õnn meile uuesti naeratab ja tee meie ees on vaba, on kogu väsimus ühel hoobil läinud.

Kuid öösel hakkas olukord jälle tõsiselt halvenema. Sellest peale tuli üks lõhe teise järel ja üha raskem oli neist üle pääseda — pidime lõpmatuseni ringe tegema ja vaeva nägema. See viis meid päris meeleheitele, ja kui siis ka tuul kõvenes, muutudes jälle tubliks «veskituuleks», polnud midagi paremat oodatagi. Siin tuleb lõpmatult vaeva näha — oo, mis ma nüüd kõik annaksin, kui saaksin olla kindlal maal, kui meie ees oleks kindel tee, millel iga päev saaks kindla päevateekonna sooritada, selle asemel et lõhede pärast alaliselt mures ja kõhkvel olla! Kes teab, kui palju raskusi nad meile veel toovad ja kui palju vaeva tuleb meil veel näha, enne kui maale jõuame. Koerte arv aga väheneb pidevalt. Kahtlemata teevad nad vaesekesed kõik, mis iganes suudavad. Aga mis see aitab? Olen nii väsinud, et suusatades kõigun jalgadel, ja kui kukun, tahaksin sinnasamasse lamama jäädagi ja mitte enam tõusta. Kuid rebasel oli õigus: kõik on mööduv. Küllap me kunagi pärale jõuame!

Täna hommikul kell 5 tuli meile vastu lai lõhe, ja kuna koerad peaaegu enam ei jaksanud kohedas lumes edasi minna, jäime laagrisse. Niipea kui oled kobinud telki, pugenud magamiskotti ja tunned enda ees aurava lapskoisi meeldivat lõhna, valdab sind mõnutunne, mida ei suuda segada ei jäälõhed ega miski muu.

Jää, millel me nüüd liigume, on üldiselt haruldaselt tasane, kui mitte arvestada vasttekkinud lõhesid ja valle. Neid esineb enamasti siiski piiratud aladel, mille vahel, nagu eilegi, on avarad tasandikud. Kõik lõhed näivad olevat peamiselt ühesuunalised, umbes põiki meie kursiga, kuid kalduvad pisut edela poole; täpsemalt öeldes — lähevad ONO-st WSW-sse (kompassikurss).

Täna hommikuks langes temperatuur —11 kraadilt jälle —17,8 kraadile ja seepärast on mul veel lootust, et lõhed peagi kinni külmuvad. Võib-olla ei ole meist ilus seda tuult kiruda, sest «Fram'il» rõõmustatakse praegu, et viimaks ometi on tulnud kagutuul. Kannatamatult on nad teda oodanud, ja kui ta nüüd viimaks puhuma hakkas, tahame meie teda põrgu põhja saata. Nojah, nende pärast olen ma tema üle südamest rõõmus; kuid sellest hoolimata annaksin palju, et ta ootaks, kuni oleme maale jõudnud.»

«*Kolmapäeval, 8. mail.* ... Ikka veel esineb teatavail aladel korrapäraselt lõhesid. Jää on seal tavaliselt õige künklik ja segamini on nooremaid ja vanemaid valle.

Nende alade vahel on suured lõhedeta lagendikud. Sageli on need lagendikud täiesti tasase pinnaga, peaaegu nagu mandrijää. Nagu väga tihti ennegi on lõhede suund meie kursiga perpendikulaarne või kaldub sellest pisut edela poole; osa neist näib kulgevat ka umbes samas suunas, kuhu läheme meie. Kummalised lood on selle jääga. Peaaegu paistab, nagu muutuks ta seda tasasemaks, mida lähemale me maale jõuame, kuna meie aga ootasime vastupidist. Jah, peaks ta ainult ka edaspidi samasugune olema! Mulle näib, et ta on siin märksa tasasem kui «Fram'i» ümber. Niisuguseid kohti, kust üldse pole võimalik läbi pääseda, ei olegi, ja siin leiduvad ebatasasused on üsna väikesed, ainult pisikesed künkad; suuri kuhjatisi ja valle, mida nägime kaugemal põhjas, siin ei ole. Lõhedest on mõned üsna kitsad ja niivõrd hiljuti tekkinud, et nende vesi on kaetud vaid lumelörtsiga. Muide, see lörts on vahel küllaltki petlik. Pealtnäha on ta nagu jää, aga kui sa sinna kepiga torkad, läheb see kohe läbi, otse vette.

Eile hommikul arvutasin välja laiuse ja pikkuse. Esimene oli pühapäeval (5. mail) 84°31′, teine 66°15′.* Me ei olnud nii kaugel lõunas nagu lootsime, kuid märksa kaugemal läänes. Järelikult on jää ajumine meid tagasi ja lääne poole viinud. Seepärast hakkan nüüdsest peale senisest tunduvalt lõunapoolsemat kurssi pidama, ja kuna me ikka veel lääne poole ajume, mina aga kardan selles suunas liiga kaugele sattuda, võtan koosi ligikaudu lõunasse (tõeline kurss). Loodetavasti hakkab maa ehk peatselt paistma, eks me siis näe, kuhupoole suunduda. Nüüd peaksime varsti maa lähedale jõudma.

Eile ei tapnud me ühtki koera, sest eelmisel päeval tapetud Ulenkast oli kaks kolmandikku veel alles ja sellest esialgu piisas. Nüüd kavatsen nõnda, et tapame ainult iga päeva tagant ühe koera, ja küllap varsti saame ka karu.»

«Neljapäeval, 9. mail. —13,3°. Eile oli üsna hea päev. Jää polnud küll suurem asi, vaid kaunis kühmlik, ja hõlpus seal liikuda ei olnud; kuid edasi pääsesime sellegipärast. Vahetevahel sattusime ka üsna suurtele tasasematele aladele. Kui me eile hommikul — kell oli siis pisut üle poole kolme — teele asusime, oli ilm õige ilus. Päike

* Enese teadmata olime siis «Fram'iga» ühel laiuskraadil ja temast umbes 28 miili kaugusel.

paistis läbi kergete valgete *cumulus*-pilvede. Jää aga oli edasipääsemiseks halb, ja varsti tuli kogu aeg ühest suunast (NNO) puhuva tuulega ka udu.

Koertel läheb järjest raskemaks, sedamööda kuidas nende arv väheneb. Puust taldadel (alustaldadel) ei taha kelgud kuigi hästi joosta; olen juba ammu mõelnud need ära võtta ja täna viimaks otsustasin seda katseks teha. Kõigest hoolimata liiguvad koerad ikka endises tempos, aeg-ajalt seisma jäädes. Eile oli minu kelgu ees ainult neli koera: üks koertest — Ränikivi — puges rakmetest välja ja põgenes. Kätte ei saanud me teda enne, kui alles õhtul, ja karistuseks tapsime ta.

Jää oli pidevalt künklikum kui viimastel päevadel. Pärast lõunat läks taevas pilve ja tuul tugevnes, ning kella 3 paiku puhkes päris lumetorm. Teed polnud näha, kõik oli üleni valge; ainult siit-sealt paistis läbi tuisu jäävallide sinakaid panku. Natukese aja pärast muutus jää veelgi halvemaks; kogu aeg sattusin kuhjatistele ja raskesti läbipääsetavaisse kohtadesse, ilma et neid ees oleksin näinud. Lootsin, et see on vaid lühike tormihoog, mis varsti üle läheb; kuid lumetorm ei lakanud ja peatselt leidsime, et pole mõtet teekonda jätkata. Õnneks olime selleks ajaks parajasti laagriks sobivasse, tuule eest kaitstud kohta sattunud; muidu oleks säärase ilmaga, kus silm midagi ei seletanud, küllaltki raske olnud niisugust paika leida. Imestame üha rohkem, et liigume küll lõuna poole, aga maast pole märkigi. Arvutuste kohaselt oleme nüüd 84. laiuskraadi juba seljataha jätnud.»

«*Reedel, 10. mail.* —8,8°. Siinses elus tuleb meil võidelda paljude raskustega. Eile näis, et tuleb igati hea päev, kuid peatselt takistas edasiliikumist halb nähtavus. Kui me eile enne lõunat telgist välja pugesime, oli ilm ilus, päikesepaisteline. Tee oli haruldaselt hea ja ka jää näis eespool tasane olevat — eelmisel õhtul olime lihtsalt tuisu tõttu halva jää vööndisse sattunud.

Enne teeleasumist tahtsime kelkudel katseks alustallad alt ära võtta. Enne seda proovisin siiski oma kelku vedada ja leidsin, et ta jookseb ka nii hästi; seepärast otsustasin veel mõnda aega oodata — kartsin nimelt, et kelk muutub nõrgemaks, kui alustallad eemaldada. Vahepeal oli Johansen need keskmisel kelgul juba alt ära võtnud; aga kui me varsti pärast seda märkasime, et kasepuust jalasesse oli ühe kodara kohal põiki mõra tekkinud, ei jäänud

muud üle, kui alustallad jälle tagasi panna. Sellest oli muide kahju, sest vasttõrvatud jalastel oleks kelk jooksnud palju paremini kui kulunud alustaldadel.

Edasi jõudsime üsna hästi, ehkki meil on nüüd kõigest kolmteist koera: neli minu kelgu, neli kasepuust kelgu ja viis Johanseni kelgu ees. Kuid pärast lõunat läks taevas ruttu pilve ja varsti hakkas nii paksu lund sadama, et me midagi ei näinud. Kuna aga jää oli veel võrdlemisi tasane, jätkasime teekonda. Peagi sattusime lõhele, kuid tegime ringi ja pääsesime üle. Mõne aja pärast kohtasime uusi jääkuhjatisi või mis nad olid, kus me pimedas vastu kõrgeid seljandikke ja järske jäämüüre põrkasime — järsakud ja igasugune põrguvärk kõikjal, kuhu sa iganes pöördud, olgugi et pidevalt värsket lund sadas ja sellega kaetuna kõik üsna tasane ja kena näis. Teekonda jätkata polnud nüüd enam kuigi palju mõtet; otsustasime pigem laagrisse jääda, lõunaks oivalist kuuma lapskoisi süüa, pikkuskraadi välja arvutada, siis vaadata, kas ilm ei hakka paranema; kui aga seda ei ole märgata, parem juba hästi välja magada, ja niipea kui ilm lubab, edasiminekuks valmis olla. Maganud paar tundi — kell oli siis üks öösel —, pugesin telgist välja, kuid taevas oli endiselt paksus pilves, ainult edelas paistis silmapiiri kohal riba selget sinist taevast. Jätsin Johanseni magama ja hakkasin pikkust välja arvutama; leidsin, et see on 64°20′. Pärast viimast arvutust oleme järelikult hulk maad lääne poole ajunud, seda muidugi juhul, kui mu arvutus on õige. Kui ma veel sellega tegelesin, kuulsin äkki ühe kelgu juurest kahtlasi, närimist meenutavaid hääli. Vaatasin välja — jah, täiesti õige, koerad olid Johanseni kajaki kallal! Sööstsin sinna ja sain kätte Jänese, kes parajasti näsis värske koeraliha portsjonite kallal, mis olid määratud järgmiseks hommikuks. Tänuks selle eest sai ta tublisti malakat. Seejärel katsin kajakiava peakoti, suuskade ja keppide abil hoolikalt kinni.

Ilm oli endiselt paksus pilves ja nähtavus väga halb; kuid tuul oli rohkem lõunasse pöördunud ja selge sinise taeva riba edelas pisut üle jääserva kõrgemale kerkinud. Kas see ehk ei tähenda, et on oodata läänetuult? Ta oleks tõesti teretulnud; kuid sel juhul oleks tema ootel kõige targem magama heita. Igatsevaid pilke heitsin ma selle sinise riba poole: seal kaugel paistab päike ja sealt pääseb edasi — võib-olla on ta maa kohal. Oma vaimusilmade ees

nägin seal *cumulus*-pilvi läbi selge õhu sõudvat — oo, kui oleksin seal! Jah, kui oleksime juba maal, siis oleksid kõik mured unustatud. Mul on nüüd ütlemata suur igatsus maa järele.

Hommikul vaatasin korduvalt telgist välja — ikka sama pilves taevas ja kõikjal, kuhu sa pilgu iganes pöörad, ühteviisi üleni valge; kuid läänes ja edelas sinas ikka sama selge riba, nüüd ainult pisut madalamal. Kui me viimaks enne lõunat telgist lahkusime, oli ilm veel samasugune nagu enne; kuid sinine riba edelas silmapiiril oli veel alles. Mulle näib, et ta peab maaga seoses olema, ja see annab mulle lootust, et maa ei ole enam kuigi kaugel. Tee maa poole on osutunud raskemaks, kui olime arvanud, sest edasipääsemiseks tuleb meil võidelda paljude vaenlastega — mitte ainult ebatasase jää ja halva teega, vaid ka tuule, jäälõhede ja halva nähtavusega; need kõik on ühesugused õelad vastased.»

«*Pühapäeval, 12. mail.* —17,5°. Eilne päev ei olnudki nii halb, nagu olime kartnud. Tõsi, ilm oli kogu aeg küll pilves ja nähtavus vilets, nii et liikusime edasi peaaegu rohkem huupi kui silma järgi. Ka jää ei olnud kuigi hea; edasi siiski jõudsime ja vahetevahel sattusime ka suurematele tasandikele. Ka paar veidi avanenud lõhet pidasid meid pisut kinni. Imestama pani see selge taevariba, mis ikka veel püsis SSW-s (tõeline kurss) ja meie edasi liikudes kõrgemale kerkis. Ootasime kogu aeg, et ta levib üle terve taeva ja ilm läheb selgeks, mida meil tee leidmiseks hädasti vaja oli. Kuid riba kõrgemale ei tõusnud, vaid püsis niisama selgena sealsamas, kus ta oli ennegi. Siis vajus ta jälle allapoole, ja kui ta üsna silmapiiril oli, nägime ainult tema kitsast serva. Viimaks kadus seegi.

Eile kell 7 hommikul sattusime nii halva jääga vööndisse, nagu ma harva olen näinud; kuna ma ei pidanud soovitavaks teekonda nii halva nähtavusega jätkata, jäime laagrisse. Loodan, et käisime oma kaks miili ära, ja arvan, et maani on ainult veel 13 miili, kui ta 83. laiuskraadil asub. Jää on siin kahtlemata teistsugune kui varem: ta on ebatasasem ning sagedamini näeme siin vanemaid ja nooremaid lõhesid, mille ääres on valle ja kõiksugu muid jääkuhjatisi — see näib kinnitavat, et maa on lähedal.

Aeg aga läheb edasi ja koerte arv väheneb. Nüüd on neid kaksteist tükki järele jäänud: eile tapsime Kassi. Ja

ka proviant väheneb järjest, olgugi et meil on seda, jumal tänatud, veel üsna palju. Esimesest paagist (10 liitrit) lõppes petrooleum kolme päeva eest ja varsti oleme ära tarvitanud teise koti leiba. Alatasa otsivad mu silmad igatsevalt maad, aga ikka asjata, kuigi ma kiikriga kõige kõrgemate jääkuhjatiste otsa ronin.»

«Esmaspäeval, 13. mail. —13,0° (madalaim temperatuur —14,2°). . . . Ei saa salata, et meie elu kujuneb siin vaevarikkaks. Koerte arv ja jõud väheneb järjest, nad on loiud ja neid on raske edasi ajada. Mida rohkem me maale läheneme, seda halvemaks muutub jää, ja peale selle on ta kaetud palju sügavama ning kohedama lumega kui varem; eriti raske on liikuda üleskuhjunud jääl, kus paljud konarused on küll lumega kaetud, aga kus vajud ka vööni jäätükkide vahele, niipea kui suusad jalast võtad, et kelku aidata. Logisevate suuskadega on sellisel jääl väga raske ning väsitav käia; teisiti pole aga võimalik, kui pead lakkamatult koertele appi tõttama ja ränka vaeva nähes alalõpmata kelku tirima. Mõtlen nüüd, et säärasel maastikul oleksid indiaani räätsad[1] paremad, ja mul on kahju, et meil neid ei ole. Siiski jõudsime ka eile mõne miili edasi, ja võin enese arvates kindel olla, et ma ei eksi, kui eilse ja üleeilse kohta kokku neli miili arvestan. Sel juhul peaks meil järelikult 83. laiuskraadini ja selle maani, mille Payer on kaardile märkinud, kõigest veel 11 miili jääma. Peame kaunis lõunasuunalist kurssi, liikudes peaaegu otse lõunasse, sest pidev idatuul ajab meid kindlasti läände, ja mõte, et maast lääne poolt mööda võiksime minna, mulle ei meeldi. Öösiti on nüüd magamiskotis juba õige soe: täna öösel higistasin nii, et peaaegu ei saanud magadagi.»

«Teisipäeval, 14. mail. —14,1°. Eile oli mõnus puhkepäev. Kui me pärast hommikusööki teele tahtsime asuda, läks taevas pilve ja hakkas nii paksu lund sadama, et polnud midagi näha; järelikult ei olnud mingit mõtet raskesti läbipääsetaval jääl, mis meil nüüd ees on, minema hakata. Otsustasin seepärast paigale jääda ja mitmesugused väikesed tarvilikud muudatused ette võtta, eriti aga kasepuust kelgu koorma kahe teise kelgu vahel ära jagada, et kolmandast kelgust, mille jaoks meil nüüd enam koeri ei jätku, viimaks lahti saada. See võtab pisut aega ja seda tuleks ju paratamatult teha, nii et üheks päevaks paigale jäädes ei kaota me tegelikult mitte midagi. Arvasin, et puudega, mis me sellest kelgust saame ja mis meil juba

varem olid — murdunud suusad, kepid jms. —, võime kauemat aega keeta ja niiviisi petrooleumi säästa. Õhtul tegimegi nendest tule; tühjast petrooleumipaagist meisterdasime katla ja riputasime selle tule kohale. Algul süütasime lõkke telgi ukse ette. Kuid sellest loobusime peatselt — esiteks pidime telgi peaaegu maha põletama ja teiseks tungis suits sisse, nii et varsti ei saanud me silmi enam lahti hoida. Kuid tuli andis palju sooja ja teda oli pagana mõnus vaadata. Viisime ta siis kaugemale jääle, kust ta ei saanud telki süüdata ja kust suits ei saanud sisse tungida; kuid ühes sellega oli kogu mõnu ja soojus läinud. Kui me peaaegu terve kelgu olime ära põletanud ja katlatäie keeva vett saanud, ühtlasi aga ka jääpanga, millel me viibime, peaaegu läbi sulatanud ja peale selle veel hulga aega raisanud, loobusin ma igasugusest mõttest kelkude ja puudega keeta; otsustasime parem juba oma armsa sõbra priimuse juurde jääda, mis on ja jääb truuks ning pealegi veel mõnusaks kaaslaseks, keda võid magamiskotis lamades enese kõrval telgis hoida. Minu arvates jätkub meil petrooleumi nii kaua, kui seda tarvis, ja miks siis veel millegi muuga jännata? Kui ta lõpeb, küllap saame siis küllaldaselt karu-, hülge- ja merihoburasva.

Nüüd olen huvitatud, mida me kelkude ümberlaadimisega saavutasime. Natuke raskemaks on meie mõlemad kajakk-kelgud küll muutunud, kuid see-eest saame kummagi ette ka kuus koera rakendada, kuigi see ei kesta ehk kaua. Tasuks meie kannatlikkuse eest on suurepärane päikesepaisteline ilm ja täiesti selge taevas. Telgis on praegu nii soe, et higistan siin lamades; võiksin arvata, et laman suvisel päeval kodus päikesepaistel. Ka öösel oli peaaegu liiga soe magada.»

Jää püsis noil päevil enam-vähem läbipääsetavana, ainult lõhed tegid meile palju raskusi. Peale selle jäid koerad üha nõrgemaks, «nad peatuvad vähimagi ebatasasuse ees», ja me ei jõudnud kuigi kiiresti edasi.

Neljapäeva, 16. mai kohta ütleb päevik: «Mitu koera näivad päris rammetuks jäävat, Baaro (minu rakendi juhtkoer) oli eile omadega täiesti läbi; lõpuks ei suutnud ta peaaegu enam käiagi ja õhtul tapsime ta vaesekese; viimse hetkeni vedas ta ennastsalgavalt.

Eile oli Johanseni sünnipäev: ta sai 28 aastaseks ja sel puhul pidasime loomulikult väikese peo tema lemmikroa lapskoisiga, mille peale jõime head mõnusat sidrunitodi.

Telgis oli keskpäevase päikese paistel hubane ja soe. Kell 6 hommikul —15,8°.

Täna arvutasin välja eilse laiuse ja pikkuse ning sain 83°36′ põhjalaiust ja 59°55′ idapikkust. Laius klapib täpselt sellega, mida ma oma arvutuste järgi eeldasin, kuid pikkus kaldub peaaegu rahutukstegevalt kaugele läände, olgugi et meie kurss on kogu aeg olnud üsna lõunasse. Siin näib toimuvat tugev jää ajumine ja me peame hoiduma rohkem ida kui lõuna poole, et me maast mööda ei triiviks. Igaks juhuks arvutasin veel kord meie 7. ja 8. aprilli vaatluste tulemusi, kuid ei leidnud ühtki viga ega oska arvata midagi muud, kui et liigume enam-vähem õiges suunas. Imelik, et maast pole mingit märki. Kell 10 õhtul —17°.»

«*Reedel, 17. mail.* —10,9° (madalaim temperatuur —19°). Täna on siis 17. mai. Olin olnud kindel, et sel päeval viibime kusagil maa lähedal; kuid tuli välja teisiti. Magamiskotis lamades mõtlen kogu sellele peorõõmule, mis praegu kodumaal valitseb, viibin unistustes keset laste rongkäike ja voogavaid inimmasse, mis sel hetkel läbi linna tänavate liiguvad — igast silmast särab rõõm. Oo, kui armas ja kaunis see kõik on! Näe, kuidas lippude punased kangad lehvivad sinises kevadõhus ja kui kaunilt paistab päike läbi puude värskete ja heleroheliste lehtede! Ning siin lamame meie ajujääl, teadmata täpselt, kus me oleme või kui kaugel on see tundmatu maa, kust loodame leida elatusvahendeid ja tahame kodu poole suunduda; meiega on kaks rakendit koeri, kelle arv pidevalt kokku kuivab ja jõud iga päevaga kahaneb; meie ja meie eesmärgi vahel on jääväli, mis võib meie teele ette veeretada mine tea missuguseid takistusi — küllap niihästi lõhesid kui ka kuhjunud jääd; kelgud on, vähemalt esialgu, liiga rasked, et me neid omal jõul vedada suudaksime. Järjest suurema vaevaga rühime miil miili järel edasi, samal ajal aga võib-olla kannab jää ajumine meid lääne poole merele, eemale maast, kuhu me püüame jõuda. Jah, näeme palju raskusi ja vaeva, aga kord lõpeb ka see; saabub aeg ja me jõuame pärale... ja nagu varemgi, heiskame ka tänavu oma kolmevärvilise lipu 17. mai auks kõrgele ridva otsa: ka põhjalaiusel 83,5° peab seda päeva pühitsetama. Ja kui saatus laseb meil täna esmakordselt maad silmata, siis on rõõm kahekordne.

Eile oli raske päev. Ilm oli ilus, otse oivaline, tee suurepärane ja jää soodus, mistõttu võisime täie õigusega head

edu loota, kui mitte koerad poleks takistuseks olnud. Nad peatuvad vahetpidamata, ja sel, kes ees läheb, tuleb üht ja sama teed pahatihti kolm korda käia: esmalt peab ta minema ette, et teed otsida ja jäljed jätta, siis tagasi tulema ja koeri ajama — niimoodi jõuame muidugi aeglaselt edasi. Tasasel maal venivad nad vahel veel kuidagi edasi, aga kohe esimese konaruse ees jäävad seisma. Eile katsusin ka ise vedamisel abiks olla. Aga kui pisut raskemal jääl teed pead otsima, pole see ju võimalik.

Kõigest hoolimata rühime siiski edasi ja küllap me viimaks ka võidu saavutame. Esialgu peaksime rikkalikuks tasuks, kui jõuaksime ainult maa lähedale ja rannajääle, kus ei ole neid neetud lõhesid. Eile jäi meile ette neli suuremat lõhet. Esimene, mille ees meil üleeile tuli peatuda, ei teinud meile kuigi palju tüli. Seejärel liikusime natuke maad mööda keskpärast jääd, ehkki seal oli lõhe lõhes kinni, samuti jääkuhjatisi. Aga siis tuli suur lõhe, mis sundis meid pikka ringi tegema. Uuesti tükk maad enam-vähem talutavat jääd, seekord märksa pikemalt; kuid pärast seda jälle lõhe või pigemini lahvandus, suurem, kui me kunagi varem oleme kohanud, niisugune, mida venelased nimetaksid «polõnjaks». See oli kaetud liiga nõrga jääga, et meid peal kanda. Heas usus läksime piki seda lahvandust siiski edela poole (tõeline kurss), lootes peatselt ülepääsukohta leida; kuid see «peatselt» ei tulnud. Seal, kus mõtlesime üle pääseda, avanes meile üllatav vaade: lahvandus ulatus edelas silmapiirini, ilma et tal lõppu oleksime näinud. Eemal kaugel tõstis õhupeegeldus paar üksikut jääkamakat merepinnast kõrgemale; näis, nagu ujuksid nad selges vees vabalt ringi, muutes kogu aeg kuju, kadudes ja jälle ilmudes. Paistis sedamoodi, et lahvandus suubub seal läänes otse merre. Ühelt läheduses asuvalt kõrgelt jääkuhjatiselt nägin kiikriga teisel pool siiski jääd, mis kangastuse tõttu näis üleskergitatuna; ma ei olnud aga kaugeltki kindel, et seal, kus on see jää, asub lahvanduse läänepoolne lõpp: tõenäoliselt tegi lahvandus seal vaid kääru selles suunas. Mis me pidime tegema? Üle pääseda näis praegusel hetkel võimatu olevat: jää oli liiga õhuke, et peal kanda, ja liiga paks, et kajakkidega sealt läbi sõuda, kui me need korda seaksime. Kui palju sel aastaajal aega võtaks, kuni jää küllalt tugevaks muutub, seda ma ei teadnud, arvasin aga, et vaevalt piisab selleks ühest päevast; ootamine võiks järelikult kül-

laltki kaua kesta. Kui kaugele see lahvandus ulatub ja kui kaua meil tuleks tema äärt mööda käia, kuni ülepääsukoha leiame ja oma kurssi jälle jätkata võime, seda oli võimatu aimata; näis aga, et see võiks kesta kaua, võibolla päevi. Sinna tagasi minna, kust me tulime, polnud ka just meelitav; see viiks meid eesmärgist kaugemale ja võiks juhtuda, et meil tuleks ka selles suunas ülepääsuvõimalust otsides küllaltki kaua rännata. Lõhe kulges suunas S 50° W (tõeline kurss). Seda teed minnes kalduksime kahtlemata oma kursist, mis nüüd tuleks võtta pigemini kagu poole, tunduvalt kõrvale; kuid ta viiks meid meie eesmärgile siiski lähemale ja järelikult hakkasime minema. Natukese aja pärast sattus meile ette uus lõhe, mis oli esimesega perpendikulaarne. Seal oli jää üleminekuks küllalt tugev, ja uurides sellest põiklõhest lähtudes eelmise suurlõhe jääd, leidsin vööndi, kus noor jää oli kruvimise läbi mitme kihina kokku surutud ning küllalt tugev, et meid kanda; viimaks jõudsime õnnelikult üle ka sellest lõhest, mille äärt mööda me olime valmistunud päevade viisi rändama.

Nõnda jätkasime siis oma teekonda, ehkki ränka vaeva nähes, kuni kell pool üheksa õhtul seisime uue lõhe ees, mis oli täpselt eelmise sarnane, ainult selle vahega, et vaade «merele» avanes seekord kirdes, kuna edelas varjas seda silmapiiril jää. See «meri» oli kaetud samasuguse noore jääga, mis äärtel oli pisut vanem ja paksem, nii et ta peal kandis; läksin sealt suuskadel üle, aga niipalju kui ma ka otsisin, ülepääsuvõimalust ma siiski ei leidnud: kõikjal oli keskpaigas kitsam või laiem ala, kus jää oli liiga õhuke, et oleksin söandanud sinna kelke viia. Seepärast võtsime nõuks laagrisse jääda ja oodata tänaseni, mil jää on loodetavasti küllalt tugevaks muutunud. Ja siin me nüüd siis sama lõhe taga olemegi. Jumal seda teab, milliseid üllatusi see päev meile toob.»

«Pühapäeval, 19. mail. Üllatus, mille 17. mai tõi, oli suur: leidsime siinsed lõhed kubisevat s a r v v a a l a d e s t. Kui me parajasti liikuma hakkasime ja lõhest, mille äärde me eelmisel päeval peatuma olime jäänud, üle tahtsime minna, äratas mu tähelepanu puhkimine, mis kostis täpselt nagu vaala hingamine. Alguses arvasin, et seda häält teevad koerad, kuid siis kuulsin selgesti, et ta tuleb lõhest. Kuulatasin. Johansen ütles, ta olevat seda kuulnud kogu hommikupoolikul, kuid arvanud, et see on

tingitud jää kruvimisest kusagil kaugel. Ei, küllap ma kruvimise mürinat juba tunnen; vaatasin seepärast teraselt jääauku, kust see hääl viimasel korral minu arvates oli tulnud. Äkki nägin midagi liikuvat, mis vaevalt võis olla langev jää — jah, täiesti õige, veest kerkis esile vaala pea ning varsti seejärel ka keha, mis tuttaval viisil küüru tõmbus ja kadus; pisut hiljem ilmus, niisamuti puhkides, veel teinegi elukas — neid oli terve kari. Hüüdsin, et need on vaalad, sööstsin kelgu juurde ja kiskusin püssi välja. Siis oli tarvis veel ainult harpuun teha. Natuke tööd, ja juba oli seegi valmis. Nüüd siis kavatsesin jahile asuda. Vahepeal olid vaalad sealt lõhest, kus ma neid esmakordselt nägin, kadunud; kuulsin, kuidas nad kaugemal idas paaris jääaugus puhkisid. Tõttasin piki lõhet selles suunas edasi, kuid ei pääsenud laskekaugusele, ehkki ma paar korda neile üsna lähedale jõudsin; nad kerkisid esile väikestes avamikes, mida oli kogu lõhe ulatuses. Kui me siia peatuma jääksime ja ma päev otsa mõne jääaugu juures varitseksin, oleks muidugi väljavaateid, et mul neid lasta õnnestuks; kuid me ei tahtnud aega kaotada ja kuigi palju liha ei oleks me ju saanud kaasa võttagi, kui me ka ühe vaala kätte oleksime saanud, sest kelgud on juba selletagi küllalt rasked.

Peatselt leidsime koha, kust pääsesime üle lõhe, ja läksime edasi, heisanud kelkudele päeva auks kaks lippu. Kuna liikusime nüüd nii aeglaselt, et lugu selles suhtes vaevalt võis kuigi palju halvemaks minna, otsustasin viimaks lõunapuhkuse ajal oma kelgul alustallad alt ära võtta ja uushõbedast taldu proovida. Muutus oli käegakatsutav: see polnud nagu sama kelkki enam. Nüüd jõudsime üsna hästi edasi, ja mõne aja pärast võtsime ka Johanseni kelgul alustallad ära. Kuna pärastpoole tuli peale selle veel ka sile jää ja tegime ootamatult häid edusamme, siis arvan, et kui me eile kella poole kaheteistkümneks enne lõunat peatuma jäime, olime sel päeval oma kaks miili ära käinud, nii et nüüd peaksime küll põhjalaiusel 83°20′ või selle lähedal olema. Seega oleme viimaks ometi loodetavasti sellistele laiustele jõudnud, kus inimesed varemgi on käinud, ja maani ei või enam mingil tingimusel kuigi palju maad jääda. Veidi enne seda, kui me eile peatuse tegime, ületasime lõhe või lahvanduse, mis oli kahe eelmisega täiesti sarnane, ainult veel pisut laiemgi. Teisel kaldal läksime tükk maad lõuna poole. Ka seal

kuulsin vaala puhkimist, aga ehkki ma polnud kuigi kaugel jääaugust, kust see hääl pidi tulema, ja kuigi avamik oli üsna väike, ei näinud ma midagi. Koertega järeltulev Johansen rääkis, et kui nad lõhele jõudnud, haistnud koerad midagi ja kippunud vastutuult. Imelik, et siinsetes lõhedes on nii palju sarvvaalu!

Jää, millel me nüüd rändame, on üllatavalt tasane. Uusi kuhjatisi on vähe või mitte sugugi, tuleb ette ainult väikesi vanemaid kühme, mille vahel paiguti on sügav lumi; ja siis need kummalised laiad ning lõputud lõhed, mis kõik on üksteisega sarnased ja täiesti paralleelsed. Kõigist neist, mida me varem oleme kohanud, erinevad nad täielikult. Neil on see iseärasus, et kui mu varemate tähelepanekute järgi jää lõhe põhjaküljel sellest lõuna pool oleva jää suhtes alati lääne poole liikus, siis siin on vastupidi: lääne poole liigub lõunapoolne jää.

Kuna ma kardan, et me kogu aeg tublisti lääne poole ajume, olen pidanud võrdlemisi idasuunalist kurssi, SSO või sellest isegi ida poole, olenevalt jääst.

17. mai auks — ehk küll alles 18-ndal — korraldasime uhke pidusöömingu, mis koosnes lapskoisist, *vril-food*'iga segatud pohlamoosist ja *stamina*-sidrunimahla mõdust*. Kõht pungil täis, pugesime magamiskotti.»

Mida kaugemale lõunasse me jõudsime, seda konarlikumaks jää muutus ja seda raskem oli edasi pääseda. Nagu varemgi sattus meile ette ka võrdlemisi ilusaid lagedamaid alasid, kuid sageli oli nende vahel laiu vööndeid kokkukuhjunud jää ja osalt lõhedega, mis meile palju takistusi tegid.

19. mail ma kirjutasin, et «olin kõige kõrgema jääkuhjatise otsas, kus ma seni olen käinud. Mõõtsin ta ligikaudselt ära ja leidsin, et ta tõusis umbes 24 jala kõrgusele jääst, kust ma ronima hakkasin; aga ka jää ulatus veepinnast tunduvalt üle, nii et kuhjatise kõrgus oli üldse 30 jalga. Ta moodustas üsna lühikese loogelise, ainult väikestest jäätükkidest koosneva valli harja.»

Samal päeval näg:me esimest korda kogu oma jääretke kestel ka karujälgi. Teadmine, et oleme jõudnud aladele, kus luusivad karud, valmistas meile palju rõõmu: nüüd võisime järelikult arvestada, et varem või hiljem saame karupraadi.

* See oli valmistatud sidrunimahla ja *frame-food-stamina* tablettidest, mis me vees lahustasime.

20. mail möllas kohutav lumetorm, mistõttu nähtavus oli niivõrd halb, et polnud võimalik künklikul jääl teele asuda. «Järelikult ei jäänud midagi muud üle kui magamiskotti tagasi pugeda ja magada nii kaua, kui und jätkub. Viimaks aga läheb nälg siiski liiga suureks ja maronin välja ning keedan maitsvat maksapasteedi lapskoisi. Pärast seda kruusitäis kohupiimajooki ja jälle kotti tagasi, et kirjutada või magada, nagu parajasti on tahtmine. Nõnda me siis siin lamame ja meil pole muud teha kui oodata, kuni torm vaibub ja jälle teele saame asuda.

Vaevalt oleme põhjalaiusest 83°10′ kaugel ja peaksime juba Petermanni maal olema, kui ta on seal, kuhu Payer ta paigutas. Emb-kumb, kas oleme sattunud kurat teab kuhu või on see maa väga väike. Vahepeal aga ajab idatuul meid kindlasti lääne poole, Teravmägede suunas merre — jumal teab, milline kiirus jääl siin võib olla! Hea küll, ega ma hakka sellepärast meelt heitma. Kümme koera on meil ju veel alles. Ja kui ajumegi Fligely neemest[2] mööda, siis on ka meist lääne pool maad ja sealt me juba mööda ei lähe. Nälga me igatahes ei sure; peaks aga kehvasti minema ja me oleme sunnitud talvitama jääma, siis saame ka sellest üle. Kui meid ainult kodus ei oodataks! Baromeeter langeb pidevalt, nii et see märul kestab vist veel kaua; aga küllap me vastu peame.»

Järgmisel päeval (21. mail) pärast lõunat jätkasime viimaks teekonda, ehkki tuisk kestis edasi ja nähtavus oli endiselt halb, nii et osalt pidime liikuma nagu pimesi.

«Kuna tuul oli tugev ning otse tagant ja jää enamvähem tasane, panin viimaks oma kelgule purje peale. Kelk jooksis nüüd peaaegu nagu iseenesest, aga koerte tempot ei muutnud see põrmugi: nad venisid edasi niisama aeglaselt kui seni. Vaesed loomad, nad väsivad järjest rohkem ja kohedas lumes on neil raske sumada.»

Tol päeval ületasime suure hulga kinnikülmunud lahvandusi: mõne aja eest oli seal nähtavasti «silmatorkavalt palju vaba vett» olnud.

«Ma ei usu, et liialdan, arvates meie tänaseks päevateekonnaks kolm miili; sel juhul peaks 83. laiuskraad meil juba seljataga olema; kuid maast pole veel jälgegi näha. Asi hakkab üsna põnevaks muutuma.»

«*Reedel, 24. mail.* —7,4° (madalaim temperatuur —11,4°). Eile oli kõige kehvem päev, mis meil seni on

olnud. Lõhe, mis oli meie ees, kui me üleeile peatuma jäime, osutus kõigist senistest halvemaks. Pärast hommikusööki kl. 1 öösel, sel ajal kui Johansen meie telki parandas, läksin ma ülepääsukohta otsima ja olin ära kolm tundi, ilma et midagi oleksin leidnud. Meil ei jäänud muud üle, kui piki lõhet ida poole liikuda: lõpuks peame ju üle pääsema; kuid otsimine kestis kauem, kui olime arvanud. Kui jõudsime kohta, kus lõhe näis lõppevat, oli jää seal risti-rästi igas suunas pragunenud, sest suure kiirusega liikudes hõõrdusid jääpangad üksteise vastu, nii et ohutut ülepääsukohta polnud kusagilt leida. Seal, kust ma natukese aja eest oleksin võinud veel üle pääseda, oli järgmisel hetkel, kui ma kelkudega sinna tagasi jõudsin, ainult lahve vesi. Liikusime niihästi kui suutsime pangalt pangale, üha kaugemale ida poole, et sellest kaosest välja pääseda. Jää kruvis meie all ning meie ümber ja vahel oli meil küllaltki raske vette kukkumast hoiduda. Mitu korda arvasime, et oleme sellest alast juba üle jõudnud, aga samas avanes meie ees veelgi suuremaid lõhesid ja pragusid. Mõnikord viis see meid otse meeleheitele.

Lõppu ei näinud sellele tulevatki; kuhu sa ka pöördusid, kõikjalt paistsid sulle vastu laiad veeribad; pilvises taevas nägime igas suunas vee tumedat kurjakuulutavat vastuhelki: näis, nagu oleks kogu jää pragunenud. Olime näljased ja surmani väsinud, aga enne kui lõunastamiseks peatust teha, tahtsime meeleldi kogu selle mäsu seljataha jätta. Lõpuks kadus meil peaaegu igasugune lootus ja kell üks — pärast üheksatunnilist ränka vaeva — otsustasime sööma hakata. Imelik asi: olgu olukord kui tahes halb, aga niipea kui oled magamiskotis ja sul on toit ees, on kõik mured kohe ununenud ja inimene on muutunud õnnelikuks loomaks, kes sööb, seni kui suudab silmi lahti hoida, ja uinub, pala veel suus. Õnnelik kergemeelsus! Kuid kell 4 tuli kogu sellest kaosest läbitungimiseks jällegi sama lootusetut rähklemist alustada. Et kõigele krooni pähe panna, oli nüüd ka nähtavus äärmiselt halb: varjud puudusid ja kõik sulas niivõrd ühte, et polnud näha, kuhu sa jalaga astud, kas vastu jäämüüri või üle järsaku serva. Ah, seesugust halli ilma on meil liigagi tihti! Kui palju jäälõhesid ja -pragusid me ületasime, kui paljudest suurtest vallidest üle ronisime, mässates oma raskete kelkudega, seda ma ei tea; aga palju neid oli. Lõhed kulgesid

risti-rästi igas suunas, vesi ja jääsulp vahtisid meile kõikjalt vastu.

Aga igal asjal on lõpp ja ka see häda lõppes. Kui me veel kaks ja pool tundi ränka vaeva olime näinud, jäi viimane lõhe seljataha ja meie ees laius ilus tasand.k. Üldse olime selles lõhede rägastikus jännanud ligi kaksteistkümmend tundi ja peale selle olin ma enne seda kolm tundi maad kuulanud, nii et kõik see teeb kokku viisteistkümmend tundi. Olime kurnatud ning märjad; võimatu on öelda, mitu korda vajus meil jalg läbi petliku lumikatte, mis jääkamakate vahel vett varjas ja mida me kõvaks jääks pidasime. Kord hommikul pidi minuga tõsine õnnetus juhtuma. Paha aimamata liikusin suuskadel enda arvates mööda tugevat jääd, kui äkki kogu pind mu jalge all vajuma hakkas; õnneks olid läheduses mõned jääkamakad ja mul läks korda nendele karata, kuna minu taga lumel, kus ma olin seisnud, sinised vood kokku lõid. Hõlpsasti oleks võinud kujuneda nõnda, et mul oleks tulnud pikemat aega ujuda, mis selles lumelörtsis poleks küll mingit mõnu pakkunud, eriti veel seetõttu, et olin täiesti üksinda.

Viimaks ometi liikusime mööda tasandikke. Kuid õnn ei kestnud kahjuks kuigi kaua: tume pilveriba taevavõlvil näitas, et eespool on uus lõhe. Kell 8 õhtul olimegi seal. Ülepääsu leidmiseks oleks tulnud piki lõhet tükk maad edasi m.nna, kuid selleks olime liiga väsinud; ka leidus märke, et selle lõhe taga on veel teine lõhe, ja pealegi polnud lumetuisus näha, et kusagil ümbruses oleks jääd olnud. Jäi vaid laagriks sobiv koht leida; kuid seda oli kergem öelda kui teha. Puhus vali põhjatuul ja tasasel jääl, kuhu me parajasti olime jõudnud, polnud võimalik tuulevarju leida. Uurisime läbi iga kühmu ja kingu, millest me lumetuisus möödusime; kuid kõik nad olid liiga väikesed. Lõpuks pidime leppima pisikese jääkuhjatisega, mis hädavaevalt varju võis pakkuda; kuid seal oli vähe lund ja meil tuli rohkesti vaeva näha, enne kui õnnestus telki üles seada. Viimaks siis surises selles jällegi priimus, kalagratään levitas meeldivat lõhna ja kaks õnnelikku inimolendit istusid mõnu tundes soojas magamiskotis ning nautisid täiel määral oma olemasolu. Ehkki mitte päris rahul päevateekonnaga, lohutasid nad siiski end teadmisega, et nad on raskustest üle saanud.

Täna hommikusöögi ajal käisin väljas ja mõõtsin kesk-

päevast meridiaanikõrgust, mis meie rõõmuks näitas, et viibime põhjalaiusel 82°52′.»

«*Pühapäeval, 26. mail.* ... Kui jää on nii künklik nagu praegu, läheb meil uskumatult raskeks edasi pääseda. Lumi on pehme: niipea kui jalg suuskadelt libiseb, vajud kohe puusadeni sisse, ja seda juhtub küllaltki tihti. Suuski jalgade külge kinnitada ka ei saa, sest alalõpmata pead ju aitama koertel kelke vedada. Kui siis ka nähtavus puudub, nagu eile, jooksed suurematelegi jääkuhjatistele ja lumehangedele otsa, ilma et neid enne märkad: värske lumi muudab kõik ühteviisi valgeks ja valgus tuleb igast küljest, mistõttu varjud puuduvad. Äkki lendad ülepeakaela lumehange ja ega siis olegi enam nii kerge suuskadele tagasi pääseda. See kordub vahetpidamata, ja mida kaugemale me jõuame, seda hullemaks lugu läheb. Väsimusest hakkad suuskadel viimaks otse taaruma, nagu oleksid purjus. Alalise ebakindluse ja suuskadele kinnitamata jalgade väändumise tõttu mõjub suusatamine ebatasasel jääl eriti halvasti pahkluudele ja meil on nad juba mitu päeva kõvasti paistetanud. Kuid vähehaaval edasi siiski jõuame, ja see on ju peaasi, olgu siis jalad kui tahes valusad ning haiged. Aga ka koerte jõud hakkab lõppema, ja see on halvem.

Täna arvutasin välja eilse vaatluse andmed ja leidsin meie rõõmuks, et pikkus on 61°72′ (laius 82°52′). Seega ei ole me läände ajunud, vaid oma kursi kohaselt ligikaudu lõunasse liikunud. Mu alaline hirm, et me maast mööda ajume, osutub järelikult alusetuks ja me võime arvestada, et nüüd varsti sinna jõuame. Võib-olla viibime kaugemal idas, kui arvame; aga et me oleksime kaugemal läänes, seda ei pea ma tõenäoliseks. Niisiis, kui me veel natuke maad otse lõunasse ja seejärel edelasse liigume, peab meile maa vastu tulema, ning palju päevi ei või selleni mingil juhul kuluda. Arvan, et eile jõudsime kolm miili lõuna poole; järelikult peaksime praegu olema põhjalaiusel 82°40′. Veel paar päevateekonda, ja me oleme jõudnud paljutõotavale laiusele.

Eespool näib jää hõlpsasti läbipääsetav olevat, kuid taeva järgi otsustades on veidi kaugemal vist küll suur hulk lõhesid. Mis siis muud, kui tuleb katsuda neist üle pääseda. Praegu ei tahaks ma kajakkide kordaseadmiseks aega raisata; iseasi, kui oleme maale jõudnud ja liigume mööda kindlat mandrijääd — siis on meil aega rohkem.

Mõlemal kajakil vajavad niihästi kere kui ka pealis põhjalikku remonti. Nüüd tahaksin kõige meelsamini aina edasi liikuda ja kasutada koeri, kuni meil neid veel on.

Täna veetsime telgis mõnusalt pühapäevahommiku. Vaatluste tulemused teevad mu meele rõõmsaks ja kogu elu näib mu ees helgena. Küllap peatselt oleme vabas vees ja sõidame tubli kiirusega edasi. Oo, kui mõnus oleks alalise kelkudega jändamise asemel aerudega töötada ja püssi lasta! Siis pääseme ka pidevast koerte peale karjumisest, et nad veaksid; see karjumine on kõrvale valus kuulda ja käib hirmsasti närvidele.»

«Esmaspäeval, 27. mail. Eile hommikust saadik näeme taevas sama vee vastuhelki, mida olime märganud juba eelmisel päeval, ja ma pidasin kurssi otse selles suunas, kus vastuhelgi järgi otsustades peaks olema kõige rohkem lausjääd ja seega kõige hõlpsam läbi pääseda. Pärast lõunat sattusimegi mitmele niisugusele lõhele, nagu taevas oli ennustanud. Vastu õhtut võisime eesoleva tumeda taeva järgi hõlpsasti otsustada, et läheneme vaevalt ületatavaile lõhedele; eriti tume ning tugev oli vastuhelk lääne ja ida pool. Kell 7 nägingi eespool suurt lõhet, mis nii kaugele kui silm kõige kõrgemalt jääkuhjatiselt seletas, läände ja itta kadus. Lõhe oli lai ning nägi välja halvem kui ükski eelmine. Et koerad olid pikast päevateekonnast väsinud ja otse meie lähedal leidus suurepärane laagrikoht, jäime öömajale. Kõigega rahul, kindlad teadmises, et oleme nüüd põhjalaiusel $82\frac{1}{2}°$, ja õnnelik tunne südames, et läheduses peab tingimata mingi maa olema, kadusime magamiskotti.

Täna hommikusöögi ajal käisin väljas ja mõõtsin keskpäevast meridiaanikõrgust; mõõtmine näitab, et me ei eksinud: oleme põhjalaiusel 82°30′, võib-olla koguni paar minutit rohkem lõuna pool. Kuid seda imelikum on, et maast ei näe me mingit märki. Suudan seda seletada ainult veel nii, et oleme mõne kraadi võrra kaugemal idas, kui arvame.* Et võiksime nii kaugele läände ajunud olla, et oleme Petermanni maast ja Oscari maast[3] eemalt möödunud, ilma neid tegelikult märkamata, seda ei pea ma võimalikuks. Vaatasin oma varemate vaatluste tule-

* Me olime tõepoolest umbes $6\frac{1}{2}°$ kaugemal idas, kui arvasime. Tegelikult olin ma ju 14. aprillil (vrd. mu ülestähendusi tollest päevast) eeldanud, et see pikkus (86° idapikkust), mille ma siis kindlaks määrasin, on liiga kaugel läänes.

mused uuesti üle, kontrollisin taas arvutusi, uurisin tuuletingimusi ja kõiki jää ajumise võimalusi nende päevade jooksul, mis olid möödunud pikkuskraadi viimasest täpsest kindlakstegemisest (8. aprillil) kuni selle päevani, mil me oma arvutuste järgi oletasime, et asume 86. ida-pikkuskraadil (13. aprillil); kuid pole mõeldav, et seal mingi raske viga võiks olla: vaevalt on võimalik, et just neil päevadel, mil meie arvutused kõige muu suhtes vaatlustega hästi klappisid, jää nii suurel määral ajus.

Eile õhtul tapsime Kviki. Vaeseke, tal oli jõud juba täiesti otsas ja ta vedas vähe või mitte sugugi. Valus oli temast lahkuda, aga mis sai sinna parata. Isegi siis, kui värsket liha oleksime saanud, oleks tema täielik kosumine ikkagi küllalt kaua kestnud ja siis poleks meil teda ehk enam tarvis olnud; niisiis pidi see sündima. Kuid suur oli ta, ja need kaheksa koera, kes veel järele on jäänud, said temast kolm päeva süüa.

Kogu aeg paneb mind imestama jää, millel me praegu viibime. Ta on tasane ning väga hea, ainult siin-seal leidub vähemaid ülesmurdunud jääkamakaid ja vahel sekka suuremaid kuhjatisi või madalamaid valle; kuid kogu selle jää vanus on alla aasta ja ta on tekkinud igatahes pärast viimast suve. Õige harva võib kohata mõnda väikest vanema jää ala või ka ainult vana jääpanka, mis ühe suve on üle elanud — nii harva, et meie viimasel peatuskohal oli võimatu leida enam-vähem soolata jääd, seesugust, mis suvise päikese käes on olnud; joogivee saamiseks pidime leppima lumega.* On kindel, et seal, kust need jäävallid on tulnud, on möödunud suvel või sügisel olnud vaba vesi, ja nimelt üsna suures ulatuses, sest oleme kogu eilse päeva ja suure osa eelmisest päevast hulk miile mööda sellist jääd rännanud ja ka juba varemalt vanema,

---

* Keeduaparaadis vee sulatamiseks on kasulikum võtta jääd kui lund, eriti siis, kui viimane ei ole vana ega sõmer. Värske lumi annab vähe vett ja tarvitab sulamiseks palju soojust. Kuna soolvesi jääurvete kaudu vähehaaval allapoole immitseb, on suve läbi päikesekiirte mõju all seisnud merejää veepealne osa, eriti aga esileküündivad jääkambad suurema osa oma soolast minetanud ja seepärast saab niisugusest jäast suurepärast joogivett.[4] Mõnel ekspeditsioonil on valitsenud eelarvamus, et vähimalgi määral soola sisaldavast jäast sulatatud joogivett olevat ohtlik tarvitada. See on eksitus, mis näit. «Jeannette'i» ekspeditsioonist osavõtjaile asjatult palju tüli tegi: nad arvasid, et vett tuleb destilleerida, enne kui seda võib juua, ilma et oleks tarvis skorbuuti haigestumise ohtu karta.

üle suve püsinud jää vahel mitut säärast ala kohanud. Et see jää oleks tekkinud siin läheduses, on vähe usutav. Tõenäolisem on, et ta on tulnud kaugemalt ida või kagu poolt ja tekkinud vabas vees Wilczeki maast[5] ida pool. Arvan, et see peaks viitama asjaolule, et suviti või sügiseti võib piki Wilczeki maa ida- või kirderannikut üsna rohkesti vaba vett esineda.*

Nüüd algas aeg, mil lõhed muutusid võimatult halvaks ja «tuli sõna tõsises mõttes ränka vaeva näha: lõhed ja praod kulgesid risti-rästi igas suunas. Jää oli osalt künklik ja lumi kühmude vahel kohev ning seevõrd sügav, et sealt oli raske läbi pääseda.

Kui seda jääd saaks vaadelda linnulennult, kujutaksid lõhed tõelist ebakorrapärastest silmadest koosnevat võrku.» Häda igaühele, kes sellesse võrku takerdub!

«Kolmapäeval, 29. mail. Eile läksin üle kommaagide tarvitamisele. See oli meeldiv muudatus. Jalad on soojad ning kuivad ja pealegi pääsed kõigist askeldustest, mis sul hommikuti ja õhtuti on lapi saabastega**; selle pehme ilmaga hakkasid need juba nagu käkiks muutuma, ja peale selle pole sul enam vaja märgi räbalaid ööseks rinnale ja reitele kuivama panna.»

Sel päeval nägime esimest lindu: fulmaari *(Procellaria glacialis).*

«Neljapäeval, 30. mail. Rõõmsas usus, et nüüd viimaks on kogu see lõhede rägastik meie selja taha jäänud, alustasime eile hommikul kell 5 rännakut. Aga võta näpust — me polnud veel kuigi kaugele jõudnud, kui meie ees sinasid uued lõhed. Niipea kui avanes võimalus, ronisin ühele jääkuhjatisele. Kuid see, mis ma nägin, polnud sugugi rõõmustav: risti ja rästi lõhe lõhes kinni, niihästi ees kui ka mõlemal pool kõrval, nii kaugele kui silm ulatus! Näis, et ükskõik millise suuna me ka valime, sellest rägastikust

---

* Nagu meile hilisematest tähelepanekutest selgub, ei olnud mu oletused mitte täiesti õiged. Tol ajal olime tõepoolest põhja või kirde pool Wilczeki maad, mis aga näib ainult väike saar olevat. Ent seal, kus jää tekkis, pidi eelmisel sügisel suures ulatuses vaba vett olema. See on täiesti mõeldav, arvestades, kui palju vaba vett me nägime hiljem, isegi talvel, Franz Josephi maa looderannikul.

** Lapi saapaid tehakse karvadega põhjapõdranahast, kuna aga kommaagid on valmistatud karvadeta, tavaliselt härja- või hülgenahast, kusjuures säärad on põhjapõdranahast. Nad on tugevad ja veekindlad (vrd. eespool).

me ikkagi välja ei pääse. Läksin tükk maad ettepoole, et järele vaadata, kas pole mingit võimalust läbi pääseda mööda suuri, omavahel ühenduses olevaid jäävälju, nagu neid oli varem; kuid kogu jää näis olevat lõhutud ja küllap ta on samasugune maani välja. Nüüd ei olnud meil enam tegemist paksu polaarse laamjääga, vaid õhukese lõhutud paakjääga, mis on kõigi tujude mängukanniks — ja me pidime leppima mõttega, et edasipääsemiseks tuleb meil võimalust mööda pangalt pangale karata. Oo, kui palju oleksin andnud sel hetkel, kui mai lõpu asemel, mil temperatuur on peaaegu üle nulli, oleks olnud märts ühes selle pakase ja kannatustega! Just mai lõppu olingi ma nii väga kartnud — olin pidanud äärmiselt tähtsaks, et me selleks ajaks maa lähedusse oleksime jõudnud. Kahjuks pidid mu kartused järelikult üsna põhjendatuks osutuma. Nüüd hakkasin peaaegu soovima, et aeg oleks kuu või kahe võrra hilisem — võib-olla muutub siis jää hõredamaks ning sellesse tekib palju lahvandusi ja lõhesid, nii et võiks suurelt osalt kajakiga edasi pääseda. Jah, kes teab? See õhuke rabe noor jää ei näinud tõotavat midagi head ja lahvanduste vastuhelki võis taevas näha igas ilmakaares, kõige rohkem aga kaugel, kaugel ees. Kui oleksime ometi seal, kui oleksime maa läheduses!... Võib-olla oleme lõppude lõpuks sunnitud siia jääle ootama jääma, kuni ilm läheb päriselt soojaks ning lume sulamisel ja jää lagunemisel on tõsi taga — sellest sügavast lumest pääseme ju vaevalt läbi. Aga on meil küllaldaselt toitu, et nii kaua oodata? See on vist küll enam kui kahtlane.

Kui ma neis kurbades mõtetes kõrgel jääkuhjatisel seisin, vaadeldes jääd lõuna pool — lõhe lõhe kõrval, vall valli järel —, kuulsin äkki lõhest otse oma selja taga tuttavat vaala puhkimist. See oli vastus mu muredele — nälga me ei jää: siin on loomi, püsse ja harpuune meil, taevale tänu, on ja neid käsitseda me oskame ka. Lõhes liikus terve kari sarvvaalu, lakkamatult puhkides ja pruusates. Kuna kõrge jää neid suurelt osalt minu eest varjas, nägin aeg-ajalt vaid halle, musta veepinna kohal kummuvaid selgi. Kaua seisin neid vaadeldes, aga nad ei läinud ära; kui mul püss ja harpuun oleksid käepärast olnud, poleks võimatu olnud üht neist kätte saada. Jajah, ega meie väljavaated tegelikult nii väga kehvad olegi, ja esialgu ei jää meil muud üle, kui lõhedele käega lüües

pidada kurssi SW või SW-ten-S neist üle ja püüda nii palju kui võimalik edasi tungida. Selle otsusega pöördusin kelkude juurde tagasi. Kummalgi meist polnud küll suuremat usku, et me ei tea kui palju edasi jõuaksime; seepärast muutusime järjest rõõmsamaks, kui edasi liikudes nägime, et meie koerte väsimusele vaatamata läheb retk siiski üsna libedalt.

Kui me hommikul mõne lõhe vahel rassisime, nägin äkki mingit musta kogu läbi õhu lähenevat; see oli krüüsel, kes tegi meie ümber mitu tiiru. Natuke aega pärast seda kuulsin edela poolt mingit kummalist häält, nagu oleks keegi sikusarve või midagi selletaolist puhunud. Kuulsin seda mitu korda ja ka Johansen pani seda tähele, kuid ma ei osanud seletada, mis see on. Igatahes pidi seda häält tegema mingi loom, sest vaevalt võis siin meie läheduses inimesi olla.* Pisut hiljem lähenes meile fulmaar ja tiirles otse meie pea kohal; võtsin püssi, aga enne, kui ma padruni sisse sain, oli ta jälle kadunud. Siin hakkab nüüd elavaks muutuma; on kahtlemata mõnus nii palju elu näha — sul on tõesti tunne, et lähened maale ja pehmema kliimaga aladele. Hiljem nägin jääl hüljest; see oli väike viigerhüljes, kelle meeleldi oleksin tahtnud maha lasta, aga enne, kui ma õieti aru sain, mis elukas see on, kadus ta vette. Kell 10 sõime lõunat. Aja säästmiseks me nüüd lõuna ajal magamiskotti enam ei poe, sest koerte pärast oleme otsustanud oma päevateekonnad lühendada 8 tunnile või selle ümber. Pärast lõunasööki liikusime kell 11 edasi ja kell 3 tegime peatuse ning lõime telgi üles. Tahaksin uskuda, et me eile igatahes oma poolteist miili, või ütleme — kahe viimase päevaga 2½ kuni 3 miili umbkaudu edela suunas edasi jõudsime; ka see on ikkagi midagi.

Meie ees silmapiiril paistab sina, mis on nii teravate piirjoontega ning püsib nii visalt ühel ja samal kohal, et seal peab olema kas vaba vesi või tume maa. Meie kurss on otse sinna. See sina on kaugel ja veeala, mille kohal ta on, peab üsna suur olema; vaevalt oskan ma mõelda midagi muud, kui et ta on maa läheduses. Peaks see vaid nii olema! Kuid taeva järgi otsustades näib meie ja tema vahel rohkesti lõhesid olevat.

---

* See oli kahtlemata hüljes, kes sageli teeb häält, mis kõlab umbes nagu pikk «hoo».

Jää on viimastel päevadel endiselt niisugune, mis vaevalt on tekkinud varem kui möödunud talve jooksul, ja keetmiseks sobivat vett on sealt võimatu leida. Mulle näib, nagu oleks ta siin — kui see üldse on võimalik — veelgi õhem, umbes kahe ja kolme jala paksune. Olen alles kahevahel, kuidas seda seletada.»

«*Reedel, 31. mail.* Imelik: maikuu viimane päev! Niisiis on ka see kuu möödunud, ilma et oleksime maale jõudnud või seda näinudki. Ega ometi juunigi samal viisil möödu? Oh ei, nüüd ei või maa mingil juhul enam kuigi kaugel olla. Mulle näib, et kõik viitab sellele. Jää muutub järjest õhemaks, üha rohkem näeme endi ümber elu ja eespool on vee või maa vastuhelk, või mis ta on. Eile nägin paaris väikeses lõhes kaht hüljest *(Phoca foetida)*; eile õhtul lendas siin ühe lõhe kohal mingi lind, tõenäoliselt fulmaar; ja eile lõuna paiku sattusime karu värsketele jälgedele, kes koos kahe väikese pojaga oli piki lõhet läinud. Selles ümbruses on arvatavasti väljavaateid värsket liha saada — olgugi et kummalgi meist imelikul kombel erilist igatsust värske järele ei ole: see toit, mis meil on, maitseb meile suurepäraselt. Kuid koertele oleks liha ju suure tähtsusega. Eile õhtul olime sunnitud jälle ühe koera ära tapma — seekord oli see Paan, meie parim koer. Teist nõu ei olnud: jõud oli tal täiesti otsas ja ta ei jaksanud enam vedada. Selle lihaga, mis me temast seitsmele ülejäänud koerale saime, võime nüüd jälle kolm päeva edasi liikuda.

On täiesti ootamatu, et siinne jää on niivõrd lõhutud — tõeline paakjää, kui selles paiguti üksikuid suuremaid panku või jäävälju ei oleks. Kui sel jääl oleks ruumi pisut laiali valguda, poleks kuigi raske siin pankade vahel kajakkidega loovida.

Kui eile lõhed meil mõnikord tee sulgesid ja ma siis jääkuhjatisele ronisin ning ettepoole vaatasin, kippus mu meeleolu langema; hakkasin juba arvama, et peame edasipääsu lootusest loobuma; sest kõikjal avanes mu silmade ees vabas vees ujuvate jääkamakate ja lumelörtsi kaos. Pole just kerge säärases faarvaatris jäätükilt jäätükile karata, tirides enda järel koeri ja kaht rasket kelku; kuid ettevaatlikult edasipääsuvõimalusi otsides õnnestus meil seegi kord üle pääseda ning pärast mõningat rassimist rüsijääl ja sügavas lumes jõudsime tavaliselt

jällegi tasandikele. Nõnda kestis kogu aeg: ikka uued ja uued lõhed.

Jää, millel me liigume, on peaaegu eranditult noor, milles vahetevahel on üksikuid laialipillatud vanemaid panku. Ta muutub pidevalt õhemaks: siin ei ole tema paksus enamasti mitte üle kolme jala; pangad on osalt niisama lamedad nagu tol ajal, kui nad tekkisid. Eile õhtul jõudsime siiski vana jää alale, kus me praegugi peatume; aga kui kaugele ettepoole ta ulatub, seda on raske öelda. Laagrisse jäime kell pool seitse õhtul ja saime siis keeduaparaadi jaoks jällegi magedat jääd, mis oli kokale meeldivaks vahelduseks — 25. maist* saadik pole meil seda olnud. Täna öösel on S-ist (tõeline kurss) äge tuul puhuma hakanud; raskeks kujuneb meil vastu seda tuult minna. Hirmus palju on siin halba ilma: peaaegu iga päev on pilves ja peale selle tuul, liiati veel lõunatuul, mida me praegu kõige vähem soovime. Aga mis sinna parata? Aeg ei luba meil siin pikemat aega peatuda: ei jää muud üle kui edasi rühkida.

Eile mõõtsin päikese keskpäevast kõrgust: peaksime olema põhjalaiusel 82°21′, aga sellegipärast ei ole maast jälgegi. Asi muutub järjest mõistatuslikumaks. Oo, mis ma kõik annaksin, et ometi viimaks saaksin jala kindlale maale tõsta! Ent kannatust, kannatust ja veel kord kannatust!»

---

* Säärasel noorjääl olime lõuna poole liikunud alates põhjalaiusest umb. 82°52′ kuni põhjalaiuseni umb 82°19′, mis järelikult tähendab, et 8-miilisel alal (33 laiusminutit) pidi olema vaba vesi. Ka kaugemal lõunas leidsime laialdasel alal seesugust jääd ja järelikult on lahtine meri veelgi suurem olnud.

V

LÕHED JA KANNATUS

«*Laupäeval, 1. juunil.* Seega on siis juunikuu käes. Mida s i n a enesega kaasa tood? Ei jõua me selgi kuul maale, kuhu igatseme? Jääme lootma ja uskuma. Olgugi et see hakkab mulle juba pisut tüütavaks minema. Õnn on, muide, kummaline asi. Eile hommikul ei oodanud ma sellelt päevalt peaaegu midagi: tuiskas, nähtavus oli väga halb ja tugev tuul lõõtsus meile otse vastu. Olukord muutus veelgi halvemaks, kui sattusime lõhele, mis näis peaaegu ületamatuna; kõik oli kurb ja sünge. Kuid päev kujunes paremaks, kui olime oodanud. NO (tõeline kurss) suunas ringi tehes leidsin koha, kust lõhest üle pääses, ja me jõudsime pikkadele ilusatele tasandikele, mida mööda liikusime lõunani — kella viieni. Pärast lõunasööki jätkus tasandikku veel umbes poolteise tunni pikkuseks teeks. Aga siis oli ka lõpp: lõhe kõikjal ümberringi, üks ja sama lõhe, mis igasuguse edasipääsemise võimatuks tegi. Ehkki üle poolteise tunni käisin ja ülepääsuvõimalust otsisin, ei leidnud ma midagi; meil ei olnud muud nõu, kui laagrisse jääda ja loota, et homne päev on parem. Nüüd on homne päev käes, aga ma ei tea veel, kas olukord on paranenud ja lõhe kitsamaks tõmbunud. Peatuse tegime eile õhtul umbes kella 9 paiku. Nagu viimastel päevadel on tavaliseks nähtuseks olnud, möllas suurema osa päevast hirmus tuisk, aga niipea kui tahtsime laagrisse jääda, läks äkki selgeks. Ka tuul vaibus ja ilm muutus tõeliselt ilusaks; sinises taevas sõudsid kerged valged pilved, nii et peaaegu võisid kujutleda, nagu oleksid suvisel ajal kaugel, kaugel kodus. Silmapiir oli lõunas ja edelas puhas ning selge, aga mitte midagi polnud seal näha, peale sama sina, mille poole me liigume, — õnneks on ta nüüd tunduvalt kõrgemal, nii et oleme talle lähemale jõudnud. Kui me juba seal oleksime —

seal peab olema muutus, selles ei kahtle ma põrmugi. Oo, kuis ma seda muutust igatsen!

Imelik, milline vahe: me arvame, et kui me enne toidumoona lõppemist maale jõuame, siis oleme päästetud — samale maale, kus Payeri arvates teda kindel näljasurm ähvardas, kui ta oleks pidanud sinna jääma ega oleks «Tegetthoffi» üles leidnud. Tema aga polnud ka kaht ja poolt kuud 83° ja 86° vahel ajujääl rännanud, nägemata peaaegu ühtki elusolendit.

Kui me eile hommikul laagrist teele asusime, kuulsime äkki enda kohalt kajaka kriiskavat kisa — kaks ilusat valgekajakat hõljusid otse meie peade kohal. Mõtlesin neid lasta, kuid arvasin, et tegelikult on liiga vähe, kui iga padruniga ainult ühe niisuguse linnu saab; ka kadusid kajakad kohe jälle ära. Natukese aja pärast kuulsime neid veel kord. Praegu siin magamiskotis lamades ja hommikusööki oodates kuuleme telgi kohalt rämedat, kähisevat häält, midagi varese kraaksumise taolist; arvan, et see oli vist hõbekajakas *(Larus argentatus?)*.

Kas pole naljakas: kogu öö, millal tahes ma ärkasin, naeratas meile päike läbi telgi siidseina ja siin oli nii soe ning valge, et ma lamasin ja unistasin suvest, kaugel lõhedest, vaevast ja lõpmatutest pingutustest — oo, kui kaunina näib sellistel hetkedel elu ja kui helgena paistab tulevik! Aga niipea kui ma kell pool kümme välja poen, et keetma hakata, kaob päike paksude pilvede taha ja siis hakkab lund sadama ning tuiskama. Nõnda on nüüd peaaegu iga päev. Tahab ehk saatus, et me siia peatuma ning ootama jääksime, kuni tuleb suvi, jäälagunemine ja vaba vesi? Tahab ta meid päästa kogu sellest vaevast, mida me näeme tee otsimisega läbi lõhede metsiku rägastiku? Vaevalt see mulle meeldiks, kui see nii oleks, ehkki me toidu poolest, kui me kõik koerad söögiks ära tapame ja meil peale selle ka natuke jahiõnne on, võibolla hätta ei jääks. Kuid Teravmägedele jõuaksime siis õige hilja, paratamatus seal talvitamiseks oleks kindlasti üsna käegakatsutav ja kodustel tuleks veel üks aasta oodata.»

«Pühapäeval, 2. juunil. Niisiis pidi juhtuma nõnda, et lõpetan selle raamatu* suviste esimesel pühal. Vähem kui kõike muud oleksin uskunud küll seda, et me sel ajal

* Esimese päeviku, mida ma kelguretkel pidasin.

veel ajujääl uitame, ilma et oleksime maad näinud; kuid saatus ei tunne halastust, ei lase ennast leevendada ega muuta.

Lõhe, mille taha me üleeile jäime, ei tõmbunud kokku, vaid muutus veelgi laiemaks, nii et meist lääne pool moodustus suur järv ja me viibisime jääpangal keset mustendavat merd, ilma et üheski suunas ülepääsuvõimalust oleks leidunud. Nõnda siis pidime käsile võtma töö, mida me juba kaua olime ähvardanud teha: hakkasime oma kajakke korda seadma, et neid oleks võimalik vette lasta. Kõigepealt aga viisime telgi ühe vaikse nurgakese viimasesse soppi selle jääkuhjatise kõrval, mille äärde me peatuma olime jäänud, ning saime seeläbi tõesti mugava peavarju, kuhu tuul ligi ei pääse; võime endale kujutleda, et väljas on vaikne, kuna aga tegelikult puhub SW-st (tõeline kurss) päris «veskituul». Juba vähese aja pärast oli minu kajakil pealis ümbert kistud ning parandamiseks telki toodud. Seejärel pidasime siin vaikselt ning hubaselt nelipühaõhtut. Peagi surises keeduaparaat, lõunaks saime auravat lapskoisi, ja vaevalt kahetses kumbki meist eriti, et me rännakul ei olnud: ei saa salata — vahel on ka puhata üsna hea. Pealis oli varsti täiesti korras. Seejärel pidin välja vaatama minema, mida kajaki kere juures tuleb teha. Enamik sidestusi on niivõrd lõdvaks läinud, et neid peab uuesti kinnitama; sellega on üsna palju tööd: sidemeid, mida on vaja lahti harutada ja uuesti köita, on vähemalt 40. Kaartest aga on murdunud ainult paar tükki, nii et need saame hõlpsasti korda seada. Seejärel kiskus Johansen oma kajakil pealise ümbert ja täna hakkame seda parandama.

Kui siis mõlemad kered on korras ja pealised ümber, oleme edasiminekuks valmis ja võime igasugustele raskustele vastu astuda, olgu need siis lõhed, lahvandused või avameri. Teadmine, et kajakid on täiesti korras, annab mõnusat kindlusetunnet ja võtab alalise hirmu, et ülepääsmatu lõhe meile vastu tuleb; nüüd ma enam ei usu, et miski võiks meid takistada peatselt maale jõudmast. Ei või kesta kuigi kaua, kuni tuleb küllaldaselt lahvandusi ja vaba vett, et saaksime kajakkidega edasi sõita. Halb lugu on ainult koertega, kes meil siis veel elus on — neist tuleb muidugi lahkuda. Eile vähendasime koerte portsjone poole võrra, seega jäi osa Paanist veel täna õhtuks; siis tuleb järg Latsutaja Mao kätte. Pärast seda

jääb meile kuus koera; neid saame pidada ainult neli päeva, ja selle ajaga jõuame veel hulk maad edasi.

Suvistepühad — oo, selles sõnas on midagi imelikult suvist ning armast! Nii valus on mõelda, kui ilus ja kaunis on kõik praegu kodus, m e i l siin aga valitsevad endiselt jää, tuul ja halb ilm. Kuis ma igatsen! Aga mis see aitab?... Väike Liv läheb täna muidugi vanaema juurde lõunale — praegu vist ehitakse teda minekuks ja pannakse talle uusi riideid selga. Jajah, küllap tuleb seegi aeg, mil ka mina saan nendega olla — aga kunas? Parem lähen välja ja võtan käsile sidestused, siis on kergem!»

Järgmistel päevadel olime siis oma kajakkide kallal agaralt ametis, et neid võimalikult pea valmis saada. Enamasti ei raatsinud me isegi söömisele aega raisata: söömavahed venisid vahel kaheteistkümne tunni pikkuseks ja tööpäev kestis sageli terve ööpäeva. Sellegipoolest võttis aega, enne kui kajakid jälle täiesti meresõidukõlblikuks saime. Kõige halvem oli see, et materjali kasutamiseks polnud ju kuigi suuri võimalusi. Kui näiteks sidestust tuli uuendada, ei võinud me vana nööri lihtsalt ära rebida ja uuega asendada, vaid pidime vana sideme hoolega lahti harutama, et nööri mitte vigastada — see aga võtab palju aega, kui neid on kümneid ja kümneid. Peale selle olid murdunud mitu puuosade külgedele pikuti pandud bambuskaart, kusjuures eriti palju oli kannatada saanud Johanseni kajakk; need tuli seepärast tervelt või osaliselt ära võtta ja uutega asendada või neid siis lisasidestuste ja külgliistakutega tugevdada. Kõike seda pidi tegema hoolikalt ja see töö ei edenenud sugugi kiiresti. See-eest aga said kajakid ka hästi tugevad ja ühtlasi meresõidukõlblikud ning suutelised tormile vastu panema, kui seda teel Teravmägede poole peaks tarvis minema. Kui kajakkide kered viimaks pärast mitmepäevast tööd valmis said, tõmbasime neile pealised jälle ümber, hoolitsedes selle eest, et need hästi pingul oleksid.

Vahepeal aga kulus aeg, kallis aeg. Kuid see-eest lootsime, et peatselt saame kajakkidest olulist abi ja jõuame nendega kiiremini edasi. Teisipäeva, 4. juuni kohta lausub päevik: «Mulle näib, et ei kesta enam kuigi kaua, kuni me vabasse vette või hõredasse jäässe jõuame. Jää siin ümberringi on õige õhuke ning lõhutud ja ilm täiesti suvine — eile oli kõigest —1,5°; lumi, mis sadas, oli peaaegu lörts; telgile langedes sulas ta ära ja meil oli kül-

laltki tegemist, et märjakssaamisest hoiduda: niipea kui seinale lähenesid, hakkas sealt vett nirisema. Üldse oli eile päev otsa vastik, sajune ilm; kuid sellega oleme nüüd üsna harjunud: viimasel ajal pole meil teistsugust ilma kuigi palju olnudki. Täna on taevas siiski selge ning sinine ja päike paistab; äsja kerkis ta üle meie taga oleva jääkuhjatise serva ja paistab nüüd telki. Väljas töötamiseks kujuneb tänane päev suurepäraseks: ei ole nii nagu eile, mil kõik, mida puudutasid, oli märg. Kõige halvem on, kui sidemeid pead tegema märjast nöörist, sest siis ei taha nad püsida. Päike on tõesti väga armas sõber. Kui ta kogu aeg paistis, tundus mulle, et olen temast peaaegu tüdinud; aga kui teretulnud on ta nüüd ja kui rõõmsaks teeb ta meele! Ma ei saa kuidagi lahti mõttest, et praegu on kodus lahe ääres kaunis, karge juunihommik. Oojah, peaksime ainult varsti vabasse vette pääsema, et oma kajakke kasutada saaksime, siis ei kesta küll enam kuigi kaua, kuni koju jõuame!

Esimest korda kogu selle retke kestel jagasime täna hommikusöögiks välja ratsioonid: 50 g võid ja 200 g aleuronaatleiba.* Et oma toidumoona vastulöömises kindlad olla, peame nüüdsest peale kaalust kinni pidama ja kõik korralikult välja mõõtma; peale selle tahan ma enne siit lahkumist täpselt kindlaks teha, mis meil veel järele on jäänud.

Paraku ei ole õnn kunagi kestev! Nüüd on päike jälle kadunud, taevas pilves ja lumehelbed hakkavad tantsisklema.»

«*Kolmapäeval, 5. juunil.* Oleme ikka veel endises kohas; kuid loodetavasti ei kesta nüüd enam kaua, kuni jälle teele asume. Eile oli siiski ilus päikesepaisteline ilm. Suviselt mõnus oli väljas istudes töötada, päikese käes peesitada ning merele ja jääle vaadata, kus päikesekiired lainetel ja lumel sillerdasid.

Eile lasksime esimese linnu; see oli valgekajakas, kes lendas üle meie telgi. Üldse tiirles siin eile kajakaid päev läbi ja kord nägime koguni nelja korraga; kuid nad hoidusid meist kaugele. Võtsin püssi ja läksin neid jälitama,

---

* Kuni selle päevani olime söönud nii palju, kui süda kutsus, ilma toitu kaalumata. Nimelt selgus, et me sellegipoolest rohkem ei söönud, kui ma algselt päeva kohta olin arvestanud (1 kilo provianti). Nüüd vähendasime seda päevaratsiooni tunduvalt.

aga kui ma ühe pihta tahtsin tulistada, lasksin mööda; niisiis on üks padrun maha visatud, aga seda ei tohi enam korduda. Kui meil oleks tahtmist, oleks hõlpus mitu kajakat alla lasta; kuid need on liiga väikesed ulukid ja pealegi on veel liiga vara laskemoona kulutama hakata. Lähedal lahvanduses nägin hüljest, ka Johansen silmas üht, ja sarvvaalu me niihästi nägime kui ka kuulsime. Siin on elu küllaldaselt, ja kui kajakid korras oleksid, nii et võiksime lahvanduses ringi sõita, küllap me sealt siis ka üht-teist leiaksime. Muide, selleks pole seni vajadustki: toitu meil veel on ja parem kasutame aega edasirühkimiseks. Oleks aga küll hea, kui me koerte jaoks mõne suurema uluki saaksime, et pääseksime vajadusest veel mõnda neist tappa, kuni meie rändamine jääl on lõppenud ja me võime oma teekonda jätkata kajakkidega.

Eile olime sunnitud tapma Latsutaja Mao; saime temast kakskümmend viis portsjonit, millest kuuele ülejäänud koerale jätkub neljaks päevaks.» Koerte tapmine oli nüüd täielikult Johanseni erialaks jäänud; ta oli selles niisuguse osavuse omandanud, et surmas looma mu pika lapi pussi ainsa pistega, nii et see ei saanud mahti piuksatadagi, ning mõne minutiga oli tal koer pussi ja meie väikese kirve abil nii paljudeks tükkideks raiutud kui vaja; nagu juba mainitud, tükeldasime tapetud koerad koos naha ja karvadega. Teised koerad sõid nende liha hea isuga ja pärast sellist söömaaega jäi sinna-tänna jääle tavaliselt ainult mõni karvatuustik, küüs ja ehk ka hoolega puhtaks näritud koerakolp.

«Koerad hakkavad nüüd õige näljaseks jääma. Väikerebane sõi üleeile Johanseni suusal, mille ta oli jääle maha kiskunud, rihma, põhjapõdranaha (mis on jala all) ja veidi puudki. Kadunud Kvik sõi ära oma purjeriidest rakmed ja pole sugugi võimatu, et ka teiste koerte sisikonnas purjeriidetükke ringi rändab.

Eile teodoliidi abil teostatud vaatluse järgi arvutasin äsja välja meie asukoha pikkuskraadi ja sain 61°16,5′; meie laius oli 82°17,8′. Ma ei mõista, mispärast me maad ei näe; ainus võimalik seletus peaks olema, et viibime nüüd tükk maad kaugemal idas, kui me ise arvame, ja et ida pool Rawlinsoni väina[1] teeb rannajoon käänaku lõuna suunas; kuid palju maad ei või sinna nüüd igatahes enam olla.

Just praegu lendas meist üle lind, keda Johansen — kes parajasti väljas telgi kõrval seisis — üheks kurvitsalistest pidas.»

«*Neljapäeval, 6. juunil.* Ikka veel samas kohas. Mul on juba suur igatsus siit minema saada, et näha, missugused on edasipääsuvõimalused nüüd, ja leida lõpuks lahendus mõistatusele, mille üle ma kogu aeg pead murran. Päris lust oleks tervete kajakkidega jälle teele asuda. Ja siis vabas vees nendega sõita! Kuivõrd teiseks muutub siis kogu meie elu — mõtle ometi: pääseme jäädavalt jääst ja lõhedest, kelkudega rahmeldamisest ja alalisest koertega rassimisest ning oleme täiesti üksinda kerges veesõidukis, mis kiigub mänglevatel lainetel. Juba mõtegi sellele teeb meele rõõmsaks. Võib-olla tuleb meil veel ränk heitlus läbi teha, enne kui nii kaugele jõuame, võib-olla veel mõnigi raske hetk üle elada; aga kord peab see aeg ikkagi saabuma, ja siis — jah, siis on elu jälle elamisväärne.

Eile saime mõlemad kajakikered viimaks ometi täiesti valmis; nende põhja asetasime bambusest punutise, millele paneme oma toidumoona, et see märjaks ei saaks, kui kajakk pisut lekib. Tänaseks ei ole siis jäänud enam muud, kui nad hoolikalt üle vaadata, kontrollida, kas kõik sidestused on küllalt tõhusad, tugevdada neid, mis seda peaksid vajama, ja seejärel pealised ümber tõmmata. Homme õhtul asume siis loodetavasti teele. Sellele tööle kulus meil väga palju nööri: meie viiest kerast on ainult üks poolik järele jäänud; aga seda tahaksin ma hoida — kes teab, ehk läheb nööri veel kalastamiseks või millekski muuks selletaoliseks vaja.

Meie toidumoon hakkab vähehaaval lõpukorrale jõudma. Eile kaalusin või ära ja leidsin, et seda on järel 2,3 kilo; kui päevaseks ratsiooniks mehe kohta võtame 50 grammi, siis jätkub sellest veel 23 päevaks, ja seni oleme kindlasti tükk maad edasi jõudnud.

Täna võisin esimest korda märkida, et temperatuur on üle nulli: hommikul oli +0,2°. Lumi väljas oli läbini märg ja jääkuhjatised tilkusid; nüüd ei kesta kindlasti enam kaua, kuni jääpankadelt vett leiame. Täna öösel tuli ka päris korralikku vihma. See oli vaid lühike sagar: esmalt udutas, siis hakkas suuri raskeid piisku tulema; et mitte märjaks saada, põgenesime telki pakku — ent see oli vihm, vihm! Siin istudes ja kuulates, kuidas vihma-

piisad vastu telgiseina rabisevad, on sul tõeline suvine tunne südames. Lumeteele on see pehme ilm võib-olla kasuks, kui mõne aja pärast jälle külmaks läheb. Aga kui niimoodi edasi kestab, tuleb meil kõigi nende jäävallide ja -kuhjatiste vahel tõesti toredas supis sumada; sel juhul sooviksin, et läheks hästi soojaks, nii et kogu lumi ära sulaks ja me võiksime liikuda mööda paljast jääd, vastasel korral muutuvad edasipääsuvõimalused mõneks ajaks õige viletsaks. Nojah, tulgu mis tuleb, aga edasi me läheme igal juhul, ja, nagu öeldud, ei või kesta kaua, kuni tuleb pööre — emb-kumb, kas maa või vesi.»

«*Laupäeval, 8. juunil.* Eile said kajakid viimaks täiesti valmis ja me tegime nendega proovisõidu. See-eest töötasime ka üleeile õhtust eile õhtuni. Imelikud lood on meie pikkade tööpäevadega. Kui töötaksime kodus ja söömavahed oleksid nii pikad, oleksime kindlasti õige väsinud ja näljased; siin aga näib meile, et nii peab olemagi, kuigi söögiisu, tõsi küll, on meil pärast seda vähemalt 5+ ja ka uni pole halvem; see näitab, et me pole sugugi nõrgad ega ole meil veel kalduvust skorbuuti haigestumiseks. Tegelikult oleme, niipalju kui ma aru saan, just praegu haruldaselt tugevad ja terved ning täies elujõus.

Kui me kajakke siin lähedal ühes väikeses lõhes proovisime, selgus, et nad mõlemad õmbluste kohalt üsna tugevasti lekivad ja et ka present ise (seetõttu, et kajakid olid sõidu ajal kõvasti kannatada saanud) mitmest kohast vett läbi laseb; aga loodetavasti pole selles midagi tõsist ja olukord paraneb, kui present vees pisut turdub. Muidugi on ebameeldiv, kui me lõhede ületamiseks peame vette laskma kuivad ning lekkivad kajakid — meie asjad võivad siis hõlpsasti märjaks saada; aga küll me sellestki üle saame.

Ja niisiis hakkame pärast nädalast peatust ühel ja samal kohal täna jälle edasi liikuma. Eile tõusis kagutuul, täna ta kõvenes, ja otsustades selle järgi, kuidas ta väljas jääkuhjatiste ümber mühiseb, on nüüd üsna tugevaks muutunud; kogu hommikupooliku siin lamades arvasin, et kuulen eemalt lainete murdumist vastu randa. Eile sulgusid meie ümbruses kõik lõhed, nii et vaba vett polnud näha kuigi palju. Arvan, et see on tingitud tuulest, ja kui on nõnda, et ta meie huvides lõhed kinni surub, puhugu siis pealegi! Lumi on kaetud tugeva koorikuga ja tee nii

hea, et paremat ei või tahtagi, ka jääpind on enam-vähem tasane, nii et küll juba läheb.

Eile laskis Johansen veel ühe valgekajaka ja eile lõunaks oli meil esmakordselt värske liha (kaks kajakat). See maitses küll hästi, aga mitte nii hästi, nagu pärast seda, kui me nii palju kuid värsket liha polnud saanud, oleks võinud oodata. Küllap see tõendab, et ka meie toit on hea.

Kaalusin eile meie leiva üle ja leidsin, et meil on veel umbes 12 kilo nisuleiba ja 7,8 kilo aleuronaatleiba, nii et selles suhtes saame läbi veel 35 kuni 40 päeva. Kui kaugele me siis oleme jõudnud, seda teavad üksnes jumalad; aga tükk maad peaks seda ikkagi olema.»

«*Pühapäeval, 9. juunil.* Niisiis pääsesime eile oma peatuskohast viimaks liikuma, millega me enam kui rahul olime. Ilmast hoolimata — idast oli tugev tuisk ja ilm äärmiselt halb — oli meil mõlemal hea meel, et võisime jälle rännakut alustada. Palju aega võttis kottidest, magamiskotist ja villastest vaipadest kajakkide jaoks aluste valmistamine ja kelkude koormate tegemine; kuid lõppude lõpuks asusime siiski teele. Jääpangalt, millel me nii kaua olime elanud, pääsesime hõlpsasti minema; isegi kajakke, mida me selleks otstarbeks nädal otsa olime parandanud, polnud meil tarvis kasutada. Tuul oli lõhed kõvasti kinni surunud, leidsime tasast maad ja liikusime jõudsasti edasi, hoolimata võimatult viletsast teest: vastsadanud tuisklumi oli äärmiselt kleepuv, ja niipea kui kelgud seisma jäid, ei liikunud nad enam paigast, vaid olid nagu kinni naelutatud — suuskadest hoopis rääkimata. Ilm oli säärane, et polnud näha isegi mõnesaja sammu kaugusele, ja riietele kleepuv lumi niivõrd niiske, et me pealtuuleküljelt üdini märjaks saime; sellegipärast oli tore näha, et nihkume edasi, visalt edasi oma eesmärgi poole. Vastu tulid mõned lõhed, millest oli raske üle pääseda — neid ümbritses risti-rästi kulgevate pragude ja jäävallide keeruline rägastik. Mõni neist oli ka lai ja jääsulpi täis, mistõttu oli võimatu kajakke kasutada; paiguti oli see jääsulp siiski nii tihedalt kokku surutud, et võisime seda mööda käia. Kuid peaaegu alati pidime palju ringe tegema ja vahel isegi tagasi tulema, enne kui vähegi sobiva ülepääsukoha leidsime. Sellel, kes koertega üksinda ootama jääb, läheb aeg muidugi igavaks, tuul puhub tal luustlihast läbi ja ta saab üleni märjaks. Küllap sellistel silma-

pilkudel, kui ma liiga kauaks ära jäin, Johansen pahatihti mõtles, et olen lõhesse kukkunud või hukkunud. Kui niimoodi kajakil istud, aina ootad ja ootad ning enda ette tühjusse vahid, võib sulle kõiksugu kummalisi mõtteid tulla. Vahel ronis Johansen kõige kõrgema läheduses leiduva jääkuhjatise otsa, et mind jääväljalt murelike silmadega otsida. Kui ta siis viimaks kaugel, kaugel valgel lagendikul väikest tumedat täppi liikumas märkas, läks ta süda nii mõnigi kord kergemaks. Ka eile sel kombel istudes pani ta äkki tähele, et jääpankade servad tema ees lõhes aeglaselt üles-alla liiguvad, otsekui õõtsutaks neid nõrk lainetus. Kas läheduses peaks ehk vaba vesi olema? On see õõtsumine tingitud ehk suurtest, ulgumerelt siia tungivatest ummiklainetest? Kui hea meelega oleksime seda uskuda tahtnud! Aga võib-olla oli see vaid tuul, mis selle õhukese jää, millel me nüüd pidevalt viibime, lainetava mere taoliselt õõtsuma pani.* Või peaks kagus tõesti vaba vesi olema? Imelik, et praegu sealt tulev tuul jää kokku surub, kuna mõne aja eest puhunud edelatuul ta laiali ajas. Kas see lõppude lõpuks ei tähenda, et me merest enam kuigi kaugel ei ole? Jälle meenub mulle see sina, mida me varem taevaserval märkasime. Praegu puges Johansen telgist välja ja ütleb, et ta nägevat lõunas sama sina; see olevat nüüd kõrgemale kerkinud ja nähtavus olevat võrdlemisi hea. Mis see võib olla? Peaksime vaid sinna jõudma!

Eile sattusime jälle karujälgedele. Selles möllus, kus kõik juba mõne minutiga kinni tuiskab, oli raske kindlaks teha, kui vanad nad on; kuid tõenäoliselt olid nad eilsed, sest otsekohe haistis Jänes midagi ja pistis vastu tuult jooksma, mistõttu Johansen arvas, et läheduses peab olema karu. Hea küll, olgu jäljed vanad või värsked, aga sel ajal, kui me natuke maad põhja pool oma kajakke parandasime, on siin igatahes karu käinud, ja küll ta ühel ilusal päeval ka meie teele satub. Läheduses hulkuvale karule viitab seegi asjaolu, et kajakas, kelle Johansen maha laskis, noka otsast suure rääsitüki alla pillas: vaevalt oleks ta seda kusagilt saanud, kui ta karu seltsis poleks olnud.

---

* Tegelikult oli see liikumine tingitud vist küll jääpankade mõningasest üksteise vastu surumisest või tõukumisest; hiljem nägime seda mitu korda.

Ilm oli vastik ning märg, peale selle ka nähtavus halb ja tee otse võimatu, mistõttu käimine pikapeale üsna vastumeelseks muutus. Ka lõunastamiseks polnud selles lörtsis kuigi meelitav peatust teha. Liikusime seepärast veel mõnda aega edasi ja jäime siis umbes kella 10 paiku ööbima. Mõnus oli jälle telki pugeda, ja kalagratään maitses suurepäraselt. Teadmine, et me kõigest hoolimata vähehaaval siiski edasi jõuame, sisendab mõnusat rahuldustunnet. Muide, soojus hakkab nüüd juba liiga tegema; lumi on üsna märg ja minu kajakki on kogunenud kaunis palju vett, mis on tingitud vist sellest, et lumi kajaki tekil sulab ja sealt lahtise külje kaudu sisse niriseb, sest õmblus ei ole seal veel kinni õmmeldud: ootame head ilma, et pealised täiesti ära kuivaksid ja me saaksime nad siis hästi pingule tõmmata.»

«*Esmaspäeval, 10. juunil.* Hoolimata täiesti läbinähtamatust udust ja võimatult viletsast teest — märg koorikuga kattumata lumi, millel kelgud üldse ei taha joosta —, jõudsime kogu eilse päeva pisitasa ikkagi edasi. Loendamatul hulgal lõhesid tuli meil ületada, kusjuures paljudest neist sõitsime kuidagiviisi üle lahtistel jääkamakatel. Kuid jää on siin kõikjal tasane ja see soodustab edasiliikumist. Ka siin on ikka sama õhuke, umbes kolme jala paksune ühe talve vanune jää; eile nägin meie peatuskoha läheduses ainult paari vana jääpanka ja ka meie ise asume vanal pangal, üldiselt aga on kogu jää noor ja osalt isegi väga noor; mitu korda ületasime suuri õige õhukese, ühe jala paksuse ja veelgi õhema jääga alasid. Eriti suur oli viimane neist — nähtavasti on seal olnud tohutu lahvandus; jää oli seal niivõrd õhuke, et ei või kesta kuigi kaua, kuni ta ära sulab; ka oli tal vesi peal, mistõttu sumasime päris lumesupis. Tegelikult on siinne jää puhtal kujul merejää, mis on suurematеks või vähemateks, üsna tihti õige väikesteks, tihedalt kokkusurutud pankadeks murdunud; aga kui ta saab võimaluse laiali nihkuda, siis valgub ta üle kogu mere ja vaba vett on nii palju, et võime oma kajakkidega sõita mis tahes suunas.

Täna näib tulevat samasugune ilm nagu eile; lõõtsub kagutuul, mis sakutab ja rebib meie telki. On sula ja lumi on märg. Jumal teab, kas tulebki enam külma, aga kui tuleb, siis muutub tee haruldaselt heaks. Kuid kardan, et olukord kujuneb otse vastupidiseks ja tee on peatselt täiesti läbipääsmatu. Lõhed aga hakkavad muide paremaks

muutuma: nad ei ole enam nii väga jäätükke ja lumelörtsi täis — need sulavad nüüd ära ning sellises puhtamas vees moodustub hõlpsamini sildu ja muud säärast.

Iga kord, kui pisut selgemaks läheb, otsivad meie pilgud lakkamatult maad. Kuid midagi pole näha — kunagi mitte midagi. Märke maast või vabast veest silmame alatasa. Järjest rohkem esineb kajakaid ja eile nägime ühes lõhes ka väikealki *(Mergulus alle)*. Taevas on lõunas ja edelas pidevalt tume; muide, ilm oli enamasti niisugune, et mitte midagi polnud näha. Mulle tundub, et lahendus peaks lähenema hakkama. Aga kui kaua olen ma seda juba arvanud! ... On üks õilis voorus, mille nimi on kannatus.

Kui mõnus oleks siinsel jääl matkata olnud aprillikuus, mil neid lõhesid veel ei olnud — aina tasased lagendikud, lõpmatuseni; sest niipalju kui me aru saame, on kõik siinsed lõhed tekkinud hiljuti; aeg-ajalt esineb mõni jääkuhjatis, aga needki pole vanad.»

«*Teisipäeval, 11. juunil.* Pikapeale muutub siinne elu üksluiseks — veelgi üksluisemana on teda küll raske ette kujutada. Päevast päeva, nädalast nädalasse, kuust kuusse näeme ikka ühesugust vaeva, tungides edasi mööda jääd, mis vahel on pisut parem, vahel pisut halvem — nüüd näib ta üha halvemaks muutuvat —, alalises lootuses, et peatselt sellele lõpp tuleb; kuid alatasa pettume oma lootustes — kunagi pole silmapiiril midagi muud kui üksluine jää, aina jää; maast pole kusagil jälgegi, vaba vett pole näha — ja ometi peaksime nüüd olema ligikaudu Fligely neeme paralleelil või igatahes mitte rohkem kui paar minutit sellest põhja pool. Me ei tea, kus viibime, ega tea, millal see kõik lõpeb; vahepeal aga kahanevad päev-päevalt meie toiduvarud ja koerte arv kuivab mõtlemapanevalt kokku. Kas jõuame maale, enne kui meil toit otsa lõpeb? Või kas üldse kunagi sinna jõuame? Jää ja lumetee on säärased, et varsti ei pääse enam läbi: lumi muutub lausa lörtsiks, koerad vajuvad igal sammul sisse ja ka me ise kaome sinna niueteni, kui peame koeri abistama ja raskeid kelke alalõpmata edasi tirima. Lisaks sellele on lõhe lõhe ja jäävall jäävalli järel, millest meil suure vaevaga tuleb üle tungida. Niisuguses olukorras on raske pead püsti hoida, kuid sellegipoolest ei kaota me lootust; olgugi et meeleolu vahel pisut langeb, kui jää meie ees näeb välja kuhjatiste, lõhede, jäämulbi ja suurte segipaisatud jääkamakate lootusetu virvarrina ning sul

on tunne, nagu vaataksid üle äkki tardunud lainemurru; siis on hetki, mil sulle näib, et ilma tiibadeta on võimatu edasi pääseda, ja igatsusega vaatad sa järele juhuslikult möödalendavale kajakale, mõeldes, kui kaugele võiksid sa jõuda, kui sul oleksid tema tiivad. Kuid siis leiad kõigest hoolimata koha, kust läbi pääseb, ja sinus tärkab uuesti lootus. Kui veel ka päike hetkeks pilvede vahelt nähtavale ilmub, jääväli kogu oma valevuses sätendama hakkab ja päikesekiired lõhe veel mänglevad, näib elu sulle ikkagi kaunina ning võitlemisväärsena. Lootus, sa oled tõesti taeva and! ...

Imelik, kui vähe on vaja, et inimesele uut jõudu anda. Eile leidsin ühest lõhest väikese surnud polaartursa *(Gadus polaris)* ja kindlasti särasid mu silmad rõõmust, niipea kui teda nägin: see oli nagu kallis aare, mille ma olin leidnud. Kus vees on kalu, seal igatahes nälga ei sure! Enne kui ma täna hommikul telki pugesin, lasksin meie lähedal olevasse lõhesse õnge. Ent kui palju oleks tarvis selliseid kalakesi, et küllaldaselt süüa saada — üheks päevaks vist palju rohkem, kui me neid ühe nädala või isegi ühe kuuga püüda jõuaksime! Kuid sellest hoolimata oled rõõmus ning täis lootust ja oma magamiskotis fantaseerid, et siinsetes vetes leidub ka suuremaid kalu ja võid püüda neid külluses. Jah, inimene on õnnelik laps.

Eile oli edasipääs viletsam kui eelmistel päevadel: jää, milles paiguti leidus ka üksikuid vanemaid panku, oli künklikum ja märksa paksem; kohtasime ka paljusid raskesti ülepääsetavaid lõhesid, nii et me ei jõudnud kuigi kaugele — kardan, et mitte üle paari või kõige rohkem kolm meremiili. Usun siiski, et oleme põhjalaiusel 82°8′ või 9′, kui mitte pidev kagutuul meid pisut põhja poole ei ole ajanud. Tee muutub järjest halvemaks: lumi on läbini märg ega kanna enam koeri; siiski on ta nõrga koorikuga kaetud, mistõttu kelgud jooksevad kergelt, muidugi seal, kus nad läbi ei vaju; kuid seda juhtub alatasa ja siis ei saa neid enam paigast. Koertel on raske ja raske oleks neil isegi siis, kui nad poleks nii kohutavalt kurnatud nagu praegu; alatasa jäävad nad seisma ja neid tuleb aidata või piitsaga taga sundida. Vaesed loomad, vilets on nende elu! Väikerebane, viimane, kes mu esialgsest rakendist järele on jäänud, ei jaksa varsti enam käia — ja kui suurepärane veoloom ta oli! Nüüd on meil viis koera (Väikerebane, Suurrebane ja Kaifas minu kelguga, Kola-

kas ja Jänes Johanseni omaga). Toitu jätkub neile veel kolmeks päevaks, sest eile hommikul tapsime Jääkaru, ja Johansen arvab, et selleks ajaks on meil mõistatus lahendatud — kardan, et see on asjatu lootus, kuigi sina SO-s või SSO-s (kompassikurss) näib kogu aeg püsivat ja on kerkinud palju kõrgemale.

Rännakut alustasime eile õhtul kell pool seitse ja täna hommikul pisut pärast kella kolme jäime ühe lõhe ette peatuma. Eile nägin mõne jääkuhjatise jalamil jääl esmakordselt mageda vee loike. Siin aga, kuhu me peatuma jäime, ei leidnud me ühtki niisugust loiku, mistõttu ka täna pidime vett sulatama; kuid edaspidi ei ole meil seda vist enam palju tarvis teha ja nii me saame säästa oma petrooleumi, mis hakkab juba hirmuäratavalt väheseks jääma. Ilm ja tee on ikka samasugused, nagu nad viimasel ajal on olnud — mingit mõnu pole magamiskotist välja ronida ja raskele päevatööle asuda. Laman ning mõtlen, kui kaunis on nüüd juunikuul Norras, seal upuvad fjordid, mäeseljakud ja rohelised metsad päikesse — ja seal on... Kuid küll me kord jälle ellu tagasi jõuame, ja siis on ta lõpmata kaunis, ilusam kui kunagi varem.»

«*Kolmapäeval, 12. juunil.* Asi läheb järjest hullemaks — eile me peaaegu ei jõudnudki edasi, vaevalt ühe meremiili: vilets tee, ebatasane jää, lõhed ja koerailm pidasid meid kinni. Lumi oli kattunud koorikuga, mistõttu kelgud, tõsi küll, jooksid kergelt, kui koorik neid kandis; aga kui nad sellest läbi vajusid — ja seda juhtus kogu aeg —, olid nad nagu kinni naelutatud. Koerte käppadele oli see koorik raskeks katsumuseks; vaesed loomad, sügavasse lumme jääkuhjatiste keskel vajusid nad vahetpidamata sisse — see oli nagu lõrtsis ujumine. Edasi venisime sellegipärast. Lõhed pidasid meid kinni, aga neistki pääsesime üle. Ühest — kõige viimasest —, mis nägi välja õige kohutavana, saime üle sel viisil, et ajasime kõige kitsamasse kohta jääpanku kokku ja tegime neist silla. Kuid siis algas hirmus tuisk, mis ei tahtnud enam lakatagi — sadas paksu märga lund või lobjakat ja ka tuul muutus tugevaks. Selles jäälõhede ja -kuhjatiste rägastikus ei näinud me kuhugi minna. Olime märjad nagu uppunud varesed. Tee muutus võimatuks ning kelgud jäid värskesse märga lumme peaaegu kinni; varsti oli seda niivõrd paksult, et kleepus suurte tompudena suuskade külge. Vaevalt jäi muud üle, kui võimalikult ruttu laagrikoht leida:

kuna me niikuinii edasi ei pääsenud, polnud mingit mõtet ennast ja koeri säärase ilma ja teega vaevata.

Siin me nüüd siis oleme ega taipa õieti, mida peale hakata. Milline on tee täna, ei tea ma veel öelda; aga ega ta vist eilsest palju parem ole, ja mul on raske otsustada, kas katsuda niigi palju edasi rühkida, kui selles olukorras võimalik, või minna jahile ja püüda üht hüljest kätte saada. Õnnetuseks ei näi selles jääs, kuhu me nüüd oleme jõudnud, kuigi palju hülgeid olevat: viimastel päevadel pole me näinud ühtegi; võib-olla on siinne jää liiga tihe ja vaba vett liiga harva. Kogu sellel jääl on silmatorkavalt teistsugune väljanägemine kui tollel, millel me viimasel ajal rändasime: ta on tunduvalt ebatasasem ning tal on rohkem kuhjatisi ja vanemaid valle, mis pealegi on mõnevõrra suuremad, olgugi et temagi näib üsna noor olevat — vaevalt on ta rohkem kui ühe talve vanune; vahetevahel esineb siiski ka üksikuid vanemaid panku. See jää on vististi viibinud maa läheduses — sageli võib temal, eriti hiljuti tekkinud vallidel, savi ja muda näha.

Johansen läks välja ja ütleb, et lõunas on sama sina ikka veel alles — oo, et me ka kuidagi sinna ei suuda pääseda! Aga kuigi me ehk niipea sinna ei jõua, jääb ta meile ometi ahvatlevaks eesmärgiks. Ikka ja jälle näitab ta end meile, kaunina ning sinisena; meile on see lootuse ja rõõmu värv.»

«Reedel, 14. juunil. Täna sai siis kolm kuud, kui me «Fram'ilt» lahkusime; veerand aastat oleme rännanud selles jääkõrbes ja eksleme ikka veel siin. Kunas sellele lõpp tuleb, ei ole mul enam aimugi; võin vaid loota, et see mitte liiga kaua ei viibi — lõppegu ta siis millega tahes, vaba vee või maaga, Wilczeki maa, Zichy maa, Teravmägede või mõne muuga.

Eilne päev ei kujunenud kaugeltki nii halvaks, nagu olin oodanud — tükk maad jõudsime ikkagi edasi; olgugi et seda ei olnud kuigi palju — võib-olla vaevalt rohkem kui paar meremiili —, kuid aastaaega arvestades võime rahul olla. Koerad üksinda ei tulnud kelkudega toime — kui üht meist nende kõrval ei olnud, jäid nad igal teisel sammul seisma. Ainsaks võimaluseks edasi pääseda oli kaks tretti teha ning üht ja sama teed kolm korda käia. Esmalt lähen ma natuke maad ette teed otsima; vahepeal toimetab Johansen kelgud järele, nii kaugele kui jõuab — esmalt minu ja siis oma kelgu —, kuni mina tagasi saa-

bun ja ma ise oma kelgu nii kaugele edasi toimetan, kui tee ette olen tallanud; seejärel kordub jällegi sama lugu. Suuri edusamme me niimoodi ei tee, kuid edasi siiski pääseme ja see on ikkagi midagi.

Jää, mida mööda me praegu liigume, ei ole kaugeltki hea. Ikka endiselt on ta võrdlemisi paks ning vana; igas suunas esineb kuhjatisi ja konarusi, pole aga ühtki korralikku lagendikku. Kui sellele lisada, et peagi jõudsime alale, kus kogu jää oli lõhutud väikesteks pankadeks, mille vahel oli metsikuid kuhjatisi ja laiu lõhesid, täis jääsulpi ja väikesi kamakaid, nii et kogu see ala oli üksainus jäätompude virvarr, kus vaevalt võis leida kohta seismiseks, edasiminekust hoopis rääkimata — siis on inimlikult arusaadav, et kaotasid julguse ja jätsid ajutiselt igasuguse mõtte edasi liikuda. Kuhu oma silmad ka pöörasin, kõikjal oli tee kinni, ja näis, et siit on igasugune läbipääs täiesti võimatu. Kasu ei oleks olnud sellestki, kui oleksime kajakid vette lasknud: vaevalt oleksime nendega kogu sellest tohuvabohust läbi pääsenud. Ei puudunud palju, et oleksin otsustanud peatuma ja ootama jääda — pigem katsume, kas on õnne mõrra ja õngega kalu püüdes ning hüljestele lõhedes jahti pidades, kui neid seal üldse on. Oojah, täis muret on need hetked, mil seisad kõhklustes mõnel jääkuhjatisel ja vaatad sealt ettepoole; järjest rohkem keerlevad nüüd mõtted ühe ja sama küsimuse ümber: on meil küllaldaselt toitu, et oodata, kuni lumi ära sulab või jää rohkem laiali valgub ja tekib lahvandusi, nii et osa teed saaksime sõita kajakkidega? Või kas on tõenäoline, et saaksime endale küllaldaselt toitu hankida, kui sellest, mis meil on, ei piisa? See on see suur küsimus, millele ma ikka veel kindlat vastust ei oska anda. Kindel on, et võtab palju aega, kuni kogu lumi ära sulab ja tee jälle enam-vähem heaks muutub; seevastu on teadmata, kunas jää hõreneb ja avaneb võimalus mööda lahvandusi sõita. Mingit jahisaaki aga meil kuni tänase päevani pole olnud — välja arvatud kaks kajakat ja üks kalake; peale selle nägime üleeile üht teist kala veepinna lähedal ujumas, aga seegi polnud suurem. Selles piirkonnas, kus me praegu viibime, näib jahipidamiseks igatahes vähe väljavaateid olevat: viimastel päevadel pole ma näinud ühtki hüljest. Tõsi küll, eile leidsin vanu kinnituisanud karujälgi, ja valgekajakaid näeme alatasa, kuid need on ikka liiga väikesed, et padrunit väärida.

Tahtsin teha veel viimase katse edasipääsemiseks, minnes kaugemale ida poole. Seal leidsingi ülepääsuvõimaluse. Ületasime hulga väikesi jääkamakaid ja jõudsime niimoodi vanemale, osalt ühe suve üleelanud lausjääle, mis on nähtavasti maa läheduses viibinud, sest ta on ebatasane ja muda täis. Seda jääd mööda liikusime edasi, ilma et uutele lõhedele oleksime sattunud. Kuid paiguti oli ta võimatult kühmlik, teisal aga vahetevahel jällegi üsna talutav.

Rännakut alustasime kolmapäeva õhtul kell 8 ja siia jäime peatuma eile hommikul kell 5.* Vastu hommikut pöördus tuul rohkem kirdesse ning ilm läks külmemaks. Lumi muutus nüüd kõvemaks ja lõpuks polnud tee sugugi halb. Koorik kandis koeri ja paiguti ka kelke; rõõmustasime seepärast, et homme tuleb hea tee. Meid tabas aga jällegi pettumus. Vaevalt olime telki jõudnud, kui hakkas paksu lund sadama. Sadu kestis vahetpidamata kogu eilse päeva, mil me magasime. Kui me eile õhtul välja kobisime, et süüa teha ja edasi liikuma hakata, sadas ikka veel. Kõikjal sügav lumi ja kirjeldamatult vilets tee. Niimoodi rännakule asuda polnud mõtet, parem juba oodata ja vaadata, milliseks olukord kujuneb. Kõhud olid tühjad, täielikku hommikusööki aga polnud meil võimalik endale lubada. Keetsin siis pisut kalasuppi.

Seejärel pugesime magamiskotti tagasi, Johansen selleks, et magamist jätkata, mina aga, et algusest peale, «Fram'ilt» lahkumise ajast alates sooritatud astronoomiliste vaatluste tulemused veel kord läbi arvutada ja kindlaks teha, kas mu arvutustes siiski mingit viga ei ole, mis võiks seletada mõistatuse, miks me ikka veel maad ei leia. Ka päike ilmus viivuks välja, kuid asjata tegin katset vaatlust teostada. Seadsin teodoliidi üles ja seisin ning ootasin rohkem kui tund aega, kuid päike oli kadunud pilvede taha ega ilmunudki enam. Arvutasin ja arvutasin, mõtisklesin ja mõtisklesin, kuid ühtki olulist viga ma ei leidnud ning kogu see probleem jääb ikka veel mõistatuseks. Järjest rohkem hakkan kalduma mõttele, kas me ehk ikkagi liiga kaugel läänes ei ole. Seda ma peaaegu enam ei usu, et oleksime maast ida pool; igal juhul võime kõige

* Esimest korda leidsime nüüd jäält vett, millega võisime süüa keeta; selle vee soolsus aga oli üsna suur, mistõttu meie kalagratään sai pisut soolane.

enam 5° kaugemal idas olla, kui meie vaatlused* seda näitavad. Kui isegi oletada, et meie kellad käivad liiga kiiresti, ei või ometi «Johannsen»** rohkem kui kaks korda endisega võrreldes ette läinud olla. Eeldasin, et ta käib ette 5 sekundit; aga kui oletada, et ta on ette käinud 10 sekundit, ei ole vahe sellegipoolest suurem kui 6 minutit 40 sekundit 80 päevaga (meie «Fram'ilt» lahkumise ajast kuni viimase astronoomilise vaatluseni); seega oleksime 1°40′ kaugemal idas, kui arvame. Oletame, et 8. ja 13. aprilli vahel hindasin ma ka kolme päeva teekonda liiga pikaks ja et me 10 miili asemel katsime kõigest 6 miili — vähem me küll mingil tingimusel ei käinud; sel juhul ei olnud me 13-ndal mitte 86-ndal, nagu arvasime, vaid 89. idapikkuskraadil. Järelikult olime 3° ehk koos eespool arvestatuga — ütleme — kokku 5° kaugemal idas; see tähendab, et 61. idapikkuskraadi asemel peaksime praegu olema 66. idapikkuskraadil*** ehk umbes 15 miili kaugusel Fligely neemest. Kuid sellest hoolimata näib mulle, et peaksime lõuna pool mingit maad nägema. Wilczeki maa ei või ju nii madal olla ja idas järsku käänakut nii kaugele lõunasse teha, et teda näha ei ole, kuna ometi Budapesti neem[2] peaks umbes 61. idapikkuskraadil koguni põhja poole 82. laiuskraadi ulatuma ega võiks meist seega rohkem kui 10 miili kaugusel olla. Ei, see jääb endiselt arusaamatuks!

Aga kuigi palju kergem pole mõista ka seda, et võiksime olla kaugemal läänes; sel juhul peaksime 8. ja 13. aprilli vahel õige tunduvalt ajunud olema või siis on mu kell enne 2. aprilli ikkagi mõnda aega seisnud. Kolm 2., 4. ja 8. aprillil teostatud vaatlust näivad tõepoolest viitavat, et võisime üsna palju läände ajunud olla. 2. aprillil pidime arvutuste kohaselt olema idapikkusel 103°6′, 4. aprillil idapikkusel 99°59′ ja 8. aprillil idapikkusel 95°7′, nende päevade vahel aga ei olnud ühtki nimetamisväärset päevateekonda: 2-sel ja 4-ndal teostatud vaatluste vahel sooritasime vaid pool lühikest ning 4-nda ja 7-nda

---

* Nagu juba mainitud, olime oma retke selle osa kestel tegelikult umbes 6,5° kaugemal idas, kui arvasime.

** Nõnda nimetasin ma oma kella Londoni kellassepa Johannseni järgi, kellelt ma selle olin saanud.

*** Tegelikult olimegi siin oletatavale punktile üsna lähedal. Põhjuseks, miks me oodatud maad ei näinud, oli see, et teda pole olemaski, nagu hiljem selgus.

vahel paar täiesti tähtsusetut päevateekonda, mis ei võinud meid kuigi palju lääne poole viia. See tähendab siis: nende kuue päevaga oleme ligikaudu 8° või ütleme igal juhul 7° lääne poole ajunud. Kui arvestame, et kõigi viie ööpäeva jooksul 8-nda ja 13-nda vahel oli ajumine samasugune, siis peaksime seega 7° kaugemal läänes olema, kui arvame. Järelikult peaksime praegu 61. idapikkuskraadi asemel olema 54. idapikkuskraadil. See aga ei ole rohkem kui 8 miili Fligely neemest ja on üsna Oscari maa lähedal. Arvan, et üht neist peaksime siis nägema. Aga kui oletada, et ka ajavahemikul enne 2. aprilli toimus tugev ajumine lääne poole, siis ei ole võimatu, et mu kell tookord ikkagi seisis, nagu ma kartsin, ja siis ei oska me öelda midagi muud, kui et võime jumal teab kui kaugele läände sattunud olla. Sellele võimalusele hakkangi ma järjest rohkem mõtlema. Siiski näib mulle, et meil ei jää muud üle, kui senist kurssi jätkata, võib-olla pisut rohkem lõuna poole hoidudes — mingi lahendus peab siis ju tulema.

Pärast arvutuste lõpetamist tegin väikese uinaku, ja kui ma täna lõuna paiku jälle välja pugesin, ei osutunud tee mitte paremaks, vaid pigemini halvemaks. Värske lumi oli täiesti sula ja tee võimatult halb. Siiski mõtleme katset teha edasi liikuda — siin lamades ei võida me midagi, aga edasi minnes jõuame ikkagi kaugemale, kas või natuke maadki.

Veidi pärast keskpäeva õnnestus mul korraks päikese kõrgust mõõta, kuid kehvade tulemustega, sest päikese kontuurid polnud teravad.»

«*Laupäeval, 15. juunil.* Juuni keskpaik, aga pole veel mingeid väljavaateid, et lõpp hakkaks lähenema! Selle asemel muutub olukord üha halvemaks. Nii kehv kui eile pole ta siiski veel kunagi olnud ja halvemaks ei saa õnneks vist enam minnagi. Kelgud jooksid sügavas kohedas ning märjas lumes võimatult raskelt ja kui nad seisma jäid — seda aga juhtus vahetpidamata —, olid nad nagu kinni kleebitud. Ainult kõike jõudu kokku võttes õnnestus neid siis suure vaevaga lahti kiskuda. Sellele lisaks polnud ka suusatee parem: kui hetkekski peatusid, kleepusid suuskade alla suured lumekamakad, ja kui veel kõigest jõust pidid kelku sikutama, jäid sul lakkamatult suusad kohedasse lumme otsapidi kinni ja jalgade alla tekkis jää, nii et vahetpidamata suuskadelt maha libisesid ja

vööni lumme vajusid. Ei jäänud siis muud üle, kui pidid katsuma, kuidas suuskadele tagasi saada. Säärases lumes ilma suuskadeta tammuda on mõttetu; oleks ju võinud nad kinni siduda, kuid see oleks läinud liiga tülikaks, sest kogu aeg tuli neid jalast võtta, et kelke üle jäävallide ja lõhede tirida — nimelt on jää kõigele lisaks ka väga konarlik ning kõikjal, kuhu sa vaatad, täis kuhjatisi ja vanemaid valle; et kuidagi edasi pääseda, ei ole teist teed, kui angerja kombel vingerdada. Ka sattusime lõhedele, mis sundisid meid ringe tegema või pikemaid distantse üle väikeste ja õhukeste jääpankade, vallide ja kõiksugu sigaduse ronima. Nagu varemgi, pidime iga teeosa käima kaks korda; kiiresti me ju sel kombel edasi ei jõudnud.

Koerad nõrkevad järjest rohkem. Väikerebane, viimane, kes minu rakendist veel järele on jäänud, ei suuda nüüd peaaegu enam käiagi, vedamisest hoopis rääkimata; ta tuigerdab nagu purjus mees ja kui kukub, siis suudab end vaevu jalule ajada. Täna, jumal tänatud, tapame ta ja pääseme sellega tema piina nägemisest. Ka Suurrebase veonöör on hakanud rippuma liiga lõdvalt. Ainus, kes minu koertest pisut veel veab, on Kaifas, aga ka tema teeb seda vaid nii kaua, kuni tal üks meist selja taga on ja kaasa aitab. Säärases olukorras edasiminemine tähendaks ainult inimeste ja koerte asjatut kurnamist ning peale selle tarvitaksime rohkem toitu kui tingimata vaja. Lõuna jätsime seepärast vahele ja jäime peatuma eile õhtul kella 10 paiku, olles rännakut alustanud kell $^1/_2$5 pärast lõunat.

Teel tegin, muide, vaatluse teostamiseks siiski ka peatuse. Päikest ei ole nüüd kerge kätte saada, seepärast peab kasutama hetki, mil näeb teda kihutavate pilvede vahelt; täiesti välja aga ei tule ta kunagi. Ka eile pärast lõunat, kui olin visalt oodanud ja instrumendid paar korda asjatult üles seadnud, õnnestus mul viimaks hädavaevalt päikese kõrgust mõõta.

Eile õhtul arvutasin nende vaatluste tulemused välja ja leidsin, et oleme tunduvalt lääne poole ajunud: idapikkuselt 61°16′, kus olime 4. juunil, oleme sattunud idapikkusele umbes 57°40′; kuid ühtlasi oleme hulk maad põhja poole tagasi ajunud, põhjalaiusele 82°26′, kuna 4-ndal olime juba põhjalaiusel 82°17,8′ — ja ometi rühkisime sellest ajast peale lõuna poole, kuidas vähegi suutsime. Kuid

rõõmustav on siin jääd niivõrd liikuvana näha, sest see annab lootust, et viimaks võime vabamasse vette ajuda; kas me seda metsikut jääd mööda ainult omal jõul sinna võiksime jõuda, selles hakkan juba kahtlema. Kuna siinsed jää- ja teeolud on liiga halvad, siis panen oma lootuse nüüd lahvandustele ja jää hõrenemisele. Ka on õnneks kirdetuul puhuma hakanud; eile oli ta NNO-st (kompassikurss) ning õige tugev, tänagi on ikka endiselt sama tuul — peaks ta vaid edasi kestma! Kui tuul meid loode poole ajas, võib ta meid ka edela poole ja lõpuks meie eesmärgile või Franz Josephi maa ja Teravmägede vahele ajada. Pärast seda vaatlust kahtlen ma rohkem kui kunagi varem, kas me oleme ida pool Fligely neeme, ja hakkan järjest rohkem uskuma võimalusse, et esimene maa, mida me näha saame, on Teravmäed — kui me üldse kunagi mingit maad näha saame, kuid seda me ikkagi loodame. Sel juhul ei saa me Franz Josephi maad — seda maad, millest ma nüüd ööd kui päevad olen unistanud — silmagagi näha. Aga hea küll: kui ei saa, mis siis ikka! Seegi on hea, kui Teravmägedele satume, ja kui me tõesti nii kaugel läänes oleme, nagu seda võib arvata, siis on mul rohkem lootust kui kunagi varem, et peatselt hõredamasse jäässe või vabamasse vette jõuame. Las ajume siis pealegi selles suunas! Kui meil ainult õnnestub enesele toitu hankida, küll me siis juba hakkama saame; aga selles see suur küsimus ongi.

Kulutanud esmalt hulk aega arvutustele ja mõtisklustele meie ajumise ja tuleviku üle, magasin selles peatuskohas meelega kaua. Pole mõtet nii halva teega, mis täna vaevalt on teistsugune kui eile, kuhugi rutata; pealegi on päeval liiga soe ja seepärast on parem teed käia öösel. Kõige mõistlikum on võimalikult kaua venitada, ilma et seejuures oma toidumoona kulutaksime rohkem kui tingimata tarvis; sest suvel olukord kahtlemata paraneb, ja meil on ju veel kolm suvekuud ees; ainult peaks meil selle aja kestel õnnestuma enesele toitu hankida — oleks tõesti imelik, kui ei õnnestuks. Igatahes linde näeb siin alatasa: ka eile silmasin jälle võrdlemisi suurt kajakat; kuid selleks, et nendega ennast mõnda aega toita, pole meil küllaldaselt padruneid. Oma lootuse panen ma hüljestele ja karudele — kui vaid ühe niisuguse selli oma leivakotile lisaks saame, oleme kauaks ajaks toiduga varustatud.»

«Pühapäeval, 16. juunil. Eile oli olukord äärmiselt kehv: tee nii vilets, et ajas päris meeleheitele, ja jää otse võimatu; kuid s e e hea külg oli kõigel sellel siiski, et palju halvemaks ei või olukord enam muutuda. Eile kaalutlesin jälle tõsiselt, kas ei oleks õigem kõik koerad korraga ära tappa, et neid meile endile toiduks tarvitada, ja püüda ilma nende abita jõudumööda edasi rühkida; niimoodi pikendaksime oma toiduvarude kestust viieteistkümne, võib-olla isegi kahekümne päeva võrra, ja natuke maad jõuaksime selle ajaga ikkagi edasi. Näib, et suuremal määral edasi liikuda ei suuda me mingil juhul, vähemalt esialgu, ja võib-olla on seepärast ainus õige tegu aega viita. Kuid teisest küljest ei ole ehk maani, vaba veeni või vähemalt hõredama jääni kuigi palju maad, ja sel juhul on iga meremiil lõuna poole tähtis. Seepärast peame katsuma koeri edasipääsemiseks võimalust mööda ära kasutada: võib-olla tuleb varsti muutus, kui mitte teisiti, siis ehk pisut parema ning tasasema jää näol, nagu oli mõne aja eest.

Eile olime siiski sunnitud kaks koera ära tapma. Kui me liikuma hakkasime, selgus, et Väikerebane ei suuda enam käia: jalad olid tal otsekui halvatud, ta kukkus maoli maha ega jõudnud enam püsti tõusta. Tõukasin teda ja kelku natuke aega edasi ning püüdsin teda asjatult käima sundida; lõpuks ei jäänud muud üle, kui pidin ta koormale tõstma, ja kui jõudsime ühe jääkuhjatise juurde, kus põhjatuule eest varju leidsime, tappis Johansen ta ära, kuna mina läksin ette teed otsima. Parem polnud lugu ka mu teise koera, Suurrebasega. Vedamisest polnud tal enam juttugi: oli küllaltki tegemist tema käima sundimisega, et ta järele ei lohiseks. Mõnda aega ta siiski veel liikus, olgugi et alatasa komistas ja kukkus ja kogu aeg tuli teda püsti aidata; varsti oli ta niisama vilets, nagu enne seda oli olnud Väikerebane: ta jäi maha, tema veonöör sattus kelgu jalaste alla ja teda tuli samm-sammult edasi lohistada. Kui sellest lohistamisest juba tüdinud olin, rakendasin ta katseks lahti, lootes, et ta suudab vähemalt järele lonkida. Natuke aega tegigi ta seda, kuid jäi siis maha, ja Johansen oli sunnitud ta üles korjama ning oma koormale asetama. Kui laagrisse jäime, tapsime ka tema.

Seega on mul järele jäänud ainult Kaifas, kuna Johansenil on veel Jänes ja Kolakas. Nende kolme toitmiseks jätkub meil kahest tapetud koerast kokku kümneks päe-

vaks; aga kui kaugele me selle ajaga jõuame, seda teavad üksnes jumalad — ega vist kuigi kaugele.

Nüüd peame iseendid ette rakendama. Selleks valmistasime endile kahe koera rakmeist korralikud veorihmad*. Peale selle polnud enam mõtet suuski jalgade küljge sidumata jätta, sest niimoodi jalad kogu aeg väändusid, libisesid ja vajusid suuskadelt sügavale põhjatusse lumme. Kommaagide siledate taldade all lumi jäätus ning muutus libedaks nagu angerja nahk. Sidusime suusad kinni, ja seal, kus jää oli tasane, oli tõepoolest võimalik kelku vedada, isegi siis, kui su kõrval oli ainult üks koer. Jõudsin otsusele, et küllap talutaval teel ja talutavate jääolude korral võiksime päeva jooksul tükk maad edasi jõuda, isegi ilma koerteta; aga niipea kui meile ette sattus konarusi, jäi kelk kinni. Pidid kõigest jõust tõmbama, kuid sageli ei liikunud kelk ometi paigast; läksime siis tagasi, et kelku takistusest üle tõsta, ja kogu jõudu kokku võttes õnnestus viimaks teda kühmust üle saada, aga otsekohe tuli uus kühm ja kordus sama lugu. Parem polnud olukord ka siis, kui kelku tuli pöörata sügavas lumes, kuhu ta oli nagu kinni naelutatud, ja edasi pääsesime üksnes niimoodi, et kelgu sealt välja tõstsime. Nõnda rühkisime samm-sammult edasi, kuni jälle mõnele väikesele tasandikule jõudsime, kus saime vähe maad vabalt kõndida. Vahel aga sattus meie teele lõhede ja vallidega ala, mis oli halvem kui kõik muu: üksinda ei tule kelguga enam toime, vaid kumbagi kelku tuleb vedada kahe mehega. Kui me siis varem valmisvaadatud teeosa ära olime käinud, pidin ma uuesti ette minema ja jääkuhjatiste vahelt võimalust otsima, kuidas natuke maad edasi pääseda. Seal, kus jää pole tasane, ei tasu vaeva kelku kohe kaasa võtta, sest kui satud liiga raskesti läbipääsetavaisse kohtadesse, pead tagasi pöörduma. Niimoodi me siis edasi rühime. Et liikumine pole kiire ja päevateekonnad kuigi pikad, on iseenesest mõistetav; kuid mõnevõrra me ikka

* Ka veorihm on tähtis asi ja väsitab pikkade rännakute korral tunduvalt vähem kui tavaline üle ühe õla ja põiki üle rinna tõmmatud rihm või veoköis. Veorihm, mida mina tarvitan, koosneb kahest ranitsarihmataolisest rihmast, mis lähevad üle õla ja on selja taga ristamisi kinnitatud vöörihma külge, kuhu on seotud ka kelgu veoköis. Seetõttu on võimalik vedamise raskust mõlema õla ja vöörihma (s. o. nimmete ja kõhu) vahel ühtlaselt jaotada. Vedamise raskuspunkt nihkub seega allapoole — kehaosale, mis asub otse jalgade peal, viimased aga teevadki kogu töö — ja veoköis ei rõhu ainuüksi ülakehale, nagu tavaliselt.

edasi jõuame ja mingit muud võimalust meil ei olegi, sest ega me ometi või talveurkasse pugeda ja kuu aega magada, kuni jää ja tee on jälle paremaks muutunud.

Taeva järgi otsustades näib, et lõunas ja kagus peaks olema hulk lahvandusi: kui sinna jõuame, leiame ehk paremaid edasipääsuvõimalusi. Rännakut alustasime umbes kell 10 eile õhtul ja peatuma jäime täna hommikul kell 6. Lõunastanud me viimastel päevadel ei ole, sest niimoodi hoiame kokku ühe söögi: see tee ja see jää pole meie arvates lõunat väärt. Et kõik ära kasutada, kogusime täna hommikul Suurrebase vere kokku ja keetsime sellest kalagratääni asemel nii-öelda «veriputru». See maitses hästi, olgugi et oli koeraverest, ja ühe portsjoni kalajahu hoidsime sellega kokku. Enne magamaheitmist lugesime ka padrunid üle ning leidsime oma rõõmuks, et meil on 148 haavlipadrunit ja 181 vintpüssipadrunit, peale selle 14 ümmarguste kuulidega padrunit. Nii suure hulga laskemoonaga saame siin jääl endale kauaks ajaks toitu hankida; sest kui me ei leia suuremaid ulukeid, võime ju lasta linde, ja 148 linnust piisab kauaks ajaks. Kui aga kasutame korraga ainult pool laengut, saame veelgi rohkem laske; peale selle on meil pool naela püssirohtu ja suur hulk ümmargusi vintpüssikuule ja sütikuid padrunite uuesti laadimiseks. Selle avastuse tõttu läks mu meel jälle üsna rõõmsaks: mõnda aega oli mu tuju pisut kehv olnud, sest tõtt öelda ei paistnud mulle meie väljavaated kuigi roosilistena. Kolm kuud võime seega toidu poolest ehk veel läbi saada ja selle ajaga peaksime kuhugi ikka jõudma: lisaks sellele, mis me püssiga alla laseme, võime kajakaid püüda ka püünisega, ja kui peaks halvasti minema, võime peale selle veest kahvaga mõnesuguseid pisiloomi saada, kui meil on selleks tahtmist.

Võib küll juhtuda, et jõuame Teravmägedele liiga hilja, kui kõik laevad on juba läinud. Eks jääme siis sinna talvitama, mis seal ikka! Võrreldes siin ajujääl istumisega, teadmata, kus sa oled või kuhu sa liigud, nägemata eesmärki, olgugi et see ei ole ehk kuigi kaugel, tuleb meil seal ju uhke elu. Vaevalt tahaksin ma praegust aega veel kord läbi elada: kalliks läks meile maksma, et me tookord oma kelli õigel ajal üles ei keeranud. Jah, kui kodus kedagi ootamas ei oleks, võiks Teravmägedel talvitamine üsna meelitav olla; sageli unistan siin lamades, kui mugavalt ja hästi me end seal sisse seaksime. Kui ainult sellest

jääst välja pääsed, siis paistab kõik roosas valguses. Aga küllap seegi aeg kord saabub! Tuleb lohutada end vanasõnaga, et enne koitu on öö harilikult kõige pimedam. Tõsi küll, on ju tähtis, k u i pimedaks öö läheb, ja kahtlemata võib ta ju veel palju pimedamaks minna. Kuid ma panen lootuse suvele: sedamööda kuidas aeg edasi nihkub, p e a b ju olukord paranema.»

Ja nõnda liikusime päev päeva järel pikkamööda edasi, ikka endiselt ränka vaeva nähes; teeolud olid ühteviisi rasked, kelgud vajusid vahetpidamata läbi ja jäid kinni. Koerad ja mehed tegid kõik, mis suutsid, kuid suuremat kasu sellest polnud; kõigele lisaks suurenesid toidumured: vähendasime endi ja koerte ratsioonid miinimumini, et varud võimalikult kaua vastu lööksid. Hommikust õhtuni ja õhtust hommikuni olime kõik viiekesi näljas ning surmani väsinud. Otsustasime lasta nüüd kõike, mis meile ette juhtub, kas või kajakaid või fulmaare; kuid nüüd ei sattunud laskeulatusse isegi niisugust saaki. Lõhed läksid järjest hullemaks, olles tavaliselt täis lobjakat ja jäätompe. Sageli tuli meil tükk maad karata «ühelt väikeselt jäätükilt teisele, seejuures alatasa sisse vajudes».

18. juunil tõusis «läänest (tõeline kurss) tugev tuul, mis rebib ja sakutab telki; küllap kandume jääga jälle tagasi itta, kust tulime, võib-olla ainult rohkem põhja poole — niimoodi eksleme tuulest ja hoovusest aetuna ringi ja võib-olla kestab see nõnda suve läbi, ilma et me sinna midagi parata saaksime». Meridiaanikõrguse järgi asusime sel päeval põhjalaiusel 82°19′, nii et olime jälle pisut lõuna poole jõudnud. Lasksin ühe algi ja kaks fulmaari, mis meie toiduvarusid pisut suurendas; kuid suureks kurvastuseks lasksin ma mööda paarist hülgest lõhes — oo, kuis oleksime tahtnud niisugust saaki saada!

«Siin on praegu üsna palju elu,» kirjutasin ma 20. juunil. «Rohkesti väikealke lendab edasi-tagasi, laskudes jääle, sidistades ja vuhisedes mööda otse meie telgi ukse eest; lust on neid vaadata. Kahjuks on nad nii väikesed, et ei vääri lasku, ja parvedena ei ole me neid veel näinud, enamasti lendavad nad ikka paariviisi. Huvitav, kuidas pärast läänetuult, mis üleeile tõusis ja hiljem kogu aeg on puhunud, lindude arv viimastel päevadel suurenes. Kõige rohkem torkab silma, et äkki on suurel hulgal ilmunud väikealke — vahetpidamata vuhiseb neid rõõmsa vidinaga telgist mööda; see tekitab tõepoolest tunde, et oleme

jõudnud külalislahkematesse piirkondadesse. Huvitav on seegi, et äkki on ilmunud ka alke. Aga mis on kõigest sellest kasu — maad ei ole näha ja tee on nii vilets, et viletsamat ei saa ollagi. Õiget sula, mis lund pisut kiiremini vähemaks võtaks, ei taha ka tulla.

Eile hommikul enne einet tegin tuuri lõuna poole, et järele vaadata, millised on edasipääsuvõimalused. Tükk maad oli tee hea ning tasane; kuid siis algasid lõhed, mis muutusid järjest halvemaks. Ainsaks pääseteeks on meil nüüd kajakid vette lasta, sellest hoolimata, et nad lekivad, ja otse edasi tungida, nii palju kui võimalik mööda lõhesid sõites. Selle otsusega tulin ma tagasi. Tee oli samasugune — märg lumi, kuhu ma jääkuhjatiste vahel, mida oli üsna rohkesti, sügavale sisse vajusin. Korralikku hommikusööki polnud meil nüüd enam võimalik endale lubada — sõime kumbki vaid 50 grammi leiba ja 50 grammi pemmikani. Seejärel hakkasime pumpi korrastama ja kajakke vettelaskmiseks korda seadma, et sissetungiv vesi meie kraami scotuks ära ei rikuks. Ka oli minu kajakil vaja augule, mida me varem polnud märganud, paik peale ajada. Pärast seda sõime pisut õhtust, kumbki 60 grammi aleuronaatleiba ja 30 grammi võid, ning pugesime kotti, lootes võimalikult kaua magada ja sel kombel aega nii mööda saata, et meil ei oleks vaja süüa. Nüüd vaid tuleb nii kaua vastu pidada, kuni lumi on sulanud ja tee paremaks muutunud. Täna kell üks pugesime kotist välja, et pisut rikkalikumat, kalagratäänist koosnevat einet võtta; kuid kõhtu täis ei tohi enam süüa. Rõõmuga asume nüüd teele, et oma uut taktikat proovida: lõhede vältimise asemel me just otsime neid ja kasutame kajakkidega edasipääsemiseks. Küllap natuke kasu me sellest igatahes saame, ja mida kaugemale lõunasse me jõuame, seda paremad on meil väljavaated rohkem lõhesid kohata ja seda suurem on tõenäosus jahisaagiks.

Üldiselt aga on olukord tõtt öelda küllaltki kurb. Esialgu pole mingeid väljavaateid edule — igal pool tihe läbipääsmatu jää, leivakott aga kahaneb kiiresti. Ka saaki ei ole küllaldaselt — mu katse noodaga kalu püüda ebaõnnestus täielikult: kui ma kaua aega olin vaeva näinud, ühes lõhes noota kajaki järel vedades, koosnes kogu saak ühest nagajalast *(Clio borealis)* ja paarist vähilisest. Öösiti laman tundide viis unetult, murdes pead, kuidas kõige paremini väljapääsu leida . . .»

VI

«IGATSUSE LAAGRIS»

«*Laupäeval, 22. juunil.* Kell on pool üheksa hommikul; äsja lõpetasime hülgelihast, -maksast, -rasvast ja puljongist koosneva rikkaliku hommikusöögi.

Kõht täis, mõnulen siin lamades ja andun helgetele unistustele: jällegi on kogu elu muutunud päikesepaisteliseks. Nagu alati, piisas ainult väikesest juhusest, et kogu olukord muutuks. Eile ja üldse viimastel päevadel näis kõik süngena: tee võimatu, jää ahastamapanev, ei mingit jahisaaki — täielik lootusetus. Aga siis juhtus, et kajakkide lähedal kerkis veepinnale habehüljes ja hakkas meie ümber müttama. Just sel hetkel, kui ta tahtis jälle kaduda, jõudis Johansen talle kuuli saata; ta jäi vee peale, mistõttu mul õnnestus talle harpuuni kerre virutada. See oli esimene ning ainus habehüljes, keda me kogu oma retke kestel oleme näinud — ja selle lihtsa juhuse tõttu on meil ligi kuuks ajaks külluses niihästi toitu kui ka kütet. Enam pole meil kiiret: võime peatuma jääda, kelgud ja kajakid veesõiduks paremini kohandada, hülgeid püüda ja teeolude paranemist oodata. Palju päevi kannatasime nälga, nüüd aga sõime nii õhtul kui hommikul kõhu kõvasti täis. Tulevik näib helgena ning kindlana ja musti pilvi pole enam näha.

Üsna väheste lootustega asusime neljapäeva õhtul teele. Tee oli samasugune kui enne: lumele tekkinud koorik ei teinud teda paremaks; kui jalased sellest läbi lõikusid, ei saanud kelke muidu paigast, kui tuli nad üles tõsta; tuli neid aga ebatasasuste vahel pöörata, olid nad kooriku külge nagu kinni kasvanud. Jää oli konarlik ja vilets, lumi pehme ning märg, nii et isegi suuskadega vajusime sügavale sisse. Igavene häda. Peale selle kogu aeg lõhed. Sageli olid need kokku surutud ja neist pääses võrdlemisi hõlpsasti üle, kuid sellegipoolest tuli alatasa ringe

ja käänakuid teha. Meil oli selge, et niimoodi enam ei lähe. Ainsaks pääseteeks oleks kõik maha jätta, ilma milleta me kuidagi läbi võime saada, ja võimalikult kiiresti edasi liikuda, võttes kaasa ainult toidumoona, kajakid, püssid ja kõige tarvilikuma riietuse, et iga hinna eest enne maa lähedusse jõuda, kui viimased raasud on söödud. Hakkasime järele vaatama, mida maha võiks jätta: apteek, kaitselauad kelkude all, tagavarasuusad, villased sukad, mustad särgid. Ja telk??? Oojah! Kui jõudsime magamiskoti juurde, ohkasime sügavalt; kuid olime sunnitud ka selle maha jätma, sest nüüd on ta alalõpmata märg ning raske. Peale selle pidime kajakkide alla puust alused panema, et võiksime kelgud sel teel kõige täiega, nii nagu nad on, vette lasta, kui on tarvis üle lõhede sõita. Kui me ei saa kajakke koos kelguga vette lasta, nagu seni, sest kelgul on pehme alusena kajakile magamiskott, riided ja proviandikotid, viidaks see liiga palju aega: iga lõhe ees tuleks meil nöörid lahti harutada, kajakid kelkudelt maha tõsta, vette lasta, seal kokku siduda ja seejärel kelgud põiki kajakkidele paigutada; teisel pool lõhet tuleks meil kõik see vastupidises järjekorras uuesti läbi teha. Sel kombel ei jõuaks me päeva jooksul kuigi kaugele.

Kindla otsusega need muudatused juba järgmisel päeval läbi viia liikusime edasi. Natukese aja pärast jõudsime pika lahvanduse äärde, millest meil tuli üle sõita. Varsti olid mõlemad kajakid kõrvu vees ja troppide alt põiki läbitorgatud suuskadega kõvasti ühendatud — tõeline tugev parv. Seejärel asetasime neile lastitud kelgud, ühe ette ja teise taha. Olime kartnud koerte pärast — kuidas need kaasa võtta? Kuid nad tulid kelkude järel ise parvele ja heitsid sinna maha, nagu ei oleks nad kogu oma eluajal midagi muud teinudki. Kaifas istus tähtsa näoga vööris minu kelgul, teised kaks olid ahtris.

Kui me sellega ametis olime, kerkis meie ees veest hüljes ja sukeldus jälle tagasi, korrates seda mitu korda; pidasin siiski paremaks tulistamisega oodata, kuni kajakid on valmis — siis võime kindlad olla, et saame ta enne kätte, kui ta põhja vajub. Kuid nüüd ta end muidugi enam ei näidanud. Nende hüljestega on nagu mingi nõidus: näib, nagu käiksid nad meid ainult narrimas. Samal päeval olin neid ka varem paaril korral silmanud ja asjata varitsenud. Kord õnnestus mul neid tulistadagi, kuid lasksin mööda; see oli mul juba kolmas kord hülgest

mööda lasta. Kui nii edasi kestab, kujunevad lood meie laskemoonaga kurvaks; siis aga jõudsin selgusele, et nii lühikese maa kohta olin sihtinud liiga kõrgelt ja kuul lendas üle.

Niisiis lükkasime parve liikuma ning asusime oma esimesele pikemale merereisile üle siniste voogude. Eemalt vaadates oli see kelke, kraamikotte, püsse, koeri ja inimesi täislaaditud parv muidugi äärmiselt veider — ehtne mustlaslaager, arvas Johansen. Kui keegi meile siis äkki vastu oleks tulnud, oleks ta küll vaevalt teadnud, kelleks meid pidada — igatahes mitte polaaruurijateks. Polnud just kerge sõuda kelkude ja suuskade vahel, mis mõlemalt poolt kaugele välja ulatusid, aga kuidagi tulime kaasellega toime, liikusime edasi üsna hästi ja jõudsime peatselt otsusele, et oleksime õnnelikud, kui võiksime päev otsa niimoodi sõita ega oleks meil tarvis sel neetud jääl nende väljakannatamatute kelkudega vaeva näha. Tõsi, kajakid küll lekkisid ja mitmel korral pidime pumbad tarvitusele võtma; kuid sellega oleksime meeleldi leppinud, kui ainult vaba vett oleks küllaldaselt olnud.

Viimaks jõudsime üle lahvanduse. Hüppasin jää äärele, et kelgud üles tõmmata; äkki kuulsin meie lähedusest tugevat pladinat: seal oli hüljes veest väljas olnud. Veidi aja pärast kostis samasugune pladin teiselt poolt, kolmandal korral aga ilmus veest suur pea, puristas ning ujus edasi-tagasi, et siis sukeldudes sügavale jää-ääre alla kaduda, enne kui me püssid kätte saime. See oli suur tore habehüljes, kelle kättesaamine oleks juba midagi tähendanud. Olime kindlad, et ta on jäädavalt läinud; aga vaevalt olin jõudnud ühe kelgu poolest saadik jääservale tirida, kui suur pea uuesti üsna kajakkide kõrval nähtavale ilmus, puristades ja käitudes nagu ennegi. Otsisin silmadega püssi — see oli kajakil ja ma ei küündinud teda kätte saama. «Võtke ruttu püss, Johansen, ja põrutage talle; aga ruttu, ruttu!» Johansen kahmas kähku püssi, tõstis palge, ja just samal hetkel, kui hüljes tahtis uuesti jääääre alla kaduda, lajatas pauk. Hüljes kerkis pisut veest, pöördus samas selili ja jäi vee peale hulpima. Peast purskas tal verd. Lasksin kelgu lahti, haarasin harpuuni ja kihutasin selle välkkiirelt sügavale hülge rammusasse selga, mis veepinnal õõtsudes värises. Siis hakkas hüljes end liigutama — pisut elu oli tal veel sees. Kartes, et harpuun ja peen nöör ei pea vastu, kui see suur loom tõega

uuesti virgub, kiskusin noa tupest ja lõin talle kõrisse, nii et verejuga välja purskas. Kaugel ümberringi värvus vesi punaseks. Kahju oli kallist verest, mis niimoodi kaduma läks, aga parata polnud midagi: mingi hinna eest ei tahtnud ma sellest loomast ilma jääda. Igaks juhuks lõin talle veel ühe harpuuni kerre.

Poolest saadik jääle tõmmatud kelk libises vahepeal tagasi ning kajakid Johanseni ja koertega pääsesid lahti. Johansen püüdis kelku kajakile tagasi tõmmata, kuid ei jaksanud. Selle üks ots jäi vette, kallutades kogu parve ühele küljele, nii et Johanseni kajaki serv sattus vette; kajakk jooksis nagu sõelapõhi ja vesi selle põhjas hakkas hirmuäratavalt tõusma. Tekil seisev keeduaparaat kukkus vette ja hakkas tuulest aetuna kogu oma väärtusliku sisuga lõbusalt eemale liikuma, püsides alumiiniumkatte tõttu, mis õnneks vett läbi ei lasknud, kõrgel vee peal. Ka suusad libisesid vette ja ujusid seal ringi, kuna parv vajus järjest sügavamale. Mina aga seisin jääl, hoidsin meie kallist saagist kinni ega söandanud seda lahti lasta. Jäi mulje, et kõik laguneb koost. Kuid nüüd oli Johanseni kajakk niivõrd viltu vajunud, et vesi ulatus lahtise õmbluseni tekil, ja otsekohe valgus kogu kajakk vett täis. Mul ei olnud valikut — pidin oma saagi lahti laskma ja kajaki üles tõmbama, enne kui ta põhja vajub. Tegingi seda, ehkki veega täidetud kajakk oli õige raske. Siis tuli järg hülge kätte. Ent siin oli lugu kehvem. Nägime ränka vaeva, enne kui meil viimaks korda läks rasket looma vähehaaval jääle haalata. Aga siis pistsime ka rõõmust hõiskama ja hakkasime ülevoolavast õnnest tema ümber tantsu lööma. Et kajakk oli vett täis ja meie asjad läbimärjad — sellel polnud antud hetkel meie arvates mingit tähtsust: toitu ja kütust oli meil nüüd kauaks ajaks ning kõik meie mured olid korraga nagu käega võetud.

Nüüd oli vaja päästa ja kuivatada asjad, kõigepealt laskemoon, sellest olenes kogu meie saatus. Õnneks olid padrunid enam-vähem veekindlad ega olnud kuigi palju kannatada saanud; isegi papist haavlipadrunid polnud nii kaua vees olnud, et oleksid jõudnud läbi liguneda. Halvem oli lugu vähese hulga püssirohuga, mis oli väikeses plekktoosis — see oli vett täis valgunud. Teised asjad ei olnud nii palju kannatada saanud, välja arvatud ehk leib — pole kuigi mõnus teda süüa, kui ta on mereveega soolatud.

Laagrikoha leidsime lähedusest. Varsti oli telk üles seatud, hüljes tükeldatud ja kindlasse kohta paigutatud. Vaevalt on kunagi varem ajujääl viibinud inimesi, kes kõigega nii rahul oleksid olnud, kui need kaks, kes sel hommikul magamiskotis istudes hülgeliha ja -rasva sõid ning lihapuljongit jõid, nii palju kui aga sisse mahtus. Oime mõlemad ühel arvamusel, et maailmas pole sööki, mis meile paremini oleks võinud maitsta. Pärast seda pugesime sügavale oma kotti, millest meil nüüd esialgu ikkagi polnud tarvis lahkuda, ja magasime õiglase und, teades, et meil pole vaja tuleviku pärast muret tunda.

Leian, et praegusel hetkel on kõige targem paigale jääda, elada oma saagist, jättes kelkudel oleva proviandi puutumata, ja oodata, kuni jää rohkem laiali valgub või tee paremaks muutub. Vahepeal kavatseme kelkudel kajakkide jaoks puust alused valmistada, kajakid veekindlaks muuta ja oma varustust nii palju kui võimalik vähendada. Kui hakkaksime nüüd edasi liikuma, peaksime suure osa oma lihast ja rasvast maha jätma. See aga oleks minu arvates praeguses olukorras rumalus.»

«*Pühapäeval, 23. juunil.* Jaaniõhtu on niisiis käes, ja täna on pühapäev. Kuidas kõik koolilapsed täna rõõmust rõkatavad! Lõbusal meelel ja suvest mõnu tundes voolab rahvas linnast maale, kaunitesse Norra metsadesse ja orgudesse. Meie aga lamame ikka veel siin põhjas ajujääl, keedame ja praeme rasva, sööme hülgeliha, nii et suust traani tilgub, ega tea, kunas see elu lõpeb — võib-olla on meil veel üks talv ees. Just seda oleksin ma kõige vähem osanud arvata, et me nüüd veel siin oleme.

Kui oled toitu ja kütust viimse võimaluseni kokku hoidnud, on igatahes mõnusaks vahelduseks, et võid nendega talitada, nagu tahad, ja süüa nii tihti ja nii palju, kui süda kutsub. Seda on esialgu raske mõistagi. Aga hästi ta maitseb ikka küll, see söök, ja hakkab meile järjest rohkem meeldima. Rasva pean ma suurepäraseks, nii toorelt kui praetult, ja ta võib väga hästi asendada võid. Liha on nüüd meie arvates nii hea, kui see üldse olla saab. Eile oli meil hommikusöögiks lihasupp ja toores pekk. Lõunaks valmistasin õnnestunud biifsteegi, mis maitses meile mõlemale niivõrd hästi, et meie arvates ei võinud isegi «Grandi» biifsteek paremini maitsta, ehkki oleksime oma prae juurde meeleldi kannu head märtsi õlut tahtnud saada. Õhtuks tegin veripannkooke, praadides neid

või asemel traaniga, ja tulemus oli niivõrd hea, et pannkoogid olid Johanseni meelest lausa esmajärgulised — minu arvamusest hoopis rääkimata.

Kuid telgis traanilambi kohal praadimine on siiski kahtlane lõbu. Isegi kui lamp ei suitse, piisab juba silma tungivast praadimise suitsustki, et vaesele kokale väljakannatamatut piina valmistada, mistõttu ta ei saa oma silmi kuigi kaua ühtejärge lahti hoida ning neist ja ninast jookseb ojadena vett. Kuid sellel oleksid võinud veelgi kurvemad tagajärjed olla. Traanilamp, mille ma uushõbedaplaadist olin valmistanud, läks praepanni all liiga kuumaks ja viimaks plahvatas kogu kupatus — niihästi rasvatükid kui ka traan — põlema. Leek lõi kõrgele üles. Püüdsin igati tuld kustutada, kuid asi läks aina hullemaks. Kõige parem oleks muidugi olnud kogu lamp telgist välja toimetada, kuid selleks polnud aega. Telk hakkas täituma lämmatava suitsuga. Viimase abinõuna kahmasin peotäie lund ja viskasin keeva traani sisse. Kuid seda ei oleks ma pidanud tegema. Toimus võimas plahvatus, põlevat traani pritsis igale poole ja lambist tõusis tulemeri, mis täitis kogu telgi ning kõrvetas kõike ümberringi. Pooleldi lämbununa sööstsime telgi kinninööbitud ukse juurde, rebisime selle eest ja hüppasime välja, ise rõõmustades, et olime eluga pääsenud. Pärast plahvatust lamp kustus. Aga kui hakkasime telki järele vaatama, nägime, et panni kohal oli telgisiidisse suur auk põlenud. Selle paikamiseks pidime ohverdama ühe oma kelgupurjedest. Suure vaevaga saime tule jälle üles, nii et võisin ka viimase pannkoogi ära praadida, ja parimas tujus hakkasime neid siis viimaks suhkruga sööma; see oli kõige maitsvam roog, mida me kunagi olime proovinud. Heaks meeleoluks oli meil muide põhjust rohkem kui küllalt, sest tänane astronoomiline vaatlus näitas, et viibime põhjalaiusel 82°4,3′ ja idapikkusel 57°48′. Lääne- ja osalt edelatuultest hoolimata oleme viie päevaga ligi 14′ lõuna poole jõudnud ja peaaegu mitte sugugi ida poole ajunud — äärmiselt üllatav ning rõõmustav avastus. Praegu aga on tuul põhjast, nii et ajume ikka endiselt lõunasse, pehmema kliimaga alade poole.»

«*Kolmapäeval, 26. juunil.* 24. juunit pühitsesime iseenesestki mõista põhjalikult: esiteks sai täis kaks aastat, kui me kodunt lahkusime, teiseks sada päeva, kui jätsime maha «Fram'i» (täiesti täpne see õigupoolest ei ole — sada

päeva sai täis juba kaks päeva varem), ja kolmandaks oli jaanipäev. Loomulikult oli täielik püha; veetsime ta ilusamatest aegadest unistamise, oma kaartide uurimise, tulevikuväljavaadetele ning -võimalustele mõtlemise ja kõige selle lugemisega, mis meil lugeda oli (midagi peale kalendri ja navigatsioonitabelite muidugi ei olnud). Peale selle sooritas Johansen väikese tiiru piki lõhesid ja laskis mööda hülgest, keda ta meist ida pool asuvas lahvanduses tulistas. Seejärel tuli üsna hilja öösel õhtusöök — suhkurdatud veripannkoogid. Kuid nende küpsetamine traanilambi kohal edenes visalt, ja et neid kuumalt süüa, pidime iga koogi kohe pärast valmissaamist ära sööma; seepärast olid vaheajad küllalt pikad, et enne järgmist pala jälle uut isu saada. Pärast seda keetsime pohlamoosi, mis ei maitsnud sugugi halvemini, olgugi et pohlad olid hiljuti Johanseni kajakis soolasest veest läbi ligunenud. Kõht täis ja meel hea, pugesime alles pärast kella kaheksat eile hommikul magamiskotti.

Lõuna paiku tõusin jälle üles ja mõõtsin päikese kõrgust; ilm oli nii ilus ja päikesepaisteline, nagu meil juba kaua aega pole olnud, nii et ma ei mäletagi enam, millal see viimati oli. Oodates, kuni päike meridiaani jõuab, istusin jääkuhjatisel ja peesitasin palaval päikesepaistel. Lasksin pilgul libiseda üle jäävälja, kus kõikjal sätendas pimestavalt valev lumi, ja vaatasin lahvandusele enese ees, mis läikis ning oli vaikne nagu mägijärv, peegeldades teda ümbritsevaid jääseinu. Polnud tuuleõhkugi — nii vaikne oli. Päike põletas, ja ma unistasin, et olen kodus. Vaene inimlaps — ainult unistused on sulle veel jäänud; sinu ees aga laiub raskesti läbitav metsik jääväli sellel kõrguvate kuhjatistega, mille vahel on mitme küünra sügavune märg lumi — kui kaugele lõunasse see kõik ulatub, ei tea keegi.

Enne kui telki tagasi pugeda, tahtsin supi jaoks, mida me kavatsesime keeta hommikueineks, kruusitäie merevett tuua. Sel hetkel ilmus jääserva lähedal veest hüljes ja ma tormasin tagasi püssi ja kajaki järele; aga niipea kui välja sõitsin, selgus, et kajakk laseb läbi nagu sõelapõhi: ta oli päikese käes ära kuivanud. Et mitte põhja minna, pidin võimalikult kiiresti kaldale sõudma. Kui ma kajaki tühjendamisega ametis olin, tõusis hüljes mu ees uuesti pinnale ja seekord ma tabasin: ta jäi otsekui kork veepinnale hulpima. Viivitamata lükkasin lekkiva sõi-

duki uuesti vette; varsti oli harpuun hülgel seljas ja ma hakkasin teda kaldale pukseerima, kuna kajakk täitus vähehaaval veega — mu istmik sai läbimärjaks ja kommaagid valgusid vett täis. Kui olin hülge telgi juurde tirinud, nülginud, kogu vere, mis veel alles oli, kokku kogunud ja kere tükeldanud, kobisin telki, riietusin lahti, panin kuiva pesu selga, viisin märjad riided välja päikese kätte kuivama ja pugesin magamiskotti. Muide, külma ei tarvitse meil nüüd telgis karta: päikese käes oli nii soe, et meil oli raske magada, kuigi lamasime koti peal; jah, kui ma hülgega tagasi tulin, leidsin, et ühest kohast, kus vaiad olid lahti tulnud, ulatusid Johanseni paljad jalad telgist välja — tema aga magas rahulikult ega teadnud sellest midagi. Eduka jahi pühitsemiseks sõime siis väikese tüki šokolaadi toore pekiga, uurisime pisut mu vaatluste andmeid ja heitsime taas puhkama.

Üsna imelik, et laiuskraadi järgi otsustades näime enam-vähem paigal seisvat ja põhjatuulest hoolimata mitte kuigi palju lõuna poole liikuvat. Kas see tähendab, et maa peab jääd kinni? Ega see nii väga võimatu olegi: kuigi kaugel ei või maa igatahes olla.»

«*Neljapäeval, 27. juunil.* Ikka sama ühetooniline elu, sama põhjatuul, sama pilves ilm ja samad mõtisklused selle üle, mida toob tulevik. Öösel puhus õige tugev põhjatuul, tuues sademeid, enamasti terneslund, mis peksis vastu telki nii, et võis arvata, nagu sajaks tõelist paduvihma; telgiseintel sulas lumi kohe ära ja sealt voolas vett alla. Meil siin telgis on siiski mõnus ja tuul meie juurde ei pääse; oma soojas kotis lamades kuulame, kuidas ta telki sakutab, ja kujutleme endale, et tubli kiirusega ajume lõuna poole, ehkki me ei liigu võib-olla paigastki. Aga kui ka see tuul meid kuhugi ei vii, siis ei ole teist seletust, kui et jää on surutud vastu maad, mis ei või järelikult kuigi kaugel olla. Sel juhul peame küll idatuult ootama, et satuksime kaugemale läände, maast lääne poole, ja pärast seda lõunasse; mul on lootus, et siin laagris olles ajume Franz Josephi maa ja Teravmägede vahelisse väila.

Eile oli kehv ilm — tuul ja lumesadu —, mistõttu väljas töötada ei saanud, ja pealegi pole meil ju kahjuks kuskile kiiret. Lõhede suhtes on toimunud suuri muudatusi; sellest lahvandusest, mis oli meie ees ja millest me üle sõitsime, ei ole varsti enam kuigi palju järele jäänud, ja kru-

vimist on olnud kõikjal meie ümber. Loodan, et jää jahvatatakse hästi väikesteks tükkideks, siis on tal seda hõlpsam laiali valguda, kui aeg on küps; aga vaevalt toimub see enne, kui alles juuli lõpul, ja võib-olla peab meil seda oodates palju kannatust olema.

Eile lõikasime osa liha õhukesteks ribadeks ja riputasime kuivama: peame hoolitsema pisut teemoona suurendamise eest ning valmistama pemmikani või varuma kuivatatud liha — see on ju parim viis natuke hülgeliha kaasa võtta. Johansen leidis üsna meie lähedalt jäält mageda vee tiigi, nii et nüüd on meil vesi käepärast ja pole enam vaja jääd sulatada — see on esimene kord, kus leidsime keetmiseks sobivat vett. Ehkki hülgeid näeme üsna harva, on siin linde, jumal tänatud, ikka endiselt. Öösel olid kaks valgekajakat nii julged, et laskusid hülgenahale telgi ääres ja hakkasid rasva nokkima; paar korda ajasime nad ära, aga nad tulid tagasi. Kui liha jääb napiks, võime lohutada end jahipidamisega lindudele — neid on rohkesti.»

Nii möödusid päevad, üks täpselt teise sarnane, ja meie ootasime ning ootasime, et lumi sulaks, vahepeal end edasiliikumiseks pisitasa valmis seades. See elu meenutas mulle eskimoid, kes ühte fjordi heinale sõitnud; kohale jõudes aga leidnud nad, et hein on alles liiga madal, ja jäänud sinna ootama, kuni see küllalt pikaks kasvab, et teda niita saaks. Niisama aeglaselt paranes ka meie tee.

29. juunil ma kirjutasin: «Temperatuur ei tahagi niivõrd tõusta, et lumi pisut kiiremini sulama hakkaks. Aega püüame veeta nii hästi kui oskame: vestleme sellest, kui tore on kord jälle koju jõuda ja elust ning kõigist selle hüvedest mõnu tunda. Ja siis katsume arvata, millal see tõenäoliselt võiks sündida; vahel aga räägime, kui hästi me end Teravmägedel talveks sisse seame, kui me tänavu koju ei jõua. Võib aga ka välja kukkuda, et me ei jõua ehk niigi kaugele, vaid peame talvitama kusagil maal siin läheduses ... Ei, seda ei tohi siiski juhtuda!»

«Pühapäeval, 30. juunil. Niisiis juunikuu viimane päev on käes, meie aga oleme peaaegu samas kohas, kus kuu algulgi. Ja tee? Jah, paremaks ei ole ta igatahes veel muutunud. Kuid ilm on väga ilus; on nii soe, et higistame isegi täiesti vaikselt telgis lamades. Telgiuksest näeme jäävälja, kus pimestavas valevuses sätendavad valgete

möödasõudvate *cirrus*-pilvede vahelt vilksatava päikese kiired.

Täna on pühapäev. Ilm on vaikne, puhub vaid nõrk tuulevinu — vist kagust, arvan ma. Kodus on kindlasti väga kaunis. Kõik on õites, fjord sillerdab päikesepaistel. Võib-olla istud sa praegu Liviga neemel või sõidad oma paadiga fjordil. Oo, arvan nägevat meid sellisel päikesepaistelisel juunipäeval sinu ema juurde lõunale sõitmas. Läheme varakult jaama; näen, kuidas rong saabub ja rahvast on palju; rong peatub Bestumis ja Bygdøs, Skarpsnos väljume ja läheme mööda Drammeni teed[1] edasi; näen vahtralehti, mis päikesekiirtes väreldes helerohelistena üle tara ripuvad, — seal ongi aed ja selle ees maja; ühes kõigi teistega istume lauda, ja siis tuuakse rostbiif, suur tore rostbiif, ja ma näen, kuidas Olaf teda lõikab, kuna punakatest lihakäntsakatest jookseb mahla... Kuid siis libiseb pilk taas läbi telgiukse ja mulle meenub, et jää ja meri on selle vahel, mis on s e a l ja mis on s i i n.

Istume siin kaugel põhjas, kaks musta, tahmast ja võigast hulgust, lusikaga potist suppi tõstes — kõikjal meie ümber on jää, ainult jää, pimestavalt valge jää kogu oma puhtuses, mida meil endil ei ole; oo, ta on nii ütlemata puhas, ja asjata otsib pilk kogu silmapiiri ulatusest mingit tumedat täppi, millel ta võiks puhata. Millal ta selle ükskord ometi leiab? Oleme seda juba kaks kuud oodanud. — Ka kõik linnud näivad kadunud olevat — täna pole ühtki rõõmsat vä kealkigi kuulda; alles eile aga olid nad siin ja me kuulsime neid kord põhja, kord lõuna poole lendavat — arvatavasti maa poolt ja maa poole. Nüüd on nad vist sinna jäänudki, sest siin on nii vähe vett. Oo, «oleksid meilgi tiivad, nagu need lindudel on»!»

«*Kolmapäeval, 3. juulil.* Milleks jälle kirjutama hakata? Mis on mul neile lehtedele usaldada? Mitte midagi peale ikka sama taltsutamatu kojuigatsuse, iha pääseda siinsest üksluisusest. Kõik päevad on täpselt üksteise sarnased, võib-olla ehk ainult selle vahega, et varem oli ilm vaikne ning soe, viimasel paaril päeval aga on puhunud lõunatuul ja me ajume põhja poole. Meridiaanikõrguse järgi leidsin eile, et olime kandunud põhja poole, põhjalaiusele 82°8,4′, kuna pikkus on peaaegu endine. Nii eile kui ka üleeile valitses osalt tõeline hele päikesepaiste, mis on meile muidugi suureks harulduseks. Nähtavus oli eile lõuna suunas nii hea, nagu ta enam kaua aega pole olnud;

kuid asjata otsisime silmapiirilt maad — ma ei saa sellest aru.

Öösel sadas lumelörtsi, nii et telk hakkas läbi jooksma ja me saime magamiskotis märjaks. See alaline sadu, mis ei taha ega taha vihmaks muutuda, vaid sageli moodustab vanale lumele pakse värske lume kihte ja aeglustab sulamist, võib päris meeleheitele viia.[2]

Näib, nagu oleks jääs tuule mõjul jälle lõhesid hakanud tekkima. Ka linde on veidi rohkem. Eile nägime taas väikealke; nad tulid lõuna poolt, arvatavasti maalt.»

«Laupäeval, 6. juulil. +1,0°, vihm. Viimaks ometi näib olevat saabunud ilm, millist me kaks nädalat oleme oodanud. Öö läbi ja kogu hommikupooliku sadas vihma ja sajab veel praegugi — toredat, tõelist vihma; nii et nüüd see igavene lumi vist läheb — ta on nüüd märg ja kohe nagu vaht. Ah, kui niisugune ilm ainult palju päevi püsiks! Aga küllap enne, kui jõuame ümbergi vaadata, tuleb taas külm tuul ja lumesadu, lumele tekib koorik ja me peame jälle ootama. Olen pettumustega liiga harjunud, et midagi enam uskuda. See siin on kannatuse kool; kuid sellest hoolimata tõi vihm mulle hea tuju jälle tagasi.

Kuidagi venivad päevad ometi edasi. Valmistame pisitasa oma kelkudele kajakkide jaoks puust aluseid ja kitime ning värvime kajakke, et neid veekindlaks muuta. Muide, see värvimine teeb meile palju tüli. Hulk päevi põletasin konte, nii et kõik kohad olid haisu täis, nagu Lysakeri kondijahuvabriku ümber. Seejärel tuli kondituhk suure vaevaga hästi peeneks tampida ja hõõruda. Kondijahu segasin traaniga ja viimaks jõudsin niikaugele, et võisin katsetada värvimisega — selgus, et segu on täiesti kõlbmatu. Järelikult pidin ikkagi appi võtma nõe, segades teda traaniga, nagu ma alguses olin kavatsenud. Nüüd olengi ametis nõe põletamisega ja kohutavad suitsu- ning tahmapilved kerkivad taeva poole; aga kõigist oma pingutustest hoolimata, kui hakkan oma töövilja kokku koguma, ei saa ma seda rohkem kui väikese näputäie, kuigi suitsupilv tõusis nii kõrgele, et teda pidi Teravmägedelgi näha olema. Jajah, on palju asju, millega sa pead jändama, kui ei ole poodi, kuhu võiksid ostma minna. Mis kõik oleksin nüüd andnud väikese pangetäie õlivärvi, või kui midagi muud poleks olnud, kas või natukese lihtsa küünruse eest! Noh, küllap lõppude lõpuks

mõni väljapääs ikkagi leidub; kuid varsti oleme nagu kaks korstnapühkijat.

Kolmapäeva õhtul tapsime Jänese. Vaene loom, ta oli juba nii väetiks jäänud; kuid ta oli tubli koer olnud ja Johansenil oli kindlasti raske temast lahkuda; kurvalt vaatas ta koera, enne kui see igavestele jahimaadele siirdus — või kes teab, kuhu seesugused veokoerad pärast surma satuvad; pigemini on need juba suured lagendikud, kus on ainult tasane jää ja pole ühtki jäävalli ega lõhet. Seega on meil siis veel kaks koera järele jäänud — Kolakas ja Kaifas; neid püüame hoida elus nii kaua, kui suudame ja meil neid tarvis on.

Üleeile õhtul märkasime meist ida pool äkki musta tippu. Uurisime seda kiikriga: see oli täpselt nagu must lumest väljaulatuv kalju ja küündis peale selle ka pisut kõrgemale kui kõik läheduses olevad jääkuhjatised. Uurisin teda kõige kõrgemalt kuhjatiselt, mis meie naabruses leidus, kuid selgust ma tema kohta ei saanud. Selleks et olla lihtsalt must jää või mingi mudahunnik ülespressitud jääkuhjatisel, tundus ta mulle liiga suurena — midagi säärast pole ma kunagi varem näinud. Samuti pole usutav, et ta on mõni saar. Me ju triivime, kuid see tipp paistab meie suhtes paigal seisvat — nägime teda eile ja näeme ka täna endist viisi ikka ühes ja samas suunas; ning mingit jää liikumist või kruvimist me tema ümber ka ei näe. Arvan, et kõige tõenäolisemalt võib see olla jäämägi.[3]

Niipea kui taevaserv lõunas selgib, võib üht meist näha kindlal sammul «vaatetorni» (s. o. telgi lähedal asuva jääkuhjatise) poole astumas, kord kiikriga, kord ilma — uurima, kas maa ei paista; kuid silmapiir on ikka ühteviisi valge.*

Tavaliselt iga päev teen väikese jalutuskäigu jääl meie ümber, et vaadata, kas lumi ei ole pisut kahanenud; kuid alati on ta peaaegu ühesugune, ja vahel on hetki, mil hakkan kahtlema, kas ta suve jooksul üldse ära sulabki. Siis tundub mulle, et parimal juhul võime loota talvitamist kusagil Franz Josephi maal. Kuid nüüd on hakanud vihma sadama ja kõik on jälle lootusrikas; kujutleme endale, kui tore sügis ja talv meil kodus tuleb — vahepeal aga rabiseb telgile ja jääle kosutavaid vihmapiisku.»

---

* Vrd. siiski, mis ma selle kohta kirjutasin hiljem, 24. juulil.

«*Kolmapäeval, 10. juulil.* Imelik lugu: nüüd, mil tõesti oleks jutustada pisut huvitavamatest asjadest kui tavaliselt, pole mul mingit tahtmist kirjutada. Jään kõige vastu järjest ükskõiksemaks — igatsen vaid ühte... Väljas aga on ikka veel jää ja sellel lumi, millest on võimatu läbi pääseda!

Aga millest ma siis õieti kirjutada tahtsingi? Ah jaa: pannes kolm karunahka magamiskoti alla, valmistasime endile üleeile nii hea aseme, et magasime eile terve ööpäeva, ilma et oleksime seda ise teadnudki. Ärgates arvasin, et on kell kuus hommikul, aga kui telgist välja astusin, näis mulle päike taevas üpris imelikus kohas olevat; murdsin sellé üle natuke aega pead, siis aga otsustasin, et tegelikult on kell kuus õhtul ja järelikult oleme maganud 22 tundi. Vaeveldes suuskadel, mis me magamiskoti alla pidime panema, et seda jääle kogunevate veeloikude eest pisutki kaitsta, polnud meil siin viimasel ajal kuigi mõnus magada olnud. Need vähesed karvaudemed, mis koti alumisele küljele siin-seal veel on jäänud, ei suutnud meie luid-liikmeid suuskade teravate servade vastu kuigi palju kaitsta.

Laupäeval sadas päev otsa kosutavat vihma, mis lund üsna tunduvalt vähemaks võttis. Lausa rõõm oli kuulata, kuidas sajab. Et hea ilma saabumist korralikult pühitseda, tuli meil õhtul mõte tass šokolaadi keeta, sest üldiselt oleme ju viimastel päevadel ainult oma jahisaagist elanud. Nii me siis tegimegi, ja koos toore pekiga maitses šokolaad tõesti suurepäraselt. Aga heldene aeg, millise pettumuse ta mulle ühtlasi tõi: selle haruldase naudingu üle liialt rõõmustades ajasin oma kruusi äkki kohmaka liigutusega ümber ja kogu see tore jook voolas maha ning kadus jäässe!

Kui me siis konti närides lamasime, oodates teist kruusitäit, mis juba traanilambil podises, hakkas Kaifas äkki väljas haukuma. Polnud kahtlust, et ümbruskonnas peab olema mingi loom — viskasin kondi käest ja sööstsin välja, et ronida jääkuhjatisele, mis oli meil vaatetorniks, ning uurida ümbrust. Aga niipea kui ma pea telgiuksest välja pistsin, silmasin karu, kes kõmpis koerte suunas ja hakkas juba Kaifase haisu ninna vedama. Tormasin püssi juurde, mis valmispanduna telgi kõrval lumes seisis, ja kiskusin tal katte ümbert. Vahepeal oli karu seisma jäänud, hämmastusega mind üksisilmi vahtides. Kiires korras

kihutasin tal kuuli turjast ja rinnast läbi, olles kindel, et ta jääb sinnasamasse maha. Pooleldi ta uperkuuti lendaski, kuid pöördus siis järsku ümber ja pistis jooksma. Enne kui ma taskust, mis kõiksugu muud kribu-krabu täis oli, uue padruni kätte sain, oli ta juba jääkuhjatiste vahele ja väljapoole laskeulatust jõudnud. Hakkasime talle järele jooksma. Vaevalt olime teinud mõne sammu, kui silmasime veelgi kaht pead, mis natuke maad eespool jäärüngaste vahelt esile kerkisid. Need olid kaks poega. Tagumistel käppadel seistes vaatasid nad vastu emale, kes verist riba enda järele jättes nende poole tuigerdas. Pärast seda jooksid kõik kolmekesi üle jäälõhe, ja nüüd algas metsik jaht üle lõhede, tasandike, vallide ja kõiksugu takistuste, mis aga tagaajamise tempot karvavõrdki ei aeglustanud. Imelik lugu on jahituhinaga — sellega on niisama nagu püssirohu süütamisega. Kust tavaliselt oleks olnud raske ja vaevaline läbi pääseda, kus oleksid põlvini lumme vajunud ja õige kaua lõhedest ülepääsemise võimalust otsinud — seal tormad siis, kui jahikirg on lõkkele löönud, kõigest üle, nagu oleks ees ainult sile ning tasane jää. Emakaru oli raskesti haavatud ja lonkas vasakut esikäppa: ta ei jõudnud kuigi kiiresti edasi, kuid selleks kiiresti küllalt, et mul oli üsna raske talle järele jõuda. Pojad karglesid murelikult ema ümber ja jooksid enamasti natuke maad ees, otsekui teda enesele järele meelitades — nad ei saanud aru, mis tal viga on. Aeg-ajalt vaatasid kõik kolm tagasi minu poole, kes ma neile kõigest jõust järele rühkisin. Mitu korda olin laskekaugusel, kuid alati pööras emakaru tagakeha minu poole; seekord aga tahtsin talle kindlasti otsa peale teha, sest meil oli ainult kolm padrunit — üks igaühe jaoks. Viimaks pööras ta ühel jääkuhjatisel külje minu poole ja ma panin ta kohe siruli. Kui ta kukkus, ruttasid pojad osavõtlikult tema juurde — üsna valus oli seda näha; nad nuusutasid ja müksasid teda ning jooksid nõutuses ja ahastuses tema ümber. Vahepeal olin uue padruni rauda saanud ja sirutasin ühe poja pikali, kui see parajasti kõrgel eendil seisis. Tasase möirgega veeres ta mööda nõlva alla ja kukkus emale otsa. Veelgi rohkem hirmununa jooksis teine poeg kukkunu juurde, aga ta vaeseke ei saanud ju kuidagi aidata. Sel ajal kui tema vend möirates vähkres, seisis ta murelikult ja vaatas kord venda, kord ema, kes vereloigus lamades hinge oli heitmas. Kui ma lähenesin, pööras ta pea täiesti üks-

kõikselt minu poole — mis tähendasin talle nüüd enam mina? Kõik, mis tal siin maailmas kallist oli, kogu tema kodu lamas ju seal tema ees purustatuna ja hävitatuna. Ta ei teadnud enam, kuhu minna, ega liikunud paigastki. Astusin üsna tema juurde, ja kuul rinnus, vajus ta surnult ema kõrvale maha.

Varsti jõudis järele ka Johansen: üks lõhe oli teda kinni pidanud, mistõttu ta oli pisut maha jäänud. Me lahkasime karud, võtsime neil sisikonnad välja ja läksime siis tagasi telgi juurde kelkude, koerte ja nülgimisnugade järele. Pärast seda vaheaega maitses meie teine tass šokolaadi suurepäraselt. Kui olime kaks karu nülginud ja tükeldanud, panime liha hunnikusse ning laotasime sellele nahad kaitseks kajakate eest; kolmanda karu võtsime kohe kaasa. Järgmisel päeval tõime ka teised ära. Nüüd on meil liha kaugelt rohkem, kui me — nagu ma loodan — jõuame ära süüa. Kuid on hea, et võime nüüd koertele nii palju toorest liha anda, kui nad tahavad — nad vajavad seda tõepoolest. Vaese Kolakaga on lood päris kehvad ja on küsitav, kas meil temast enam mingit kasu ongi. Kui me ta esimesel päeval karudele järele minnes kaasa võtsime, ei suutnud ta käia ja me olime sunnitud ta kelgule panema; kuid siis hakkas ta otse hirmsal kombel ulguma ja kiunuma, pidades nähtavasti alandavaks, et teda niimoodi veetakse; Johansenil tuli ta siis telgi juurde tagasi viia. Imelik, et koertel on jalad otsekui halvatud — nad vajuvad kummuli ja neil on äärmiselt raske end jälle üles ajada. Nõnda on olnud nende kõigiga, juba Kollasest alates. Üksnes Kaifas on ikka ühteviisi reibas ning rõõmus ja käitub nagu lõvi.

Mõlemad karupojad olid imestamapanevalt suured. Vaevalt suutsin uskuda, et nad on sündinud sel talvel, jah, oleksin kõhklemata öelnud, et nad on mullused, kui emakarul ei oleks nisades piima olnud; selle järgi otsustades peavad nad ikkagi tänavused olema — vaevalt on mõeldav, et nad oleksid imenud poolteist aastat. Need karupojad, mis me möödunud aasta 4. novembril «Fram'i» juures lasksime, olid peaaegu poole väiksemad kui praegused. Kas see ehk ei tähenda, et jääkaru poegib mitmesugustel aastaaegadel? Poegade maost leidsime hülgenaha tükke.»

«Esmaspäeval, 15. juulil. Kui me eile hommikupoolikul oma kajakkide juures ametis olime, lendas meie poole

roosakajakas. See oli täiskasvanud lind; ta tegi meie kohal pöörde, näidates meile oma ilusat karmiinpunast rinda, ja kadus siis lõuna suunas uttu. Ka neljapäeval nägin ma musta kaelusega täiskasvanud roosakajakat; ta tuli kirdest ja lendas kagusse. Üldiselt aga näivad kõik linnud siit kadunud olevat. Väikealke ei ole enam näha ega kuulda; ainsad, keda vahetevahel oleme näinud, on mõned valgekajakad, ja kord nägime ka fulmaari. Küllap see on tingitud sellest, et jää on siin liiga tihe.»

«*Kolmapäeval, 17. juulil.* Viimaks ometi hakkab lähenema aeg, mil võime jälle kodu poole liikumist jätkata, ja nüüd juba päris tõsiselt. Lumi on niivõrd kahanenud, et pääseme minu arvates hõlpsasti edasi. Pingutame mehemoodi, et end teeleminekuks valmis seada. Kajakkide alused kelkudel on tehtud hästi ja varustatud patjadega, kusjuures Johanseni kelgupadi on karunahast ja minu oma vatmanist; need on selleks, et kajakkidel oleks pehme ning kindel ase ja et nad ei hõõrduks. Kajakid on värvitud nõe ja traani seguga ning kititud traaniga segatud pastellikaapega, niipalju kui seda jätkus. Muid kohti kitime nüüd stearíini, pigi ja kampoli* seguga, pärast seda aga vaatame oma varustuse põhjalikult üle — kõik, milleta vähegi läbi võib saada, jätame maha. Magamiskoti ja telgiga** peame siis jumalaga jätma; nüüd on mugavad päevad möödas ja siitpeale tuleb meil elada lageda taeva all, kuni jahtlaeva*** pardale asume.

Seni kui me siin «Igatsuse laagris», nagu me teda kutsume, paigal oleme olnud, on aeg edasi läinud. Karuliha oleme söönud igaks hommikuks, lõunaks ja õhtuks ega ole sellest veel tüdinud — vastupidi, tuleb välja, et karupojarind on tõeline delikatess. Huvitav, et see eranditult liha ja rasvaga toitumine ei ole meile üheski suhtes vähimatki ebameeldivust tekitanud, jah, isegi jahutoitude järele ei tunne me kuigi suurt puudust, ehkki meile võib-olla näib, et suur vaagnatäis kooke oleks õnne tipp. Vahetevahel virgutame end sidrunitodi, veripannkoogi või vähese pohlamoosiga ja fantaseerime, kui mõnus on peatselt koju jõuda ja täiel sõõmul tsivilisatsiooni hüvesid nautida. Ah, õnnelik teadmatus! Võib-olla möödub selle ajani veel

* Selle olime kaasa võtnud juhuks, kui oleme sunnitud tinutama keeduaparaati või kelgujalaste uushõbedast rautust.

** Lõpuks otsustasime ta siiski alles jätta.

*** Selle, mis me Teravmägedelt lootsime leida.

palju päevi, võib-olla tuleb veel palju raskeid katsumusi läbi teha. Aga ei, tahan loota parimat — kaks suvekuud on veel ees ja nende kestel peaksime midagi ikka saavutama.»

«Reedel, 19. juulil. Hommikupoolikul lendas siit üle kaks täiskasvanud roosakajakat, tulles kirdest ja suundudes läände; juba eemalt kaugelt kostis nende kisa, mis meenutas mulle kaeralinnu (väänkaela) häälitsust ja mida ma esmalt pidasin mõne väikealgi omaks. Linnud lendasid üsna madalalt mu pea kohalt üle ja nende pugu roosakaspunast värvust võis selgesti näha. Ka üleeile lendas üks roosakajakas siit mööda. Imelik, et neid siin nii palju käib. Kus me õieti oleme?»

«Teisipäeval, 23. juulil. Eile hommikupoolikul saime siis viimaks «Igatsuse laagrist» tulema ja nüüd, jumal tänatud, oleme jälle rännul. Ööd kui päevad tegime tööd, et ainult teele võiksime asuda. Esmalt arvasime, et saame seda teha 19-ndal, siis 20-ndal ja seejärel 21-sel, kuid alati selgus, et paljugi on veel tarvis teha. Pidime oma merevees läbiligunenud leiva lambi kohal pannil hoolikalt kuivatama, ja see võttis mitu päeva, siis tuli parandada villaseid sukki, kajakid hoolega üle vaadata jne. Heas seisukorras tahtsime alustada seda oma viimast kodutee osa ja heas seisukorras asusimegi teele. Nüüd läheb kõik nagu lepse reega. Edasi pääseme paremini, kui olime arvanud, olgugi et jää pole kaugeltki tasane — pärast seda kui jätsime kõik maha, milleta vähegi läbi võib saada, on nüüd kelke kerge vedada; lumi on üsna tunduvalt kahanenud, nii et viimase osa eilsest teekonnast võisime liikuda ilma suuskadeta, niimoodi aga pääseb künklikul jääl ja vallidel, kus suuski on raske kasutada, iseendastki mõista kiiremini edasi. Teel pidime ületama ühe lõhe ja siis sooritas Johansen selle kunsttüki, et sõitis sealt oma kajakiga üksinda üle — Kolakas lamas vööris, kuna ta ise oli põlvili ahtritekil ja hoidis sõudes tasakaalu. Tahtsin ka oma kajakiga niimoodi toimida, kuid leidsin, et ta on liiga pikk ja kitsas, ega söandanud katset ette võtta; eelistasin ta üle pukseerida, kusjuures Kaifas istus tekil; ise liikusin ettevaatlikult mööda lõhe äärt, ületades selle jäätükilt jäätükile karates.

Nüüd on meil ka see paremus, et leiame kõikjalt joogivett. Sööme jälle oma vana toidumoona, aga imelikul kombel ei leia ei Johansen ega mina, et jahutoit nii hir-

mus hästi maitseks, nagu seda pärast ühekuulist lihaga toitumist oleks võinud oodata. Mõnus on jälle teel olla ja sugugi vähem meeldiv ei ole, et meil on nii kerge koorem nagu praegu; kuid see-eest jätsime ka «Igatsuse laagrisse» peale tubli liha- ning rasvahunniku ja kolme toreda karunaha suure hulga asju maha. Sinna jäi karunahkade peale ka meie sõber magamiskott, suur kogus kelkude all olnud laudadest, suuskadest ja paljust muust koosnevat puumaterjali, üle poole Blessingi toredast apteegist — kipsbandaažid, pehmed auruga steriliseeritud marlisidemed, hügroskoopiline vatt; peale selle jäid maha oivaline alumiiniumist kunstlik horisont, nöörid, meie pann ja vee sulatamise anum, pool keeduaparaadi alumiiniumkatet, uushõbedaplaadid, uushõbedast traanilamp, väikesed kotid, osa rõivaid, purjeriie, lapi saapad, hundinahksed kindad, geoloogivasar, pooled särgid, villased sukad ja palju muud — kõik on seal kaootilises segaduses laiali pillatud. Selle asemel on meie koorem suurenenud koti kuivatatud hülge- ja karuliha, samuti rasva võrra, millega täitsime keeduaparaadi alumiiniumkatte teise poole. Oleme end kõigest ülearusest nüüd põhjalikult vabastanud ja vaevalt leidub meil nii suurt puutükkigi, et võiksime seda vajaduse korral pulgana oma veorihma otsas kasutada.»

VII

MAA PAISTAB!

«*Kolmapäeval, 24. juulil.* Viimaks ometi juhtus see suur ime, mida olime juba peaaegu lakanud uskumast: m a a, m a a! Ligi kahe aasta pärast näeme jälle midagi üle selle igavese valge viiru eemal silmapiiril esile kerkivat. Üle valge viiru, mis aastatuhandest aastatuhandesse on laiunud üle selle mere ja ka tulevikus laiub samal viisil aastatuhandeid — nüüd lahkume temast, ja juhtunud pole midagi muud, kui et väike killavoor jättis lõputule lagendikule põgusad jäljed, mis juba ammugi on jälle kadunud. Nüüd algab meil uus elu — sest jää on ja jääb ikka ja alati samaks.

Kummitanud kaua aega meie unelmates, ilmuski ta nüüd nagu mingi nägemusena, muinasjutumaana meie ette. Lumivalgena kummub ta eemal silmapiiri kohal, otsekui kauged pilverünkad, mis iga hetk võivad kaduda. Kõige imelikum on aga see, et olime seda maad juba kaua näinud, ilma et seda ise oleksime teadnud. Olime pidanud teda pilverünkaks, jah, olin teda «Igatsuse laagrist» kiikriga mitu korda uurinud, arvates, et tegemist on lumeliustikuga, kuid alati otsusele jõudnud, et see siiski ei saa olla midagi muud kui lihtsalt pilverünk, sest me ei leidnud sealt ühtki musta laiku; pealegi näis ta alatasa oma kuju muutvat — küllap see oli tingitud udust, mis tavaliselt maa kohal hõljub. Kuid ikka ja jälle ilmus ta oma hämmastavalt korrapärase kumerusega ühes ja samas kohas nähtavale. Nüüd meenub mulle ka too tume tipp, mida me endist ida pool olime näinud ja mida ma jäämäeks olin pidanud. Kindlasti pidi see olema mõni väike laid või saar.*

* See oletus on siiski äärmiselt kahtlane.

Jää oli eile metsikum ja rohkem üleskuhjatud kui kunagi varem, nii et oli väga raske edasi pääseda — tuli ette terveid jäävallide seljandikke, mille vahel olid sügavad orud ja kuristikud; rühkisime siiski heas meeleolus edasi ja kuidagiviisi asi ikka edenes. Jõudnud lõhede äärde, kust polnud nii kerge üle pääseda, lükkasime kelgud ja kajakid viivitamata vette; sel kombel ei võtnud ka nende takistuste ületamine kuigi palju aega. Vahel tuli pärast eriti raskesti läbipääsetavat ala pisut tasast maad ja siis kihutasime läbi loikude ja lõrtsi, nii et tuiskas. Kui ma eile pärast lõunat korra eespool teed otsimas käisin, ronis Johansen ühele jääkuhjatisele, et ümbrust uurida. Ta ütles horisondi kohal imelikku musta viirgu näinud olevat, kuid arvas, et see oli ehk ainult pilv; ja ma ei pööranud sellele enam tähelepanu. Kui ma veidi hiljem ühele jääkuhjatisele ronisin, et vaadata, missugune on eespool jää, märkasin sama musta viirgu; ta suundus silmapiirilt mööda selle moodustise äärt, mida ma valgeks pilverünkaks pidasin, kaldu ülespoole. Mida kauem ma seda viirgu ja pilverüngast vaatlesin, seda kahtlasemad nad mulle näisid; viimaks tulin alla kiikri järele. Vaevalt olin kiikri tolle musta viiru poole juhtinud, kui mulle tuli nagu välk selgest taevast mõte, et see peab olema maa, mis pealegi on veel üsna lähedal! Suur lumeliustik, millest ulatub välja must mägi! Peatselt oli ka Johansen kiikri silmade ette tõstnud ja võis omakorda veenduda, et nüüd on meie ees tõepoolest maa. Meid mõlemaid valdas pöörane rõõm. Nüüd märkasin samasugust valget kumerust ka pisut rohkem ida pool, kuid see oli suuremalt osalt kaetud valge uduga, mis alatasa oma kuju muutis ja millest oli võimatu kumerust eraldada. Varsti tuli siiski kogu viirg nähtavale. See oli märksa kõrgemal ja suurem kui esimene, kuid seal polnud näha ühtki musta laiku. Nõnda siis näeb välja maa, mille juurde me jõudsime! Olen teda unelmates mitmeti ette kujutanud, vahel mõeldes, et seal on kõrged mäetipud ja et ta on kaetud sätendava igilumega, ent mitte kunagi niisugusena. See ei tõotanud midagi head, kuid sellegipärast oli ta meile ühevõrra armas — ja õigupoolest ei võinud me oodatagi, et ta teistsugune oleks: siin sajab nii palju lund, et ta peabki liustikega kaetud olema.

Lõime siis telgi üles ja korraldasime uhke rõõmupeo, süües pemmikanist valmistatud lapskoisi, kuivatatud karu-

„Fram'i" meeskond Nanseni ja Johanseni lahkumisel.

Mogstad Blessing Johansen Juell Scott Hansen Nordahl Pettersen Amundsen Bentsen Hendriksen Sverdrup Jacobsen

Üle jäävalli.

„Fram'ilt" lahkumine. (14. märtsil 1895)

Sverdrup Nansen Hendriksen Pettersen Mogstad Amundsen Johansen Jakobsen Scott Hansen Juell

Teel ootamine.
(1895. a. märtsis)

Võrdlemisi
tasasel jääl.

Ajupuit. Johansen lõikab
tüvesse meie initsiaale.
(20. aprillil 1895)

Teed otsimas.

Üle jäävalli.

Rünklikul jääl.

Lahvandus
(1895. a. mais)

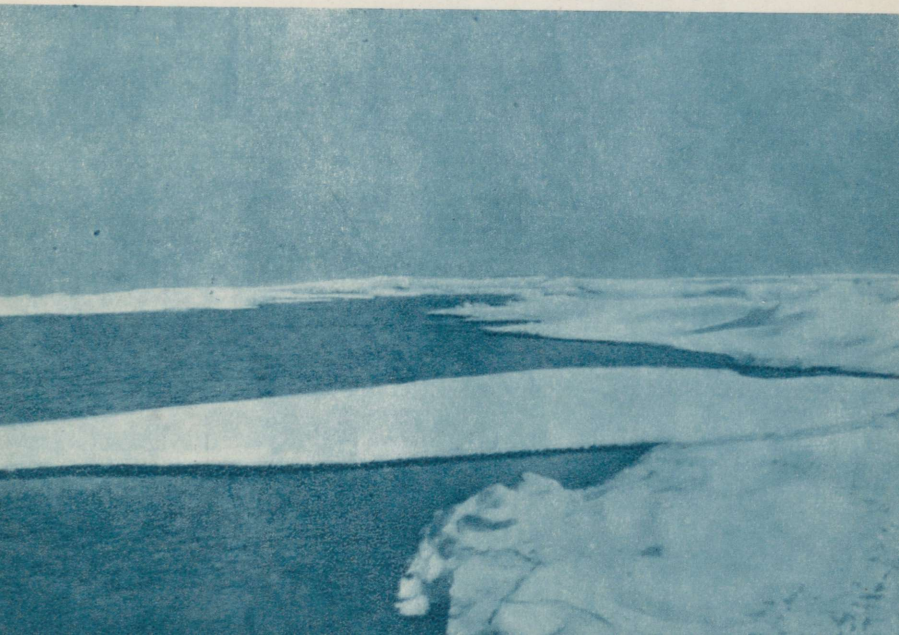

Kajakkide parandamine. Magamiskott kuivamas. (4. juunil 1895)

Tardunud meri.

Raskesti läbipääsetav jää.

Jäälõhed 1895. aasta suvel.

Üle lahvanduse.

Johansen toimetab magamiskotis istudes proviandi ülevaatust. (1895. a. juulis)

Jääkuhjatis vaatluskohana. (1895. a. suvel)

Ränka vaeva nähes maa poole. (1895. a. augustis)

„Viimaks olin jääserval." (6. augustil 1895)

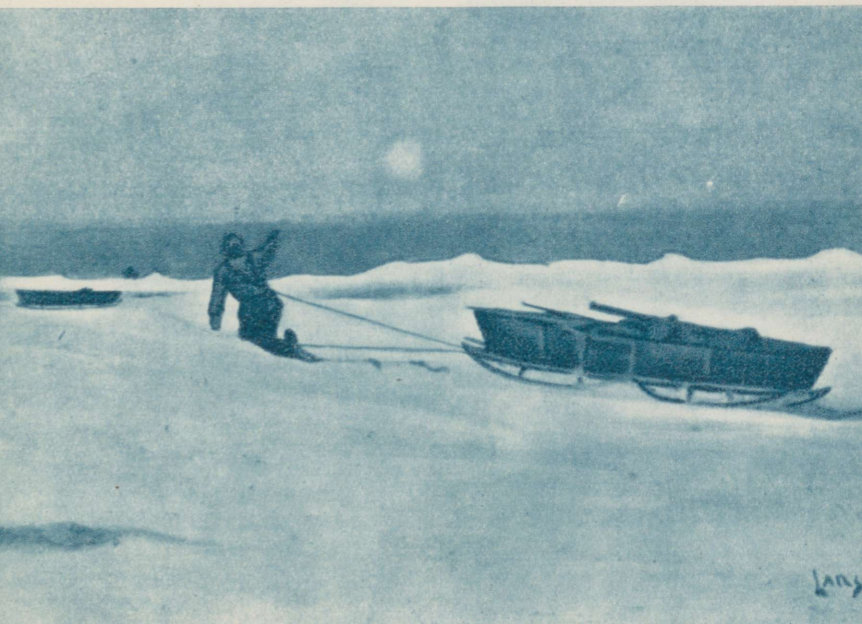

Johanseni koer
Kolakas.
(6. augustil 1895)

Minu koer
Kaifas.
(6. augustil 1895)

Kaifase
viimne teekond.
(6. augustil 1895)

Liustikumüür
Eva saarel.
(6. augustil 1895)

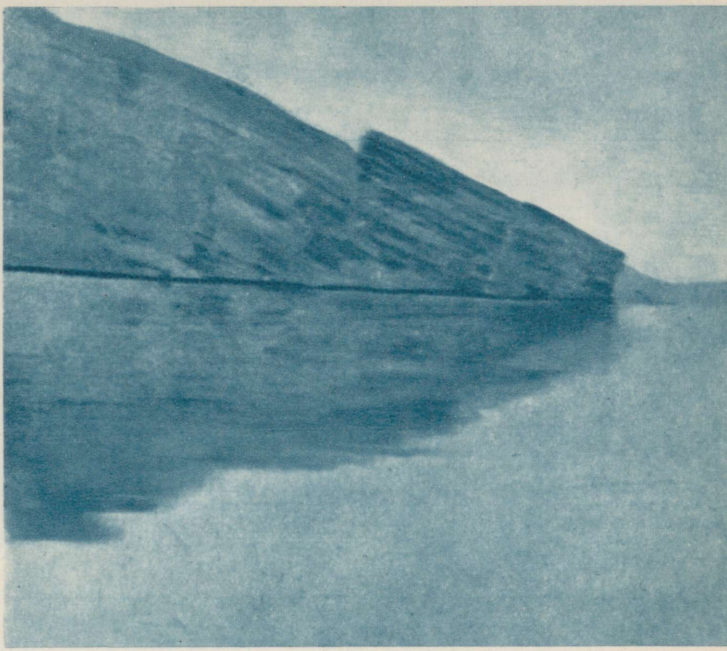

Armas külaline.
(11. augustil 1895)

Meie ühemehekajakid.
(Flora neeme juures 1896. aasta juulis

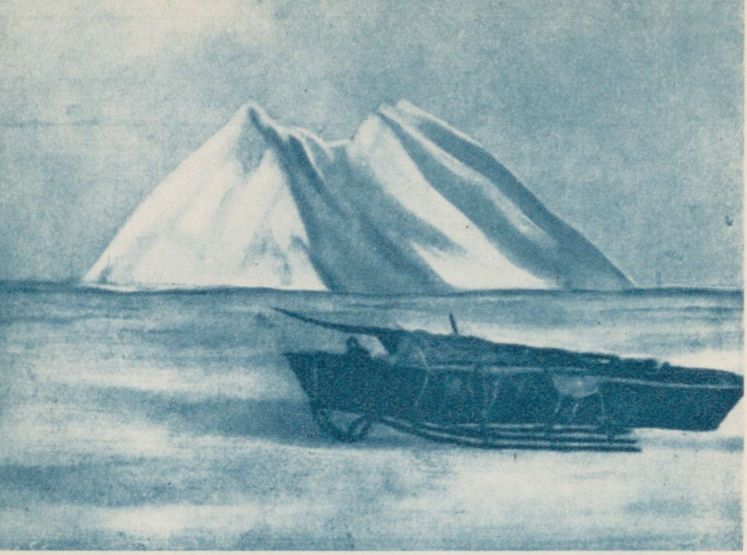

Jäämägi. (15. augustil 1895)

Meie esimene peatuskoht paljal maal
(Houeni saarel, 16. augustil 1895)

Vaade Felderi neemelt põhja poole.
(16. augustil 1895)

Pikkamööda rühkisime maa poole.

Purjetamine. (25. augustil 1895)

Meie peatuskoht.
(25.–26. augustil 1895)

„Äkki kerkis tohutu pea uuesti üle jääserva." (24. septembril 1895)

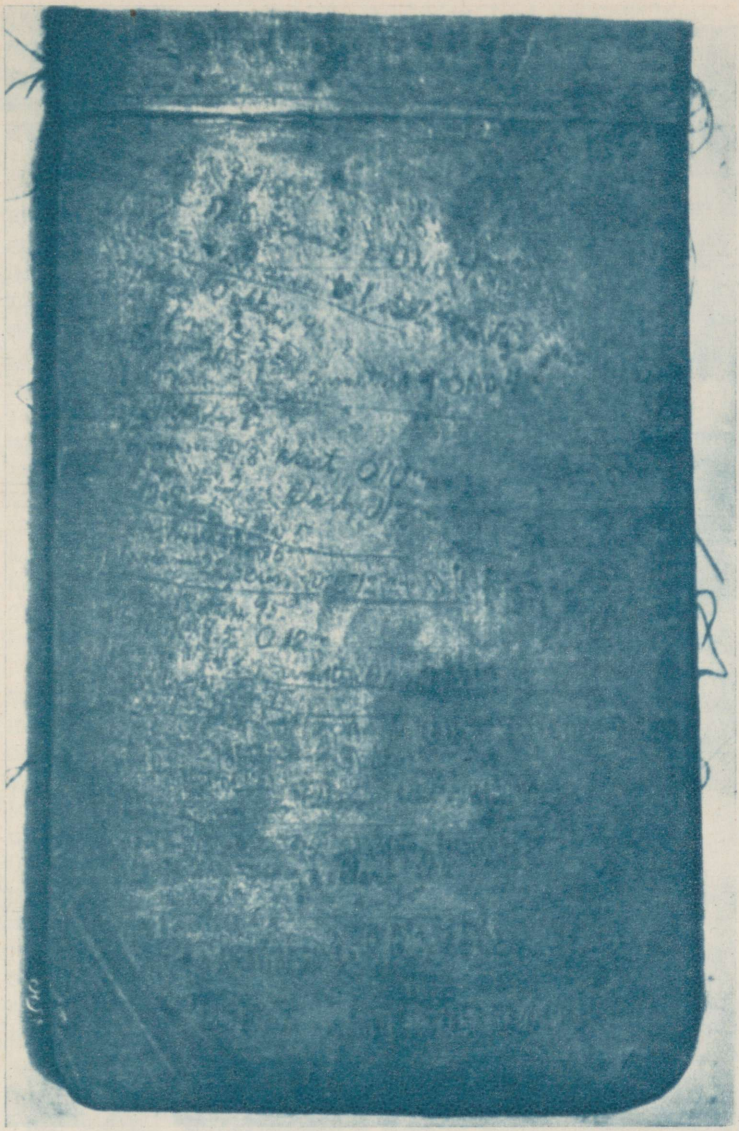

Päeviku lehekülg.
(1895. a. oktoobris)

Meie talveonn. (1895. a. vana-aasta õhtul)

ja hülgeliha lõike, karukeele lõike ja kartuleid (see oli meil eelviimane kord kartuleid süüa — olime neid selle peo jaoks kaua aega hoidnud). Järgnes *vril-food*'ist, võist ja karurasvas praetud leivaraasudest koosnev dessert ning kõige lõpuks tükk šokolaadi.»

Maa näis nii lähedal olevat, et meie arvates ei võinud kesta kuigi kaua, kuni me sinna jõuame — igatahes mitte kauem kui järgmise õhtuni. Johansen oli koguni kindel, et jõuame varemgi. Tegelikult aga toimus see alles kolmeteistkümne päeva pärast, mille kestel meil tuli ajujääl päev päeva järel ikka ühesugust vaeva näha. 25. juulil ma kirjutasin: «Kui me eile õhtul udu pärast peatuma jäime, oli meil tunne, et oleme üsna maa lähedale jõudnud. Kui me täna telgist väljusime, oli ere päikesepaiste, ja esimene asi, mis Johansen mulle keetmiseks vett tooma minnes tegi, oli loomulikult lähimale jääkuhjatisele ronida ja sealt maad vaadata. Jah, ta oli otse meie ees, ja Johansen arvab, et jõuame sinna kindlasti juba enne õhtut.» Samal päeval silmasin meist lääne pool (S 60° W kompassikurss) ka uut maad. See oli korrapärane kilbikujuline kumerus ja sarnanes eelmise maaga; ta ei kerkinud kuigi kõrgele üle horisondi ja näis olevat kaugel.*

Tõttasime üle lõhede ja kuhjunud jää edasi, kuidas aga suutsime, ent ei jõudnud päeva jooksul kuigi kaugele ja maa ei paistnud palju lähemal olevat. Ehkki püüdsime endale sisendada, et ta kerkib järjest kõrgemale, oli ta vaadates tegelikult ikka ühesugune. Laupäeval, 27. juulil tundus mulle, nagu oleksin ma isegi pisut kahtlema hakanud, kas me tegelikult temast eemale ei kandu. Päevik ütleb: «Parajasti kui me eile teele asusime, hakkas tuul puhuma SSW-st (kompassikurss) ja muutus päeva jooksul üha tugevamaks. Õhu järgi võis hõlpsasti näha, et ta ajas jääd maast eemale ja ranna äärde tekkis vaba vee riba, eriti maa idaküljel. Kui ma eile õhtul ühele jääkuhjatisele ronisin, nägin silmapiiril maa lähedal musta riba. Tuli jälle kiiker lagedale tuua, ja siis selgus, et nõnda see oligi: kogu maa ulatuses kulges läände jää- või liustikuserv ja selle ees oli ilmselt lai lahvandus, otsustades tumeda udurünka järgi, mis selle kohal hõljus. See ei paistnud kuigi kaugel olevat ja ma arvan, et peaksime juba täna sinna

* Hiljem selgus, et see oli vist Kroonprints Rudolfi maa.

jõudma, kui jää vähegi lubab. Öösel tuul püsis, kuid nüüd on ta vaikinud ja ilm on päikesepaisteline.

Püüame endale oma uues villastest tekkidest valmistatud kotis igal võimalikul viisil mõnusat magamisaset korraldada; oleme katsunud magada paljal jääl, suuskadel ja täna öösel jälle paljal jääl; kuid kõva on selline ase ja vist kunagi ei tule aega, mil seal hea oleks. Kui oled märg, siis on vahel ka pisut külm; aga seda rohkem oskame siis ka hinnata head ning sooja voodit, kui selle viimaks saame.»

«Teisipäeval, 30. juulil. Uskumatult aeglaselt ronime edasi, kuid maale lähemale jõuame sellegipoolest.* Et meil ka igasuguseid takistusi ette peab tulema: nüüd on mul ristluud nii haigeks jäänud (lendva?), et eile suutsin vaid kogu oma tahtejõudu kokku võttes edasi komberdada; pisut raskemates kohtades pidi Johansen aitama mul kelku vedada. Valud algasid üleeile ja päevateekonna lõpu poole pidi tema minu asemel ees teed otsimas käima. Eile oli märksa halvem. Kuidas on lood täna, see selgub alles siis, kui hakkan liikuma; mul on hea meel, kuni ma ikka veel edasi pääsen, ehkki otsatu kannatuse hinnaga.

Eile hommikul kella kolme paiku pidime vihma tõttu peatuma ja laagrisse jääma, olles kõigest üheksa tundi teel olnud; kuid enne, kui laagriks sobiva koha leidsime ja telki pääsesime, saime läbimärjaks. Terve ööpäeva oleme nüüd siin lamanud, kuna väljas valas vihma, aga kuivemaks ei ole me muutunud. Meie all on veeloigud ja magamiskoti alumine külg on läbi ligunenud. Nüüd on tuul läände pöördunud ja vihm üle jäänud; keetsime putru, sõime hommikust ja kavatseme jälle edasi liikuda. Aga kui taas vihma hakkab sadama, peame küll uuesti peatuse tegema: kuna meil ei ole vahetuseks kuiva pesu ega kuivi riideid, ei tohi me lasta end läbimärjaks saada. Olukord, milles me praegu viibime, on äärmiselt ebamugav: peame magama märgade jalgadega, kusjuures põiad on nagu jääpurikad ja meil ei ole midagi kuiva jalga tõmmata.

Eile nägime neljal korral ühekaupa lendavaid täiskasvanud roosakajakaid, ja kui Johansen täna hommikul vett käis toomas, nägi ta kahte.»**

---

* Tegelikult aga olime temast nüüd küll kaugemal kui enne.

** Mida kaugemale me jõudsime, seda rohkem nägime nüüd iga päev neid tähelepanuväärseid linde.

«Kolmapäeval, 31. juulil. Jää on nii üles küntud ja läbipääsemiseks nii raske, et midagi halvemat ei saa ollagi; kõikjal ebatasasused ja lõhed. Pankade lakkamatust üksteise vastu hõõrdumisest ja rõhumisest jää mureneb ning vesi täitub väikeste jäätükkide ja jääsulbiga. Kajakkidega sõita on seal võimatu ja seepärast tuleb kaua ning hoolega otsida, kuni leiad viimaks mõne kehva ülepääsu. Vahel oleme sunnitud midagi taolist ise tegema, lükates vähemaid jäätükke üksteise kõrvale, või peame kelgud väikesel pangal üle parvetama — see nõuab iga lõhe puhul palju aega ja tööd ning edasipääs on vaevaline.

Ristluudega on lood endiselt kehvad. Johansenil tuli ka eile ees käia ning õhtuti ja hommikuti peab ta mul jalad lahti võtma ja kinni panema, sest ise pole ma võimeline seda tegema. Ta on liigutavalt tähelepanelik ja hoolitseb mu eest, nagu oleksin ma väike laps; kõike, mis tema arvates mulle kergendust võib tuua, teeb ta tasahilju, ilma et mina seda teaksin. Vaeseke, ta peab nüüd kahe mehe eest vaeva nägema ja sealjuures ta võib-olla ei teagi, millega see kõik lõpeb. Muide, täna tunnen end palju paremini ja loodetavasti saan nüüd varsti terveks.»

«Neljapäeval, 1. augustil. Kas võib olla jääd, kust veel raskem oleks läbi pääseda kui sellest siin? Aga edasi me siiski nihkume, nii visalt kui see lähebki, ja seepärast peame vist küll rahul olema. Muide, eile oli meil vaheldukseks väga ilus päikesepaisteline ilm. Kuid mulle näib, et lõunatuul, mis viimasel ajal puhus ja lõhed avas, on meid maast jälle tükk maad eemale ajanud. Oleme ühtlasi kaugele itta sattunud: enam ei näe me seda kõige läänepoolsemat mustade mäetippudega maad, mida me kõige enne märkasime. Näib, et roosakajakate pesitsuspaigad peavad olema siin lähedal: me näeme neid iga päev.

Üks asi siiski rõõmustab mind: mu selg on peaaegu täiesti terve ega takista enam meie edasiliikumist. Ent nüüd on mul ka pisut aimu, mis see tähendaks, kui üks meist tõsiselt haigeks jääks: kardan väga, et meie saatus oleks siis otsustatud.»

«Reedel, 2. augustil. Näib, nagu püüaks kõik meie teele tõkkeid veeretada, et me sellest ajujäást iialgi ei pääseks. Nüüd on mu selg jälle terve; ka jää oli eile soodsam kui enne, nii et sooritasime üsna hea päevateekonna. Kuid seevastu kandsid tuul ning hoovus meid maast eemale ja praegu oleme sellest kaugemal kui varem. Ma kardan, et

nende kahe vaenlase vastu on asjatu võidelda. Oleme ajunud kaugele kagusse, maa põhjatipp jääb meist ligikaudu läände (tõeline kurss) ja me viibime põhjalaiusel umbes 81°36′. Mu ainsaks lootuseks on nüüd, et see triivimine ida poole, maast eemale, lakkab või võtab ehk teise suuna, viies meid jälle maale lähemale. Halb on ka see, et kõigile lõhedele on tekkinud noor jää, mistõttu kajakke kasutada pole peaaegu võimalik. Kui olukord veelgi halvemaks muutub, võib asi kehvaks minna. Seni aga ei jää meil muud üle kui edasi rühkida, nagu iganes suudame. Kui me aga sellegipoolest maast eemale ajume ja jälle ajujäässe satume, siis ... jah siis ...»

«Laupäeval, 3. augustil ... Näeme uskumatut vaeva. Me ei teeks seda mingi hinna eest, kui me ei teaks, et p e a m e edasi pääsema. Mulle näib, et nihkume pagana vähe maale lähemale, kui me talle üldse lähemale jõudnud o l e m e ... Viimastel päevadel pole meil koertele mingit muud toitu anda olnud kui need valgekajakad ja fulmaarid, keda meil õnnestus lasta, ja neid pole olnud rohkem kui paar tükki päevas. Eile sai kumbki koer ainult väikese tüki rasva.»

«Pühapäeval, 4. augustil. Päris meeleheitele viivad need neetud lõhed, kus peame sageli sadu meetreid lausa mööda lumijääd liikuma või ühelt jääkamakalt teisele kargama, vedades enda järel kelku ja kartes kogu aeg, et see vette ümber läheb. Ei puudunud palju, et Johansen ise oleks eile sisse kukkunud, kuid nagu alati lõppes ka seekord kõik hästi. Koerad aga vajuvad alatasa vette ja saavad ühe kümbluse teise järel.»

«Esmaspäeval, 5. augustil. Nii halba jääd kui eile pole meil veel kunagi olnud, kuid ikkagi jõudsime natuke maad edasi. Peale selle elasime üle kaks rõõmustavat sündmust: esiteks ei söönud karu Johansenit ära ja teiseks silmasime ranna ääres liustiku serva lähedal vaba vett.

Teele asusime eile hommikul umbes kella 7 paiku ja sattusime jääle, mis oma metsikuselt ületas iseenese. Näis, nagu oleks mõni hiid määratu suuri jäärahne läbisegi kokku loopinud ja nende vahele sügavat lumelörtsi puistanud, mille all oli vesi ja millesse sa puusadeni sisse vajusid. Ka oli jäärahnude vahel alalõpmata sügavaid veelompe. Tuli vaevaliselt otsekui üle mägede ja läbi orgude ronida, ühest rahnust ja seljandikust alla, teisest üles; nende vahel aga olid sügavad kuristikud; kuskil

polnud niigi palju tasast maad, et oleks saanud telgi üles seada — ja nõnda kogu aeg. Kõigele pani aga krooni pähe niivõrd paks udu, et nägime vaevalt saja sammu võrra enese ette. Ääretu vaeva järel jõudsime viimaks lõhe äärde, millest otsustasime kajakkidega üle sõita. Puhastanud lõhe serva kirmest ja jäätükkidest, vedasin oma kelgu kohale ja hoidsin seda parajasti vette libisemast, kui selja tagant kuuldus äkki kära ning müra, ja Johansen, kes oli äsja eemaldunud, et oma kelku minu oma kõrvale tuua*, hüüdis: «Võtke püss!» Pöördusin ümber ja nägin suurt karu talle kallale tungivat — ta kukkus selili. Tahtsin haarata püssi, mis oli katte sees ja lebas minu kajaki ninas, kuid samal hetkel libises kajakk vette. Mu esimeseks mõtteks oli kajakki karata ja sealt tulistada; kuid otsekohe mõistsin, et see oleks riskantne, ja hakkasin nii kiiresti kui suutsin kajakki kõrgele jääservale tagasi tirima. Kuid raske lasti pärast polnud seda kerge teha. Põlvili maas sikutasin kõigest jõust ja püüdsin kõhuli tekile laskudes püssi kätte saada. Vaadata, mis toimub mu selja taga, polnud aega. Siis kuulsin Johansenit rahulikult lausuvat: «Nüüd peate küll ruttama, muidu jääte hiljaks.» Jajah, pean ruttama! Viimaks ulatus mu käsi püssi pärani. Rebisin püssi katte seest välja, pöördusin istuli ümber ja tõmbasin haavliraua kuke kiiruga vinna. Karu aga oli minust ainult paari sammu kaugusel, valmistudes mu koera Kaifast «paitama». Teise kuke vinnatõmbamisega ei võinud aega raisata — tulistasin, karu sai kogu haavlilaengu kõrva taha ja vajus surnult meie vahele maha.

Ta oli nähtavasti nagu kass vargsi meie järel käinud ja jääkampade varjus lähedale hiilinud, kui me parajasti lõhe ääre puhastamisega ametis olime ja selja tema poole pöörasime. Jälgede järgi võisime näha, kuidas ta otse meie taga kõhuli üle seljandiku oli roomanud ja Johanseni kajaki lähedal jääkuhjatise varjus tema juurde hiilinud. Kui Johansen millelegi mõtlemata ja enese ümber

---

* Tavaliselt sõitsime üle lõhede nõnda, et tõmbasime kajakid ühes kelkudega lõhe äärele teineteise kõrvale, sidusime nad kokku ja tugevdasime troppide alt põiki läbipistetud suuskadega. Niimoodi püsisid nad kõvasti koos. Nii nagu nad olid, ühes nende alla seotud kelkudega, lükkasime kajakid seejärel vette, asusime ise sisse, tirisime koerad järele ja sõitsime lõhest üle. Teisel pool lõhet aga tõmbasime nad jälle veest välja.

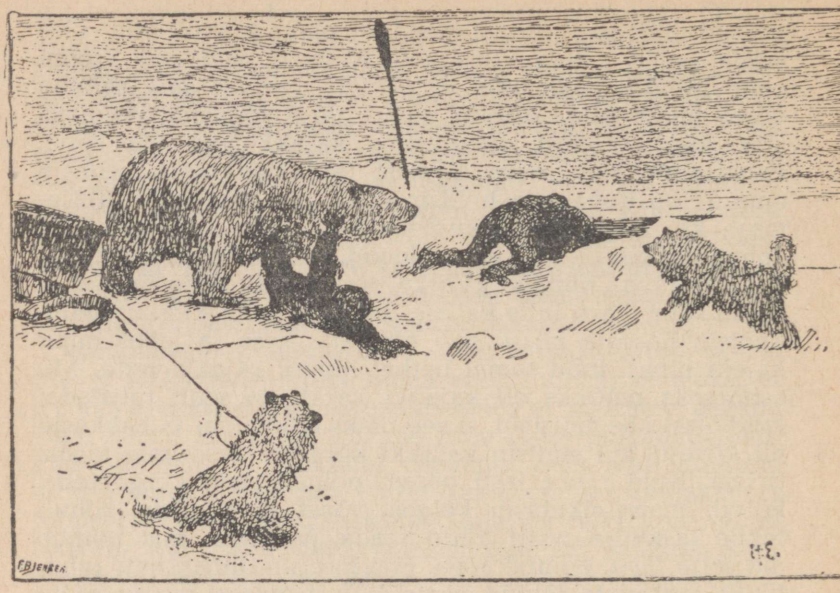

«Nüüd peate küll ruttama...»

vaatamata oma kelgu juurde tagasi läinud ja veoköit võtma kummardunud, märganud ta äkki mingit looma kelgu taga lösutamas. Ta arvanud, et see on Kolakas, aga enne kui ta saanud mahti lähemalt järele vaadata, mispärast see kogu nii suur on, tormanud karu talle kallale ja põrutanud käpaga vastu paremat kõrva, nii et tal silmist tuld löönud ja ta selili lennanud. Ta püüdnud end paljaste kätega kaitsta, kuidas vähegi suutnud: ühe käega saanud ta karul kõrist kinni ja polevat siis enam lahti lasknud, vaid pigistanud seda kõigest jõust läbi karvade. Just siis, kui karu lõuad avanud, kavatsedes tal nähtavasti pead otsast ära hammustada, öelnudki ta need kuldsed sõnad, et ma pean ruttama; kuid karu piilunud kogu aeg minu poole, murdes nähtavasti pead, millega ma seal nii kõvasti ametis olen; äkki aga silmanud ta koeri ja pöördunud nende suunas. Siis lasknud Johansen välkkiirelt karu kõrist lahti ja tal õnnestunud eemale karata, kuna karu andnud Kolakale niisuguse matsu, et see hakanud täiest kõrist ulguma, täpselt nagu siis, kui

ta meie käest naha peale saab. Seejärel saanud ka Kaifas vastu vahtimist. Vahepeal jõudnud Johansen end jalule ajada, ja just siis, kui pauk kajas, õnnestunud tal oma püssi haarata, mille ots kajaki avast välja ulatunud. Ainus kahju, mida karu jõudis teha, oli see, et Johanseni paremalt põselt pisut saasta maha kaapis, mistõttu Johansen käib nüüd ringi, valge jutt põsel. Peale selle oli ta üht tema kätt pisut marrastanud. Ka Kaifasel oli koon kriimustada saanud.

Kohe pärast seda, kui karu oli langenud, märkasime veel kaht mesikäppa, kes natuke maad eemal ühe jäärünka tagant välja vaatasid. Need olid pojad, kes tahtsid vist näha, kuidas emal jaht läheb. Kaks suurt poega. Arvasin, et nüüd, kus meil on liha rohkem kui küllalt, pole mõtet neile aega ja padruneid raisata, aga Johansen väitis, et karupoja liha olevat märksa hõrgem kui vana karu oma; ta laskvat ainult ühe, ütles ta, ja hakkas neile järele minema. Kuid karupojad pistsid põgenema. Natukese aja pärast tulid nad tagasi ja me kuulsime, kuidas nad kaugemal möirgasid, kutsudes ema. Johansen saatis ühele neist kuuli; kuid vahemaa oli liiga suur, mistõttu ta vaid haavas karupoega. Hirmsa möirgamisega panid nad uuesti plagama ja Johansen tormas neile järele. Varsti aga loobus ta tagaajamisest, nähes, et see viib liiga kaugele. Kui me ema tükeldasime, tulid nad jälle teisele poole lõhet tagasi. Kogu aeg, mis me seal olime, käisid nad nüüd meie ümber; nad möirgasid ja ammusid täpselt nagu lehmad, ronisid kõigile kõrgematele jääkuhjatistele meie ümber, seisid seal ja vaatasid meie poole. Kui olime koeri oma saagist hästi ning rikkalikult toitnud ja ka ise hulga toorest liha söönud ning seejärel mõlema kintsu küljest lõigatud liha oma kajakkidesse laadinud, sõitsime viimaks üle lõhe ja liikusime edasi.

Jää oli endiselt halb ja kõigele lisaks sattusime kohe ka mitmele hirmuäratavale lõhele, mis olid üleni täis tihedalt kokkusurutud jääkampu. Mõnes kohas olid niisugused metsikud alad õige laialdased. Juba nende nägemine üksi viis meeleheitele. Kuid me pidime maksku mis maksab edasi pääsema. Keset kogu seda tohuvabohu sattusime haruldaselt paksule vanale jääpangale, millel olid kõrged jääkuhjatised ja nende vahel järved. Ühelt neist kuhjatistest nägingi kiikriga vaadates vaba vett liustiku jalamil. Nüüd ei või maa enam kuigi kaugel olla! Kuid jää

näis ka eespool metsik olevat ja niisuguses olukorras võib isegi lühike teejupp pikaks kujuneda.

Kogu aeg, mil me edasi rühkisime, kuulsime haavatud karupoega meie selja taga möirgavat: tervet seda hääletut jäämaailma täitis tema kibe kaebus inimese julmuse üle. Valus oli seda kuulda; oleks meil aega olnud, oleksime tagasi läinud ja tema jaoks ühe kuuli ohverdanud. Nägime karupoegi minevat sinna, kus lamas nende ema, ja arvasime, et nüüd saime neist lahti; kuid varsti kuulsime neid jälle, ja isegi siit, kuhu me laagrisse jäime, ei ole nad kaugel. Näinud oma ema seal maas lamavat, tulid nad, vaesed loomad, meile nähtavasti jälgi mööda järele.»

«*Kolmapäeval, 7. augustil.* Viimaks oleme siis maa lähedal, viimaks ometi on ajujää ühes kõigi vaevanägemiste ja pingutustega, mida ta põhjustas, seljataga, ja meie ees on vaba vesi, mis ulatub loodetavasti maani. See juhtus eile. Kui me üleeile õhtul telgist välja pugesime, näis meile mõlemale, et oleme vist liustikuservale lähemale jõudnud kui kunagi varem. Uue jõu ja nõrga lootusega veel samal päeval pärale jõuda asusime seepärast teele. Kuid sellegipoolest ei julgenud me veel õieti uskuda, et elul ajujääl on nüüd lõpp. Pärast viis kuud kestnud ekslemist jääl, pärast nii paljusid pettumusi olime liigagi valmis uuteks nurjumisteks. Siiski näis meile, et eespool on jää parem. Ent me polnud veel kuigi kaugele jõudnud, kui sattusime jääsulbiga täidetud laiadele lõhedele ja raskesti läbipääsetavale jääle — mäed, orud ja sügav lumi, kuhu vajusime niueteni sisse, ning selle all vesi: tee oli niisama kehv kui varem. Kuid pärast paari lõhet muutus jää jälle pisut paremaks; tuli ette isegi mõni tasandik. Kui me neid mööda tükk maad edasi olime läinud, torkas silma, et olime liustikuservale palju lähemale jõudnud: see ei võinud enam kuigi kaugel olla. Nüüd tuli meile elu sisse. Õhinal rakendusime taas kelkude ette ning tormasime läbi sügava lume ja vee, üle jääkuhjatiste ja -vallide edasi. Kõik läks nagu lennates. Tihti vajusime küll kaugelt üle nahksääriste sisse, nii et säärised ja kommaagid valgusid vett täis ja igal sammul lirtsus vesi saapasäärtes nagu pumbas üles ja alla, aga me ei teinud sellest väljagi. Mis see meile nüüd enam tähendas — peaasi, et edasi pääsesime! Seejärel jõudsime tasandikele ja liikusime ikka kiiremini ja kiiremini edasi. Kihutasime läbi loikude, nii et vesi pritsis. Jõudsime üha

lähemale, ja tumeda veetaeva järgi enda ees, mis pidevalt kõrgemale kerkis, võisime näha, kuidas me vabale veele lähenesime. Isegi karudele ei pööranud me nüüd enam tähelepanu, kuigi seal näis neid küllalt olevat: ristirästi jooksis niihästi vanu kui ka värskeid karujälgi; jah, sel ajal kui me magasime, oli üks koguni meie telki vaatamas käinud — värskete jälgede järgi võisime näha, kuidas ta oli laveerinud, et meile alltuuleküljelt läheneda. Karu järele polnud meil nüüd enam vajadust — toitu oli meil küllalt. Peatselt paistis liustikuseina äärest vaba vesi ja me kiirendasime sammu. Käies mõtlesin tahtmatult «kümne tuhande» retkele läbi Aasia, kus Ksenofoni sõjamehed pärast aastast võitlust ülekaalukate jõudude vastu ühelt mäelt viimaks merd silmasid ja hüüdsid: «Thalatta! Thalatta!»[1] Võib-olla oli mere nägemine pärast ääretul valgel ajujääl veedetud kuid meile niisama armas.

Viimaks seisin jää äärel ja mu ees oli tume merepind, kus ujusid valged jääpangad. Taamal kerkis vertikaalselt veest liustikumüür. Kõik see oli mässitud süngesse uduloori. Milline määratu rõõm täitis seda nähes südame! Nüüd olid kõik mured seljataga ja meie ees veetee koju, valguse ja rõõmu juurde. Võtsin kübara ja viipasin Johansenile, kes oli minust veidi maha jäänud, ta viipas vastu ja karjus «hurraa». Niisugust sündmust pidi millegagi pühitsema — ja me sõime kumbki tüki šokolaadi.

Kui me nõnda seisime ning vett vaatasime, kerkis otse meie ees vaikselt veest suur hülgepea ja kadus jälle; varsti aga ilmus neid mitu tükki. Nii imelikult rahustav oli näha kogu seda toiduvaru — igal ajal võisime ju mõne neist kätte saada.

Nüüd tuli kajakid meresõiduks valmis seada. Kõige parem oleks olnud muidugi lahus sõita, kuid pikad kelgud tekil oleksid sõudmisel tüliks olnud; neid maha jätta ma aga ei raatsinud — meil võis neid veel hädasti tarvis minna. Esialgu ei jäänud seepärast muud üle, kui kajakid nagu tavaliselt kõrvuti hästi kõvasti kokku siduda, troppide alt läbipistetud suuskadega tugevdada ja siis kelgud põiki peale asetada — üks vööri, teine ahtrisse.

Oli kurb, et me oma kaht viimast koera nüüd enam kaasa ei saanud võtta. Vaevalt meil neid veel tarvis läheb ja nendega oma niigi kitsast tekiruumi koormata oleks liiga tülikas olnud. Nendest lahkumine valmistas meile

* Thalatta (kreeka k.) — meri. *Tõlk.*

mõlemale valu: olime kiindunud neisse viimastesse koertesse, kes meile veel olid jäänud. Vaene Kolakas, ta oli nii liigutavalt kuulekas, ja Kaifas — kui uhkelt ning majesteetlikult oli ta viimse hetkeni astunud! Ustavalt ning kannatlikult olid nad meid kogu retke kestel orjanud, nüüd aga, kui olid ehk tulemas paremad päevad, mil värsket toitu on külluses, pidid nad eluga jumalaga jätma. Tappa neid samal viisil nagu teisi me ei suutnud: me ohverdasime neile kummalegi padruni — Johansen laskis ühe jääkuhjatise taga maha minu koera ja mina tema oma. See oli raske töö.

Seega olime teeleminekuks valmis. Tõeline lust oli istuda kajakkides, lasta neil üle vee tantsida ja kuulda väikeste lainete loksumist vastu parrast: kaks aastat polnud me enda ees nii avarat veevälja näinud. Me polnud veel kuigi kaua sõudnud, kui leidsime, et tuul on hea. Otsustasime seda kasutada ja seadsime parvele purje üles. Mugavalt libisesime nüüd maa poole, mida nii kaua olime ihalenud. Milline vahe sellega võrreldes, kui pidime raskesti läbipääsetaval jääl toll-tollilt, jalg-jalalt edasi tungima! Lühikest aega oli udu maad meie eest varjanud, kuid peatselt see hajus ja jäämüür kõrgus otse meie ees. Ühtlasi murdis ka päike läbi ja ma ei mäleta, et oleksin kunagi ilusamat hommikut üle elanud. Varsti olimegi liustiku ääres ja pidime purje maha võtma, et piki jäämüüri, mis oli oma 50 kuni 60 jalga kõrge ja tegi igasuguse maabumise võimatuks, lääne poole sõuda.

Liustik näis väga vähe edasi nihkuvat: jalamil oli vesi teda altpoolt sügavalt uuristanud ja mingit varisemise või pragunemise müra, nagu see suurtel liustikel on tavaline, polnud kuulda. Ka oli ta pealt üsna tasane ja ma ei näinud seal ühtki pragu. Kogu müüri ulatuses võis näha aastakihte ja need olid haruldaselt selged.

Peatselt märkasime, et tõusuvesi hakkas suure kiirusega piki jäämüüri lääne poole voolama ja kandis meid kiiresti edasi. Kuid telgikohta polnud kerge leida ja viimaks olime sunnitud ühele triivivale jääpangale asuma. Siiski oli tore puhkama heita, teades, et ärgates ei ole vaja ajujääs vaeva nägema hakata.

Täna telgist väljudes nägime, et jää oli meie ümber tihedalt kokku kuhjunud. Veel praegugi ma ei tea, kuidas me siit välja ja meist lääne pool olevasse vabasse vette pääseme.»

VIII

PIKI RANNIKUT

«*Neljapäeval, 8. augustil.* Kui olime kelgud üle mõningate jääpankade vedanud, tulime eile üsna kerge vaevaga jälle vaba vee äärde välja. Jõudnud jääservale, valmistasime kumbki endale uue aeru — labad tegime murdunud suusast ja sidusime nad oma suusakeppide külge. Need olid palju paremad kui pisut kohmakad pikkadele bambuskeppidele seotud purjeriidest labaga aerud. Mul oli kange tahtmine ka kelkudel tükid otsast ära lõigata, et nad poole väiksemaks jääksid kui seni; siis oleks meil võimalik neid kajakkide ahtritekile paigutada ja kumbki meist saaks omaette sõuda. Endastki mõista jõuaksime sel kombel palju kiiremini edasi kui kokkuseotud parvel sõudes. Siiski kahtlesin, kas maksab seda teha. Sõiduvesi näis küll kõikjal ees soodsana, kuid udu tõttu ei näinud me kuigi kaugele ega teadnud midagi sellest maast ja rannikust, mille äärde olime jõudnud: kelke võis väga hästi veel tarvis minna. Seepärast asusime nagu varemgi teele oma topeltkajakis, kelgud vööris ja ahtris põiki üle teki.

Ilm läks varsti pisut selgemaks ja tuul vaikis täielikult, nii et veepind, millel siin-seal ujus jäätükke ja üksikuid panku, laius meie ees otsekui suur peegel. See oli imeilus pilt, ja tore oli mugavalt istuda kergetes sõidukites, ilma igasuguse pingutuseta mööda veepinda libisedes. Äkki kerkis meie ees veest hüljes, ning vahetpidamata lendas meie kohal valgekajakaid, fulmaare ja kolmvarvaskajakaid. Nägime ka väikealke, mõnd roosakajakat ja paari tiiru. Siin pole puudust elusolendeist — ega ka toidust, kui meil seda tarvis läheb.

Mida kaugemale me piki jäämüüri jõudsime, seda laiemaks vaba vee riba muutus. Kuid ilm ei tahtnud kuidagi

selgemaks minna, et oleksime pisutki võinud maad näha. Ikka endiselt varjas seda kangekaelne udu.

Meie kurss oli alguses W-ten-N (kompassi järgi); kuid rannajoon pöördus üha rohkem edelasse ja faarvaater laienes peatselt suureks edela poole ulatuvaks mereks. NNW-st hakkas pisut tuult tõusma ja tekkis üsna tugev lainetus, mis polnud meile selles topeltpaadis kuigi mõnus, sest kajakkide vahelt lõi vesi üles ja pritsis meid vähehaaval märjaks. Kui me õhtul kinnisjääl randusime ja telgi üles lõime, hakkas parajasti vihma tibutama ja me leidsime, et olime üsna õigel ajal ulualla jõudnud.»

«Reedel, 9. augustil. Eile hommikul tuli meil jällegi kelke koos kajakkidega üle jää vedada, mida öö jooksul üsna rohkesti meie asukoha ette kokku oli ajunud. Kui me sellega parajasti ametis olime, tulin toime niisuguse asjaga, et sulpsatasin vette ning sain märjaks. Suure vaevaga pääsesime sealt viimaks läbi ja jõudsime vabasse vette. Kuid natukese aja pärast oli tee jälle kinni ja meil tuli kelke taas üle mitme jääpanga vedada. Sealtpeale aga oli meil päev otsa väga hea veetee. Puhus loodetuul ja see oli jää kokku ajanud. Oli õnn, et me juba nii kaugele olime jõudnud, sest õhu järgi otsustades näis veetee meie taga üsna kehv olevat. Maa kohal rippus, tõsi küll, ikka veel udu, mistõttu me ei näinud kuigi palju. Sedamööda kuidas me edasi jõudsime, võisime kursi järjest rohkem lõuna poole võtta; tuul jäi nüüd niivõrd ahtrisse, et kella ühe paiku osutus võimalikuks purje üles seada; sealtpeale sõitsime kogu päeva purjega, kuni me eile õhtul peatuma jäime; ainult kord tuli meil purjetamine katkestada, kui pidime siit põhja pool mööda aerutama ühest jääneemest, mille ümber hoovus oli nii käre, et me vaevu suutsime vastuvoolu sõuda; alles pärast seda, kui olime hulk aega vaeva näinud, jõudsime sealt mööda.

Udu tõttu oleme seda maad, mille rannikut pidi me seni oleme sõitnud, õige vähe näha saanud, aga niipalju kui ma võin otsustada, koosneb ta saartest. Kõige enne suur, üleni liustikuga kaetud saar, siis sellest lääne pool teine, väiksem, millel on need kaks musta mäetippu, mis esimeste maa kuulutajatena meie tähelepanu köitsid; sealt edasi on sügav, paksu kinnisjääga täidetud fjord või väin; seejärel tuleb väike madal neem või pigemini vist küll saar; sellest lõuna pool me praegu peatumegi. Tähelepanu väärib rannaäärne kinnisjää. Ta on erakordselt paks

ning künklik ja näib olevat moodustunud tohututest rahnudest, mis osaliselt igatahes peavad pärit olema liustikust. Võib-olla on siin toimunud ka võimsaid jää surumisi vastu randa ja need ongi merejää koos liustiku küljest murdunud lahmakatega niimoodi üles kuhjanud; hiljem külmus see kõik ühiseks massiks. Siit põhja pool selle käreda vooluga neeme juures oli ka üsna suur jäämägi. Siin, kus me praegu peatume, on üldiselt üsna tasane fjordijää, mis ulatub meie läheduses asuvast madalast saarest ühe suurema, meist lõuna pool asuva saareni.

See maa tundub mulle järjest mõistatuslikumana ja ma ei saa enam üldse aru, kus me õieti viibime. Mulle näib väga imelikuna, et rannik käändub kogu aeg lõuna, aga mitte lääne poole. Kõige hõlpsam oleks seletada seda oletusega, et me viibime Franz Josephi maa lääneranniku; kuid selleks näib mulle magnetiline deklinatsioon liiga suur olevat; ühtlasi ei oska ma ka seda millegagi seletada, et siin on nii palju roosakajakaid, kuna Teravmägedel, mis sel juhul ei võiks ju kuigi kaugel olla, ei ole päris kindlalt veel ühtegi nähtud. Eile nägime jälle mitut roosakajakat; neid on siin peaaegu niisama palju kui muid kajakaliike.

«Laupäeval, 10. augustil. Eile käisime sellel väikesel saarel, mille lähedal oli meie peatuskoht. See on kaetud liustikuga, mis otsekui korrapärase kilbina kummub üle kogu saare, laugjalt alanedes igasse külge; kallak on niivõrd väike, et sinna mahapandud suusad ei libisenud alla. Liustiku harjalt avanes üsna avar vaade, ja kuna udu parajasti pisut hõrenes, võisime päris hästi näha endi ümber asuvaid maid. Nüüd oli selgesti näha, et need, millest me seni mööda olime tulnud, olid kõik saared. Esimene oli kõige suurem. Teisel, millel asusid need kaks mäetippu, nägime piki looderannikut ka riba paljast maad — võib-olla seal pesitsesidki roosakajakad? Ka see saar, mis oli meist lõuna pool, paistis suur ja peale selle üleni liustikuga kaetud olevat.* Saarte vahel, samuti ka kagus ja idas, nii kaugele kui meie pilk ulatus, oli täiesti sile fjordijää; kuid maad polnud selles suunas näha. Ühtki

---

* Esimese saare nimetasin ma Eva, teise Livi ja selle väikese, millel me olime käinud, Adelaide'i saareks. Neljandat, meist lõuna pool asuvat saart oli vist juba Payer näinud ja ristinud ta Freedeni saareks. Kogu saarterühmale andsin ma nimetuse Valge maa.[1]

jäämäge siin ei olnud; hiljem see-eest nägime paari jäämäge meist lõuna pool asuva saare lõunaküljel.

Liustik, mis kattis meie poolt külastatud väikest saart, läks märkamatult üle fjordijääks; üksnes mõned väheldased piki randa kulgevad praod näitasid, kus saar algas. Eriti suurt jää tõusmist ja vajumist loodete tõttu ei või siin järelikult olla, sest siis peaksid need praod olema palju suuremad. See on siiski imelik, sest tõusuvesi voolas siin käredalt nagu jõgi. Saare läänekülje liustiku ees oli suurtest jääkampadest ja lumest koosnev vall, mis arvatavasti oli moodustunud liustiku küljest murdunud rahnudest ja merejääst. Loomult oli ta samasugune kui see paks kinnisjää, mis põhja pool piki maad kulges. Ühtlase kallakuna toimus üleminek sellelt vallilt otse liustikule.

Kella kolme paiku pärast lõunat jätkasime viimaks teekonda vabas vees ja sõitsime purjega peaaegu kella kaheksani õhtul. Siis sulges meie tee tasane jääväli, millest meil tuli kelgud üle vedada, et teisel pool paistvasse vabasse vette pääseda. Kuid sealgi näis tee kinni olevat, ja kuna ka hoovus oli vastu, jäime laagrisse.»

10. augustil tuli meil seega vaheldumisi kord vabas vees sõita, kord kelke üle jää vedada, pidades kurssi edelasse. Kui me jälle heasse sõiduvette olime jõudnud, möödusime trobikonnast merihobudest, kes ühel jääpangal lesisid. Oli kahtlemata tore näha nii palju toitu ühes kohas koos; «kuid me ei teinud neist väljagi: esialgu on meil liha ja rasva küllaldaselt. Pärast lõunat sattusime udus sügavasse abajasse kinnisjääs ja pidime tagasi pöörduma, mis võttis meilt hulga aega. Olime nüüd sunnitud piki osalt paksu ning ebatasase jää äärt sõites rohkem lääne poole hoiduma; kuid käre hoovus oli vastu ja noor jää, mis meie sõidu ajal järjest tugevamaks läks, hakkas juba niivõrd paksuks muutuma, et kajakid ei pääsenud enam läbi — vaikse ning külma ilmaga ja kogu aeg sadava peenikese lume tõttu polnud jää moodustumine päeva jooksul hetkekski katkenud. Seepärast pidime siirduma jääle ja kuni kella kümneni õhtul jätkasime teekonda jalgsi.

Karujälgi, niihästi värskeid kui ka vanu, läheb siin igas suunas — neid on jätnud niihästi vanad üksikult liikuvad isakarud kui ka koos poegadega käivad emakarud. Näib, nagu oleks neil mingi suur kogunemine olnud või nagu oleksid nad suures karjas edasi-tagasi sõelunud.

Veel kunagi ei ole ma ühes kohas nii palju karujälgi näinud.

Kindlasti oleme täna paar, võib-olla isegi kolm miili seljataha jätnud; aga sellegipoolest on meie edasiliikumine liiga aeglane, kui tahame veel sel aastal Teravmägedele jõuda, ja alatasa tuleb mul mõte, kas me siiski ei peaks oma kelgud lühemaks tegema, et kumbki meist võiks oma kajakiga eraldi sõita. Kuid see noor jää, mis päev-päevalt paksemaks muutub, ja viimastel päevadel püsinud 6-kraadine külm hoiavad mind tagasi. On's talv ehk juba ukse ees? Sel juhul võib meil ju kelke hädasti tarvis minna.

Imelik on niimoodi udus liikuda, nagu meie seda teeme, ilma et me palju rohkem kui ühe kilomeetri kaugusele enda ette näeksime. Meil pole aimugi, kuhu tee meid viib. Leitud maa on juba seljataha jäänud. Kogu aeg ootame selget ilma, et võiksime näha, mis suunas eespool maa asub; sest maa peab siin kusagil olema — see tasane vahedeta jää peab ju ometi mingi maaga ühenduses olema. Kuid näib, et ilm ei taha ega taha selgeks minna. Lakkamatu udu. Peame siis leppima sellega, mis on.»

Tükk maad jääd mööda edasi rühkinud, jõudsime järgmisel päeval (11. augustil) jällegi vabasse vette, kus võisime umbes neli-viis tundi sõudes edasi liikuda. Olin just ühele jääkuhjatisele roninud, et vaadata, missugune on tee eespool, kui äkki ilmus mu kõrval veest hiiglasuur koletu merihobu. Veepinnal õõtsudes hakkas ta puhkima ja jõllitas meile otsa; meie aga ei teinud temast väljagi, vaid istusime oma kajakkidesse ja sõitsime edasi. Järsku ilmus ta jälle otse meie kõrval veest, tõusis kõrgele üles, puristas nii, et õhk vappus, ja ähvardas oma pikad kihvad meie haprast sõidukist läbi lüüa. Silmapilkselt haarasime püssid, kuid samal hetkel kadus koletis vette, et teisel pool kajakke jälle välja ilmuda ja sama ähvardust korrata. Ütlesin Johansenile, et kui elukas kavatseb meid rünnata, peame talle ühe kuuli ohverdama. Mitu korda ilmus ta veest ja kadus jälle; nägime, kuidas ta vees küljeli kiiresti kajaki alla ujus, ning kartes, et ta kihvad kajaki põhja puurib, pistsime aerud sügavale vette ja hirmutasime ta eemale. Siis ilmus ta äkki jälle otse Johanseni kõrvale, veel raevukamana kui enne. Johansen saatis talle laengu vastu vahtimist; merihobu möiratas koledasti, pöördus ümber ja kadus, kuna veri vett mööda laiali val-

gus. Sõudsime kõigest jõust, mõistes, et lasul võivad ohtlikud tagajärjed olla, kuid rahustusime, kuuldes merihobu kaugel meie taga samas kohas kus enne veest ilmuvat.

Sõudsime edasi ja olime kogu loo juba ammugi unustanud, kui nägin äkki Johansenit õhku kerkivat ja tundsin, et tema kajakk sai altpoolt võimsa hoobi. Taipamata, mis see võis olla, vaatasin ringi, kas läheduses ei ole ehk mõni jäärüngas ümber käändunud ja vastu kajaki põhja löönud, kuid samal hetkel kerkis mu kõrval veest merihobu. Haarasin püssi, ja kuna elukas ei pööranud pead nii, et oleksin võinud sihtida kõige õrnemasse kohta kõrva taga, pidin saatma talle kuuli keset otsmikku — aega polnud kaotada. Õnneks sellest piisas: ta jäi surnult vette hulpima. Kui olime läbi paksu naha tema selga suure vaevaga augu teinud ning sealt endale mõne riba rasva ja liha lõiganud, sõitsime edasi.

Kella seitsmeks õhtul oli tõusuvesi suunda muutnud ja hoovus surus jäälõhe kinni. Vaba vett polnud enam leida. Selle asemel et jääd mööda jalgsi edasi minna, otsustasime oodata, kuni lõhe järgmisel päeval voolu suuna muutumisega jälle avaneb, ja vahepeal kelgud lühemaks teha ning peale selle head topeltmõlad valmistada, et võiksime nende abil suuremat kiirust saavutada ja sel päevaajal, kui lõhe on lahti, kumbki omas kajakis kiiresti edasi sõuda. Öösel, kui me selle tööga ametis olime, läks ilm viimaks selgeks ja me nägime, et lõunas ja läänes, SO-st kuni WNW-ni (kompassikurss), laiub meie ees kogu ulatuses maa. See näis koosnevat reast suurematest ja vähematest saartest, mille vahel olid väinad. Enamalt jaolt olid nad liustikega kaetud, ainult siin-seal kerkis esile järske musti kaljuseinu.[2] Oli rõõmustav korraga nii palju maad näha. Aga kus me olime? Sellele küsimusele näis olevat veelgi raskem vastata kui varem. Kas oleme lõppude lõpuks ikkagi Franz Josephi maa idarannikule sattunud? See on kõige tõenäolisem. Kuid sel juhul oleme kaldunud kaugele itta ja meil on ees veel pikk rännak lääne poole, enne kui jõuame Fligely neemele Kroonprints Rudolfi maal. Vahepeal jätkasime usinasti tööd; aga kui udu järjest hõrenes ja maa selgemini paistma hakkas, pidime ikka ja jälle läheduses olevale jäärünkale ronima, et seda maad vaadelda ja nende lahendamatute mõistatuste üle pead murda. Alles kell pool seitse 12. augusti hommikul pugesime viimaks magamiskotti.»

«Teisipäeval, 13. augustil. Maganud mõne tunni, tõusime eile enne lõunat üles; sest selleks ajaks oli vool jälle suunda muutnud ja jääs oli suur lai lõhe. Kumbki eraldi oma kajakis, jõudsime nüüd kiiresti edasi; aga ühe miili järel lõhe lõppes ja me pidime taas jääle ronima. Pidasime kõige targemaks oodata ja vaadata, kas eespool jälle mõni lõhe ei avane, kui vool järgmine kord suunda muudab. Kui ei, siis peame oma lühikestele kelkudele uued puust aisad tegema ja neid jääd mööda selle maa sisse suunduva väina poole vedama, mida ma näen umbkaudu WNW-s (tõeline kurss) ja Payeri kaardi järgi pean Rawlinsoni väinaks.

Lõhe ei avanenud ja me pidimegi kelke vedama hakkama.»

«Kolmapäeval, 14. augustil. Läksime üle mitme jääpanga ja sõitsime üle lõhede ning jõudsime siis viimaks jälle vabasse vette, mis laius lääne suunas; peatselt aga ahenes vaba vee riba uuesti ja me olime sunnitud peatuma. Öösel on valgekajakad õige jultunud olnud: nad on varastanud pekitüki, mis seisis telgi seina ääres.»

Järgmistel päevadel pidime edasipääsemiseks rohkesti vaeva nägema — kord sõitsime natuke maad lõhedes, kord pidime uuesti jääle asuma ja kelke üle suuremate või vähemate jääpankade vedama, mis kiires hoovuses üksteise vastu hõõrdusid. Polnud kerge meie lühikeste tõmpide kelkudega kogu sellel raskesti läbipääsetaval jääl edasi tungida, vett aga, kus kajakkidega sõita oleks võinud, leidus üha vähem. Mitu korda tegime peatuse ja jäime ootama, et jää voolu suuna muutumisel avaneb; kuid seda ei juhtunud ja 15. augusti hommikul jätsime igasuguse lootuse, siirdusime kaugemale rannajääle ja hakkasime seda mööda tõsiselt lääne poole selle väina suunas minema, kuhu me nüüd juba mitu päeva olime püüdnud jõuda. Jääpind oli võrdlemisi tasane ja me jõudsime kiiresti edasi. Teel möödusime kinnikülmunud jäämäest, kõrgeimast, mida me seal kandis üldse oleme näinud; tema kõrgust hindasin umbes 50—60 jalale.* Oleksin meeleldi

---

* Seoses sellega, et on kirjutatud õige suurtest jäämägedest, mida Franz Josephi maa ümbruses olevat nähtud, võin vaid niipalju öelda, et kogu oma retke kestel läbi mainitud saarterühma ei kohanud me ühtki seesugust; siin mainitu oli suurim, kuna kõik, mis me nägime, olid Gröönimaa jäämägedega võrreldes ainult väheldased liustike küljest murdunud lahmakad.

tahtnud tema tippu ronida, et ümbruskonnast pisut paremat ülevaadet saada, kuid ta oli liiga järsk ja me ei pääsenud tema külge mööda kaugemale kui ainult ühe kolmandikuni selle kõrgusest.

«Õhtul jõudsime viimaks nende saarte juurde, mille poole me nüüd päevade viisi oleme rühkinud, ja esimest korda kahe aasta kestel toetasime jala paljale maale. Võimatu on sõnul seletada, mis tunne meil oli, kui võisime graniidirahnult graniidirahnule* hüpata ning siis väikeses vaikses nurgakeses rusukallete vahelt sammalt ja lilli leidsime — suuri ilusaid moone *(Papaver nudicaule), Saxifraga nivalis*'eid ja *Stellaria*'id. Selle meie esimese palja maa kohal pidi lehvima norra lipp! Ja pärast seda oli vaja hakata pidusööki valmistama. Meie petrooleum oli juba mitme päeva eest lõppenud — pidime valmistama traanilambi ja sellel toitu keetma. Kui me siis telgis paljal kuival kruusal istusime, maitses pemmikanist ja meie viimastest kartulitest valmistatud lapskois suurepäraselt.

Järjest arusaamatumaks muutub, kus me õieti oleme. Näib, et meist lääne pool on lai väin, aga mis väin see on? Saar, millel me viibime** ja kus me täna öösi» (see on kirjutatud 16. augusti hommikul) «paljal maal oivaliselt magasime, ilma et oleksime jääd ja lund enda all loikudeks sulatanud, on moreenitaoline seljandik; ta kulgeb umbes N—S suunas (kompassikurss) ja koosneb osalt suurtest kivirahnudest, mille vahel, niipalju kui ma aru saan, on üksikuid kindlalt seisvaid mäetippe. Rahnud on osalt ümarjad, kuid jää kriimustusi ma neilt ei leidnud. Kogu saar on vaid vähekese kõrgemal sellest igilumest, mille keskel ta asub ja mis teda ümbritseva merejää poole laugjalt alaneb. Meist lääne pool on teine, kõrgem palja maaga saar, mida me oleme näinud juba mitu päeva; sellel on selgesti eraldatav rannajoon. Põhja pool on kaks väikest laidu ja üks tilluke kaljusaar.***»

---

* Oma päevikus nimetasin ma seda graniidiks, kuid tegelikult oli see vist küll jämedateraline basalt või diabaas. Proovid, mis ma sealt võtsin, on kahjuks kaduma läinud.

** Houeni saar.

*** Need saared ja väikesed laiud peaksid olema samad, millele Payer andis ühise nime Coburgi saared; kuid nende asend üksteise suhtes ei ole tema kaardil õigesti märgitud, sest suurim saar, mille ma nimetasin Torupi saareks, ei asu väiksematest laidudest mitte põhja, vaid lõuna pool.

Nagu juba eespool öeldud (13. augusti ülestähendustes), arvasin ma alguses, et meie ees asuv väin peaks olema Rawlinsoni väin. Nüüd aga näis see võimatuna, sest polnud jälgegi Dove liustikust, mis pidi moodustama selle väina idakalda. Kui asuksime praegu seal, oleksime pidanud tulema põiki üle selle liustiku ja Wilczeki maa: meie liikumine lääne poole oli ju toimunud kindlasti oma pool kraadi Budapesti neemest lõuna pool. Järelikult tundus meile võimatu, et võiksime olla neis piirkonnis. Ilmselt olime sattunud mingile uuele maale Franz Josephi saarterühma lääneosas, nii kaugele läände, et me Payeri poolt avastatud maid üldse polnud näinudki. Aga kas koguni nii kaugele läände, et me ei näinud ka Oscari maad, mis pidi asuma põhjalaiusel 82° ja idapikkusel 52°2'? ...Jah, see oli arusaamatu, kuid — oli siis mingit teist seletust?

«Laupäeval, 17. augustil. Eile oli hea päev. Niipalju kui mul on võimalik otsustada, oleme vabas vees Franz Josephi maa lääneranniku ja meil on jälle lootust tänavu koju jõuda. Eile lõuna paiku läksime oma moreenlaiult jääd mööda lääne pool asuvale kõrgemale saarele. Mina sain varem valmis ja asusin teele veidi enne Johansenit, et seda saart pisut uurida. Mulle järele tulles silmanud Johansen tasasel jääl enesest alltuule karu; vastutuult laveerides tulnud see otse tema poole. Johansen, püss käes, seadnud enese laskevalmis; kuid karu tulnud veel pisut lähemale, jäänud siis seisma, mõelnud natuke aega, teinud äkki täispöörde ja pistnud karugalopis jooksma; varsti olnud ta silmist kadunud.

Saar, kuhu me nüüd jõudsime,* seisab mu silme ees kõige kaunima kohana, mida ma kunagi olen näinud. Ilus tasane valgete merikarpidega rand, vana rannajoon, piki randa kitsas riba selget vett, mille põhjas võis näha tigusid ja merisiilikuid *(Echinus)* ning vees adrukakandeid, kes seal ringi ujusid. Ülal kaljumüüril oli sadu kudrutavaid väikealke ja üsna meie lähedal lendasid elavalt sädistades rõõmsalt kivilt kivile lumelõokesed. Samas tungis ka päike läbi kerge pilvekihi ja kõik kohad olid täis päikesepaistet. Siin oli elu ja paljas, lumeta maa, mitte enam lõputu ajujää. Kõikjal leidus karujälgi ja me nägime ka rebase omi. Otse ranna lähedal merepõhjas nägin terveid

* Torupi saar.

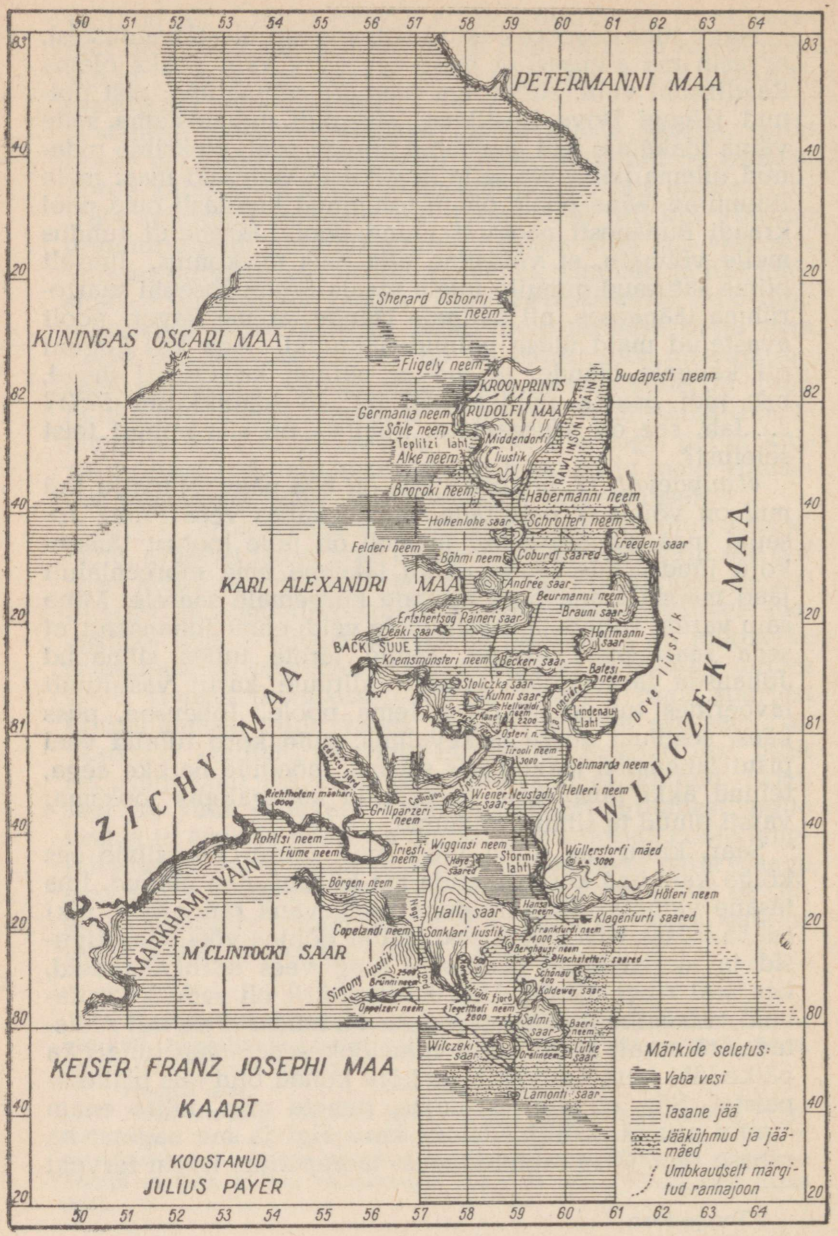
PETERMANNI MAA
KUNINGAS OSCARI MAA
Sherard Osborni neem
Fligely neem
KROONPRINTS
Budapesti neem
Germania neem
RUDOLFI MAA
Söile neem
Teplitzi laht
Middendorfi liustik
Alke neem
RAWLINSONI VÄIN
Broroki neem
Habermanni neem
Hohenlohe saar
Schrotteri neem
Freedeni saar
Felderi neem
Böhmi neem
Coburgi saared
KARL ALEXANDRI MAA
Andree saar
Beurmanni neem
Brauni saar
Ertshertsog Raineri saar
Deaki saar
Hoffmanni saar
BACKI SUUE
Kremsmünsteri neem
Beckeri saar
Batesi neem
Stoliczka saar
Kuhni saar
Hellwaldi neem
Lindenau laht
Dove liustik
ZICHY MAA
WILCZEKI MAA
Tirooli neem
Sehmarda neem
Helleri neem
Richthofeni mäehari
Wiener Neustadti saar
Grillparzeri neem
Rohlfsi neem
Fiume neem
Triesti neem
Wigginsi neem
Stormi laht
Wüllerstorfi mäed
MARKHAMI VÄIN
Börgeni neem
Höferi neem
Halli saar
Klagenfurti saared
Copelandi neem
Sonklari liustik
Frankfurti neem
M'CLINTOCKI SAAR
Simony liustik
Brünni neem
Oppelzeri neem
Tegetthoffi neem
Salmi saar
Baeri neem
Wilczeki saar
Orelineem
Lutke saar
Lamonti saar
KEISER FRANZ JOSEPHI MAA
KAART
KOOSTANUD
JULIUS PAYER
Märkide seletus:
Vaba vesi
Tasane jää
Jääkühmud ja jäämäed
Umbkaudselt märgitud rannajoon

vetikate *(Laminaria* ja *Fucus)* metsi. Siin-seal kaljumüüride ääres oli ilusa roosa lumega* hangi.

Saare põhjarannikul silmasime ühel kaljuterrassil suurt hulka jääkajakaid, kes seal pesitsesid ja koos oma poegadega kaljunukkidel istusid. Loomulikult tuli meil kange tahtmine sinna üles ronida ja seda haruldast perekonnaelu pildistada. Ülal kõrgel kaljul seistes võisime näha kaugele üle ajujää, kust olime tulnud — valge lagendikuna laius ta meie all ja kadus kaugel, kaugel silmapiiri taha. Seal olimegi rännanud ja kusagil triivib seal veel praegugi «Fram» teiste meestega.

Olin kavatsenud päris saare tippu ronida, et paremat väljavaadet saada ja meie praeguse asukohaga seotud mõistatuse lahendusele võib-olla pisut lähemale pääseda. Aga kui saare lääneküljele olime jõudnud, tõusis jälle udu ja varjas tipu; pidime leppima sellega, et läksime mööda nõlvakut natuke maad ülespoole ja vaatasime, mis on läänes. Seal oli lahtine vesi, mis näis päris jäävaba merena; kuid selle ees oli hulk maad jääd, millest meil sinnajõudmiseks oleks tulnud üle minna. Piki randa kulges üsna pikk lõhe. Katsusime seda mööda sõita, kuid lõhe oli kogu ulatuses nii õhukese noore jääga kaetud, et me ei julgenud sellest oma kajakkidega läbi tungida: jää võis neisse niimoodi üsna pea mõne augu lõigata. Natuke maad lõuna pool randusime viimaks, et jääle üle kolida ja seda mööda edasi minna. Ent kui me sellega parajasti ametis olime, ilmus nähtavale üks suur habehüljes teise järel. Nad pistsid oma pea otse meie kõrval veest välja ja vahtisid meile oma suurte silmadega imestades otsa, tegid siis võimsa hüppe, pritsides vett ümberringi, ja kadusid, et teisel pool kajakke jälle esile kerkida. Vahetpidamata hullasid nad meie ümber. Nad puhkisid, sukeldusid, ilmusid uuesti veest ja kukerpallitasid, nii et vesi kees. Oleks üsna kerge olnud neile siin jahti pidada, kui meil seda tarvis oleks olnud. Pärast üsna rohket vaevanägemist olime viimaks jää välisserval. Nii kaugele kui silm ulatus, laius meie ees sinine veepind, ja me arvasime, et edaspidi võime sõita aina sellel. Põhjas oli mingi maa**,

---

* See värv oli tingitud ilusast punasest mikroskoopilisest vetikast, mis kasvab lumel. Paiguti oli lumes ka kuldkollaseid laike, mis kindlasti olid tingitud mingist teisest vetikaliigist.

** Hiljem selgus, et see oli Kroonprints Rudolfi maa.

mille järsud tumedad basaltmüürid püstloodis tõusid merest. Põhja pool nägime üht neeme teise järel merre ulatuvat ja taamal paistis sinakas jääliustik; saare siseosa oli üleni liustikega kaetud. Maa kohal rippuvate pilvede alt paistis riba punast raskemeelselt õõtsuvas meres peegelduvat öötaevast.

Nõnda hakkasime siis piki selle liustiku külge, mis üleni kattis meist lõuna pool asuvat maad, lääne poole sõudma. Mida lähemale me läänes asuvale neemele jõudsime, seda rohkem haaras meid pinevus. Käändub siin maa lõuna poole? Ja kas kaugemal läänes ei ole maad? Arvasime, et see otsustab meie saatuse: sellest oleneb, kas jõuame tänavu koju või peame siia talvitama jääma. Jõudsime piki seda sinist järsku jäämüüri liikudes neemele üha lähemale. Viimaks olime kohal,[3] ja meie süda hüppas rõõmust: rand pöördus edelasse ning läänes oli vesi, aina vesi! Siis silmasime paljast kaljumäge, mis natuke maad eespool liustikust välja ulatus.* See oli kummaline kõrge seljandik, ülalt terav nagu noatera, niivõrd järsk ja terav, et ma polnud midagi säärast kunagi näinud; kogu see seljandik koosnes tumedatest haralistest ja hambulistest basaltsammastest, mistõttu ta sarnanes kammiga. Keset mäge oli õõs; me ronisime sinna, et vaadata, mis on lõuna pool. Ülal õõnes oli tugev tõmbus. Mägi polnud selles kohas kuigi lai. Tema lõunakülg laskus mitmesaja jala kõrguselt püstloodis alla lausikule rannale. Seal seistes kuulsin oma selja tagant äkki kisa. Need olid kaks rebast, kes kisklesid väikealgi pärast, kelle üks neist äsja oli püüdnud. Otse järsaku serval purelesid ning rebisid nad teineteist kõigest jõust küünte ja hammastega. Siis märkasid nad meid vaevalt kümne sammu kaugusel seismas, jätsid kisklemise, vahtisid imestusega meie poole ja hakkasid jooksma ümberringi, silmitsedes meid kord ühelt, kord teiselt poolt. Ühelt kaljunukilt teisele vihisedes lendlesid meie kohal kriiskavalt kisades edasitagasi väikealkide parved. Vesi näis sealt alates piki randa edela poole vaba olevat.

Tuul oli soodus, ja hoolimata väsimusest, otsustasime kasutada juhust: võtta pisut kehakinnitust, seada oma kajakkidele mastid ja purjed üles ning asuda teele. Pur-

* See mägi peaks olema Payeri poolt avastatud Felderi neem. Arvan ta ära tundvat ühe visandi järgi, mille Payer tegi Broroki neemel.

jetasime siis peaaegu hommikuni, kuni tuul täiesti vaikis. Maabusime taas kinnisjää serval ja jäime laagrisse.*

Siin pikutades rõõmustan otsekui laps, mõeldes, et niisiis oleme nüüd tõepoolest Franz Josephi maa läänerannikul, meie ees on vaba vesi ning me ei sõltu enam jääst ja hoovustest.»

«*Kolmapäeval, 24. augustil.* Õnne ja õnnetuse vaheldumine ei lõpe siinses elus vist küll kunagi! Kui ma viimati kirjutasin, olin täis julgust ja lootust, nüüd aga seisame juba seitsmendat ööpäeva olude sunnil paigal: jää on tihedalt vastu randa surutud ja igal pool niivõrd üles kuhjatud, et on võimatu läbi pääseda. Meie ümber pole näha midagi muud kui ainult jäävalle, -kuhjatisi ja muud selletaolist. Meeleolu pole küll veel langenud, aga lootus, lootus peatselt kodus olla — ah, see on juba ammu läinud ja meil on kindel teadmine, et selles ümbruses pika pimeda öö peame veetma.

Ilusa ilmaga asusime oma eelmisest peatuskohast 17. ja 18. augusti vahelisel kesköö l teele. Taevas oli pilves ja päikest polnud näha; kuid kogu põhjapoolne taevaserv lõõmas kõige toredamates värvitoonides, päike kuldas pilvi ja vaikselt unistav meri peegeldas kõiki neid värve. Imeilus öö — meie ees peegelsile merepind, kus polnud ühtki jääkampa, nii kaugele kui silm ulatus, ja mööda seda peeglit libisesid tasastest aerulöökidest aetuna sulinal meie kajakid. See kõik oli nagu gondlisõit Canale Grandel[4] — paremat poleks me osanud tahtagi. Kuid selles vaikuses oli midagi peaaegu rahutukstegevat ja ka baromeeter oli kõvasti langenud. Liikusime kiiresti edasi SSW-s asuva neeme poole, milleni oli minu arvates veel umbes kolm miili.** Mõne tunni pärast silmasime eespool jääd; kuid me mõlemad arvasime, et see on vaid voolust kantav lahtine riba, ja sõudsime rahulikult edasi. Aga mida lähemale me jääribale jõudsime, seda selgemini oli näha, et see on siiski rohkem lausjää ja ulatub kaugele merre. Meie madalatest kajakkidest aga oli raske olukorra kohta õiget ülevaadet saada, seepärast ronisime ühele jääkuhjatisele, et leida koht, kust kõige hõlpsamini läbi pääseb. Kuid see, mida me sealt nägime, polnud kaugeltki rõõmustav. Neeme ees, mille poole me rühkisime,

---

* Brøggeri neeme lähedal.

** Clements Markhami neem.

oli mitu väikest kaugele merre ulatuvat saart ja laidu — küllap need pidasidki kinni jääd, mida oli kõikjal, niihästi nende vahel kui ka neist eemal. Meie läheduses oli jää hõre, eemal aga näis ta õige tihe olevat ja ei maksnud mõeldagi, et sealt võib mere poole läbi pääseda. Ainsaks võimaluseks jäi kinnisjää äärde välja minna: võis ju olla, et piki seda kulgeb vaba vee riba. Teel sinna möödusime jääpangal pikutavast habehülgest, ja kuna meil nii rasv kui ka liha juba lõppema hakkasid, tegin katset teda lasta; aga enne kui me laskekaugusele jõudsime, kadus ta vette.

Kui me mõningate väikeste jäätükkide vahel edasi sõudsime, sai mu kajakk altpoolt äkki võimsa tõuke. Vaatasin imestades ringi: läheduses polnud ma ühtki suuremat jäätükki märganud. Ja neid ei olnudki; kuid vees oli ohtlikum vastane — vaevalt olin jõudnud pilgu merepinnale heita, kui nägin ahtris vee all suurt merihobu; äkki pistis ta pea veest välja ja tõusis üles kõrgele otse Johanseni ees, kes sõitis minu kiiluvees. Kartes, et järgmisel hetkel puurib merihobu oma kihvad tekist läbi, sõudis Johansen kõigest jõust tagasi ja haaras püssi, mis lebas kajaki põhjas. Ka mina tõmbasin oma püssi kähku vutlarist välja. Kuid merihobu kadus norsates jälle vette, sukeldus Johanseni kajaki alla ja ilmus otse selle taga uuesti veepinnale. Nüüd arvas Johansen, et tal on sellest naabrusest juba villand, ja põgenes nii kiiresti kui suutis lähimale jääpangale. Kui olin laskevalmis püssiga natuke aega oodanud, et elukas jälle veepinnale ilmub, järgnesin Johanseni eeskujule. Kuid peaaegu pidin seejuures külma kümbluse saama, mida merihobul polnud õnnestunud mulle valmistada; sest parajasti kui jala jääservale tõstsin, murdus see ja kajakk libises tagasi, kuna mina seisin püsti selle avas, püüdes kõigest jõust tasakaalu hoida, et mitte ümber kukkuda. Kui merihobu oleks mind sel hetkel rünnanud, oleks mul küll tema enese keskkonnas temaga kohtuda tulnud. Viimaks pääsesin siiski jääle. Pikemat aega keerles koletis meie panga ümber, kus me kasutasime aega lõunastamiseks. Merihobu ilmus kord Johanseni, kord minu kajaki juurde. Nägime, kuidas ta vees kajakkide alt läbi ujus — vist oli tal kange tahtmine neid uuesti rünnata. Et temast lahti saada, mõtlesime saata talle kuuli, kuid meil polnud kuigi suurt tahtmist padrunit ohverdada ning pealegi näitas merihobu meile ainult oma koonu ja otsmikku: need aga pole just kõige

paremad märklauad, kui tahad teda üheainsa lasuga surmata. See oli tohutu suur isamorsk. Midagi fantastilist ja eelajaloolist on nende loomade juures. Tahtmatult pidin mõtlema vetevaimule või millelegi selletaolisele, kui ta lebas seal, pea veest väljas, tükk aega järgemööda puhkides ja pruusates ning oma ümmarguste klaasiste silmadega meile otsa jõllitades. Mõnda aega nõnda toiminud, kadus ta niisama ootamatult, nagu oli ilmunud, ja kui me lõunasöögi olime lõpetanud, võisime takistamatult oma teed jätkata, rõõmustades, et seegi kord polnud merihobu kihvad meid ümber ajanud või hävitanud. Kõige imelikum kogu selles loos oli ikkagi see, et merihobu oli ilmunud nii ootamatult, äkki sügavikust esile kerkides. Johansen, tõsi küll, arvab, et veidi enne seda kuulnud ta oma selja tagant tugevat sulpsatust, mille ta arvanud tulevat mõnelt habehülgelt, kuid arvatavasti võis selle tekitada ka merihobu.

Piki kinnisjääd kulgevast vaba vee ribast oli meil vähe rõõmu: see oli üleni kaetud noore jääga, mistõttu me ei pääsenud läbi. Kuna peale selle hakkas SSW-st tõusma ka pisut tuult ja jää surus peale, ei jäänud midagi muud üle, kui asuda jääservale ja oodata, kuni jää hakkab jälle laiali nihkuma. Laotasime magamiskoti jääle, püstitasime selle kohale telgi ja heitsime magama, lootes, et peatselt võime edasi liikuda. Kuid nii hästi siiski ei läinud. Tuul kõvenes, jää suruti järjest rohkem kokku, varsti polnud vaba vett enam kusagil näha ja isegi lahtine meri, kust olime tulnud, oli kadunud. Ühel hoobil haihtusid kõik meie lootused sel aastal koju jõuda. Mõne aja pärast mõistsime, et ei jää midagi muud üle, kui siirduda kaugemale kinnisjääle ja seal aplaagrisse jääda. Katsuda üle selle läbipääsmatu, seninähtust kõige hullema jää edasi tungida polnud mõtet: päeva jooksul ei oleks me kuigi kaugele jõudnud ning kõigist neist jäävallidest ja -kuhjatistest oma lühikeste kelkudega üle ronides oleksime oma kajakid hõlpsasti liiga suurele proovile võinud panna — ja nõnda jäimegi siis sinna paigale, oodates päevast päeva, et tuul järele annab või suunda muudab. Kuid ta lõõtsus lakkamatult, kogu aeg ühest ja samast suunast, ning olukorda ei parandanud ka üsna rohkesti sadanud lumi, mis tegi jää täiesti läbipääsmatuks.

Olukord ei olnud kuigi meeldiv: eespool raske, tihedalt kokkukuhjatud merejää — üksnes jumalad teavad, kas ta

tänavu enam laiali nihkubki —, üsna kaugel meist mingi maa*, mis ei paistnud talvitamiseks põrmugi sobivat, meie ümber läbipääsmatu jää ja leivakott üsna lõpukorral. Nagu mingi Kaanan olid maa lõunarannik ja Eira sadam[5] meil nüüd silma ees! Meile näis, et kui sinna jõuame, on kõik mured läinud: sealt lootsime ju leida Leigh Smithi hüti või vähemalt mõned selle riismed, kus võiksime elada, ja kuna seal on kindlasti palju lahtist vett, arvasime, et seal peaks olema kerge jahisaaki leida. Kahetsesime, et me polnud lasknud mõnda hüljest, kui seda veel hõlpus oli teha. Tol ööl, kui me oma viimasest peatuskohast lahkusime, oli neid üsna rohkesti. Kui Johansen jääserval oma kajakki seadis, ilmunud tema ees veest äkki hülgepea; talle paistnud, et seda hülgeliiki pole ta varem näinud, ja ta kutsus mind. Kuid samas ilmunud veepinnale üks pea teise järel, vaikselt ning hääletult, arvult 10—20 tükki, ja Johansenit ümbritsedes jõllitanud talle oma suurte silmadega otsa. Tal hakanud päris kõhe — tundunud, nagu oleks tegemist mingi kummitusega; siis kadunud hülged niisama hääletult, nagu nad olid tulnudki. Lohutasin teda sellega, et tegemist oli tõepoolest hülgeliigiga, mida me oma retkel varem polnud näinud — need olid noored grööni hülged *(Phoca groenlandica)*. Samal päeval nägime ka hiljem veel mitut nende karja.

Vahepeal veetsime aega nii hästi kui oskasime, peamiselt magamisega. Lamades hommikupoole ööd vastu 22. augustit ja mõeldes, mis meist saab, kui jää peatselt ei hõrene ja meil ei õnnestu endale uut lihatagavara hankida, kuulsin väljast mingit sahinat ja liikumist. Nagu tavaliselt võis see tulla jää kruvimisest, kuid sarnanes siiski rohkem sellega, nagu kõnniks seal keegi. Kargasin püsti. Siis kuulsin otse telgi kõrvalt norskamist. Vaatasin ühest telgiriide august välja, kuid seal polnud midagi; vaatasin välja suurest august vastasseinas — jah, üsna telgi ääres kõndis vägev karu. Samas märkas karu läbi augu ka mind ja sörkis pisut eemale, kuid jäi siis seisma ja hakkas minu poole vahtima. Suure kiiruga haarasin telgiridvalt püssi, pistsin raua läbi augu ja saatsin karule kuuli rindu. Mesikäpp kukkus kummuli, kuid tõusis jälle üles ja komberdas eemale. Saatsin talle teise kuuli ribide

* Hellandi neem.

vahele. Ta tuigerdas veel pisut ja vajus siis meist natuke maad eemal jääkuhjatiste vahele maha. Haruldaselt suur isakaru. Sellega olid meie toidumured esialgu läinud. Tuul aga lõõtsus ikka ühteviisi. Kuna koht, kus me asusime, oli tuule eest halvasti kaitstud ning me olime liiga lähedal jääservale ja -vallile, kus alatasa kruvis, kolisime kaugemale kinnisjääle, kus viibime veel praegugi. Eile öösel käis jälle üks karu meie telgi juures, kuid ei tulnud kaugeltki nii lähedale kui eelmine.

Käisime eile korraks maal* vaatamas, millised väljavaated meil oleksid, kui peaksime siin talvitama. Olin lootnud ranna ligidalt tasasemat jääd leida, kuid mida enam me maale lähenesime, seda metsikumaks jää muutus, ja neeme juures oli ta vastu randa nii kõrgele kuhjatud, et sealt oli peaaegu võimatu läbi pääseda: jääpangad olid otse vastu liustikumüüri kõrgele üles aetud. Ümbruse vaatlemiseks ronisime liustikule. Neemest põhja pool asuva väina[6] suudmest natuke maad edasi näis jää tasasem olevat, sarnanedes rohkem fjordijääga; kuid kuskil ei silmanud me lõhesid, kus oleks võinud hüljestele jahti pidada. Ka sobivat kohta hütile seal ei olnud. Seevastu leidsime neeme lõunaküljelt üsna meeldiva, enam-vähem tasase pinnasega paiga, kus oli pisut rohtu ning onni ehitamiseks küllaldaselt kive ja sammalt. Kuid ka selle koha ees oli jää kõikjal täielikus kaoses vastu randa üles kuhjatud. Veidi tasasem oli jää fjordi või väina pool, mis kagu suunas sügavale maasse lõikus, ja läks seal peatselt üle siledaks fjordijääks; kuid sealgi polnud lõhesid, kus oleks võinud hülgeid leida. Jahipidamiseks ei paistnud seal kuigi häid väljavaateid olevat, kuid me lohutasime ennast sellega, et karujälgi oli seal kõikjal küllaldaselt, nii et karud oleksid küll ainsad, kes meid vajaduse korral toidu ja riietusega varustaksid. Kaljuseintes meie kohal pesitses suurel hulgal väikealke, samuti nagu kõikjal mägedes, kust olime mööda tulnud; seal nägime ka üht rebast. Kivimiks oli jämedateraline basalt; kuid ühes kohas liustiku ääres sattusime kingule, mis koosnes kohedast poolmurenenud savikildast, millest me kivistisi siiski ei leidnud. Siin-seal oli ka üksikuid rahne, millel oli suur sarnasus graniidiga.** Kõikjal piki randa olid liustikud kaetud

* Hellandi neemel.

** Mitmesugustest kivimitest, samuti samblast, samblikest ja muust, mida me sel retkel leidsime, võtsin proove. Kuid talve jooksul tassisid

punase lumega, mis eriti päikesepaistel suurepärast vaatepilti pakkus.

Me mõlemad jõudsime järeldusele, et selles kohas oleks täiesti võimalik talvitada, kuid sellegipärast lootsime, et see on esimene ja ühtlasi ka viimane kord, et me oma jalga seal maale tõstame. Ligipääs sinna oli niivõrd halb, et me kuidagi ei mõistnud, mismoodi oma kelke ja kajakke sinna toimetada.

Täna viimaks tuli suure igatsusega oodatud ilmamuutus: öösel vaibus edelatuul, ja baromeeter, mida ma iga päev asjata olen koputanud, et ta kerkiks, on viimaks ometi vähehaaval tõusma hakanud; ka tuul on hakanud puhuma vastassuunast. Praegu oleneb kõik sellest, kas ta seal püsib ja kas ta on võimeline jääd laiali ajama.»

Nüüd tuleb mu päevikumärkmetes pikk vahe. Talv oli juba ammu käes, kui ma enese jälle kokku võtsin (reedel, 6. detsembril):

«Ometi viimaks katsun täita seda lünka, mis mu päevikusse on tekkinud. Varem oli nii palju tegemist, et ma ei saanud mahti kirjutada; kuid nüüd seda vabandust enam ei ole: me magame peaaegu ööd ja päevad.

Pärast seda kui ma 24. augustil päevikut olin kirjutanud, läksin telgi jaoks sobivamat ning tuule vastu paremini kaitstud kohta otsima, sest tuul oli pöördunud ja puhus nüüd otse telgi peale. Ühtlasi lootsin, et maatuul ajab jää laiali, ja läksin seepärast esmalt vaatama, kas kinnisjää välisserval ei ole näha jää laialivalgumise tundemärke; kuid jääpangad olid niisama tihedalt kokku pressitud, nagu nad kogu aeg olid olnud.

Leidsin telgi jaoks väga hea koha, ja me olime juba ametis sinna ümberkolimisega, kui märkasime äkki, et jää, kus me asusime, oli kaldast lahti rebenenud — meie ja kalda vahel oli juba lai lõhe. Me tahtsime küll meeleldi, et jää avaneks, aga mitte maa poolt, ja nüüd oli tarvis iga hinna eest kinnisjääle tagasi pääseda, et me koos paakjääga merele ei triiviks. Kuid tuul oli õige tugevaks läinud ja näis enam kui kahtlane, kas suudame vastutuult sõuda, ehkki rohkem polnud vaja, kui vaid lõhe ületada. See aga muutus järjest laiemaks. Pidime siiski katset tegema ja hakkasime seepärast piki lõhet

---

rebased selle kollektsiooni laiali ja järelikult sain ma meie talvehütist põhja pool asuvalt alalt ainult väheseid proove koju kaasa tuua.

ida poole minema, kus meie arvates kajakkide vettelaskmiseks pidi olema rohkem tuulevarju. Sinna jõudes aga leidsime, et sealgi pole kerge neid vette saada, kui me ei taha, et nad veega täituksid. Tuul lõõtsus nii tugevasti, et veepiisad lendasid lainete kohal ja vahtu paiskus kaugele jääle. Ei jäänud muud üle kui laagrisse asuda ja paremaid aegu oodata. Rohkem kui kunagi varem vajasime siiski varjulist kohta, et tuul telki puruks ei rebiks; aga nii palju kui me edasi-tagasi käisime ja otsisime, sobivat kohta me ei leidnud. Lõpuks pidime leppima kehva tuulevarjuga ühe jääkuhja taga, millest meie arvates oli siiski küllalt. Me polnud aga veel kaua pikutanudki, kui tuul hakkas telki niisuguse jõuga rebima, et pidasime kõige targemaks ta maha võtta — muidu oleks tuul ta puruks kiskunud. Allalastud telgis võisime nüüd oma kottides rahulikult magada, lastes tuult endi kallal möllata, nii palju kui see iganes tahtis.

Mõne aja pärast ärgates märkasin, et tuul oli tunduvalt nõrgemaks jäänud. Nüüd võisime telgi jälle üles seada. Ronisin välja ilma vaatama ja sain üsna ebameeldiva üllatuse osaliseks, kui nägin, et viibime juba kaugel merel: olime paar miili maast eemale triivinud ning meie ja maa vahel lainetas vaba vesi; maa oli kaugel silmapiiril üsna madalale vajunud. Vahepeal oli ilm siiski märksa paremaks muutunud ja me läksime uuesti jääservale, et katsuda kajakke vette lasta. Kuid see polnud kerge. Tuul oli ikka veel tugev ja laine üsna kõrge. Peale selle oli meie ees palju üksikuid kiiresti liikuvaid jääpanku, mistõttu pidime valvel olema, et nad kajakke puruks ei muljuks. Pärast paari asjatut katset saime viimaks kajakid vette, kuid leidsime otsekohe, et tuul ja lainetus on liiga tugevad: neile vastu sõudes ei oleks meil kuigi palju edu. Ainsaks väljapääsuks oli sõita purjega, kui see võimalikuks osutub. Sõudsime ühe väljaulatuva jäänuki äärde, sidusime kajakid kokku, seadsime masti üles ja siirdusime siis uuesti merele. Peatselt heiskasime ühe oma purjedest ja endi ääretuks rõõmuks nägime, et asi võtab vedu ja pealegi veel üsna hästi. Viimaks ometi võisime öelda hüvasti sellele jääle, kuhu ol me pidanud matma oma lootuse tänavu koju jõuda. Purjetasime ühe tunni teise järel ja kõik läks hästi; kuid siis jäi tuul ühe purje jaoks liiga nõrgaks. Võtsime südame rindu ja seadsime üles topeltpurje. Ent vaevalt oli see tehtud, kui tuul

tugevnes uuesti ja me lendasime nii, et vesi vahutas. Varsti läks asi siiski liiale: lained uhtusid alltuuleküljelt kajakki, mast paindus kartustäratavalt ettepoole ja olukord polnud kuigi meeldiv — oli vaja purjed võimalikult ruttu maha võtta. Panime jälle üles üheainsa purje. Nüüd oli meil tükiks ajaks isu läinud mingeid uusi katseid teha.»

Ühtlase ning hea kiirusega liikusime edasi kogu päeva; nüüd viimaks pidime selle tülika neeme juurde jõudma, mille lähedal me terve nädala olime paigal seisnud ja mille nägemisest meil oli juba villand, kuid alles õhtul pääsesime sealt mööda; nüüd nõrgenes ka tuul niivõrd, et pidime jälle topeltpurje üles tõmbama, aga sellest hoolimata liikusime siiski aeglaselt. Sõitsime piki maad öö läbi, kindla otsusega kasutada tuult nii kaua kui võimalik. Möödusime madalast neemest, mis oli kaetud laugja liustikuga;* sellest mere pool asus hulk saari, mis meie arvates olidki jääd kinni pidanud. Natuke maad edasi sattusime kõrgete basaltmüüride äärde ja seal vaibus tuul täielikult; kuna ka nähtavus oli halb ning meist paremal ja vasakul paistis ähmaselt maad ja saari, mistõttu me ei teadnud, kuhu tüürida, randusime seal, tõmbasime kajakid kaldale, püstitasime telgi ja valmistasime endale head sooja toitu, mis selle teadmise tõttu, et me päeva jooksul tubli töö olime ära teinud, suurepäraselt maitses. Kogu selle aja tegid väikealgid, keda südilt toetasid valgekajakad, kolmvarvas-kajakad, jääkajakad ja ännid, meie pea kohal kaljumüüril kõrvulukustavat kisa. Meie und see siiski ei seganud. Mägi oli imeilus, koosnedes kõige kaunimatest basaltsammastest, mida üldse võib kujutleda; oma pilastrite ja niššidega, mida oli kogu müüri ulatuses, oma lõputute teravikkude ja sakkidega kõigil harjadel meenutas ta Milaano katedraali. Ülalt alla aina sammas samba kõrval, mis jalamil kadusid rusukalletesse.

Kui me järgmisel hommikul telgist väljusime, oli ilm pisut selgemaks läinud ja me võisime paremini näha, kuhu minna. Ida pool meie ees näis sügav lai fjord või

* Kuna see neem peaks olema sama maa, mida Jackson 1895. aasta kevadel kõige põhjapoolsema punktina nägi, pole tal minu kaardil nime. Teine lugu on selle ees olevate saartega, mida ta ei ole täheldanud. Need on minu kaardil märgitud vaid ligikaudselt (Geelmuydeni ja Alexandri saarena), sest ma ei ole kindel ei nende arvus ega täpses asukohas.

väin maa sisemusse tungivat; meie tee läks ilmselt ümber neeme, mis oli teisel pool fjordi meist ligikaudu SSW-s. Selles suunas paistis vesi vaba olevat, kuna maa pool oli kinnisjää ja meres kõikjal ajujää; läbi udu seletasime sealgi mitut saart*. Nagu tavaliselt oli sinna öö jooksul üsna rohkesti jääd ajunud — suuri tasase pinnaga õhukesi panku, mis sulgesid meile tee. Näis, et meil tuleb vabasse vette pääsemiseks ränka vaeva näha. Kuid lugu ei olnud siiski nii hull, nagu olime kartnud, ja me lipsasime lõhest läbi, enne kui see täielikult sulgus. Meie ees oli nüüd täiesti vaba vesi, mis laius kuni neemeni kaugel eespool ja sealt veel edasigi. Ilm oli ilus ja kõik näis tõotavat edukat päeva. Kuna fjordist hakkas puhuma nõrk tuuleõhk ja me lootsime, et see purjetamiseks küllalt tugevaks paisub, sõudsime ühe väikese kaljusaare juurde, mis pigemini sarnanes suure veest väljaulatuva kiviga**, ning seadsime seal masti ja purje üles. Kuid nõrga tuule tõttu ei tulnud purjetamisest midagi välja — peatselt pidime taglase jälle maha võtma ja uuesti sõudma hakkama. Ent me polnud veel kuigi kaugele jõudnud, kui tuul pöördus vastassuunda, edelasse. Ta kõvenes kiiresti ja varsti muutus ka lainetus tugevaks; lõunataevas läks mustaks — näis algavat torm. Maani teisel pool fjordi oli veel mitu miili ja meil oleks tulnud võib-olla palju tunde kõigest jõust sõuda, enne kui sinna oleksime jõudnud. Ka ei paistnud see maa kuigi meelitavana, sest ta oli mäetippudelt alla rannani liustikega kaetud; ainult ühes kohas ulatus natuke mäge jääst välja. Meie alltuuleküljel oli madal kinnisjää serv, mis polnud teda ründavate lainete eest millegagi kaitstud; sellel, kes sealt varju otsiks, läheks üsna kehvasti. Kõige targem oli katsuda maale pääseda ja seal oodata, kuni selgub, kuidas ilmaga lood kujunevad; väljavaade ajujäässe uuesti kinni jääda polnud meile põrmugi meeltmööda — meil oli sellest juba villand. Seepärast hakkasime siis sõudma maa poole, mis

* Need kolm saart, mille asukoha me hiljem peilimiste varal kindlaks määrasime ja mis ka meie talvehütist näha olid, on arvatavasti samad, mida Jackson Kuningas Oscari maaks pidas. Seetõttu, et ta nägi neid vaid ühest kaugel lõunas, 81. põhjalaiuskraadil asuvast punktist (kohast, millele ta pani nimeks Fisheri neem), paigutas ta nad vahemaad üle hinnates 40 minuti võrra kaugemale põhja (82. laiuskraadile), kui nad tegelikult on (vt. tema kaarti ajakirjas «The Geographical Journal», kd. VII, nr. 6, detsember 1896, London).

** Kaardil on selle nimeks Kivi.

oli üsna lähedal meie taga ja näis üpris meelitavana. Kui peaks kehvasti minema, võiksime sealt kindlasti ka talvituskoha leida.

Vaevalt olin jala maale tõstnud, kui silmasin rannal pisut sisemaa pool karu. Tõmbasime kajakid kaldale, et teda laskma minna. Vahepeal tuli karu lonkides mööda randa lähemale. Heitsime maha ja hakkasime teda kajakkide taga ootama. Otse meie ees märkas ta lumes äkki meie jälgi, ja seni kui ta neid nuusutas, saatis Johansen talle abaluu kohale kuuli. Karu möiratas ja tahtis jooksma pista; kuid ta selgroog oli läbi lastud, mistõttu tagakeha oli halvatud ega tahtnud sõna kuulda. Nõutult istus karu maha ning hakkas oma tagakäppi hammustama ja närima, nii et neist verd voolas — näis, nagu tahaks ta neid selle eest nuhelda, et nad oma kohust ei täida. Siis katsus ta uuesti edasi minna, kuid tulemus oli sama — tagakeha oli liikumisvõimetu ja lohises mööda maad; ta sai end ainult esikäppadega edasi vedada ning keerles ühes ja samas kohas ringi. Kuul kolpa lõpetas tema kannatused.

Kui olime tal naha maha võtnud, tegin tiiru sisemaa poole, et meie uue riigiga tutvuda. Olin õige üllatatud, kui nägin üsna selle koha lähedal, kus karu mulle kõige enne silma oli hakanud, kaht merihobu rahulikult jääl lesivat.* Ka eemal merel oli näha üht merihobu, kes pea veest alatasa välja pistis ja nii tugevasti puhkis, et see kostis kaugele. Natukese aja pärast nägin teda lähenevat jääservale ja kaduvat, et üsna ranna ligidal, tükk maad jää välisservast, tõusuvee poolt tekitatud lõhes jälle esile kerkida. Oma suurte kihvadega hoidis ta jääservast kinni ja lesis seal nõnda ning puhkas mõnusalt, otsekui mõni väsinud ujuja. Seejärel kergitas ta end kihvade abil kõrgele, vaatas üle jää nende poole, kes seal pikutasid, ja sukeldus jälle vee alla. Varsti kerkis ta uhkelt ning laiutades veest juba neile tunduvalt lähemal, ning sama manööver kordus uuesti. Säärast merihobupead, kui ta jää vahelt äkki ilmub, on päris jube vaadata. Tema tohutud kihvad, harjastena püsti seisvad vurrud ja kohmakas kere annavad talle mingi metsiku, tontliku välimuse, ning ma saan väga hästi aru, et varem, kui inimesed olid ebausk-

* Juba üksnes see näis mulle minu arvates tõendavat, kui vähe merihobu karust hoolib ja et viimane teda hea meelega ei puuduta. Hiljem sain selle kohta kindlamaid tõendeid.

likumad, võis ta sisendada hirmu ja panna mõtlema muinasjutulistele koletistele, kellest ennevanasti sealsed mered nende arvates kubisenud. Viimaks ilmus ta veest selles jääaugus, mille lähedal lebasid teised, ja kergitas end kihvade varal üle jääserva. Kuid nüüd virgus äkki suurim jääl lamavaist merihobudest, kerekas isamorsk. Ta röhkis pahaendeliselt ning liigutas end rahutult. Uustulnukas langetas aukartlikult pea; varsti aga hakkas ta end ettevaatlikult jääpangale vinnama, kuni tal õnnestus esiloivadega jääst kinni võtta ja pooleldi üles ronida. Nüüd sattus vana isamorsk täielikku raevu: ta pöördus raskelt ümber, möirgas ja hakkas uustulnuka poole komberdama, et oma tohutud kihvad selle turja lüüa. Kuigi viimane ei paistnud temast ei kihvade ega suuruse poolest maha jäävat, tõmbus ta siiski alandlikult kössi ja langetas pea jääle, nagu ori isanda ees. Vana isamorsk pöördus oma kaaslase juurde tagasi ja heitis endisse kohta maha; ent ni pea kui uustulnukas, kes oli selles orjalikus asendis mõnda aega lesinud, end uuesti liigutas, röhatas vana isamorsk ning ajas oma kihvad tema poole — ja jälle taganes see aukartlikult. Nii toimus mitu korda. Pikka aega edasi-tagasi manööverdades õnnestus uustulnukal end viimaks jääpangale vinnata ja lõpuks ka teiste kõrvale nihutada. Ma arvasin, et siin on ka erootika mängus, kuid hiljem selgus, et kõik kolm on isased. Merihobude juures aga on juba kord nõnda, et külalisi sellisel «sõbralikul» viisil vastu võetakse. Nende karjas, nagu näib, on tavaliselt üks väljavalitu, kes täidab peremehekohuseid; mulle tundub, et niimoodi paneb juht end maksma ja tahab sel teel igale uustulnukale mõista anda, et siin tuleb tema sõna kuulata. Merihobud on ilmselt õige seltsiarmastavad loomad, sest säärasest kohtlemisest hoolimata otsivad nad alatasa üksteise lähedust ja lamavad ikka tihedalt koos. Kui me hiljem neid jälle vaatama läksime, oli veel üks juurde tulnud, ja järgmisel päeval lamasid nad kuuekesi üksteise kõrval. Ei tahaks nagu hästi uskudagi, et need jääl lamavad tombud on elavad loomad. Pea õlgade vahel ja tagaloivad hästi kõhu alla tõmmatud, võivad nad tundide viisi pikutada nagu hiiglasuured rullvorstid. On näha, et need sellid tunnevad oma julgeoleku täiesti kindlustatud olevat ega karda mitte kedagi.

Kui merihobusid üsna lähedalt küllaldaselt olime vaadelnud, läksime tagasi, keetsime äsja tapetud karu lihast

hea toidu ja heitsime magama. Rannal telgist allpool tegid valgekajakad kohutavat kisa. Mitmekümnekaupa oli neid sinna kõikjalt kokku lennanud ja nad ei tulnud karusoolikate õiglase jaotamisega kuidagi toime: vahetpidamata kisklesid nad ja täitsid õhu oma tigeda kisaga. See on üks looduse äraarvamatuist tujudest — andes neile lindudele nii ilusad suled, andis ta neile ühtlasi väga inetu hääle. Natuke maad eemal istusid tähtsa näoga suured jääkajakad, vaadates riidu pealt ja tuues kuuldavale pisut meloodilisemaid häälitsusi. Eemal merel pruuskasid ning möirgasid lakkamatult merihobud. Ent kumbki väsinud vägilane ei pööranud sellele mingit tähelepanu: otse paljal maal, ilma et neil midagi all oleks olnud, magasid nad rahulikult. Hilja öösel ärkasime siiski mingite kummaliste häälte tõttu: oli täpselt nii, nagu nutaks, nuuksuks ja kaebleks kusagil läheduses inimene. Kargasin püsti ja vaatasin telgiaugust välja: all rannas meie karuliha juures seisid kaks mesikäppa. Need olid emakaru pojaga. Mõlemad nuusutasid verejälgi lumel, kusjuures emakaru lakkamatult kaebles, otsekui nutaks ta kallist surnut taga. Aega kaotamata haarasin püssi ja tahtsin selle rauda august ettevaatlikult välja pista, kui emakaru mind äkki märkas; jalamaid panid mõlemad putku, ema ees ja väike poeg tipates tema järel, nii kiiresti kui jalad võtsid. Laksin neil rahulikult lipata — meil polnud neid ju vaja. Ja siis pöörasime teise külje ning magasime edasi.

Tormist, mida olime kartnud, ei saanud asja. Kuid tuul oli siiski tugev küllalt, et meie õhukeseks kulunud telki sakutada ja rebida. Ja tuulevarju meil ei olnud. Järgmisel päeval lootsime, et võime edasi sõita, kuid oma pettumuseks leidsime tee suletud olevat: tuul oli taas jääd kokku ajanud. Esialgu pidime järelikult jääma sinna, kus olime; kuid see-eest tahtsime oma olukorra ka hästi mugavaks teha. Kõigepealt tuli telgile vaikne, tuule eest hästi kaitstud koht otsida. Kuid seesugust oli võimatu leida. Ei jäänud midagi muud üle, kui katsuda endale mingi peavari ehitada. Murdsime rusukaldest kive ja vedasime neid kokku nii palju kui suutsime. Ainsaks tööriistaks kivide lahtimurdmisel oli jupp kelgujalast, suuremalt osalt aga tuli töötada paljaste kätega. Ehitamisega olime ametis öö läbi; sellest, millest meie esialgse kavatsuse järgi pidi saama ainult kiviaed kaitseks tuule vastu, kujunes vähehaaval neli seina, ja nüüd jätkasime tööd,

kuni meil oli valmis terve väike onn. Jumalad teavad, et suurem asi see onn muidugi ei olnud: ta oli liiga lühike, et võimaldada mul kogu oma kuue jala pikkust keha seal korralikult välja sirutada — pidin jalad uksest välja pistma —, ja parajasti nii lai, et seal kahekesi kõrvu lamada saime, kusjuures peale selle jäi veel ruumi ka keeduaparaadile. Kõige halvem aga oli lugu kõrgusega. Lamamiseks ju ruumi oli, kuid inimese moodi sirgelt istuda oli mul seal võimatu. Katuse moodustas meie igerik ning määrdunud siidtelk, mille laotasime suuskadele ja bambuskeppidele. Ukse ette panime oma kuued, kuid seinad olid niivõrd hõredad, et valgus paistis kivide vahelt igalt poolt läbi. Hiljem hakkasime teda koopaks kutsuma, aga ega tast koopanagi suurt asja olnud; kuid uhked olime oma ehitusele ometi. Olgugi et tuul temast läbi puhus, ei suutnud ta teda siiski minema pühkida. Kui olime endale karunaha alla laotanud ja lamasime mugavalt oma soojas magamiskotis, kuhjani täis lihapott traanilambi kohal podisemas, siis näis meile, et elu on mõnus. Isegi see, et lamp tublisti suitsu sisse ajas, mistõttu meie silmad kipitasid ja mööda põski ojadena pisarad voolasid, ei suutnud meie head meeleolu rikkuda.

IX

VALMISTUME TALVEKS

Kuna ka järgmisel päeval (28. augustil) oli tee lõuna poole suletud ja sügis hakkas juba lähenema, tegin viimaks otsuse talveks siia jääda. Arvasin ikka veel, et Eira sadamani või Leigh Smithi talvituskohani on üle 30 miili;* sinnaminek võtaks palju aega ja me polnud kindlad, kas leiamegi sealt mingit hütti; kui aga peame pärast kohalejõudmist endale ise elamu ehitama ja peale selle talveks toiduvarusid koguma, oleks enam kui kahtlane, kas meil enne talve saabumist kõigeks selleks küllaldaselt aega jätkub. Kõige kindlam oli kahtlemata otsekohe, seni kui jahisaaki leidus veel rohkesti, talvitamise vastu valmistuma hakata. Ka koht oli selleks siin hea.

Eelkõige oleksin nüüd meelsasti tapnud need merihobud, kes meie siinviibimise esimestel päevadel meie lähedal jääl lesisid; kuid nüüd olid nad muidugi läinud. Kaugemal meri aga otse kihas neist — ööd kui päevad möirgasid ja puristasid nad seal. Et end nendega jõukatsumiseks valmis seada, tühjendasime oma kajakid, sest oli vaja, et nad selleks üsna ohtlikuks jahiks võimalikult kerged oleksid. Kui me nende tühjendamisega parajasti ametis olime, silmas Johansen kaht karu, emakaru pojaga, kes piki jääserva lõuna poolt meile lähenesid. Aega viitmata haarasime püssid ja läksime neile vastu. Kui nad randa saabusid, jõudsime neile laskeulatusse ja Johansen saatis karuemale kuuli rindu. See möiratas, lõi hambad haavasse, tuigerdas mõne sammu ja vajus maha. Poeg ei

---

* Arvasin nüüd täie kindlusega väita võivat, et viibime Franz Josephi maa läänerannikul ja oleme praegu veidi põhja pool kõige loodepoolsemast punktist, kuhu Leigh Smith välja jõudis — s. o. põhja pool Lofley neemest, mis peaks 81. põhjalaiuskraadist pisut lõuna pool olema, sel ajal kui meie asukohaks astronoomilise vaatluse järgi, mille me sel päeval teostasime, oli umbkaudu 81°14′ põhjalaiust.

saanud aru, mis emal viga on, sõrkis tema ümber ja nuusutas teda. Kui me lähenesime, jooksis ta natuke maad mööda nõlvakut üles, kuid tuli varsti tagasi ja jäi ema ette seisma, otsekui teda meie vastu kaitstes. Haavlilaeng kolpa lõpetas temagi elu.

See oli tõesti hea algus meie talviste tagavarade soetamiseks. Nülgimisnugade järele onni tagasi minnes kuulsin kõrgel enese kohal õhus hanede häälitsust. Tõepoolest, kaks hane lendas lõuna poole! Oo, kui suure igatsusega vaatasin ma neile järele ja soovisin, et oleksin võinud järgneda neile sinna, kuhu nad nüüd lähevad!

Peale söögi ja kütuse oli meil tarvis soetada endale onn. Seinu ehitada polnud raske: kive ja sammalt oli külluses. Kehvem oli lugu katusega: meil polnud veel aimugi, millest me selle teeme. Õnneks leidsin jämeda männitüve, mis koos jääga meie koopa lähedal randa oli ajunud; sellest võis saada suurepärase aampalgi. Aga kui oli üks, siis võis neid leiduda rohkemgi. Seepärast oli meie esimeseks mureks mööda randa otsima minna; kuid leidsime ainult lühikese pehkinud noti, mis kuhugi ei kõlvanud, ja peale selle ühest teisest puutüvest mahajäänud pilpaid. Siis tuli mul mõte, et katuseks võiksime ju merihobunahku kasutada.

Järgmisel päeval (29. augustil) tahtsime merihobujahiga õnne katsuda. Nende ründamiseks üksikkajakkidest polnud meil kuigi suurt tahtmist: mulle näis, et meil oli sellest isu juba täis — väljavaade ümber minna või kihvaga läbi kajakipõhja reide saada polnud kuigi meelitav. Seepärast sidusime kajakid kokku ja suundusime ava serval istudes suure isamorsa poole, kes ranna lähedal kord veepinnal lamas, kord sukeldus. Püssid ja harpuunid kaasas, olime küllalt hästi varustatud ja arvasime, et kõik peaks minema üsna ladusalt ning kergelt. Ka laskekaugusele pääseda polnud raske ja me tühjendasime oma püssirauad elukale pähe. Uimastatuna jäi ta hetkeks lamama ja me sõudsime talle lähemale; kuid siis hakkas ta vees meeletult pekslema ning pöörlema. Hüüdsin, et peame tagasi sõudma, kuid oli juba hilja: merihobu sukeldus kajakkide alla, ja enne kui ta viimaks sügavikku kadus, saime tema võimsatest liigutustest mitu mütsu vastu kajakkide põhja. Peatselt aga ilmus ta jälle nähtavale ja puristas nüüd nii, et seda oli kaugele kuulda, kuna suust ja ninast voolas verd, mis värvis vee ümber-

ringi punaseks. Aega viitmata sõudsime lähemale ja andsime talle uue kogupaugu pähe. Merihobu sukeldus jälle ja me tõmbusime ettevaatlikult tagasi, et ta ei saaks meid altpoolt rünnata. Natukese aja pärast ilmus ta uuesti veepinnale ja me sõudsime taas lähemale. Nii toimus see mitu korda ja iga kord sai ta vähemalt ühe kuuli pähe; verd voolas nüüd ojana ja merihobu jäi järjest nõrgemaks; kuid kogu aeg pööras ta meie poole koonu, mistõttu oli raske talle kõrva taha surmavat kuuli saata. Ühe niisuguse manöövri ajal pistsin püssi suure kiiruga tekil lebavasse vutlarisse, et lähemale sõuda, kuid unustasin, et kukk on vinnas, ja samal hetkel kajas pauk. Kohkusin üsna ära: arvasin, et kuul läks läbi kajaki põhja ja hakkasin tasapisi jalgu liigutama; kuid need olid terved, ja kuna ma ka vett ei kuulnud sisse voolavat, rahustusin. Kuul oli läbinud teki ja natuke pealpool veejoont läbi kajaki külje välja lennanud. Meil aga oli sellest jandist villand. Merihobu lamas nüüd vees ja ahmis õhku. Sõudsime talle hästi lähedale, ja samal hetkel, kui ta pisut pead pööras, sai ta kaks kuuli otse kõrva taha. Ta jäi vaikselt lamama. Sõudsime veel lähemale, et talle harpuun kerre virutada, aga enne kui me nii kaugele jõudsime, oli ta vette vajunud ja kadunud. Kurvalt lõppes see lugu; ühtekokku raiskasime üheksa padrunit ja üsna rusutult sõudsime vaikselt kaldale.

Sel päeval ei teinud me enam katset merihobudele kajakkidest jahti pidada. Kuid siis märkasime üht merihobu, kes natuke maad eemal parajasti kinnisjääle oli asunud. Võib-olla saame nüüd hüvituse selle eest, kellest me äsja ilma olime jäänud! Natukese aja pärast tuli esimese kõrvale veel teinegi. Vahepeal mõõtsime päikese keskpäevast kõrgust, andes merihobudele aega magama heita, ja hakkasime siis liikuma. Olles tükk aega möiranud ja hirmsat lärmi teinud, magasid nad nüüd arvatavasti rahulikult, ja me hiilisime ettevaatlikult üsna nende lähedale, mina ees ja Johansen minu kannul. Esmalt astusin kõige lähema looma juurde, kes oli seljaga meie poole. Kuna see oli oma pea õige kaugele sisse tõmmanud ja oli raske talle õrna kohta lasta, läksin tema selja tagant teise looma pea juurde; elukad lamasid ikka veel liikumatult ja magasid päikesepaistel. Siin oli olukord parem, ja nähes Johansenit laskevalmina seisvat esimese pea juures, kõrvetasin merihobule otse kuklasse. Elukas pöördus pisut

ja jäi surnult lamama. Paugu peale võpatas esimene merihobu, kuid samal hetkel sai ta Johansenilt kuuli. Pooleldi uimastatuna pöördus ta oma hiiglakerega meie poole. Silmapilkselt saatsin ka mina talle oma vindita rauast ümmarguse kuuli; ent samuti nagu Johansen lasksin liiga kaugele pea esiossa — verd voolas elukal ninast ja suust, ta puristas ja köhis, nii et õhk värises. Oma tohutuid kihvu vastu jääd toetades lamas ta rahulikult ja köhis verd nagu tiisikushaige inimene, osutamata meile mingit tähelepanu. Hoolimata tema määratu suurest kerest ja vormitust välimusest, mis meenutab mäetonti, hiidu, merekolli ja muid hirmutisi, oli tema ümmargustes silmades, kui ta seal lamas, midagi nii härdalt paluvat ning abitut, et unustasin niihästi selle tontliku kesta kui ka meie endi vajaduse liha järele ja ainult haletsesin teda. Meie tegu tundus peaaegu mõrvana. Kuuliga kõrva taha lõpetasin tema elu. Kuid need silmad jälitavad mind veel praegugi — näis, nagu kätkeksid nad kogu merihobude soo palvet, et neid elada lastaks . . . Kuid ta on kaotanud: tema jälitajaks on inimene.

Ometi ei saa salata, et rõõmustasime kogu selle liha ja rasva üle, mille me siin üheainsa korraga saime: see oli hüvitus kõigi nende padrunite eest, mis olid raisatud põhjavajunud merihobule. Kuid veel ei olnud saak kaldal: selle nülgimine, tükeldamine ja kojuviimine nõudis veel palju tööd. Kõigepealt läksime kelkude ja nugade järele. Ja kuna oli üpris võimalik, et jää lahti murdub ja triivima hakkab, pidasin kõige kindlamaks otsekohe ka kajakid kelkudel kaasa võtta, sest fjordist oli pisut tuult tõusnud. See ettevaatusabinõu tuli meile õnneks. Ilma selleta oleks vist küll teadmata olnud, kuidas meiega oleks läinud. Kui me nülgimisega ametis olime, paisus tuul kiiresti ja peatselt algas päris torm. Meist maa pool oli kitsas lõhe või pragu, mille lähedal lamasid merihobud. Kartsin, et jää läheb seal lahti ja me ajume merele. Töötades vaatasin seepärast vahetevahel prao poole, kas see ei laiene. Kuid ta püsis muutumatuna, ja me jätkasime nülgimist nii kiiresti kui suutsime. Kui esimene merihobu oli juba pooleldi nülitud, juhtusin jälle maa poole vaatama ja märkasin, et meist tükk maad ranna pool oli jää lahti murdunud ja see osa, millel viibisime meie, triivis juba kauemat aega: meie ja kinnisjää vahel mustendas meri ning tuul lõõtsus nii tugevasti, et viis kobrutavate lainete har-

jadelt vahtu kaasa. Aega polnud kaotada. Oli enam kui kahtlane, kas jaksame vähegi pikemat maad vastu nii tugevat tuult ja lainetust sõuda; kuid veel ei paistnud jää maast nii kaugele ajunud olevat, et me ei oleks jõudnud sealt üle sõuda, kui oleksime rutanud. Täiesti loobuda neist suurtest loomadest, kelle me lõppude lõpuks kätte olime saanud, ei raatsinud me kuidagi: tõtates lõikasime nii palju liha kui saime ja viskasime kajakkidesse. Seejärel lõikasime koos rasvaga ära umbes veerandi nahka, viskasime selle kõige peale ja hakkasime ranna poole liikuma. Vaevalt olime oma saagi juurest lahkunud, kui pooleldi nülitud korjusele hakkas kümnete kaupa laskuma kajakaid. Kadestamisväärsed olendid — nende jaoks pole olemas ei tormi, lainetust ega mereletriivimist! Nad kisasid ja käratsesid, kuulutades, et nüüd on pidu! Nii kaua kui jääga merele ajuvad merihobude korjused veel paistsid, nägime neile valgete lumepilvedena kogunevat üha suuremaid lindude parvi.

Vahepeal tõttasime kõigest jõust jääd mööda maa poole. Kuid teele oli risti-rästi pragusid ja lõhesid tekkinud. Osast pääsesime üle kajakkidega; aga kui ma ühest suuremast lõhest mööda lahtisi jäätükke üle olin jõudnud, sattusin nii rabedale jääle, et see hakkas mu all vajuma, ja kümblusest pääsemiseks pidin suure kiiruga tagasi põgenema. Tegime veel mitmes kohas katset, aga igal pool vajus jää meie ja kelkude all. Ei jäänud muud üle kui kajakid vette lasta. Kavatsesime sõita piki paakjää alltuulekülge. Me polnud aga veel kuigi kaua sõudnud, kui mõistsime, et kokkuseotud kajakkides ei tule vastu sellist tuult sõudmisest midagi välja. Oli tarvis sõita eraldi, ühtlasi pidime ohverdama ka rasvaga merihobunaha, sest nüüd polnud enam võimalik seda kaasa võtta; seni oli see põiki üle mõlema kajaki ahtriosa lebanud. Kuni me selle ümberkorraldusega ametis olime, piiras jää meid ümber, enne kui jõudsime ringigi vaadata. Et kajakke puruksmuljumise eest hoida, pidime nad kiires korras jääle tõmbama. Katsusime neid veel mitmes kohas vette lasta, kuid jääpangad liikusid ägedalt, keereldes ringi otsekui pöörises. Vahel avanes mõni renn, aga vaevalt olime kajakid vette saanud, kui see vägeval jõul jälle kokku suruti ja me pidime nad tulise kiiruga üles tõmbama. Mitu korda pääsesid nad purustamisest üle noatera. Vahepeal torm aina tugevnes, pritsmeid sadas meile kaela ja me

ajusime järjest kaugemale merele. Olukord polnud kuigi mõnus.

Lõppude lõpuks jõudsime vabasse vette ja oma rõõmuks leidsime, et kogu jõudu pingutades suudame kajakke suure vaevaga vastu tuult edasi sõuda. Ränka vaeva tuli meil näha ja käed lausa valutasid, kuid maa poole me siiski nihkusime, nii aeglaselt kui see läkski. Meri mässas ja tormas, kuid meie kajakid olid head meresõidukid, ja isegi minu oma, milles oli kuuliauk, tuli lainetega nii hästi toime, et ma jäin peaaegu kuivaks. Vahetevahel puhusid nii tugevad iilingud, et tundus, nagu võiks tuul meid iga hetk õhku tõsta ja uperkuuti paisata. Ent mida enam me kõrge maa varju jõudsime, seda nõrgemaks ta siiski jäi, ja lõppude lõpuks saabusime kalda äärde ning võisime kergendatult hinge tõmmata; rannaäärses vaiksemas vees sõudsime siis oma laagriplatsi juurde. Oli tõeline nauding tol ööl maale karata. Ja kui ütlemata mõnus tunne oli meie madala koopa nelja seina vahel jälle mugavalt pikutada, olgugi et olime läbimärjad! Valmistasime maitsva liharoa ja asusime hundiisuga sööma. Muidugi mõtlesime kurvastusega merihobudele, kellest olime ilma jäänud ja kes praegu tormiga merel triivisid; kuid meil oli igatahes hea meel, et me ise enam nende seltsis ei olnud.

Ma ei olnud veel kaua maganudki, kui Johansen äratas mu üles, teatades, et väljas on karu. Silmi avades kuulsingi otse ukseava juurest mingit kummalist mõminat. Kargasin püsti, haarasin püssi ja pugesin välja. Seal kõmpis maa poole emakaru kahe suure pojaga; äsja olid nad möödunud otse meie ukse eest. Tulistasin emakaru, kuid minu läbematuse tõttu lendas kuul üle. Karu võpatas ja vaatas ringi. Kui ta külje minu poole pööras, kihutasin talle kuuli rindu. Hirmus möiratus — ja kõik kolm panid ranna poole ajama. Seal langes ema jääauku, kuna pojad jooksid edasi, kargasid merre, nii et vesi nende ümber kõrgele pritsis, ja hakkasid eemale ujuma. Tõttasin emakaru juurde, kes asjatult püüdis jääle tagasi ronida. Et pääseda raske looma august väljatirimise vaevast, ootasin, kuni tal viimaks korda läks jääservale ronida, ja tegin talle siis lõpu peale. Vahepeal olid pojad ühele jäätükile jõudnud. Seal oli kahele kitsas ja jäätükk ise nii väike, et suutis neid vaevalt kanda; kuid seal nad siiski kükitasid, balansseerides ja lainetel üles-alla õõtsu-

des. Aeg-ajalt kukkus üks või teine neist vette, kuid ronis jälle tagasi, nagu poleks midagi juhtunud. Vahetpidamata halisesid nad kaeblikult ja vaatasid maa poole: nad ei saanud ju aru, mispärast ema ennast nii kaua oodata laseb. Tuul oli veel vali ja koos hoovusega ajas neid kiiresti merele. Arvasime, et lõpuks ujuvad nad siiski maale ema otsima, ja jäime ootama; vahepeal peitsime end kivide vahele, et nad meie pärast tulla ei kardaks. Ikka veel kuulsime nende niitsumist, ent see kostis järjest kaugemalt ja üha väiksemaks jäid nad seal sinistel lainetel; viimaks polnud neid peaaegu enam nähagi ja vaid kahe valge täpikesena tumedal avamerel paistsid nad veel kaugelt.

Juba ammu olime ootamisest tüdinud ja läksime kajakkide juurde. Kuid seal ootas meid kurb pilt: kogu merihobuliha, mille me nii suure vaevaga kohale olime toonud, oli rannale laiali pillatud, ära näritud ja tükkideks rebitud, kuna kogu rasv ja pekk oli ära söödud. Kajakid, milles liha oli olnud, olid eemale paisatud — üks pooleldi vette, teine üles kivide vahele. Sel ajal kui me magasime, olid karud siin põhjaliku töö teinud! Nad olid isegi kajakkide sisse pugenud, et sealt liha kätte saada. Õnneks olid mõlemad kajakid täiesti terved, seepärast võis rahurikkujaile andestada — olime vaid merihobuliha karuprae vastu ümber vahetanud.

Pärast seda lasksime kajakid vette ja läksime karupoegi maale ajama. Nähes meid lähenevat, muutusid nad kohe rahutuks, ja me olime alles tükk maad eemal, kui üks neist vette kargas ning ujuma hakkas; teine kõhkles natuke aega, otsekui kartes vett, ja esimene ootas kärsitult; viimaks olid mõlemad vees. Tegime nende ümber suure ringi ja hakkasime neid teine teiselt poolt lähenedes maa poole ajama. Oli üsna kerge juhtida neid sinna, kuhu me tahtsime, ja Johansen ei jõudnud seda hõlpsat karude edasitoimetamise viisi küllalt kiita. Kiiresti sõuda meil nendega sammupidamiseks vaja ei olnud: liikusime aeglaselt ja mõnuledes, kuid kindlalt ranna poole. Läheduses lamas mitu merihobu, kuid õnneks nad meid ei rünnanud. Kohe alguses torkas silma, et see karupoeg, kes esimesena vette oli läinud, ujus palju paremini, sellest hoolimata, et ta oli väiksem ning kõhnem. Kannatlikult ootas ta teist, kui see temast maha jäi; ent viimaks läks lugu talle liiga igavaks: ta hakkas kiiresti ranna poole ujuma ja vahemaa nende

vahel muutus järjest suuremaks. Kogu aeg olid nad alatasa pead pööranud ja murelikult meie suunas vaadanud; nüüd aga heitis mahajääja veelgi abitumaid pilke tahapoole. Kuna mina jälitasin esimest karu, pidi Johansen hoolitsema teise eest. Ajasime nad oma koopa juures maale ja lasksime seal maha.

Seega saime siis sel päeval kolm karu, mis oli hea hüvitus merihobude eest, kes olid meie käest merele triivinud. Niisama rõõmustav oli see, et ranna äärest leidsime ka selle merihobu, kes eelmisel päeval põhja oli vajunud; ta ujus üsna kalda lähedal ja me pukseerisime ta aega viitmata kindlasse kohta ühte abajasse ning sidusime sinna kinni. Aeg oli juba õige hiline, kui me sel ööl magama heitsime, olles karud nülginud, hunnikusse ladunud ja nahkadega katnud, et kajakad neile ligi ei pääseks. Magasime hästi: meil oli ju nüüd vaja puhata kahe öö eest.

Alles 2. septembril võisime oma merihobu nülgimisele asuda, kes ikka veel vees oli. Üsna meie «koopa» lähedal suundus kanal läbi rannajää* lahtisesse renni, mis jää maapoolsel küljel piki randa kulges. Sinna kanalisse sidusimegi merihobu kinni, lootes, et meil õnnestub teda seal maale tirida; liustik laskus kanalis õige libamisi otse vette, mistõttu koht näis väga hästi sobivat. Raiusime jääserva ümmarguseks, valmistasime tali, ajades köie läbi merihobu peanahka lõigatud aasa, kinnitasime kelgujalase küljest lõigatud jupi hoovana köie otsa ja hoova toetamiseks raiusime jäässe mööda kallakut ülespoole sälke. Aga nii palju kui me ka pingutasime ja vaeva nägime, õnnestus meil hädavaevalt ainult merihobu rasket pead jääservale tirida. Kui me sellega parajasti agaralt ametis olime, hüüdis Johansen: «Näe, mis seal on!» Pöördusin ümber. Suur merihobu ujus mööda kanalit otse meie poole. Kiiret tal polnud, vaatas ainult pärani silmi imestusega meid ja meie tegevust: suguvenda nähes oli ta nähtavasti otsustanud lähemale ujuda ja järele vaadata, mis me sellega teeme. Vaikselt, aeglaselt ning väärikalt tuli ta otse selle jääserva äärde, millel me seisime. Õnneks olid meil laskeriistad kaasas; kui ma oma püssiga talle lähenesin, upitas ta enese ainult veest välja ja vaatas kaua ning uurivalt mulle otsa.

* See on põhja kinnikülmunud jää, mis seetõttu isegi siis, kui meri jääst vabaneb, mingi jäise alusmüürina kalda äärde tavaliselt püsima jääb. Harilikult moodustub kaldalt tuleva sooja vee tõttu selle jäise aluse ja ranna vahel lahtine renn.

Ootasin kannatlikult, kuni ta pead pöörab, ja saatsin talle siis kuuli kuklasse. Ta jäi uimaseks, kuid varsti hakkas jälle liigutama, nii et tuli saata talle veel mitu kuuli. Kuna Johansen jooksis padrunite ja harpuuni järele, heitlesin mina merihobuga, kuidas vähegi suutsin, püüdes kaikaga takistada, et ta kanalist välja ei lipsaks. Viimaks jõudis Johansen tagasi ja ma tegin merihobule lõpu peale.

Olime rõõmsad, et meil oli õnne olnud. Kuid hiljem arutlesime tihtilugu, mispärast merihobu meie juurde sinna kitsasse renni õieti tuli. Need loomad on nähtavasti hirmus uudishimulikud. Kui me kahe päeva eest karusid nülgisime, tuli üks merihobu koos pojaga üsna jääserva äärde ja jäi meid vahtima; mitu korda ta sukeldus, kuid ilmus ikka uuesti ja ronis viimaks esikehaga koguni jääle, et paremini näha. Nõnda mitu korda järgemööda. Teda ei hirmutanud minema seegi, et lähenesin talle mõne sammu kaugusele; alles siis, kui ma püssiga üsna tema juurde jõudsin, virgus ta äkki ja laskus tagurpidi vette — nägime, kuidas ta sügaval vees, poeg kõrval, kiiresti eemaldus.

Nüüd oli meil oma kanalis kaks suurt pikkade kihvadega merihobu. Katsusime uuesti üht neist üles tirida, kuid niisama tagajärjetult kui enne. Viimaks mõistsime, et ainsaks väljapääsuks on nad vees ära nülgida; ent see polnud ei kerge ega mõnus töö. Kui õhtuks ühe eluka külg oli viimaks nülitud, algas mõõn: merihobu jäi põhja kinni; nii palju kui me ka vaeva nägime ja rassisime, ei suutnud me teda ümber pöörata. Olime sunnitud ootama järgmist päeva, et teda siis tõusu ajal teisele küljele pöörata.

Sel päeval merihobudega ametis olles märkasime äkki, et kogu fjord valendab valgevaaladest, keda võis näha kõikjal, nii kaugele kui silm ulatus. Neid oli uskumatult palju. Umbes tunni aja pärast olid nad kõik jälle kadunud. Kust nad olid tulnud ja kuhu nad läksid, polnud mul võimalik kindlaks teha.

Järgmistel päevadel rassisime siis merihobudega: nülgisime ja tükeldasime nad ning toimetasime kaldale kindlasse kohta. See oli vastik töö: vees õõtsuval merihobul lamades pidime lõikama nii sügavalt vee alt kui vähegi võimalik. Et saime märjaks, sellega võis veel leppida: eks aja jooksul kuivame jälle ära. Halvem aga oli see, et määrisime end pealaest jalatallani rasva, traani ja verega kokku. Ning meie riietel, millega meil tuli elada veel terve

aasta, enne kui saime nad teiste vastu ümber vahetada, ei käinud käsi noil päevil sugugi hästi: nad imbusid traaniga niivõrd läbi, et see tungis isegi ihuni. Merihobudega jändamine oli kahtlemata kõige vastikum töö kogu meie retke kestel, ja kui poleks olnud äärmist vajadust, oleksime nad küll sinnapaika jätnud; ent kütust oli talveks hädasti tarvis, kuigi lihast oleksime vahest loobuda võinud. Kui see töö siis viimaks lõpetatud oli ning rannal kaks suurt paksude merihobunahkadega hoolega kaetud rasva- ja lihahunnikut kõrgus, olime üsna rahul.

Kajakatel olid noil päevil tõelised pidupäevad. Jäätmeid — rasva, soolikaid ja muid sisikonnaosi — oli külluses. Suurte parvedena kogunes linde kõikjalt kokku, niihästi valgekajakaid kui ka suuri jääkajakaid, ning ööd kui päevad kostis nende lakkamatu kisa ja kära. Kui nad nii palju olid söönud, kui vähegi sisse mahtus, lendasid nad enamasti eemale jääkuhjatistele ja vadistasid seal üksteise võidu. Kui me nülgima läksime, lendasid nad merihobude keredest ainult natuke maad eemale; kannatlikult oodates konutasid nad pikkades ridades jääl meie läheduses, nihkudes mõne julge ninamehe järel üha lähemale. Niipea kui mõni väike rasvatükk maha kukkus, oli kohe kakskolm valgekajakat selle kallal, sageli otse meie jalgade vahel, kiseldes saagi pärast nii, et suled lendasid.

Taamal hõljusid vaikselt nagu vaimud mere kohal edasi-tagasi tormilinnud. P.ki randa lendlesid vee ääres vahetpidamata kolmvarvas-kajakate parved; iga kord, kui veepinnale ilmus mõni väike vähiline, sööstsid nad tumeda matsatusega noolena alla. Nemad olid meile eriti meeltmööda, sest nad toitusid eranditult mereloomadest ja jätsid meie rasva rahule — peale selle olid nad nii kerged ning kaunid. Ent piki randa vihisesid lakkamatult edasi-tagasi ka ännid *(Stercorarius crepidatus)* ja vahetevahel pani meid võpatama hale hädakisa, mis kostis meie pea kohalt — änn ajas taga kolmvarvas-kajakat. Kui tihti jälgis silm seda metsikut jahti ülal õhus! Viimaks oli kolmvarvas-kajakas sunnitud oma saagi lahti laskma ja änn sööstis alla ning haaras selle, enne kui see vette jõudis. Kadestamisväärsed olendid, kes nii üleolevalt kõrgel teiste surelike pea kohal hõljuvad!

Eemal merel lesisid vees, sukeldusid ja möirgasid merihobud, sageli tervete karjadena, ning kõrgel taeva all lendlesid suurtes parvedes edasi-tagasi väikealgid; eemalt

kaugelt võis kuulda nende tiibade vuhisemist. Kõikjal oli elu ja kisa. Kuid peatselt vajub päike silmapiiri taha, meri kattub jääga ja linnud lendavad üksteise järel lõunasse — algab polaaröö ja siin jääb nii ääretult vaikseks.

Rõõmuga võisime viimaks 7. septembril oma onni ehitamisele asuda. Lähedusest olime leidnud hea krundi, ja nüüdsest peale võis meid iga päev näha nagu töölisi kunagi hommikuti sinna suundumas, joogiveeämber ühes ja püss teises käes. Rusukaldest murdsime kive ja kandsime need kokku, kaevasime aluse ja ehitasime müürid, nii hästi kui oskasime. Tööriistu meil kuigi palju polnud — enamasti kõik tegime paljaste kätega. Kelgujalase otsast lõigatud jupil tuli kinnikülmunud kivide lahtimurdmisel jälle kangi kohuseid täita, kui me paljaste kätega enam toime ei tulnud, kuna suusakeppi, mille otsa oli kinnitatud rauast teravik, võis kasutada krundil kruusa lahtiraiumiseks. Labida valmistasime merihobu abaluust, mille sidusime pooleksmurdunud suusakepi külge. Kirka tegime merihobu kihvast, sidudes selle kelgusugara külge. Need olid viletsad tööriistad, kuid kannatus aitas üle kõigest ja vähehaaval kerkisid tugevad, sambla ja kruusaga tihendatud kivimüürid.

Ilm läks vähehaaval külmemaks ja see takistas meie tööd üsna tublisti: maa, mida oli tarvis kaevata, muutus kõvaks, ja kivid, mida pidime lahti murdma, külmusid kinni; tuli lundki. Suur oli aga meie hämmastus, kui me 12. septembri hommikul oma «koopast» välja ronides leidsime eest täieliku sula ja 4° sooja. See oli peaaegu kõrgeim temperatuur, mida me kogu oma retke kestel olime näinud. Vahutavate koskedena tormasid ojad kõikjal mäest ja liustikust alla ning voolasid rõõmsalt vulisedes rusukalde kivide vahelt mere poole. Igalt poolt tilkus ja nirises vett; nagu nõiaväel oli tardunud loodusesse jälle elu tulnud ja meie nõlvak näis päris roheline. Võis kujutleda, et oled lõunas, ja unustada, et pikk, pikk talv seisab ukse ees.

Kuid järgmisel päeval oli kõik uuesti muutunud. Pehme lõuna jumalad olid eile oma viimase jõupingutuse teinud ja jälle pakku põgenenud, külm oli tulnud ja lumi katnud kõik jäljed. Nüüd nad enam ei tagane. Ka selle kitsa riba paljast maad olid pakase ja pimeduse hiiud oma võimusesse saanud: nüüd ulatus nende valitsus mereni. Seisin ja vaatasin ümberringi. Kui tühi, kui mahajäetud oli see

nõiduse võimuses olev loodus! Pilk langes maapinnale mu jalge ees — all kivide vahel kergitas moon oma kaunist pead veel üle lume, kaduva päikese kiired suudlevad veel kord tema kollaseid kroonlehti ja siis peitub ta lumevaiba alla, et magada kogu pika talve ja ärgata uuele elule, kui saabub kevad. Oo, kui meiegi sedasama saaksime teha!

Pärast nädalast tööd said meie onni seinad valmis. Need ei olnud kõrged, vaevalt kolm jalga; kuid niisama palju olime nende vahelt ka maad välja kaevanud, mistõttu onn pidi meie arvates saama kõrge küllalt, et seal sees püsti seista. Nüüd oli tarvis ainult veel katus peale ehitada; kuid seda polnud nii hõlpus teha. Peale palgi, mille olime leidnud, ja merihobunahkade polnud meil ju mingit muud materjali. Palki, mis oli oma kaksteist tolli jäme, õnnestus Johansenil viimaks päevase töö järel meie väikese kirvega ära tahuda; niisama ränka vaeva nägime, et teda üle rusukalde lagendikule veeretada; panime ta katusele roodlatiks. Siis tuli kord nahkade kätte, kuid need olid kanged ning liha- ja rasvatükkide külge, mille katteks nad olid, kinni külmunud. Suure vaevaga saime nad sealt merihobukihvadest, kivist ja puust kiilude abil viimaks lahti. Kergem polnud neid raskeid nahku ka meie onni juurde vedada, kuhu oli hulk maad; veeretasime, kandsime ja tirisime neid, ja viimaks oli seegi töö tehtud. Ent raskemaks kui kõik muu osutus külmunud nahkade onnile laotamine. Kolme nahapoolega läks veel kuidagi — suure vaevaga õnnestus meil neid pisut painutada ja koolutada; kuid neljas oli täiesti kõvaks külmunud — pidime otsima jääaugu ja ta merre laskma, et ta üles sulaks.

Päris murettekitavana tundus mulle, et sel ajavahemikul polnud karudest jälgegi näha; nende lihast kavatsesime ju kogu talve toituda, kuid neist kuuest, mis meil olid, poleks jätkunud kauaks. Leidsin selle täiesti seletatava olevat, sest fjordijää, millel karu viibib kõige meelsamini, oli ju tol päeval, kui pidime koos merihobudega merele triivima, minema läinud, ja ma arvasin, et kui uuesti jää tekib, tulevad karud kindlasti tagasi. Seepärast tundsin suurt kergendust, silmates ühel hommikul (23. septembril), kui möödusin parajasti neemest, et merre likkupandud nahka vaatama minna, enese ees karu, kes seisis rannal otse naha juures. Ta ei olnud mind märganud ja ma tõmbusin kiiresti tagasi, et püssiga järele tulevat Johanse-

nit ette lasta; ise jooksin oma püssi tooma. Kui ma tagasi tulin, lamas Johansen ikka veel samas kohas kivi taga ega olnud veel lasknud: nüüd oli maal juba kaks karu, üks meie onni juures, teine rannal, ja ühelegi neist polnud võimalik läheneda, ilma et teine seda märkaks. Kuni ma püssi käisin toomas, suundunud esimene karu onni poole; aga kui ta sinna jõudnud, näinud Johansen äkki, kuidas kaks karukäppa üle müüriserva ilmunud ning tulija poole äianud. Kohe pärast seda tulnud nähtavale ka pea. See uus sell oli ametis meie katusenahkade närimisega; ta oli need maha kiskunud ja neid nii mäkerdanud, et pidime needki sulamiseks merre laskma. Esimene karu oli sunnitud jälle randa taganema, kus ta, nagu hiljem selgus, oli meie naha veest välja tirinud ja sellelt rasva maha kaapinud. Jääkuhjatiste varjus jooksime nüüd tema poole. Ta märkas meid ja pistis jooksu, mistõttu mul õnnestus talle kuuli vaid selja tagant keresse saata. Hüüdes Johansenile, et ta hoolitseks teise karu eest, panin jooksma, ja pärast paaritunnilist tagaajamist mööda fjordi sisemaa poole õnnestus mul karu viimaks üles liustikuseina äärde ajada. Seal hakkas ta end kaitsma. Suundusin otse tema poole; kuid ta mõmises ja sisistas ning katsus mulle kõrgendikult, kuhu ta oli pagenud, paar korda kallale tungida, enne kui sain talle viimaks otsa peale teha. Kui ma tagasi jõudsin, oli Johansen teise karu nülgimisega ametis. Esimest looma rünnates olime selle ära hirmutanud; ta põgenenud jääd mööda rannast kaugele, tulnud aga siis tagasi oma kaaslast otsima ja Johansen lasknud ta maha.

Meie talvised tagavarad hakkasid nüüd suurenema. Kui olime järgmisel päeval (24. septembril) oma onni juurde tööle minemas, nägime suurt merihobude karja eemal jääl lesimas. Meil mõlemal oli nende elukatega rassimisest enam kui villand ja vähe tahtmist nendega veel tegemist teha. Johansen ütleski lausa välja, et meil pole neid vaja ja võime nad rahule jätta. Mina aga arvasin, et oleks kergemeelsus, kui me ei kasutaks juhust kätte saada liha ja kütust, mis on niimoodi otse ukse ees. Järelikult hakkasime merihobude poole minema, mõlemal püss käes. Mitmesuguste jääl leiduvate kõrgemate kohtade varjus polnud raske elukate lähedale hiilida; varsti olime neist umbes kahekümne sammu kaugusel ja võisime rahulikult lamada ning neid vaadelda. Et padruneid mitte raisata, pidi kumbki enesele ohvri välja valima ja hästi sihtima.

Seal oli niihästi noori kui ka vanu loomi, ja kuna meil oli vanadest juba enam kui villand, otsustasime välja valida kaks kõige väiksemat — arvasime, et üle kahe pole meil neid tarvis.

Lamades ja oodates, et nad pööraksid pead ja annaksid meile võimaluse hästi tabada, oli meil aega küllalt neid vaadelda. Need on õige kummalised loomad. Lamades tonksasid nad üksteisele oma hiiglasuurte kihvadega vahetpidamata selga, niihästi suured vanad kui ka väikesed noored. Kui üks end veidi pööras, müksates ja tülitades sealjuures oma naabrit, tõusis viimane jalamaid röhkides üles ja lõi oma kihvad talle selga. See polnud kaugeltki hell õrnuseavaldus — hea, et neil on nii paks nahk; kuid sellegipoolest voolas mitmel neist seljast verd. Vahel tõusis ka teine üles ja tasus samasuguse paitusega. Kui aga merest mõni uus külaline ilmus, tuli kogu laagrile elu sisse. Siis röhkisid kõik kooris ja mõni vanadest isamorskadest, kes oli kõige lähemal, jagas uustulnukale paar sõbralikku hoopi; juurdetulija vinnas enese ettevaatlikult jääle, laskus aupaklikult kummargile ja nihutas enese siis vähehaaval teiste vahele; ka need andsid talle siis nii palju mükse, kui aeg ja olukord seda lubasid, lõppude lõpuks aga rahunesid kõik ja lamasid mõnda aega vaikselt, kuni jälle miski nende rahu segas.

Asjata ootasime, et isendid, kelle me välja olime valinud, pööraksid nii palju pead, et saaksime neile kuklasse lasta; aga kuna nad olid üsna väikesed, arvasime, et ka keset otsmikku lastud kuul peaks nad vagaseks tegema, ja andsime viimaks tuld. Kuid nad kargasid üles ja paiskusid pooluimastena vette. Siis alles algas elu! Kogu kari ajas oma suured inetud pead püsti, jõllitas meie suunas, ja kõik sööstsid üksteise järel vee poole. Kähku laadisime jälle püssid. Nüüd polnud headest märklaudadest puudus. Lajatasid paugud, ja kaks merihobu — noor ja vana — jäid maha. Teised kargasid vette, ainult üks jäi rahulikult lamama, vaadates imestusega oma kaht surnud suguvenda ja meid, kes me otse tema poole sammusime. Me ei teadnud õieti, mida teha: arvasime, et need kakski, kes seal lamavad, annavad meile tööd rohkem kui küllalt, ent siiski oli meil kiusatus ühel hoobil ka sellele suurele kolossile käpp peale panna. Kuni Johansen seisis laskevalmis püssiga, kahevahel, kas lasta või ei, kasutasin ma juhust tema ja merihobu pildistamiseks. Lugu lõppes siiski sellega, et

lasksime tal rahus minna: arvasime, et pole mõistlik rohkem padruneid ohverdada.

Vesi meie lähedal aga kees raevunud merihobudest, kes ümberringi murdsid jääd ja täitsid õhku oma möirgamisega. Eriti suur isu meile kallale kippuda näis olevat suurel isamorsal endal: lakkamatult tuli ta jääserva juurde tagasi ja ronis poolest kehast saadik jääle, et sealt meie peale röhkida ning möirata ja oma surnud suguvendi, keda ta oleks tahtnud vist meeleldi kaasa võtta, hulk aega vaadata; siis kargas ta vette, aga ainult selleks, et varsti jälle tagasi tulla. Vähehaaval eemaldus kogu kari ja me kuulsime suure isamorsa möirgamist järjest kaugemalt; kuid äkki ilmus tema suur pea taas meie jääserva ääres veest, möirgas väljakutsuvalt ja kadus siis jälle niisama äkitselt. Nii toimus kolm või neli korda ja iga uue ilmumise vahel kuulsime eemalt kaugelt tema möirgamist; kuid siis kadusid kõik ja me võisime rahulikult nülgima asuda.

Natukese ajaga oli väiksem merihobu nülitud — võrreldes seniste kogemustega, oli temaga hõlpus toime tulla. Teine oli suur mürakas ja teda oleks lumenõos, kus ta lamas, raske olnud ümber pöörata; leppisime seepärast ainult selle külje nülgimisega, mis oli pealpool, ja asusime siis oma rasva- ja nahalaadungiga koduteele. Nüüd pidi meil oma arvestuste järgi kütterasva talveks küllaldaselt olema; peale selle oli meil rikkalikult nahku onni katuse katmiseks.

Veel mõnda aega viibisid merihobud läheduses. Aegajalt kuulsime võimsaid altpoolt tulevaid tümakaid vastu jääd, kaks-kolm järgemööda, seejärel ilmus sealt raginal jääd purustades suur pea. Natuke aega vahtis pea jääaugust nii valjusti puristades ja oiates, et see kostis eemale kaugele, ja kadus siis. Olles 25. septembril ametis oma katusenahkade rannalähedasest jääaugust väljatirimisega, kuulsime endist natuke maad mere pool samasugust jää praksumist. Veest ilmus merihobu ja sukeldus kohe tagasi. «Vaadake teda — natukese aja pärast on ta siin jääaugus!» Vaevalt oli see öeldud, kui likkupandud nahk vees kõrvale lükati ja esile kerkis vägev vurrude ning kahe pika kihvaga pea; üksisilmi ning tontlikult jõllitas ta meile otsa, siis kostis vali sumakas, ja ta oli läinud.

Likkupandud nahad olid nüüd sedavõrd pehmeks muutunud, et oli võimalik neid katusele laotada. Nad olid nii

pikad, et ulatusid onni ühelt küljelt üle roodlati teisele küljele. Lõikasime toornahast ribasid ja riputasime nende abil nahkade mõlemasse otsa suuri kive — niimoodi venisid nahad müüride alumise servani. Seejärel ladusime nahkadele kive. Kivide, sambla, naharibade ja lõpuks lume abil toppisime kõik seinte ja nahkade vahed üsna tihedalt kinni. Selleks et onni elama asuda, jäi veel üle kividest lavatsid teha, kus saaks magada. Ja edasi oli vaja ust. Onni ühes nurgas oli müüris avaus; selle juurde viis lühike maasse kaevatud käik, millele me hiljem tegime samasuguse jääkampadest katuse, nagu on eskimote elamute käikudel. Kahjuks ei saanud me kaevata nii pikka käiku, nagu tahtsime, sest maa oli meie tööriistade jaoks liiga kõvaks külmunud. Käik oli nii madal, et onni pääsemiseks tuli sealt neljakäpakil läbi roomata. Seestpoolt oli ukseava kaetud katuseks oleva merihobunaha külge kinniõmmeldud karunahaga; käigu suudme katsime lahtise karunahaga, asetades selle luugina avale.

Ilm muutus üha külmemaks (alla —20°). Järjest talumatumaks muutus elamine meie madalas «koopas», kus ei saanud end liigutada; iga kord, kui toitu keetsime, sõi traanilambi suits meie silmi. Ootasime päev-päevalt üha suurema kärsitusega, millal võime asuda oma uude elamusse, mis näis meile nüüd mugavuse tipuna. Ehitamise ajal oli meie alaliseks kõneaineks, kui tore ning mõnus on kord sinna elama pääseda, ja sageli rääkisime teineteisele, kui palju mõnusaid hetki me seal veedame. Tahtsime ju meeleldi oma elust võimalikult palju helgeid külgi leida. Suur meie onn muidugi ei olnud: kümme jalga pikk ja kuus jalga lai; kui sinna põigiti maha heitsin, ulatus mu pea vastu üht ja jalad vastu teist seina; aga pisut end liigutada siiski sai ja ma ise võisin keset onni peaaegu püsti seista. See mõte näis meile eriti meeldivana. Mõtle ometi — sul on tuulevari, kus saad oma liikmeid pisut sirutada! Seda võimalust polnud meil märtsikuust saadik olnud, kui lahkusime «Fram'ilt». Kuid võttis veel aega, kuni kõik korda sai; enne kui onn on täiesti valmis, ei tahtnud me sisse kolida.

Tol päeval, kui viimaseid merihobusid nülgisime, võtsin neilt mitu seljakõõlust, mis meile minu arvates talveriiete õmblemisel suureks kasuks pidid olema — niiti meil ju ei olnud. Alles paari päeva pärast (26. septembril) meenus mulle, et olime need kõõlused jääle merihobukerede

juurde maha unustanud. Otsekohe läksin neid otsima, kuid oma kurvastuseks avastasin, et kajakad ja rebased olid need juba ammu laiali tassinud. Väikeseks lohutuseks oli aga see, et leidsin karu jäljed, kes öösel nähtavasti merihobukerede kallal oli käinud. Ringi vaadates silmasin Johansenit, kes jooksis minu poole, vehkis kätega ja näitas mere suunas; pöördusin sinnapoole — meid vaadates kõndis seal edasi-tagasi suur karu. Tõime kähku püssid. Johansen jäi rannale, et võtta ta vastu, kui ta sinna peaks suunduma, ise tegin jääd mööda karu ümber suure ringi, et teda maa poole ajada, kui ta mind peaks kartma. Vahepeal oli karu eemale jääaugu äärde maha heitnud, arvatavasti hülgeid varitsema. Hakkasin tema poole hiilima; ta silmas mind, tuli esmalt lähemale, mõtles siis ümber ja hakkas mööda noort jääd aeglaselt ning majesteetlikult eemale tatsama. Kuid mul polnud põrmugi tahtmist talle seda teed järele minna, ja kuigi vahemaa oli suur, arvasin, et peaksin proovima lasta. Esimene lask läks üle. Teine tabas. Karu kargas üles, tegi mõne hüppe ettepoole ja hakkas siis raevukalt jääd peksma. Jää murdus ja karu vajus vette. Seal ta siis rabeles ja pladistas ning murdis oma raskusega õhukest jääd, püüdes sellele tagasi pääseda. Varsti olin ta juures, kuid ei tahtnud tema peale enam kuuli raisata; peale selle oli mul nõrk lootus, et tal õnnestub ise veest välja ronida ja meil pole sel juhul vaja seda rasket looma sealt välja tirida. Hüüdsin siis Johansenile, et ta tooks köie, kelgud ja noad, ise aga hakkasin oodates ja looma jälgides edasi-tagasi käima. Karu mässas meeleheitlikult ja murdis augu enese ümber üha suuremaks. Teine esikäpp oli tal läbi lastud, nii et ta sai kasutada ainult üht esikäppa ja mõlemaid tagakäppi. Vahetpidamata haaras ta jääst ja püüdis end üles upitada; aga vaevalt oli ta poolest saadik jääle pääsenud, kui see tema all murdus ja ta vette tagasi vajus. Vähehaaval jäid tema liigutused üha nõrgemaks ja nõrgemaks; viimaks lamas ta täiesti vaikselt ja hingeldas; seejärel tõmbles ta keha mõne korra kramplikult, tagakäpad sirutusid kangelt välja, pea vajus vette ja kõik jäi vaikseks.

Edasi-tagasi käies kuulsin ümberringi mitu korda merihobusid, kes raiusid jäässe augu ja pistsid pea välja, ning ma mõtlesin: küllap varsti on nad siingi. Samas sai karu altpoolt võimsa hoobi ning tõugati kõrvale, kuna veest ilmus suur pikkade kihvadega pea; see puristas, heitis

halvakspaneva pilgu karule, vahtis siis suure imestusega natuke aega mind ja oli jälle kadunud. Mina aga leidsin, et vanal tugeval jääl natuke maad ranna pool on mõnusam olla kui noorel jääl. Ühtlasi oli mu arvamus, et merihobu karu ei karda, saanud parema kinnituse kui kunagi varem.

Viimaks saabus Johansen köiega. Me viskasime oma saagile jooksva silmuse kaela ja hakkasime teda üles haalama. Ent peagi selgus, et see käib meil üle jõu: kuidas me end ka ei pingutanud, aga meie ainsaks saavutuseks oli, et jää eluka all murdus. Loobuda temast oli liiga kahju — see oli suur karu ja näis olevat haruldaselt rammus; kuid tema sel kombel paksu jää servani pukseerimine oleks kaua aega ja palju vaeva nõudnud. Viimaks saime sellest niimoodi võrdlemisi hõlpsasti üle, et raiusime läbi noore jää üsna kitsa renni ja viisime selle kaudu köie läheduses asuva suure pangani. Nüüd ei olnud raske karu jää alt sinna tirida, ja kui tema ümber küllalt suure augu olime raiunud, vinnasime ta jääle. Viimaks oli ta ka nülitud ja tükeldatud; saagiga raskelt koormatud, hakkasime õhtul hilja oma «koopa» juurde tagasi minema.

Kui lähenesime rannale, kus ühel meie merihoburasva ja -peki hunnikul lebasid kajakid, sosistas Johansen mulle äkki: «Ohoo, vaadake sinna!» Vaatasin üles — hunnikul oli kolm karu, kes rassisid rasva kallal. Need olid emakaru kahe pojaga. «Uh,» ütlesin ma, «peame jälle karudega jändama hakkama!» Olin väsinud ning õigust öelda igatsesin rohkem magamiskoti ja tubli portsjoni keedetud liha järele. Jalamaid haarasime püssid ja hakkasime ettevaatlikult lähenema; kuid karud olid meid juba märganud ja pistsid mööda jääd põgenema. Ei saa salata, et vaatasime neile tänutundega järele.

Kui ma veidi hiljem liha lõikasin ja Johansen oli vett toomas, kuulsin teda äkki vilistavat. Vaatasin üles. Johansen näitas jääle — karud tulid läbi hämariku tagasi: meie rasvahunnik oli neile nähtavasti liiga ahvatlev. Püss käes, roomasin selle lähedale kivide taha. Kõrvale vaatamata tulid karud otse rasvahunniku poole; kui nad olid minust möödumas, sihtisin emakaru pihta, niipalju kui ma pimeduses nägin, ja andsin tuld. Karu möiratas, haaras hammastega küljest kinni, ja kõik kolm panid mööda jääd jooksma. Ema vajus varsti maha; pojad seisid imestades ja murelikult tema ümber, meie lähemale tulles aga pist-

sid põgenema ja polnud mingit võimalust neile laskekaugusele pääseda. Kuni me surnud emakaru randa tirisime ja nülgisime, hoidusid nad meid vaadates kogu aeg aupaklikku kaugusse. Järgmisel hommikul oma «koopast» väljudes nägime, et nad seisid naha ja liha juures ning nuusutasid neid, aga enne kui me laskekaugusele jõudsime, märkasid nad meid ja lasksid jalga. Selgus, et nad olid kogu öö seal olnud: nad olid omaenese ema mao ära söönud — selles leidusid mõned rasvatükid. Pärast lõunat tulid nad uuesti tagasi, aga seegi kord ei õnnestunud meil neid lasta.

Kui me järgmisel hommikul (laupäeval, 28. septembril) välja läksime, nägime suurt karu eemal rasvahunnikul magamas. Johansen roomas kivide tagant üsna tema lähedale. Karu kuulis nähtavasti krabinat, kergitas pead ja vaatas ringi. Samal hetkel lajatas Johanseni püssist pauk ja kuul läks karul otse pealuu alt kõrist läbi. Karu tõusis aeglaselt üles, vaatas põlglikult Johanseni poole, mõtles pisut ja hakkas siis pikkade sammudega eemalduma, nagu poleks midagi juhtunud. Kohe pärast seda sai ta meilt mõlemalt paar kuuli kerre ja vajus õhukesele jääle maha. Ta oli end nii täis õginud, et sel ajal kui ta seal lösutas, jooksis tal suust rasva, traani ja vett jääle, mis tema raskuse all vähehaaval vajus, nii et ta lamas nagu suures nõus; tirisime ta ruttu randa, enne kui jää tema all murdus.

See oli üks suuremaid karusid, keda ma kunagi olen näinud, aga ühtlasi ka üks kõhnemaid; ei naha all ega soolikate vahel olnud tal rasva raasugi. Ta oli vist kaua aega nälginud ja isu oli tal seepärast nähtavasti kohutav olnud, sest ta oli meie merihoburasva endale tohutul hulgal sisse vorpinud. Ja kuidas ta seal oli mütanud! Esmalt oli ta ühe kajaki eemale virutanud, rasvahunniku igasse külge laiali loopinud ja peaaegu iga tüki küljest parima osa ära näsinud, seejärel rasva teise kohta jälle kokku kogunud ja siis, kõht täis ning meel hea, selle otsa magama heitnud — vist selleks, et ärgates rasv jälle käepärast oleks.

Nagu alles hiljem selgus, oli ta enne rasvahunniku kallale asumist ka teise vägiteoga hakkama saanud: ta oli tapnud mõlemad meie ümbruses ringikolanud karupojad. Leidsime need lähedusest, pealuud purustatud ja kehad kangeks külmunud. Jälgede järgi võis näha, kuidas ta

neid mööda noort jääd taga oli ajanud, esmalt üht, siis teist, nad kaldale lohistanud ja seal maha pannud, ilma et neid enam oleks puudutanud. Mis lõbu see võis talle pakkuda, jääb mulle arusaamatuks; arvatavasti oli ta pidanud neid võistlejateks, kes leitud toidust osa tahavad saada, või oli ta ehk mõni pahur vanapoiss, kes noorust ei salli? «Nüüd on siin nii hea vaikne,» ütles troll, kui ta oli maa tühjaks laastanud.

Meie talvised tagavarad hakkasid nüüd üsna rahuldavaks kujunema.

X

TALVEURKAS

Sama päeva õhtul kolisime viimaks oma uude onni. Kuid külm oli esimene öö, mille me seal veetsime! Seni olime ju kogu aeg kahekesi ühes kotis maganud ja isegi selles, mille olime valmistanud oma kahest villasest vaibast, oli enam-vähem piisavalt soe. Nüüd aga arvasime, et ühises kotis pole enam vaja magada: kui onnis põleb traanilamp, läheb seal niivõrd soojaks, et võime villase vaiba all kumbki oma lavatsil magada. Järelikult harutasime oma magamiskoti lahti.

Lambid tegime uushõbeplaatidest: nende servad painutasime ülespoole ja täitsime siis peenekstambitud rasvaga, tahtideks aga panime sidemejupid, mis meil apteegis veel olid. Nad põlesid väga hästi ja andsid ka niipalju valgust, et meie arvates oli päris mõnus seda vaadata. Kuid soojendada meie onni, mille seinad ei olnud veel küllalt tihedad, nad siiski ei suutnud, ja öö läbi me värisesime külmast; meile tundus peaaegu, et see oli meie kõige kehvem öö.

Järgmisel hommikul maitses söök suurepäraselt, ja et jälle pisut sooja saada, neelasime õige rohkesti tulist karupuljongit. Kohe pärast seda viisime läbi väikese ümberkorralduse ja valmistasime onni tagumise seina äärde nii laia aseme, et saime seal kõrvu magada; villased vaibad õmblesime jälle kokku, alla aga laotasime karunahku. Nüüd oli meil olude kohaselt hea ase ja katset lahus magada me enam ei teinud. Kuid aset vähegi tasasemaks teha polnud võimalik, sest nüüd, mil kõik oli külmunud, olid ainsaks kättesaadavaks materjaliks kühmlikud ning nurgelised kivid; talve läbi pidime seepärast unes vähkrema ja alatasa ühelt küljelt teisele pöörama, et paljude teravate nukkide vahel vähegi mugavamat asendit leida; ent kõigest hoolimata jäi ase ikkagi

kõvaks — kondid valutasid alatasa ja asi läks koguni nii kaugele, et lamamisest tekkisid puusadele haavad. Kuid und oli sellegipoolest.

Onni ühte nurka ehitasime keetmise ja küpsetamise jaoks väikese lahtise kolde. Selle kohale katusesse lõikasime merihobunahka ümmarguse augu ja karunahast tegime toru, et suitsu sinna juhtida. Kui olime seal mõnda aega keetnud, sai meile selgeks, et on tarvis ehitada korsten, mis takistaks tuulel suitsu tagasi ajamast. Nimelt läks onn niivõrd suitsu täis, et mõnikord polnud võimalik seda välja kannatada. Ainsaks ehitusmaterjaliks oli meil jää ja lumi; neist tegimegi katusele uhke korstna, mis täitis oma ülesannet ja tõmbas hästi. Kuigi vastupidav ta siiski ei olnud: kütmisel suurenes tema õõs pidevalt ja vahel juhtus sedagi, et koldesse tilkus vett. Kuna aga ehitusmaterjali oli rikkalikult, polnud raske uut korstnat teha, kui vana jäi liiga igerikuks. Paar korda talve jooksul pidimegi seda tegema. Neisse kohtadesse aga, mis tule läbi kõige rohkem kannatasid, paigutasime kindlustuseks merihobuliha, konte ja muud säärast.

Toitu valmistasime äärmiselt lihtsalt. Hommikuti keetsime karuliha ja suppi (puljongit). Õhtuti tegime biifsteeki. Lõunat me ei söönud. Iga eine ajal panime toitu määratul hulgal nahka, aga huvitav oli see, et me ei tüdinud temast kunagi, vaid sõime alati kohutava isuga. Juurde hammustasime rasva või kastsime lihatükke traani sisse, nii nagu parajasti juhtus. Vahel sõime hulgal ajal peaaegu ainult liha, rasva üldse puudutamata; aga kui siis jälle isu rasvasema järele tuli, võis juhtuda, et õngitsesime lambist mõne kõrbenud pekitüki või sõime vinde, mis lambitraani sulatamisel rasvast järele olid jäänud. Kutsusime neid küpsisteks ja meile näis, et nad on haruldaselt maitsvad. Alatasa fantaseerisime, et küll oleks tore, kui neil oleks ka natuke suhkrut peal.

Osa kelguprovianti, mis me «Fram'ilt» olime kaasa võtnud, oli meil veel alles, kuid talve jooksul ei tahtnud me sellesse puutuda: panime ta kõrvale, et hoida teda kevadeni, mil hakkame edasi liikuma. Panipaiga katsime hoolikalt kividega, et rebased ei saaks kotte ära viia. Reinuvaderid olid tõepoolest õige jultunud ja tassisid minema kõik, mis aga kätte said. Nõnda avastasin ma 10. oktoobril, et nad olid ära viinud suure hulga pisiasju, mida ma onni ehitamise ajal teises panipaigas hoidsin; nad olid

ära vedanud kõik, mida iganes kaasa võtta jõudsid, nagu bambusejupid, terastraadi, harpuunid ja harpuunide liinid, samuti ka mu kivide, samblate jms. kogu, mis oli paigutatud väikestesse purjeriidest kottidesse. Peaaegu kõige halvem oli vist küll see, et nad olid ära viinud ka nöörikera, millele suuri lootusi olime pannud, sest sellest nöörist kavatsesime teha niiti, kui hakkame endale talveks karunahkadest riideid, jalatseid ja magamiskotti õmblema. Oli veel hea, et nad ei olnud ära viinud teodoliiti ja muid instrumente, mis seal olid — need olid neile vist liiga rasked. Mu süda oli täis — ja see pidi juhtuma just mu enese sünnipäeval! Meeleolu ei muutunud põrmugi paremaks ka siis, kui ma videvikus rusukaldel selle koha lähedal, kus ma neid asju olin hoidnud, ringi kõndisin ja tuhnisin, lootes vähemalt jälile saada, millises suunas need saatanad meie asjadega on läinud, ja siis kokku sattusin rebasega, kes minust kümne sammu kaugusel peatus, maha istus ja ulguma hakkas, nii läbilõikavalt ning õudselt, et pane kas või käed kõrvadele. Nähtavasti oli ta jälle teel mu asjade juurde ja vihastas, et teda segati. Võtsin maast paar suurt kivi ja viskasin tema poole; ta jooksis natuke maad eemale, istus liustiku servale ja jätkas ulgumist. Mina aga läksin maruvihaselt onni tagasi, heitsin asemele pikali ja hakkasin mõtisklema, kuidas neile tõbrastele kätte maksta. Padruneid me nende peale raisata ei tohtinud, küll aga võisime valmistada kividest lõksu. Ent sellegi plaani teostamise lükkasime edasi: nüüd alguses, kui ilm oli sobivate kivide otsimiseks veel küllalt valge ja lumi polnud veel rusukallet katnud, oli palju muudki teha. Vahepeal aga jätkasid rebased kurjategemist. Ühel päeval viisid nad ära meie termomeetri*, mis oli alati väljaspool hütti. Kaua aega otsisime seda asjata, kuni viimaks leidsime ta tükk maad eemal lumehange kaevatuna. Sellest alates kandsime piinlikku hoolt, et tal öösiti kivi peal oleks; kuid ühel hommikul leidsime, et rebased olid kivi ära veeretanud ja termomeetri jälle minema viinud. Seekord leidsime ainult vutlari, mille nad olid tükk maad eemal maha jätnud, termomeetrit ennast aga ei saanud me enam iialgi näha: öösel oli tuisanud, mistõttu jäljed olid kustunud. Kes teab, missugust rebase-

* See oli miinimumtermomeeter, mida võis kasutada ka hariliku termomeetrina.

auku ta nüüd ehib! Sellest päevast peale sidusime termomeetri, mis meil veel järele oli jäänud, alati kinni.

Talve läbi viibisid rebased meie onni läheduses. Alatasa kuulsime, kuidas nad ülal katusel külmunud karukoibi ja -keresid närisid, nii et kõva koorikuga kattunud lumi aina krigises. Kunagi ei ajanud me neid ära: need kenad «koduloomad» olid meile seltsiks. Sageli, kui tukastades oma asemel lamasime, oli meil tunne, nagu viibiksime kodus ja kuuleksime rotte ning hiiri enda kohal pööningul müttavat — kuulsime, kuidas nad seal ülal kisklesid ning ringi jooksid ja äkki läbi meie koldekorstna alla vaatasid. Seni kui nad leppisid lihaga, mida nad kõige meelsamini sõidki, loovutasime neile hea meelega pisut oma küllusest. Kui nad aga hakkasid meie rasvatükkide kallale kippuma, saime vihaseks: neid meil eriti palju ei olnud. Kui me pimedas kõndimas käisime, kuulsime sageli kedagi endi ümber hiilivat; vahel seletas silm ka rebase kogu, kes oli tulnud üsna lähedale, et meid paremini näha. Enamasti olid nad valged, kuid tuli ette ka palju ilusa mustjassinise kasukaga sinirebaseid. Üks neist külastas meid sageli; tundsime ta ära tema isesuguse jubeda ning tigeda kisa järgi, mida ta tegi iga kord, kui ta mööda liustikuharja lähenes ja märkas, et keegi meist on väljas, mistõttu ta ei saa segamatult otse meie lihahunniku juurde minna. Ent niipea kui olime oma onni pugenud, kuulsime, kuidas katusel jälle näritakse.

Kord tegime siiski katset neid kinni püüda. Püünise valmistas Johansen külmunud merihobunahast, pannes sellele toed alla ja ladudes tublisti kive peale, nii et sai üsna hea lõks. Siis seadis ta püünise katusele meie pea kohale üles ja me istusime ning kuulasime kikkis kõrvadega, millal see kinni prantsatab. Kui Johansen järgmisel hommikul välja läks, oli lõks kinni, kuid ühtki rebast selle all ei olnud. Seevastu oli rebane nii toed kui ka sööda ära viinud; ühe toe leidsime hulk aega hiljem eemalt jäält. Pärast seda loobus Johansen rebaste püüdmisest.

Vahepeal läks aeg edasi. Päike vajus üha madalamale, kuni 15. oktoobril nägime teda lõunapoolse mäeseljandiku kohal viimast korda; päevad muutusid kiiresti pimedamaks ja algaski meie kolmas polaaröö.

Sügisel, 8. ja 21. oktoobril, lasksime veel kaks karu, kuid pärast seda ei näinud me enne kevadet enam ühtegi.

Kui ma 8. novembri hommikul ärkasin, kuulsin lund väljas raskete sammude all rudisevat ja seejärel hakati katusel meie liha ja rasva kallal sarjama. Taipasin, et see on karu, ja püss käes, ronisin onnist välja; aga kui ma käigust läbi jõudsin, ei näinud ma kuuvalgel mitte kedagi. Elukas oli mind märganud ja juba minema lipsanud. Ometi ei tundnud me selle üle eriti kahetsust, sest meil oli üpris vähe isu hakata jändama nülgimisega, mis tuule ja 39-kraadise pakasega poleks sugugi mõnus töö olnud.

Vaheldust meil kuigi palju ei olnud. Kogu meie elu koosnes kahest, kolmest tegevusest. Kõigepealt valmistasime hommikusöögi ja sõime selle. Pärast seda tegime vahel jälle väikese uinaku ja läksime siis pisut välja hulkuma, et jalgu liigutada. Kuid need jalutuskäigud olid siiski äärmiselt lühikesed, sest meie riided, mis olid rasvaga läbi imbunud ja üldse kulunud ning mitmest kohast katki, polnud talvel vabas õhus viibimiseks sobivad. Tuulerõivad, mis me oleksime võinud kaitseks tuule vastu peale tõmmata, olid nii lagunenud ja rebenenud, et neid ei saanud kanda, niiti riiete parandamiseks aga oli nii vähe, et seda ei tohtinud tarvitada enne kevadet, kui hakkame edasimineku vastu valmistuma. Olin arvestanud, et saame endale karunahast riideid õmmelda. Kuid nahkade puhastamine rasvast võttis palju aega. Ja veelgi kauem kestis nende kuivatamine. Ainsaks võimaluseks oli nad laialilaotatult onni katuse alla rippuma panna, kuid seal oli ruumi ainult ühele nahale korraga. Kui siis viimaks paar tükki valmis said, pidime need eeskätt oma asemele küljealuseks panema — lamasime tooretel rasvastel nahkadel, mis vähehaaval mädanema hakkasid. Oma küljealuse kuivade nahkade varal niimoodi viimaks korda saanud, pidime mõtlema sellele, kuidas endile magamiskott valmistada: selles villastest vaipadest kotis, mis meil oli, hakkas pikapeale pisut külm. Jõuluks sai siis viimaks karunahkadest kott valmis. Niimoodi kulusid ära nahad, mis me jõudsime kuivatada, ja lugu lõppes sellega, et käisime talve läbi nendes riietes, mis meil olid.

Jalutuskäigud ei pakkunud erilist lõbu ka sel põhjusel, et seal ülal alatasa puhus. Eriti tugev oli tuul järsu kaljumüüri ääres. Pidasime seda suureks imeks, kui vahel harva enam-vähem vaikne oli. Enamasti vuhises meie onni ümber torm, viies kaasa lund, nii et kõik ümberringi lausa tuiskas. Vahel möödus hulk päevi, ilma

et me peaaegu üldse n'na onnist välja oleksime pistnud; siis suutis ainult hädaline vajadus meid õue ajada, kui oli tarvis joogiveeks pisut jääd, söögi jaoks karukints või -ribi ja kütuseks natuke rasva tuua. Harilikult tõime ka väikese tüki soolast merejääd, või kui leidsime mõne jääaugu või -prao, pisut merevett oma supi jaoks, et sellele paremat maitset anda.

Kui me tagasi tulime ja jalutuskäik meile jälle uut söögiisu oli andnud, valmistasime õhtueine, sõime kõhu kõvasti täis, pugesime kotti ja magasime võimalikult kaua, et aga aeg kaoks. Üldiselt oli meil onnis üsna hea. Oma traanilampidega õnnestus meil temperatuuri ruumi keskel külmumispunkti lähedal hoida. Seinte ääres oli siiski märksa külmem ja niiskus sadestus neile kaunite külmalilledena. Kivid olid täiesti valged ja lambivalgust peegeldades sätendasid seal tuhanded kristallid, nii et õnnelikel hetkil võisime kujutleda, nagu viibiksime marmorsaalis. See ilu läks meile siiski kalliks maksma, sest ilmamuutuse puhul või siis, kui me palju küpsetasime ja praadisime, vcolas ta ojadena mööda seinu alla ning isegi meie magamiskotti.

Koka kohuseid täitsime vaheldumisi ühe nädala. See oligi tegelikult ainsaks vahelduseks meie elus — teisipäevad, mil üks meist oma nädala lõpetas ja teine seda alustas, olid tähisteks, mille järgi me aega arvasime. Alatasa arvutasime, mitu «kokanädalat» meil veel on jäänud, kuni võime kevadel jälle teele asuda. Olin lootnud, et selle talve jooksul teen õige palju ära: töötan läbi oma vaatlused ja tähelepanekud, kirjutan aruande ekspeditsiooni kohta. Kuid ma ei teinud peaaegu midagi. Seda ei takistanud mitte ainult traanilambi kasin ja vilkuv valgus ega ka mu ebamugav asend — kirjutada tuli selili või istuli, rübeldes kõvadel kividel, mistõttu neile toetuvad kehaosad lausa valutasid —, vaid kogu see ümbrus ei soodustanud töötamist. Aju reageeris loiult ja kunagi polnud tahtmist midagi kirjutada. Võib-olla oli põhjuseks ka see, et paberit, millele ma kirjutasin, polnud võimalik puhas hoida: niipea kui võtsin paberilehe, jäid sellele tumepruunid rasvased sõrmejäljed, ja kui teda puudutas riideserv, jäi sinna tume triip. Tollest ajast pärinevad ülestähendused näevad jubedad välja. Nad on sõna tõsises mõttes «mustandid». Kui toredana näis meile aeg, mil jälle võime puhtale valgele paberile musta tindiga kirjutada! Sageli

oli mul eelmisel päeval pliiatsiga tehtud märkmeid raske lugeda, ja nüüd, mil kirjutan seda raamatut, näen rohkesti vaeva, et teada saada, mis neil mustjaspruunidel lehtedel kord on seisnud — vaatlen neid igasuguses valguses ja uurin neid luubi abil, kuid sellegipoolest pean mõnikord oma püüetest loobuma.

Ka on tollest ajast pärinevad päevikumärkmed äärmiselt kasinad: nädalate viisi ei leidu seal vahel muud kui ainult kõige hädavajalikumaid andmeid ja märkusi meteoroloogiliste vaatluste kohta. Elu oli niivõrd üksluine, et leidus vähe, millest kirjutada. Päevast päeva tulid ja läksid ühed ja samad mõtted: neis polnud rohkem vaheldust kui meie keskustelus. Oma tühjusega annab päevik tegelikult kõige täielikuma pildi meie elust nende üheksa kuu kestel, mis me seal olime.

«*Kolmapäeval, 27. novembril.* —23°. Ilm on tuuline, tuisk keerutab su kõrvade ümber, niipea kui pea käigust välja pistad. Kõik on üleni hall. Rusukaldest natuke maad kõrgemal paistavad ähmaselt lumest mustad kivid ja nende kohal aimad tumedat kaljumüüri. Aga kuhu sa pilgu iganes pöörad, olgu mere või fjordi poole — kõikjal on sama tinaraske pimedus. Oled eraldatud kogu maailmast, suletud iseendasse. Tugevate iilidena kihutab tuul, ajades enda ees lund; ülal mäeharjade ümber aga tuhiseb ning vuhiseb ta basaltmüüri pragudes ja tühemetes. See on sama lõputu laul, mida ta on laulnud möödunud aastatuhandete vältel ja laulab ka tulevaste aastatuhandete kestel. Ning lumi keerutab samuti, nagu ta seda aegade vältel ikka on teinud; ta tungib kõigisse lõhedesse ja nõgudesse, kuid rusukalde kive pole ta võimeline katma — ühteviisi mustadena kerkivad need pimedas öös. Lagendikul onni ees jooksevad kaks kogu otsekui varjud talveöös läbi tuisu edasi-tagasi, et sooja saada, ja nii jooksevad nad ka tulevikus sel rajal, mille nad sinna on tallanud, päevast päeva edasi-tagasi, kuni saabub kevad.»

«*Pühapäeval, 1. detsembril.* Viimastel päevadel on olnud imeilusad ilmad. Kui kuu muudab siinse jääriigi mingiks muinasjutumaaks, ei väsi sa kunagi lagendikul onni ees edasi-tagasi kõndimast. Onn seisab alles varjus kalju all, mis süngelt ja ähvardavalt ripub tema kohal; kuid üle jää ja fjordi valab kuu hõbedase vinena oma valgust, mis helgib vastu kõigilt lumega kaetud mäeharjadelt ja küngastelt. See on otsekui läikivast marmorist

koosneva väljasurnud planeedi tontlik ilu. Just sellised peaksid seal olema mäed, külmad ja jäätunud, sellised peaksid seal olema veed, lumikatte alla tardunud. Ja nagu alati sõuab kuu hääletult ning aeglaselt oma lõputul teekonnal läbi elutu laotuse... Ja kõik on nii vaikne, nii õudselt vaikne; suur vaikus, mis saabub siis, kui maa jääb jälle tühjaks ja paljaks, kui siinsetel rusukalletel ei hiili enam rebane, kui eemal jääl ei luusi enam karu ja isegi tuuled ei raevutse... lõputu vaikus. Virmaliste lõõmas hõljub laotuse vaim tardunud vete kohal. Hing kummardub öö ja surma majesteetlikkuse ees.»

«*Esmaspäeval, 2. detsembril.* Hommik. Kuulen, et täna on väljas jälle pisut tuult, ja jalutuskäik kujuneb vist küll kehvaks. Hirmus külm on nüüd meie kulunud ning rasvaste riietega. Kui ilm on vaikne, läheb veel kuidagi, aga niipea kui on pisut tuult, tungib külm luust ja lihast läbi. Aga kas siis kevad ei saabu kord siiagi? Ja meie kohal kummub ju sama taevas nagu alati, niisama kõrge, niisama vaikne. Siin kõndides ning külmetades vaatad lõputusse tähtede avarusse — ja kogu häda ning viletsus kahaneb ei-millekski. Tähisöö, sa oled puhas ja kaunis — aga kas sa ei anna meie hingele l i i g a suuri tiibu? Suuremaid, kui me jaksame kanda? Kui sa ometi suudaksid lahendada elu mõistatust! Me tunneme end otsekui universumi keskpunktina, võitleme elu eest, surematuse eest — ehkki üks otsib seda siit, teine teisest maailmast. Su hääletu ilu kuulutab: igaviku käsul te olete pisitillukeste lülidena tekkinud viletsal planeedil, igaviku käsul te kaote jälle... Kes igaviku möödumisel veel mäletab, et kunagi on olnud mingi ühepäevaliblikas, kes õppis heli siduma valgusega? Kes oli niivõrd lühinägelik, et terveid aastaid oma üürikesest elust andis rändamisele tardunud merel? Kas siis tõesti kõik on vaid hetkeline ilutulestik? Kaob kogu maailma ajalugu nagu tume kullaga ääristatud ehapilv, jäljetult, sihitult — nagu hetkeline tuju?

Õhtu. Too rebane teeb meile igasuguseid vempe. Kõik, mida ta paigast liigutada jõuab, viib ta ära. Kord näris ta läbi veorihma, millega ukse ette riputatud nahk kinni on seotud, ja nüüdki kuuleme aeg-ajalt, et ta on jälle selle kallal; siis peame välja minema ja vastu käigu katust koputama. Täna tassis ta minema ühe meie purje, milles me soolase vee jääd hoidsime. Kohkusime üsna ära, kui läksime jääd võtma ja selgus, et kõik on läinud; kes seal

oli käinud, selles polnud kahtlust. Kuid oma kallist purjest, mida meil kevadel sõidul Teravmägedele tarvis läheb, ei tohtinud me mingil tingimusel ilma jääda. Nii kolasime siis pimedas ringi rusukaldel ja lagendikul, käisime läbi kogu ranna; otsisime igalt poolt, aga ei leidnud midagi. Lõpuks kaotasime peaaegu igasuguse lootuse. Aga kui Johansen läks merelt uut soolast jääd tooma, leidis ta purje alt rannalt. Meie rõõm oli ääretu. Imelik, et rebane suure purje, milles pealegi oli jää, nii kaugele jõudis viia. Kuid rannal oli puri lahti hargnenud ja siis polnud rebane enam jõudnud teda tirida. Aga milleks ta kõike seda vajab? Kas oma talveurkas aseme tegemiseks? See on kõige tõenäolisem. Küll tahaksin, et selle urka üles leiaksin ning termomeetri, nöörikera, harpuuniliini ja kõik teised väärtuslikud asjad, mis see tõbras ära on viinud, jälle tagasi saaksin!»

«*Neljapäeval, 5. detsembril.* Näib, nagu ei tahaks see iialgi lõppeda. Kuid veel pisut kannatust — siis saabub kevad, kõige kaunim, mida elu võib meile anda... Väljas tuhiseb tuisk ja mõnus on lamada siin meie hubases onnis, süüa biifsteeki ning kuulata, kuidas tuul meist üle vuhiseb.»

«*Teisipäeval, 10. detsembril.* Tuul on olnud väga tugev. Johansen avastas täna, et tema kajakk on kadunud. Mõningase otsimise järel leidis ta selle rusukaldelt, siit mitmesaja sammu kauguselt. Kajakk oli muidugi üsna kõvasti muljuda saanud. Tuul oli ta esmalt nähtavasti üle minu kajaki tõstnud ja seejärel üle kivide lennutanud, millest üks oli suurem kui teine. Mulle näib, et siin läheb nüüd üsna tuuliseks, kui juba kajakidki hakkavad õhus lendama.* Mere kohal on taevas tume: arvatavasti on tuul jää ära lõhkunud ning merele ajanud ja seal on jälle vaba vesi.

Täna öösel on tuul järsku tunduvalt vaiksemaks jäänud ja ilm üllatavalt pehmeks läinud. Mõnus oli väljas olla ja juba ammu pole me lagendikul nii pikka jalutuskäiku teinud. Tore, kui vahetevahel pisut jalgu saad liigutada, muidu jääd siin talveurkas vist küll päris kangeks. Mõtle ometi — detsembri keskpaik ja kõigest 12° külma! Pea-

---

* Mäe jalamil oli tuul vahel õige tugev. Teisel korral juhtus, et tuul murdis pooleks mu suusa, mis oli onni lähedal lumehange torgatud. See oli tugev vahtrapuust suusk.

aegu võiks arvata, et oled kodus, ja unustada, et viibid lumemaal põhja pool 81. põhjalaiuskraadi.»

«Neljapäeval, 12. detsembril. Täna hommikul kella kuue ja üheksa vahel oli näha palju langevaid tähti. Enamasti Maokandja tähtkujus; mõned tulid ka ülalt Suurest Vankrist. Hiljem langes neid eriti Sõnni tähtkujust Aldebarani ja Plejaadide vahelt. Suur hulk neist olid väga heledad ja mõnel oli hiilgav tolmujuga taga.

Tore ilm. Kuid öö ja päev on nüüd ühevõrra pimedad. Kõnnime väljas lagendikul pimedas edasi ja tagasi, edasi ja tagasi; jumal teab, kui palju samme me selles kohas veel teeme, enne kui talv lõpeb. Läbi pimeduse näeb vaid ähmaselt musti kaljumüüre, kaljurünkaid ja piki mäekülge suuri rusukalde kive, millelt tuul lume kogu aeg ära pühib. Ülalt meie peade kohalt saadab selge siravate tähtedega taevas oma rahu üle maa. Kaugel läänes langeb üks täht teise järel, mõned tuhmid, vaevalt nähtavad, teised eredad nagu rooma tuled — kõik nad toovad sõnumeid kaugetest maailmadest. Madalal lõunas ripub pilverüngas, mida aeg-ajalt palistab virmaliste helk. Kuid mere kohal on õhk tume — meri on seal lahti. Seda on õige mõnus vaadata — kõigest hoolimata ei ole sa ikkagi maailmast täiesti ära lõigatud. See tõmmu meri on nagu elu nabanöör, maailma vägev tuiksoon, mis ühendab maad maaga ja rahvast rahvaga. Teda mööda on tsivilisatsioon kantud üle kogu maakera — suvel kannab ta meid koju.»

«Neljapäeval, 19. detsembril. —28,5°. On läinud jälle külmaks ja väljas on kehv olla. Aga mis sellest? Siin onnis on meil hea ning soe ja vabas õhus ei tarvitse meil viibida rohkem, kui meil endil on selleks tahtmist. Kõik meie välistööd koosnevad ju sellest, et tuua paar korda nädalas sisse veidi magedat ja soolast jääd, aeg-ajalt liha ja rasva ning vahel harva mõni nahk katuse alla kuivama panna. Ja ühes sellega lähenevad jõulud, rõõmu aeg. Kodumaal on igaüks praegu kibedasti ametis ega tea, kuidas kõigega õigeks ajaks toime tulla; siin aga kiiret ei ole, siin on tarvis ainult seda, et aeg kiiremini mööduks. Magada, magada!

Lihapott podiseb mõnusalt tulel. Istun siin, oodates hommikusööki ning vaadates leegitsevasse tulle, ja mõtted uitavad kaugel. Mis imelik võim on tulel ja valgusel, et kõik, mis elab, püüdleb tema poole, alates kõige alge-

lisemast lihatombust meres ja lõpetades rahmeldava inimlapsega? Tahes-tahtmata köidavad need noolivad tulekeeled pilgu ja sa pead jälgima nende mängu, otsekui võiksid lugeda sealt oma saatust. Ja samal ajal mööduvad kirevates ridades su eest mälestused. Mis tähendab häda ja puudus, mis tähendab see, mis on praegu? Unustada see, unustada iseennast — sul on võime mäletada kõike, mis oli kaunis, — ja oodata suve... Lambivalgel istub t e m a ja õmbleb. Tema kõrval seisab väike siniste silmade ja kollaste juustega tütarlaps, askeldades nukuga. Hellalt vaatab ta lapse poole ja silitab selle juukseid; ta silmad lähevad märjaks ja suuri pisaraid langeb õmblusele...

Mu kõrval magab Johansen ja naeratab unes. Vaene poiss, jõulu puhul on ta praegu vist kodus, nende juures, kes on talle armsad. Maga, maga ja näe und! Vahepeal möödub talv ja siis saabub kevad, elukevad.»

«Pühapäeval, 22. detsembril. Sel ajal kui Johansen onni põhjalikult koristas, kõndisin eile õhtul kaua väljas. Koristamine seisis peamiselt selles, et ta kraapis koldest välja tuha, kogus kokku kondid ja lihajäänused ning viskas õue; peale selle raius ta lahti jää, mis koos kõiksugu prügi ja jäätmetega oli põrandal paksuks kihiks külmunud; seetõttu oli onnis üsna madalaks jäänud.

Olid imeilusad virmalised. Seda kummalist valgusemängu võib siin näha alatasa, aga kunagi ei väsi ma teda vaatlemast: nagu nõiaväel köidab ta kõik meeled ja ma ei suuda end kuidagi lahti kiskuda. Otsekui kauge tulekahju kumana algab ta mäe taga idas, helkides sünge kahvatukollase särana. See laieneb ja varsti on kogu idataevas hõõguv tulemeri. Siis lõõm kaob ja varsti pärast seda ilmub tugevasti helendav, edelasse ulatuv udujuga; üldiselt aga on siin-seal näha vaid üksikuid valendavaid udukoonlaid. Äkki sööstab valgusjoast üles peaaegu seniidini küündivaid kiiri; neid hakkab ilmuma järjest rohkem ja rohkem — metsiku kiirusega tormavad nad joa kohal idast lääne; näib, nagu tuleksid nad kusagilt kaugelt, kaugelt, ikka lähemale ja lähemale. Ent äkitselt hõljub seniidist üle põhjataeva kiirtest loor; need kiired on nii õrnad ja selged, nagu oleksid nad kõige peenemad võnkuvad hõbedased pillikeeled. On see ehk tulehiid Surt[1] ise, kes mängib seal oma hiiglasuurt hõbekannelt, nii et selle keeled võnguvad ja sätendavad Muspelheimi

leekide valgel? Jah, see on kandlemäng, metsikult kihutavate valguse ja värvide hääletu ning õudne mäng. Kuid vahetevahel ka õrnalt mänglev, nagu tasa õõtsuvad hõbedased lained, mis kannavad unistusi tundmatuisse maailmadesse.

Niisiis on talvine pööripäev käes ja päike kõige madalamal; aga ikka veel näeme lõunas mäeseljandiku kohal keskpäeva ajal tema nõrka kuma. Nüüd hakkab ta jälle põhja poole tõusma, päev-päevalt läheb valgemaks ja aeg möödub kiiresti. Oo, kui hästi mõistan ma nüüd seda vana kommet, neid kärarikkaid ohvripidusid, mida meie esivanemad pidasid kesktalvel, kui pimeduse võim oli murtud. Ka meie peaksime mürtsuvat pidu, kui meil oleks midagi, millega pidu pidada. Aga milleks seda? Mõtte: me peame pidu ja mõtleme kevadele.

Uitan siin ja vaatlen mäeharja kohalt paistvat Jupiteri, kodutähte; näib, nagu naerataks ta meile, ja ma tunnen oma hea teekaaslase ära. Hakkan ma ebausklikuks muutuma? Siinne elu ja siinne loodus võivadki inimese ebausklikuks teha; lõppude lõpuks on seda võib-olla kõik inimesed, igaüks omamoodi. Kas mul ei ole vankumatu usk, et me teineteist jälle näeme? Vaevalt on ta minust ühekski päevaks lahkunud. Ma ei usu, et surm võib kellelegi läheneda, enne kui tema töö on tehtud, või tulla nii, et sa ei tunne tema lähedust — kuid võib-olla lõikab halastamatu norn[2] sellegipoolest ühel päeval su elulõnga ilma igasuguse hoiatuseta läbi?»

«Teisipäeval, 24. detsembril. Kell kaks pärast lõunat —24°, *cumulus* 2, O-tuul, 7 m. Täna on siis jõululaupäev. Külm ning tuuline on väljas, külm on meie onniski ja tuul puhub sellest läbi. Kui tühi on kõik! Veel kunagi pole meil olnud niisugust jõuluõhtut...

...Nüüd helisevad kodus jõulukellad. Kuulen, kuidas nende helin kandub kirikutornidest läbi õhu. Kui kaunilt see kõlab...

Nüüd süüdatakse kuuskedel küünlad, lapsed lastakse sisse ja rõõmust rõkates tantsivad nad jõulupuu ümber. Kui ma koju tagasi jõuan, korraldan lastele tingimata jõulupeo. Praegu on rõõmuaeg ja kodumaal pidu igas hütis.

Kuid oma kehvade võimaluste kohaselt peame püha meiegi. Johansen pööras oma särgi ümber ja pani ühtlasi pealmise särgi alla. Mina tegin sedasama, lisaks aga vahe-

tasin ka aluspükse, pannes jalga teised, mida olin loputanud soojas vees. Pärast seda pesin veerand kruusi sooja veega ka keha, jalast võetud aluspükse käsnana ja käterätikuna kasutades. Nüüd tunnen end nagu uue inimesena ja ka riided kleepuvad ihu külge vähem kui seni. Pärast seda sõime kalajahust ja maisitangudest valmistatud gratääni, mida või asemel traaniga täiesti kuivalt keetsime ning praadisime; magusroaks oli meil traanis praetud leib. Homme hommikuks on meil šokolaad ja leib.*»

«*Kolmapäeval, 25. detsembril.* Meil on ilus jõuluilm, peaaegu vaikne; selge ning kaunis kuuvalgus; see kõik loob päriselt pühade meeleolu. Ümberringi on aastatuhandete rahu. Pärast lõunat olid haruldased virmalised. Kui ma kell kuus välja läksin, ulatus üle lõunataeva tugev helekollane kaar. Üsna kaua püsis see rahulikuna, peaaegu muutumatuna. Seejärel tekkis idas mäeharja taga kaare ülemisel serval tugev helendus, mis jäi sinna mõneks ajaks hõõguma; siis sööstis see helendus äkki piki kaart läände, kogu lindist lendas seniidi poole kiiri, ja enne kui ma jõudsin silmagi pilgutada, oli kogu lõunataevas kaarest seniidini lausa leekides. Taoti hõõgusid ja põlesid leegid vaikselt, taoti segisid ja sagisid otsekui tuulekeerises (liikumine toimus päripäeva), kiired sööstsid edasi-tagasi, kord punasel ja punakaslillal, kord kollasel, rohelisel ja pimestavalt valgel taustal; kord oli punane värvus seal, kust kiired lähtusid, ja kollane ning roheline ülal, kord ümberpöördult. Kogu see lõõm tõusis üha kõrgemale; nüüd jõudis ta ka seniidist põhja poole — hetkeks moodustus seal tore kroon. Siis muutus kõik üheksainsaks viruvaks tulemereks: see oli otsekui tulekeeris punasel, kollasel ja rohelisel taustal — sinna vaadates jäid silmad pimedaks. Kogu see nähtus sarnanes võimsa plahvatusega. Siis kandus helendus põhjataevasse, kus püsis hulk aega, kuid mitte enam nii eredana. Kaart, kust see oli lähtunud, oli lõunas veel näha, aga varsti ta kadus. Kiirte liikumine toimus enamasti läänest itta, aga osalt ka vastupidi. Hiljem hakkas mitu korda tugevasti lõõmama põhjataevas; nägin korraga kuut

---

* Jõululaupäev ja vana-aasta õhtu olid ainsad korrad, mil me raatsisime võtta pisut oma reisimoonast, mida me hoidsime selleks ajaks, kui hakkame lõuna poole edasi liikuma.

paralleelset linti, kuid tugevuselt jäid need eelmistest maha.

Täna on siis jõulu esimene püha. Kodumaal toimuvad praegu perekondlikud lõunad. Näen, kuidas vanad väärikad pereisad seisavad lahkelt naeratades uksel ning võtavad vastu lapsi ja lapselapsi. Väljas sajab vaikselt pehmet paksu lund; õuest tormab sisse lastepere, põsed kargest talveõhust punased, trambib jalad koridoris lumest puhtaks, raputab üleriideid ja paneb need varna; seejärel vajub kogu summ võõrastetuppa, kus tuli kaminas hubaselt ning mõnusalt pragiseb ja akendest paistab, kuidas lumehelbed väljas jõuluvihule langevad. Köögist hoovab mõnusaid praelõhnu ja söögitoas on pikk laud kaetud soliidseks traditsiooniliseks lõunaks hea vana veiniga. Kui armas ja mõnus see kõik on! Kojuigatsusest võib jääda päris haigeks ... Ent oota, oota! Kui saabub suvi! ...

Uh, tee tähtede juurde on pikk ja raske.»

«Teisipäeval, 31. detsembril. Niisiis kaob seegi aasta. Imelik ta ju oli, aga lõppude lõpuks siiski üsna hea.

Praegu helisevad kodumaal kellad, jättes hüvasti vana aastaga. Meie kirikukelladeks on jäine tuul, mis üle liustike ja jääväljade vuhiseb, vihaselt ulub, keerutades pilvedena lund, mida ta mäeharjalt alla pühib ja üle meie puistab. Võib näha, kuidas taamal fjordil tuuleiilid lumepilvi mööda fjordi jääd kihutavad. Lumetolm sätendab kuuvalgel. Täiskuu sõuab hääletult ning aeglaselt ühest aastast teise. Ta paistab niihästi kurjadele kui ka õigetele, ei pööra tähelepanu aastavahetusele, hädadele ega igatsustele. Oleme üksinda, maha jäetud, sadu miile kõigest, mis on meile armas — kuid virgalt rändavad mõtted vaiksetel radadel ... Jälle pööratakse leht igaviku raamatus, avatakse uus puhas lehekülg ja keegi ei tea, mis sinna kirjutatakse.»

«Kolmapäeval, 1. jaanuaril 1896. —41,5° Seega on siis saabunud uus aasta, rõõmu ja kojujõudmise aasta. Selge kuupaistega läks 1895. aasta ja selge kuupaistega algab 1896. aasta. Aga külm on kõle, kõige külmemad päevad, mis meil siin üldse on olnud. Sain seda tunda eile, kui külm võttis ära kõik mu sõrmeotsad. Niimoodi pidi siis lõppema vana aasta! Ja mina olin arvanud, et juba möödunud kevadel oli kõigel säärasel lõpp.»

«Reedel, 3. jaanuaril. Hommik. Väljas on endiselt kaunis selge ja külm. Kuulen, kuidas liustik paugub. Otsekui

tohutu suure jäähiiuna lamab ta seal ülal mäeharjal ja vaatab läbi kaljulõhede meie peale alla. Tema hiiglakeha katab kogu maad ja igas suunas sirutab ta oma jäsemed mere poole. Aga iga kord, kui ilm läheb külmaks, külmemaks, kui oli varem, tõmbub ta pakasest rängal kombel kokku ja tema määratusse keresse tekib pragu prao järel. Kostavad otsekui kahuripaugud ja maa väriseb, nii et siin lamades tunnen, kuidas pind mu all vappub. Peaaegu võiks arvata, et ühel päeval variseb ta meile kaela.*

Johansen norskab nii, et kogu onn kaigub. Mul on hea meel, et tema ema teda praegu ei näe: kindlasti hakkaks tal oma poisist kahju — nii must, määrdunud ja räbaldunud on ta, tahmajutid üle kogu näo. Aga pole viga: küllap ta oma poja puhtana, priskena ja kenana tagasi saab!»

«Kolmapäeval, 8. jaanuaril. Öösel on tuul kelgu, millel rippus meie termomeeter, mööda nõlvakut alla viinud. Kohutav ilm — tuul möllab nii, et peaaegu hing jääb kinni, kui nina välja pistad. Meie aga lamame onnis ja püüame magada, et aeg kiiremini edasi läheks. Kuid alati see ei õnnestu. Uh, need pikad unetud ööd, mil viskled küljelt küljele, sirutad koibi, et külmast kangestunud jalgadele veidi sooja teha, ja igatsed ainult üht asja maailmas: magada. Lakkamatult tegelevad mõtted kõigega, mis on kodus, kuna pikk raske keha kühmlikel kividel asjata püüab talutavat asendit leida. Kuid aeg venib sellegipoolest edasi.

Täna on siis väikese Livi sünnipäev. Nüüd on ta siis kolme aastane — ta peaks juba suur tüdruk olema. Vaene lapsuke, sa ei oska vist oma isa järele igatsustki tunda. Aga su järgmisel sünnipäeval viibin küll juba ka mina. Kui headeks sõpradeks me saame! Sa istud mu põlvel ja ma räägin sulle muinasjutte põhjast — karudest, rebastest, merihobudest ja «kõigist kummalistest loomadest», kes jääväljadel elavad. Ei, ma ei suuda sellele mõeldagi . . .»

«Laupäeval, 1. veebruaril. Laman nüüd jooksvast murtuna. Väljas aga läheb vähehaaval valgemaks, päev-päevalt muutub taevaserv lõunas liustike kohal punasemaks; ühel päeval ilmub viimaks mäeharja tagant päike ja meie viimane polaaröö on möödas: saabub kevad. Varem leid-

* Need liustikust kostvad kärgatused on tingitud sellest, et jäässe tekivad praod, kui see pakase tõttu kokku tõmbub. Uusi pragusid näis tekkivat ainult siis, kui temperatuur langes madalamale, kui ta varem talve jooksul oli olnud: ainult siis kuulsimegi kärgatusi.

sin sageli, et kevades on midagi nukrat. Võib-olla sellepärast, et ta kadus nii kiiresti, et ta äratas lootusi, mida suvi kunagi ei täitnud? Kuid s e l l e s kevades nukrust ei ole: ta ei pane verd keema ega pead ringi käima; ta täidab oma lubadused — muidu oleks kõik liiga julm.»

See oli eriskummaline elu — lamada terve talv onnis peaaegu maa all, ilma midagi tegemata. Kuis ihaldasime mingit raamatut! Kui toredana tundus meile aeg, mil viibisime «Fram'i» pardal ja meie käsutuses oli terve raamatukogu! Lamades arutlesime sageli omavahel, kui mõnus siinne elu tegelikult oleks, kui vaid midagi lugeda leiduks. Ohates mainis Johansen alatasa Heyse[3] novelle: neist oli ta laeval eriti lugu pidanud ja viimast novelli, mis tal käsil oli, polnud ta jõudnud lõpuni lugeda. Seda vähest, mis meie navigatsioonitabelites ja kalendris lugemismaterjalina leidus, olin juba nii palju kordi uurinud, et teadsin peaaegu kõike peast, alates andmetest Norra kuningakoja üle ja lõpetades juhistega päästevahendite kasutamise ning uppunute elluäratamise kohta; kuid sellegipoolest oli neid raamatuid ikka ja jälle mõnus vaadata: juba trükitähtede nägemine tekitas tunde, et veel on jäänud sinusse raasuke tsiviliseeritud inimest. Kõik, millest me teineteisega õieti rääkida oleksime võinud, oli juba ammu põhjalikult läbi arutatud, ja vähe oli ühiseid huvialasid, mille üle me polnud veel mõtteid vahetanud. Kõige rohkem mõnu pakkus meile nüüd teineteisele silme ette maalida, kuidas me järgmisel talvel kodus olles kõik, millest me siin ilma jäime, tasa teeme. See oli aeg, mil arvasime, et nüüd alles oleme kõiki elu hüvesid, toitu, jooki, riideid, jalatseid, kodu, perekonda, häid naabreid ja muud sellist õieti ja tõsiselt tundma õppinud.

Sageli püüdsime välja arvutada, kui kaugel «Fram» võib nüüd juba olla ja kas on võimalik, et ta enne meid Norrasse tagasi jõuab. Ma arvasin võivat kindel olla, et tuleva suve või sügise jooksul peaks ta oma triivimisel Teravmägede ja Gröönimaa vahelisse merre jõudma, ja leidsin kõigiti tõenäolise olevat, et augustis või septembris on ta Norras. Aga on see võimalik, et ta saabub ehk juba varem, suve jooksul, või kas on mõeldav, et meie jõuame koju alles sügisel? ... Jah, see oligi see suur küsimus. Murega mõtlesime võimalusele, et «Fram» jõuab pärale enne meid. Mis meie omaksed siis meie kohta mõtlevad? Vaevalt jääb siis kellelgi lootust meid veel

näha saada, isegi mitte meie kaaslastel «Fram'ilt». Kuid siis tulime uuesti otsusele, et vaevalt võib seda juhtuda: igal juhul peaksime koju jõudma juulis ja pole usutav, et «Fram» nii varakult jääst vabaneb.

Aga kus me oleme ja kui pikk tee on meil veel ees? Ikka ja jälle arvutasin ma uuesti meie sügiseste, suviste ja kevadiste vaatluste andmeid, aga kõigest hoolimata jäi see asi mulle mõistatuseks. Näis ju selge olevat, et peaksime olema kusagil kaugel läänes, võib-olla Franz Josephi maa läänerannikul, Lofley neemest pisut põhja pool, nagu ma sügisel olin oletanud. Aga kui see on nõnda, mis maad olid siis need, mida me nägime põhja pool, ja mis maad olid need, mille juurde me jõudsime kõige enne? Teel esimese saarterühma — Valge maa — juurest siia, kus me praegu viibime, ületasime umbes 7 pikkuskraadi, seda näitasid meie vaatlused täiesti kindlalt. Aga kui me praegu Lofley neemega ühel pikkusel oleme, siis peaks ju Valge maa olema niivõrd kaugel idas, et ta asetseb Kuningas Oscari maa ja Kroonprints Rudolfi maa vahel; meie aga olime veelgi kaugemal idas, kuid sellegipoolest ei näinud kumbagi neist maadest. Kuidas seda seletada? Pealegi kulges see maa, mida me endast lõuna pool kõige enne nägime, kagu suunas, ilma et me kaugemal idas mingeid saari oleksime avastanud. Ei, pole võimalik, et me mõne tuntud maa läheduses oleksime olnud; pidime olema kaugel läänes, kusagil Franz Josephi maa ja Teravmägede vahelises väilas, ja loomulikult pidi mõte sel juhul peatuma jääma seni nii mõistatuslikul Gilese maal. Kuid sellestki näis olevat raske aru saada; sest oli vähe mõeldav, et nii suur ja lai maa võiks mahtuda sellesse võrdlemisi kitsasse väila, ulatumata Teravmägede Kirdemaale nii lähedale, et ta sealt ilma suurema vaevata näha oleks. Kuid — selles suunas oligi uut maad näha olnud; ja mingi muu oletus polnud vastuvõetav. Juba ammu olime lakanud uskumast, et meie kellad on kas või ligilähedaltki õiged; sest vastasel korral peaksime ju, nagu juba öeldud, otse üle Payeri poolt avastatud Wilczeki maa ja Dove liustiku tulnud olema, ilma et oleksime neid märganud — see aga on võimatu.

Oli siiski mitu muud asjaolu, mis panid mind kahtlema. Kui viibime mingil uuel maal Teravmägede lähedal, mispärast siis seal kunagi roosakajakaid pole nähtud, samal ajal kui siin, põhja pool nägime neid suurel hulgal? Ja

edasi, kuidas seletada siinset suurt kompassinõela deviatsiooni? Kahjuks polnud mul kaasas deviatsioonikaarti, samuti ei mäletanud ma täpselt, kus asub nullmeridiaan, mis on piiriks ida- ja läänepoolse deviatsiooni vahel, vaid üksnes arvasin, et see peaks olema Kirdemaa läheduses — siin aga oli deviatsioon ikka veel ligi 20°. Endiselt jäi see kõik lahendamatuks mõistatuseks.

Kui hiljem kevade poole jälle päevavalgus tuli, tegin avastuse, mis meid veelgi rohkem segadusse viis: kahes kohas silmapiiril, ligikaudu edelas ja läänes, arvasin ma selge ilmaga maa piirjooni nägevat. Pärastpoole kordus see alatasa ja viimaks ei jäänud enam mingit kahtlust, et see on tõesti maa; kuid ta pidi olema väga kaugel, minu arvates oma 15 miili.* Kui oli olnud raske mõista, et saared, mida me seni olime näinud, võiksid Franz Josephi maa ja Kirdemaa vahele ära mahtuda, siis oli veelgi raskem neile uutele seal ruumi leida. Kas see ei ole ehk Kirdemaa ise? See polnud võimalik. Nad asetsevad ju 81. laiuskraadil või veelgi kaugemal põhjas, Kirdemaa aga 80. laiuskraadist palju põhja poole ei ulatu. Kuid sel juhul peaksid nad igatahes olema saared, mis ei või sellest maast kuigi kaugel asetseda, ja kui me järelikult sinna pääseksime, ei võiks Teravmägedeni enam kuigi palju maad olla ja küllap leiaksime sealt ka vaba vett, mida mööda selle Tromsø purjeka juurde jõuaksime, millest me juba üle aasta olime unistanud ja mis meid koju viib.

Iga kord, kui olukord eriti raske tundus, lohutasimegi end mõttega kõigele heale, mis meile selle purjeka pardal osaks saab. Kuigi mõnus meie elu ju ei olnud. Sellega, et toit oli pisut üksluine, võis veel leppida, kuigi me sageli oleksime pisut vaheldust tahtnud. Oh, kui meil lisaks kogu sellele heale lihatoidule oleks olnud ka veidi suhkrust ja jahust valmistatud roogasid, oleksime tundnud end nagu printsid! Mõttes võisime hävitada terveid taldrikutäisi küpsiseid, rääkimata juba leivast ja kartulitest. Kui koju tagasi jõuame, teeme kõik põhjalikult tasa. Ja algust teeme sellega kohe, niipea kui purjeka pardale saame. Ei tea, kas neil seal kartuleid ja värsket leiba ikka on? Noh, küllap kõlbavad ka kõvad laevakuivikud, eriti kui neid või ja suhkruga praadida. Ent parem kui söök on siiski

* Hiljem selgus, et vahemaa oli umbes 12 miili.

see, kui saame selga puhtad riided. Ja siis raamatud. Mõtle ometi — raamatud! Uh, kui jubedad olid riided, mida me kandsime! Kui tahtsime endale tõesti mõnusaid hetki valmistada, hakkasime unistama suurest, valgest ja puhtast kauplusest, kus seintel ripuvad aina uued puhtad ning pehmed villased riided ja kus me võime käia ning välja valida kõike, mis meile meeldib. Mõtle ometi: puhtad aluspüksid, särgid, pehme ning mugav villane kuub, pehmed ning kenad villased püksid, peale selle puhtad villased sokid ja soojad vilttuhvlid — kas võib midagi paremat mõeldagi! Ja lisaks ehk veel rooma saun. Jah, magamiskotis teineteise kõrval istudes võisime tundide viisi kõigest sellest rääkida. Tundus peaaegu uskumatuna, et midagi seesugust kunagi võiks juhtuda. Oo, kui oleksime võinud kõrvale heita kõik need rasked võidunud kaltsud, mis meil seal seljas olid! Kõikjalt kleepusid nad ihu külge. Kõige halvem oli lugu jalgadega, sest aluspüksid olid põlvede külge kõvasti kinni kleepunud ja käies hõõrusid, rebisid ning kiskusid nad nahka, mistõttu reite siseküljele tekkisid verised haavad. Igavene häda oli mul nende haavade liigsest rääsist ja mustusest puhastamisega: aeg-ajalt pesin neid sambla ja meie apteegist võetud väikese sidemetükiga, niisutades viimaseid tilga veega, mida ma lambi kohal kruusis soojendasin. Kunagi varem polnud ma mõistnud, kui suurepärane leiutis on tegelikult seep. Tegime kõiksugu katseid, et vähemalt osagi kõntsa maha pesta, kuid ükski neist ei andnud peaaegu mingisuguseid tulemusi. Vesi ei mõjunud kogu sellele traanile põrmugi; parem oli küürida end sambla ja liivaga. Viimast saime küllaldaselt onni seintelt, kui neilt jää ära raiusime. Kõige mõjusamaks vahendiks oli siiski käed sooja karuvere ja traaniga hästi sisse määrida ning neid siis samblaga hõõruda. Siis läksid nad nii valgeks ning pehmeks nagu kõige õrnemad tütarlapsekäed ja me ei tahtnud enam hästi uskudagi, et need on tõesti meie omad. Kui meil seda pesemisvahendit saada ei olnud, leidsime, et kõntsa saab nahalt ka noa abil maha kaapida.

Kui oli raske oma kehagi puhtaks küürida, siis oli juba täiesti võimatu riideid puhtaks saada. Katsusime igal mõeldaval viisil: pesime neid niihästi eskimo moodi kui ka omaenda meetodil, kuid puhtamaks nad ei läinud. Keetsime oma särke katlas tundide viisi, aga kui nad sealt välja võtsime, leidsime, et nad on täpselt niisama rasvased kui

enne katlasse panemist. Siis hakkasime neist traani välja väänama. See aitas pisut rohkem. Kuid ainsaks tõhusaks abinõuks oli neid keeta ja siis kuumast peast noaga kaapida.

Vahepeal kasvasid meil juuksed ja habe päris metsikuks. Käärid meil ju olid, nii et oleksime võinud neid lõigata, aga kuna meie riidevarustus polnud kuigi luksuslik, arvasime, et varsti juba õlgadeni ulatuvate pikkade juustega on pisut soojem. Ent üleni mustad olid nad küll, samuti nagu meie näodki, ja kui me nüüd pärast kevade saabumist teineteist jälle päevavalgel näha saime, tundus meile, et hambad ja silmavalged läigivad kohutavalt valgetena.

See oli omapärane elu, mis vahel meie kannatuse mitmel viisil üsna tugevale proovile pani, kuid nii talumatu ta siiski polnud, nagu võiks vahest arvata. Meile näis, et üldiselt pole meie elul viga midagi. Meeleolu oli kogu aeg hea ja me tundsime rõõmu, mõeldes kõigele sellele, mida tulevik toob. Pärast kojutulekut küsitud kord Johansenilt, kuidas me seal kahekesi talvel elasime ja kas suutsime tülliminekust hoiduda; sest kahel mehel on ju raske niimoodi kogu maailmast täiesti isoleerituna elada. «Oh ei,» vastanud ta, «tülli me küll ei läinud; ainus viga oli see, et mul on halb harjumus unes norsata, ja siis müksas Nansen mulle selga.» Ma ei saa salata, et seda juhtus: korduvalt andsin talle sel põhjusel «sõbralikke» vopse; tema aga ainult pööras end pisut ja magas rahulikult edasi, jätkates norskamist mõnel teisel hääletoonil.

Nõnda möödus meie aeg. Suurema osa sellest püüdsime siiski magada ja juhtus, et magasime kuni kakskümmend tundi ööpäevas. Kui kellelgi on veel vana eelarvamus, et skorbuut on tingitud vähesest liikumisest, siis oleme meie elavad tõendid, et see nõnda ei ole: kogu aeg olime kõige parema tervise juures. Koos valgusega, mis kevade saabudes tagasi pöördus, tuli meil ka rohkem tahtmist väljas viibida. Ka ei olnud nüüd kogu aeg enam nii külm. Peale selle lähenes teeleasumise aeg ning ettevalmistuste ja muu selletaolisega oli meil üht-teist teha.

XI

KEVAD JA PÄIKE

«*Teisipäeval, 25. veebruaril.* Täna on väljasviibimiseks oivaline ilm — jääb päriselt mulje, et kevad on juba algamas. Ilmusid esimesed linnud — väikealgid. Esmalt kümnest, siis neljast koosnev parv; nad tulid piki rannikut lõuna poolt — nähtavasti kagus asetsevast väinast — ja kadusid mäeharja taha meist loode pool. Seega kuulsime taas lindude rõõmsat vidistamist ja see kutsus esile vastukaja ka meie hinges. Pisut hiljem kuulsime neid jälle ja siis näis, nagu istuksid nad meie kohal kaljul. See oli esimene tervitus elult. Tere tulemast, armsad linnud!

On just nagu kevadine õhtu kodumaal; vähehaaval kadus ehapuna, kullates pilvi, ja tõusis kuu. Kõndisin väljas edasi-tagasi ja kujutlesin, nagu viibiksin kevadisel õhtul Norras.»

«*Kolmapäeval, 26. veebruaril.* Täna oleksime siis jälle päikest pidanud nägema, kuid taevas oli pilves.»

«*Reedel, 28. veebruaril.* Avastasin, et ühest nöörijupist on võimalik saada kaksteistkümmend niiti, ja olen rõõmus nagu noor jumal. Nüüd on meil niiti küllaldaselt ja me saame oma tuulerõivad jälle ära parandada. Peale selle on võimalik ka kotiriiet üles harutada ja sellest niiti saada.»

«*Laupäeval, 29. veebruaril.* Täna oli päike kõrgel liustiku kohal. Nüüd peame traani tõsiselt kokku hoidma hakkama, kui tahame siit pääseda; muidu jääb teele kaasavõtmiseks liiga vähe rasva.»

«*Kolmapäeval, 4. märtsil.* Kui Johansen täna hommikul välja läks, olnud meie kohal rippuv kaljurüngas täis väikealke, kes vidistades ühelt kaljunukilt teisele lennanud ja hommikupäikese käes eemal liustikul istunud. Kui me pärastpoole jälle välja läksime, olid nad läinud.»

«Reedel, 6. märtsil. Meie elu on nüüd üpris vilets: traani säästmiseks peame magama pimedas ja keeta võime vaid kord päevas.»

«Pühapäeval, 8. märtsil. Lasksime ühe karu. Johansen nägi kümmet väikealkide parve, kes täna hommikul väina poole lendasid.»

«Teisipäeval, 10. märtsil. Üleeile lastud karu kulus meile marjaks ära ja üsna priske poiss oli ta ka. Nii rasv kui ka liha olid meil juba napiks jäänud, eriti rasv, ja meil oli karu järele suur igatsus; arvasime, et peaks olema juba aeg, mil nad jälle tagasi tulevad.[1] Kasutasin parajasti pühapäeva hommikupoolikut oma tuulepükste paikamiseks ja kommaagide parandamiseks, et olla valmis, kui peaks tulema mõni karu. Ka Johansen, kes oli sel nädalal kokaks, oli veidi õmmelnud ja hakkas pärast seda onni pühapäeva puhul koristama ning konte ja lihajäänuseid, mida oli kogunenud juba üsna palju, välja viima. Ta oli kõik juba käiku tassinud, aga vaevalt oli ta suudme ette riputatud naha üles tõstnud, kui kuulsin teda üle kondihunniku kiiresti tagasi ronivat ja hüüdvat: «Karu on otse ukse ees!» Välkkiirelt haaras ta katuse alt püssi ja pistis pea ukseavast välja, kuid tõmbas selle kiiresti jälle tagasi: «Seisab siinsamas ja kavatseb vist sisse tulla!» Ta lükkas uksenaha pisut kõrvale, et küünarnukkidele laskmiseks ruumi saada; kuid seda polnud nii lihtne teha — käik oli juba ennegi küllalt kitsas, nüüd aga oli ta pealegi kõiksugu lihakäntse ja selgrootükke täis. Nägin, kuidas ta kägarasse tõmbunult püssi palge pani, ent siis jälle alla laskis: ta oli unustanud kukke vinna tõmmata. Karu taganes pisut ja Johansen nägi ainult tema koonu ja käppi. Kuid samas ajas karu ühe käpa käiku, nagu tahaks ta sisse pugeda, ja Johansen arvas, et peab laskma, üksköik, kas näeb sihtida või ei. Ta pistis püssiraua ukseava ülemise serva vahelt välja, arvates, et peaks karu otse rinda tabama — ja andis tuld. Kuulsin tumedat möiratust ja kohe pärast seda hakkas lumi rusukalde suunas eemalduvate raskete sammude all rudisema. Johansen laadis püssi uuesti ja pistis siis pea ukseavast välja. «Jah, ta läheb ära,» ütles ta, «aga temaga paistavad üsna kehvad lood olevat.» Nende sõnadega pani ta karule järele. Mina olin vahepeal peadpidi magamiskotis, otsides villast sokki, mida tahtsin lõpuks jalga tõmmata, aga ei suutnud seda kuidagi leida. Pika otsimise peale leidsin ta siiski viimaks

üles, muidugi põrandalt. Nüüd olin siis minagi valmis, ning püssi, padrunite, noa ja viiliga (nülgimisnoa teritamiseks) hästi relvastatult pistsin Johansenile järele. Isegi tuulepüksid olid mul nüüd jalas. Talve läbi, pakasega, olid nad vedelnud niisama, ilma et oleksin neid tarvitada saanud, sest polnud niiti, millega neid parandada; nüüd aga, kui oli kõigest —2°, olid nad muidugi jalas. Läksin jälgi mööda; need suundusid piki randa loode poole. Veidikese aja pärast tuli Johansen mulle vastu ja ütles, et karu lamab surnult natuke maad edasi: ta jõudnud karule lõpuks järele ja surmanud ta lasuga selga.

Kuna Johansen läks tagasi kelkude järele, sammusin mina edasi, et nülgimisega pihta hakata. Kuid esialgu ei tulnud sellest siiski midagi välja. Kui lähenesin kohale, kus karu minu arvates pidi lamama, silmasin «surnud» karu kaugel enda ees: see sörkis üsna heas tempos piki randa edasi. Aeg-ajalt ta peatus, et minu poole tagasi vaadata. Pistsin mööda jääd jooksma, kavatsusega temast ette jõuda ja teda tagasi ajada, et meil hiljem ei tarvitseks teda liiga pikka maad vedada. Kui ma juba tükk aega olin jooksnud ja peaaegu tema kohale jõudnud, hakkas ta järsu mäeseina ääres mööda liustikku üles ronima. Sellise võimalusega ei olnud ma arvestanud, et «surnud» karu võib niisuguse asjaga hakkama saada: oli vaja ta võimalikult ruttu peatada. Aga parajasti kui ma laskekaugusele jõudsin, kadus ta mäeharja taha. Varsti silmasin teda jälle, tükk maad kõrgemal ja kaugel väljaspool laskeulatust. Ta sirutas kaela ja vaatas, kas ma järele tulen. Olin juba tükk maad ülespoole roninud, aga karu liikus mööda mäekülge kiiremini kui mina talle sügavas lumes, mille all oli pealegi pragusid, kuhu ma kogu aeg kaugelt üle niuete sisse vajusin, järele jõudsin; seepärast eelistasin fjordijääle tagasi ronida. Natukese aja pärast ilmus karu nähtavale püstloodis kaljuseina ääres, mille all oli järsk rusukalle. Seal hakkas ta rusukalde kõige ülemises osas ettevaatlikult edasi ronima. Kartsin, et ta vajub maha mõnes niisuguses kohas, kus me talle ligi ei pääse, ja kuigi vahemaa oli suur, otsustasin lasta, püüdes teda sellega alla kukkuma panna: ta ei paistnud seal kuigi kindlalt püsivat. Kaljuseina ääres oli õige vali tuul ja võis näha, kuidas karu eriti tugevate iilide puhul end vastu maad surus ja sellest küüntega kinni hoidis; pealegi sai

ta end kinni hoida ainult kolme käpaga: parem esikäpp oli läbi lastud. Ronisin ühe suure kivi juurde rusukalde alumisel äärel, sihtisin hoolega ja andsin tuld. Nägin, kuidas kuul otse karu juures lumme lendas; kas ta sai nüüd pihta või ei saanud, aga igatahes hüppas ta samal hetkel üles ja tahtis üle hange karata, kuid libises ja langes alla. Mitu korda püüdis ta kaljuseinast küüntega kinni haarata, kuid langes ikka edasi. Viimaks sai ta jalad alla ja hakkas pikkamööda jälle üles ronima. Vahepeal olin jõudnud uue padruni rauda panna. Vahemaa oli nüüd lühem ja ma andsin uuesti tuld. Üheks silmapilguks jäi karu liikumatult seisma — siis libises ja hakkas uperpalli mööda hange alla veerema, esmalt aeglaselt, siis ikka kiiremini ja kiiremini. Mõtlesin: nüüd lendab ta mulle otse kaela; kuid lohutasin end sellega, et kivi, mille taga ma seisan, püsib kindlalt. Kükitasin siis maha ja panin kiiresti uue padruni rauda. Nüüd jõudis karu rusukaldele hange jalamil — koos kivide ja lumetompudega lendas ta allapoole, sooritades õhus üha pikemaid hüppeid. Oli kummaline vaadata, kuidas see suur valge kogu uperpalle tehes läbi õhu lendas, otsekui oleks ta puutükk. Lõpuks sooritas ta pika hüppe ja põrkas vastu suurt kivi. Kostis vali müts, ja seal ta lamas otse mu kõrval — ainult paar kramplikku tuksatust ja kõik jäi vaikseks. See oli haruldaselt suur isakaru, toreda paksu kasukaga, mille oleksin küll meeleldi koju kaasa viinud; kuid kõige tähtsam oli siiski see, et ta oli väga lihav.

Tuul oli niivõrd tugev, et iilingud oleksid võinud inimese pikali paisata, kui nad teda ootamatult oleksid tabanud. Aga kuna ilm oli pehme, ei pannud ma tuult peaaegu tähelegi. Nülgida oleks üsna kerge olnud, kui karu ei oleks lamanud lohus ega olnud nii raske, et üks mees ei jõudnud teda liigutadagi. Kuid natukese aja pärast tuli Johansen ja viimaks saime siis niikaugele, et karu oli tükeldatud, jääle veetud ja kelkudele laaditud. Siiski polnud me veel kuigi kaugele jõudnud, kui tulime otsusele, et vastu nii tugevat tuult ja nii kauge maa taha on meil raske kõike korraga ära viia. Seepärast panime poole liha jääle hunnikusse ja katsime nahaga, et sellele paari päeva pärast järele tulla. Pimedas vastutuult edasi rühkides nägime sellegipoolest rohkesti vaeva ja alles hilja öösel jõudsime koju. Aga kui mõnus oli tol õhtul ulualla pääseda, ennast magamiskotis välja sirutada ning nautida

oma õhtusööki, mis koosnes värskest lihast ja kuumast supist!»

Tolle karu varal elasime kuus nädalat.

«Täna hommikul kell kuus arvas Johansen nägevat miljoneid väikealke väina poole lendavat. Kui me hiljem kell kaks pärast lõunat välja läksime, vooris pidevalt parv parve järel mere suunas, ja see kestis hilja õhtuni. Nägin ka kaht krüüslit meist üle lendavat. Need olid esimesed seda liiki linnud, keda olime näinud.»*

«*Kolmapäeval, 25. märtsil.* Neeme taga edelas püsib kogu aeg ühesugune «veetaevas», ulatudes sealt lääne poole peaaegu kuni läänekaareni. Oleme näinud teda seal kogu selle aja vältel, mil oli pehme ilm ühes edelatuulega, s. o. selle kuu algusest peale. Näib, et seal on pidevalt vaba vesi, sest niipea kui läheb pilve, võib selles suunas näha tumedat taevast.»

«*Neljapäeval, 2. aprillil.* Kui ma umbes kella kaheksa paiku õhtul (sel päeval langes meie «hommik» õhtule) ärkasin, kuulsin mingit looma väljas luusivat ja midagi närivat. Erilist tähelepanu me sellele ei pööranud, arvates, et see on rebane, kes nagu harilikult katusel liha näsib; kuigi müra oli ehk veidi suurem, kui me seda rebastelt viimasel ajal olime harjunud kuulma, polnud see siiski küllalt tugev, et seda oleks võinud teha karu. Meil ei tulnud pähegi, et nüüd pole lumi enam nii külm ega rudisenud enam nii kõvasti kui talvel. Kui Johansen läks välja termomeetrit lugema, nägi ta, et siin oli käinud siiski karu. Otse vastu tuult oli ta jäält mööda nõlvakut üles tulnud ja meie onni ümber ringi teinud. Seal lebavad karude jäänused polnud talle nähtavasti meeltmööda. Ta ei julgenud neist mööduda ja katusele merihoburasva juurde ronida. Sissekäigu ja korstna juures oli ta peatunud ja nähtavasti hoolega tugevat põlenud rasva ja elusa inimliha lõhna nuusutanud. Seejärel oli ta ühe merihobunaha natuke maad eemale viinud ja sellelt rasva kraapinud. Lõpuks oli ta onni juurest meie jälgi mööda sinna läinud, kust me soolast vett võtame, ja sealt jääd mööda edasi liikunud, kuni haistis eemal lebavate meri-

* Kevade jooksul oli meil nüüd hea võimalus jälgida, kuidas väikealgid suurtes parvedes ja krüüslid enamasti üksikult teatavail kellaaegadel kaugel merel pidevalt maa poolt vaba vee poole voorisid ja siis teistel kellaaegadel pidevas rongis jääga kaetud fjordide kohal lennates oma kaljunukkide poole jälle tagasi tulid.

hobujäänuste lõhna. Nende poole oligi ta parajasti teel, kui Johansen teda silmas. Seal hakkas ta tuhnima. Kuna minu püss oli parajasti korrast ära, ei jäänud muud nõu üle, kui võtsin Johanseni püssi ja läksin üksinda jahile. Karu oli tuhnimise ja merihobujäänuste kallal rassimisega niivõrd ametis, et võisin selja tagant täiesti varjamatult üsna tema juurde minna. Tahtsin proovida, kui lähedale ma talle pääsen, ja läksin aina edasi. Karu oli niivõrd ametis, et kuulis mu samme alles siis, kui olin juba nii lähedal, et peaaegu oleksin küündinud teda oma püssiotsaga puudutama. Ta pöördus kähku ümber ja vahtis mulle väljakutsuvalt ning hämmastunult otsa, mina aga tervitasin teda kuuliga otse silmade vahele. Karu raputas pead, aevastas ja ajas suust jääle verd, pöördus seejärel ümber ja pistis tuhatnelja jooksma. Tahtsin püssi uuesti laadida, kuid padrun oli kinni jäänud ja ma pidin ta noaga välja urgitsema. Kui ma sellega ametis olin, jäi karu seisma, pöördus minu poole ja turtsus raevukalt, otsekui kavatsedes mulle kallale tungida. Seejärel ronis ta läheduses olevale jääkamakale, võttis kaitseasendi ja ajas kaela minu poole õieli. Ta suust ja ninast voolas verd. Kuul oli läbinud tema pea, aju siiski riivamata. Viimaks sain padruni rauda. Kuid pidin saatma talle tervelt viis lasku: iga lasu järel langes ta ninali, aga tõusis jälle üles. Ma polnud Johanseni püssi kirbuga harjunud ja laksin liiga kõrgelt. Viimaks sain vihaseks, kargasin karu juurde ja tegin talle lõpu peale.»

Nüüd hakkas meil teekonnaks lõuna poole juba rikkalikult rasva ja liha kogunema. Olime ettevalmistustega kibedasti ametis. Teha oli palju. Villastest vaipadest pidime uued riided õmblema, tuulerõivad oli vaja parandada ja korda seada, kommaagid oli tarvis tallutada, kuna karunahast tuli teha sukki ja kindaid. Samuti oli tarvis karunahast kerge ning hea magamiskott valmistada. See kõik võttis aega ja sellest peale töötasime vara hommikust hilja õhtuni virgalt nõelaga. Ühel hoobil oli meie onn muudetud tegevusrohkeks rätsepa- ja kingsepatöökojaks, kus me kivilavatsil teineteise kõrval magamiskotis istudes aina õmblesime ja õmblesime ning kojujõudmisele mõtlesime. Niiti saime sel teel, et harutasime üles mõne puuvillasest purjeriidest proviandikoti. Iseenesestki mõista rääkisime alalõpmata oma teekonna väljavaadetest. Suuri lohutust pakkus meile asjaolu, et edelas oli pidevalt tume

taevas, mis viitas seal leiduvale rohkele vabale veele. Järelikult arvasin, et retkel Teravmägedele saame suure osa teest sõita kajakkidega.

Sellest vabast veest on mu päevikus korduvalt juttu. Nii kirjutasin ma 12. aprillil: «Edelas olevast neemest alates on lahtine meri, mis ulatub nii kaugele põhja, kui silm seletab.» Sellega on muidugi mõeldud, et mainitud suunas oli kõikjal tume taevas, mis oli vaba vee olemasolu kindlaks tunnuseks. Tegelikult ei võinud see ju meile mingiks üllatuseks olla. Pidime selleks ette valmistatud olema, sest Payer oli Kroonprints Rudolfi maast lääne pool veelgi kaugemal põhjas vaba vett leidnud ja talvel mõlkus see mul kogu aeg meeles.

Teine asjaolu, mis meid samuti mere lähedust uskuma pani, oli see, et iga päev külastasid meid valgekajakad ja fulmaarid, vahel ka kolmvarvas-kajakad. Esimesi valgekajakaid nägime 12. märtsil. Kuid aprilli kestel ilmus neid järjest rohkem ning peatselt istus rohkesti valgekajakaid ja jääkajakaid *(Larus glaucus)* meie katusel, samuti onni ümber, kus nad toksisid ja nokkisid kõiki karukonte ning lihajäänuseid, mis aga kätte said. Kui talvel rebased katusel alalõpmata liha närisid, oli see meile meelelahutuseks ja meenutas ühtlasi, et elu ei olnud meid veel täiesti maha jätnud. Kui tuli päevavalgus, kadusid rebased; ülal kaljulõhedes leidsid nad nüüd küllaldaselt väikealke ega pruukinud enam meie kivikõvaks külmunud karuliha näsida. Kuid nende asemel hakkasid katusel trummeldama kajakad. See aga ei kutsunud esile nii mõnusaid koduseid illusioone rottidest ja hiirtest ning muutus vahel otse pea kohalt katuselt kostes nii tüütavaks, et segas isegi meie und, ja me pidime vastu katust põrutama või välja minema ja nad ära ajama. See aitas aga ainult mõneks minutiks.

Kui ma 18. aprillil päikeseaja kindlakstegemisse süvenenuna silmad kord juhuslikult teodoliidilt tõstsin, langes mu pilk karule, kes seisis otse mu vastas ranna ääres jääl. Ta oli seal vist juba kaua aega seisnud, murdes pead, mis ma õieti teen. Jooksin onni püssi järele. Aga kui ma tagasi jõudsin, pistis ta plehku ja mul polnud erilist tahtmist teda taga ajada.

«*Pühapäeval, 19. aprillil.* Täna hommikul kella seitsme paiku äratasid mind väljast kostvad rasked karu sammud. Äratasin Johanseni. Seni kui ta tuld tegi, tõmbasin

püksid ja kommaagid jalga ning pugesin laetud püssiga välja. Nagu tavaliselt oli öö jooksul karunahksele luugile suur lumehang tuisanud, millest oli raske läbi murda. Viimaks õnnestus mul kogu jõudu pingutades lund kõrvale lükata ja pead välja pista. Pärast all urkas valitsevat pimedust polnud mu silmad päevavalgusega harjunud ja ma ei näinud mitte midagi, kuid teadsin, et karu peab seisma onni taga. Siis kuulsin norskamist ja puhkimist ja elukas pistis oma kohmakas karugalopis mööda nõlvakut jooksu. Ma ei teadnud, kas lasta või ei: õigust öelda polnud mul kuigi palju tahtmist niisuguse kehva ilmaga karu nülgida. Sellegipoolest saatsin poolhuupi talle kuuli järele; muidugi läks see mööda, ja mul oli üsna hea meel. Rohkem ma enam ei lasknud: sellest piisas tema hirmutamiseks, nii et ta vähemalt lähemal ajal tagasi ei tuleks. Meil ju teda tarvis ei olnud, peaasi, et ta meid rahule jätaks. Meist põhja pool asetseva kaljulõhe juurest vaatas ta tagasi ja punus siis jälle edasi. Nagu tavaliselt oli ta tulnud vastutuult ja vist juba kaugel läänes meie lõhna haistnud. Ta oli meie alltuuleküljel tükk aega keerutanud, onni sissekäigu juures käinud ja sinna visiitkaardi maha jätnud, seejärel aga otseteed onni taga oleva hunniku juurde läinud, kus on pisut merihoburasva, mida igast küljest ümbritsevad karukered. Need teda ei heidutanud ja karunaha, millega rasv oli kaetud, oli ta tükk maad eemale tassinud; õnneks polnud ta enne minu tulekut veel midagi süüa jõudnud.»

«Pühapäeval, 3. mail. Kui Johansen täna hommikul onni tagasi tuli, ütles ta, et olevat eemal jääl rannale lähenevat karu näinud. Natukese aja pärast läks Johansen uuesti välja, kuid karu ta enam ei näinud: küllap see oli põhja pool asetsevasse lahte läinud. Kuna tuul oli meie poolt, ootasime tema külaskäiku. Ja nii oligi: kui me pärastpoole kibekiiresti õmmeldes onnis istusime, kuulsime väljast lumelt raskeid samme. Karu jäi seisma, käis pisut edasi-tagasi ja tassis siis midagi eemale; pärast seda jäi kõik täiesti vaikseks. Johansen võttis püssi ja puges ettevaatlikult käiku. Kui ta pea ukseaugust välja pistnud ja tema silmad pimestava päevavalgusega harjunud, näinud ta karu üht karunahka närivat. Kuul pähe surmas ta silmapilkselt. See oli kõhn ja väheldane sell, kuid siiski hea saak, sest ta päästis meid ülearusest tülist — muidu oleks meil tulnud karude keresid üles sulatada, et neist

teemoonaks liha lõigata. Kuna nad on täiesti kõvaks külmunud, ei saa neid nimelt väljas külma käes tükeldada. Peame nad onni tooma ja sooja käes pehmeneda laskma, enne kui nende küljest midagi lõigata saame — see aga võtab aega.

Öösel on kaks karu meil külas käinud; kuid kelgu juurest, mis on siit lääne pool rusukaldel lumes püsti ja millel ripub termomeeter, on nad tagasi pöördunud.»

Kui me kolmapäeval, 9. mail hommikust sõime, kuulsime väljast jälle karu samme, ja kuna kartsime, et elukas meie rasva ära sööb, ei jäänud muud nõu, kui ta maha lasta. Liha oli meil kaugelt rohkem kui vajasime ja esialgu polnud meil tahtmist nende loomade peale enam padruneid kulutada. Meil oli kahju ka kõigist neist toredatest nahkadest, mis me siia maha peaksime jätma.

Aeg, mil me pidime teele asuma, hakkas nüüd lähenema, ja me töötasime palavikulise innuga, et kõik valmis seada. Riided olid meil juba korras. Teisipäeva, 12. mai kohta lausub päevik: «Jätsin täna oma vanade pükstega jumalaga. Meel läks päris kurvaks, mõeldes, kui suureks kasuks nad mulle olid olnud. Aga nüüd olid nad rasvast ja mustusest niivõrd rasked, et nende kaal oli kindlasti mitmekordistunud; kui neid väänasin, nirgus neist traani. Kahtlemata oli mõnus jalga panna uued, kerged ja pehmed püksid, mis olid valmistatud rasvaga enam-vähem läbi imbumata villastest vaipadest.» Muide, kuna see riie polnud just eriti tugev, kartsin veidi, et ta kulub läbi, enne kui me Teravmägedele jõuame; seepärast õmblesime talle nii seest- kui ka väljastpoolt vanade aluspükste ja särgi tükkidest paigad peale, et teda kulumise vastu kaitsta.

Laupäeval, 16. mail väljaspool onni mõningaid vaatlusi sooritades silmasin jääl karu koos üsna tillukese pojaga. Hiljuti olin seal väikese tiiru teinud ja nüüd uurisid nad mu jälgi. Ema käis ees. Ta ronis kõigile jääkuhjatistele, kus ma olin käinud, keerutas ringi, nuusutas ja vaatles jälgi. Pärast seda tuli ta jälle alla ja läks edasi. Väike poeg kõmpis tema järel ja matkis asjalikult kõike, mis ema ees tegi. Viimaks tüdisid nad sellest, tatsasid ranna poole ja kadusid meist põhja suunas asuva neeme taha.

Johansen väljus veidi hiljem. Ma rääkisin talle karudest ja ütlesin: «Arvan, et varsti näeme neid seal ülal

kaljulõhes — tuul on just sinnapoole.» Vaevalt oli see öeldud, kui vaatasime üles: seal nad mõlemad seisidki, õiendades kaela, nuusutades õhku ning vaadates kaua aega meie ja onni poole. Lasta me neid ei tahtnud, sest toitu oli meil külluses, kuid arvasime, et oleks huvitav lähemale minna ja neid pisut vaadata ning võimaluse korral ühtlasi ka nii palju hirmutada, et pääseksime nende öisest külastusest ja saaksime rahulikult magada. Kui me lähemale jõudsime, hakkas ema vihaselt norskama, pöördus mitu korda minekule, lükkas poega ette, ent vaatas siis uuesti tagasi, et meid lähemalt silmitseda. Viimaks hakkasid mõlemad aeglases sõrgis eemalduma, kuid vaatasid alatasa kõheldes tagasi. All rannal aga hakkasid nad sealsete jääkuhjatiste vahel üsna aeglaselt lonkima. Jooksin neile järele. Ema läks ees, kuna poeg kõmpis täpselt tema jälgedes. Peatselt jõudsin neile järele. Ema märkas mind, pistis jooksu ja tiris poega enesega kaasa, kuid kohe oli näha, et see ei suuda nii kiiresti joosta, et ma talle järele ei jõuaks. Niipea kui karuema seda märkas, pöördus ta ümber, norskas ja suundus raevukalt minu poole. Ma peatusin ja hoidsin püssi laskevalmis, juhuks kui ta liiga lähedale peaks tulema. Vahepeal lippas poeg nii kiiresti edasi kui jaksas. Minust paari sammu kaugusel jäi ema seisma, hakkas jälle norskama ning sisistama, vaatas poja poole tagasi, ja kui see oli tükk maad edasi jõudnud, traavis talle järele. Uuesti jooksin edasi ja lähenesin pojale, uuesti tuli emakaru tagasi. Näis, nagu oleks tal kange tahtmine mind jalust maha lüüa, aga kuna poeg oli vahepeal jälle tükk maad edasi jõudnud, traavis ta aega kaotamata järele. Nii toimus see mitu korda; siis hakkasid nad otse liustikule ronima, ema ees, poeg tema kannul. Kuid viimasel ei tahtnud asi hästi edeneda, kuigi ta ema jälgedes sügavas lumes kõigest väest edasi rühkis — ülespoole ronides meenutas ta elavalt väikest karupükstes poisiklutti; alatasa heitis ta pilke selja taha, pooleldi hirmunult, pooleldi uudishimulikult. Liigutav oli näha, kuidas ema tema poole vahetpidamata tagasi vaatas, et teda kiirustada. Aeg-ajalt tegi ta peaga kutsuvaid liigutusi, vahepeal aga sisistas ja norskas kogu aeg minu poole, kes ma rahulikult all seisin ja toimuvat jälgisin. Viimaks jõudsid nad liustiku harjale. Ema peatus, sisistas veelgi tigedamalt, laskis poja enesest mööda, ja mõlemad kadusid liustiku taha. Mina aga tulin tagasi oma tööd jätkama.

Viimasel ajal kees meie onnis palavikuline tegevus. Üha kärsitumalt kippusime teele, kuid teha oli veel palju. Kõigest oli tunda, et meie käsutuses polnud enam «Fram'i» tagavarasid, kust oleks võinud võtta. Kui isegi seal oli ühest-teisest puudus olnud, siis siin oli puudus õieti kõigest. Mis oleksime kõik andnud, kui oleksime «Fram'i» suurtest varudest üheainsagi kasti koerakuivikuid saanud — meie endi toiduks! Kust võtta kõike seda, mida vajasime? «Kelguekspeditsioonil peab kaasas olema kerge, toitev ja ühtlasi ka vaheldust pakkuv proviant; on vaja kergeid ning sooje riideid, tugevaid ning otstarbekohaseid kelke jne. jne.» — jah, neid Arktika-reiside aabitsajuhendeid me tunneme. Retk, mis meil ees seisis, polnud ju küll midagi seesugust, millest rääkida maksaks: tema eesmärgiks oli vaid Teravmägedele jõudmine. Kuid selleks, et neil eeskirjadel võiks meiegi kohta tähtsust olla, oli ta ometi pikk küllalt.

Kui me oma tagavarad, mis me talveks olime ära peitnud, välja kaevasime ja kotid avasime, selgus, et seal olid vaid kunagi hea reisivarustuse viletsad, enamalt jaolt hallitanud ja sügisesest niiskusest riknenud jäänused. Jahu, meie kallis kaerajahu, oli seenetanud — see tuli ära visata. Šokolaad oli vees ära sulanud, nii et teda enam ei olnudki, ja pemmikanil oli imelik väljanägemine; maitsesime teda — ptüi! Ka see tuli minema visata. Seega jäi järele ainult vähesel hulgal kalajahu, natuke albuminaatjahu ja pisut niisket poolhallitanud leiba; seda kõike keetsime koos traanis, osalt et teda kuivatada — tuline rasv võttis kogu niiskuse ära —, osalt et temasse imbunud traani läbi tema toiteväärtust tõsta. Meile näis, et ta maitses suurepäraselt, ja me peitsime ta ära, et tarvitada teda pidulike sündmuste puhul võis siis, kui meil mingit muud toitu ei ole.

Kui oleksime karuliha kuivatada saanud, oleks ju kõik hästi olnud; kuid ilm oli liiga rõske ning külm ja rippuma pandud liharibad kuivasid vaid pooleldi. Ei jäänud midagi muud üle kui varustuda nii suure hulga lahtilõigatud toore liha ja rasvaga, kui jõuame kaasa võtta. Peale selle täitsime kolm petrooleumipaakidest tehtud plekknõu sulatatud traaniga — kütust läheb alati vaja. Teel keetmiseks otsustasime tarvitada keeduaparaadi katelt, kuna keedulambina kasutamiseks tegime oma priimuse reservuaarist kausi, milles me põletasime nii rasva kui ka traani. Kuigi

kerge see värske proviant ja kütus küll ei olnud, aga seeeest oli tal see paremus, et tõenäoliselt on talle hõlpus lisa muretseda, kui me teel seda vajame — loodetavasti on seal jahisaaki küllaldaselt.

Halvem oli lugu meie lühikeste kelgutompudega — pikemaks ei saanud neid ju enam teha. Oli üsna küsitav, kuidas me edasiliikumisega toime tuleme, ilma et meie kajakid jääkuhjatistel ja -vallidel puruneksid, kui me teel Teravmägedele vaba sõiduvett ei leia ja oleme sunnitud jalgsi üle ebatasase jää tungima, kajakid neile lühikestele kelgutompudele asetatud; sest kelkudele toetus ainult nende keskosa, kuna nii eest kui tagant ulatusid kajakid kaugele üle kelkude ja vähimagi ebatasasuse korral oleksid nende otsad vastu jääd kopsatanud, mille tagajärjel purjeriie oleks vigastada saanud. Oli vaja neid selle vastu kaitsta. Selleks sidusime nende alla karunahku. Peale selle meisterdasime neist vähestest puutükkidest, mis meil olid, kajakkidele nii head alused, kui vähegi oskasime. Alused pidid olema kõrged, et kajakid oleksid võimalikult kõrgel ega puutuks vastu jääd. Nööri nende sidumiseks tuli teha toorest karu- või merihobunahast, mis ei ole küll kes teab kui hea sidumismaterjal. Aga ka sellest saime üle ja lõpuks olid kajakid hästi ning kõvasti kinni seotud. Kui siis kõige raskemad asjad võimalikult kajaki keskele paigutasime, et lasti raskus selle otsi alla ei vajutaks, läks kõik hästi.

Võib-olla niisama raske oli korda seada ka meie endi varustust. Olen juba maininud, et õmblesime endale uued riided; nii vilumatuil rätsepail, nagu meie, kulus selleks palju aega, kuid vähehaaval omandasime võrdlemisi suure osavuse ja ma arvan, et võisime tehtud töö üle täie õigusega uhked olla. Meie riided olid üpris kenad, kui me võisime nad viimaks selga panna — nõnda näis vähemalt meile endile. Hoidsime neid ja panime nad selga alles viimasel hetkel, et nad oleksid ilusad, kui teele asume. Jah, ma arvan, et Johansen ei kasutanud oma uut kuube kordagi, enne kui jõudis inimeste juurde. Ta ütles, et tahab hoida seda selleks ajaks, kui jõuab Norrasse; sest kaasmaalastega uuesti kohtudes ei võivat ta ometi nagu mõni röövel välja näha! Seda viletsat aluspesu, mis meil veel oli, tuli enne teeleasumist põhjalikult pesta, et sellega oleks võimalik käia, ilma et ta meie nahasse liiga palju auke hõõruks; pesemine toimus samal viisil, nagu eespool

kirjeldatud. Jalavarjudega olid nüüd lood üsna kehvad. Sukkadega sai veel kuidagi hakkama, sest neid oli karunahkadest hõlpus õmmelda, kuid kommaagide juba üsna kulunud taldadega olid lood kehvemad. Merihobunahast õnnestus meil siiski mingisugused tallad teha, kaapides naha ligikaudu poole õhemaks ja venitades ning kuivatades teda seejärel lambi kohal. Need tallad õmblesime kommaagidele alla lapi moodi; kõõlusniiti oli meil veel küllaldaselt ja meil õnnestus oma kommaagid jälle peaaegu veekindlaks teha. Sel viisil jõudsime viimaks niikaugele, et olime riiete suhtes kõigest hoolimata üsna hästi varustatud, kuigi ei saa öelda, et see, mis meil oli, eriti puhas oleks olnud.

Kaitseks tuule ja märjakssaamise vastu olid meil ikka endiselt tuulerõivad, mida püüdsime paigata ja parandada nii hästi kui oskasime. Kuid see võttis hirmus palju aega, sest rõivastel oli peaaegu lapp lapi peal ning õmblus õmbluse kõrval, ja kui olime ühes kohas augu kinni õmmelnud, rebenes riie järgmisel korral rõivaid selga tõmmates katki teises kohas. Kõige halvemas seisukorras olid varrukad. Lugu lõppes sellega, et rebisin enesel nad mõlemad ära: siis vähemalt polnud enam tarvis meelehärmi tunda, nähes, kuidas nad vahetpidamata kärisevad.

Oli soovitav, et saaksime ka enam-vähem kerge magamiskoti. Seda, mis meil oli siis, kui siia tulime, polnud ju enam olemas — villastest vaipadest olime õmmelnud riideid; pidime endale nüüd karunahkadest teise, võimalikult kerge magamiskoti tegema. Kuna otsisime välja kõige õhemad nahad, kujuneski nõnda, et uus kott polnud palju raskem kui see põhjapõdranahast kott, mille olime «Fram'ilt» kaasa toonud.

Raskem aga oli sobivat telki soetada. Vana oli eelmise aasta viiekuuse retke kestel üsna ära kulunud ning näruseks muutunud ja tema riismetele olid rebased lõpu peale teinud, kui me ta sügisel oma liha- ja rasvahunnikule panime, et seda kajakate eest kaitsta. Rebased kiskusid ja rebisid ta igalt poolt katki ning tassisid suuri siiditükke minema — leidsime neid laialipillatuna kõikjalt ümberringi. Murdsime kaua pead, kuidas endale uut telki saada. Ainsaks väljapääsuks, mille leidsime, oli kajakkidega lastitud kelgud teineteisega paralleelselt paigutada, jättes nende vahele mehe keha pikkuse vahe, seejärel nende alla ja külgedele lund rookida, et tuul läbi ei puhuks, panna

neile suusad ja bambuskepid põigiti peale ning laotada meie kaks kokkuseotud purje niimoodi üle, et nad mõlemalt poolt maani ulatuksid. Sel viisil saime üsna hea tuulevarju — kajakid moodustasid telgi katusetoed, purjed aga olid külgseinteks. Kuid tuisku ta ei pidanud ja niisugusel korral nägime palju vaeva kõigi pragude ja avade kinnitoppimisega, kasutades selleks oma tuulerõivaid ja muud selletaolist.

Kõige tähtsamaks osaks varustusest olid siiski meie laskeriistad ja need olid enam-vähem heas seisukorras. Püssid puhastasime hästi ära ja määrisime traaniga sisse. Mehhanismide määrimiseks oli meil ju veel ka pisut vaseliini ja püssiõli. Padruneid üle lugedes leidsime oma rõõmuks, et meil oli ikka veel umbes 100 vintpüssipadrunit ja ligikaudu 110 haavlipadrunit. Kui peaks tarvis olema, võiksime siin järelikult veel mitu talve veeta.

XII

TEEKOND LÕUNA POOLE

Teisipäeval, 19. mail olime viimaks teeleasumiseks valmis. Kelkudel olid koormad peal ja kinni seotud. Kõige lõpuks pildistasime veel nii seest- kui ka väljastpoolt oma onni ja jätsime maha oma retke lühikese kirjelduse. See kõlas nõnda:

«Teisipäeval, 19. mail.

Jäime jäässe kinni 22. septembril 1893 Kotelnõist põhja pool põhjalaiusel umbes 78°43′. Järgmistel aastatel ajusime loode poole, nagu see oli ette nähtud. 14. märtsil 1895 lahkusime koos Johanseniga umbes põhjalaiusel 84°4′ ja idapikkusel 103°* «Fram'ilt», et kaugemale põhja poole tungida. Ülejäänud ekspeditsiooni juhatamise usaldasin Sverdrupile. Põhja pool me mingit maad ei leidnud. 8. aprillil 1895 olime sunnitud põhjalaiusel 86°14′ ja idapikkusel umbes 95° otsad ümber pöörama, sest jääst oli liiga raske läbi pääseda. Võtsime kursi Fligely neemele; aga kuna meie kellad olid seisma jäänud, polnud meil võimalik oma asukoha pikkust (täpselt) kindlaks teha. 6. augustil 1895 jõudsime selle saarterea põhjaosas nelja liustikega kaetud saare juurde põhjalaiusel umbes 81°30′** ja ligi 7° siit ida pool. Siia saabusime 26. augustil 1895 ja pidasime kõige kindlamaks siia talvitama jääda. Toitusime karulihast. Täna hakkame piki maad edela poole liikuma, et lühimat teed kaudu Teravmägedele jõuda. Arvame, et oleme Gilese maal.

FRIDTJOF NANSEN.»

Selle kõige esimese aruande oma retkest paigutasime messingist torusse, mis oli olnud meie priimuse õhupumba silindriks. Toru sulgesime puupulgaga ja riputasime terastraadi abil onni katuseharja alla.

Õhtul kell seitse lahkusime oma talveurkast ja algas teekond lõuna poole. Kogu talve kohalt lahkumata paigal

---

* Kirjutusviga; peab olema 102. idapikkuskraadil.

** Tegelikult on need saared küll pisut kaugemal põhjas.

olnud, oli käimine esialgu võõras ja meile näis, et täislaaditud kajakkidega koormatud kelke on raske vedada. Et end kohe alguses mitte liigselt väsitada ja jalgu enne tõsiseid pingutusi ära kurnata, olime esimesel päeval ainult mõne tunni teel. Seejärel tegime endaga igati rahul olles peatuse. Nii mõnus oli teada, et oleme viimaks jälle teel ja et nüüd liigume tõesti kodu poole.

Ka järgmisel päeval (kolmapäeval, 20. mail) olime teel vaid lühikest aega. Liikusime edelas asetseva neeme poole, mida olime näinud kogu talve kestel. Selle taga pidi taeva järgi otsustades vaba vesi olema. Suure põnevusega ootasime, millises suunas maa sealt edasi läheb. Kui oleme Lofley neemest põhja pool, peaks maa sealt kagusse pöörduma; kui aga rand kulgeb ikka endiselt edelasse, siis peaks see olema mingi uus maa kaugemal läänes Gilese maa lähedal.

Järgmisel päeval (neljapäeval, 21. mail) jõudsimegi neemele ja jäime sinna laagrisse. Talve läbi olime teda «Hea Lootuse neemeks» kutsunud, sest lootsime leida seal teistsuguseid, meie edasiliikumist hõlbustavaid olusid. Ja lootus ei petnudki meid. Ülalt mäeharjalt nägin üsna meie lähedal edelas vaba vett ja peale selle kaht uut lumega kaetud maad — üht suurt otse ees (S 40° W, kompassi järgi) ja teist mitte palju vähemat läänes (S 85° W, kompassi järgi). See oli üleni liustikuga kaetud ja meenutas korrapärast kumerat kilpi. Millises suunas rand edasi läheb, seda ei saanud mingi lõunas asetseva neeme tõttu päris täpselt kindlaks määrata, kuid polnud märgata, et ta kagusse pöörduks; Lofley neeme lähedal ei võinud me järelikult olla. Lootsime nüüd, et võime juba järgmisel päeval kajakid vette lasta ja siis kiiresti edela poole sõita. Ent see lootus läks nurja. Järgmisel päeval algas lumetorm ja me pidime paigale jääma.

Kui ma hommikul magamiskotis lamades einet valmistasin, silmasin äkki karu, kes umbes kahekümne sammu kaugusel meist rahulikult mööda tatsas. Paar korda vaatas ta meie ja kajakkide poole, kuid ei saanud vist aru, mis asjad need on, sest tuul puhus teises suunas ja ta ei tundnud meie lõhna — ning lonkis siis edasi. Lasksin tal minna: meil oli veel toitu küllalt.

Laupäeval, 23. mail oli ikka endiselt halb ilm. Läksime natuke maad edasi, et uurida, missugune on tee eespool. Oli vaja teada saada, kas pääseme otseteed vaba vee

juurde, mis on meist läänes asetseva saare taga, või peame mööda kinnisjääd piki randa lõuna poole minema. Jõudsime mägisele neemele, mis koosnes haruldaselt selgete kontuuridega basaltsammastest ja mille me tema omapärase kuju tõttu nimetasime «Lossiks».* Seal* nägime, et maa läheb ikka edasi lõuna poole ja ka vaba vesi kulgeb samas suunas, olles maast vaid kinnisjääribaga lahutatud. Kuna jää näis pragusid täis olevat, otsustasime siirduda läänes asetsevale saarele ja püüda võimalikult ruttu merele pääseda. Läksime seepärast tagasi ja hakkasime meresõidu vastu valmistuma; kõigepealt tuli hoolega kajakkide õmblusi kittida, valades neile sulatatud stearriini, ja seejärel last ümber paigutada, et kajakkides istumiseks ruumi teha. Järgmisel päeval (pühapäeval, 24. mail) asusime siis lääne poole selle saare suunas teele, ja et tuul oli idast ning võimaldas kelkudele purjed üles tõmmata, jõudsime mööda tasast jääd üsna hõlpsasti edasi. Ent kui me saarele lähenema hakkasime, tõusis edelast tugev tuul. Kui kelgud olid mitu korda ümber läinud, pidime purjedega loovimisest loobuma ja need maha võtma. Taevas läks pilve, nähtavus muutus halvaks. Rühkisime nüüd vastu tugevat tuult maa poole. Oli vaja peatselt sinna jõuda, sest ilmselt võis oodata tormi. Kuid nüüd muutus jää reetlikuks. Maa lähedal oli ta risti-rästi pragusid täis. Need olid lumekihiga kaetud, mistõttu neid oli raske märgata. Sel ajal kui Johansen jäi peatuma ning hakkas purje ja masti oma kajaki tekile kinni siduma, et tuul neid ära ei viiks, rühkisin mina kõigest väest maa poole sobivat peatuskohta otsima. Kuid äkki kadus maa mu jalge alt ja ma vajusin lume alla peidetud laias lõhes vette. Välja ronida ma ei suutnud: suusad olid kinni seotud ja läbi kogu selle lumelõrtsi ja jääsupi, mis minuga koos vette oli varisenud, polnud neid võimalik välja tõmmata. Peale selle olin ma veorihmaga kelgu külge kinni seotud, mistõttu ma ei saanud end ümber pöörata. Õnneks läks mul korda oma terava otsaga keppi teisel pool lõhet jäässe lüüa. Selle varal ja teise käega, millega sain jääservast kinni haarata, hoidsin end ülal, oodates kannatlikult, kuni Johansen tuleb ja mu välja tirib. Olin kindel, et ta pidi nägema, kuidas ma sisse vajusin, kuid ei saanud end nii palju pöörata, et tagasi vaadata. Mulle näis, et aeg venib juba pikale, ja ma tund-

* M'Clintocki neem (Jacksoni järgi).

sin, kuidas kepp järele annab, mistõttu vajusin üha sügavamale — külm vesi tõusis mööda kõhtu aina kõrgemale... Siis hakkasin hüüdma, kuid vastust ei tulnud. Karjusin veel valjemini appi, ja viimaks kostis kaugelt selja tagant «ohoo». Natukese aja pärast, kui vesi juba rinnuni oli jõudnud ja enam palju ei puudunud, et oleksin üleni vee alla vajunud, saabus Johansen ja tiris mu välja. Ta olnud oma kelguga niivõrd ametis, et polevat enne mu viimast hüüet märganudki, et olen vees. See juhtum oli mulle õpetuseks, et ma edaspidi säärasel reetlikul jääl suuski enam kinni ei seoks. Pisut ettevaatlikumalt liikudes jõudsime viimaks maale ja leidsime ka ööbimiskoha, kus oli natuke tuulevarju.

Olime üllatatud, nähes seal nii palju hülgeid — üks kari teise kõrval, lamasid nad piki rannikut jääpragude ääres. Kuid esialgu me nende vastu huvi ei tundnud: meile näis, et olemasolevast lihast ja rasvast peaks jätkuma veel hulgaks ajaks.

Järgmistel päevadel möllas maru ja me ei pääsenudki paigast. Teisipäeval, 26. mail olen kirjutanud: «Eile ja täna seisime tuule ja vihma pärast selle saare põhjaküljel liustikuseina ääres paigal. Lumi on nii märg, et raske oleks olnud läbi pääseda; kuid loodetavasti ei ole eemal paistev lahvandus väga kaugel ja küllap pääseme seal jõudsasti edasi, kui ilm viimaks paraneb. Siis saame kindlasti hüvituse praeguse pika viivituse eest.»

Ent peatus kujunes pikemaks, kui me arvasime. Neljapäeval, 28. mail kirjutasin: «Eile käisime saarel ja nägime lõunas lahtist merd, kuid halva ilma tõttu oleme ikka endiselt paigal. Jääpragude pärast viisime oma telgi natuke maad eemale teise kohta: jää ähvardas avaneda otse meie all. Siin on palju merihobusid. Kui me jääl liigume, järgnevad nad meile ja upitavad end üsna meie lähedal lõhedest üles. Sageli kuuleme neid otse meie jalge all röhkivat ja vastu jääd põrutavat.»

Tol päeval paranes ilm siiski niivõrd, et võisime piki saare idakülge lõuna poole liikuma hakata. Saare ja maa vahelises väinas oli kinnisjääs suur lahtine lahvandus. Vesi oli seal vist madal, sest vool oli käre. Küllap see oligi põhjuseks, miks seal jääd ei olnud. Möödusime paarist merihobukarjast, kes lebasid lahvanduse lähedal jääl. Samal õhtul kirjutasin selle kohta: «Läksin üht sellist umbes üheksast isendist koosnevat karja pildistama. Väikese

jääkuhja varjus hiilisin neile lähedale; ent samal hetkel, kui ma vaevalt kümne sammu kaugusel püsti tõusin, tormas üks emamorsk koos pojaga läheduses olevast jääaugust vette. Teised aga ei liigutanudki end, nii palju kui ma ka karjusin. Ka Johansen tuli sinna, ja kuigi ta neid lume- ja jääkamakatega loopis, ei mõelnudki nad ära minna; nad vaid tonksisid lumekamakaid ja nuusutasid neid, kuna mina aina pildistasin. Kui ma üsna nende juurde läksin, tõusis enamik neist viimaks üles ja komberdas jääaugu poole; üks läks isegi sisse, teised aga peatusid ja heitsid uuesti magama. Varsti tuli ka põgenik tagasi ja ronis jääle. Need kaks lamajat, kes olid mulle kõige lähemal, ei liigutanud end sugugi; paar korda kergitasid nad pisut pead, vaatasid üleolevalt minu poole, kui ma neist kolme sammu kaugusel seisin, lasksid pea jälle tagasi ja magasid edasi. Nad ainult kehitasid end pisut, kui ma neile oma teravaotsalise kepiga vastu koonu torkasin. Sain neid siis hästi pildistada. Arvasin, et olen juba küllalt pildistanud, ja andsin lähimale neist jumalagajätuks veel ühe «sõbraliku» vopsu vastu koonu; see kargas üles, röhkis vihaselt ja vaatas oma suurte ümmarguste silmadega hämmastunult mulle otsa; seejärel kratsis ta ühe oma tagumise loivaga endal kõrvatagust ja heitis jälle rahulikult pikali. Kui me teele asusime, heitsid nad kohe magama; liikumatute lihahunnikutena lebasid nad seal, kui me ümber neeme pöördusime ja nad silmist kadusid.»

Jälle algasid lumetormid. Halb ilm sundis meid saare lõunaküljel peatuma jääma.

«*Reedel, 29. mail.* Halva ilma tõttu seisame paigal.»

«*Laupäeval, 30. mail.* Halva ilma tõttu seisame paigal ja topime telgi auke tuisu eest kinni, kuna tuul käib ümberringi ja ründab kord üht, kord teist seina.» Tol ajal, kui lumi igast küljest läbi pragude sisse tungis, kattes meid ja magamiskotti, ja hiljem sulades kõik märjaks tegi, oli meil äärmiselt raske end vähegi kuiv hoida.

«*Esmaspäeval, 1. juunil.* Eile tuul vähehaaval vaibus ja ilm läks selgeks, nii et õhtul oli ilus päikesepaiste. Rõõmustasime võimaluse üle jälle teele asuda, seadsime kajakid ja kõik muu mereleminekuks valmis ja pugesime magamiskotti, et hommikul varakult üles tõusta — arvasime, et tuleb hea päev. Pisut muret tegi üksnes see, et baromeeter oli lakanud tõusmast ja isegi ühe millimeetri võrra jälle langenud. Öösel algas torm uuesti. Samasugune

tuisk nagu enne, ainult selle vahega, et seekord käib tuul ümber kompassi päripäeva, mistõttu torm peaks varsti lakkama. Terve see lugu hakkab muidugi juba pisut tüütavaks muutuma; kardan nüüd tõsiselt, et «Fram» võib enne meid koju jõuda.

Eile tegin sellel saarel väikese tiiru. Nägin palju hanesõnnikut ja ühes kohas ka valgeid munakoori — need olid kindlasti hanemunade jäänused. Seepärast nimetasime selle saare Hanesaareks.»*

«Teisipäeval, 2. juunil. Ikka veel seisame halva ilma tõttu paigal. Täna öösel ja päeval oli tuul tugevam kui kunagi varem. Ent nüüd, vastu õhtut, on tuul vähehaaval nõrgenema hakanud, aeg-ajalt selgineb taevaski pisut ja paistab päike, mistõttu loodame, et seekord läheb ilm tõesti paremaks. Siin me lamame lumehanges, saame üha enam märjaks ja mõtleme, et praegu on juuni, mil kodumaal on kõik nii kaunis, kuna meie pole ikka veel siit kaugemale pääsenud. Aga nüüd ei või enam kuigi kaua kesta, kuni ka meie oleme seal... Ei, parem sellele mitte mõeldagi! Kui ma ainult «Fram'i» suhtes kindel võiksin olla! Kui ta enne meid koju jõuab, mis mõtlevad siis need vaesekesed, kes meid ootavad!»

Kolmapäeval, 3. juunil liikusime siis viimaks edasi. Kuid nüüd oli läänetuul jää vastu randa ajanud, mistõttu polnud enam lahtist merd, kustkaudu lõuna poole oleksime võinud sõita; ei jäänud midagi muud üle, kui piki randa jääd mööda minema hakata. Tuul oli põhjast, seepärast võisime kelkudele purjed peale panna ja jõudsime edasi üsna hästi. Nagu varemgi nägime jääl rohkesti merihobusid. Ka vees oli neid üsna palju. Vahetpidamata pistsid nad pea jäälõhedest välja ja röhkisid meile järele. Jää, millel me siin liikusime, oli imelikult õhuke ning halb, ja kui olime natuke maad lõuna poole jõudnud, muutus ta veelgi kehvemaks. Lumemassid, mis teda katsid, olid jää alla vajutanud, mistõttu kõikjal, kuhu me ka pöördusime, oli lume all vesi. Pidime katsuma võimalikult ruttu ranna äärde pääseda, sest lõuna pool näis tee veelgi halvem olevat. Suuskadega püsisime veel läbi häda lume peal, ent sageli vajusid nii kelgud kui ka suusad läbi lume vette; nad olid sinna nagu kinni kleebitud ja vahel nägime üsna

---

* Jackson, kes nägi seda saart 1895. aasta kevadel, pani talle nimeks Mary Elizabethi saar[1].

palju vaeva, kuni meil õnnestus kõik jälle kindlamale pinnale toimetada.

Viimaks jõudsime kõrge püstloodis basaltmüüri äärde, kus kihas alkidest.* See oli esimene kord, kus me selle retke kestel neid linde suuremal hulgal nägime; seni olime silmanud neid vaid üksikute paaridena. Pidasime seda märgiks, et läheneme rohkem asustatud aladele. Basaltmüüri kõrval (kagus) oli väheldane kaljurüngas, kus näis pesitsevat suurel hulgal fulmaare.

Meie toiduvarud hakkasid juba üsna napiks jääma. Viimasel ajal olime kogu aeg lootnud, et mõni karu tuleb meile külla; aga nüüd, kus meil neid vaja oli, hoidusid nad muidugi eemale. Seepärast pidime katsuma linde lasta; kuid algid lendasid liiga kõrgelt ja me saime ainult paar fulmaari. Kuna me parajasti möödusime jääl lesivate merihobude karjast, otsustasime ka seda põlatud toitu mitte halvaks panna ja tulistasime üht neist. See langes surnult maha. Kui kajas pauk, kergitasid teised pisut pead, aga lasksid selle kohe jälle vajuda ja magasid edasi. Polnud mõeldav saaki nülgima hakata, kui kõik need elukad lamavad ümberringi: ühel või teisel viisil pidime katsuma neid vette ajada. Karjudes ja huilates läksime nende poole, kuid nad heitsid meile vaid tuimi pilke ega liigutanudki end. Asusime neid suusakeppidega peksma. Siis said nad vihaseks ja hakkasid kihvadega jääd taguma, nii et killud lendasid, kuid ära minna nad ei mõelnudki. Jätkasime nende torkimist ja löömist ning saime viimaks kogu karja sealt minema. Kuid ruttu see ei läinud. Väärikalt taandusid nad suursuguses protsessioonis, aeglaselt üksteise järel vee äärde komberdades. Sealt vaatasid nad meie poole tagasi, röhkisid rahulolematult ja prantsatasid seejärel ükshaaval vette.[2] Aga kuni me nende suguvenda lahkasime, kerkisid nad lähedal olevas jäälõhes alatasa esile, röhkisid ja ronisid poolest kehast saadik jääle, otsekui meie käitumise kohta seletust nõudes.

Varunud nii palju liha ja rasva, kui arvasime lähemaks ajaks tarvis minevat, ning võtnud peale selle veel mõningal hulgal verd, jäime sinna lähedusse laagrisse ja keetsime endile tubli portsjoni «vereputru» — imehea segu verest, kalajahust, maisijahust ja rasvast.

---

* Fisheri neem (Jacksoni järgi).

Järgmisel päeval (neljapäeval, 4. juunil) suundusime jääd mööda edasi lõuna poole. Ikka veel oli hea tuul ja me purjetasime öö läbi oma kelkudega mõnusalt edasi. Kui lõuna pool oleva neeme juurde jõudsime, tuli vastu vaba vesi, mis seal otse liustikuga kaetud maani ulatus, ja me lasksime kajakid vette. Liustikumüüri ääres sõitsime siis edasi — esimest korda sel aastal lahtisel merel. Imelik tunne oli jälle aerutada ja näha enese ümber lindudest — alkidest, väikealkidest ja kolmvarvas-kajakatest — kihavat merd. Liustik kattis kogu maad ja ainult paaris kohas ulatus basaltmüür sellest välja. Liustikel nägime ka mitut moreeni. Olime õige üllatatud, kui me natuke maad edasi veel ka hahkade parve silmasime. Veidi hiljem nägime rannal isegi kaht hane konutamas; meil oli tunne, et oleme jälle täiesti tsiviliseeritud aladele jõudnud.

Pärast paaritunnilist sõudmist tõkestas kinnisjää uuesti meie edasiliikumise lõunasse; vaba vesi pöördus otse läände maa poole, mida me varem selles suunas olime näinud, aga mida nüüd varjas udu. Olime kahevahel, millise tee peaksime valima: kas sõidame vabas vees edasi lääne poole — see tee peaks ju Teravmägedele viima — või lahkume sealt ja hakkame jälle kelkudega üle tasase jää lõuna suunas liikuma. Ehkki oli paks udu ja me ei näinud kuigi kaugele, olime siiski veendunud, et üle selle jää minnes peaksime lõuna pool neid saari, mille vahel me praegu liikusime, viimaks vabasse vette jõudma. Võibolla leiame sealt lühema tee Teravmägedele. Vahepeal aga oli juba ammu hommik saabunud (5. juuni) ja me jäime peatuma, väga rahul, et nii palju maad lõuna poole olime jõudnud.*

Kuna järgmisel päeval (laupäeval, 6. juunil) nähtavus oli endiselt halb, mistõttu me ümbrusest ikka veel paremat ülevaadet ei saanud, ja puhus tugev põhjatuul, mis oleks lahtises meres lääne poole sõitmise ebamugavaks teinud, hakkasime mööda kinnisjääd lõuna suunas liikuma. Jälle võisime kelkudele purjed peale panna ja sõit läks paremini kui kunagi enne. Sageli polnud vaja end üldse pingutada: seisime kumbki oma kelgu ees suuskadel, hoides

---

* See oli Richthofeni neeme (Jacksoni järgi) lõunaküljel. Mainitud neem oli kõige põhjapoolsemaks punktiks, kus Jackson samal kevadel enne meid oli käinud.

roolipuud (kajaki ninasse kinniseotud bambuskeppi), ja lasksime end tuulel edasi ajada. Iilide puhul lendasime sageli nagu udusuled. Mõnikord pidime ka ise pisut vedama. Jõudsime jõudsasti edasi ja olime teel hilja ööni, et võimalikult kaua tuult kasutada. Ületasime laia väina[3], mis oli meist lõuna pool, ega peatunud enne, kui olime selle lõunaküljel ühe saare juures sobiva peatuskoha leidnud.

Sama purjetamiseks sobiva põhjatuulega jätkasime järgmisel õhtul (pühapäeval, 7. juunil) teekonda mööda jääd lõuna poole. Lootsime, et jõuame enne järgmist peatust maani, aga see oli kaugemal, kui olime arvanud, ja viimaks olime sunnitud enne lõunat (esmaspäeval, 8. juunil) keset jääd hirmsa ilmaga peatuma jääma. Sel päeval kirjutasin: «Avastan lõuna pool üha uusi saari või maid. Läänes on suur lumega kaetud maa, mis näib ulatuvat kaugele lõunasse.» See lumega kaetud maa näis meile äärmiselt mõistatuslikuna; me polnud leidnud sellelt veel ühtki tumedat laiku — puha lumi ja jää. Tema suuruse kohta puudus meil selgem ettekujutus, sest olime teda näinud vaid osade kaupa, kui udu vahetevahel pisut hõrenes. Ta näis olevat üsna madal; siiski tundus ta meie arvates suurem kui ükski neist maadest, millest me seni olime möödunud.[4] Edasi liikudes leidsime idast ühe saare teise järel, samuti arvukalt väinu ja fjorde. Kaardistasime nad, nii hästi kui saime. Kuid needki ei aidanud meil selgusele jõuda, kus me õieti oleme — mõistatus muutus üha keerulisemaks. Seal näis olevat ju ainult laide ja väikesi saari, kuna idas avanes nende vahelt aeg-ajalt vaade millelegi, mida me pidasime suureks mereks.

Sealne jää erines tunduvalt sellest, mida olime näinud meie talveonni lähedal viimasest põhja pool; ta oli palju õhem ja kaetud sügava lumega, mistõttu tee oli õige halb. Kuna järgmisel päeval (teisipäeval, 9. juunil) lumi pealegi suuskade ja kelgujalaste külge hakkas kleepuma, oli edasipääsemine üsna raske; kuid tuul oli pidevalt hea ja purjede abil jõudsime sellegipoolest jõudsasti edasi. Kui olime parajasti kõige paremas sõiduhoos — liikusime pärituult ja olime üsna maa lähedale jõudnud —, vajus Johansen oma kelguga äkki sisse. Suure vaevaga õnnestus tal ühes oma asjadega vastutuult uuesti kindlamale jääle pääseda. Omakorda sellele kohale lähenedes nägin minagi, et lumel mu ees on kahtlaselt vettinud värv, ja

mu suusad hakkasid läbi vajuma; õnneks oli aga veel niipalju aega, et jõudsin kelgu vastu tuult pöörata, ja mingit äpardust ei juhtunud. Tuli purjed maha võtta ja lääne poole suur ring teha, enne kui võisime purjetamist jätkata.

Ka järgmisel päeval oli lumi märg ning kleepjas; kuid tuul oli läinud tugevamaks ja me kihutasime suure kiirusega edasi. Kuna maa, mis oli meist ida pool* ja mille ranniku lähedal me seni liikusime, näis nüüd kagusse pöörduvat, eemaldusime sellest ja tüürisime mingi edelas asetseva maa** kõige lõunapoolsema neeme poole. Kogu lugu hakkas järjest põnevamaks muutuma. Arvasime, et olime sel päeval kolm miili edasi jõudnud, ja pidime seega olema põhjalaiusel 80°8′, kuid lõunas oli ikka veel maa. Kui see ka edaspidi veel kaua samas suunas kulgeb, siis on ju kindel, et me ei ole Franz Josephi maal. Kuid ikka veel näris mind väike kahtlus: halva nähtavuse tõttu ei seletanud meie silm ju kuigi kaugele ja peale selle oli imelik, et rannik hakkas idaküljel nagu ida poole kalduma. See näis sobivat Markhami väina kaardiga, mille oli koostanud Leigh Smith. Sel juhul pidime olema lõuna poole tulnud mingi tundmatu väina kaudu, mida polnud märganud ei tema ega Payer, ja järelikult ei võinud meie eksitus pikkuskraadi suhtes kuigi suur olla. Aga ei — pole võimalik, et oleksime ilma neid märkamata tulnud põhjas üle Dove liustiku ning suure hulga saarte ja maade, mis Payer oli avastanud! See siin peaks siiski mingi kaugemal läänes, Franz Josephi maa ja Teravmägede vahel asetsev maa olema: Payeri kaart ei või ju ometi täiesti väär olla.

Hea meelega oleksin tahtnud edelas asetseva maa juurde jõuda, kuid olukord sundis meid siiski jääl peatuma: maa oli liiga kaugel. «Proviant hakkab napiks jääma: ainult üheks päevaks on meil veel pisut liha. Kuid siin ümberringi ei paista olevat ühtki elavat olendit — jääl pole näha ainsatki hüljest ja kusagil ei ole vaba vett. Kui kaua see niimoodi kestab? Kui me peatselt jälle lahtise mere äärde ei jõua, võib olukord kehvaks kujuneda.»

«Teisipäeval, 16. juunil. Viimased päevad olid nii sündmusrikkad, et ma ei saanud mahti kirjutada. Tänasel kau-

---

* Hiljem selgus, et see oli Hookeri saar[5].

** Selgus, et see oli Northbrooki saar.

nil hommikutunnil, kui päike paistab meie telki, katsun tasa teha, mis puudu jäi. Peegelsiledana ning sinisena laiub meie ees meri, ja tahes-tahtmata kandud mõttes koju ning näed sealset juunihommikut.

Reedel, 12. juunil hakkasime kell neli hommikul edasi liikuma, kelkudel purjed peal. Külm oli lume koorikuga katnud, mistõttu tee oli jälle märksa parem. Öösel oli ka tuult olnud ja me lootsime, et tuleb hea päev. Eelmisel õhtul oli selgeks läinud, nii et viimaks ometi võisime meie ümber olevaid maid selgelt näha. Idapoolsed saared olid kadunud itta ja nendega olime juba eelmisel päeval jumalaga jätnud. Nüüd nägime ka seda, et meist lääne pool asetsevas maas on lai väin* ja et see pole mitte lausmaa, nagu me varem olime arvanud. Põhja pool väina asetsev maa oli nüüd niivõrd kaugel, et ma seda ainult vaevu nägin.

Tuul jäi üsna nõrgaks. Lisaks sellele muutus jää üha künklikumaks: nähtavasti olime jõudnud kokkukülmunud ajujääle ja edasipääs oli tunduvalt raskem, kui olime oodanud. Taeva järgi nägime, et lõuna pool peaks olema vaba vesi, ja edasi liikudes kuulsimegi oma rõõmuks lainete loksumist. Kell kuus hommikul tegime peatuse, et pisut puhata, ja kui ronisin ühele jääkuhjatisele pikkuskraadi kindlaks tegema, nägingi üsna lähedal vett. Edasi minnes saime ühelt liustiku küljest murdunud kõrgemalt jääpangalt vaadates äsja nähtud veeväljast veelgi parema ülevaate. See ulatus edelas asetseva neeme suunas. Kuigi tuul oli nüüd pisut rohkem läände pöördunud, lootsime siiski võimalusele piki jää äärt purjetada ja otsustasime katsuda lühimat teed kaudu vee äärde pääseda. Varsti olimegi kohal ja nägime viimaks jälle sinist veepinda endi ees laiumas. Silmapilk sidusime kajakid ühte, seadsime taglase üles ja sõitsime merele. Meie lootus ei petnud meid: kogu päeva purjetasime suurepäraselt. Vahel oli tuul nii tugev, et kajakid otse lendasid läbi voogude ja lained uhtusid neist üle; kuid me jõudsime edasi ja sellest polnud midagi, et pisut märjaks saime. Varsti möödusime neemest, mille poole olime tüürinud.** Seal nägime, et maa

* Väin ühelt poolt Northbrooki saare ja Bruce'i saare ning teiselt poolt Alexandra maal asetseva Peter Headi neeme vahel. [Tegelikult asetseb Peter Headi neem Prints Georgi maal, mida Nansen ekslikult pidas osaks Alexandra maast. Kõnesoleva väina nimi on Briti kanal. *Venekeelse väljaande toimetaja.*]

** Barentsi neem.

pöördub läände; murdumata rannajää serv kulges samas suunas ja meie ees oli vaba vesi. Rõõmsa meelega purjetasime piki jää äärt edasi. Viimaks ometi olime jõudnud lõuna poole seda maad, mille rannikul me nii kaua olime liikunud ja kus me pika talve olime veetnud.»

Rohkem kui kunagi varem hämmastas mind asjaolu, et kõigest hoolimata sobis see lõunarannik väga hästi Leigh Smithi kaardiga, mille ta Franz Josephi maa ja oma talvituskoha ümbruse kohta oli koostanud. Kuid uuesti meenus mulle Payeri kaart ja ma heitsin selle mõtte kõrvale.

«Õhtul maabusime jääserval, et pisut jalgu sirutada: päev otsa kestnud kajakis istumisest olid nad kangeks jäänud. Peale selle tahtsime läänepoolsest sõiduveest meeleldi pisut ülevaadet saada. Kui hakkasime maale minema, tekkis küsimus, millega me oma kallid sõidukid kinni seome.

«Võtke prass,[6]» ütles Johansen juba jääl olles.

«Aga kas see on küllalt tugev?»

«Miks mitte! Kasutasin seda kogu aeg oma kelgupurje fallina,[7]» vastas Johansen.

«Nojah, ega kergete kajakkide pidamiseks palju vaja olegi,» arvasin siis ka mina, tundes pisut häbi, et nii kartlik olin olnud, ja sidusin kajakid prassiga, s. o. toore merihobunaha küljest lõigatud ribaga kinni.

Natuke aega käisime jääl üsna kajakkide lähedal edasitagasi. Tuul oli nüüd palju nõrgemaks jäänud ja näis ka rohkem läände olevat pöördunud, nii et oli kahtlane, kas me teda enam kasutada saame. Ronisime läheduses olevale jääkuhjatisele, et olukorraga lähemalt tutvuda. Kui me seal seisime, hüüdis äkki Johansen: «Näe, kajakid lähevad minema!» Tormasime alla, nii kiiresti kui suutsime. Kuid kajakid olid juba üsna kaugele jõudnud ja eemaldusid kiiresti: kinnitusköis oli katkenud. «Säh, võtke kell!» ütlesin ma Johansenile, ulatades talle kella, ja viskasin osa riideid nii kiiresti kui vähegi suutsin seljast, et oleks kergem ujuda; kõike ära võtta ma ei julgenud, sest siis oleksin võinud külmast kangestuda. Hüppasin vette. Tuul oli jää poolt ja tal oli kergeid kõrge taglasega kajakke hõlpus ajada: need olid jõudnud juba kaugele merele ja liikusid kiiresti edasi. Vesi oli jääkülm, riietega oli raske ujuda ja kajakid kandusid üha kaugemale, sageli kiiremini, kui mina suutsin ujuda. Näis enam kui kahtlane, kas ma suudan neile järele jõuda. Kuid ühes

kajakkidega läksid ju kõik meie lootused: neis oli kogu meie vara — isegi nuga polnud meil kaasas. Järelikult oli ükskõik, kas jään külmast kangeks ja vajun põhja või pöördun tagasi ilma kajakkideta. Pingutasin kõigest jõust. Kui väsisin, pöördusin ümber ja ujusin selili. Siis nägin Johansenit jääl rahutult edasi-tagasi kõndivat. Vaene mees, ta ei suutnud paigal püsida, ja teadmine, et ta ei saa midagi teha, ajas ta meeleheitele; tal oli vähe lootust, et ma suudan kajakkidele järele jõuda; aga kui ka tema vette hüppaks, poleks sellest ju vähematki abi. Hiljem ta rääkis, et need olnud kõige raskemad silmapilgud, mis ta kunagi on läbi elanud. Aga kui ma siis uuesti ümber pöördusin ja nägin, et olin kajakkidele lähemale jõudnud, tõusis meeleolu ja ma pingutasin uue jõuga. Vähehaaval ma siiski tundsin, et liikmed jäävad järjest kangemaks ja muutuvad täiesti tundetuks: mõistsin, et varsti ei suuda ma neid enam liigutadagi. Aga nüüd ei olnud kajakkideni ka enam kuigi palju maad: kui ma veel pisut suudan vastu pidada, oleme päästetud — ja ma pingutasin end. Järjest nõrgemaks jäid tõmbed; kuid üha lühemaks jäi ka vahemaa; tärkas juba lootus, et saan kajakid kätte. Viimaks võisin käe põiki üle ahtri pandud suusa järele välja sirutada; sain sellest kinni, tõmbasin enese kajaki äärde ja mõtlesin: oleme päästetud. Seejärel tahtsin kajakki ronida, kuid kogu keha oli nüüd külmast niivõrd kange, et see oli täiesti võimatu. Korraks arvasin juba, et ikkagi on liiga hilja: kajakid sain küll kätte, aga sisse ronida ei suuda. Ent natukese aja pärast õnnestus mul üht jalga üle tekil seisva kelgu serva heita ja nii sain enese viimaks üles vinnata. Nüüd olin siis kajakis, aga külmast niivõrd kange, et mul oli raske sõuda. Ja ega kokkuseotud kajakkides olnudki kerge sellega toime tulla. Neid koost lahti siduda polnud aega: enne sellega valmissaamist oleksin lõplikult kangestunud. Et sooja saada, oli tarvis kõigest jõust sõuda — ja vähehaaval liikusingi vastutuult jää ääre poole. Kogu mu keha oli külmast tundetuks muutunud, aga kui tulid vinged puhangud, lõikas tuul sellegipoolest luust ja lihast läbi, sest mul oli ainult õhuke ning märg villane särk seljas. Lõdisesin külmast ja hambad lõgisesid mul suus. Olin peaaegu meelemärkuseta, aga veel suutsin ma aeru liigutada — küll saan sooja, kui ainult jääle tagasi jõuan. Käila ees õõtsus vees kaks alki — mõte õhtusöögiks linnupraadi saada oli liigagi

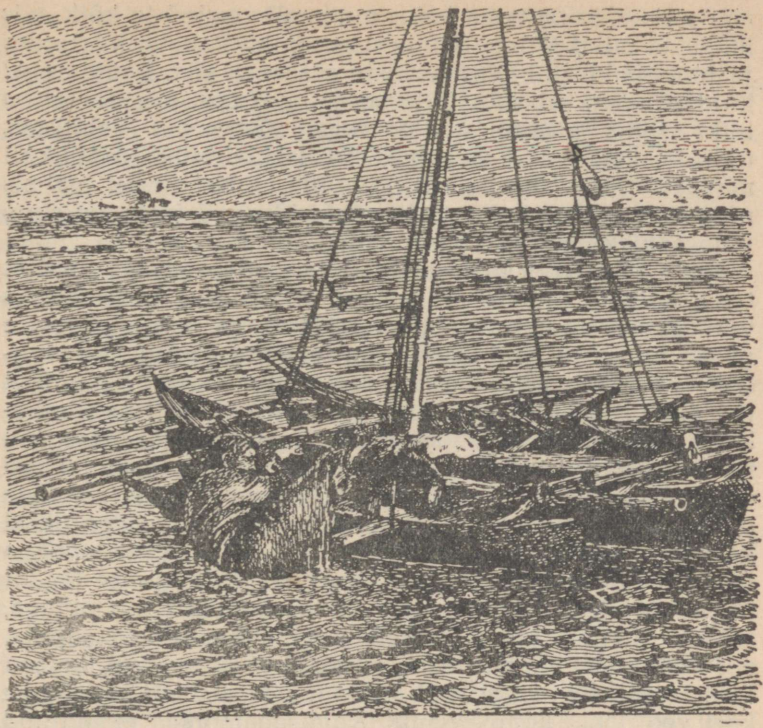

«Ja nii sain enese viimaks üles vinnata.»

meelitav: toidu suhtes olid meil nüüd lood ju kehvad. Sain püssi kätte ja tapsin linnud ühe lasuga. Johansen rääkis hiljem, et pauku kuuldes ta võpatanud; ta polevat mõistnud, mis ma seal teen, ja arvanud, et on juhtunud õnnetus. Kui ta aga näinud mind kajakke ümber pööravat ja veest linde korjavat, arvanud ta, et olen aru kaotanud. Viimaks jõudsin jää äärde. Kuid hoovus oli kajakid meie maabumiskohast kaugele eemale kandnud. Johansen tuli jää äärt mööda mu juurde, kargas teise kajakki ja nüüd jõudsime peatselt endisse kohta tagasi. Hädavaevalt suutsin jääle ronida. Lõdisedes ning värisedes seisin kaldal, kuna Johansen kiskus mul märjad riided seljast ja pani need vähesed kuivad, mis mul veel tagavaraks olid, asemele. Siis laotas ta magamiskoti jääle ja ma pugesin

sinna sisse, kuna tema ladus mu peale purjed ja kõik, mis leidis, et mind külma õhu eest paremini kaitsta. Värisedes ja hingeõhku puhudes lamasin ma seal siis kaua aega; kuid vähehaaval sain jälle sooja. Sel ajal kui Johansen telki seadis ja minu kahest algist õhtusööki valmistas, uinusin magusasti magama. Ta laskis mind rahulikult magada. Kui ärkasin, oli õhtusöök juba ammu valmis ning podises tulel. Peatselt pühkisid algid ja kuum supp viimsedki külma kümbluse jäljed.

Kuna tõusuvool oli seal käre ja purjetamiseks soodsat tuult polnud, pidime vastuvoolu sõudmisest pääsemiseks voolusuuna muutumist ootama jääma ja alles järgmise päeva hilisõhtul jätkasime jälle teekonda. Surusime aerudele ja jõudsime kiiresti edasi, kuni vastu hommikut (14. juunil) saabusime mitme suure jääl lesiva merihobukarja juurde. Meie lihatagavara oli juba täiesti otsas, kui mitte arvestada mõnda päeval lastud alki; ka rasva polnud enam kuigi palju järele jäänud. Kõige parema meelega oleksime muidugi karu tahtnud saada; et me aga ühtki karu ei kohanud, ei jäänud muud üle, kui pidime leppima merihobuga. Randusime ja lähenesime jääkuhjatise tagant ühele karjale. Kõige hõlpsam oli toime tulla mõne pojaga, ja siin oli neid palju. Esmalt lasksin ühe üsna pisukese, siis veel teise. Paugu peale kargasid täiskasvanud loomad üles ja vaatasid ringi; kui kajas teine pauk, hakkas kogu kari vee poole komberdama. Kuid emamorsad ei tahtnud oma poegadest lahkuda. Minule lähim nuusutas ja müksas oma poega. Ta ei saanud aru, mis sellega on juhtunud — nägi vaid, et selle peast purskab verd. Ta hädaldas ja kaebles otsekui inimene. Viimaks, kui kari vette söösstis, hakkas ta poega enese ees vee poole tõukama. Kartsin saagist ilma jääda ja jooksin seda päästma. Kuid emamorsk oli minust kiirem: esiloivaga võttis ta poja ümbert kinni ja kadus ühes sellega välkkiirelt sügavikku. Sedasama tegi ka teine emamorsk.[8] See sündis niivõrd kiirelt, et ma ei taibanud mitte midagi, jäin jääservale seisma ja vaatasin neile järele — arvasin, et pojad peaksid jälle veepinnale kerkima; aga võta näpust. Läksin siis ühe teise karja juurde. Ka seal oli poegi ja ma lasksin ühe neist; kuid hädast õpetatuna lasksin ka ema. Liigutav oli näha, kuidas ta oma surnud poja kohale kummardus, enne kui ise kuuli sai, ja veel pärast surmagi selle ümbert esiloivaga kinni hoidis. Seega oli meil siis liha ja rasva kauaks

ajaks, pealegi veel väga hõrku liha — merihobupoja ribi ja rinnatükk maitseb nagu lambaribi. Sellele lisandus tosin alki. Järelikult oli meie sahver nüüd head toitu täis. Ja kui vajasime rohkem, võisime seda saada veest, mis oli täis alke ja muud liha. Nii et puudust enam ei olnud.»

Merihobusid oli seal loendamatu hulk. Suured olid karjad, kes siiani jääl lesisid ja nüüd kadusid, aga veel rohkem oli neid vees; näis, nagu oleks meri neist otse kubisenud, nii suurtest kui väikestest, ja kindlasti ma ei liialda, kui hindan nende loomade arvu vähemalt kolmesajale.

«Järgmisel hommikul (esmaspäeval, 15. juunil) kell pool kaks sõitsime ilusa vaikse ilmaga jälle edasi. Kuna meri lausa kihas merihobukarjadest, ei riskinud me enam lahus sõita ja otsustasime julgeoleku mõttes kajakid mõneks ajaks ühte köita. Teadsime ju, et need sellid võivad olla üsna pealetükkivad. Eelmisel päeval kerkisid nad otse mu kajaki kõrval veest ja liikusid hulk maad meie kannul, ilma et siiski midagi kurja oleksid teinud. Olin peaaegu valmis kõike seda uudishimuks pidama ja arvasin, et õieti polegi nad ohtlikud. Johansen ei olnud selles nii kindel; ta arvas, et meil on vastupidiseid kogemusi, ja toonitas, et ettevaatus igatahes kahju ei too. Päev otsa nägime nende karju ja aeg-ajalt nad otse piirasid kajakke. Sõitsime piki jääserva, ja kui mõni liiga lähedale tikkus, sõitsime jää äärde, kui võimalik, siis jääjalami* kohale. Peale selle hoidusime võimalikult teineteise ligidale või teineteise kõrvale. Möödusime suurest jääl lesivate merihobude karjast; veel kaua aega kuulsime, kuidas nad ammusid otsekui lehmad.

Liikusime piki maad jõudsasti edasi. Kahjuks kattis maad udu, mistõttu mitmes kohas polnud võimalik kindlaks teha, kas need, mida me tumedate mäelaikude vahel ähmaselt nägime, on väinad või liustikud.» Hea meelega oleksin tahtnud seda maad veidi paremini näha saada: mu arvamus, et viibime Leigh Smithi peatuskoha läheduses, oli muutunud järjest kindlamaks.[9] Meie laiuskraad, samuti ka rannajoone suund ning saarte ja väinade paigutus näisid tema andmetega selleks liiga hästi sobivat, et

---

* Jääjalam on see osa jääpangast, mis veepinna all sageli esile ulatub. Ta moodustub soojema pealmise veekihi mõjul, mida suviti merel tihti ette tuleb ja milles jää sulab muidugi hõlpsamini kui sügavas vees.

teise samasuguse saarterühma olemasolu nii lühikesel alal Franz Josephi maa ja Teravmägede vahel veel mõeldav võiks olla. Niisugune kokkusattumus oleks liigagi imelik. Peale selle paistis meist kaugel lääne pool maa, mis pidi sel juhul olema üsna Kirdemaa enese lähedal. Aga Payeri kaardi põhjaosa? Johansen rõhutas põhjendatult, et nii suuri vigu, nagu me sel juhul oleksime sunnitud eeldama, ei võinud Payer teha.[10]

«Kui me vastu hommikut edasi sõudsime, ei näinud me mõnda aega kuigi palju merihobusid ja meil oli ohutum sõita. Äkki silmasime natuke maad endi ees üksildast hulkurit veest esile kerkivat. Johansen, kes parajasti ees sõitis, sõudis jääjalami kohale, ja kuigi ma õigust öelda arvasin, et see on liigne ettevaatus, tahtsin ka mina tema kõrvale sõuda. Aga ma ei olnud veel nii kaugele saanud, kui äkki merihobu mu kõrval veest välja sööstis, kajaki servale kargas, esiloiva üle teki sirutas ja mind ümber püüdis ajada, lüües samal ajal kihvad kajaki külje sisse. Püüdsin nii kuidas vähegi suutsin hoida kajakki ümber minemast ja tagusin elukale kõigest jõust aeruga pähe. Veel kord rõhus ta kajakile peale ja kallutas selle niivõrd viltu, et tekk sattus peaaegu vee alla; seejärel laskis ta kajakist lahti ja tõusis vees püsti. Haarasin püssi. Kuid samal hetkel pöördus ta ümber ja kadus niisama kiiresti, nagu oli ilmunud. See kõik oli sündinud üheainsa hetke jooksul, ja ma tahtsin just Johansenile öelda, et õnnekombel pääsesime ka seekord terve nahaga, kui märkasin, et jalad lähevad märjaks. Teritasin kõrvu ja kuulsin, kuidas mu all vesi vulinal kajakki voolas. Silmapilkselt pööras'n selle ümber ja sõudsin jääjalami kohale; kuid seal hakkas kajakk juba vajuma. Oli tarvis võimalikult ruttu välja ronida ja jääle pääseda, sest kajakk täitus järjest rohkem veega. Jääserv oli kõrge ning rabe, kuid sellegipoolest pääsesin üle. Kallutanud vajuva kajaki tüürpoordi suunas viltu, nii et lekk veest välja jäi, õnnestus Johansenil teda sellisesse kohta toimetada, kus jääserv oli niivõrd madal, et saime ta veest välja tirida. Kogu mu vara ujus kajakis vees ja oli läbimärjaks saanud. Kõige rohkem kahju on mul sellest, et vett on sattunud ka fotoaparaati ja võib-olla on isegi mu kallid ülesvõtted rikutud.

Nüüd istume siis siin, kogu meie vara jääle kuivama laotatud ja meie kõrval kajakk, mis vajab põhjalikku

remonti, enne kui võime merihobudega jälle kokku minna. Too sell on löönud üsna suure augu, mille pikkus on oma kuus tolli; oli veel õnn, et tema kihv mu reide ei sattunud; halb oleks olnud ka see, kui me natuke maad kaugemal merel oleksime olnud, mitte niisuguses sobivas kohas jääjalami lähedal. Magamiskott oli läbimärg; väänasime selle nii hästi välja kui suutsime, pöörasime karvapoole peale ja magasime kogu öö oivaliselt.»

Sama päeva õhtul: «Parandasin täna oma kajakki, pärast seda valasime kõigile mõlema kajaki õmblustele steariini ja nüüd loodame, et võime edasi sõita täiesti veekindlates kajakkides. Kogu aeg lebavad vees merihobud, jõllitavad meile oma suurte ümmarguste silmadega otsa, röhivad ja pruuskavad; vahetevahel ronivad nad koguni jääservale, otsekui tahtes meid ära ajada.»

XIII

OOTAMATU KOHTUMINE

«Teisipäeval, 23. juunil.

«Do I sleep? Do I dream?
Do I wonder and doubt?
Are things what they seem?
Or are visions about?»*

Mis on juhtunud? Ma ei saa sellest ikka veel hästi aru. Kui palju olukordade muutusi on alatasa selles rändurielus! Alles mõni päev tagasi ujusin elu eest võideldes jääkülmas vees, tõrjusin merihobude rünnakuid, elasin metsmehe elu, mida olime elanud juba üle aasta, ning olin kindel, et meil on ees pikk teekond üle jää ja mere läbi tundmatute alade, enne kui teisi inimesi kohtame, teekond täis samasuguseid olukordade muutusi, samasuguseid pettumusi, millega oleme nii harjunud — ja nüüd elan jälle tsiviliseeritud eurooplase elu, ümbritsetuna kõigist tsivilisatsiooni mugavustest ja hüvedest; mul on külluses vett ja seepi, mul on käterätikud, puhtad ja pehmed villased riided, on raamatud ja kõik, mille järele me üle aasta igatsesime!

17. juunil tõusin alles pärast lõunat, et hakata hommikusööki valmistama. Olin alt jääservalt supi jaoks soolast vett toonud, tule üles teinud, liha lahti lõiganud ning patta pannud ja ühe kommaagi juba jalast võtnud, et magamiskotti tagasi pugeda, kui märkasin, et eelmise päevaga võrreldes oli udu maa kohal pisut hõredamaks jäänud. Pidasin kõige targemaks juhust kasutada ja ringi vaa-

* Näen ma und? Magan veel?
Olen kahtlusi täis:
kas on tõsi kõik see,
või vaid unelmais näib?

data, panin kommaagi jälle jalga ja ronisin meie läheduses olevale jääkuhjatisele. Maa poolt puhus nõrk vinu, tuues eemalt mäelt kaasa tuhandete läbisegi häälitsevate lindude vada. Kuulasin seda pulbitseva elu häält ja vaatasin, kuidas alkide parved mu pea kohal edasi-tagasi lendavad. Mu pilk libises üle ranna, peatudes paljastel tumedatel kaljuseintel ning ekseldes mööda külmi jäävälju ja liustikke maal, mida inimese silm minu arvates kunagi polnud näinud, kuhu inimese jalg iialgi polnud saanud ja mis arktilises majesteetlikkuses oma uduloori taga puhkas — ja äkki ulatus mu kõrvu hääl, mis niivõrd sarnanes koera haukumisega, et ma võpatasin. Midagi muud ei võinud see olla, ehkki oli kostnud vaid paar klähvi. Ajasin kõrvad kikki, aga ei kuulnud midagi muud kui sama tuhandete lindude kirevat vada. Olin vist siiski eksinud — küllap olin kuulnud vaid alkide häälitsusi. Jälle rändas pilk üle läänes asetsevate väinade ja saarte. Äkki kostis uuesti koerte haukumine, esmalt katkendlik, siis pidev; üks haukus jämeda, teine peenema häälega. Enam polnud mingit kahtlust. Ja samas tuli mul meelde, et eelmisel päeval olin kuulnud kaht pauku, mida ma alguses püssipaukudeks, hiljem aga jää pragunemisel tekkivateks raksatusteks pidasin.

Hüüdsin Johansenile, kes alles magas, et kuulsin maa poolt koerte haukumist.

Ta kargas magamiskotist üles ja tormas telgist välja ... «Koerad?» Ta ei saanud aru, mis ma sellega mõtlesin, ja otsustas ise üles ronida, et oma kõrvaga kuulda, kuna mina jäin toiduvalmistamist lõpetama. Tagasi tulles ütles ta, et kuulnud paar korda tõepoolest midagi seesugust, mida koerte haukumiseks võiks pidada; kuid siis kadunud see lindude häälitsusse ja ta arvas, et ega minagi lõppude lõpuks midagi muud kuulnud. Vastasin, et ta võib arvata, mida tahab, mina aga lähen sellegipoolest vaatama, ja võimalikult pea. Ootasin kärsitult, millal saan hommikusöögi alla kugistada. Olin puistanud supi hulka viimase jahu kotipõhjast — kindlasti juba enne õhtut saame jahutoite küllaldaselt. Süües arutasime, kes seal võiksid olla, meie kaasmaalased või inglased. Mis me siis teeme, kui see on inglise ekspeditsioon, mida kavatseti korraldada Franz Josephi maale, kui me välja sõitsime? «Noh, eks jääme siis paariks päevaks nende juurde,» arvas Johansen, «ja pärast seda sõidame Terav-

mägede poole edasi; sest muidu võtab liiga kaua aega, enne kui koju jõuame.» Selles olime täiesti ühel nõul — aga natuke head teemoona lootsime neilt siiski saada! Minu äraolekul pidi Johansen jääma kajakkide järele vaatama, et jää neid minema ei viiks. Tõin välja suusad, kiikri ja püssi — ning olingi valmis. Enne teeleasumist ronisin veel kord jääkuhjatise otsa, et kuulata ja üle selle raskesti läbipääsetava jää maa poole teed valmis vaadata. Kuid enam polnud kuulda ühtki haukumisega sarnanevat häält — ainult alkide vadistamine, väikealkide naer ja kolmvarvas-kajakate kisa. Kas ma siis tõepoolest ainult neid olingi kuulnud? Kahtlus südames, asusin teele. Äkki nägin enese ees värskeid jälgi. Vaevalt võisid need olla rebase omad — selleks olid nad liiga suured. Aga koera jäljed? Kuid on's võimalik, et koer oli meist öösel paarisaja sammu kaugusel, ilma et oleks haukunud ja ilma et me oleksime teda kuulnud? See ei paistnud tõenäolisena. Aga kelle jäljed need siis on? Hundi? Kummaliste mõtetega, lootuse ja kahtluse vahel kõikudes, läksin edasi. Kas tõesti kogu meie vaev, kõik meie mured, hädad ja kannatused lõpevad siin? See tundus mulle uskumatuna. Aga siiski... Ja läbi kahtluste udu hakkas viimaks koitma lootus: mu kõrvu kostis jälle koera haukumine, selgemini kui varem, ja ma nägin järjest rohkem jälgi, mis võisid olla ainult koera omad; nende vahel oli ka rebasejälgi, aga kui väikestena tundusid nad nüüd! Siis möödus tükk aega, ilma et peale lindude kisa midagi muud kuulda oleks olnud. Jälle tulid kahtlused. Võib-olla oli see kõik vaid unenägu? Kuid siis meenusid mulle koerajäljed: vähemalt need olid ometi tõelisus. Aga kui siin on inimesi, siis võime vaevalt olla Gilese maal või mõnel uuel maal, nagu kogu talve olime arvanud; järelikult peame ikkagi olema Franz Josephi maa lõunaosas. Selline kahtlus oligi mul paari päeva eest tekkinud: tulime lõuna poole tundmatu väina kaudu, hiljem Hookeri saare ja Northbrooki saare vahelt, ja viibime praegu viimase rannikul — hoolimata mõistatuslikust vastuolust Payeri kaardiga.

Kummaliselt segipaisatud tunded täitsid rinda, kui hulgaliste jääkuhjatiste ja -küngaste vahelt maa poole rühkisin. Äkki arvasin kuulvat võõra inimhääle hõikamist — esimest korda kolme aasta jooksul. Süda hakkas kloppima, veri valgus pähe. Tormasin ühele jääkuhjatisele ja hõikasin täiest kõrist. Selle hääle taga, keset jääkõrbe

kostnud inimhääle taga, mis tõi sõnumeid elult, peitus kodu ja kõik, mida see sisaldab — midagi muud ma ei näinud, tormates jääpankade ja -vallide vahelt edasi, nii kiiresti kui suusad vähegi võtsid. Seal kuulsin jälle hüüet ja nägin siis ka tumedat kogu jääkuhjatiste vahel liikumas. See oli koer; aga kaugemal selle taga tuli veel teine kogu... Inimene! Kes see võis olla? Kas Jackson või mõni tema kaaslastest? Või ehk mõni meie kaasmaalane? Kiiresti lähenesime teineteisele; ma viibutasin kübarat, tema tegi sedasama. Kuulsin teda koera hüüdvat. Kuulatasin. See oli inglise keel. Ja kui ma lähemale jõudsin, arvasin ära tundvat mr. Jacksoni, keda, nagu mäletan, kord varem olin näinud. Kergitasin kübarat ja me sirutasime teineteisele südamlikult käe.

*«How do you do?»**

«How do you do?»

Meie pea kohal hõljus uduloor, mis varjas kõike ümberringi, meie jalge all oli metsikult kokkukuhjunud ajujää ja eemalt paistis ähmaselt tükike maad — aina jää, liustikud ja udu. Ühel pool tsiviliseeritud eurooplane, ruudulises inglise ülikonnas ja kõrgetes kummisaabastes, hästi raseeritud ja friseeritud, kellest hoovas lõhnaseebi aroomi, mida metsmehe terav nina juba eemalt tundis — ja teisel pool metsmees, määrdunud räbalad seljas, traanist ja tahmast must, pikkade korratute juuste ja sassis habemega, nägu niivõrd räpane, et selle loomulikku heledat värvi oli võimatu näha kõntsakihi alt, mis sinna talve jooksul oli kogunenud ja mida kõigist püüetest hoolimata polnud suutnud eemaldada ei sooja veega pesemine, sambla ja nartsudega hõõrumine ega isegi noaga kaapimine. Kumbki ei aimanud, kes tema ees seisab ja kust võõras tuleb.

Jackson: *«I am dam'd glad to see you.»*

«Thank you, I also.»

«Have you a ship here?»

«No, my ship is not here.»

Jackson: *«How many are there of you?»***

* «Tere.»

** «Mul on ütlemata hea meel, et teiega kokku sain.»
«Tänan, minul ka.»
«Kas olete siin laevaga?»
«Ei, mu laev ei ole siin.»
«Kui palju teid on?»
Tõlk.

*«I have one companion at the ice-edge.»**

Rääkides olime hakanud maa poole minema. Arvasin, et ta oli mu ära tundnud või vähemalt aimas, kes selle metsiku välimuse taga peitub — ma ei uskunud, et täiesti võõrast inimest nii südamlikult vastu võetakse. Aga ühe mu juhuslikult öeldud sõna järel jäi ta äkki seisma, vaatas mulle teraselt näkku ja küsis ruttu:

«Arn't you Nansen?»

«Yes, I am.»

Jackson: *«By Jove, I am glad to see you.»***

Ja ta haaras mu käe ning raputas seda veel kord, kusjuures kogu tema näost paistis kõige sõbralikum «tere tulemast» ja tema tumedad silmad särasid rõõmust ootamatu kohtumise üle.

Jackson: *«Where have you come from now?»****

*«I left the Fram in 84° N. lat., after having drifted for two years, and I reached the 86°15′ parallel, where we had to turn and make for Franz Josefs Land. We were, however, obliged to stop for the winter somewhere north here, and are now on our route to Spitzbergen.»*****

Jackson: *«I congratulate you most heartily, you have made a good trip of it, and I am awfully glad to be the first person to congratulate you on your return.»******

Veel kord haaras ta mu käe ja raputas seda südamlikult. Raske oleks olnud südamlikumalt tervitada; see käepigistus oli rohkem kui vormitäitmine. Ehtsa inglise külalislahkusega ütles ta kohe, et tal olevat meie jaoks *«plenty of room»******* ja et ta ootavat iga päev oma laeva saabumist. Hiljem selgus, et *plenty of room* all mõtles ta seda, et nende onnis on öösiti veel mõni ruutjalg põranda-

---

* «Mul on üks kaaslane jääserva lähedal.»

** «Ega te ometi Nansen ole?»
«Olen küll.»
«Jumala eest, mul on hea meel teid näha.»

*** «Kust te praegu tulete?»

**** «Kui olime kaks aastat triivinud, lahkusin 84. põhjalaiuskraadil «Fram'ilt» ja jõudsin paralleelile 86°15′, kus olime sunnitud ümber pöörduma ja Franz Josephi maa poole suunduma. Kusagil siit põhja pool olime aga sunnitud talvitama jääma ja praegu oleme teel Teravmägedele.»

***** «Õnnitlen teid kõigest südamest. Te sooritasite suurepärase retke ja mul on ütlemata hea meel, et olen esimene, kes teid tagasituleku puhul võib õnnitleda.»

****** küllaldaselt ruumi.
Tõlk.

pinda, mis vabaks jääb, kui nad kõik magavad. Ja «vagu lambaid mahub palju ühte lauta».

Kohe võimaluse avanedes küsisin, kuidas on lood kodus, ja ta rääkis, et kui ta kahe aasta eest ära sõitis, oli mu naise ja lapsega kõik kõige paremas korras. Seejärel tuli järg Norra ja seal valitseva poliitilise olukorra kätte; kuid sellest ei teadnud ta midagi ja ma pidasin seda märgiks, et sealgi peaks kõik hästi olema. Siis ta küsis, kas me ei võiks otsekohe Johanseni ja asjade järele minna. Avaldasin arvamust, et oleks raske kelke üle selle kokkukuhjatud jää vedada; kui tal on küllaldaselt mehi, oleks kindlasti parem saata need. Et oma kohtumisest Johansenile märku anda, lasksime kumbki kaks pauku.

Meile lähenesid mõned mehed; need olid mr. Armitage, ekspeditsioonijuhi abi, mr. Child, keemik ning fotograaf, ja doktor mr. Koettlitz. Jackson andis neile märku, kes ma olen. Jälle tervitati mind südamlikult. Kohtasime veel teisigi: botaanikut mr. Fisherit, mr. Burgessi ja soomlast Blomquisti. Hiljem Fisher rääkis mulle, et alguses, kui ta eemal jääl kedagi meest näinud, arvanud ta, et see olen mina, aga kui ta meie juurde jõudnud, heitnud ta selle mõtte kõrvale, sest tema teada pidin ma blond olema, siin aga näinud ta ronkmustade juuste ja habemega mustaverd meest.

Kui kõik olid kokku kogunenud, ütles Jackson, et ma käisin põhjalaiusel 86°15′, ja seitsmest tugevast kõrist hüüti minu auks kolmekordne inglise hurraa, nii et jääkuhjatised kaikusid. Otsekohe saatis Jackson mehed Johanseni juurde kelkude järele, kuna meie läksime edasi hoone poole, mida ma arvasin nüüd rannal juba nägevat.

Jackson rääkis, et tal olevat mulle kodunt saadetud kirju ja et võimaliku kohtumise puhuks olnud tal need niihästi möödunud kui ka tänavu kevadel põhja pool käies kaasas. Selgus, et märtsikuus polnud ta meie talveonnist kuigi kaugel*. Kuid ta pidanud sealt tagasi pöörduma, sest vaba vesi sulgenud tal tee, sama vaba vesi, mille tumedat vastuhelki me suve läbi olime näinud. Alles siis, kui me hoonete lähedale olime jõudnud, päris ta lähemalt «Fram'i» ja meie triivimise üle, ja ma jutustasin lühidalt meie loo. Hiljem ta rääkis mulle, et ta olevat meie kohtu-

* Ta oli jõudnud Richthofeni neemeni, mis asub umbes 35 meremiili meie talvituskohast lõuna pool.

misest peale kogu aeg arvanud, et meie laev on hukkunud ja et meie kahekesi oleme ainukesed kogu ekspeditsioonist, kes eluga pääsesid; esimest korda laeva järele pärides märganud ta mu näol kurba ilmet ega olevat seda küsimust enam puudutada söandanud, jah, ta olevat oma mehi tasapisi isegi hoiatanud, et nad midagi ei küsiks. Alles pärast üht mu lauset taibanud ta, et on eksiarvamusel, ning hakanud «Fram'i» ja teiste meeste üle järele pärima.

Siis jõudsime elamu, madala vene palktare juurde, mis asetses lamedal terrassil, vana rannajoone alal mäe jalamil 50 jalga merepinnast kõrgemal. Seal olid ka tall* ja neli ümmargust telkhoonet varustuse hoidmiseks. Astusime sisse. Mugav ning soe pesa selles tühjas talvises ümbruses; lagi ja seinad olid kaetud rohelise kaleviga, ümberringi rippus ülesvõtteid, gravüüre ja fotolitograafiaid, kõikjal olid riiulid raamatute ja instrumentidega, lae all kuivasid riided ja jalatsid ning väikesest ahjust keset selle hubase ruumi põrandat kiirgas meile kuum söetuli külalislahkelt vastu. Isesugune tunne valdas mind, kui selles harjumata ümbruses mugavale toolile vajusin. Tujuka saatuse üheainsa viipega olid mult võetud vastutus ja mured, mis juba kolm pikka aastat südant olid rõhunud; olin kindlas sadamas keset jääd ja nende kolme aasta mured hääbusid koitva päeva kuldses päikesepaistes. Mu kohus oli täidetud, mu töö oli tehtud, nüüd võisin puhata, puhata ja oodata. Kui ainult «Fram» ...

Mulle ulatati hoolikalt tinutatud plekknõu, milles oli pakk kahe aasta vanuseid kirju Norrast. Värisevate käte ja põksuva südamega avasin selle — seal olid sõnumid, aina head sõnumid kodunt. Imelikult sügav rahu asus südamesse.

Vähehaaval sain kuulda, mis maailmas esimesel aastal pärast meie ärasõitu uut oli juhtunud. Seejärel anti süüa. Kui hästi maitses leib, või, piim, suhkur, kohv ja kõik muu, millest need pikad kuud olid õpetanud meid ilma olema, aga mille järele me siiski olime igatsenud! Ent õndsuse tipp saabus siis, kui heitsin seljast kõik need määrdunud räbalad, pesin end sooja veega ja sain nii puhtaks, kui see ühe korraga üldse võimalik. Pärast seda

---

* Ekspeditsioon oli kaasa toonud mitu vene hobust, kellest üks oli veel elus.

panin pealaest jalatallani puhtad ning pehmed riided selga, mu pikad juuksed lõigati lühemaks, sassis habe aeti ära, ja eurooplane hakkas jälle nähtavale ilmuma. Kui ütlemata mõnus on oma riideid selga panna, ilma et sa seejuures rasvaseks saaksid, ja siis käia, ilma et tunneksid neid igal liigutusel ihu külge kleepuvat.

Peatselt saabusid Johansen ja teised kajakkide ning meie asjadega. Ta rääkis, et heasüdamlikud inglased hüüdnud tema ja norra lipu auks võimsa hurraa, kui nad seda lähenedes suusakepil kõrge bambusridva kõrval lehvimas näinud. Ridva otsa oli Johansen minu korraldusel pannud musta villase särgi, et ma tema juurde tagasi tulles ära ei eksiks. Teel siia polevat nad lubanud tal kelkude külge puutudagi; tal tulnud tühjalt kõrval käia, ja ta ütles, et kõigist liikumisviisidest, mida me seni ajujääl rännates olime kasutanud, oli see kahtlemata kõige mugavam. Hütis võeti teda vastu niisama külalislahkelt ja varsti tegi ta läbi samasuguse metamorfoosi. Ma ei tunne oma kaaslast, kellega koos olime veetnud pika polaaröö, enam äragi, ja asjatult otsin jälgi sellest metslasest, kes järskude rusukallete ja tumedate basaltmüüride jalamil meie madala maa-aluse onni lähedal rannal edasi-tagasi lonkis; tahmane koopaelanik on kadunud; tema asemel istub mugaval toolil hästi söönud euroopa suurärimees, mahvides piibunosu või sigarit, raamat ees, ja püüab kõigest väest inglise keelt õppida. Üllataval kombel oleme mõlemad pärast «Fram'ilt» lahkumist üsna palju kaalus juurde võtnud. Mina kaalusin pärast siiajõudmist umbes 92 kilo ehk 10 kilo ümber rohkem kui «Fram'ilt» ära tulles, kuna Johansen kaalub 75 kilo ja on 6 kilo juurde võtnud. Niisugune on siis arktilises kliimas palja karuliha ja rasva varal veedetud talve tulemus! See ei vasta mitte täiesti varasematele kogemustele. Küllap selle põhjuseks on meie jõudeolek.

Nii me siis elame siin rahus ja vaikuses, oodates kodumaalt tulevat laeva ja seda, mis toob tulevik. Meie pererahvas teeb kõik, et meid talvel kannatatud häda unustama panna. Paremateste kätesse oleksime vaevalt võinud sattuda — seda võrratut külalislahkust ja sõbralikkust, mis meile igas suhtes osaks saab, ja heaolu, milles me oma päevi veedame, on võimatu kirjeldada. On see tingitud sellest, et aasta otsa polnud meil teiste inimeste seltsi, või on need ühised huvid, mis meid siinsetel tühjadel ala-

del neile meestele niimoodi lähendavad? Kunagi ei väsi me rääkimast ja näib, nagu tunneksime üksteist juba aastaid ega oleks alles mõne päeva eest esimest korda kohtunud.»

«*Kolmapäeval, 24. juunil.* Niisiis on möödunud kolm aastat, kui me kodunt lahkusime ...

Kui õhtul lõunalauas istusime, tormas sisse kokk Hayward, öeldes, et väljas olevat karu. Läksime välja, Jackson fotoaparaadiga ja mina püssiga. Rannanõlvaku tagant paistiski karu pea; ta vedas hüti suunas õhku, kuna aupaklikus kauguses seisis haukudes paar koera. Kui me lähemale läksime, tuli ta nõlvaku tagant välja meie poole, jäi seisma, näitas hambaid ja sisistas, pöördus ringi ja lonkis ranna poole tagasi. Et anda Jacksonile võimalust läheneda ja mõnda ülesvõtet teha, saatsin talle siis, kui ta parajasti nõlva taha kadus, kuuli tagakehha. See aitas, ja teine kuul vasaku abaluu alla halvas teda veelgi rohkem. Paarist koerast ümbritsetuna jäi ta seisma. Koerad läksid järjest julgemaks. Paar kuuli Jacksoni revolvrist vastu koonu ajasid karu lausa raevu: ta tegi hüppe esmalt ühe koera, Misère'i poole, haaras sellel seljast kinni ja paiskas ta tükk maad eemale jääle; seejärel kargas ta teise poole, sasis sellel käpast kinni ja rebis tal ühe varba puruks. Siis leidis ta vana plekktoosi, hammustas selle lössi ja virutas kaugele eemale. Ta oli raevust meeletu. Kuul kõrva taha tegi talle lõpu. See oli emakaru ja rinnas oli tal piima; loodet aga polnud ja läheduses ei leidnud me ühtki karupoega.»

«*Pühapäeval, 5. juulil.* Õhtul, kui Jackson ja doktor olid ülal mäel alke laskmas, tõstsid koerad äkki kohutavat kisa; samuti hakkas hüti seina külge kinniseotud Nimrod kahtlaselt vinguma ja kiunuma. Armitage läks välja. Natukese aja pärast tuli ta rahulikult tagasi ja küsis, kas mul ei ole tahtmist karu lasta. Võtsin püssi ja fotoaparaadi ning läksin temaga kaasa. Karu oli asunud väikesele jäämäele elamust lõuna pool, lamades kõhuli selle tipus, kuna Misère ja paar noort koera seisid agaralt haukudes mäe jalami ümber. Kui me lähenesime, pistis karu mööda jääd punuma. Vahemaa oli suur, aga sellegipoolest saatsime talle mõne lasu järele: võis ju juhtuda, et meil läheb korda teda haavata. Mul õnnestuski tabada tema tagakeha ja ta põgenes teisele jäämäele. Seal pääsesin talle lähemale. Ta oli väga vihane; kui ma lähenesin

mäe jalamile, kus ta seisis, näitas ta hambaid, norskas ja tegi mitu korda liigutusi, nagu kavatseks alla mulle kaela karata. Kiires korras haarasin siis fotoaparaadi asemel püssi. Et hüppeks paremat jalatuge saada, kaapis ta koheda lume enese alt eemale. Kuid hüpet ei tulnud. Uuesti vahetasin püssi fotoaparaadi vastu ümber. Teisele poole oli oma kaameraga ilmunud ka Jackson. Soovitud pildid tehtud, lasksime ta maha. See oli haruldaselt suur emakaru.»

Üheks minu esimeseks mureks mr. Jacksoni jaama saabumisel oli loomulikult võrrelda meie kelli tema kronomeetriga. Mr. Armitage oli nii armastusväärne ja teostas minu jaoks rea hoolikaid aja vaatlusi. Selgus, et nii kaugel tõest me siiski ei olnud, nagu olime arvanud. Viga, mille me oma kellade seadmisel olime teinud, oli umbes 26 minutit, mis moodustab järelikult 0,5 pikkuskraadi. Mr. Armitage'i poolt teostatud pikemal võrdlusel selgus, et ka meie kellade käik oli väga lähedane sellele, mida me olime oletanud. Nende andmete varal sain võimaluse meie pikkusvaatlused enam-vähem täpselt välja arvutada. Nüüd oli jälle käepärast küllaldaselt paberit, joonistus- ja kirjutuspaberit ning kõike, millest me talvel suurt puudust tundsime, ja varsti hakkasin koostama Franz Josephi maa kaardi visandit, püüdes kujutada seda maad sellisena, nagu ta minu arvates meie tähelepanekute järgi pidi olema. Mr. Jackson andis mulle lahkesti kasutada kaardi, mille ta oli koostanud nende saarte kohta, kus ta oli käinud.[1] Niimoodi pääsesin suurest hulgast tööst, sest selle maaosa kohta polnud mul omaenese vaatluste ja peilimiste andmeid enam vaja välja arvutada. Peale selle olen ma Jacksonile tänu võlgu kõiksugu muu abi, nagu navigatsioonitabelite, merekalendrite* ja joonistustarvete eest.

Siin äratoodud kaardivisandi koostasin sel teel, et võrdlesin Payeri, Leigh Smithi ja Jacksoni kaarte meie oma tähelepanekutega. Payeri ja Jacksoni kaarte muutsin ainult neis kohtades, kus minu tähelepanekud neist oluliselt lahku lähevad. See on vaid esialgne visand: isegi omaenese vaatluste andmeid ei saanud ma mahti hoolikalt välja arvutada. Kui olen seda teinud ja pääsen peale selle ligi kogu Payeri materjalile, on kindlasti võimalik

* 1896. aasta merekalendrit meil polnud ja seni olime pidanud kasutama eelmise aasta oma.

usaldusväärsemat kaarti valmistada. Ainus tähtsus, mis mu kaardivisandil minu arvates võib olla, on see, et ta annab ligikaudse ettekujutuse, et see, mida me seni oleme kutsunud Franz Josephi maaks, koosneb tegelikult loendamatust hulgast väikestest saartest ja et seal ei ole ühtki suuremat maismaad. Leidsin, et paljuski langeb Payeri kaart meie endi tähelepanekute ja vaatlustega täiesti ühte. Kuid mõistatus, mille üle me kogu talve pead olime murdnud, jäi ikka endiselt lahendamata: kus on Rawlinsoni väin, kus on Dove liustik ja kogu Wilczeki maa põhjaosa, kus on saared, mida Payer nimetas Brauni saareks, Hoffmanni saareks ja Freedeni saareks? Viimast võiks ehk pidada Valge maa kõige lõunapoolsemaks saareks; võib-olla on võimalik leida ka Hoffmanni saart, aga kõik teised on jäljetult kadunud. Alguses mõtisklesin palju küsimuse üle, kuidas võis säärane viga sattuda kaardile, mille on koostanud Payeri-taoline mees, kel on topograafina nii suuri kogemusi, kelle kaardid suure hoolikuse ja täpsuse poolest üldiselt silma paistavad ja keda ma olen alati imetlenud kui tublit polaaruurijat. Lugesin hoolikalt tema reisikirjeldust. Sealt leidsin koha, kus ta ütleb selge sõnaga, et sel ajal, kui ta piki toda Dove liustikku liikus, oli seal paks udu, mis maa täielikult varjas. Kuid ühel päeval (see oli 7. aprillil 1874) ütleb ta: «Sel laiusel (81°23′) näis, nagu oleks Wilczeki maa äkki lõppenud; aga kui päike voogava udu hajutas, nägime eemal peaaegu katkematus valevuses hiilgavat tohutu liustiku platood (Dove liustik). Kirde suunas nägime kaugel hallis udus maad ainult Budapesti neemeni. Kuid see, mis me nägime, oli vastuolus sellest maast saadud üldmuljega, mis topograafiliselt meenutab Teravmägesid; sest tavatult suured liustikud lasevad eeldada, et nende taga on laia ulatusega maa.»* Muid teatmeid, mis seda mõistatust seletada aitaksid, ma Payeri reisikirjeldusest ei leia. Sellest hoolimata, et ülaltoodust võib paista, nagu oleks tol päeval selge ilm olnud, pidi Valge maa kohal ikkagi olema udurünkaid, mis lõunas ühendasid teda Wilczeki maaga ja põhjas ulatusid Kroonprints Rudolfi maa poole. Nähtavasti paistis neile udurüngastele päike, mistõttu nad hiilgasid ja neid võis pidada liustikeks ning pidevaks maaks.

---

* Payer. Die österreichisch-ungarische Nordpolexpidition in den Jahren 1872—1874, lk. 306.

Nüüd on mul säärast eksitust seda kergem mõista, et ka ma ise tegin hiljuti täpselt samasuguse vea. Kui 11. juuni õhtul, nagu eespool öeldud, ilm poleks selgeks läinud, mistõttu võisime näha väina Northbrooki saare ja Peterheadi (Alexandra maa) vahel, oleksime jäänud uskuma, et seal on pidev maa, ja oleksime ta sellisena ka kaardile kandnud, kui me ilma muude andmeteta selle teekonnaosa kaardi oleksime koostanud.

Mitu korda arutasime mr. Jacksoniga, millised nimed tuleks panna maadele, kust me mööda tulime. Küsisin siis temalt, kas tal on midagi selle vastu, kui väikeseks tänutäheks külalislahkuse eest, mida ta meile osutas, annan maale, millel me talvitasime, Frederick Jacksoni saare nime. Olime ju nimelt kindlaks teinud, et see saar on väina läbi lahutatud kaugemal põhjas asetsevast maast, mille Payer oli ristinud Karl Alexandri maaks. Muide, ühelegi neist maadest, mida Jackson oli näinud enne meid, ei tahtnud ma nime panna.

Flora neeme ümbruses olev maa osutus geoloogiliselt väga huvitavaks alaks, seepärast käisin nii tihti, kui aeg lubas, kas üksinda või kõige sagedamini koos inglise ekspeditsiooni arsti ja geoloogi dr. Koettlitziga[2] seal uurimisretkedel. Nii mõnegi matka sooritasime kahekesi, rännates üles-alla mööda järske rusukaldeid ja otsides kivistisi, mida mõnes kohas oli palju. Rannast alates kuni umbes 500—600 jala kõrguseni koosnes pinnas pehmest savist, milles paiguti oli punakaspruune liivakivimügarikke. Just neis leiduski arvukalt kivistisi. Olles esindatud peamiselt ammoniitide ja belemniitidega[3], viitasid nad, et kogu see saviformatsioon on pärit nähtavasti mesosoilisest aegkonnast (juurast). Mitmes kohas oli dr. Koettlitz savist leidnud õhukesi pruunsöekihte. Ka võis sealt leida palju kivistunud puitu. Selle saviladestu peal oli basalt, mille paksus oli omakorda 500—600 jalga.

Kuna nüüd meil oli jälle küllaldaselt võimalusi teaduslikuks tööks, tundus üleminek pärast meie pikka jõudeelu talveurkas järsuna. Ekspeditsiooni botaanikus mr. Harry Fisheris leidsin mehe, kes tundis elavat huvi Arktika floora ja fauna vastu. Tema uurimused, eriti sealse floora, aga ka maal veeloikudes ja meres leiduva fauna kohta laiendavad suurel määral meie teadmisi nende alade bioloogiliste olude suhtes.

Aga oli ka muid meelelahutusi. Kui pea sellest harjumatust tööst väsis, läksin vahel koos Jacksoniga rusukalde tippu alke laskma, kellest seal ülal basaltmüüride ääres lausa kihas. Sadade kaupa istus neid meie peade kohal müüri terrassidel ja rinnakutel. Teisal haudusid oma pesades kolmvarvas-kajakad. Kõikjal oli reibas elu ja liikumine. Kui me seal ülal 500 jala kõrgusel seisime ja pilk kaugele üle mere libises, lendasid parvedena meie kohal edasi-tagasi algid. Kui nad meist möödusid, lasksime aegajalt paar tükki maha. Aga iga kord, kui käis pauk, nii et ülal kaljulõhedes kõmises ja vastu kajas, vuhises tuhandeid linde kõrvulukustava kisaga astangutelt alla, nagu oleks tuulehoog ülalt mäeharjalt tohutuid tolmupilvi minema pühkinud; vähehaaval aga pöördusid nad oma pesadesse jälle tagasi — ja teel langes nii mõnigi meie kuulist. Hea «kanala» oli seal Jacksonil ja ta oskas seda kasutada. Peaaegu iga päev kostis ülalt rusukaldelt tema püssipauke ja enam-vähem iga päev oli lõunaks praetud alke. Sügisel varuti neid suurel hulgal ka talveks.

Mõnikord käis Jackson koos Blomquistiga ülal mune korjamas. Nad võtsid redeli kaasa ja Jackson ronis selle abil mööda püstloodis kaljuseinu üles. See pesade rüüstamine mind palju ei veedelnud: näis, et ronimine rabedatel basaltmüüridel, kus jalge alt alatasa kive varises, on õige kaelamurdev, ja mina seda ei harrastanud. Aga ma ei saa salata, et munad maitsesid suurepäraselt, niihästi hommikul keedetuna kui ka lõuna ajal munaroana.

Muide, tundus imelikuna, kui raske mul oli ronida järskudel mäeveerudel. Mäletan väga hästi esimest korda, mil ma koos Jacksoniga üles rusukaldele ronisin. Iga saja sammu järel pidin seisatama ja hinge tõmbama — küllap see oli tingitud kauasest paigalseismisest, võib-olla olin pärast viimast urkas veedetud talve ka pisut verevaene. Aga asi ei seisnud mitte ainult selles: mul oli kõhe tunne kõrgelt järsakult alla vaadata, peagi hakkas nagu ringi käima ja oli väga raske tagasi alla minna — eelistasin maha istuda ja niimoodi alla sõita. Mõne aja pärast andis see nõrkus siiski pisut järele ja ma hakkasin jälle kõrgustega harjuma. Ka hingeldamine jäi vähemaks ja viimaks võisin peaaegu nagu iga normaalne inimene rusukaldele ronida.

Vahepeal läks aeg edasi, aga inglise laevast polnud midagi kuulda. Meie Johanseniga hakkasime juba pisut

kärsituks muutuma ja omavahel võimalusest rääkima, et laeval ei õnnestu tänavu jääst läbi tungida ja me peame talveks sinna jääma. See mõte ei valmistanud meile kuigi palju rõõmu: oleme kodule nii lähedal, aga ometi ei pääse sinna. Kahetsesime, et me mitte kohe teekonda Teravmägede poole polnud jätkanud — võib-olla oleksime nüüd juba purjekal, millest me nii palju oleme rääkinud. Jah, miks me õieti sinna peatuma jäime? Noh, see oli kergesti seletatav. Meie pererahvas oli ju nii armastusväärne ja külalislahke, et oleks enam kui spartalik olnud, kui oleksime suutnud neile vastu seista. Peale selle olime ju üsna palju vaeva näinud, enne kui sinna jõudsime, ja seal oli meil vaikne ning hubane pesa, kus polnud vaja midagi muud teha kui ainult oodata. Aga ootaminegi ei ole alati just kõige kergem töö ja me hakkasime üsna tõsiselt jälle Teravmägede poole teeleasumisele mõtlema. Kuid kas ei olnud juba hilja? Oli juuli keskpaik ja olgugi et tõenäoliselt liiguksime küllalt kiiresti, võiks teel siiski ootamatuid takistusi ette tulla, mistõttu kestaks kuu või kauemgi, enne kui jõuame vetesse, kus võiksime ehk laeva leida. Siis on augusti keskpaik, võib-olla isegi lõpp, ja sel ajal hakkavad purjekad käila juba kodu poole pöörama. Kui me üht neist kohe ei leia, siis septembris võiksime ehk vaevalt veel mõnda kohata ja järelikult tuleks võib-olla ikkagi veel kord talvitama jääda. Ei, sel juhul jääme parem juba siia, sest ikkagi on kõige tõenäolisem, et laev lõpuks saabub. Parim laevasõiduaeg neis vetes on august ja septembri algus — siis on seal tavaliselt kõige rohkem vaba vett. Sellele panimegi oma lootuse ja lasksime ajal rahulikult oma rada minna. Peale meie oli veel teisigi, kes kannatamatult seda laeva ootasid: neli inglise ekspeditsioonist osavõtjat pidid sel suvel pärast kaheaastast äraolekut koju tagasi pöörduma.

«Esmaspäeval, 20. juulil. Järjest suurema kärsitusega ootame laeva. Kuid jää on alles üsna tihe. Jackson ütleb küll, et laev oleks pidanud juba juuni keskel siin olema, ja arvab, et juba mitu korda on olnud nii palju vaba vett, et ta oleks saanud läbi tungida. Kuid minul on selle kohta suuri kahtlusi; see, et siit, isegi 500 jala kõrguselt, on näha vaid väheseid või laialipillatud jääpanku, ei ütle veel kuigi palju: kaugemal lõunas võib olla veel küllalt jääd, mis laevale tee suleb. Ühel päeval käisid Jackson ja doktor mäe harjal. Ka sealt ei näinud nad lõuna pool kuigi

palju jääd. Kuid ma ei ole ikka veel veendunud — mulle näib, et kõik varasemad kogemused räägivad selle poolt, et lõuna pool on meres ajujääd veel küllalt. Et «Windward» juba möödunud aasta juunis ühtki jääpanka riivamata läbi olevat tulnud, nagu Jackson ütleb, sest ka tol korral polevat siit ühtki näha olnud, ei tõesta minu arvates veel midagi. Kui hea meelega inimesed iseennast petavad!

Viimastel päevadel on siia idast jälle rohkem jääd ajunud. Ma igatsen siit minema pääseda. Jääda siia terveks talveks istuma! ... Sel juhul oli halb, et siia jäime. Miks me ometi ei jätkanud oma teekonda Teravmägede poole? Kui oleksime seda teinud, oleksime nüüd kindlasti kodus ... Pilk libiseb üle lõputu valge lagendiku, kus pole ühtki tumedat veeriba; aina jää ja jää. Oleme lahutatud maailmast, pulbitsevast elust, mille arvasime juba nii lähedal olevat.

Madalal silmapiiril on riba siniseid pilvi — kaugel, kaugel on seal jääserva taga lahtine vesi. Võib-olla õõtsub seal suurest merest rulluvatel ummiklainetel laev, mis peab meid tuttavate randade poole viima, laev, mis toob sõnumeid kodunt ja neilt, kes on meile armsad ...

Unista! Unista kodust, ilust! Eksinud lind, siin keset jääd ja lund otsid sa kõike seda asjatult — unista tulevase jällenägemise kuldsetest päevadest!»

«Teisipäeval, 21. juulil. Viimaks ometi on tõusnud tubli põhjatuul, mis ajab jää merele. Täna õhtul on siit näha ainult lahtist merd. Nüüd ehk on lootust laeva peatselt näha saada.»

«Kolmapäeval, 22. juulil. Alalõpmata muutused ja alalõpmata pettumused. Eile olid suured lootused, täna pöördus tuul kagusse ja ajas jää jälle tagasi. Võib-olla tuleb meil veel kaua oodata.»

XIV

KOJU

«Pühapäeval, 26. juulil. Viimaks ometi on laev saabunud! Hommikul ärkasin sellest, et keegi mind jalgadest raputas. See oli Jackson. Rõõmust särava näoga teatas ta, et «Windward» on siin. Kargasin üles ja vaatasin aknast välja. Laev oli juba jääserva ääres ning liikus aeglaselt maa poole, et leida kohta vaierdumiseks. Imelik tunne oli jälle laeva näha. Kui kõrged näisid olevat mastid! Ja laeva kere, see oli nagu saar ... Ta tõi sõnumeid suurest, kaugest maailmast.

Algas üldine liikumine. Kõik mehed olid jalul ja vaatasid pooleldi pesuväel aknast välja. Jackson ja Blomquist jooksid õue, niipea kui olid riides. Natukese aja pärast aga tuli Blomquist hingeldades tagasi. Armastusväärne Jackson saatnud ta teatama, et minu kodus olevat kõik hästi ja et «Fram'ist» polevat midagi kuulda. See olnud esimene asi, mida Jackson küsinud. Nagu kivi langes mul südamelt.

Kui lähenesin laevale, tervitas kogu tekile kogunenud meeskond mind juubeldava hurraaga ning «Windwardi» tubli komandör kapten Brown, kõik laevamehed, dr. Bruce ja mr. Wilton, kes mõlemad pidid talveks Jacksoni juurde jääma, võtsid mind südamlikult vastu. Läksime alla avarasse, mugavasse kajutisse. Mu kõrvad kuulasid ahnelt kõiksugu uudiseid, samal ajal aga neelasin värsketest kartulitest ja muudest delikatessidest koosnevat hommikueinet. Kuid oleksin vähemagagi leppinud.»

Need olid tõesti tähelepanuväärsed uudised. Üks esimestest oli see, et nüüd olevat võimalik inimesi läbi mitme tolli paksuste uste[1] pildistada. Pean tunnistama, et selle teate puhul ajasin kõrvad kikki. Tähelepanuväärne oli juba seegi, et olevat võimalik pildistada inimese kehasse jäänud püssikuuli, aga läbi uste pildistamisega võrreldes

oli see tühine asi. Peale selle sain teada, et hiinlased olevat jaapanlaste käest peksa saanud, ja palju muud huvitavat. Mitte vähem tähelepanuväärne polnud ka see, et kogu maailm oli nüüd Arktika-alade vastu nähtavasti huvi hakanud tundma: Teravmägedest olevat saanud turismimaa — üks Norra laevaseltse (Vesteråli oma) avanud regulaarse reisiühenduse Teravmägedega*, sinna ehitatud isegi võõrastemaja, seal olevat postiagentuur ja olevat välja antud Teravmägede postmargid. Praegu viibivat seal rootslane Andrée[2], oodates soodsat tuult, et õhupalliga üle pooluse lennata. Kui oleksime oma teekonda Teravmägedele jätkanud, oleksime järelikult kõike seda oma silmaga näha saanud. Oleksime sealt eest leidnud hotelli ja turiste ning moodne mugav aurik oleks meid koju viinud. See oleks olnud midagi muud kui too hülgelaev, millest me kogu talve ja eelmise aasta olime rääkinud ning unistanud.

Tavaliselt arvavad kõik, et iseennast on huvitav vaadata. Minagi ei ole erand: oleksin andnud palju võimaluse eest näha meid pesemata ja selles võltsimatult loomulikus olukorras, milles me oma talveurkast tulime, keset mõlemast soost inglise turistide karja. Ei tea, kas meile siis palju embusi või «*shake hands*»** osaks oleks saanud; aga ma ei kahtle, et küllap nad oleksid vaadanud meid läbi õhuaukude ja kust aga oleksid saanud.

««Windward» lahkus Londonist 9. juunil, Vardøst 25. juunil ja oli meie juurde jõudmiseks umbes kolm nädalat jääga võidelnud. Jacksonile toodi neli põhjapõtra, aga endistele lisaks mitte ühtki hobust, keda ta oli oodanud. Üks põder olevat teel surnud. Ka mõned lambad on laeval kaasas.»

Nüüd algas kibe töö: «Windward» tuli lossida ning proviant, süsi, põdrasammal ja kõik muu, mis ta ekspeditsiooni jaoks oli toonud, maale toimetada. Niihästi laeva meeskond kui ka inglise ekspeditsiooni liikmed võtsid sellest tööst osa ja see edenes kiiresti. Üle raskesti läbipääsetava jää oli peagi rajatud tee ja koorem koorma järel veeti nüüd kelkudega maale. Pärast vähem kui nädal aega kestnud tööd oli kapten Brown ärasõiduks valmis. Puudu-

---

* Tol ajal ma ei aimanudki, et ühe aasta pärast hakkab Otto Sverdrup seda aurikut juhtima.

** Kätt suruma.

sid vaid Jacksoni kirjad ja telegrammid koju, milleks kulus veel mõni päev.

Vahepeal tõusis mere poolt torm. Otsad, millega «Windward» jääserva külge oli kinnitatud, katkesid, laev jäi triivi ja oli sunnitud rannale lähemal ankrukohta otsima. Seal aga oli nii madal, et kiilu alla jäi kõigest üks kuni kaks jalga vett. Samal ajal surus tuul jääd peale, väljapääs merele sulgus kogu ranniku ulatuses, jääpangad liikusid üha lähemale ja üksvahe oli olukord üsna kriitiline. Kuid õnneks jää laevani ei jõudnud ja see pääses madalikule surumise ohust.

Kõik see pidas «Windwardi» veel paar päeva kinni, ja kui ta viimaks vabanes, algas väikeses koloonias palavikuline rutt. Kojupöördujad valmistusid ärasõidu vastu, mahajääjail tuli oma viimane post ja muud saadetised laevale toimetada. See aga oli küllaltki raske: kinnisjää äärde oli kuhjunud palju lahtist jääd, mistõttu sealt polnud kuigi kerge läbi pääseda. Laev seisis kannatamatult ja ootas, kuna kapten Brown laskis vahetpidamata vilet anda. Viimaks oli kõik valmis ja meie, kojusõitjad, viimse meheni pardal. Need olid: mr. Fisher, mr. Child, mr. Burgess ja soomlane Blomquist inglise ekspeditsioonist, peale selle Johansen ja mina. Päike ilmus pilvede vahelt ja saatis oma kiiri üle Flora neeme, kui me kübaraid lehvitasime ja kuuele mahajääjale, kes väikese tumeda täpikesena keset seda suurt jääkõrbet pangal seisid, jumalagajätuks viimase hurraa hüüdsime. Soodsa tuulega asusime niisiis 7. augustil purjede ja auru abil üle õõtsuva merepinna teele lõuna poole.

Meil oli õnne. Teekonnal põhja poole oli «Windwardil» jääga rohkesti rasket võitlust tulnud pidada, enne kui ta viimaks läbi murdis ja ranna lähedale pääses. Nüüdki kohtasime palju jääd, kuid see oli hõre ja sealt pääses võrdlemisi hõlpsasti läbi. Ainult vähestes kohtades tuli peatuda ja masina abil läbi murda. Kuid see-eest oli laev ka heades kätes. Vaalapüüdjana oli kapten Brownil kauaaegseid kogemusi ja ta oskas toime tulla tugevamagi vastasega kui see õhuke jää, millega tal seal tuli võidelda ja mis on ainus, mida selles meres leidub. Seni kui sõiduvees oli veel ükski jäätükk, viibis ta hommikust õhtuni ülal vaatlustünnis. Uneaega ta endale palju ei lubanud — nagu ta korduvalt ütles, oli tema püüdeks meid veel enne «Fram'i» saabumist koju viia: ta mõistis väga hästi, missuguseks löö-

giks see oleks meie omastele, kui «Fram» enne meid koju jõuaks. Tänu temale kujunes meie kojusõit siis ka lühikeseks ja meeldivaks. Mõeldes neile päevadele, mõeldes sellele, kui liigutavalt tähelepanelikud kõik laeval meie vastu olid, alates kaptenist ja lõpetades madrustega, mõeldes väikesele stjuuardile, kui see oma lahke näo kajutiukse vahelt sisse pistis ja küsis, mida ta tohiks meile pakkuda, või mind hommikuti oma rõõmsa lauluga äratas, valdab mind alati kirjeldamatu õnne- ja mõnutunne. Peale selle jõudsime ju kodule üha lähemale. Juba võis lugeda päevi ja tunde, mis olid veel jäänud, kuni jõuame Norra sadamasse ja oleme jälle tsiviliseeritud maailmas.

Sõidul Franz Josephi maale omandatud kogemuste põhjal lootis kapten Brown jääst kõige hõlpsamini läbi pääseda, kui tüürida esmalt kagu suunas Novaja Zemlja poole; ta arvas, et sealt on lahtine meri kõige lähemal. See pidaski paika. Kui olime sõitnud umbes 220 meremiili, jõudsime ühe põhja pool jäässe lõikuva lahe sopis lahtisesse merre, ja just õiges kohas: kui oleksime veidi rohkem ida või lääne poole hoidunud, oleks hõlpsasti võinud juhtuda, et meil oleks tulnud jääs ringi ekselda niisama palju nädalaid, kui meil nüüd kulus päevi sealt läbisõitmiseks. Viimaks, viimaks ometi nägime endi ees sinist merd ja võtsime kursi otse Vardø peale. Nii kerge ja mõnus tunne asus südamesse, kui võisime tekil edasi-tagasi kõndides pilgul üle sinise veevälja libiseda lasta ja kodule päev-päevalt lähemale jõudsime.

Kui me ühel hommikupoolikul seisime ja merd vaatasime, jäi pilk äkki millelegi peatuma. Mis see seal silmapiiril on? Jooksin üles komandosillale ja tõstsin kiikri silmade ette. Esimene purjekas! Mõtle, oleme jälle vetes, kus liigub teisigi inimesi! ... Varsti nägime veel mitut purjekat ja hiljem samal päeval nelja suurt kolossi.

Õhtul (12. augustil) märkasin eespool madalal silmapiiril midagi tumedat. Mis see on? Nägin teda tüürpoordi pool käila ees; madala ja ühtlase viiruna kulges ta lõuna suunas. Vaatasin üha tähelepanelikumalt. See oli maa ... See oli Norra! ... Seisin soolasambana ning vaatasin hiliss ööni seda madalat tumedat viirgu, ja kartus hiilis südamesse: mis meid seal küll ootab?

Kui ma järgmisel hommikul tekile läksin, olime juba üsna ranna ääres. See oli tühi ja paljas, peaaegu mitte põrmugi ligitõmbavam kui maa, mis meist Jäämere udusse

põhja maha oli jäänud. Kuid see oli siiski Norra! Öösel oli ranniku suhtes eksitud ja liiga kaugele põhja mindud. Veel tuli vastu tuult ja lainet loovides rohkesti vaeva näha, enne kui võisime Vardøsse sisse sõita. Möödusime mitmest laevast ja tervitasime neid lipu heiskamisega. Vastu tuli tollipaat; see purjetas meie kõrvale, kuid meie juures polnud tal midagi teha ja keegi sealt meie laevale ei tulnud.

Siis saabusid lootsid, isa ja poeg. Nad tervitasid Browni, kuid ei oodanud, et võiksid inglise laeval kaasmaalast kohata. Kuuldes mind norra keeles rääkivat, imestasid nad pisut, kuid ei pööranud sellele suuremat tähelepanu. Kui Brown neilt küsis, kas nad teavad, kes ma olen, vaatas vanamees kaua aega mulle otsa ja tema näole ilmus nagu kahtlus. Aga kui üle heasüdamliku kapteni huulte libises Nanseni nimi ja ta mehe ümbert kinni võttis ning teda raputas, rõõmustades, et võib talle sellist uudist teatada, ilmus kaluri tuultest pargitud näole ilme, mis kujutas endast rõõmu ja tardunud hämmastuse segu. Ta kahmas mu käest kinni ja soovis mulle tere tulemast tagasi ellu: kodumaal olevat mind juba ammu maha maetud. Ja siis hakkasid sadama küsimused — tema päris meie retke üle, mina tahtsin teada saada, mis on uudist Norras. «Fram'ist» polnud veel midagi kuulda. See võttis mul nagu kivi südamelt: järelikult seda muret polnud kodustel vaja olnud tunda.

Kõik lipud mastis, libises siis «Windward» vaikselt ja kellestki tähele panemata Vardø sadamasse. Veel enne kui heideti ankur, olin ma koos Johanseniga paadis ja teel telegraafikontori poole. Sadamasillal ei tundnud meid keegi ära; ainus, kes kojusaabunuile tähelepanu pööras, oli üks tark lehm, kes jäi keset kitsast tänavat seisma ja vaatas imestusega, kui me möödusime. Nii mõnus suvine tunne oli seda lehma nähes, et oleksin tahtnud minna ja tal ümbert kinni võtta. Nüüd alles tundsin õieti, et olin Norras.

Jõudsime telegraafikontorisse. Panin suure paki telegramme letile ja avaldasin soovi, et mõned neist võimalikult ruttu ära saadetaks. Neid oli mitukümmend ja mõni õige pikk, oma paar tuhat sõna. Telegraafikontori ülem vaatas pisut uurivalt enne mind, seejärel pakki ja võttis selle siis rahulikult letilt; aga kui tema pilk kõige pealmise telegrammi allkirjale langes, käis tal tuksatus üle näo, ta

pöördus ümber ja läks laua ääres istuva telegrafisti juurde. Kui ta uuesti ümber pöördus ja minu poole tagasi tuli, säras tal nägu ja ta õnnitles mind südamlikult tagasijõudmise puhul. Ta ütles, et telegrammid saadetakse ära nii kiiresti kui võimalik, aga kuluvat küll mitu ööd ja päeva, kuni nad selle tööga valmis saavad. Siis hakkasid telegraafiaparaadid klõbisema, teatades kogu Norrale ja kogu maailmale üht ja sedasama: kaks meest norra polaarekspeditsioonist on õnnelikult tagasi jõudnud ja «Fram'i» saabumist on oodata samal sügisel. Kahju oli neljast vaesest Vardø telegrafistist: järgnevatel päevadel oli neil kibe töö, sest tuli ära saata mitte ainult kõik minu ja mu kaaslaste telegrammid, vaid saabus ka sadu telegramme niihästi meile kahele kui ka mitmele vardölasele, kellelt uudishimulikud lõuna poolt meie kohta teateid palusid. Kõige esimesed telegrammid olid minu naisele, Johanseni emale, meie teiste kaaslaste omastele, kuningale ja Norra valitsusele. Viimase sisu oli järgmine:

«PEAMINISTER HAGERUPILE.

Olen õnnelik, et võin Teile ja Norra valitsusele teatada, et ekspeditsioon täitis oma plaani, tungis põhja poolt Uus-Siberi saari lähtudes läbi tundmatu Polaarmere ja uuris Franz Josephi maast põhja pool asuvat ala kuni põhjalaiuseni 86°14′. Põhja pool 82. kraadi maad ei leitud.

Leitnant Johansen ja mina lahkusime «Fram'ist» ja ekspeditsiooni teistest liikmetest 14. märtsil 1895 põhjalaiusel 84° ja idapikkusel 102°27′. Läksime põhja suunas, et uurida «Fram'i» teekonnast põhja pool asuvat merd, ja suundusime seejärel Franz Josephi maale, kust saabusime «Windwardiga».

«Fram'i» saabumist ootan tänavu.

FRIDTJOF NANSEN.»

Kui valmistusin lahkuma, ütles telegraafikontori ülem, et linnas viibivat professor Mohn, kes peaks olema hotellis. Mohn, mees, kes ekspeditsioonile nii lähedal seisis, on seega esimene sõber, keda kohtan! Juba siis, kui me oma telegramme ära andsime, oli linnas levinud kuuldus, et oleme saabunud, ja vähehaaval hakkas kogunema rahvast, et näha neid kaht kaugesõidumeest, kes mööda tänavaid hotelli poole sammusid.

Tormasin hotelli ja küsisin Mohni. Vastati, et ta olevat oma toas, number see ja see, aga praegu tegevat ta vist

Talveonni juures.

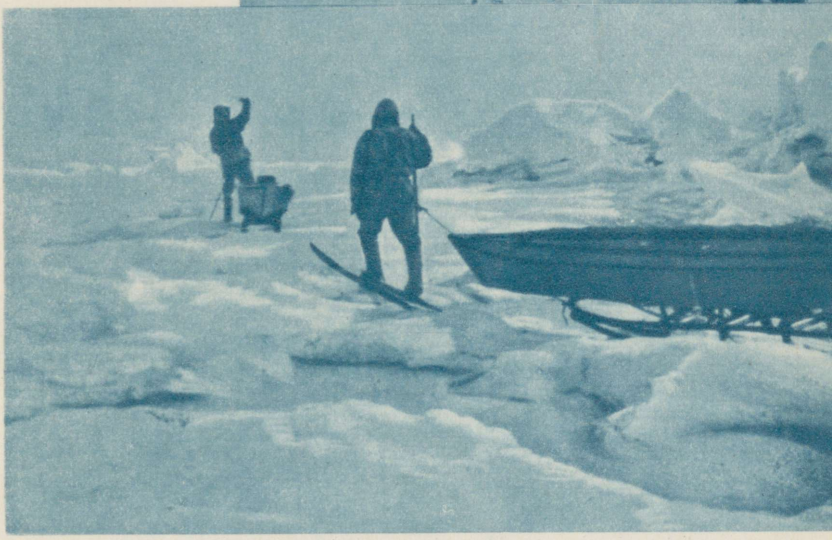

Lõuna poole! Nansen ja Johansen koduteel. (1896. aasta mais)

M'Clintocki neeme
lähedal.
(24. mail 1896)

Merihobud. (28. mail 1896)

„. . . kui ma neile kepiga vastu koonu torkasin, kergitasid nad end pisut . . .“ (28. mail 1896)

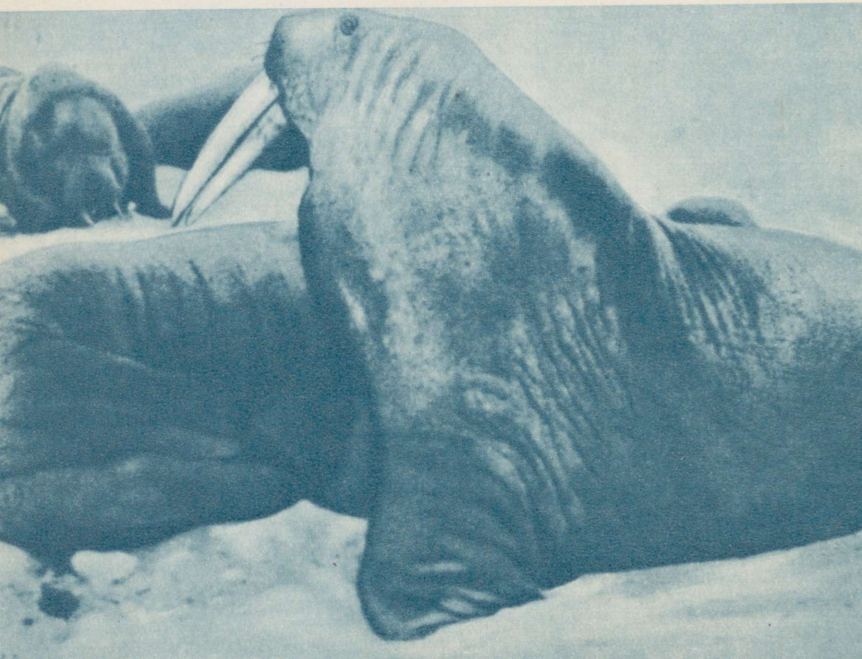

Jääl purjetamine Richthofeni neeme juures. (6. juunil 1896)

Purjetamine piki jääserva.
(Flora neeme juures 1896. aasta juulis)

„How do you do?"

Nansen
Jacksoni hüti
ees.
(17. juunil 1896)

Johansen Jacksoni hüti ees. (17. juunil 1896)

Suvine külaline. (5. juulil 1896)

Johansen
pärast metamorfoosi.
(1896. aasta juunis)

Dr. Koettlitz Lossikalju juures.
Murenenud basaltrüngas Flora neeme lähedal.
(1896. aasta juulis)

Kolmvarvas-kajakas oma pesas.
(1896. aasta juulis)

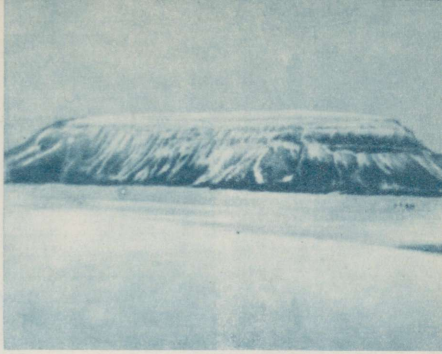

Flora neem. Viimane hüvastijätt.
(7. augustil 1896)

„Windwardi" komandosillal. (1896. a. augustis)
Nansen Brown Johansen

Nansen ja Johansen asuvad teele. (14. märtsil 1895)

Vaade Suurrünkalt. Esiplaanil depoo. (1895. a. suvel)

„Fram" kaevatakse jääst välja. (1895. a. märtsis)

Jäälõhed „Fram'i" lähedal.
(1895. aasta jaaniõhtul)

„Fram'i" säng.
Laeva külje jäljend jääs.

Lars Pettersen. (1895. aastal)

Sigurd Scott Hansen.
(1895. aastal)

Päikese kõrguse mõõtmine.
(1895. aasta suvel)
Hansen Nordahl

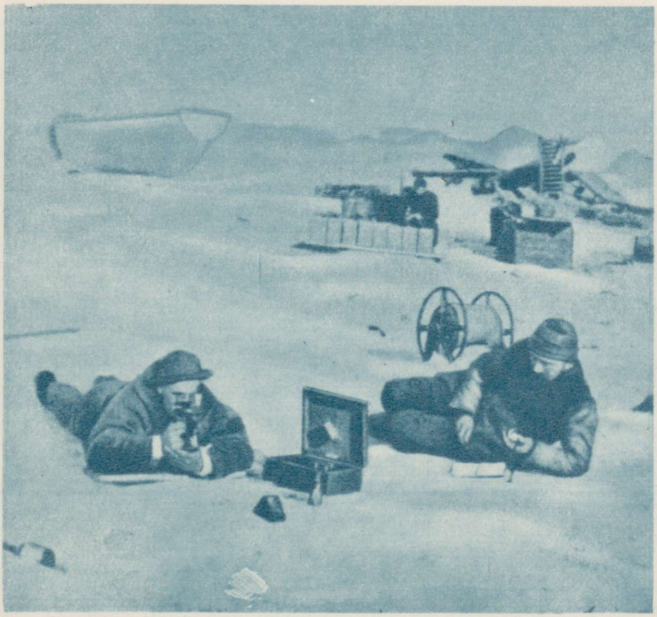

Töökoda „Fram'i" ahtritekil. (1895. aasta juulis)

Kelgutöökoda jääl. (1895. a. juulis)

Henrik Greve Blessing.
(1895. aastal)

Akumulaatorpatarei puhastamine
enne selle lahtivõtmist ja sissepakkimist. (1895. a. juulis)

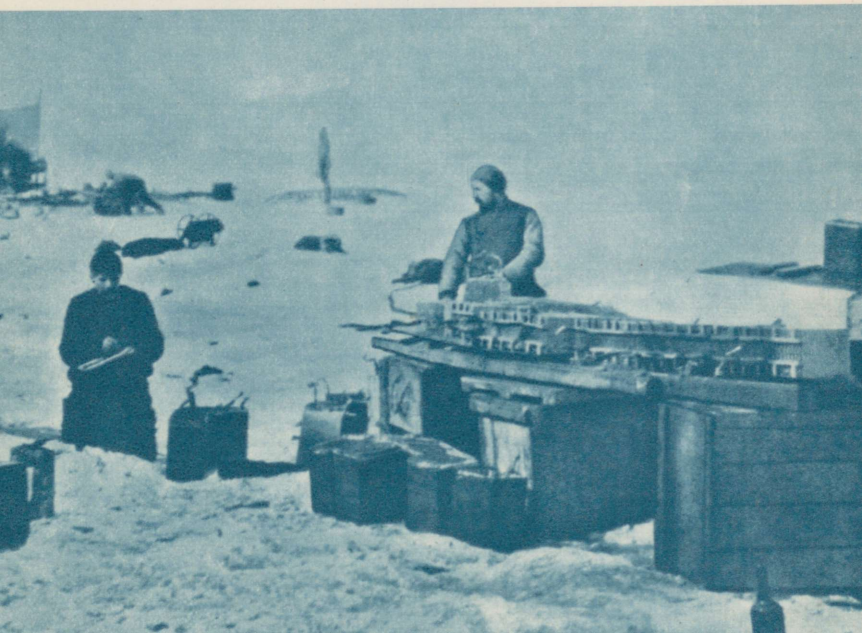

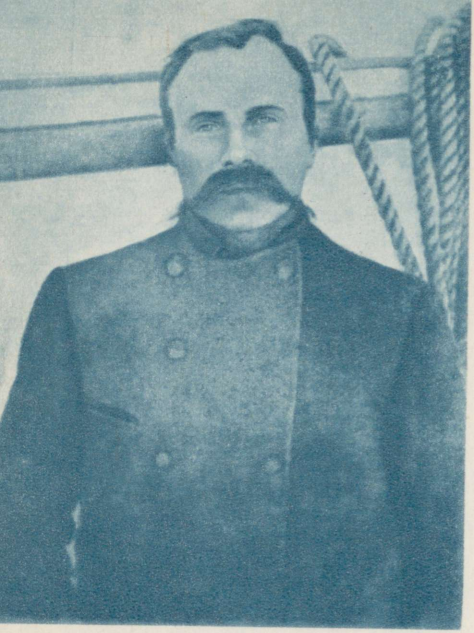

Bernt Bentsen.
(1895. aastal)

Scott Hanseni observatoorium. (1895. a. septembris)

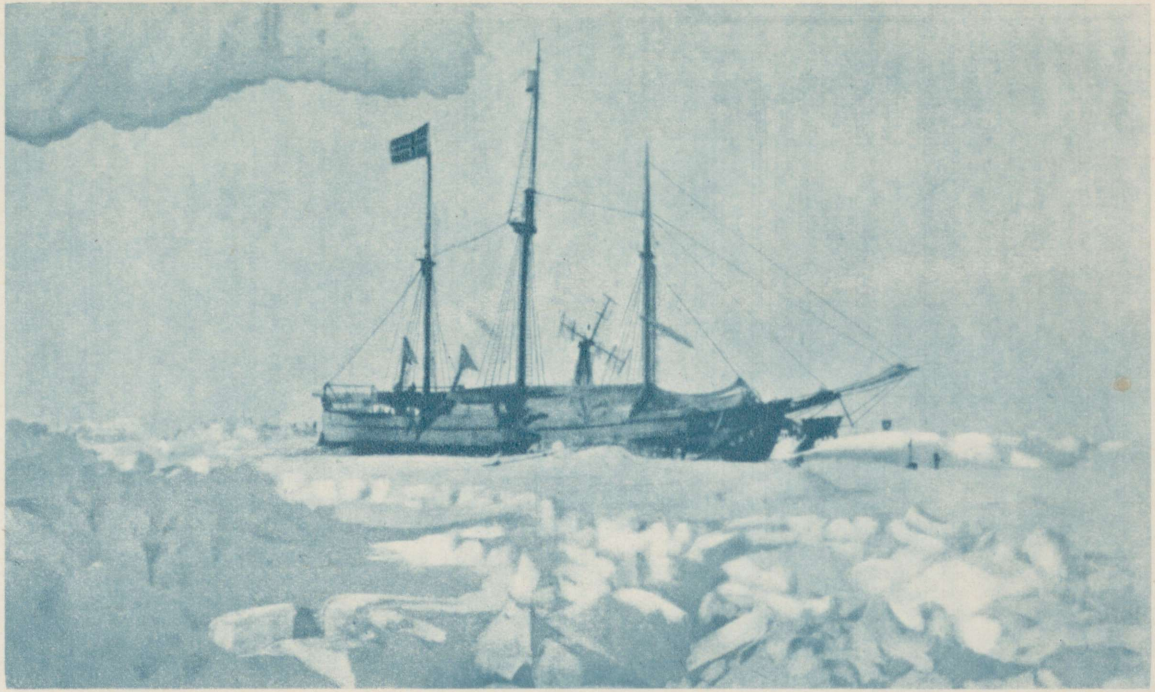

„Fram" jääs (suvel).

Anton Amundsen.
(1895. aastal)

Meteoroloogia
observatoorium.
(1895. aastal)
Scott Hansen Nordahl

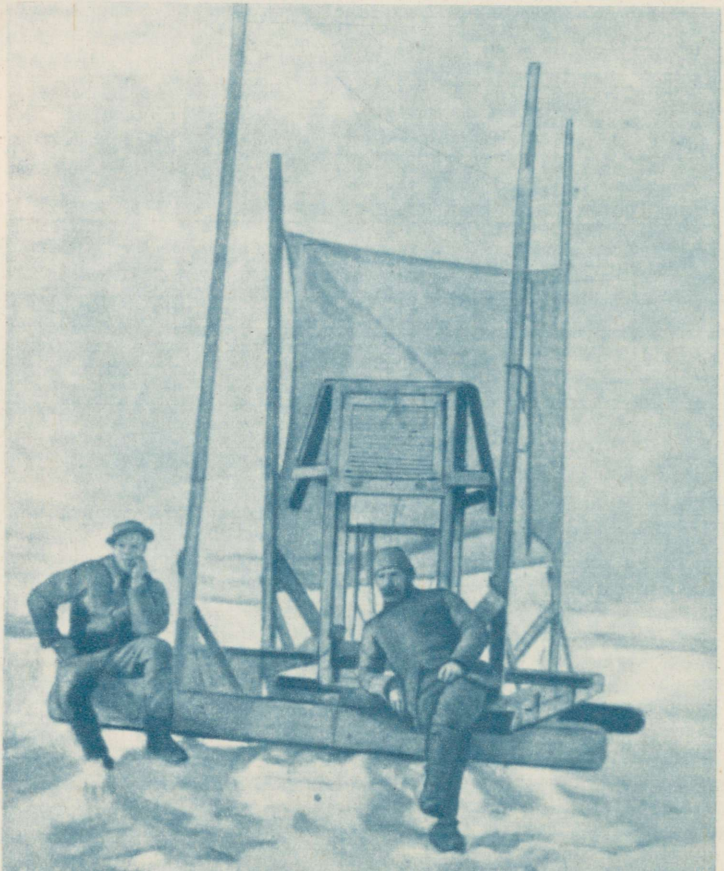

lõunauinakut. Mis hoolisin ma sel hetkel lõunauinakust! Põrutasin vastu ust ja kiskusin selle lahti. Mohn lamas diivanil ja luges, pikk piip suus. Ta kargas püsti ja vahtis pärani silmi seda suurekasvulist meest, kes uksel seisis; piip kukkus põrandale, tema nägu hakkas tõmblema ja viimaks pahvatas ta välja: «On see võimalik? Fridtjof Nansen?!» Ta kartis vist iseenda pärast, kartis, et näeb viirastust. Aga kui ta siis mu hästi tuntud häält kuulis, purskasid tal pisarad silmist: «Jumal olgu tänatud, et te veel elus olete!» Ja ta haaras mu oma käte vahele. Siis tuli järg Johanseni kätte. See oli ütlemata rõõmus jällenägemine ning loendamatul hulgal esitati ja vastati mõlemalt poolt küsimusi. Muljete vaheldudes sadasid seoseta ja peaaegu mõttetud küsimused. Kogu see lugu oli ju nii arusaamatu. Võttis kaua aega, kuni viimaks niikaugele jõudsime, et võisime maha istuda ja ma pisut sidusamalt sain jutustada, mis me nende kolme aasta jooksul läbi olime elanud. Aga kus on «Fram»? Kas me jätsime ta maha? Kus on teised mehed? Kas on juhtunud midagi halba? Murelikult esitas Mohn need küsimused. Tal oli raske mõista, et mingit õnnetust polnud küll juhtunud, aga et me sellegipoolest laevalt lahkusime. Vähehaaval õnnestus siiski ka seda talle selgeks teha ja miski ei seganud enam rõõmu. Lauale ilmusid šampanja ja sigarid. Hotellis oli ka üks teine tuttav lõunast. See tuli Mohniga juttu ajama, kuid nähes, et viimasel on võõrad, tahtis jälle ära minna. Aga kui ta oli meid tükk aega teraselt silmitsenud ja taipas, kes need võõrad on, jäi ta otsekui kinninaelutatult seisma. Jõime siis ekspeditsiooni ja Norra terviseks. Iseenesestki mõista pidime kogu õhtuks sinna jääma. Aga sel ajal kui me seal istusime, oli kogu linn saabunute nimed teada saanud, ja kui me juhuslikult aknast välja vaatasime, oli kogu tänav rahvast täis ning kõigil lipuvarrastel linnas ja kõigil mastidel sadamas lehvis õhtupäikeses Norra lipp.

Ja siis hakkas tulema telegramme — kõik aina heade sõnumitega. Nüüd olid kõik mured läinud. Ainult «Fram'i» polnud veel; kuid tema suhtes olime rahulikud — küll ta peatselt saabub.

Esimene asi, mis meil Norra pinnal pärast lühiajalist hingetõmbamist teha tuli, oli muretseda oma garderoobi eest. Aga nüüd polnud tänavail enam kuigi kerge liikuda, ja kui me mõnda kauplusse sisse astusime, valgus see kohe rahvast täis.

Kõik need päevad, mis me Vardøs veetsime, koheldi meid ülevoolava külalislahkusega. Seal jätsime jumalaga ka «Windwardiga», kes sõitis enne meid Hammerfesti.

18. augustil jõudsime ka meie Johanseniga sinna. Teel tervitati meid kõikjal lillede ja lippudega. Kui me Norra kõige põhjapoolsemasse linna sõitsime, oli see rannast kõrgeima mäetipuni piduehtes ja tuhanded inimesed olid jalul. Oma üllatuseks kohtasin Hammerfestiski üht inglasest sõpra, sir George Baden-Powelit, kes viibis seal oma oivalise jahi «Otariaga». Ta oli äsja saabunud edukalt ekspeditsioonilt Novaja Zemljale, kus ta mitme astronoomiga käis 9. augusti päikesevarjutust vaatlemas. Ehtsa inglise külalislahkusega andis ta nüüd kogu oma jahtlaeva minu käsutusse. Võtsin selle hunnitu ettepaneku meeleldi vastu. Baden-Powel oli üks viimaseid, keda ma Inglismaal olin näinud. Kui me teineteisest lahkusime — see oli 1892. aasta sügisel —, küsis ta, kust meid tuleks otsida, kui me liiga kauaks ära jääme. Vastasin, et meie otsimine oleks niisama asjatu nagu nõela otsimine heinakuhjast. Jah, vastas ta, aga ärgu ma arvaku, et inimesed sellega lepivad; ta teab, et Inglismaal igatahes võetakse sel juhul midagi ette, — aga kuhu nad peavad siis suunduma? «Kui nii, siis vaevalt küll maksab minu arvates otsida mujalt kui Franz Josephi maalt,» ütlesin ma. «Sest kui «Fram» läheb põhja või oleme sunnitud temast lahkuma, siis peame minema seda teed. Kui aga «Fram» põhja ei lähe ja triivimine toimub nii, nagu ma eeldan, jõuame välja Teravmägede ja Gröönimaa vahelisse merre.» Baden-Powel arvanud, et nüüd on juba aeg meid otsima hakata. Kuna ta esialgu midagi enamat teha ei osanud, kavatsenud ta nüüd pärast Novaja Zemlja ekspeditsioonilt tagasipöördumist piki jääveert põhja poole sõita, et vaadata, kas ta kusagilt meist ehk mingit jälge ei leia. Niisiis olime Hammerfesti jõudnud täiesti õigel ajal.

Õhtul saabusid mu abikaasa ja mu sekretär Christofersen. Pärast hiilgavat pidu, mille Hammerfesti linn tol õhtul meie auks korraldas, asusime «Otariale», kus päevad märkamatult möödusid. Lakkamatult saabus kogu maailmast õnnitlustelegramme ja rõõmuavaldusi meie kojusaabumise puhul.

Ent «Fram»? Olin nii uhkelt telegrafeerinud, et ootan tema saabumist tänavu. Aga mispärast ei ole ta veel tulnud? Üha rohkem hakkasin selle üle järele mõtlema, ja

mida rohkem ma kõiki võimalusi kaalusin, seda kindlamale otsusele ma jõudsin, et tegelikult peaks ta nüüd jääst juba väljas olema, kui midagi halba pole juhtunud. Imelik, et ta veel siin ei ole. Hirmuga mõtlesin sellele, mis siis saab, kui sügis möödub ja ei tule mingit teadet. Järgmine talv ja suvi ei kujune siis sugugi mõnusaks.

Parajasti kui ma 20. augusti hommikul voodist olin tõusnud, koputas sir George uksele ja ütles, et keegi mees tahtvat minuga tingimata kokku saada. Vastasin, et ma ei ole veel riides, aga tulen varsti. Oh, ma võivat tulla, nagu olen, ütles ta. Mind pani pisut imestama, et sellega nii kiire on, ja küsisin, milles asi seisab. Ta ei teadvat, aga talle näivat, et on mingi tähtis asi. Sellest hoolimata ma ei kiirustanud, vaid riietusin ja alles siis väljusin kajutist ning läksin salongi. Seal seisis keegi härra, telegramm käes. Ta ütles, et olevat kohaliku telegraafikontori ülem ja saanud telegrammi, mis tema arvates mind peaks huvitama — seepärast olevat ta ise seda tooma tulnud. Miski, mis mind peaks huvitama? Kogu maailmas oli vaid üksainus asi... Pisut värisevate kätega rebisin telegrammi lahti.

«Skjærvø, 20. 8. 1896, kl. 9 e. l.

Doktor Nansenile.

«Fram» jõudis täna õnnelikult siia. Kõik korras. Kohe sõidame Tromsøsse. Õnnitleme kojujõudmise puhul.

Otto Sverdrup.»

Mul oli tunne, et lämbun, ja suutsin vaid öelda: ««Fram» on saabunud!» Sir George võpatas ja hüppas heameelest kõrgele üles, Johanseni nägu muutus rõõmust säravaks küsimusmärgiks, Christofersen jäi vaimustusest ja hämmastusest tummaks, telegraafikontori ülem seisis keset põrandat, nautides efekti, mille ta oli esile kutsunud, kuna mina tormasin jalamaid oma kajutisse ning hüüdsin naisele: ««Fram» on saabunud!» Kiiremini kui tavaliselt tõusis ta koist. Kuid ikka veel ei suutnud ma uskuda, mitte kuidagi ei suutnud — see oli nagu muinasjutus. Palju kordi lugesin telegrammi ikka ja jälle uuesti üle, enne kui viimaks kindel olin, et see pole unenägu.

Rõõmustati laeval, rõõmustati kogu sadamas ja linnas. «Windwardilt», kus parajasti ankrut hiivati, et Tromsø poole teele asuda, kostsid tugevad hurraahüüud «Fram'i»

ja Norra lipu auks. Olime kavatsenud Tromsøsse sõita pärast lõunat, nüüd aga oli vaja teele asuda võimalikult pea, et «Fram'i» ehk veel Skjærvøs kätte saada, sest meie tee viis ju niikuinii sealt läbi. Telegrammiga Sverdrupile katsusin teda kinni pidada, kuid jäin hiljaks.

Hommikusöök kujunes tol päeval elavaks. Meie Johanseniga rääkisime kogu aeg sellest lausa uskumatust õnnest, et võime peatselt oma kaaslaste kätt suruda. Sir George ei suutnud kuidagi oma rõõmu varjata, ta hüppas aeg-ajalt toolilt üles, lõi vastu lauda ja hüüdis: ««Fram» on saabunud! «Fram» on tõesti saabunud!» Leedi Baden-Powel oli vaikse õnne kehastus: ta nautis meie rõõmu.

Järgmisel päeval jõudsime Tromsø sadamasse. Seal seisiski meie ees «Fram», tugev, lai ja tormidest puretud. Imelik tunne oli jälle näha neid kõrgeid maste, vaadata seda nii tuttavat keret. Kui ma viimati teda nägin, oli ta pooleldi jäässe maetud, nüüd aga ujus ta vabana ning uhkena Norra vete sinistel voogudel. Aeglaselt sõitsime tema kõrvale. «Otaria» meeskond tervitas seda hunnitut laeva kolmekordse inglise hurraaga ja «Fram'ilt» vastati üheksakordse norra hurraaga. Lasksime ankru vette ja juba järgmisel hetkel tõmbas «Fram'i» vapper meeskond «Otaria» oma parda kõrvale.

Seda jällenägemist, mis nüüd järgnes, ma ei püüagi kirjeldada. Kahtlen, kas kellelgi meist oligi mingit selget tunnet peale ühe: oleme jälle kõik koos, oleme jälle Norras, oleme täitnud oma ülesande.

Seejärel hakkasime siis üheskoos piki Norra rannikut lõuna poole liikuma. Kõige ees riigi poolt meie käsutusse antud puksiirlaev «Hålogaland», selle järel «Fram», raske ning aeglane, aga seda kindlam, ja viimasena elegantne «Otaria», kes pidi meid Trondheimini saatma. Kui mõnus oli ometi viimaks rahulikult istuda ja lasta teistel ees minna ning teed valida!

Kõikjal, kust me möödusime, tuksus meile vastu norra rahva süda — alates pühapäevariides linlastega täidetud aurikutest ja lõpetades kõige vaesema kaluriga, kes üksinda oma paadiga skääride vahel õõtsus. Tundus, nagu oleks vana emake Norra meie üle peaaegu uhke olnud, nagu oleks ta meid kõvasti ning kuumalt sülelnud, tänades meid selle eest, mis me olime teinud. Aga mis me siis õieti teinud olime? Olime vaid oma kohust täitnud, polnud teinud rohkem, kui me enda peale olime võtnud, ja õieti

peaksime meie tänama t e d a, et võisime purjetada tema lipu all.

Mäletan üht varajast hommikut Brønøsundis. Oli alles hämar ja jahe, kui mind äratati: olevat palju rahvast, kes tahtvat meid tervitada. Poolunisena läksin tekile. Kogu väin oli täis paate. Seisin ja vaatasin. Olime aeglaselt nende vahelt läbi liikunud. Kuid nüüd kiirendas ees sõitev «Hålogaland» taas käiku ja meiegi hakkasime kiiremini liikuma.

Jahi kõrval liikus väike kalapaat. Kalur sõudis kõigest jõust, et meist mitte maha jääda, kuid see polnud kerge. Viimaks hüüdis ta mulle:

«Ega te kalu taha osta?»

Ei, me ei tahtnud.

«Kas te ei võiks öelda, kus on Nansen? Vist seal «Fram'i» peal?»

«Ei, küllap ta on siin sellel laeval.»

«Või nii. Kas ma ei saaks siis kuidagi laevale tulla? Tahaksin tingimata tema kajutit näha.»

«See on vist raske. Ma ei usu, et neil on praegu aega peatuda.»

«Sellest on kahju: nii kangesti oleksin tahtnud teda näha.»

Ta sõudis kõigest jõust, kuid üha raskemaks läks tal meile järele jõuda. Kogu aeg vaatas ta üksisilmi mu poole. Nõjatusin reelingule ja muigasin, kuna Christofersen seisis naerdes mu kõrval.

«Kui te teda nii kangesti näha tahate, siis võin teile öelda, et ta on siinsamas,» sõnasin ma.

«Või nii, või nii! Jah, ma peaaegu arvasingi seda. Eks tere tulemast siis tagasi kodumaale!»

Nende sõnadega laskis kalur aerudest lahti, tõusis paadis püsti ja võttis mütsi peast.

Kui me tol ilusal hommikul niiviisi sõitsime ja ma elegantselt inglise jahilt jällegi kehva, aga kaunist päikesesärasse uppuvat rannikut vaatlesin, tundsin ma täie selgusega, kuivõrd lähedal on see maa ja rahvas mu südamele. Kui olen saanud tema ellu üheainsagi päikesekiire tuua, siis on need kolm aastat hästi ära kasutatud.

Tõepoolest, see Norra...
ta on nõnda armas ja hea, see maa,
et kaunimat kodu me rahvale olla ei saa.

Kui kevadel kostab aias
linnulaulude juubeldav kaja, —
on valevad põllud ja mustavad mäed
ning nõlvakuilt voolavad ojad ja jõed...
See Norra on väärt, me tunneme kõik,
et tema eest kannatust kandagi võib!

Tundsin, kui palju elu ja jõudu peitub selles rahvas, ja otsekui nägemusena kerkis mu ette tulevik, suur ning oivaline, kui kõik need jõud, mis praegu on aheldatud, oma köidikud purustavad ja vabaks saavad...

Nüüd olin ellu tagasi tulnud — täis valgust ja lootust oli ta mu ees. Saabusid õhtud. Eemal kaugel vajus päike sinise mere taha ja sügisõhtu helge nukrus peegeldus voogudel. See kõik oli liiga ilus, et seda uskuda, ja mind valdas otsekui hirm; kuid reelingu ääres istuva naise siluett hõõguva õhtupäikese taustal sisendas rahu ja kindlustunnet.

Piki Norra rannikut möödus üks linn teise järel, ühelt pidustuselt lahkusime ja teisele jõudsime. 9. septembril sõitis «Fram» Kristiaania fjordi sisse ja sai parema vastuvõtu osaliseks kui mõni vürst. Vanad auväärsed sõjalaevad «Nordstjernen» ja «Elida», uus elegantne «Valkyrjen» ja väikesed nobedad torpeedopaadid näitasid meile teed. Ümberringi kihas aurikutest, kõik inimesi kubinal täis. Lipud kõrgel ja madalal, saluudid, hurraahüüud, taskurätikutega ja kübaratega lehvitamine, aina säravad näod — kogu fjord sulas üheksainsaks «tere tulemast»... Eespool hakkas tuttaval rannal paistma kodu — maja katus hiilgas ja naeratas nii kaunilt päikesepaistel... Ning ikka ja jälle aurikud, üks hurraahüüd teise järel. Kübar käes, vastasime kummardusega ikka uutele ja uutele hurraahüüdudele.

Kogu Peppervik oli täis paate, inimesi, lippe ja lehvivaid vimpleid. Siis mürises igalt sõjalaevalt kolmteistkümmend kahuripauku ja neile järgnes kolmteistkümmend rasket kärgatust vanast Akershusi kindlusest, nii et ümberkaudsed mäed vastu kõmisesid.

Õhtul seisin all fjordi rannal. Pidukära oli vaibunud, ümberringi seisis vaikne ning tume okaspuumets, eemal kaljulaiul hõõgusid veel viimased tervituslõkke söed ja mu jalge ees sulisesid lained, sosistades: «Nüüd oled kodus.» Sügisõhtu sügav rahu laskus väsinud hingele.

Tahtmatult meenus too vihmane juunihommik, mil viimati sammusin üle sama ranna. Üle kolme aasta oli möödunud, olime võidelnud ja külvanud, nüüd oli saabunud lõikuse aeg. Tänurõõmust nuuksus ja nuttis mul süda sees.

Jää ja pikad kuuvalged ööd kaugel põhjas ühes neist tingitud häda ja viletsusega olid veel vaid kauge, mingist teisest maailmast pärit unenägu, unelm, mis korraks viirastus ja kadus . . .

Aga — «mis oleks elu väärt, kui unelmaid ei oleks! . . .»

OTTO SVERDRUP

ARUANNE „FRAM'I" TRIIVIMISE KOHTA pärast 14. märtsi 1895

I

15. MÄRTSIST 22. JUUNINI 1895

Juba 26. veebruaril teatas dr. Nansen meeskonnale ametlikult, et mina jään ekspeditsiooni ülemaks ja leitnant Scott Hansen jääb mu abiliseks. Oma lõpliku lahkumise puhul 14. märtsil andis ta mulle peale selle järgmise sisuga kirja ehk instruktsiooni:

«KAPTEN OTTO SVERDRUP,
«Fram'i» komandör.

Kuna ma nüüd «Fram'ilt» lahkun, et koos Johanseniga sooritada retk põhja poole — kui võimalik, siis poolusele — ja sealt Teravmägedele, tõenäoliselt Franz Josephi maa kaudu, annan ekspeditsiooni ülejäänud osa juhtimise Sulle üle. Sellest päevast peale, mil ma «Fram'ilt» lahkun, läheb kogu võim, mis varem kuulus mulle, samas ulatuses Sinu kätte ja kõik teised peavad vastu vaidlemata Sinu või selle mehe sõna kuulma, kelle Sa neile ülemaks määrad. Selle kohta, mida ühel või teisel juhul teha tuleb, ei pea ma vajalikuks mingeid juhendeid anda, isegi kui see oleks võimalik. Ma olen veendunud, et Sa ise tead kõige paremini, mida rasketes olukordades teha, ja seepärast arvan, et võin «Fram'ilt» rahuliku südamega lahkuda.

Ekspeditsiooni peamiseks ülesandeks on tungida Uus-Siberi saari ümbritsevatelt aladelt põhja poole Franz Josephi maad ja Teravmägede või Gröönimaa juures Atlandi ookeani pääseda. Minu arvates oleme kõige olulisema osa sellest ülesandest juba täitnud; ülejäänud osa täidetakse sedamööda, kuidas ekspeditsioon kaugemale läände jõuab. Et ekspeditsioon veelgi viljakamaks kujuneks, teen ma katset koertega kaugemale põhja tungida. Sinu ülesandeks jääb Su hoolde usaldatud inimesed kõige ohutumal viisil kodumaale toimetada, neid laeva, laadungi või ekspeditsiooni huvides tarbetult hädaohtu saatmata. Kui palju aega «Fram'i» lahtisesse vette jõudmiseks kulub, ei tea keegi. Provianti on Sul veel mitmeks aastaks; aga kui see aeg teadmatuil põhjustel liiga pikale peaks venima või kui meeskond hakkab haiguste all kannatama või Sa mõnel muul põhjusel kõige paremaks pead laevalt lahkuda, siis tuleb seda tingimata teha. Missugusel aastaajal see peab toi-

muma ja missugune tee tuleb valida, seda saad Sa ise kõige paremini otsustada. Kui mul oma arvamust sobib avaldada, siis pean ma kõige targemaks püüda Franz Josephi maale või Teravmägedele pääseda. Kui ekspeditsiooni pärast Johanseni ja minu kojujõudmist otsima hakatakse, siis minnakse kõigepealt sinna. Seal, kus te maabute, pead Sa neemedele ja esileküündivatele järsakutele võimalikult tihti viitu laskma üles seada ja neisse lühikese teate panema, mis te olete teinud ja kuhupoole te liigute. Et neid viitu muudest taolistest viitadest võimalik oleks eristada, tuleb suuremast viidast n e l j a m e e t r i kaugusele m a g n e t i l i s e p õ h j a suunas üles seada väiksem viit. Seda, milline varustus «Fram'ilt» lahkumisel kõige sobivamaks osutub, oleme nii tihti arutanud, et pean ülearuseks sellel küsimusel siin peatuda. Ma tean, et Sa kannad hoolt kõigi meeste jaoks tarviliku arvu kajakkide, kelkude, suuskade, räätsade ja muu varustuse võimalikult peatse ja täieliku kordaseadmise ning alati käepärast hoidmise eest, et jääd mööda kojuminek võimalikult väheste raskustega seotud oleks. Selleks, missugust provianti-ma pean säärase retke jaoks kõige kohasemaks ja kui palju seda iga mehe kohta kaasa tuleb võtta, annan Sulle juhatust teises kohas.

Samuti ma tean, et teed kõik vajalikud ettevalmistused «Fram'ilt» võimalikult lühikese ajaga lahkumiseks, kui ta peaks tulekahju või jää kruvimise läbi ootamatult vigastada saama. Pean väga otstarbekohaseks rajada mõnes kindlas kohas, kui jää seda võimaldab, alaline depoo, kus oleks küllaldaselt provianti jne., nagu me seda viimasel ajal praktiseerisime. Kõik tarvilikud asjad, mida jääl ei saa hoida, tuleb laeval nii paigutada, et neile oleks igas olukorras võimalik hõlpsasti ligi pääseda. Nagu Sa tead, on meil praegu jääl ainult kontsentraate kelguretke jaoks; aga kuna võib juhtuda, et ekspeditsioon enne teeleasumist kauemaks ajaks paigale jääb, oleks äärmiselt soovitav päästa laevalt nii palju konserveeritud liha, kala ja aedvilja kui vähegi võimalik; rahutute aegade puhuks pean koguni soovitavaks neistki ainetest teatavat hulka jääl valmis hoida.

Kui «Fram» Teravmägedest kaugelt mööda triivib ja piki Gröönimaa idarannikut kulgevasse hoovusesse satub, siis on mõeldavad mitmesugused võimalused, mille kohta on praegu raske midagi ette arvata; olete te aga sunnitud seal laevalt lahkuma, et katsuda maale pääseda, oleks väga hea, kui Sa sealgi viitade ülesseadmise eest hoolt kannaksid, nagu sellest eespool juttu oli (teatega, kuhupoole te liigute jne.), sest võib ju kergesti juhtuda, et ka seal hakatakse ekspeditsiooni otsima. Kas sel juhul oleks õigem võtta suund Islandile (mis on ju kõige lähemal ja kuhu te suve algul võiksite minna jää-äärt mööda) või taani asundustesse Kap Farvelist lääne pool, seda võid sa kõige paremini otsustada, kui näed, milline on olukord.

Juhul, kui te «Fram'ilt» lahkute, peate peale tarviliku proviandi, relvade, laskemoona ja varustuse kaasa võtma eeskätt kõik teaduslikud žurnaalid ja muud žurnaalid, vaatluste andmed, kõik teaduslikud kogud, mis ei ole liiga rasked, vastasel korral aga väikesed proovid neist, ülesvõtted, veel parem nende negatiivid (filmid), või kui need on liiga rasked, nende koopiad, ja edasi Ådermani areomeetri, mille abil on teostatud enamik merevee erikaalu mõõtmisi. Peale selle muidugi kõik päevikud ja ülestähendused, mis võivad huvi pakkuda. Ma jätan maha paar päevikut ja kirja, mida ma eriti tungivalt palun Sind hoida ja viia Evale, kui ma ei peaks koju tulema või kui teie vastu ootusi enne meid Norrasse jõuate.

Hansen ja Blessing, nagu Sa tead, hakkavad hoolitsema kõigi teaduslike vaatluste ja kogude eest. Sina ise kannad hoolt loodimise eest, et see toimuks nii tihti kui võimalik ja liini seisukord seda lubab. Pean äärmiselt soovitavaks, et loodimisi teostataks vähemalt iga 60 meremiili tagant, kui aga neid on võimalik ette võtta veel tihemini, siis seda parem. Kui sügavus muutub väiksemaks ja ebaühtlasemaks kui praegu, siis peavad ka loodimised endastki mõista toimuma sagedamini.

Kuna meeskond juba varemgi oli väike ja nüüd veelgi kahe mehe võrra kahaneb, langeb igaühe õlgadele vist üsna palju tööd; kuid ma tean, et võimaluse piires ei keeldu Sa kunagi teaduslike vaatluste hõlbustamiseks ja nende võimalikult suures ulatuses läbiviimiseks mehi appi andmast.

Samuti paluksin Sind hoolitseda selle eest, et iga kümne päeva tagant (iga kuu esimesel, kümnendal ja kahekümnendal) toimetataks jää puurimist ja paksuse mõõtmist, nagu seda seni on tehtud. Neid puurimisi on teostanud peamiselt Hendriksen ja teda võib selles täielikult usaldada.

Lõpuks soovin Sulle ja kõigile neile, kelle eest Sa nüüd vastutust kannad, igas suhtes head edu. Õnnelikku jällenägemist Norras, olgu siis selle laeva pardal või ilma temata.

«Fram'il», 25. veebruaril 1895.

Südamlikult Sinu
FRIDTJOF NANSEN.»

«P. S. Eeltoodud juhendis, mille ma 25. veebruari ööl üsna suure rutuga kirjutasin, jätsin vahele mõned küsimused, mida oleks pidanud puudutama. Täiendavalt märgin siin siiski ainult seda, et kui te tundmatut maad silmate, tuleb endastmõistetavalt teha kõik selle asukoha määramiseks ja maa uurimiseks, niipalju kui võimalused seda lubavad. Kui «Fram» peaks talle nii lähedale triivima, et sinna Sinu arvates võib pääseda ilma liiga suure riskita, pakub kõik, mis sellise maa uurimiseks

teha saab, suurimat huvi. Iga kivi, iga rohulible, iga sambla- või samblikutuust, mis sealt pärit, iga loom — suurimast kõige väiksemani — on väga suure tähtsusega; ei tohi kasutamata jätta ühtki juhust seda maad pildistada ja täpselt kirjeldada, samuti tuleb ta võimalikult suures ulatuses läbi käia, et kindlaks teha tema rannajoon, suurus jne. Kõike seda tehtagu siiski ainult juhul, kui see ei ole hädaohuga seotud. Kui «Fram» triivib jääs, siis on iseenesest mõistetav, et temalt võib ette võtta ainult lühemaid retki, sest muidu võivad need, kes laevalt on lahkunud, tagasitulekul liiga suurtele raskustele põrgata. Isegi sel juhul, kui «Fram» peaks lühemat või pikemat aega ühel ja samal kohal paigal seisma, tuleb sääraseid retki ette võtta ikkagi üksnes suure ettevaatusega ja nad ei tohi kesta kuigi kaua, sest keegi ei tea, millal ajumine jälle võib alata, ja üheski suhtes pole soovitav, et «Fram'i» meeskond veelgi väheneks.

Teaduslikest vaatlustest oleme teineteisega rääkinud nii tihti, et ma ei pea tarvilikuks neist siin pikemalt juttu teha. Olen kindel, et Sa teed kõik, mis Sinust oleneb, et neid teostataks võimalikult suures ulatuses ja et ekspeditsioon jõuab järelikult tagasi nii rikkaliku saagiga, kui olud seda vähegi lubavad.

Soovin veel kord kõiges head edu ja loodan peatset õnnelikku jällenägemist.

«Fram'il», 13. märtsil 1895.

Südamlikult Sinu
FRIDTJOF NANSEN.»

Järgmisel päeval pärast seda kuupäeva, mida kannab eespool toodud juhendile lisatud järelkiri — neljapäeval, 14. märtsil — lahkusid dr. Nansen ja Johansen kl. ½12 enne lõunat «Fram'ilt», et alustada oma kelguekspeditsiooni. Jumalagajätuks heiskasime lipu ja vimplid ning lasksime aupauke. Scott Hansen, Hendriksen ja Pettersen saatsid lahkujaid nende esimese peatuskohani, 1,6 miili laevast eemal, ja tulid järgmisel päeval kl. ½12 tagasi.

Hommikul aitasid nad koertele veorihmu kaela panna ja neid kolme kaasavõetava kelgu ette rakendada. Viimasesse rakendisse kuulusid Tita ja Paan, kes kogu aeg on olnud verivaenlased.* Rakkessepanemise ajal hakkasid nad kisklema ja Hendriksen pidi Titale naha peale andma, nii valus kui tal oligi koeraga sel viisil hüvasti jätta. Koertega sekeldamise tõttu jäi viimane rakend väljasõi-

* Väike Tita, kes kaalus ainult 17 kilo ja oli meie koertest üks väiksemaid, oli tõeline riiukukk ja tavaliselt ründajaks pooleks.

duga veidi hiljaks. Vahepeal kippusid teised koerad kõigest väest teele, ja kui nüpeldamise stseen oli läbi ning ka mõlemad rahurikkujad äkki vedama hakkasid, liikus kelk kiiremini edasi, kui Johansen oli arvestanud. Ta jäi maha ja pidi suuskadele tükk aega tublisti valu andma, enne kui järele jõudis.

Scott Hansen ja teised seisid ning vaatasid lahkujaile järele, kuni need kaugel, kaugel ääretul jäälagendikul tillukesteks mustadeks täppideks muutusid.

Saatnud viimase kurva pilgu neile kahele järele, keda nad võib-olla enam iialgi näha ei saa, panid nad suusad alla ja asusid tagasiteele.

«Fram» oli kelguekspeditsiooni lahkumise ajal põhjalaiusel 84°4′ ja idapikkusel 102°. Tema käil näitas ligikaudu SO-ten-O suunas ja olukord oli lühidalt järgmine:

Laev oli ca 25 jala paksusesse jäässe kinni külmunud ja tüürpoordi poole natuke viltu. Kiilu all oli järelikult mitme jala paksune jääkiht. Kõrgele vastu laeva külge kuhjatuna kulges pakpoordis kogu laeva pikkuses SSO-st NNW-sse suunduva kaarena jäävall, mis ahtrikantsi juures ulatus peaaegu reelingu kõrguseni ja laevast ida poole oli veidi kallakas. Laevast umbes 150 meetrit loode pool kulges lõunast põhja pikk ja üsna lai 22 jala kõrgune jäävall — Suurrüngas. «Fram'i» ja Suurrünka vahel oli vasttekkinud ca 50 m laiune lõhe, ligemale 50 m laeva ninast aga vana, viimasele perpendikulaarne lõhe, mis oli kokku surutud ja avanes alles hiliskevadel.

Suurrünkal, mis oli tekkinud võimsa kruvimise ajal 27. jaanuaril 1894, asus ühel laevapoolsel nõlvakul meie depoo. See koosnes 6—7 väheldasest purjeriidega kaetud hunnikust, kuhu olid laotud plekk-kastid proviandi ja muude hädatarvilike asjadega. Peale selle olid sinna paigutatud meie suusad ja kelgud. Poolel teel laeva ja Suurrünka vahel asus meie mootorpaat, mille olime pidanud jääl natuke maad kaugemale tirima, kui otse tema all oli avanenud ülalmainitud uus lõhe. Jääl oli meil ka sepikoda. See oli arvata 30 m kaugusele laeva kõrvale pakpoordi looringust veidi ahtri poole eelmainitud jäävalli nõlvakusse raiutud; tema katus oli tehtud mõnest latist, millele oli laotud jääkamakaid; pealt olid need lumekihiga kaetud ja kõik see oli kompaktseks massiks kokku külmunud. Ukseks oli present.

Esimeseks ja kõige pakilisemaks tööks, mis meid nüüd

ootas, oli osa pakpoordis asuvast suurest jäävallist eemale vedada. Kartsin, et senikaua kui see jäärinnak nii kõrgena kogu selle pikkuses vastu laeva pakpoordikülge lasub, võib laev jää kruvimiste jätkudes mitte üles, vaid allapoole surumise ohtu sattuda.

Tööd alustasime kogu meeskonna osavõtul 19. märtsil. Meil oli viis kastiga varustatud kelku ja iga kelgu peale kaks meest. Üksteisele vastu suundudes töötas nüüd üheaegselt kaks paari mehi vööri ja kaks ahtri pool, kuna kolmas paar ühe kelguga raius 4 m laiust käiku otse laeva keskpaiga kohal. Sel viisil eemaldatava jääkihi paksus piki laeva külge oli ca kaks mehe kõrgust, välja arvatud keskmises käigus, kust jääd oli juba varem umbes kolme küünra sügavuselt ära veetud, osalt selleks, et ära hoida jää võimalikku kuhjumist vastu seda laeva kõige madalamat kohta, osalt selleks, et vabastada läbipääs reelinguluugi juurde, kustkaudu koerad laevale minnes ja sealt tulles sisse ja välja käisid.

Jää vedamine algas 19. ja lõppes 27. märtsil. Siis oli kogu jäävall pakpoordis sellise sügavuseni eemaldatud, et kaks ja pool jääpannuli planku tuli välja. Kogu selle töö kestel oli ilm kaunis külm: —38° kuni —40°. Kõik läks siiski hästi ja õnnelikult, kui mitte arvestada, et Scott Hansenil võttis külm ühe suure varba ära.

Meie doktoriga olime jäävedamisel paaris. «Ta arvab kogu aeg, et ma olen vihane, mina jälle arvan, et tema on vihane,» seisab mu päevikus. Mul on nimelt harjumuseks mitte juttu ajada, kui mõne tööga ametis olen, kuna aga doktoriga on lugu hoopis vastupidine. Kui ma nüüd oma harjumuse kohaselt vaikisin, arvas doktor, et ma olen vihane; mina omakorda arvasin, et tema on vihane, sest ta lakkas rääkimast. Varsti see arusaamatus siiski lahenes ja me saime südamest naerda.

Kuna pärast dr. Nanseni ja Johanseni lahkumist oli laeval rohkem ruumi ning seetõttu tekkis võimalus meeskonna majutuses muudatuste tegemiseks, kolisin ma Nanseni kajutisse, mis oli tüürpoordi poolel ja samasugune nagu minu oma. Tüürimees Jacobsen, kes varem koos nelja teise meeskonnaliikmega suures pakpoordikajutis asus, sai minu kajuti, kuna tüürpoordikajutisse, kus varem oli neli meest, jäi nüüd ainult kolm. Ka töökajut tõusis jälle ausse. Sealse petrooleumiahju lambiklaasid olid katki läinud. Amundsen asendas need nüüd plekktorudega ja

pani vaateavade ette õhukesed vilgukivist plaadid. Kui ahi oli korda seatud ja töökajut koristatud ning korrastatud, sai sellest kõige mugavam ja hubasem ruum kogu laeval. Peale mitmesuguste koristustööde laeval ja depoos hoolitsesime kõigepealt hõlpsa ning mugava juurdepääsu eest laevale; kahest latist, millele naeltega lõime kastilauad astmelaudadeks, ehitasime ahtrisse maabumissilla ja varustasime ta köiest balustraadiga.

Kui see kõik oli tehtud, algasid pikad ning igakülgsed ettevalmistused ja kõiksugu varustuse valmispanemine kelguretkeks lõuna poole, juhul kui oleme sunnitud «Fram'ilt» lahkuma, mida keegi meist küll õieti ei uskunud: kelkude ja kajakkide tegemine, kraamikottide õmblemine, tingimata vajaliku proviandi ja kõige muu väljavalimine ning kaalumine jne. Kõigi nende töödega olime kaua aega ametis. Peale muu oli meil vaja soetada endale ka rohkem suuski. Selles suhtes olime halvasti varustatud, suuski aga oli meil tingimata tarvis, häid ja tugevaid suuski, vähemalt üks paar mehe kohta. Aga kust pidime võtma materjali nende valmistamiseks? Laeval ei olnud enam midagi, mis selleks otstarbeks oleks sobinud. Tõsi küll, meil oli suur tammepalk, mida oleks võinud kasutada, kui meil oleks olnud korralik saag, et teda lõhki saagida: väikeste saelehtedega, mis meil laeval olid, polnud seda võimalik teha. Hädaga võtsime appi oma jääsae. Amundsen viilis ta tavaliseks kahemehesaeks ümber, Bentsen tegi käepidemed, ja niipea kui saag oli valmis, hakkasid Mogstad ja Hendriksen tammepalki lõhki saagima. Alguses edenes töö visalt: peaaegu kogu aeg tuli saehambaid viilida ja painutada; vähehaaval aga hakkas asi paranema, ja 6. aprillil oli palk kuueks paariks headeks suusalaudadeks saetud. Esialgu panime nad salongi kuivama.

Kuna ma raskelt koormatud kelkude vedamisel mööda nii ebatasast ja konarlikku maastikku nagu polaarjää kanada räätsasid suuskadest paremaks pean, lasksin Mogstad'l laeval leiduvast vähesest vahtrapuust 10 paari räätsasid valmistada. Põdranaharibadest punutise asemel pinguldasime raamide vahele purjeriide, mis niisama hästi täidab oma ülesande ja millel on see eelis, et teda on kergem parandada.

Nende suuskadega, mis meil olid, sooritasime sageli väljasõite, eriti Scott Hansen ja mina. Ühel säärasel ret-

kel, millest võtsid osa ka Amundsen, Nordahl ja Pettersen, sattusime $^3/_4$ miili laevast lääne pool suurele jääkünkale, mida me hakkasime kutsuma Lovundeniks, sest ta sarnanes Lovundeni saarega Helgelandis. Sellelt künkalt oli üsna hea suuskadel alla lasta ja me harjutasime seal nii palju kui süda kutsus.

1. maiks said igapäevaseks tarvitamiseks määratud suusad valmis ja ma tegin korralduse, et kõik mehed käiksid sellest ajast peale kella üheteistkümnest üheni suusatamas, kui ilm on ilus. Need suusaretked olid kõigile meeltmööda ja kasulikud mitte ainult selles mõttes, et võimaldasid head liikumist värskes õhus, vaid ka seetõttu, et arendasid vähemkogenud suusatajais küllaldast osavust — juhuks, kui me peame «Fram'ilt» lahkuma.

Sel ajal kui me jäävedamisega ametis olime, hakkas jää rahutuks muutuma. 20 küünra kaugusel laevast tekkis paralleelselt meie ja depoo vahelise vana lõhega uus lõhe. Peale selle lõi jäässe igas suunas kaunike hulk suuremaid ja vähemaid pragusid. Veidi hiljem, 11. aprilli ja 9. mai vahel, oli jää üldiselt väga rahutu ja lõhedes laeva ümber leidis aset mitu võimsat kruvimist. Esimesena nimetatud päeval sooritasime Scott Hanseniga piki laeva ja depoo vahelist uut lõhet kahekesi suusaretke kirde suunas. Tagasitulekul algas lõhes kruvimine, mis kujunes peatselt niisuguseks, mille sarnast ma varem ei olnud näinud. Esmalt tekkis rööbiti pealõhega, mis oli kaetud 2 jala paksuse noore jääga, õige kitsas lõhe. Seejärel avanes selle taga veel teine, esimesega paralleelne suurem lõhe. Kruvimise ajal, mis nüüd järgnes, põrkasid lõhede servad nii suure jõuga üksteise vastu, et jää suruti alla ja me nägime teda tihtipeale 3—4 sülla sügavusel vee all. Vasttekkinud merejää on uskumatult elastne ja võib hämmastavalt palju koolduda, ilma et seejuures murduks. Teises kohas nägime, kuidas noor jää oli suurte järskude lainetena ülespoole kerkinud, ilma et oleks pragunenud.

5. mail suruti suur ahtripoolne lõhe kokku ja selle asemel tekkis meist umbes 100 m kaugusel ja enam-vähem paralleelselt meie kursiga pakpoordi pool uus pragu; seetõttu «Fram'i» olukord pisut muutus: enam ei olnud ta kindlalt koos püsiva jääväljaga täielikult seotud ja sellest sõltuv, vaid viimasest enam või vähem lahtiste lõhedega ära lõigatud ning kinni suure jääpanga küljes, mis uute pragude tekkimise tõttu päev-päevalt kahanes.

Pealõhe ahtri taga avanes aprilli lõpul üha rohkem ja oli 29-ndal juba õige lai. Ta ulatus nii kaugele põhja, kui me seletasime, ja peale selle torkas silma tema kohal oleva tumeda õhukihi tõttu. Kõige laiem oli ta vist 1. mail, kui me kahekesi Scott Hanseniga teda mõõtsime ja leidsime, et ta otse laeva taga on 900 m ja kaugemal põhjas 1432 m laiune. Oleks «Fram» siis lahti olnud, oleksin mööda seda lõhet nii kaugele põhja poole sõitnud kui võimalik; kuid laev oli tol ajal kõrgele jääle surutud ja nii kõvasti kinni, et sellele ei maksnud mõeldagi.

Juba 2. mail läks pealõhe jälle kinni. Tüürimees, Nordahl ja Amundsen, kes parajasti olid suusaretkel piki lõhet lõuna poole, nägid oma silmaga, kuidas jää kokku suruti, ja nende jutu järgi olnud see õige suurejooneline vaatepilt. Priske kagutuul pannud jää kiiresti liikuma. Kui selle servad suure kiiruse ja jõuga teineteisele lähenenud, põrganud kõige enne kokku kaks määratu suurt nukki, mis kõrvulukustava mürinaga ühe hetke jooksul üles surutud ja ca 20 jala kõrguse kuhjatise moodustanud; veidi hiljem varisenud see niisama äkki kokku ja kadunud jää ääre alla. Igal pool, kus jääd ülespoole ei surutud, tunginud üks jääserv teise peale või alla, kuna kõik väljaulatuvad nukid ja rünkad purunenud tuhandeks tillukeseks tükiks, mis enam-vähem ühtlaselt täitnud varem nii võimsast lõhest siin-seal järelejäänud avandikud.

Meie ajumine põhja poole võrdus esimese kuu vältel nulliga. Nii ei olnud me 19. aprilliks rohkem kui umbes 4 laiusminuti (ehk 1 miili) võrra põhja poole jõudnud. Ka lääne poole ajumine polnud suur — samal ajavahemikul ainult ca 10 ja $^1/_4$ miili. Hiljem muutus olukord küll paremaks, aga kaugeltki mitte nii heaks kui 1894. aastal. Oma päevikus kirjutasin ma 23. mail selle kohta: «Me kõik ootame põnevusega, milliseks kujuneb meie kevadise triivimise tulemus. Kui me suveks või vähemalt sügisekski 60. idapikkuskraadile jõuaksime, võiksime minu arvates kindlad olla, et 1896. aasta sügisel koju jõuame. Kevadine ajumine on tänavu märksa aeglasem kui mullu; aga võib-olla kestab ta suvel kauem. Kui me ka tänavu 16. maist 16. juunini niisama palju ajuksime kui möödunud aastal samal ajavahemikul, oleksime käesoleva aasta 16. juunil 68. idapikkuskraadil; kuid selleks ajaks on võimatu mainitud pikkusele jõuda. Võib-olla tänavu pääseme tunduvast tagasitriivimisest suve jooksul ning ajume selle ase-

mel veidi maad õiges suunas — see oleks küll väga hea. Jää ei ole tänavu nii lõhestatud nagu möödunud aastal samal ajal; lõhesid küll on, aga mitte nii palju kui mullu, mil lõhede pärast oli peaaegu võimatu edasi pääseda. Tänavu on meie ees suuri lagendikke, kus avandikke peaaegu ei olegi.»

Jää ajumise jälgimiseks valmistasime omamoodi logi; see koosnes 200—300 m pikkusest liinist, mille otsa oli kinnitatud hõredast riidest koonusekujuline avatud kott, kuhu võis sattuda väikesi mereloomi. Kohe pealpool kotti oli liini küljes käba, nii et kott võis vabalt vees ujuda. Logi lasksime sisse läbi kaunis suure jääaugu, mille lahtihoidmisega tuli külmal aastaajal üsna palju vaeva näha. Mitu korda päevas käidi liini vaatamas ja mõõdeti ajumisnurka. Selle mõõtmiseks konstrueerisime loodiliiniga varustatud kvadrandi.

Aeg-ajalt hiivati logi üles, et järele vaadata, kas ta on korras, ning võtta kotist välja pisiloomad ja kõik muu, mis seal võis olla. Tavaliselt oli koti sisu üsna kesine ja piirdus kõige sagedamini mõne alama pisiloomaga.

Mai lõpul kevadine ajumine lakkas. Tuul pöördus edelasse, läände või loodesse, ja algas tagasiajumine ehk suvine triivimine. See ei kestnud siiski kaua, sest juba 8. juunil tuli jälle idatuul, mis meid kiiresti lääne poole ajas, nii et 22. juunil olime juba põhjalaiusel 84°31,7′ ja idapikkusel 80°58′. Juuni lõpul ja suurema osa juulist läks ajumine veelgi paremini.

Meie elu üksluisust jääs triivimisel 1895. aasta talvel ja kevadel aitas tunduval määral suurendada täielik loomastiku puudumine selles Polaarmere osas, kus me siis viibisime. Kaua aega ei näinud me ühtki elusolendit; isegi jääkaru, kes nii laialt ringi rändab, ei näidanud end. Seepärast oli kõigi rõõm suur, kui me 7. mail pärast lõunat hiljuti laeva kõrvale tekkinud lõhes hüljest silmasime. See oli väike hüljes, esimene märtsikuust saadik. Hiljem nägime lõhedes hülgeid tihtilugu; kuid nad olid väga arad, mistõttu meil alles suvel õnnestus üht neist surmata. See oli nii väike, et sõime ta ära üheainsa korraga, jättes ainult sisikonna järele.

14. mail rääkis Pettersen, et ta näinud valget lindu, keda ta valgekajakaks pidanud, lääne poole lendamas. 22-sel nägi Mogstad laeva ümber tiirlevat lumelõokest, ja sealtpeale suurenes kevadekuulutajate arv päevast päeva.

Kuid jahisaak oli kaua aega kasin. Alles 10. juunil saime esimest korda linnuliha, kui doktoril õnnestus lasta üht fulmaari ja üht kolmvarvas-kajakat. Tõsi küll, jahipidamise juhatas ta sisse mitme möödalasuga, kuid lõppude lõpuks tabas ta linde ikkagi, ja «kui lõpp on hea, siis on kõik hea». Fulmaari peale tuli metsikut jahti pidada, sest kuul oli vigastanud tal ainult tiiba ja ta sööstis jäälõhesse. Esimesena tormas talle järele Pettersen, siis Amundsen, doktor, Scott Hansen ja kogu koerakari. Viimaks õnnestus neil talle lõppu peale teha.

Sellest ajast peale oli iga päev läheduses linde näha, ja et hõlpsam oleks neile ja hüljestele jahti pidada, lasksime püügipaadi jäälõhesse. Varustasime selle purje ja ballastiga, milleks kasutasime tuuliku malmist osi — viimase olime pidanud maha võtma. Juba esimesel õhtul pärast paadi vettelaskmist läksid Scott Hansen, Hendriksen ja Bentsen jäälõhele purjetama. Koerad said sel puhul tublisti liigutada. Nad lippasid piki lõhet paadi järel, ikka edasi ja tagasi, sedamööda kuidas see pautis.[1] Neil tuli ränka vaeva näha, et paadist mitte maha jääda, sest rohketest väikestest lõhedest ja soppidest möödapääsemiseks pidid nad nende ümbert ringi jooksma; kui nad siis lõõtsutades, keel suust väljas, paadile viimaks järele jõudsid, juhtus pahatihti, et see pautis ja neil tuli sama teed jälle tagasi kihutada. 20. juunil lasksime meie doktoriga kumbki ühe krüüsli. Nägime ka paari väikealki; kuid jahipidamine ja teretulnud vaheldus, mille see pärast pikka rusuvat üksindust kaasa tõi, pakkus lõbu ka koertele — nad jõudsid meist ette ja hirmutasid linnud minema, enne kui me laskekaugusele jõudsime.

Tuuliku olime pidanud maha võtma. Ühel ilusal päeval murdus ülemise hooratta telg. See tuli ära võtta ja sepikotta parandada viia. Pettersen keevitas ta ühte ja 9. mail oli tuulik jälle sedavõrd korras, et võisime ta käima panna. Peatselt aga kulusid ta osad, eriti hammasrattad niivõrd ära, et umbes nädal pärast juuni algust oli ta peaaegu tarvitamiskõlbmatu. Võtsime siis tuuliku koost lahti ja paigutasime puust ja malmist osad pakpoordis olevale jäävallile, välja arvatud kõik, mis oli kõvast puust — viimased jätsime laevale ja neist oli meil kelgujalaste ja muu valmistamisel palju kasu.

Ilmastikuolud olid märtsis, aprillis ja mais üldiselt head: domineeris nõrk idatuul või tuulevaikus ja õhk oli

harilikult selge. Paar korda pöördus tuul lõunasse või läände, kuid need tuulesuuna muutused olid alati lühikese kestusega. See pidevalt vaikne ilm kujunes meile viimaks päris nuhtluseks: tunduval määral aitas ta suurendada nukrust ja ühetoonilisust meie ümber ning mõjus rusuvalt meeleolule. Pisut paremaks muutus olukord mai lõpul, kui mõnda aega puhus üsna tugev läänetuul. See oli ju, tõsi küll, vastutuul, kuid tõi siiski pisut vaheldust. 8. juunil pöördus tuul uuesti itta ja muutus veelgi tugevamaks; pühapäeval, 9. juunil oli tõeline OSO-torm, kiirusega 10,6 m — nii tugevat pärituult polnud meil enam ammu olnud.

Otse üllatav oli näha, kuidas üheainsa ööpäeva puhunud soodus tuul muutis meeleolu laeval. Kõik, kes seni tusaselt ja loiult ringi käisid, virgusid äkki, nende meeleolu paranes ja nad muutusid ettevõtlikuks. Kõigi näod lõid mõnutundest särama. Varem piirdus meie igapäevane kõne enamasti ühesilbiliste sõnadega — «jah» ja «ei». Nüüd võis hommikul vara ja õhtul hilja kuulda naljaheitmist ja lõbusaid repliike, igalt poolt kostis naeru, laulu ja elavat juttu. Ning ühes hea meeleoluga suurenesid ka meie lootused heale ajumisele. Otsekohe toodi välja kaart, arvestused aga ei olnud mitte alati kained. «Kui tuul püsib nii või nii kaua, oleme sel ja sel päeval seal või seal. On päevselge, et jõuame koju 1896. aasta sügisel; meil tarvitseb vaid vaadata, kui palju me tänase päevani oleme triivinud, ja mida kaugemale läände me jõuame, seda kiiremaks muutub ajumine» jne. jne.

Temperatuur, mis märtsi keskel ei tõusnud üle —40°, püsis aprilli jooksul pidevalt —30 ja —25 kraadi vahel, kuid hakkas mais võrdlemisi kiiresti tõusma — kuu keskpaiku näitas kraadiklaas umbes —14° ja lõpul kõigest —6°. 3. juunil — selle ajani kõige soojemal päeval — tekkis otse laeva kõrvale suur tiik, olgugi et kõrgeim temperatuur sel päeval oli —2° ja ilm pilves.*

5. juunil tõusis elavhõbe termomeetris esmakordselt üle külmumispunkti, nimelt +0,2 kraadile. Seejärel langes ta

* 18. aprillil, kui me doktoriga kahekesi jää erikaalu määramiseks sobivat jäätükki otsisime, märkasime imelikku veetilka, mis suure kõrgele pressitud jäärünka nuka küljes rippus. Veetilk oli varjus ja väreles priskes tuules, sellest hoolimata et oli ligemale 23 kraadi külma! «Ta peab väga soolane olema,» ütlesin ma ja maitsesin teda. Ptüi! Jah, ta oligi soolane, kibesoolane nagu kõige kangem soolvesi.

paar päeva —6 kraadile, aga 11. kuupäeval tõusis jälle ligi +2 kraadile jne.

Sademeid oli ülalmainitud ajavahemikul äärmiselt vähe — aeg-ajalt ainult natuke lund. Erandiks oli siiski neljapäev, 6. juuni. Tuul, mis siis mõne päeva oli puhunud lõunast ja läänest, pöördus öösel loodesse, hommikul kell 8 aga põhja, muutudes üsna tugevaks ja tuues kaasa haruldaselt rohkesti lund.

Kesköist päikest nägime esmakordselt ööl vastu 2. aprilli.

Teaduslike ülesannete hulka, mida ekspeditsioonil tuli täita, kuulus ka Polaarmere sügavuse uurimine.

Meie liinid, mis olid nõrgad ja oma otstarbeks vähe sobivad, jäid kulumise, rooste jne. tagajärjel peagi niivõrd nigelaks, et pidime nende kasutamisel äärmiselt ettevaatlikud olema ja peale selle loodimiste arvu kaugelt rohkem piirama, kui see oli soovitav. Aga ikkagi juhtus vahel, et üleshaalamisel liin katkes, mistõttu õige pikki tükke kaduma läks.

Esimest korda pärast dr. Nanseni ja Johanseni lahkumist lasksime loodi sisse 23. aprillil. Mõtlesime, et see jõuab otsekohe 3000 m sügavusele, aga kui liin 1900. meetril lõdvaks hakkas jääma, arvasime, et põhi on käes, ja haalasime loodi üles. Kui selgus, et liin polnud põhja jõudnud, viirasime alla 3000 m, kuid kaotasime seejuures ca 900 m liini. Selle põhjal ma oletasin, et lood oli 2100 m sügavusel põhja jõudnud, ja lasksin ta uuesti samale sügavusele, aga põhja kätte ei saanud. Järgmisel päeval lasksime loodi uuesti järjestikku 2100, 2300, 2500 ja 3000 m sügavusele, aga ühelgi korral ei jõudnud see põhja. Kolmandal päeval, 25. aprillil, lasksime sisse esmalt 3000 m ja siis 3200 m liini, aga nagu varemgi põhja kätte ei saanud. Kuna terasliin oli liiga lühike, pikendasime teda kanepist liiniga, ja nüüd jõudis lood 3400 m sügavusele. Üleshaalamisel märkasime, et liin katkes, ja hiljem selgus, et olime peale 200 m pikkuse kanepist pikenduse ka umbes 500 m terastraadist ilma jäänud.

Kuni 22. juulini katkestasime nüüd sügavuse mõõtmised, sest kanepist liinid olid niivõrd kulunud, et me ei julgenud neid kasutada enne, kui ilm pehmemaks muutus.

Ilm ja tuul olid «Fram'i» pardal endastki mõista väga armastatud kõneaineks, eriti seoses meie ajumisega. Laeval oli siis nagu kord ja kohus ka oma ilmaprohvet —

Pettersen. Tema erialaks oli õieti küll hea tuule ennustatamine — ja selles oli ta väsimatu, ehkki tema ennustused mitte just alati täkkesse ei läinud —, aga ta esines oraaklina ka teistel aladel ja suurimat lõbu näis talle pakkuvat, kui keegi temaga ta ennustuste üle kihla tahtis vedada. Kui ta võitis, säras ta rõõmust mitu päeva järgemööda; kaotamise korral oskas ta hästi väljamõeldud seletuste abil nii ennustust kui ka tulemust sedavõrd sassi ajada, et mõlemal poolel näis õigus olevat.

Mõnikord, nagu juba öeldud, tal ei vedanud, ja siis nöögiti teda halastamatul kombel; aga juhtus ka seda, et tal oli terve seeria hämmastavaid vedamisi, ja siis tõusis tema enesekindlus nii suurel määral, et ta oli valmis üksköik mida ennustama ja millele tahes kihla vedama. Tema suuremate sissekukkumiste hulka kuulus kihlvedu 4. mail tüürimehega, et me juba enne oktoobri lõppu maad näeme. Ja 24. mail vedas ta kihla Nordahliga, et enne esmaspäeva õhtut (27-ndal) oleme 80. idapikkuskraadil. Endastki mõista soovisime, et tema uskumatu ennustus täide läheks, kuid kahjuks imet ei sündinud — isegi 15. juuniks polnud me veel nii kaugele jõudnud ja alles 27. juunil ületas «Fram» 80. laiuskraadi.

Mai lõpul hakkasid päike ja kevadine ilm lumekihti laeva ümber nii kõvasti sulatama, et jääl laeva ees tekkis koguni väike tiik. Kuna lumi eriti seal, aga ka laeva kõrval oli täis tahma, mustust ja koerte rooja, oli karta, et see kõik võib ohtlikult või vähemalt vastikult haisema hakata; kui pealegi ümber kogu laeva tiik tekib, nagu möödunud suvel, siis on selle vesi nii roiskunud, et teda ei saa pesemiseks tarvitada. Panin seepärast kõik mehed lund tüürpoordi äärest ära vedama. See töö nõudis ligemale kaks päeva.

Algav kevad andis meile nüüd niihästi laeval kui ka väljaspool seda tükiks ajaks rohkesti tegemist. Üks esimesi töid oli meie depoo laevale kindlasse kohta toimetada, sest jäässe hakkas üha rohkem lõhesid ja pragusid tekkima ning pealegi ei kannatanud mõned toiduained niiskust.

Päikese mõju telkkatusele muutus varsti nii suureks, et paatide all ja taavetitel hakkas lumi sulama. Seepärast tuli mitte ainult telkkatuse, vaid ka ülemisel ahtritekil olevate paatide alt, tüürpoordi vahekäigust, trümmidest ja üldse igalt poolt, kus see oli tarvilik, kogu lumi ja jää eemal-

dada või ära kraapida. Ahtritrümmides oli jääd tunduvalt rohkem kui eelmisel talvel, vist sellepärast, et tänavu talvel olime kajutid palju soojemad hoidnud.

Salongis, raamatukogus ja kajutites teostasime põhjaliku suurpuhastuse. See oli ka tõesti äärmiselt tarvilik, sest lagi, seinad ja kogu sisustus olid pika polaaröö kestel kattunud paksu tahmast, rasvast, suitsust, tolmust ja muudest ainetest koosneva isabellvärvi[2] kihiga.

Salongis ja minu kajutis rippuvad maalid, mis vähehaaval olid omandanud samasuguse tumeda põhitooni nagu kogu ümbrus ja nägid üldiselt õige mõistatuslikena välja, võtsin ma ise käsile, ja küllaldase hoole ning rohke seebivee abil õnnestuski mul nende esialgset väljanägemist enam-vähem taastada.

Puhastustöö lõpetasime nelipühade laupäeva õhtul, 1. juunil. Pärast seda veetsime väga mõnusa nelipühaõhtu, kusjuures õhtusöögiks oli meil puder võiga ja seejärel üht-teist eriti head.

Pärast nelipühi algasid jälle mitmesugused tööd, mida tingisid aastaaeg ja võimalus, et «Fram» jääb suve jooksul lahvesse vette.

Suurrünkal oli ikka veel hulk asju, mis ma kavatsesin esialgu sinna jättagi, muu seas rohkesti koeraprovianti. Kastid, millesse see oli pakitud, laoti niimoodi nelja hunnikusse, et moodustus katus, kust vesi hõlpsasti alla voolas. Kogu kupatuse katsime presendiga. Suur pakpoordipaat, mida ma tahtsin talve tulekuni jääle jätta, paigutati laevast ca 50 m kaugusele kindlasse kohta ning varustati purje, taglase, aerude ja täieliku inventariga, et ta igaks juhuks sõiduvalmis oleks.

Jää kraapimise trümmides ja ahtrikantsil lõpetasime 12. juunil, kuna ahtris oleva «aururenni» (roiskveerenni) väljaraiumise katse pidime pooleli jätma. Möödunud aastast saadik oli selle üks ots jääl ja nüüd nii sügavalt kinni külmunud, et me ei saanud teda sealt kätte. Raiusime ta ümber 4 jala sügavuse augu; kuid peagi täitus see veega, ja nii jätsime renni lahtisulatamise suvise soojuse hooleks.

Masinaruumi hakkas sel ajal nii palju vett kogunema, et pidime seda iga päev suurel hulgal välja pumpama — kuni 600 liitrit päevas. Alguses arvasime, et vesi tekib ainuüksi jää sulamisest siseseintel, kuid hiljem selgus, et seda põhjustab peamiselt laevakere lekkimine, mis tuli

arvatavasti plangutise eri kihtide vahele tekkinud jääst, mistõttu need üksteisest enam või vähem eemale suruti.

Mis meie tervislikku seisukorda puutub, siis see oli endiselt suurepärane, nii et arstina polnud doktoril kuigi palju tegemist. Need vähesed «haigusjuhtumid», mis ette tulid, olid täiesti tühised: külm võttis suure varba ära, paar selle naabrit olid pisut veriseks hõõrdunud, silm valutas natuke — see oli kõik. See-eest oli ka meie eluviis väga korrapärane. Päevad olid töö, liikumise ja puhkuse vahel otstarbekohaselt jaotatud. Magasime hästi ja sõime hästi; seepärast ei teinudki meile erilist muret, kui meid 7. mail kaalutt ja leiti liiga kerged olevat. Kahanemisprotsent ei olnud siiski suur: meie üldkaal oli ainult 3,5 kg võrra väiksem kui eelmisel kuul.

Ühe, pealegi veel nakkava, kuigi üldiselt mitte just kardetava loomuga haiguse küüsis olime siiski. Nimelt muutus «Fram'i» pardal moehaiguseks, või kui tahate, läks moodi pea habemenoaga paljaksajamine. Olevat äraproovitud abinõu, et pähe kasvab rohkem juukseid, kui need vähesed ebemed, mis kehva karvakasvuga meeste lagipead veel ehivad, ära ajada. Juell tegi sellega algust, ja kurat oligi lahti: üksteise järel võttis temast eeskuju enamik mehi, peale minu ja veel paari teise.

Mina kui ettevaatlik kindral ootasin enne ära, milliseks juuste idanemine mu kaaslaste paljaksaetud kolpadel kujuneb. Ja kui nende lakad ei muutunud endisest paksemaks ega tihedamaks, eelistasin abinõu, mille ordineeris doktor: pead kord päevas rohelise seebiga pesta, seejärel salviga võida ja sisse hõõruda. Et see aga juuste juurtele paremini mõjuks, toimisin teiste eeskujul ja ajasin enesel pea paaril korral paljaks. Ma ise ei usu, et see kuur aitas, kuid Pettersen oli teisel arvamusel. «Susi mind söögu, kui kaptenil ei ole pärast seda juukseravi pagana paksud ja tihedad harjased pähe kasvanud,» ütles ta kord hiljem mu juukseid lõigates.

Saabus 17. mai. Ilm oli nii ilus, et paremat ei võinud enam tahtagi: ütlemata selge taevas, pimestav päikesepaiste, külma 10—12 kraadi ja peaaegu täielik tuulevaikus. Päike, mis sel aastaajal kogu ööpäeva kestel looja ei lähe, oli juba kõrgel taevas, kui meid kell 8 hommikul äratasid kahuripauk ja pühalikud harmooniumihelid. Riietusime kiiremini kui tavaliselt, neelasime rutuga alla oma hommikusöögi ja hakkasime suurima põnevusega

valmistuma selle vastu, mis pidi tulema — peotoimkond oli ju eelmisel päeval elavas tegevuses olnud. Täpselt kell 11 kogunesid kõik korporatsioonid oma lippude ja embleemide alla ja neile näidati «suures pidulikus rongkäigus» nende koht kätte. Kõige ees sammusin mina Norra lipuga, minu järel tuli Scott Hansen «Fram'i» vimpliga, siis järgnes Mogstad «meteoroloogide» plaguga, mis oli rikkalikult kirjatud «keeristormide» ja «väljavaadetega ilma selginemiseks» — ta istus kelgul karunahaga kaetud kastil; kelgu ette olid rakendatud meie seitse koera ja mastina püstitatud ridva otsas Mogstad' taga lehvis lipp. Number neljandana tuli Amundsen, kandes «puhta lipu» kasuks agiteerivat plakatit. Talle järgnes suuskadel tema kannupoiss Nordahl, oda käes ja püss seljas. Plakatil oli punasel põhjal muistne norra sõjamees, kes oma oda põlvel pooleks murrab, ja pealkiri: «Edasi, edasi, norra mehed! Omal maal oma lipp! Mis me teeme, teeme Norrale!» Number viiendaks oli tüürimees Norra vapiga punasel põhjal ja number kuuendaks Pettersen mehaanikute lipuga; kõige viimasena tuli «orkester» lõõtspilli mängiva Bentseni näol. Maalilises korratuses järgnes rongkäigule piduriides publik (s. o. doktor, Juell ja Hendriksen).

Lehvivate lippudega ja muusikahelide saatel möödus rongkäik «ülikoolist» (s. o. «Fram'ist»), liikus läbi «Karl Johani tänava» ja «Kirkegateni» (s. o. Scott Hanseni poolt seks puhuks üle laeva ees oleva lõhe ja jäävalli rajatud teed mööda), möödus «Engebretist» (jääl asuvast depoost) ja suundus siis «Kindluseväljakule»[3] (Suurrünka tippu), kus osavõtjad üles rivistusid, võttes lipud jalale.

Seal pidasin ma pidupäeva auks lühikese kõne, millele tihedalt külg külje kõrval seisvad rahvahulgad müriseva üheksakordse hurraaga vastasid.

Täpselt kell 12 anti meie suurtest vöörikahuritest ametlik 17. mai saluut. Sellele järgnes uhke pidusöök; doktor oli lahke käega annetanud pudeli lauaviina ja peale kõige muu sai iga mees pudeli Kopenhaageni «Kuningliku Pruulikoja» «Ehtsat linnase-ekstrakti». Kui praad oli lauale toodud, pidas Scott Hansen meie kallite koduste ja mõlema äraoleva kaaslase auks kõne, soovides viimastele, et nad saavutaksid eesmärgi, mille nad olid endale seadnud, ja elusalt ning tervelt koju tagasi jõuaksid. Anti kahest lasust koosnev saluut.

Kell 4 pärast lõunat oli jääl suur «rahvapidu». Peoplats oli lippude ja dekoratsioonidega kenasti ehitud ning rikkalik eeskava pakkus kõiksugu meelelahutust ja nalja: köietants, võimlemine, jooksvate jäneste pihta laskmine ja palju muud. Publik oli kogu aeg hiilgavas pidumeeleolus ja avaldas esinevatele artistidele väga elavalt kiitust.

Pärast õhtusööki, mis lõunast põrmugi maha ei jäänud, võtsime salongis aurava punšibooli ümber istet. Tugevate kiiduavalduste saatel tõstis doktor klaasi peotoimkonna ja mina «Fram'i» terviseks. Kõige lõbusamas meeleolus ning südamlikumas õhkkonnas kestis pidu hilise ööni.

II

22. JUUNIST 15. AUGUSTINI 1895

Mida kaugemale jõudis kevad, mida rahutumaks muutus jää ja mida rohkem tekkis igas kandis uusi lahve veega lõhesid, seda rohkem ilmus iga päevaga meie ümber ka mereloomi ja linde.

Ööl vastu 22. juunit äratas vaht mu üles ja teatas, et tüürpoordipoolses lõhes on vaalad. Suure ajuga tormasime kõik tekile ja nägime, et otse laeva kõrval lõhes hullab 7—8 emast sarvvaala. Saatsime neile mõne kuuli, aga need ei paistnud mingit mõju avaldavat. Päeval käisin vaaladele püügipaadiga jahti pidamas, ilma et oleksin neile laskekaugusele pääsenud. Et oleks võimalik vaaladele ratsionaalselt jahti pidada, kui nad ka edaspidi meid külastavad, nagu me lootsime, valmistasime kaks vaalapüügipõit ja ühe tammepuust ankru ning kinnitasime need harpuunilindi otsa. Kui harpuunitud vaal nii tugevaks peaks osutuma, et me teda kinni ei jõua hoida, laseme tal koos ankru ja põitega minna, ja kui meil on õnne, saame temast võib-olla ikkagi jagu.

Ootasime kärsitult, millal oma uut vaalapüügiaparaati proovida saame, ja valvasime seepärast hoolega, kas ei ilmu mõni vaal. Aeg-ajalt ilmuski mõni neist lõhes nähtavale, kuid kadus nii kiiresti, et me ei jõudnud teda taga ajama hakatagi. 2. juuli õhtul näis edukaks jahiks väljavaateid olevat. Lõhe kihas vaaladest ja me sõitsime oma püügipaadiga ruttu välja, et katsuda mõnele neist harpuuni selga virutada. Aga ka seekord olid nad nii arad, et oli võimatu neile parajale kaugusele läheneda. Üks neist viibis natuke aega väikeses lõhes, mis oli nii kitsas, et sellest oleks võinud üle karata. Katsusime talle lõhe äärt mööda ligi hiilida; aga niipea kui me natuke maad lähemale olime jõudnud, ehmus ta ja kihutas suurde lõhesse. Seal ta ujus ja uperpallitas tükk aega, lamas 4—5

minutit järgemööda selili, pea veest väljas, puhkis ja sõna tõsises mõttes narris meid; kui me aga ränka vaeva nähes suure lõhe juurde lõppude lõpuks tagasi jõudsime ja tema lõbutsemisele pisut kaasa kavatsesime aidata, oli ta lipsti läinud.

Mõni päev hiljem külastas meid jällegi mitu niisugust kometitegijat, seekord teises, hiljuti tekkinud lõhes laeva lähedal. Kolmel neist olid suured pikad kihvad; kord ajasid nad neid veest kõrgele välja, kord sügasid nendega oma sõbrannade selga. Haarasime kohe püssid ja harpuuni ning pistsime kõigest jõust lõhe poole jooksma. Aga enne kui me kohale jõudsime, olid elukad kadunud. Polnud mõtet katsudagi neile kartlikele olenditele parajale kaugusele pääseda, ja seepärast me edaspidi neid harilikult enam ei tülitanud.

Kord 1896. aasta kevadel pidime siiski ühe sarvvaala peaaegu kätte saama. Tulin linnujahilt ja olin parajasti ametis lastud lindude paadist kokkukorjamisega, kui sarvvaal otse meie tavalise maabumiskoha lähedal, kuhu lahtikeritud liiniga harpuun oli igaks juhuks valmis pandud, veest nähtavale ilmus. Kähku kahmasin selle pihku; aga liini oli liiga vähe lahti keritud, ja kuni ma seda korrastasin, kadus vaal vette, enne kui ma olin valmis talle harpuuni kerre kihutama.

Tol ajal silmasime aeg-ajalt ka mõnd habehüljest *(Phoca barbata);* mitu korda pidasime neile jahti, aga ilma et meil õnne oleks olnud — nad olid liiga pelglikud. Linnujaht läks seevastu paremini ja juba 7. juuniks olime lasknud nii palju krüüsleid, kajakaid, fulmaare ja väikealke, et samal päeval sõime esimest korda sel aastal värsket liha. Nende linnuliikide liha ei ole tavaliselt eriti hinnas; meie aga sõime seda suure isuga ja leidsime, et ta maitseb suurepäraselt, paremini kui kõige õrnemad kanapojad.

Ühel päeval laskus kolm valgekajakat laeva lähedal jääle. Pettersen tulistas neid kaks korda, kuid laskis mööda, nemad aga istusid lumel edasi ja vaatasid täis imestust tema poole. Viimaks tõusid nad õhku ja lendasid oma teed, kuna laskur, kes oli oma «ebaõnnestumise» üle, nagu ta seda nimetas, maruvihane, saatis neile kõiksugu needusi järele. Neil aga, kes pommitamist pealt olid näinud, oli sellest «ebaõnnestumisest» teistsugune arusaamine, ja väga võimalik, et «poisile» sadas rohkesti pilkesõnu, kui ta tühjade kätega tagasi tuli.

Muide, Pettersenist sai peagi kirglik jahimees, ja ta ütles, et üks esimesi asju, mis ta koju jõudes kavatseb teha, on see, et ostab endale haavlipüssi. Ja näiski, et tal oli üsna häid eeldusi tubliks laskuriks saada, kuigi ta enne «Fram'ile» sattumist vaevalt ühtki pauku oli lasknud. Nagu iga algaja, pidi ta leppima sagedase möödalaskmisega, enne kui jõudis niikaugele, et tabas seda, millele sihtis. Kuid keegi pole meister sündides, ja ühel ilusal päeval palju enam ei puudunudki, et ta oleks endale osava laskuri kuulsuse võitnud: vahetevahel tabas ta lindu juba lennultki. Kuid siis järgnes lühikese aja jooksul terve rida «ebaõnnestumisi»; ta kaotas üsu, et suudab lindu lennult tabada, ja hakkas oma osavuse näitamiseks madalamaid märke otsima. Alles hulk aega hiljem selgus tema paljude möödalaskmiste tõeline põhjus: keegi naljahammas, kes arvas, et Pettersen lindude hulgas liiga suurt hävitustööd teeb, oli tema padrunid salaja ümber laadinud, nii et tina asemel laskis ta heas usus soolaga — ja selles on ju üsna suur vahe.

Näis, et peale eespool mainitud loomaliikide on neil laiustel ka grööni haisid. Kui Hendriksen ühel päeval paarilt karunahalt, mis lõhes nädalapäevad ligunemas olid olnud, rasva läks maha kaapima, leidis ta, et kaks vähemat nahka olid peaaegu ära söödud, nii et neist ainult mõned kitsad ribad järele olid jäänud. Selle pahandusega olid kindlasti ainult haikalad hakkama võinud saada. Et katsuda mõnda varastest kätte saada, lasksime vette suure konksu, mille otsas oli käntsakas pekki; kuid tulemusi see ei andnud.

Ühel päeval augusti algul käisid tüürimees ja Mogstad jäält mootorpaadi kiilu otsimas, mis sinna maha oli unustatud. Tagasi tulles rääkisid nad, et näinud Suurrünka ümber luusinud karu värskeid jälgi. Peaaegu aasta oli juba mööda läinud, kui me viimati karu nägime, ja väljavaade oma toidukaardil peatselt vaheldust leida, mida me nii väga igatsesime, tegi meile suurt rõõmu. Kaua aega pidime siiski ainult väljavaadetega piirduma. Tõsi küll, eemal Suurrünka juures nägi Mogstad kord karu, aga kuna see oli liiga kaugel ja laevast kiiresti eemaldus, ei hakanud me tema peale jahti pidama. Möödus peaaegu pool aastat, enne kui meie lähedusse jälle karu ilmus. Esimest korda juhtus see 28. veebruaril 1896.

Nagu juba öeldud, oli «Fram» maikuu esimesest nädalast alates kinni suures jääpangas, mis päev-päevalt kahanes. Mida kaugemale kevad jõudis, seda vähemaks jäi pank; vahetpidamata tekkis risti-rästi igas suunas pragusid ja avanes uusi lõhesid, tihtipeale ainult selleks, et juba mõne tunni pärast jälle sulguda. Kui siis jääservad tohutu jõuga üksteise vastu põrkasid, murdusid kõik väljaulatuvad nukid väikesteks pankadeks, mis kord üksteise alla, kord üksteise peale kiiluti või suurematekś ja vähemateks rüngasteks kuhjusid; kui kruvimine lakkas, varisesid need jälle kokku ja kiskusid vajudes suuri panku enesega kaasa. Nende sageli korduvate perturbatsioonide läbi killunes meie pank järjest rohkem, eriti pärast õige tugevat kruvimist 14. juulil, kui tekkis pragusid ja lõhesid, mis läksid põiki läbi pakpoordis asuva vana jäävalli ja ulatusid otse laeva külje alla, mistõttu mõnda aega näis, et «Fram» pääseb peatselt vette. Esialgu jäi «Fram» siiski oma vanale kohale, kuid jää rahutu liikumise mõjul vahetas sageli kurssi. Ka Suurrüngas, mis meist üha kaugenes, liikus väga korrapäratult: vahel oli ta meie kõrval, vahel otse ees, vahel üsna lähedal, vahel kaugel eemal.

27. juulil oli jää rahutum kui kunagi varem sellest ajast peale, mil me jäässe kinni jäime. Igal pool avanes laiu lõhesid ja pank, millel asus meie sepikoda, keerutas vahetpidamata ringi, mistõttu me kartsime, et võime kogu sellest kupatusest iga hetk ilma jääda. Scott Hansen ja Bentsen, kes priske tuulega parajasti pisut purjetama tahtsid minna, võtsid enda peale ülesande ääs ühes kõige juurdekuuluvaga sellele jääpangale toimetada, millel me asusime. Nad võtsid kaks meest kaasa ja neil läkski korda asjad suure vaevaga päästa. Samal ajal oli tugev veekeeris ka laeva enese ümber. See hakkas koos pangaga pöörduma ja endise N-ten-O asemel võttis otsekohe kursi W $^1/_2$ S. Kogu meeskond oli kibedasti ametis kõigi asjade jääpankadelt laevale toimetamisega. Sellest hoolimata et tuli ränka vaeva näha ning paadid võisid tugevas tuules metsikult keerlevate jääpankade ja -kamakate vahel hõlpsasti ümber minna, saadigi selle tööga hakkama. Pank, millel asusid sepikoja varemed, eemaldus pikkamisi samas suunas kui Suurrüngaski ja oli meile pikemat aega nagu mingiks meremärgiks. Eemalt nägigi ta sellisena välja; nimelt oli tema kõrgeimal tipul tume müts — kummuli-

keeratud raudkatel. Selle oli omal ajal ostnud Trontheim ja laevale sattus ta Habarovos koos koertega. Retkel läbi Siberi oli Trontheim kasutanud seda koertele pudru keetmiseks. Meie hoidsime seal tavaliselt rasva ja muud koeratoitu. Pärast kauaaegset tarvitamist aga oli rooste ta põhja nii palju auke söönud, et ta tunnistati kõlbmatuks ja visati sepikoja lähedale jäävallile. Nüüd, nagu juba öeldud, täitis ta meremärgi kohuseid ja triivib sellisena Polaarmeres võib-olla tänapäevani — kui mõni eskimonaine Gröönimaa idarannikul ei ole teda leidnud ja enesele võtnud.

Sedamööda kuidas päike ja pehme ilm panga pealispinnalt lund ja jääd sulatasid, kerkis laev päev-päevalt kõrgemale, nii et 23. juulil oli pakpoordis $3^1/_2$ ja tüürpoordis 10 nektandrast pannuli planku jääst väljas. 8. augustil läks meie pank pakpoordis lõhki ja «Fram» muutis oma kreeni 7 kraadilt pakpoordi poole 1,5 kraadile tüürpoordi poole, kusjuures jääst jäi välja vastavalt 4 ja 2 nektandrast pannuli planku ning käilas 11 raudklambrit.

Kartsin, et see väike jääpank, millel me nüüd viibisime, võib hõlpsasti mööda lõhet lõuna poole triivida, kui jää veel rohkem hõreneb; seepärast andsin tüürimehele käsu vaierdada laev peapanga külge, millel oli osa meie asju. Käsku aga ei täidetud küllalt kiiresti, ja kui ma poole tunni pärast tekile läksin, triivis «Fram» juba lõhet mööda lõuna poole. Kõik mehed aeti kohe jalule ja ühisel jõul õnnestus meil laeva panga juurde tagasi haalata ning sinna kõvasti kinni vaierdada.

Kuna me nüüd meeleldi oleksime tahtnud, et «Fram» oma jääsängist, kus ta nii kaua oli lamanud, täiesti välja pääseks, otsustasin katsuda teda sealt lõhkeaine abil vabastada. Järgmisel päeval — 9. augustil — süütasime seepärast 3 kg püssirohuga täidetud miini, mis oli asetatud jääpanga alla kolme küünra kaugusele laeva ahtrist. Kui miin plahvatas, sai laev tugeva tõuke, aga jää oli pealtnäha endiselt terve. Algas äge vaidlus lõhkamisprobleemi üle. Enamik arvas, et miin oli liiga väike; üks kinnitas koguni, et see oleks pidanud vähemalt 20 kg püssirohtu sisaldama, kuna keegi teine leidis, et «halva mängu juurde tuleks hea nägu teha»* jne.

---

* Originaalis on siin tõlkimatu sõnademäng: niihästi *miin* kui ka *nägu*, *näoilme* on norra keeles *mine*. *Tõlk.*

Aga kui me parajasti täies vaidlushoos olime, purunes äkki jääpank. Avandikesse kerkis suuri veealuse jää kampu. «Fram'i» ahter tõusis kõrgele üles, laev sööstis edasi, hakkas kõvasti kiikuma, otsekui tahtes endalt jääahelaid maha raputada, ja vajus siis vägeva plartsatusega vette. Sööst ettepoole oli nii tugev, et üks käilatroissidest katkes; üldiselt aga läks vettelaskumine nii hästi, et ükski laevaehitaja ei võiks paremat soovida. Jääankrute abil, mis meie sepp selleks otstarbeks oli valmistanud, vaierdasime laeva ahtri terveksjäänud jääserva külge. Muide, Scott Hansen ja Pettersen oleksid karvapealt külma vanni saanud. Miini jääpanga alla toimetanud, jäid nad oma praamiga laeva ahtri taha, et süütenööri sisse haalata. Kui siis jääpank purunes, «Fram» vette sööstis ja ülejäänud osa pangast, niipea kui ta oma 600 tonni raskusest koormast oli vabanenud, kummuli pöördus, polnud neil kahel oma paadis keset lainete ja jääkampade keerist kuigi lõbus. Neil olid õige kohkunud näod peas, eriti Pettersenil, kui praam nendega kogu selles möllus hüppas ja tantsis.

Laev oli nüüd vähekese (0,75°) tüürpoordi poole kreenis ja istus vees märksa kõrgemalt kui varem — tüürpoordis oli veest väljas 3 tammeplanku, pakpoordis pisut rohkem, ja käilas 9 raudklambrit.

Niipalju kui meil oli võimalik näha, polnud ei need paljud ja mõnikord õige võimsad kruvimised, mis «Fram» pärast jäässe kinnijäämist läbi oli teinud, ega ka äsjane vettelaskumine laeva kerele vähimatki vigastust tekitanud.

Ainus viga oli laeval see, et ta ikka veel üsna palju lekkis, mistõttu tihtilugu tuli vett välja pumbata. Natuke aega näis laev küll peaaegu veekindel olevat ja meil tekkis juba arvamine, et lekkimiskohad on pealpool veejoont. Varsti aga, kui laev hakkas uuesti vett läbi laskma ja veel suuremal määral kui enne, sai meile selgeks, et olime eksinud.

Üldse aga oli «Fram» nüüd heas asendis, pakpoordikülg vastu võrdlemisi madalat ning tasast jääserva ja tüürpoordis lahtine lõhe; see läks küll varsti kinni, kuid väike tiik — umbes 200 m pikk ja 120 m lai — jäi temast meie kõrvale siiski järele. Ma soovisin vaid, et peatselt saabuks talv ja me võiksime selles soodsas asendis jäässe kõvasti kinni külmuda. Kuid aastaaeg oli selleks alles liiga varajane ja jää liiga rahutu. Meil tuli veel nii mõnigi heitlus

läbi teha, enne kui «Fram» oma viimases talvesadamas rahulikult puhkama jäi.

Meie ajumine lääne poole läks juuni teisel poolel ja suurema osa juulist üldiselt hästi. Orienteerumiseks lisame siia järgmised vaatluste andmed:

Kuupäev	Laius	Pikkus	Tuule suund
22. juuni	84°32′	80°58′	N
27. „	„ 44′	79°35′	N-ten-O
29. „	„ 33′	79°50′	ONO
5. juuli	„ 48′	75°3′	SO
7. „	„ 48′	74°7′	WSW
12. „	„ 41′	76°20′	WSW
22. „	„ 36′	72°56′	NNW
27. „	„ 29′	73°49′	SW-ten-S
31. „	„ 27′	76°10′	SW
8. august	„ 38′	77°36′	NW
22. „	„ 9′	78°47′	SW
25. „	„ 17′	79°2′	O-ten-N
2. september	„ 47′	77°17′	SO
6. „	„ 43′	79°52′	SW

Nagu sellest tabelist nähtub, oli meie triivimises suhteliselt väikesi kõikumisi lõuna ja põhja, seda suuremaid aga lääne ja ida poole. 22.—29. juunini liikusime kiiresti lääne poole; siis juuli algul natuke maad jälle tagasi; seejärel paar päeva tublisti lääne poole ja siis kuni 12. juulini suure kiirusega taas tagasi. Sellest päevast peale triivisime kuni 22. juulini uuesti heas tempos lääne poole ja jõudsime idapikkusele 72°56′; pärast seda aga hakkas jälle domineerima tagasiajumine ja 6. septembril olime idapikkusel 79°52′ ehk umbes sealsamas, kust me 29. juunil olime alustanud.

Ilm oli sel ajavahemikul üldiselt ilus ning pehme. Vahetevahel tuli ette küll ka pisut rajust ilma, tuiskas ja sadas lumelörtsi, nii et pidime oma ruumides viibima. Kuid halb ilm meid suurt ei häirinud; vastupidi, meil oli hea meel, kui ilmastikuoludes veidi vaheldust tuli — eriti veel siis, kui see andis lootust edukaks triivimiseks lääne poole ja tõi väljavaateid jäävangistusest võimalikult pea pääseda. Seda ei tule mõista mitte nii, nagu oleksime kartnud enne kojujõudmist veel üht talve ajujääs veeta. Meil oli ju küllaldaselt provianti — ja üldse kõike, mida vaja —,

et veel 2—3 polaaröösi üle saada, kui seda peaks tarvis minema, ja meil oli laev, mida me pärast kõiki neid raskeid katsumusi, mis ta läbi oli teinud, täielikult usaldasime. Ka me ise olime terved ning prisked ja õppinud nii õnnes kui õnnetuses üha kõvemini ühte hoidma.

Nanseni ja Johanseni pärast oli vaevalt keegi meist tõsiselt mures; nii ohtlik kui nende retk oligi, polnud meil ometi põrmugi kartust, et nad raskustele alla jääksid ja veel samal aastal. Franz Josephi maale ja sealt koju ei jõuaks. Vastupidi, tundsime rõõmu mõttest, et nad on peatselt kodus ja võivad meie sõpradele jutustada, et meie käsi käib hästi ja kõik räägib selle poolt, et meie tagasisaabumist võidakse oodata 1896. aasta sügisel. Pole ime, et me muutusime kärsituks, meie meeleolu langes ja me tundsime otse kehalist piina, kui triivimine oli aeglane või kestev vastutuul ja tagasiajumine näisid meie kojupääsemise oodatud ajaks ebatõenäoliseks tegevat.

Peale selle oli kõige tähtsam osa meie missioonist teataval määral juba täidetud. Vaevalt oli ju väljavaateid, et triivimine meid palju kaugemale põhja viiks, kui me nüüd olime. Ja mida põhjapoolsemate alade uurimiseks teha saab, selle teevad ära Nansen ja Johansen. Seepärast oli meie ülesanne, vastavalt dr. Nanseni instruktsioonidele — püüda lühimat teed kaudu ja kõige ohutumal viisil jäävabasse vette ja koju pääseda, tehes seejuures kõik, mis meie võimuses, et saaksime võimalikult palju teadusele kasulikku kaasa viia. Selle järgi, mis me olime juba avastanud, võis arvata, et antud oludes teaduslike materjalide kogumine meile erilisi raskusi ei tee. Meie liikumisel lääne poole jäi Polaarmere iseloom peaaegu muutumatuks: samasugused suured sügavused, samasugused jääolud ja hoovused, samasugune temperatuur. Ühtki saart, kaljupanka ega madalikku polnud meie sageli siiraviiralise kursi läheduses näha, rääkimata juba mingist suuremast maast; kuhu me ka ei vaadanud, kõikjal oli sama ühetooniline ning tröötstitu, enam või vähem künklikust jäärst koosnev kõrb. Ja see jää hoidis meid kramplikult kinni ning viis enesega kaasa, kas me ise seda tahtsime või ei.

Oma teaduslikke vaatlusi jätkasime kogu aeg nii korrapäraselt ja täpselt kui vähegi võimalik; peale tavaliste meteoroloogiliste vaatluste hõlmasid need sügavuse loodimist, jää paksuse mõõtmist, pikkus- ja laiuskraadide

kindlakstegemist, merevee temperatuuri mõõtmist mitmesugustes sügavustes, soolsuse määramist, merefauna proovide kogumist, magneti- ja elektrialaseid uurimisi jne.

Lumetee muutus temperatuuri tõusmisel päev-päevalt halvemaks, mistõttu harva oli võimalust suusatamas käia — isegi räätsadega oli äärmiselt raske edasi pääseda, sest lumi oli niivõrd pehme, et me vajusime põlvini sisse.

Vahel harva oli siiski hea tee, isegi juulikuus, ja niisugustel päevadel kasutasime meeleldi juhust lühikesteks jalutuskäikudeks, jahiretkedeks ja muuks selletaoliseks. Mõne päeva pärast aga oli tee jälle endiselt halb. Kui ma tol ajavahemikul ühel päeval jääle läksin lastud fulmaari ära tooma, oli lumi nii pehme, et ma pahatihti vööni sisse vajusin. Enne kui ma linnu juurde jõudsin, tuli suure ajuga kogu koerakari, püüdis selle kinni ja tegi talle lõpu peale. Üks koertest kahmas fulmaari suhu, ja siis algas tema ja teiste koerte vahel metsik võidujooks. Viimaks võtsid nad koosi jäälõhe poole tagasi; mina passisin soodsat juhust ja saingi viimaks linnu ära napsata. Olin tema pärast ka tublisti vaeva näinud — põhjatus lumes kahlamisest olin higist läbimärg ja puruväsinud.

Endiselt oli meil kõige rohkem tegemist oma kelkude ja kajakkidega. Kõik kelgud olid Suurrünkalt, kus nad talve läbi olid seisnud, laevale toodud; parandasime nad ära ja varustasime alustaldadega. 16. juuliks saime kõik kelgud — kaheksa meeste järel veetavat ja kaks koerakelku — täiesti korda.

Kajakid, mille kallal me kaua aega ametis olime olnud, saime valmis umbes samal ajal. Kokku oli meil nüüd viis kahemehekajakki ja üks ühemehekajakk. Viimase, mis kaalus 16 kg, tegin ise. Kõiki kajakke proovisime jäälõhes ja nad osutusid headeks ning täiesti veekindlateks. Nii kajakid kui kelgud panime laevale rippuma, kust neid vajaduse korral võis silmapilkselt maha võtta.

Mootorpaadi, millest meil mingit kasu ei olnud, kuid millest kelkude alustaldade valmistamiseks ja muuks otstarbeks seevastu head materjali oleks saanud, tõime Suurrünkalt laeva juurde ja lammutasime ära. Kuna ta oli ehitatud erakordselt heast jalakapuust, tegime paarist plangust kohe alustallad kelkudele, millel neid materjali puudusel veel ei olnud.

Tõime ära ka arstimite kasti, mis samuti oli Suurrünkal depoos olnud, ja asetasime laeva kõrvale jäävallile paigu-

tatud suurde paati. Selle sisu ei olnud põrmugi kannatada saanud ja ükski pudel polnud pakases lõhkenud, olgugi et kastis oli ravimeid, mis alkoholi üle 10% ei sisaldanud.

Samal ajavahemikul tegelesime ka üheteistkümnele mehele seitsmekümnepäevaseks kelguretkeks ja kuuekuuseks jääl elamiseks tarviliku proviandi ja muu varustuse väljavalimise, kaalumise ja korraldamisega. Alljärgnevast loetelust võib näha, missugune see proviant oli ja kui palju ta kaalus.

Kelguretke proviant
11 mehele 70 päevaks

Cadbury šokolaad, 5 kasti à 48 naela		ca 120 kg
Lihašokolaad		„ 12,5 „
Nisuleivakuivikud, 16 kasti à 22 kg		„ 352 „
Taani või, 12 pütti à 28 naela		„ 163 „
Sidrunitabletid		„ 1 „
Prof. Wåge kalajahu		„ 25 „
Kuivatatud kartulid «Viiking», 3 kasti à 13 kg		„ 39 „
Knorri hernesupp	2,5 kg	
„ läätsesupp	2,5 „	
„ oasupp	3,5 „	„ 8,5 „
Bovrili supp, 2 kasti		„ 52 „
Vril food, 1 kast		„ 24 „
Kaerahelbed, 1 kast		„ 40 „
Kohupiimapulber, 1 kast		„ 25 „
Aleuronaatleib, 5 kasti à 25 kg		„ 125 „
Pemmikan, 6 kasti	= 170 kg	
„ 7 kotti	= 296 „	
Kuivatatud maksapasteet, 1 kott	= 51 „	„ 517 „
		Kokku ca 1510 kg

Peale selle soola, pipart ja sinepit.

Proviant
11 mehele kuuekuuseks jääl elamiseks

Roast ja *boiled beaf*, 14 kasti à 36 kg	504 kg
Minced collops, 3 kasti à 24 kg	72 „
Corned beaf, 3 kasti à 42 kg	126 „
Compressed ham, 3 kasti à 42 kg	126 „
Corned mutton[4], 17 karpi à 3 kg	51 „

Leib, 37 kasti	925 kg
Mitmesugused Knorri supid, 2 kasti à 28,5 kg	57 „
Aedvili: valgekapsas, ained aedviljasupi jaoks, supijuured	30 „
Peensuhkur, 3 kasti à 20 kg	60 „
Kaerajahu, 4 kasti à 40 kg	160 „
Kaerahelbed, 4 kasti à 40 kg	160 „
Kuivatatud pohlad, 2 kasti à 5 kg	10 „
Võimargariin, 20 purki à 14 kg	280 „
Lunch tongue[5], 1 kast	10 „
Taani või, 2 kasti	168 „
Steariinküünlad, 5 kasti	100 „
Viiludeks lõigatud kala, 1 purk	11 „
Makaronid, 1 kast	25 „
Kuivatatud kartulid «Viiking», 4 kasti	104 „
Wåge kalajahu, 2 kasti	100 „
Frame-food jelly, 1 tünn	95 „
Marmelaad, 1 tünn	27 „
Sidrunimahl, 1 tünn	27 „
Cadbury šokolaad, 3 kasti	72 „
Laktoseriin-kakao, 1 kast	9 „
Piim, 10 kasti à 48 purki	240 „
Tee, 1 kast	10 „
Inglise pemmikan, 13 kasti	378 „
Taani pemmikan, 1 kast	34 „
Kuivatatud maksapasteet, 3 kasti	102 „
Vril food, 5 kasti	104 „

Peale selle 2 purki soola, 1 purk sinepit ja 1 purk pipart.

Kui kõik oli valmis pandud ja sisse pakitud, ladusime proviandi esialgu vööritekile kindlatesse kohtadesse telkkatuse alla virna; alles hiljem, talve poole, või siis, kui olukord seda nõuab, kavatsesin lasta ta jääle kanda.

Sütt oli meil veel ohtralt, nimelt ca 100 tonni. Kuuekuuse jääl viibimise ajal pidi minu arvates 20 tonnist kütteks enam-vähem piisama. Sel hulgal mahutasime sütt vaatidesse, tünnidesse ja kottidesse ning kandsime jääle, samuti ka 700 kg kuivatatud kartuleid, 200 liitrit petrooleumi, 350 liitrit gasoliini ja 150 liitrit kivisõeõli. Kuna laev oli ikka veel sügavas lastis, püüdsin tema koormust nii palju kui võimalik kergendada, aga ainult sel juhul, kui lossitavad varud sealjuures mingisse ohtu ei sattunud.

Pärast seda kui tuulik oli täiesti kulunud ja maha võetud, polnud meil ju ka patareist ja dünamost enam mingit

kasu; seepärast demonteerisime kogu selle kupatuse ning pakkisime sisse lambid, kuplid ja kõik, mis sinna juurde kuulus. Sedasama tegime ka petrooleumimootoriga. Samuti võtsime koost lahti «hobuajami» ja paigutasime koos mitmesuguste raskete materjalidega jääle. Üks suurpaat oli juba varem jääle viidud, nüüd võtsime ka teise taavetitelt maha ja toimetasime Suurrünkale; varsti aga, kui Suurrüngas meist liiga kaugele triivis, tõime nii paadi kui ka kõik muu, mis seal oli, jälle tagasi ja paigutasime suurele jääpangale, mille külge me olime vaierdatud — «oma krundile», nagu me teda kutsusime. Taavetite peale ja sealt edasi kuni ahtrikantsi eesmise servani ehitasime laudadest lava, kuhu me talveks kavatsesime paigutada kelgud, kajakid ja muud.

22. juulil jätkasime sügavuse mõõtmist, lastes loodi sel päeval kaks korda sisse, esimesel korral 2500, teisel 3000 m sügavusele, aga kummalgi korral me põhja kätte ei saanud. Seekord kasutasime liini pikenduseks 400 m pikkust kanepiköit. Et ei jääks kahtlust, millal lood põhja jõuab, viirasime liini õige pikkamööda, nii et 3000 m sügavusele jõudmiseks kulus $2^1/_4$ tundi. 23. juulil lasksime loodi jälle kahel korral sisse, esmalt 3400 m sügavusele, ilma et me põhja kätte oleksime saanud, ja seejärel 3800 m sügavusele, kusjuures saime põhja kätte. Loodi allalaskmine ülalmainitud sügavusele kestis $2^1/_2$ tundi. Lõpuks lasksime loodi 24. juulil veel kord sisse, aga kui see 3600 m sügavusel põhja ei jõudnud, järeldasime, et sügavus on 3700 ± 100 m.

Doktor sõudis 7. juulil praamiga vetikaid otsima, kuid tuli tagasi tühjade kätega. Sel suvel oli vetikaid silmatorkavalt vähe; ka loomorganisme ei paistnud vees nii palju olevat kui eelmisel aastal.

III

15. AUGUSTIST 31. DETSEMBRINI 1895

Esimestel päevadel pärast jääst vabanemist oli «Fram'il» oma basseinis väga hea. Kuid läbi lõhe, mis nüüd oli veidi avanenud, tuli ööl vastu 14. augustit kõrge jäärüngas, jäi laeva ja jää välisserva vahele peatuma ning täitis kogu meie basseini.

Kuna me põrmugi ei tahtnud, et see kardetav ja ebameeldiv koloss meie kõrval oleks, kui me kogu sügiseks ja talveks samasse kohta peaksime jääma, otsustasime ta õhku lasta. Scott Hansen ja Nordahl võtsid selle töö kohe käsile ja pärast mõnepäevast vaevanägemist tulidki sellega toime.

Laupäeval, 17. augustil hakkas jää pärast lõunat meie ümber äkki üsna kõvasti kruvima. Mõne vähese minuti jooksul tõsteti «Fram'i» ahter 22 ja käil 14 tolli ülespoole. Majesteetlikult, hääletult ja viltu vajumata kerkis raske laev kiiresti ning kergelt — suurejooneline ja rõõmustav vaatepilt.

Järgmisel päeval andis jää taas järele ja laev jäi jälle vabalt vette. Nõnda seisis ta kuni 21. augusti ennelõunani, mil uuesti algas tugev kruvimine. Laev sattus nüüd väga halba asendisse: mõlemal pool tema kõrval oli kõrge jäärüngas, mis ca 9 küünra pikkuses vastu ta keskkohta surusid ja laeva umbes 6—8 tolli ülespoole pressisid. Poole tunni pärast aga kruvimine lakkas ja «Fram» vajus oma endisse asendisse tagasi.

Kui oli tundemärke, et algab kruvimine, püüdsime laeva sellest jubedast jäast alati võimalikult kaugele haalata. Vahetevahel see õnnestuski. Kuid tol ajal valitseva tormise ilma tõttu, mil tuul puhus kogu aeg lõunast, oli palju kordi otse võimatu laeva edasi saada, sest oma suure taglase ja üle vööri tõmmatud kõrge telkkatusega oli «Fram» täielikult tuule mõju all. Meie ühistest jõupingutustest

hoolimata ei suutnud me teda paigast nihutada, mistõttu jääankrud, kinnitusotsad ja varpimistrossid alatasa katkesid.

22. augustil õnnestus meil laeva viimaks natuke maad edasi haalata, nii et uue kruvimise puhul võisime loota jää survest pääseda.

Kuna jää pärast seda tunduvalt järele andis ja senisest rohkem ülesküntud oli, tegime mõne päeva pärast uuesti katset laeva edasi haalata, kuid pidime sellest peagi loobuma: vahemaa mõlema meid ümbritseva jääpanga vahel oli liiga väike. Jäime siis sinnasamasse kuni 2. septembrini; pidevalt lõõtsus vali edelatuul ja aeg-ajalt sadas tugevasti vihma. 30. augusti õhtul tuli nii ränk vihmavaling, et lõi taglase küljest lahti jäätuse, mille tükid suure kolina ja mürinaga tekile, pupile ja teikkatusele langesid.

Meie «krundil» tegid sel ajavahemikul tõhusat tööd torm, vihm, kruvimised ja teised nendetaolised tublid «töömehed». See künti nii sügavalt läbi ja kaevati nii põhjalikult üles, et üsna mitmes kohas said põhja- ja pinnavesi teineteisega kokku.

Siis aga tuli «maakomisjon» oma pahandus tekitavate kalduvustega aina jagada ja eraldas ning tükeldas peaaegu kogu meie «krundi» — see osa, mis meile veel järele jäi, oli üpris napp ning väike.

Pärast kärpimist kujutas meie «krunt» endast enamvähem nelinurkset jääpanka, mis oli kõige laiem idast läände ja igalt poolt laiemate või kitsamate lahtiste pragude ja lõhedega piiratud. «Fram» oli vaierdatud selle põhjaküljele, rohkem kirdepoolse nurga lähedale, ja tema käil oli pööratud läände. Otse tema ahtri taga, meist ainult kitsa lõhega lahutatud, oli suur jääpank, s. o. üks meie «krundist» eraldatud tükke, kus asus muu seas ka osa meie söelaost. Kaugel läänes triiviv Suurrüngas paistis ikka veel.

Meie «krundi» teised küljed olid enam-vähem ühetasased ja sirged, idaküljel aga oli seevastu poolkuukujuline sopp või abajas, mis oleks väga hästi meile talvesadamaks võinud sobida. Kuid niikaua kui lõhe meie «krundi» ja idapoolse jääpanga vahel kinni oli, ei maksnud laeva sinnatoimetamisele mõeldagi.

2. septembril pärast lõunat nihkus jää viimaks niivõrd laiali, et võisime katset teha. Talide abil läkski meil korda

laeva ühe tema pikkuse võrra ida poole tõmmata; kaugemale aga polnud esialgu võimalik pääseda, sest noor jää oli juba paksuks muutunud (öösel oli —5°) ja pisut kokku surutud. Samuti polnud mõtet katsuda jääsae abil renni sisse lõigata, sest jääsulp oli niivõrd paks, et me poleks suutnud panku eemale või üksteise alla lükata.

Järgmisel päeval puhus alguses tugev kagutuul ja sadas vihma. Kell 6 aga jäi tuul nõrgemaks ning pöördus lõunasse ja kell 8 hakkas jää märksa rohkem laiali nihkuma. Kuna nüüd oli ruumi rohkem, suutsime noores jääs üsna kiiresti teed rajada; juba lõunaks oli «Fram» abajasse haalatud ja oma viimases talvesadamas — nagu me kõik lootsime — vaierdatud.

Nanseni ja Johanseni lahkumisel jäi laevale seitse koera: Sussi ja kuus kõige nooremat kutsikat — Hüljes, Nosunina, Bella, Skvint, Axel ja Boris.

25. aprillil tõi Sussi kaksteistkümmend poega. Olime talle tekil väikese mugava kuudi teinud ja selle põdranahaga katnud. Hommikul tuli Pettersen alla ja rääkis, et Sussi jookseb tekil kiunudes ja kaeblikult ulgudes ringi. Meie Mogstad'ga läksime siis üles ja panime ta kuuti kinni, kus ta kohe ühe poja sünnitas. Samal päeval hiljem leidsime tekilt ühe surnukskülmunud kutsika. Järelikult oli Sussil sünnitus alanud juba enne, kui me hommikul üles läksime. Kui me õhtupoolikul nägime, et uusi maailmakodanikke järjest juurde tuleb, kartsime, et ema ei suuda neid kõiki soojendada, ja viisime kogu pere alla salongi. Kõik kutsikad olid suured ja ilusad, enamasti üleni valged; näis, et neist saavad väikesed «belkid», nagu samojeedid nimetavad kõiki valgeid koeri. Nad kasvasid ja tundsid end salongireisijaina väga hästi; kõik poputasid ja hellitasid neid. Salongi jäid nad umbes kuuks ajaks, siis aga viisime nad tekile eespool mainitud kuuti. Kui nad seal mõne nädala olid viibinud, näis äkki, nagu oleks nende kasv seisma jäänud, olgugi et neid toore karuliha, piima ja meie toidujäätmetega kogu aeg hästi toideti. Augusti esimesel nädalal suri kaks kutsikat krampidesse. Kolmandat õnnestus doktoril soojade vannide ja hoolika ravitsemise varal päästa. Kuu lõpul tuli jälle ühele neist krambihoog peale ja ta suri, kuigi talle tehti sooja vanni ja hea ase, esmalt salongis ja hiljem töökambris.

Septembri algul, kui koerte olukord kuudis ja tekil sagedaste vihmade tõttu õige raskeks ning vastikuks läks, ehi-

tasime koerakuudi jääle; katuse tegime presendist, põranda laudadest, alla laotasime suure hulga höövlilaaste. Ehitamise ajaks lasksime kogu koerakarja jääle lahti. Ent kui nad umbes pool tundi olid mänginud, tulid ühele kutsikale teise järel krambid peale. Krambihoog läks siiski varsti mööda. Valasime nad seebiveega üle ja lasksime siis uude elamusse.

Kutsikate vanemaks saades pidime nende järele hoolega valvama, kui me nad jääle lahti lasksime. Nad hullasid ja möllasid ohjeldamatu lustakusega, ja siis juhtus mitu korda, et nad kukkusid jäälõhedesse, kust valvekorra «koerapoiss» või teised kohalolijad nad suuri vaevu välja õngitsesid. Peale selle tuli neil peagi isu pikemaid retki sooritada. Meie jälgi mööda käisid nad vahel õige kaugel.

Ühel päeval läksime kahekesi doktoriga ülesvõtteid tegema. Umbes $^1/_4$ miili kaugusel laevast sattusime õige suure mageda vee tiigi äärde ja istusime selle ahvatlevale peegelsiledale jääle pisut puhkama. Kui me seal mõnuledes pikutasime ja laisalt mõtteid vahetasime, tuli Hüljes meile järele. Niipea kui ta meid silmas, jäi ta seisma ja meid vahtima, otsekui imestades, mis kummalised elukad need küll võiksid olla. Hakkasime neljakäpakil tema poole roomama. Kus siis alles tulid talle jalad alla: kõigest väest, otsekui oleks ta elu kaalul, pistis ta kodu poole punuma! Isegi siis, kui me laeva juurde jõudsime ja mitu teist koera meid ära tundes meile vastu jooksis, oli ta vaeseke veel nii hirmunud, et kestis tükk aega, enne kui ta meile läheneda tihkas.

28. septembril jäime jällegi ühest kutsikast ilma. Talle tulid krambid ja päev otsa lebas ta ulgudes ja niutsudes maas. Kui ühte ta külge õhtul veel halvatus tabas, polnud enam lootust tema elu päästa, ja me lõpetasime ta piina. Oli valus näha, kui kohutavalt need väikesed kenad olendid krambihoogude ajal kannatasid.

9. oktoobril sai Skvint pojad. Kuna oli vähe lootust, et nii noor loom kõiki poegi toita suudab, eriti veel nii külmal aastaajal, jätsime talle katseks ainult ühe; teised hukkasime otsekohe.

Nädalapäevad hiljem poegis Sussi teist korda, tuues üheksa emast ja kaks isast kutsikat. Neist jätsime talle alles mõlemad isased ja ühe emase.

Peatselt selgus, et mõlemat hatta koos nende poegadega ühes kuudis pidada on võimatu. Sest kui üks emadest het-

keks välja läks, kahmas teine kõik pojad kohe enese juurde, ja kui esimene tagasi tuli ja oma varandust kätte tahtis saada, algas kisklemine. Midagi säärast oli ühel ööl nähtavasti Skvintiga juhtunud. Nimelt leidis Hendriksen ta hommikul kuudi ukse eest, kus ta oli jää külge nii kõvasti kinni külmunud, et oli üsna raske teda lahti saada. Ta oli seal õige ebameeldiva öö veetnud: temperatuur oli öösel —33 kraadini langenud, mistõttu tema saba oli ühe tagajala külge kinni külmunud, nii et pidime ta saba salongi sulama viima. Et edaspidi niisuguseid pahandusi ära hoida, lasksin talle ehitada eraldi «villa», kus ta saaks oma pojaga üksinda olla.

Ühel õhtul, kui Mogstad tahtis kutsikaid kuuti lasta, olid kaks neist kadunud. Meie Hendrikseniga võtsime kohe püssi ja läksime neid laternaga otsima. Arvasime, et ümbruskonda on ilmunud karu, sest samal päeval olime jäält laevast ida pool koerte haukumist kuulnud; kuid karu jälgi me ei leidnud. Pärast õhtusööki läksime uuesti otsima, seekord viie mehega, kõigil laternad kaasas. Kui olime koeri umbes tund aega piki lõhesid ja mööda jäävalle otsinud, leidsime nad viimaks ühe uue lõhe tagant. Sellest hoolimata, et lõhe noor jää oli nende kandmiseks küllalt tugev, olid nad vees käimisest nii hirmunud, et ei julgenud meie juurde üle tulla ja me pidime pika ringi tegema.

Detsembri algul võtsime kõige väiksemad kutsikad laevale, sest nad olid juba nii suureks kasvanud ja vallatuks läinud, et nende järele tuli hästi vaadata. Reelinguluugi jätsime ööseks lahti, et emad võiksid sealt igal ajal sisse ja välja käia.

Loomu poolest oli suur vahe meie esimeste koerte ja nende vahel, kes meil nüüd laeval olid. Kuna esimesed olid suured riiukuked ja alatasa kisklesid, sageli elu ja surma peale, olid nüüdsed õige vagurad ja rahulikud, kuid siiski küllalt käredad ja metsikud, kui oli näiteks vaja karu jälitada. Mõnikord tuli küll ka nende vahel kisklemist ette, kuid seda ei juhtunud kuigi tihti. Kõige halvemad olid lood mõnda aega enne jõulu Axeliga, kui ta vaikse loomuga Hülgele, kelle peale ta hammast ihus, aegajalt äkki kallale tormas. Siis aga sai ta õhtusöögiks mitu korda tubli keretäie, ja see mõjus otse uskumatult hästi.

Ilm oli septembri esimesel poolel kaunis halb: domineerisid lääne- ja edelatuuled, üsna palju tuli sademeid, eriti

vihma, ja jää oli tihtipeale rahutu. Öökülmade tõttu, mis vahel ulatusid 10—11 kraadini, muutus noor jää varsti nii tugevaks, et kandis peal — välja arvatud otse ahtri taga, kuhu me valasime oma solgivee. Seal oli jää täiesti lõhutud ja moodustas paksu sulbi, mis oli pealt niivõrd nõrga koorikuga kaetud, et sellest võis hõlpsasti läbi sulpsatada. Ühel päeval juhtuski, et kolm meest vajus selles petlikus kohas üksteise järel sisse ja sai külma supluse. Esimene oli Pettersen. Ta tahtis jääsulbi ümbert ringi minna, et vaadata logiliini, mis pakpoordis üle parda alla rippus; aga enne kui ta nii kaugele jõudis, vajus ta sulpsti läbi jää. Veidi hiljem käis samuti ka Nordahli käsi ja umbes poole tunni pärast tuli Bentseni kord vette sulpsatada. Ta vajunud nii sügavale, et vesi löönud «üle juuste» kokku; otsekohe aga kerkinud ta nagu kork jälle üles ja vinnanud enese sedamaid otsustavalt jääservale. Mitme mehe sissevajumise tõttu katkestasime siis logiliini kontrollimise, kannatanud aga kihutasid suure ajuga laevale märgi riideid seljast ära võtma ja kuivi selga panema.

15. septembril valgus jää niivõrd laiali, et meie ja Suurrünka vahele jäi terve väike meri. Ka järgmisel päeval oli jää ikka veel väga rahutu, mistõttu meil tuli Suurrünkale jäänud asjade äratoomisele tõsiselt mõtlema hakata. Lõuna paiku tegin tiiru rünka poole, et sobivat transporditeed otsida. See andis tulemusi. Aga kui me mõne tunni pärast asjadele kelkudega järele tahtsime minna, oli meie «krundi» ümber nii palju lahtisi lõhesid tekkinud, et pidime retkest selleks korraks loobuma.

Kogu septembri- ja oktoobrikuu kestel oli jää peaaegu lakkamatult liikvel: igal pool tekkis uusi lõhesid, millest mõned ulatusid otse laeva külje alla. Sageli toimus kruvimisi. Selgus, et olime leidnud oivalise talvesadama, sest tänu noorele jääle, mis meid ümbritses ja laevale vaid tähtsusetut survet avaldas, ei tülitanud kruvimised selles abajas, kus «Fram» seisis, kuigi palju: noor jää murdus hõlpsasti ja tükid libisesid üksteise alla või peale, kuna abajat mõlemast küljest poolkuutaoliselt ümbritsev tüse jää võttis vastu kõige raskemad tõuked. Paar korda näis, et «Fram» vabaneb veel kord, enne kui talv kõvasti ja kindlalt ta lõplikult oma külmadesse ahelatesse köidab. 25. oktoobril näiteks laienes meile lähim lõhe niivõrd, et laev jäi ahtritäävist kuni fokkvantide kinnituskoha eesmise servani vabalt vette; peagi aga suruti lõhe jälle

kokku ja laev jäi täiesti jäässe. Kõige tugevam kruvimine oli 26. ja 27. oktoobril, ilma et laev seda siiski eriti raskelt tunda oleks saanud. Ainult kõrvulukustava mürina tõttu, kui jää vastu laeva külge pressib, on kruvimine talvel palju ebameeldivam. Suvel on hoopis teisiti: siis on jää sitkem ning elastsem ja kruvimine toimub vaiksemalt ning rahulikumalt.

1. novembrist peale algas rahulikum periood: kruvimised lakkasid peaaegu täiesti, külm kõvenes, tuul puhus pidevalt idast, ja aasta lõpuni triivisime ühtlase kiirusega loode poole.

Mis puutub ajumisse, siis pani see kogu sügise kestel meie kannatuse raskele proovile. Domineerivad läänetuuled ajasid meid pidevalt itta ja päevast päeva ootasime asjatult muutust. Ainus asi, mis meie lootust ülal hoidis, oli teadmine, et ajume küll tagasi, kuid siiski aeglaselt, vahel koguni väga aeglaselt. Isegi mitu päeva lõõtsunud tugev läänetuul ei ajanud meid nii kaugele itta, et me paar päeva kestva pärituulega ei oleks saanud kaotust tasa teha ja veel kuhjagagi.

22. septembril sai kaks aastat täis, kui me jäässe kinni jäime. Seda sündmust pühitsesime õhtul väikese peoga. Viimase aasta vältel toimunud triivimisega oli meil põhjust rahul olla, sest olime edasi jõudnud umbes kaks korda rohkem kui esimesel aastal — kui nii edasi kestab, jääb vaevalt kahtlust, et me 1896. aasta sügisel jääst välja pääseme.

Nagu alljärgnevast tabelist nähtub, tõi 22. september ka tunduva pöörde paremuse poole: nüüd algas päris tõsiselt talvine ajumine, mis kestis vahetpidamata aasta lõpuni, nii et me sellest kuupäevast kuni jaanuari teise nädala alguseni ajusime idapikkuselt 82°5′ idapikkusele 41°41′, s. o. $3^1/_2$ kuuga ca 54 miili ehk ca 2 meremiili ööpäevas.

Kuupäev	Laius	Pikkus	Tuule suund
6. september	84°43′	79°52′	SW
11. „	„ 59′	78°15′	O
22. „	85°2′	82°5′	Tuulevaikus
9. oktoober	„ 4′	79°30′	O
19. „	„ 45′	78°21′	O-ten-N
25. „	„ 46′	73°25′	NO
30. „	„ „	70°50′	NNW
8. november	„ 41′	65°2′	O

Kuupäev	Laius	Pikkus	Tuule suund
15. november	85°55,5′	66°31′	ONO
25. „	„ 47,5′	62°56′	NO-ten-N
1. detsember	„ 28′	58°45′	O
7. „	„ 26′	54°40′	N-ten-O
14. „	„ 24′	50°2′	Tuulevaikus
21. „	„ 15′	47°56′	NO
28. „	„ 24′	48°22′	NW
1. jaanuar 1896	84°57′	41°41′	N

11. oktoobril haalasime logiliini üles ja raiusime talle otse ahtri taha jäässe uue augu. Varem oli logil ainult 100 m pikkune liin, nüüd aga panime välja 300 m.

Septembri keskpaigast peale hakkas külm pidevalt suurenema. Järgmised andmed tõendavad seda:

Kuupäev	Külmakraad (miinimum)
18. september	—12,5
26. „	—24,0
19. oktoober	—30,0
5. november	—32,2
9. „	—38,3
22. „	—43,6
31. detsember	—44,6

Ilm oli muide 1895. aasta kolm viimast kuud üldiselt hea: taevas tavaliselt selge ja tuul nõrk. Ainult mõnel korral, nagu näiteks 29. oktoobril ja 11., 26. ja 27. novembril, läks tuul tugevaks, saavutades kuni 15-meetrise kiiruse.

Septembri algul hakkas «Fram» jälle üha rohkem ja rohkem lekkima, mistõttu meil oli laevast vee väljapumpamise ja -tõstmisega iga päev rohkesti tööd. Kuid 23. septembrist alates jäi lekkimine järjest vähemaks ja oktoobri esimese nädala lõpul oli masinaruum juba täiesti kuiv. Peatrümmis aga lekkis ikka veel pisut; kuid peatselt lakkas lekkimine sealgi, sest vesi külmus jääks. Peale muu kasutasime oma aega kõiksugu laevatöödeks, jää trümmidest lahtiraiumiseks ja väljavedamiseks, puhastamiseks, koristamiseks jne.

Alles 23. septembril lubasid jääolud meid tõsiselt oma asjade Suurrünkalt äratoomisele asuda. Tee oli uushõbe-

daga rautatud kelkudele sel päeval väga hea; puujalastega kelgud jooksid seevastu raskelt. Ka olime teed siin-seal pisut parandanud, nii et asjade äratoomine läks võrdlemisi hõlpsasti ja ruttu; üldse tõime laeva juurde tagasi 36 kasti koerakuivikuid ja 4 vaati petrooleumi. Järgmisel päeval tõime ära ka selle, mis veel maha oli jäänud, ja ladusime kõik laeva lähedale jääle hunnikusse.

16. septembril alustasid Scott Hansen ja Nordahl ettevalmistustöid magnetiliste vaatluste jaoks sobiva hoone ehitamiseks. Materjaliks olid suured noore jää plokid; nad laadisid need kelkudele ja vedasid koerte abil ehitusplatsile. Kui mitte arvestada mõnda proovisõitu, mis Scott Hansen koertega varem oli teinud, siis oli see esimene kord, kus neid veoloomadena kasutati. Nad vedasid hästi ja ehitusmaterjali kohaletoimetamine läks suurepäraselt. Hoone ehitati eranditult tahutud jääplokkidest, mis kallakuga sissepoole selliselt üksteise peale laoti, et valmis saades kujutas ehitus endast kompaktset ümmargust jääkuplit, mis kujult ja väljanägemiselt meenutas lapi hütti. Onni pääses jääst tehtud käigu kaudu, mis oli pealt kaetud ja millel oli puust luuk ukseks ees.

Kui hoone valmis sai, korraldas Scott Hansen soolaleivapeo, mispuhul ta oli onni igati ehtinud. Seal oli karuja põdranahkadega kaetud diivaneid ja tugitoole. Keset põrandat asuvale soklile, mis oli ette nähtud magnetialaste instrumentide jaoks, oli laotatud lipp, kuna lauaplaadiks oli pandud jääpank. Laual seisis punase abažuuriga lamp ja seintel rippus suur hulk punaseid paberlaternaid. Kõik nägi väga pidulik välja ja tekitas meis suurepärase meeleolu. Meie armastusväärne peoperemees pidas igaühele väikese humoristliku kõne. Pettersen soovis, et see oleks viimane jääonn, mis Scott Hansenil sellel retkel ehitada tuli, ja et me kõik tuleval sügisel samal ajal kodus oleksime, kuid ikka «samasugusteks pagana toredateks poisteks jääksime nagu praegu». Petterseni omapärane ja teesklematu toost võeti vastu tormiliste kiiduavaldustega.

Muide, Pettersen oli just enne seda uude ametisse astunud: 10. septembrist alates oli ta täielikult üle võtnud Juelli töö kambüüsis — kohustused, mida ta hindas väga kõrgelt ja täitis nii hästi, et kõik olid temaga täiesti rahul. Ainus köögidepartemangu alla kuuluvatest talitustest, millega ta ei tahtnud tegemist teha, oli ennejõulune küpsetamine. Kuid selle eest hoolitses õigel ajal Juell ise.

Kui saabus talv, rajasime endale uue sepikoja. Vana oli 27. juulil minema triivinud. Umbes samal viisil, nagu oli tehtud eelmine, ehitasime ta jäävalli sisse, millele olid paigutatud paadid ja osa Suurrünkalt toodud asju. Raiusime sinna parajas suuruses süvendi, mille katsime pealt jääplokkide ja lumega.

Kui aasta viimased kuud hakkasid lähenema ja pime aeg oli ukse ees, kadusid üksteise järel kõik need mereloomad ja rändlinnud, kellest meie ümbrus lühikese suve kestel oli kihanud ja kes meis igatsuse olid äratanud. Nüüd olid nad teel lõunasse, päikese, valguse ja pehmema kliimaga randade poole, meie aga jäime veel üheks talveks kaugele põhja jäässe ja pimedusse. 6. septembril nägime laeva lähedal jäälõhedes viimast korda sarvvaalade lustakat mängu ja mõni päev hiljem lendas ära viimane ännide parv.

Kiiresti tõuseb päike neil laiustel kõrgemale, kui ta serv esimest korda lõunas silmapiiri kohale kerkib — peagi tiirleb ta loojumata ööd kui päevad taevavõlvil; kuid veelgi suurem rutt näib tal olevat, kui ta sügisel jälle vajuma hakkab. Enne kui jõuad ringigi vaadata, on ta juba kadunud ja taas ümbritseb sind polaaröö rusuv pimedus.

12. septembril oleksime selge ilma puhul viimast korda kesköö päikest näinud; ja juba 8. oktoobril keskpäeva paiku nägime päikeseserva viimast korda. Seejärel algas meil kõige pikem polaaröö, mida inimesed kunagi on läbi elanud — olime ju umbes 85. põhjalaiuskraadil. Õigest päevavalgusest polnud sealtpeale enam juttugi ja 26. oktoobril võis öö ja päeva vahel vaevalt mingit vahet märgata.

Kui me vähegi mahti saime ja lumetee enam-vähem hea oli, uitasime üksikult või mitmekesi laeva lähedal suuskadega ringi.

7. oktoobril enne lõunat, kui kõik mehed olid suusatamas, leidis tüürimees umbes 7 jala pikkuse ja 7 tolli paksuse ajupalgi. Ka osa juurt oli tüve küljes alles. Pärast lõunat käisime tüürimehega kahekesi palki kelguga ära toomas. Tõenäoliselt oli ta pärit Siberi metsadest, kust suurvesi ta üles kiskus, jõevool merre kandis ja ajujää põhja poole viis.

Peale suusasõitude tegime jääl tihtipeale ka jalutuskäike; 20. novembril andsin käsu, et kõik mehed iga päev kaks tundi väljas värskes õhus kõnniksid. Mulle enesele

meeldisid need jalutuskäigud väga: nad virgutasid nii vaimu kui keha. Sageli juhtus, et kõmpisin jääl edasi-tagasi 4—5 tundi päevas, tavaliselt paar tundi enne ja teist nii palju pärast lõunat.

Scott Hansen ja Mogstad tegid 8. oktoobril katset vedada 115 kg raskuse koormaga kelku. Nad asusid teele kell $^1/_2$10 ja tulid tagasi kell 5 pärast lõunat, läbinud selle aja jooksul üsna raske ala ja käinud laevast umbes $^3/_4$ miili kaugusel.

Me ei uskunud küll, et oleks vähimatki ohtu, et «Fram» võiks jää survele alla jääda, kuid seda võimalust täiesti salata siiski ei saanud ja seepärast oli meie kohuseks kõigiti ette valmistatud olla. Nägime siis ka rohkesti vaeva ja tegime palju tööd enese kindlustamiseks igasuguste üllatuste vastu.

Oktoobri lõpul rajasime jääle uue depoo, mis koosnes proviandist kuueks kuuks ühes täieliku komplekti kelkude, kajakkide, suuskade ja muuga. Proviandi jaotasime viieks eri hunnikuks, kusjuures kastid paigutasime igas hunnikus nõnda, et nad moodustaksid sõõri. Kui nad niimoodi on laotud, jääme isegi kõige halvemal juhul, kui jäässe otse hunniku alla pragu peaks lööma, kõige rohkem kahest kastist ilma. Osa proviandist, nagu eespool toodud loetelust võib näha, koosnes pemmikanist. Viimane sisaldab teatavasti väga palju toitainet, ja suurepärase lapskoisi — 200 grammi pemmikani, 100 grammi leiba ja 120 grammi kartuleid — peamise koostisosana teeb selle maitsvaks ning toitvaks roaks.

28. novembril ületasime 60. pikkuskraadi ja korraldasime sel puhul piduliku koosviibimise. Salong oli lippudega kaunistatud ja meile serveeriti õige uhke lõuna, millele järgnes kohv; pärast õhtusööki kostitati meid puuvilja (viigimarjade) ja muude heade asjadega.

Sellel pikkuskraadil, mis läheb läbi Habarovo, kus me kahe aasta eest tsivilisatsiooni viimaste väheste riismetega hüvasti jätsime, ja möödub Franz Josephi maal asuva Fligely neeme ligidalt, tundsime end maailmale ja elule jälle nagu lähemal olevat.

IV

1. JAANUARIST 17. MAINI 1896

Nääripäev saabus ilusa selge ilma, kuupaiste ja ca 43-kraadise pakasega. Veel umbes kuu aega püsis jää endist viisi imelikult rahulikuna. Kuid 4. veebruaril algas jälle kruvimine. See ei kestnud kaua, kuid kogu aeg saatis seda suur mürin: jää meie ümber raksus ja kõmises, umbes nii, nagu oleks möllanud kohutav torm. Tegin jääl väikese tiiru, et kruvimist võimaluse korral lähemalt vaadelda, kuid ei näinud midagi. Ka järgmisel päeval tegime jääl tiiru ja leidsime $^1/_4$ miili kaugusel laevast võrdlemisi uue lõhe ja uue suure jäävalli. Mingit selgemat ülevaadet jääoludest polnud siiski võimalik saada, sest isegi keskpäeva ajal oli veel liiga pime. Tee oli üldiselt kõva ja hea, hanged aga niivõrd libedad, et me tihtipeale uperpalli lendasime. 7. veebruaril sooritasin koos Scott Hanseni, Hendrikseni ja Amundseniga retke laevast põhja poole. Mida kaugemale põhja me jõudsime, seda künklikumaks ja ebatasasemaks jää muutus; viimaks olime sunnitud uue suure lahtise lõhe pärast tagasi pöörduma. Juba hommikul oli edelast must pilverüngas üles kerkinud ja nüüd muutus ka udu niivõrd paksuks, et polnud kuigi kerge teed laeva juurde tagasi leida. Lõppude lõpuks kuulsime Sussi haukumist, ronisime ühele jäävallile ja silmasime sealt «Fram'i» vaatlustünni ja groottengi, mis meist natuke maad eemal udust välja ulatusid. Olgugi et olime laevale nii lähedal, polnud sinna ometi kuigi hõlpus pääseda. Nimelt sulges meile varsti tee suur lõhe, mis meie äraolekul otse laeva ahtri taha oli tekkinud; pidime piki lõhet tükk maad lääne poole minema, enne kui üle pääsesime. Laeval räägiti meile, et lõhe avanedes saanud laev tugevaid tõukeid, peaaegu nagu siis, kui me augustikuus «Fram'i» lõhkeaine abil jäast vabastasime. Kell $^1/_2$1 kuulsime jääs uut tõuget. Kui me tekile läksime, selgus, et jää

oli pragunenud ahtri taga laevast umbes 30 küünra kaugusel, paralleelselt suure lõhega. Pragu kulges piki kõige lähemal asuva suure paadi külge ja läks ühe söehunniku alt läbi. Hunniku ees seisis tünn, millest me oleksime ilma jäänud, kui pragu otse selle ees peaaegu täisnurkselt kaheks poleks harunenud; läinud mõlemalt poolt hunniku ümbert ringi, ühinesid mõlemad harud jälle. Saarel, mis seeläbi oli tekkinud, seilasid tünn ja osa söekotte lõhes ringi. Peagi õnnestus meil seda saart siiski randa tõmmata ja kogu sütt päästa; ainult üks 50-kilogrammine kott läks põhja. Ettevaatuse mõttes tegin korralduse, et depood iga vahikorra ajal vähemalt kord, ja kui jälle kruvima hakkab, veelgi sagedamini vaatamas käidaks. 13. veebruaril käisin ma Hendrikseni ja Amundseniga lõuna pool uurimas, missugune on jää seal kandis. Selgus, et ka seal oli ta õige künklik ja täis võrdlemisi uusi lõhesid. Õhtupoolikul avanes ahtri taga olev lõhe ja sealt tõusis nii paks udu, et me laeva peagi silmist kaotasime. Järgmisel päeval laienes lõhe veelgi ja 16-ndal oli tema ümber väga tugev kruvimine. Jää võbises ja mürises nagu võimas kosk, lõhestudes pinnal õhukesteks horisontaalseteks kihtideks. Kruvimisi oli nüüd peaaegu iga päev ning üksvahe tekkis vahetpidamata uusi pragusid ja lõhesid. Pärast seda aga oli jää võrdlemisi rahulik kuni 10. aprillini, mil ta jälle väga rahutuks hakkas muutuma. Ööl vastu 15-ndat toimus tugev kruvimine pakpoordiäärses lõhes. Olime sunnitud logiliini ühes kotiga üles haalama ja loodimisaparaadid teise kohta viima. Samal ööl pragunes jää kahe proviandihunniku all ja me pidime need laevale lähemale vedama.

21. aprilli hommikul äratas meid võimas kruvimine ahtris. Nordahl tuli kohe alla ja teatas mulle, et jää ähvardab laevale tungida. Selgus, et vägev pank oli ahtris jääservale roninud ja lähenes sealt pikkamööda, kohtamata mingit vastupanu; ahtritäävi juures ajas ta enese ähvardavalt üles. Kuid «Fram» oli varemgi sääraseid tõukeid vankumatult välja kannatanud ja käitus ka seekord mehiselt. Vastu tugevat täävi surutud jää lõhestus ja kuhjus mõlemale poole laeva, ulatudes ahtrikantsi servani ja nihkudes ettepoole besaanmasti taglaseni. Laev oli nüüd peaaegu vabalt oma sängis ja jää tema ümber suureks hulgaks vähemateks pankadeks purunenud. Kuna need lumehangede survel alla vajusid, muutus laeva

ümber liikumine õige raskeks: iga hetk võis läbi lumelõrtsi sisse vajuda.

13. mai õhtupoolikul hakkas sepikoja ja laeva vaheline lõhe jõudsalt laienema ja oli paari tunni pärast juba ca 80 m laiune. Vaatlustünnist nägin, et nii kaugele kui silm ulatus, läks SO suunas suur lõhe; ka meie ahtri taga olev lõhe kulges nii kaugele NO suunas, kui ma seletasin. Seejärel käisin praamiga sealt mingit läbipääsu SO suunas kulgevasse lõhesse otsimas, kuid see ei andnud tulemusi. Pärast õhtusööki sõitsin jälle otsima, seekord lõuna poole, aga ei leidnud nüüdki mingit läbipääsuvõimalust. Kell 10 õhtul läksin uuesti vaatlustünni ja nägin nüüd, et lõhe oli märksa laiemaks muutunud ja ulatus endiselt nii kaugele lõunasse kui silm seletas; taevas tema kohal oli tume.

Pidasin Scott Hanseniga nõu, mida tuleks teha. Kuigi ma ei uskunud, et me lõhkamisega selles olukorras suuremat saavutaksime, otsustasime siiski katset teha jääd lõhkeainega purustada ja laeva sel teel vabaks saada. Olime ühel nõul, et katsetame mõne miiniga otse ahtri taga, ja kogu meeskond asus kohe tööle. Esmalt süütasime peaaegu ühes ja samas kohas kaks püssirohumiini, kuid ilma nähtava tulemuseta. Seejärel tegime ebaõnnestunud katse püroksüliiniga. Kell 3 hommikul katkestasime esialgu töö, sest jää oli nii paks, et puur ei ulatunud sellest läbi, ja vesi jääsulpi niivõrd täis, et oli võimatu jääkamakaid eest ära lükata. Järgmisel hommikul kell 8 panime kaks uut miini, mis Scott Hansen ja Nordahl öösel olid valmistanud; kuid kumbki neist ei lõhkenud. Mõnel päeva jooksul lõhkema pandud miinil oli veidi mõju, kuid see oli niivõrd tühine, et polnud mõtet lõhkamist jätkata. Tuli oodata paremaid jääolusid.

Ilm oli jaanuari kahe esimese nädala kestel kogu aeg hea; taevas selge ja külma 40—50 kraadi. Kõige külmem päev oli 15. jaanuaril, mil kraadiklaas näitas —50 kuni —52°. Jaanuari kahe viimase nädala jooksul oli temperatuur märksa kõrgem, kuid veebruaris langes uuesti, ulatudes 13-ndal ligemale —48 kraadini; seejärel tõusis ta pisut kõrgemale, püsides —35° ümber kuni veebruari lõpuni. 5. märtsil näitas kraadiklaas jälle ligi 40° külma, kuid sealtpeale hakkas temperatuur kiiresti tõusma. Nii oli 12. märtsil —12° ja 27. märtsil —6°, kusjuures vahetevahel oli muidugi ka üksikuid külmemaid päevi. Aprill oli

enam-vähem ühtlaselt külm: —25° ümber; kõige külmem ilm oli 13-ndal — —34° ümber. Ka mai esimene nädal oli külmavõitu — 20 kuni 25 kraadi ümber; teisel nädalal oli ilm pehmem — ca —14°. 21. mail tõusis temperatuur sel aastal esimest korda üle nulli — õhtusel järelevaatusel näitas maksimumtermomeeter +0,9°.

Sel aastal paistis mõni päev silma haruldaselt suurte ja järskude temperatuuri kõikumiste poolest. Üks niisugune päev oli näiteks reede, 21. veebruar. Hommikul oli ilm pilves ja lõõtsus tugev SO-tuul. Pärast lõunat pöördus tuul äkki SW-sse ja tema kiirus vähenes 4,4 meetrini; ühtlasi langes temperatuur —7 kraadilt (hommikul) —25 kraadile (natuke aega enne tuule pöördumist) ja tõusis pärast seda kiiresti —6,2 kraadile (kell 8 õhtul).

Mu päevikus on selle kohta kirjutatud:

«Õhtul jalutasin veidi tekil ja enne allaminemist taht-sin ahtris natuke ringi vaadata. Kui ma pea telkkatuse alt välja pistsin, lõi mulle nii soe õhuvool vastu, et tahtmatult tuli mõte — laeval on vist tuli lahti. Peagi aga taipasin, et pärast seda kui ma viimati lahtise taeva all olin, on temperatuur nii tunduvalt tõusnud. Hiljem läksime kahekesi Scott Hanseniga üles ja panime telkkatuse alla termomeetri; see näitas —19°, kuna väljas oli —6°. Kaua aega käisime väljas edasi-tagasi, pikkade sõõmudega seda sooja õhku sisse hingates. Oli ütlemata mõnus tunne, kui pehme tuul meie põski paitas. Jah, on suur vahe, kas elada sellises temperatuuris või hingata iga päev sisse õhku, mis on 40—50 kraadi külm. Mind ei ole see küll kuigi palju häirinud, aga paljud kaebavad, et tunnevad hingates rinnus valu. Ainult pikemat aega väljas liikudes olen vahel tundnud, et suu läheb kuivaks.»

Järgmisel päeval, 22. veebruaril, puhus tuul päeva esimesel poolel SSO-st, hiljem aga pöördus läände ja muutus tormiks, mille kiirus oli kuni 17 meetrit sekundis. Baromeetri seis oli madalam kui kunagi varem kogu selle retke kestel, nimelt 723,6 mm. Algas säärane tuisk, et me ei näinud laevast kahe sülla kaugusele, ja termomeetrite onn jääl tuiskas mõne minutiga nii täis, et oli võimatu instrumentide näite lugeda. Ka all salongis polnud kuigi mõnus: ahi ei tõmmanud. Asjata tegime katset teda küdema panna; peagi pidime tule kustutama, et suitsus mitte lämbuda. Pühapäeva õhtul tuul vaibus; kuid esmas-

päeval ja teisipäeval oli jälle tugev tuul lumesaju ja tuisuga, kusjuures külma oli ligemale 28 kraadi. Alles kolmapäeval pärast lõunat paranes ilm täielikult: läks selgeks ja tuule kiirus vähenes 6 meetrini, mistõttu nii inimesed kui ka koerad võisid jääle pisut oma luid-liikmeid sirutama minna. Koerad tahtsid juba hommikul oma kuutidest välja tulla, aga isegi nemad leidsid, et ilm on liiga halb, ja kobisid kuutidesse tagasi.

Säärast halba ilma oli üsna tihti, mitte ainult talvel, vaid ka suvel; kuid tavaliselt kestis see ainult ühe päeva ega põhjustanud mingeid ebameeldivusi. Vastupidi, meil oli üsna hea meel, kui pisut halba ilma tuli, eriti kui sellega kaasnes tugev tuul, mis jääd tubli kiirusega lääne poole ajas. Kõige rohkem huvitas meid ju ajumine ja kõik, mis sellega seotud. Seepärast oli meie meeleolu halva ilmaga sageli palju parem kui ilusa selge ilmaga, mil puhus nõrk tuul või oli täielik tuulevaikus ja öösiti vehklesid taevas virmalised.

Ajumisega võisimegi üsna rahul olla, eriti jaanuaris ja veebruari esimesel nädalal. Sel ajavahemikul jõudsime 48. pikkuskraadilt 25. pikkuskraadile, kuna laius püsis 84°50′ ümber. Kõige parem ajumine oli meil 28. jaanuari ja 3. veebruari vahel, mil vahetpidamata lõõtsus tugev idatuul, mille kiirus tõusis 2. veebruaril 18 kuni 21,6 meetrini sekundis. Iilingute puhul aga saavutas tuul veelgi suurema kiiruse. See oli muide ainus tõeline torm kogu meie reisi kestel. Laupäeval, 1. veebruaril ületasime Vardø meridiaani ja õhtul pidasime sel puhul väikese peo. 15. veebruaril olime põhjalaiusel 84°20′ ja idapikkusel 23°28′, siis aga ajusime jälle tükk maad tagasi, nii et 29. veebruaril olime 27. idapikkuskraadil. Pärast seda oli ajumine lääne poole väga aeglane, lõuna poole aga pisut kiirem, nii et 16. mail viibisime põhjalaiusel 83°45′ ja idapikkusel 12°50′.

Ajumine andis põhjust paljudeks kihlvedudeks, eriti kui ta läks hästi ja meeleolu oli järelikult ülev. Ühel päeval jaanuari lõpu poole, kui liin näitas, et me üsna hea kiirusega õiges suunas liigume, lausus Hendriksen: «Meie, kapten, ei ole veel kordagi kihla vedanud; veame nüüd õige kihla, kui kaugele lõunasse me oleme jõudnud.» — «Las käia!» vastasin ma, ja me vedasimegi ühe portsjoni lõhe peale kihla: mina, et me ei ole kaugemal lõunas kui 84°40′ või 40. ja 41. minuti vahel, tema, et me oleme 36. ja

37. minuti vahel. Siis teostas Scott Hansen vaatluse ja leidis, et Hendriksen oli kaotanud: laius oli 84°40,2′.

Pärast rändlindude lahkumist polnud kuni 28. veebruarini ühtki elusolendit kusagil näha olnud ja oma paljudel jääd mööda uitamistel polnud me isegi karujälgedele sattunud. Kuid 28. veebruaril kell 6 hommikul tormas Pettersen mu kajutisse ja teatas, et ta näinud laeva lähedal kaht karu. Tõttasin tekile, aga oli veel nii pime, et ma neid kohe ei näinud, ehkki Pettersen käega nende poole osutas. Viimaks silmasin neid. Nad lonkisid aeglaselt laeva suunas. Umbes 150 meetri kaugusel jäid nad seisma. Tegin katset nende peale sihtida; kuna aga väljas oli kindlaks tabamiseks liiga pime, ootasin natuke aega, lootes, et nad tulevad lähemale. Nad seisid viivu ja vahtisid laeva, siis aga pöördusid ümber ja sörkisid minema. Küsisin Pettersenilt, kas ta ei saaks midagi praadida, millel õige hea ning tugev lõhn oleks ja mis karud jälle tagasi meelitaks. Ta seisis ja mõtles pisut, jooksis siis alla ja tuli tagasi panniga, millel olid võiga praetud sibulad. «Noh, kurat, küllap mul ikka on ka, mis hästi lõhnab!» ütles ta ja pani panni reelingule. Karud olid juba ammu silmist kadunud. Oli külm, nii umbes 35 kraadi, ja ma tõttasin alla kasukat selga tõmbama; aga juba enne kui ma valmis sain, tuli Bentsen joostes ja palus mind ruttu üles minna — karud tulevad sörkides tagasi. Tormasime tekile. Nüüd olid elukad paraja maa peal — umbes 100 meetrit või nii — mu ees. Laskusin reelingu taha kükakile, sihtisin hoolega ja — lasksin mööda. Karud võpatasid pisut ja näis, nagu kavatseksid nad taganeda. Kähku tõmbasin kuke uuesti vinna ja lasksin suurema pihta. Valju möirgega vajus see kummuli maha. Siis andsin tuld teisele. Enne kui maha prantsatada, sooritas see elegantse uperpalli. Seejärel tõusid nad mõlemad üles ja astusid mõne sammu edasi, vajusid aga siis uuesti maha. Saatsin kummalegi ühe neist kahest laengust, mis mul veel järele olid jäänud, kuid neile visa hingega loomadele ei jätkunud ikka veel. Pettersenil oli jahi vastu suur huvi: ilma mingi relvata jooksis ta maabumissillast alla karude poole. Siis aga hakkas ta kõhklema ja hüüdis Bentsenile, et see temaga kaasa tuleks. Kuid Bentsenil, kellel samuti relva ei olnud, polnud arusaadavalt kuigi suurt tahtmist haavatud karudele järele joosta. Kui olin end varustanud uute padrunitega, sain poolel teel karude ja «Fram'i» vahel Petterseniga kokku.

Karud püüdsid nüüd üle jäävalli eemale pääseda. 30 küünra kaugusel jäin seisma. Aga enne kui lasta, pidin hõikama Petterseni, kes oma õhinas minu ees ajama oli pannud ja nüüd otse tulejoonel seisis. Viimaks siis sai suur emakaru surmava lasu ja ma jooksin mööda jäävalli vaatama, kuhu teine karu on jäänud. Äkki pistis see oma pea jäävalli tagant välja ja sedamaid saatsin tal kuuli otse pea juurest läbi kaela.

Siis ajasime kõik mehed üles. Rõõm oli suur. Mõeldes kõigile neile toredatele värskest lihast valmistatud roogadele, millega me end nüüd kaua aega kostitada saame, hakkas meil suu vett jooksma. Sellest ajast, kui me viimati karu lasksime, oli möödunud umbes 16 kuud, ja 14 kuud polnud me värsket liha saanud, välja arvatud hülge- ja linnuliha, mida meil suve jooksul paar korda söögiks oli olnud. Kiitsime Petterseni lõhnavat praepanni.

Tükeldasime karud ja sorteerisime liha biifsteegi, kotlettide, prae jne. jaoks; isegi jalad panime ära, et neist suppi keeta. Kõige paremini maitses meile ribi; kord anti meile seda lõunaks ja me kõik leidsime, et karuribipraad on nii tore roog, millele on raske võrdset leida. Pistsime siis ka aukartustäratavad portsjonid kinni, südamest soovides, et karu üsna pea meile jälle külla tuleks.

Pärast seda juhtumust kasvas Petterseni jahilust õige tunduvalt ja hommikust õhtuni rääkis ta aina karudest. Ühel päeval oli ta endale pähe võtnud, et öösel tuleb karu. Tal oli oma aimustesse nii kindel usk, et tegi õhtul kõiksugu ettevalmistusi ja kutsus ka Bentseni endale kampa. Bentseni vahikord oli nimelt hommikul ja ta pidi Petterseni üles äratama, niipea kui karu ilmub. Keegi irvhammas, kes ei tahtnud mööda lasta juhust Petterseni karujahil näha, oli olnud nii ettenägelik ja Bentseni püssi külge väikese kellukese sidunud — siis ta kuuleb, millal nad minema hakkavad. Karu kahjuks ei tulnud. Pettersen aga oli nüüd nii suures jahituhinas, et ma pidin tal lubama karu pihta lasta, kui ma ise laskevalmis püssiga juures olen — selleks üsna võimalikuks juhuks, et Pettersen õnnetuseks ehk mööda laseb; seda meelehärmi oleks tal raske üle elada.

Pühapäeval, 8. märtsil oli jälle samasugune järsk temperatuuri muutus nagu 21. veebruaril. Hommikul oli ilm pilves ja lõõtsus tugev ONO-tuul. Kell 3 pärast lõunat aga tuul vaibus ja kell 6 hakkas puhuma nõrk SSO-tuul. Samal

ajal tõusis temperatuur —26 kraadilt —8 kraadile. Suure mõnuga uitasime õhtul ahtritekil, mahedat õhku sisse hingates.

4. märtsil nägime esimest korda päikest. Õieti oleks teda juba eelmisel päeval näha pidanud olema, kuid siis oli taevas pilves. See-eest oli meil nüüd kahekordne pidupäev, sest võisime korraga pühitseda päikese tagasitulekut ja Nordahli sünnipäeva.

14. märtsil sai täis üks aasta, kui Nansen ja Johansen alustasid oma pikka rännakut jääl. Seda päeva tähistasime parema lõunaga, millele järgnes kohv ja õhtul punš.

Peale tavaliste teaduslike vaatluste, mida me jätkasime vahetpidamata, ilma et neid kunagi nimetamisväärselt oleksime katkestanud, mõõtsime talve jooksul ka mere sügavust, kuid 3000-meetrise liiniga me põhja kätte ei saanud.

13. aprillil teostasime meie Scott Hanseniga vaatluse teodoliidiga ja Nordahl sekstandiga, kusjuures ta kasutas loomulikku horisonti.

Teodoliidi järgi oli laius 84°11,5′ ja sekstandi järgi 84°13′. Juba varemgi oli ilmnenud, et kunstliku ja loomuliku horisondi puhul on vahe ca 2 minutit. Kaugel põhjas loomulikku horisonti kasutades saab väiksema kõrguse, isegi siis, kui õhus kangastusi pole märgata. Soodsatel tingimustel on viga siiski harva üle 2 minuti. Kui aga õhus on tugevaid kangastusi, on peaaegu võimatu kõrgust vähegi täpselt määrata. Seepärast, kui tahetakse väga täpset tulemust saada, peab põhjas ajujääl asukoha kindlakstegemiseks tavaliselt kunstlikku horisonti või teodoliiti kasutama.

Kui kevad lähemale jõudis, päevad pikemaks muutusid ja jäässe laeva ümber üha rohkem pragusid ja lõhesid tekkis, pidime vähehaaval vajalikele ettevalmistustele mõtlema hakkama, et «Fram'i» edasitungimiseks otsekohe vabastada, niipea kui jäässe tekib küllalt suuri avandikke, mida võiks kasutada. Jääle laotud asju olime talve jooksul üsna tihti pidanud ümber paigutama. Aga kui jää aina ebakindlamaks muutus, oli ümberpaigutamisest vähe abi. Seepärast tõime oma talvedepoo aprilli keskel laevale ja paigutasime peatrümmi. Ka söedepoost tõime kotid laevale, kuna tünnid ja vaadid, samuti koerakuivikud, kajakid ja kelgud jätsime esialgu veel välja. Päikese võim muutus selleks ajaks juba niivõrd suureks, et telkkatusel

hakkas lumi 19. aprillil sulama; laeva parda ääres oli sulamine alanud juba mitu päeva varem.

Esimeseks kevadekuulutajaks oli sel aastal lumelõoke, kes 25. aprillil laevale laskus. Elukohaks valis ta endale ühe meie püügipaatidest, kus me teda tangu ja toiduraasudega kostitasime; peagi muutus ta õige julgeks. Mitu päeva rõõmustas ta meid oma külasviibimisega, siis aga kadus. Nähtavasti oli «Fram» talle vaid meeldivaks puhkepaigaks olnud, kus ta kõhu täis sõi ja oma teekonna jätkamiseks uut jõudu kogus. 3. mail külastas meid taas üks lumelõoke ja paar päeva hiljem veel kaks tükki. Mulle tundus, et see oli meie endine külaline, kes vahepeal endale kaaslase oli leidnud ja nüüd koos sellega meid vaatama ning eelmise lahke vastuvõtu eest tänama tuli. Nad jäid meie juurde umbes tunniks ajaks ja tegid kõik mis suutsid, et meid oma laulu ja vidistamisega lõbustada. Aga kuna koerad, kes neid igal pool jälitasid, neile rahu ei andnud, tõusid nad viimaks lõplikult lendu ega tulnud enam tagasi.

Mõni päev pärast 1. maid võtsime taavetitele seatud lava maha, seadsime peateki korda ja tõime seejärel nii püügi- kui ka suurpaadid laevale. Samuti võtsime ära maabumissilla ja asendasime selle nöörredeliga. Pärast seda tõime laevale ka ülejäänud osa söedepoost, koeraproviandi, kelgud — ühe sõnaga kõik, mis veel jääl oli. Nüüd jäi üle veel ainult masin valmis seada ja auru tõsta; selle töö võtsime käsile juba 18. mail.

Kestvast ning kõvast pakasest hoolimata tundsid koerad end oma kuutides jääl hästi ja meil nendega palju tüli ei olnud. Aga kuu aega pärast uue aasta algust hakkasid mõned suuremad koerad väiksemate vastu nii õelaks muutuma, et pidime kaks kõige kangemat türanni laevale võtma ja neid seal mõnda aega arestis hoidma. Ka muidu tegid nad veidi kurja, kui selleks paras juhus avanes. Nii hakkasid nad ühel päeval suurima kuudi katusele asetatud kajakke närima. Saime siiski õigel ajal jaole, enne kui nad kajakkidele mingit tõsist kahju jõudsid teha; rookisime lume kuudi ümbert eemale, et nad enam üles ei pääseks ja oma kutsikalikku sporti jätkata ei saaks.

10. veebruaril hakkas üks Sussi võsudest poegima. Viisime ta laevale ja panime ühte suurde kasti höövlilaastudele. Viiest pojast, mis ta sünnitas, jätsime talle ainult ühe; kaks hukkasime otsekohe, üks sündis surnult ja selle,

kes kõige enne ilmale tuli, sõi see kannibalist tõbras ise ära.

Mõne päeva pärast sai pojad ka Kara. Ta oli ainus emane koer, kelle juures tõelist emaarmastust võis märgata. Otse liigutav oli teda vaadata ja meil oli kahju poegi tema käest ära võtta. Kuid me pidime nad hukkama, sest esiteks polnud sel aastaajal võimalik kutsikaid üles kasvatada ja teiseks oli ema alles liiga noor, väike ja kängus.

Märtsi algul lasksime oktoobrikuus sündinud kutsikail päev otsa väljas olla ja 5. märtsil panime nad koos vanemate kutsikatega jääle eesmisse kuuti. Õhtuti pandi kuudile kaas peale, ja kuna öö jooksul ka all jääserva lähedal olev avaus kinni tuiskas, läks kuudis nii soojaks, et härmatis ja jää hakkasid sulama ning kõik koerad said märjaks. Väikesed kutsikad külmetasid hirmsal kombel, kui nad hommikul välja lasti; seepärast viisime nad alla salongi, et nad seal ära kuivaksid.

V

17. MAIST 21. AUGUSTINI 1896

17. mail oli «Fram» ligemale põhjalaiusel 83°45′ ja idapikkusel 12°50′. Ka seekord pühitsesime seda päeva pidu-liku rongkäiguga, umbes samuti nagu eelmise aasta 17. mail. Kelgul, mida vedasid seitse koera, istus Mogstad karunahkadel, tema kõrval marssis orkester (s. o. Bentsen). Kui me rongkäiku liikuma hakkamiseks väljas jääl parajasti üles rivistasime, ilmusid äkki lõhesse laeva vastas viis emast sarvvaala ja natukese aja pärast ka hüljes — see oli rõõmustav vaatepilt, mida me pidasime hea suve endeks. Suurrüngas, kus toimusid eelmised 17. mai pidustused, oli nüüd niivõrd kaugel ja sinna oli lõhede ja ülepääsmatu jää tõttu niivõrd raske pääseda, et seekord piirdusid meie vabaõhupidustused ainult rongkäiguga. See suundus esmalt lõuna poole, möödus termomeetrite putkast ja võttis koosi jäälõhe poole, läks piki lõhet põhja suunas ja pöördus siis laeva poole tagasi. Seal teda pildistati ja pärast seda läksid osavõtjad laiali. Kell 12 oli saluut ja seejärel pidulik, eriti hea lõunasöök; peale jõime 1896. aasta «Château la Fram'i»*. Laud oli kaetud väga maitsekalt; igaühe taldriku kõrval oli paberist salvrätik, mille ühel nurgal oli sõna «Fram» ja järgmine värss:

17. mai — see on mälestuspäev,
mil elustub sangaritegude kaja,
see uuesti võitlusse kutsuma jääb,
hea asja eest võideldes päeva kord näed,
mil võidulipp kõrgele tõuseb su käes,
ükskõik kuidas muutuvad ajad.

* See punane vein oli just selleks puhuks valmistatud. Selleks kasutasime kuivatatud pohlade ja mustikate mahla, millele lisasime veidi piiritust. Ma sain selle joogi eest palju kiita ja kostitasin oma kaaslasi sellega ka hiljem mõnikord.

Lõunalauas peeti kõnesid pidupäeva ja Norra auks, Nanseni ja Johanseni auks jne.

Pärast 17. maid olime paar päeva kibedasti ametis masina ja kõige selle juurde kuuluva, samuti rooli- ja kruvikaevuse kordaseadmisega. Vett katsusime katlasse pumbata esmalt vooliku abil ühest jääaugust. Kuid pakane oli veel nii kõva, et vesi pumbas ära külmus, mistõttu olime sunnitud vett vedama ämbritega ja katlasse kallama läbi selleks otstarbeks purjeriidest õmmeldud vooliku, mis ulatus katlast masinaruumi kohal asuva luugini. Algul arvas Amundsen, et tal oli õnnestunud põhjakraani korda seada ja ta võib vett lasta otse katlasse voolata; kuid peagi selgus, et seni kui kraani ümber on veel jää, läheb niimoodi liiga aeglaselt. Siis ajasime korstna püsti ja tegime katlale tule alla; 19. mai õhtupoolikul oligi aur sees — esimest korda pärast seda, kui me 1893. aasta sügisel jäässe kinni jäime.

Siis raiusime kruvikaevusest nii palju jääd kui võimalik ja lasksime sinna vooliku kaudu auru. See mõjus hästi. Tegime katset ka kruvi muhvis võlli ümbert jää sulatamiseks auru kasutada, kuid ilma märgatavate tulemusteta. Seevastu saime nüüd katla jaoks vett üsna hõlpsasti: täitsime tekil asuva veepaagi jäätükkidega ja sulatasime neid auru abil.

Pärast õhtusööki läksime masinaruumi, et katsuda võlli ringi ajada. Viimaks õnnestuski meil teda $^{3}/_{4}$ ringi võrra pöörata. Sellega oli meil võit käes ja me kõik olime päevatööga väga rahul.

Järgmisel päeval sulatasime auru abil jää roolikaevuses ja kell $^{1}/_{2}2$ hakkas Amundsen masinale «häält sisse tegema». Roolitäävi ehk -raami juurest kerkis üles mitu suurt jääkampa; õngitsesime nad välja ja sellega oligi kõik korras. Amundsen laskis masinal mõnda aega töötada ja kõik mehed käisid tema juures all, et seda imet oma silmaga näha ja veenduda, et tal seal all ikka tõesti «ringi käib».

See oli meile suureks sündmuseks ning täitis meid uue julguse ja lootusega, et me oma kauaaegsest vangistusest peatselt pääseme, kuigi ees oli veel pikk ja raske tee. «Fram» ei olnud enam ajujää tujude tahtetu mängukann. Nüüd oli meie tore laev pärast oma mitmeaastast talveund jälle ellu ärganud. Vaimustusega tundsime tema tugeva südame esimesi värelevaid tukseid. «Fram» otse-

kui mõistis meid ja tahtis öelda: «Teele! Lõuna poole! Kodu poole!»

Jääolud laeva ümber ei olnud siiski nii soodsad, et oleks olnud väljavaateid lähemal ajal vabaneda. Oli ju küll näha mitmesuguseid kevade tunnuseid — temperatuur tõusis ja lumi kadus kiiresti —, kuid me tammusime ikka veel ligikaudu samal laiusel, kus me olime viibinud juba kuude viisi, nimelt ca 84. kraadil. Tõsi küll, vaatlustünnist nägime suurt lõhet, mis ulatus nii kaugele lõunasse kui silm küündis; aga enne kui paks kokkukuhjunud jää rohkem laiali valgub, oli võimatu tungida läbi selle 200 m laiuse jääriba, mis meid temast lahutas. Seepärast ei teinud me veel mingeid katseid laeva lõhkeaine abil jäädst vabastada, vaid kasutasime aega mitmesugusteks töödeks laeval, seadsime joonde, mis veel joones ei olnud, korrastasime auruvintsi, vaatasime üle kõik jooksvad tõud ja tegime muud selletaolist.

Jääauku, kuhu oli viiratud logiliin ja mida me kogu aeg lahti hoidsime, olime lasknud mõlema karu pead, et kirpvähid *(Amphipoda)* nad lihast puhtaks järaksid; seda tööd teevad nad tavaliselt kiiresti ja hästi. Ühel päeval, kui karupeade ümber oli rohkesti kirpvähke, püüdis Scott Hansen neid kahvaga suure hulga ja laskis keeta õhtusöögiks, lootes kostitada meid tõelise piduroaga. Kuid me pettusime rängalt. Neil viletsatel loomakestel polnud liha raasugi — kõik ainult koor ja tühjus. Kui neid korraga paar tosinat suhu võtsime, võisime küll hea tahtmise juures märgata mingit nõrgalt garneele meenutavat maitset, aga ma kardan, et kui pead mõnda aega üksnes kirpvähkidest elama, võtad kaalus peagi kohutaval kombel maha.

Mai viimastel päevadel muutusid meie väljavaated paremaks, sest tuul pöördus kirdesse ja läks õige tugevaks. Jää hakkas aeglaselt edela poole ajuma ja valgus ühtlasi järjest rohkem laiali, nii et 29. mail nägime lõunas, nii kaugele kui silm ulatus, kõikjal aina lahtist vett, mille kohal taevas oli tume. Otsustasin siis pärast korduvaid pealekäimisi katset teha laeva lõhkeaine abil jäädst vabastada. Kell 1 süütasime 50 kg püssirohtu sisaldava miini. Selle toime oli üllatavalt hea: plahvatus rebis lahti tohutuid jäämasse ja paiskas need suure jõuga eemale lõhesse. Me kõik saime uut lootust: veel ühest niisugusest laengust peaks laeva vabastamiseks tõesti piisama. Kohe pärast

lõunat hakkasime seepärast 20 m kaugusele ahtrist teist suurt miini panema. Uskumatut vaeva tuli näha miini augu jäässe raiumisega. Esmalt puurisime tavalise puuraugu; seejärel katsusime teda väikeste püssirohumiinide abil laiendada — kuid miski ei aidanud. Pärast seda püüdsime auku laiemaks teha kangide, jääsaagide ja auru abil, lühidalt kõigi mõeldavate vahenditega. Ent kõik oli asjata. Suure hulga ühes ja samas kohas lõhkenud miinide tõttu oli jäässe siiski igas suunas nii palju pragusid löönud, et suur logiliini jaoks tehtud jääauku pandud miin oleks meie arvates pidanud suutma kogu seda massi laiali paisata. Kuna jää oli seal õhem, lasksime miini 10 meetri sügavusele. See plahvatas määratu jõuga, paisates mastitipu kõrgusele õhku tohutu veesamba. Peale vee oli sambas ka rohkesti jääkampu, mis kaugel ümberringi alla sadasid. Nii kukkus üks ligemale 60 kg raskune pank läbi telkkatuse bakile, mitu teist lendas üle laeva ja langes maha tüürpoordis. Scott Hansen ja Hendriksen, kes seisid eemal jääl elektripatarei juures, mille abil miin süüdati, sattusid plahvatuse ajal räbalasse olukorda. Muidugi ei osanud nad midagi targemat teha kui jalgadele valu anda, aga sügavas lumes ei jõudnud nad siiski küllalt kiiresti eemale ja jäätükke sadas neile halastamatult selga nagu rahet. Peale rea väikeste miinide paigaldasime suure vaevaga ja lasksime õhku veel kaks suurt püssirohumiini, kuid ilma erilise tulemuseta. Siis hakkasime auke puurima kahe püroksüliinmiini jaoks, mida tahtsime süüdata korraga. Aga kui olime $2^1/_2$ puuripikkuse sügavusele jõudnud, murdus puur. Teise puuri tarvitusele võtmiseks tuli aga sellele enne uued keermed viilida. Kell 12 öösel lõpetasime töö, olles hommikust saadik vahetpidamata rahmeldanud.

Järgmisel hommikul kell 6 jätkasime puurimist. Aga jää oli nii kõva ja seda oli nii raske puurida, et puuri ülesvinnamiseks, kui vindid olid jääd täis sööbinud, tuli üles seada taliga pukk, ehkki puuri peal oli neli meest. Jää oli nii paks, et tuli läbida neli puuripikkust (ca 20 jalga), enne kui augu sisse saime. Ühe püroksüliinmiini asetasime nüüd sinna auku, kuna teise toimetasime pika ridva varal ühe vana lõhe serva alla. Mõlemad miinid süütasime samaaegselt, kuid lõhkes ainult üks neist. Ühendasime juhtmed paremini ja siis plahvatas ka teine. Kuid tulemused ei vastanud kaugeltki ootustele. Olgugi et mõlemad

suured miinid olid õhukeses jääs 20 meetri sügavusele pandud, oli jää vastuseis ikkagi liiga suur.

Lõhkamistööd katkestasime nüüd kuni 2. juunini, mil jää oli üsna laeva lähedal piki vana lõhet öö jooksul laiali valgunud. Kõige enne süütasime püroksüliinmiini otse ahtri taga. Selle mõju oli suur — jää lõhenes täävist saadik. Pärast seda puurisime umbes 16 jala sügavuse augu otse laeva kõrvale ja laadisime selle kümne tropiga, mis sisaldasid à 330 grammi püroksüliini (see vastab ca 13 kilogrammile harilikule püssirohule); aga kuna mulle näis veidi riskantne olevat nii tugevat miini laeva vahetus läheduses lõhkema panna, süütasime esmalt väikese 5-kilogrammise püssirohumiini, et näha, milline on selle toime. Mõju oli aga väike, seepärast panime lõhkema suure miini. Kuid see «ajas pudrupaja keema». Laev sai säärase tõuke, et üks maalidest ja püss lendasid salongis põrandale ning minu kajutis kukkus kell seinalt maha. Ka masin sai vist tublisti raputada, sest Amundsen.l purunes pudel ja lambiklaas. Laengu toime jääle oli nii tõhus, et laev sai ühel hoobil peaaegu vabaks; ainult vöör ja ahter jäid jää külge vähekese kinni. Kui veel natuke vaeva oleksime näinud, oleksime laeva juba samal õhtul täiesti vabaks saanud; jätsin ta siiski nii, nagu ta oli, et meil poleks tarvis vaierdamisega jändama hakata. Selle asemel kostitasime end pärast õhtusööki mõne hea lisasuutäiega: arvasime, et sel päeval olime oma töö nii hästi teinud, et seda tuli millegagi premeerida.

Järgmisel hommikul lasksime õhku jää, mille küljes oli kinni laeva vöör. Ma ise võtsin kangi ja hakkasin lahti raiuma ahtritäävi aheldavat jääd. Vaevalt olin sellega 4—5 minutit ametis olnud, kui laev tegi äkki hüppe, kusjuures ahter vajus veidi sügavamale, ja eemaldus jääservast, enne kui jõuti otsi kinnitada. Käil oli nüüd kuus tolli kõrgemal kui sügisel laeva jäässe külmumise ajal. Niisiis oli «Fram» vaba ja valmis läbi jää rühkima, niipea kui olud seda lubavad. Kuid veel ei olnud võimalik teele asuda.

Juba mais oli ümberkaudsetes lõhedes aeg-ajalt vaalu ja hülgeid näha olnud, samuti oli nii mõnigi merelind kohale ilmunud. Juunis ja juulis läks meie ümber veelgi elavamaks, mistõttu võisime nii palju jahti pidada kui süda kutsus. Peale suure hulga fulmaaride, krüüslite,

ännide, alkide ja väikealkide lasksime suve jooksul ka paar hahka ja koguni kaks laia nokaga metskurvitsat. Ka hülgeid lasksime üsna rohkesti, aga kätte saime ainult kuus tükki: teised vajusid nii ruttu vee alla, et me ei jõudnud õigel ajal kohale. Endastmõistetavalt haarasime rõõmuga kinni igast võimalusest jahil käia, eriti veel kui oli tegemist karudega. Need ei teinud meile ju kuigi tihti seda au, et meid vaatama tulid, seda suurem aga oli põnevus ja huvi, kui karu tulekust teatati. Siis läks poistel elu sisse, kõik olid silmapilkselt jalul, et külalist vääriliselt vastu võtta. Üldse sirutasime suve jooksul maha 16—17 täiskasvanud karu; peale selle võtsime ühe poja elusalt kinni, kuid pidime ta peagi tapma, sest ta tegi pardal kohutavat mürtsu.

Ühel ööl juuni algul, kui Hendriksen tahtis jääl asuvasse vaatlusonni instrumentide näitusid lugema minna, sattus ta ootamatult karule. Enne teaduse huvides teeleasumist käinud ta ettevaatuse mõttes komandosillalt vaatamas, kas õhk on puhas, aga polevat midagi kahtlast märganud. Kuid vaatlusonni juures kuulis ta enda lähedal äkki mingit nohinat ja silmas karu, kes eemal jäävalli juures seisis ja tema poole jõllitas. Olles ilma relvata, ei tundnud Hendriksen end selle ootamatu kohtumise puhul arusaadavalt kuigi hästi. Viivu ta kaalutles, mis teha — kas väärikalt taganeda või ülepeakaela, nii kiiresti kui jalad võtavad, põgeneda. Mõlemad, nii tema kui karu, olid laevast ühekaugusel, ja kui mesikäpal on kurje kavatsusi, on ehk kõige targem enne kiskja lähenemist võimalikult kähku taganeda. Ta pistis nii kiiresti kui vähegi suutis jooksu ja oli alles siis kindel, et karu ei ole tal kannul, kui oli elusalt ning tervelt laevale jõudnud ja tekile käepärast pandud püssi kahmanud. Enne aga, kui ta jääle tagasi jõudis, märkasid koerad karu ja sööstsid sellele jalamaid kallale. Esmalt kargas karu vaatlusonni katusele. Koerad aga tormasid talle sinna järele ja ta hüppas jälle alla, sealjuures nii ruttu, et Hendriksen ei jõudnud tulistada. Karu võttis koosi lähima lõhe poole ja kadus sinna nii koerte kui küti eest. Peni oli oma jahituhinas hüpanud jäätükkidele, mis ujusid lõhes paksus jääsulbis, ega julgenud enam tagasi karata. Seal ta siis istus ja niutsus. Ma kuulsin ulgumist, ronisin vaatlustünni ja silmasin teda peagi; läksime siis kahekesi Scott Hanseniga kohale ja tõime ta sealt ära.

Mõni päev hiljem alarmeeris Nordahl meid hommikul kell 10 hüüdega: «Karud!» Jooksime kõik oma püssidega tekile. Kuid koerad olid meist ette jõudnud ja karud juba põgenema ajanud. Mogstad aga nägi vaatlustünnist, et koerad olid neile ühe väikese lõhe juures järele jõudnud, kus karud vette läksid, ja tuli siis alla mulle seda ütlema. Asusime kahekesi sinnapoole teele. Tee oli hea ja me jõudsime kiiresti edasi; kuna me aga allatuult põiki üle jää jooksime, siis kestis tükk aega, enne kui me koerte haukumist kuulsime ja võisime häälte järgi orienteeruda. Viimaks silmasin väikese jäävalli taga üht koertest, varsti pärast seda veel mitut, ja lõpuks ka mõlemaid karusid; need istusid eemal lõhes jääpangal, selg vastu suurt jääkamakat. Kaks koera olid hüpanud pangale, kuna teised pidasid lõhe või lahvanduse ümber vahti. Koerad täitsid oma ülesande suurepäraselt ja köitsid karude tähelepanu nii hästi, et meil polnud mingit raskust neile paraja maa peale läheneda ja kummalegi kuuli keresse saata. Paigast liikumata vajusid mõlemad kokku; aga kuna nad end pisut liigutasid, saatsime neile igaks juhuks veel paar surmavat kuuli.

Karud olid küll tapetud, aga nende juurde pääseda ei olnudki nii hõlpus. Läinud lahvanduse ümbert ringi, õnnestus meil viimaks teiselt poolt pangale pääseda. Seal oli vahemaa kinnisjäält vähem ja hulk väikesi panku moodustas peale selle nagu silla. Rabasime ulukitest kinni ja tegime katsèt neid kinnisjääle toimetada. See läkski meil niimoodi korda, et seadsime neile silmuse koonu ümber ja tirisime nad läbi vee jääserva äärde. Seal ajasime neile mõned väikesed pangad alla ja tõmbasime nad siis ühisel jõul jääle. Koduteel tulid meile Nordahl, Pettersen, Bentsen, Hendriksen ja tüürimees kelkude ja koerarakenditega vastu: laskmise järgi taibanud nad, et on midagi «ära tuua». Upitasime karud ühe ühele, teise teisele kelgule, sidusime need kokku, rakendasime üheksa koera ette, üks mees istus kummalegi karule kaksiratsa otsa, ja sõit läks niisuguse hooga lahti, et jõudsime neile ainult joostes hädavaevu järele.

Kolm päeva hiljem tuli lõuna paiku emakaru koos väikese pojaga lonkides laeva poole. Et neid lähemale meelitada, kõrvetasime pisut rasva, kuid emakaru oli väga ettevaatlik ja möödus hulk aega, enne kui ta umbes 200—300 meetri kaugusele tuli. Siis ei kannatanud tüüri-

mees enam välja ja andis tuld; nüüd saatsime ka meie teised karule paar kuuli ja mõne sammu järel vajus ta maha. Kuna karu ja laeva vahel oli lai lõhe, võtsid mõned meist praami ja sõitsid sinna, kus karu lamas. Poeg, vaeseke, mustja koonu ja peaaegu valge kasukaga kena väike jõmpsikas, oli umbes niisama suur nagu meie kõige väiksem koer. Kui mehed tema juurde jõudsid, ronis ta ema peale, püsis seal täiesti vagusi ja näis olukorrasse esialgu üsna rahulikult suhtuvat. Hendriksen pani talle rihma kaela; kui ema minema lohistati, tuli ta meelsasti kaasa; kui ema üle lõhe pukseeriti, ronis jõnglane talle selga. Aga kui teda pärast laeva juurde jõudmist emast lahutada ja pardale viia taheti, muutus lugu hoopis teiseks. Ta pani kõigest jõust vastu ja läks päris pööraseks. Veel metsikumaks muutus jõmpsikas siis, kui ta laeval lahti lasti. Ta märatses nagu meeletu, pures ja kiskus hammastega, urises ja mõmises metsikus raevus, otsekui oleks talle kurivaim sisse läinud; vakka püsis ta ainult need vähesed hetked, mil ta oli ametis talle visatud lihatükkide allakugistamisega. Kunagi pole ma näinud, et ühte olendisse nii suurel määral kiskjaloomuse kõige metsikumaid omadusi oleks koondatud, nagu sellesse väiksesse monstrumi. Ja sealjuures oli ta alles üsna nooruke! Õhtul andsin käsu meid sellest ebameeldivast reisijast vabastada, ja kirvesilma hästi sihitud hoobiga lõpetas Mogstad ta päevad.

Pärast seda polnud paar nädalat ühtki karu näha; ööl vastu 12. juulit aga külastas meid kolm tükki, kellest Scott Hansen, tüürimees, Nordahl ja Bentsen ühe tänu koertele, kes ka seekord suureks abiks olid ja karu samm-sammult jälitasid, pärast ägedat tagaajamist maha sirutasid. Teised kaks lipsasid kohe pärast esimesi pauke minema ja kadusid uttu.

18. juuli õhtul lasksime meie Mogstad'ga ühe karu, keda me vaevalt kätte oleksime saanud, kui Bella nii tark ja väledate jalgadega poleks olnud. Alguses jõudsid koerad kiskjale paaril korral juba kannule, kuid natukese aja pärast kargas see vette ja ujus üle paari laia lahvanduse. Nende ümbert ringijooksmine võttis koertel palju aega. Parajasti kui karu kolmandasse lahvandusse tahtis karata, jõudis Bella, kes vahepeal lahvanduse ümbert suure kiiruga ringi oli jooksnud, talle ette ja peatas ta, vaevalt kümme küünart jääservast. 200—300 meetri kauguselt saatis Mogstad talle siis kuuli järele, ja nii õnnelikult, et

see tabas teda otse pähe; karu vajus silmapilk maha ja tegi vaid nõrku katseid koeri eemale tõrjuda. Saatsin talle siis kuuli abaluu alla; aga kuna ta ikka veel elumärke avaldas, sai ta ühe kuuli ka veel Mogstad'lt.

20. juulil laskis tüürimees suure karu, kes ujudes üle lõhe tuli. Viimase karu lasksime 6. augusti õhtul, aga nii halvas kohas, et olime sunnitud liha sinnapaika jätma. Isegi naha laevale toimetamisega nägime ränka vaeva.

Mis puutub linnujahisse, siis oli meil mitu korda üsna hea õnn. Nii lasksime kahekesi Scott Hanseniga ühel õhtul üheksa väikealki, ühe kolmvarvas-kajaka ja ühe änni, järgmisel päeval kakskümmend üks väikealki ja kaks krüüslit. Hendriksen laskis ühe päeva jooksul kaheksateist väikealki ja ühe krüüsli, Nordahl kakskümmend kuus väikealki ja ühe krüüsli; hiljem, kui tuli ette päevi, mil linde oli üliküllu ses, õnnestus meil neid vahel mõne tunniga 30—40 tükki lasta.

See elustav ning värskendav jahipidamine ei avaldanud mitte ainult head mõju meie meeleolule, mis üsna tihti oli õige rusutud, vaid tõi meile ka nii hea söögiisu, et olime sageli näljased nagu hundid.

Igakuulistel kaalumistel ilmneski, et kui varem mõned meist natuke maha võtsid, siis sellest ajast peale, kui algimälv, krüüslipraad, kolmvarvas-kajaka raguu, ännisupp ja — *last but not least** — karuribi meie laual igapäevasteks roogadeks said, algas kogu rindel juurdevõtmine.

Ja meil oli kogu seda virgutust ja mõnutunnet, mida jahipidamine pakkus, ka hädasti tarvis. Nimelt ei olnud jääolud sugugi rõõmustavad ja väljavaated sel aastal jääst pääseda näisid iga päevaga vähenevat.

Esimestel päevadel pärast «Fram'i» vabanemist oli jää võrdlemisi rahulik. Kuid 8. ja 9. juunil toimus paar korda raske kruvimine, eriti viimasena mainitud kuupäeval, mil laeva ahter ligikaudu 6 jalga ülespoole suruti, nii et roolikaevus jäi veest täiesti välja, ja vöör kerkis 2 jalga, kusjuures laev vajus 4° pakpoordi poole viltu. Ka 10. ja 11. juunil oli tugev kruvimine, eriti kella $^1/_2$12-st öösel kella 3—4-ni hommikul.

Viimaks nihkus jää 12. juuni hommikul niivõrd laiali, et oli väljavaateid laeva natuke maad edasi haalata. Kuna jääsulp oli veel õige paks, ei olnud meil usku, et ilma

---

* Küll viimasena mainitav, kuid mitte vähem tähtis. *Tõlk.*

auruvintsi abita suudame teda edasi haalata, ja seepärast lasksin katlale tule alla teha. Aga juba enne kui aur oli sees, avanes lõhe niivõrd, et meil õnnestus laeva kõige kitsamast kohast läbi varpida. Kui aur vajaliku surveni oli tõusnud, käivitasime masina ja sõitsime lahvandusse, kus ma olin laevale hea koha välja valinud. Kuna rool ei olnud veel külge pandud, tuli laeva pööramiseks vahetevahel tagasikäik anda. Seal seisime 14. juunini, mil jää pisut järele andis ja SSW suunas tekkis lahvandus, kuhu me tahtsime katsuda pääseda. Seepärast tegime katlale tule alla, panime rooli külge ja sõitsime täiskäigul kitsa lahvandusse viiva kanali poole. Korduvalt ajasime laeva kiiluna lõhesse, kuid asjatult — jää servad ei nihkunud karvavõrdki laiemale. Siis lasksin laeval natuke aega seista ja pärast seda täie hooga otse kanalisse sõita, kusjuures rooli pöörati kord paremale, kord vasakule. Sellest manöövrist oli veidi kasu — saime laeva fokkvantideni kanalisse. Aga siis oli lips läbi. Avandik hakkas jälle kokku tõmbuma, me olime sunnitud taanduma ja endises kohas vaierduma. See oli seda vihastavam, et maa, mis meil läbida tuli, moodustas kõigest umbes $^3/_4$ laeva pikkusest.

Seal seisime 27. juuni õhtuni, mil jää niivõrd järele andis, et ma otsustasin uue katse teha. Tõstsime auru ja hakkasme kell $^1/_2$12 jääd forsseerima. Raskes jääs jõudsime aeglaselt edasi ja kell 2 pidime vaierduma, olles umbes 2 meremiili SO-ten-S suunas liikunud. Seekord katsusime masinat kompaundina kasutada, ja tulemus oli muidugi hea. Ta tegi 160 pööret minutis, kuid seejuures oli muidugi ka söekulu vastavalt suurem — ligemale poole rohkem kui tavaliselt.

Umbes nädalapäevad seisime nüüd peaaegu ühes ja samas kohas, kuni jää 3. juulil niipalju avanes, et meil õnnestus umbes 3 meremiili mööda üht SSW poole viivat lõhet edasi sõita. 6. ja 7. juuli vahelisel ööl tegime uuesti katset edasi tungida, aga kui olime sõitnud ligikaudu ühe meremiili, olime sunnitud jälle vaierduma.

Lõunatuul, mis sel ajal oli domineeriv, hoidis jääd tihedalt koos ja mingist ajumisest ei olnud peaaegu juttugi. See-eest esines juuni keskpaigast alates tunduvaid loodetest tingitud hoovusi. Sealjuures polnud aga märgata, et hoovus õieti mingis kindlas suunas oleks kulgenud: oli aegu, mil liin sooritas ööpäeva jooksul vahel terve kom-

passiringi. Seevastu oli hoovus sageli väga tugev ja keerutas jääpanku lahvandustes mõnikord nii kohutavalt ringi, et päris hirmus oli näha. Palju kordi andsid need tantsisklevad jääpangad ja -kamakad laevale nii tugevaid mükse, et lahtised esemed kukkusid maha ja kogu taglas vappus.

Meri oli ikka väga sügav. Nii ei saanud me 6. juulil 3000 m sügavusel põhja kätte; kaks päeva hiljem aga — olime siis põhjalaiusel umbes 83°2′ — lasksime veel kord loodi sisse ja saime 3400 m sügavusel põhja kätte.

10. juulil õnnestus meil laeva paaril korral järgemööda natuke maad edasi haalata; kuid see läks visalt ja meil tuli ränka vaeva näha: jää oli raske ja tuul surus kõvasti vastu. Läks küll visalt, aga läks siiski, ja seepärast tegin ma korralduse iga kord, kui avaneb võimalus veidi lõuna poole pääseda, laeva edasi haalata.

Aga kuigi me niimoodi mõne väikese jupi võrra suuri vaevu edasi jõudsime, selgus astronoomilisel vaatlusel 13. juulil, et olime sellegipärast tükk maad tagasi ajunud, nimelt põhjalaiusele 83°12′. Niisugustel asjaoludel võis näida mõttetuna edasirühkimist jätkata; aga nii kehvad kui väljavaated olidki, püüdsime lootust mitte kaotada ja olime valmis kasutama iga võimalust, mis peaks avanema.

17. juuli hilisõhtuks hakkas jää niivõrd laiali nihkuma, et me tegime katlale tule alla. Jää suruti küll kohe jälle kokku, kuid sellest hoolimata hoidsime laeva auru all. Ja pettuda meil ei tulnud: kell 1 öösel avanes faarvaater sel määral, et võisime liikuma hakata. Sõitsime lõuna suunas umbes 3 meremiili, kuid hommikul peatas meid määratu suur, paljude miilide kaugusele ulatuv jääpank. Vaierdusime ja seisime kogu järgmise päeva paigal. Kesköö paiku valgus jää küll üsna palju laiali, kuid udu oli niivõrd paks, et mitte midagi polnud näha. 19. juulil tegime viimaks meie oludes suurejoonelise spurdi: kui udu enne lõunat veidi hõrenes, sõitsime kella $^1/_2$1-st kuni kl. 8-ni õhtul umbes 10 meremiili. See suurepärane saavutus valmistas meile kõigile sügavat rõõmu, mis järgmisel päeval veelgi kasvas, kui jõudsime udust ja kolmel korral paigalseismisest hoolimata põhjalaiuselt 83°14′, kus me olime hommikul, lõunaks põhjalaiusele 82°52′ ja kesköösks põhjalaiusele 82°39′. Samuti tegime häid edusamme 20. ja 27. juuli vahel: viimati mainitud kuupäeva kesköösks olime jõudnud põhjalaiusele 81°32′.

27. juulist 2. augustini läks edasisõit seevastu õige visalt ning aeglaselt: 2. augustiks polnud me jõudnud kaugemale kui põhjalaiusele 81°26′. Ühtlasi olime kandunud ka pisut enam itta, nimelt idapikkusele 13°41′.

Esmaspäeval, 3. augustil rühkisime edela suunas umbes 2 meremiili edasi, kuid siis muutus faarvaater läbipääsmatuks. Vaierdasime siis laeva ja seisime seal 8. augustini, mil jää meie ümber niivõrd laiali nihkus, et võisime kell 9 hommikul jälle sõitma hakata. Aga vaevalt olime ca 6 meremiili edasi jõudnud, kui pikk ja kitsas kanal meile tee sulges. Tegime katset teda tavaliste püssirohumiinide ja siis püroksüliini abil laiendada ning sõitsime kord korra järel täie hooga vastu vähemaid panku, mis läbipääsu sulgesid — kuid kõik oli asjata. Säärased pangad ei ole tavaliselt sugugi nii väikesed ja süütud, nagu nad välja näevad. Sageli on nad vanade paksude ja äärmiselt kõvade tükkideks purunenud jäävallide jäänused. Üldmassist eraldudes vajuvad need tükid sügavale ja veest jääb välja ainult võrdlemisi väike nukk, kuna veealune osa on vahel õige suurte mõõtmetega. Just niisugused pangad sulgesidki meile läbipääsu lõhesse. Nad olid nii kõvad, et laeva käilaga polnud neid võimalik purustada, kuigi me neid kord-korralt täie hooga rammisime; võis selgesti näha, kuidas see vana sitke jää tõugete mõjul paindus ja kooldus, ilma et oleks murdunud. Ja kui õnnestuski säärast panka lõhkeaine abil purustada — tihtilugu oli seegi teostamatu, sest nad olid nii tohutu paksud, et neile oli võimatu miini alla panna —, võitsime sellega vähe või mitte midagi: lõhe oli liiga kitsas, et tükke oleks saanud laevast mööda ahtri taha toimetada, ja tükid liiga paksud ning suured, et nende surumine kinnisjää serva alla oleks võinud kõne alla tulla.

Vahetevahel juhtus ka seda, et lõhesse või lahvandusse, kust me parajasti läbi tahtsime sõita, kerkis äkki vana paksu veealust jääd, mis meile tee sulges. Kord sai «Fram» niisugusel puhul säärase obaduse, millest mõni teine laev vaevalt vigastamata oleks pääsenud. Kui me üht lahtist lõhet läbisime, märkasin ma vaatlustünnist suurt veealust panka, mis pealmise jää serva alt kaugele välja ulatus, ja käskisin temast möödumiseks laev kohe kõrvale pöörata. Aga just sel hetkel, kui me hakkasime mööda sõitma, sai pank jää alt vabaks, kerkis säärase hooga pinnale, et vesi paiskus kõrgele üles, ja andis «Fram'ile» umbes fokkvan-

tide kohal nii ränga hoobi, et laev vajus kõvasti viltu ja kaldus umbes kümne rumbi võrra kursist kõrvale, kuni põrkas vastu paari väikest panka. Üles kerkides kiskus see monstrum kaasa määratu hulga vett, mis mühiseva kosena lõhesse langes.

Midagi selletaolist toimus ka siis, kui juhtusime vahel müksama mõnda triivivat jäärüngast, mis rohke sulamise tõttu veejoone all oli iga hetk kummuli käändumas. Säärane rüngas läks vähimagi puudutuse mõjul ümber ja pööras oma alumise osa nii suure jõuga ülespoole, et meri ümberringi hakkas mässama nagu tormi ajal.

Lõhest läbi pääseda püüdes rassisime 9. augustil päev otsa, kuid jõudsime ainult natuke maad edasi. 10-ndal jätkasime seda tööd ja lõuna eel õnnestuski meil viimaks läbi tungida. Kogu ülejäänud osa päevast rühkisime üsna hea eduga lõuna poole, kuni jää muutus nii tihedaks ja läbipääsmatuks, et kell 10 õhtul olime sunnitud vaierduma, olles seljataha jätnud umbes 2 meremiili.

Udu tõttu ei saanud me astronoomilist vaatlust teostada varem kui alles 9. augustil, mil selgus, et olime jõudnud põhjalaiusele 81°48′. See oli meie viimane laiuse määramine ajujääs.

Teisipäeva, 11. augusti keskpäeval suundusime kagu poole, nähes ränka vaeva sageli läbipääsu sulgevate jääpankade ja -kamakate eemaletõrjumisega. Õhtul kell $^1/_2$8 olime ühe kitsa värava ees sunnitud vaierduma, kuni meil hilja öösel õnnestus takistused teelt kõrvaldada ja võisime sõitu edela suunas jätkata. Edasijõudmine oli aga visa ja 12. augusti hommikul sulges meile tee õige jube pank. Katsusime teda miini abil õhku lasta; aga kui me sellega parajasti ametis olime, suruti jää kiiresti kokku ja laev jäi kahe suure panga vahele kinni. Paari tunni pärast nihkus jää edela suunas jälle laiali, ja me sõitsime mööda võrdlemisi hõlpsasti läbipääsetavaid lõhesid kuni kella $^1/_2$1-ni päeval, mil üks pank meie edasipääsu mõneks ajaks sulges. Umbes viie tunniga olime sel ennelõunal läbinud 9$^1/_2$ meremiili. Nüüd hakkas ka üsna palju õhukest jääd vastu tulema, ja kui udu vahel veidi hõrenes, silmasime vaatlustünnist — nii ida kui lääne pool — mitut suurt lõunasuunalist lõhet. Peale selle nägime järjest suuremal hulgal linde ja hülgeid, ka mõnda viigerhüljest — kõik see oli märgiks, et lahtine vesi ei või enam kuigi kaugel olla. Kella 3 ja 4 vahel pärast lõunat avanesid tõkked,

mis meid kinni pidasid, ja kell $^1/_{26}$ hakkasime sõitma kagu suunas. Jääolud muutusid üha paremaks: jää oli nüüd märksa õhem ja rabedam, nii et mõnest vähemast pangast suutsime otse läbi tungida. Kella $^1/_{26}$-st kuni keskööni jõudsime edasi 16 meremiili; masinat kasutasime kogu viimase vahikorra ajal kompaundina.

Pärast 13. augusti kesköödi sõitsime läbi üha hõredama jää esmalt edela, seejärel lõuna ja kagu suunas. Kell 3 silmasime SSO-s tumedat lausvett ja kell $^1/_{44}$ jõudsime läbi viimaste jääpankade lahtisesse vette.*

Olime vabad! Seljataga oli meil kolme aasta jooksul nähtud vaev ja kannatatud puudused, pikkade ööde vältel mõlgutatud raskete mõtete koorem — meie ees elu ja kõige selle jällenägemine, mis meile kallis. A'nult mõned päevad veel! ... Vastakate tunnete virvarr tungles meis, igaühes meist. Esimesel hetkel ei suutnud me oma silmi nagu uskudagi, meile tundus, nagu oleks tumesinine virvendav vesi käila ees a'nult meeltepettus, unenägu. 80. laiuskraadini oli ju veel tubli tükk maad ja tavaliselt ainult õige soodsatel suvedel u'atub jäävaba meri nii kaugele põhja. Võib-olla olime jõudnud vaid suurde lahtisesse lahvandusse ja ees on veel võimas jäävöönd, millest meil tuleb läbi tungida?

Ei, see oli tõelisus. Vaba, aheldamata meri ümbritses meid igast küljest — ja mõnuga tundsime, kuidas «Fram» esimestel nõrkadel ummiklainetel tasa õõtsus.

Auavalduseks oma võidetud vastasele saatsime talle jumalagajätuks müriseva saluudi. Veel kord pikk pilk jäärüngaste ja -pankade viimaste ähmaste kontuuride poole — ja udu sulgus meie taga.

Kursi võtsime esialgu kompassi järgi — SSO, sest udu oli ikka endiselt niivõrd paks, et polnud mingit võimalust astronoomilist vaatlust teostada. Kõigepealt kavatsesime suunduda Punasesse lahte[6], et maa läheduses oleks võ'malik peilida, ja seejärel piki Teravmägede lääneranniku lõuna poole sõita, kuni leiame sobiva ankrukoha, kus saame vett võtta, söe trümmist punkritesse ümber laadida ja üldse «Fram'i» üle mere kojusõiduks täiesti korda seada.

Kell 7 hommikul silmasime läbi ühest kohast veidi hõrenenud udu pakpoordis purjekat ja võtsime kursi otse

---

* Enam või vähem tihedalt kokkusurutud jää forsseerimisel nende 28 päeva jooksul olime seega 180 meremiili maha sõitnud.

selle poole, et temaga ühendusse astuda ning dr. Nanseni ja Johanseni üle teateid pärida. Tubli tunni pärast olimegi tema kõrval; purjed olid tal bakitud[7] ja ta ei märganud meid enne, kui me juba üsna tema lähedal olime. Siis jooksnud tüürimees alla ja teatanud, et mingi kole purjekas tahtvat neile udus otsa sõita. Peagi kihas tekk meestest, ja parajasti kui kipper pea välja pistis, libises «Fram» otse tema laeva nina eest mööda selle pealtuuleküljele ja möödudes tervitas teda saluudiga oma tüürpoordikahurist. Siis sõitsime ümber purjeka ahtri ja lasksime talle ka leeküljelt ühe paugu, misjärel «vaenulik» tegevus lõppes. Võib ju olla, et andsime end oma kaasmaalasele, kes hommikuses udus nii rahulikult õõtsus ja pigemini küll hüljestest ja merihobudest kui «Fram'ist» und nägi, pisut demonstratiivsel viisil tunda. Kuid loodame, et kapten Botolfsen ja tema meeskond andestavad meile meie ülevoolava rõõmu, kui me rohkem kui kolme aasta järel esimest korda inimesi kohtasime.

See laev oli Tromsø kaljas «Søstrene». Esimene küsimus, mille me talle tema kõrvalt möödudes hüüdsime, oli: «Kas Nansen ja Johansen on tagasi jõudnud?» Olime lootnud, et kõlab tugev «jah», ning valmistusime seda müriseva te hurraade ning saluudiga tervitama. Kuid saime vastuseks lühikese ja kurva «ei».

Kapten Botolfsen ja mõned tema meeskonnast tulid «Fram'i» pardale ja sattusid kõikvõimalike küsimuste kohutava risttule alla. Niisugust eksamit ei olnud nad vist küll kunagi varem läbi teinud ega tee kindlasti tulevikuski.

Paljude muude uudiste hulgas kuulsime ka seda, et rootsi õhupallisõitja, vaneminsener Andrée saabunud Taani saarele, et katsuda sealt õhupalliga põhjanabale jõuda. Botolfsen reisijaks — ta andis kaljase oma tüürimehele üle ja sõitis meiega Tromsøsse kaasa —, võtsime lõuna paiku uuesti kursi Punase lahe poole, et sealt Taani saarele hr. Andreed tervitama sõita. Umbes kesköö paiku hakkas eespool maa paistma; pidasime seda Punase lahe läänepoolseks neemeks. Oli möödunud 1041 päeva, kui me viimati maad nägime.

Seal seisime natuke aega, oodates, kuni udu niivõrd hõreneb, et maa oleks selgesti näha. Kui see sündis, hakkasime kogu aeg loodides aeglaselt lääne poole liikuma. Nagu olime arvanud, jõudsime varsti otse Norra väina,

läbisime selle ja kell 1/2 10 enne lõunat heitsime Hollandi neeme juures ankru. Udu hõrenes nüüd ning peagi silmasime väinas Andrée ekspeditsiooni aurikut «Virgo» ja rannal ballooni angaari.

Kiikriga nägime, et meie saabumist oli märgatud, ja varsti kopsatas vastu «Fram'i» külge aurupargas, mille pardal viibisid hr. Andrée, samuti kõik teised ekspeditsiooni liikmed ja «Virgo» kapten Zachau.

Meie kaaslaste saatusest ei saanud nemadki meile mingeid teateid anda. Pärast seda läks meil süda veelgi raskemaks kui varem. Olime kindlalt lootnud, et Nansen ja Johansen on enne meid koju jõudnud — nüüd aga näis niimoodi, et m e i e oleme esimesed.

Tõsist muret meil nende pärast siiski ei olnud, eriti pärast seda kui saime teada Jacksoni ekspeditsioonist, kes olevat juba kaks talve Franz Josephi maal veetnud. Oli ju väga tõenäoline, et varem või hiljem pid:d dr. Nansen ja Johansen selle ekspeditsiooniga kokku sattuma ja nüüd ootavad vaid laeva, mis nad kodumaale viiks. Kui nad aga Jacksoniga kokku ei ole saanud, on nad võib-olla raskes olukorras, vajavad abi, ja võimalikult kiiresti.

Meie plaan oli peaaegu küps: kiires korras sõidame Tromsøsse, et kindlaid teateid muretseda, ja kui ka seal midagi pole kuuldud, täiendame oma söetagavara — muud me ei vajanud — ja sõidame siis kohe Franz Josephi maale neid otsima, lootes selle ärarääkimatu õnne osaliseks saada, et me nad oma tubli «Fram'iga» neid ootavale isamaale toome.

Taani saare juures peatusime seepärast nii lühikest aega kui vähegi võimalik: tegime visiidi «Virgole», vaatasime õhupalli, mis oli valmis õhku tõusma, niipea kui soodus tuul tuleb, ja võtsime vastu oma armastusväärsed rootsi sõbrad, kui need meile vastuvisiiti tulid tegema. Hilja öösel lõpetasime vee võtmise ja söe ümberlaadimise; laev oli sõiduvalmis, ja 15. augustil kell 3 hommikul sõitis «Fram» auru ja purjede varal Smeerenburgi lahest merele.

Ülesõidu ajal oli ilus ilm ja sageli õige tugev pärituul, nii et laev tegi head sõitu, kuni 9 1/4 sõlme.

19. augusti hommikul kell 9 silmasime esimesi kodumaa mägede sinavaid seljandikke, lõuna paiku ilmus nähtavale Løgø ja kell 8 õhtul Loppeni põhjatipp; siis sõit-

sime Kvænangeni fjordi ja 20. augustil kell 2 hommikul heitsime Skjærvøs ankru.

Niipea kui ankur oli põhja jõudnud, äratasin doktori ja Scott Hanseni, kes mõlemad maale kaasa tahtsid tulla. Aga kuna nad oma hommikutualetiga küllalt ruttu valmis ei saanud, palusin Bentsenit mind paadiga maale viia, ja peagi seisin telegraafikontori ees, kus püüdsin inimesi üles äratada, põrutades rusikatega esmalt ühele, siis teisele uksele — kuid kaua aega asjata. Viimaks pistis keegi pea teise korruse aknast välja, et järele vaadata, kes need ööhulkurid on, kes niisugust mürtsu teevad. See oli kontoriülem ise. Kirjas ühele pealinna ajalehele kirjeldas ta seda öist stseeni järgmisel lõbusal viisil:

«... Ei saa öelda, et mul kuigi õrnu tundeid ja heatahtlikke kavatsusi oleks olnud, kui ma öösel kella $^1/_2$3 ajal üles tõusin, et järele vaadata, kes see kaabakas on, kes mu tänavapoolse ukse taga nii kohutavat mürglit teeb. Õige kerges riietuses pistsin ma pea aknast välja ja möirgasin: «Halloo! Mis seal lahti on? Mis kuradi mürgel see öösel on!» Esile astus hallides riietes hiiglasuure habemega mees. Kogu tema olemuses oli midagi, mis mind otsekohe mõtlema pani, et toimisin ehk liiga rutakalt, kui äratamise üle oma pahameelt avaldasin ... ja mul hakkas natuke piinlik, kui ta õige rahulikult tähendas: «Jah, see on tõsi. Aga olge nii lahke ja avage: ma olen «Fram'ilt».» Sedamaid oli mul selge, kes see mees on: ta ei võinud olla keegi muu kui Sverdrup. Hüüdsin: «Silmapilk, härra kapten!» ja tegin siis ka üsna kähku, et kõige tarvilikumad riided selga ajada ja mees sisse lasta. Ta ei olnud sugugi pahane, et oli pidanud kaua aega asjata koputama ja et teda üpris karmide sõnadega vastu oli võetud, kui ta pärast suurejoonelist ja kauakestnud reisi kodumaa pinnale astus, vaid haruldaselt lahke ja sõbralik, kui ma palusin, et ta andestaks selle üsna lahkuseta vastuvõtu, mis talle alguses osaks sai. Hinge põhjas palusin ma temalt südamlikumalt andeks, kui ma seda oma esimeses segaduses kogeldes teha suutsin.

Palusin Sverdrupi istuda, ja mu esimeseks küsimuseks oli muidugi, kustkaudu ta oli tulnud. Jah, nad tulnud otse üle mere Teravmägedelt. 13. augustil jõudnud nad lahtisesse merre, kus nad õige pea kohanud Tromsø kiprit Botolfseni, kes oma püügilaevaga seal seisnud, võtnud ta pardale, külastanud seejärel Andréed, kes tagasipöördu-

miseks ettevalmistusi teinud, ja sõitnud siis otse siia. Esmalt Botolfsenilt ja hiljem Andréelt, kel pidi ju enam-vähem värskeid Norrast saadud ajalehti olema, kuulnud nad, et Nansenist ei ole midagi teada, ku gi nad lootnud kuulda saada, et ta on juba koju saabunud. Need teated tumestanud suurel määral rõõmu, mida nad peatse ja õnneliku kojujõudmise üle tundnud.

«Noh, siis võin mina teile Nanseni kohta teateid anda. Ta saabus 13. augustil Vardøsse ja on praegu Hammerfestis, kust ta arvatavasti täna inglise jahil teekonda Tromsøsse jätkab.»

«Või Nansen on tagasi jõudnud!»

Meeleliigutuses, mida see mees kindlasti harva laseb välja paista, kargas ta vetruvalt nagu pall toolilt püsti, ja sõnadega «seda pean ma kohe teistele rääkima» oli ta uksest väljas.

Natukese aja pärast tuli ta Scott Hanseni, Blessingi, Mogstad' ja Bentseniga tagasi. Kõik nad olid rõõmust meeletud: minult saadud teade oli kõigele krooniks ja võimaldas neil täiel määral nautida seda pikalt vaevarikkalt teekonnalt tagasijõudmise rõõmu, mida seni oli tumestanud teadmatus juhi ja selle kaaslase saatuse üle. See oli alles rõõm!

«On see tõsi, on Nansen tõesti tagasi jõudnud?» kostis nende kõigi suust. «See on alles päev! See on alles rõõm! Ja kui kummaline kokkusattumus, et Nansen jõudis tagasi just samal päeval, kui meie saime jääst vabaks ja võisime kursi kodu poole võtta!»

Ja need tublid mehed õnnitlesid üksteist, olid täis rõõmu ja liigutatud . . .

. . . Vaiksel hommikutunnil kostis «Fram'ilt» äkki kaks vägevat kahuripauku, millele järgnesid pardalviibijate valjud hurraahüüud kahe äraoleva kaaslase auks. Kohalikud elan kud, kes alles sügavas unes viibisid, kargasid suure kohkumisega voodist välja, ja kui nad vähehaaval taipasid, et see kummaline laev ei või olla midagi muud kui «Fram», ruttasid nad teda kohe lähemalt vaatama . . .

Kui nad («Fram'i» mehed) siia ankrusse jäädes rannast tulevat värske heina lõhna tundnud, paistnud see neile tõelise imena. Kehva flooraga rohelised aasad ning tuultest ja tormidest halastamatu käega kõveraks ja konksu painutatud kidurad puud, mida nad siin-seal nägid, tundunud neile nii kaunitena, et nad pidanud seda armetut

saart tõeliseks eedeni aiaks! «Jah, täna tahavad nad rohelisel murul väherdada!»

Muide, loodus oli nii rõõmsa näoga ja nii pidulikult ehitud, nagu see siin põhjas nii hilisel ajal iganes võimalik on; fjord oli vaikne ning peegelsile, otsekui oleks ta kartnud vähimagi liigutusega häirida seda rahu, mis valitses tema pinnal õõtsuva, raskeid katsumusi läbiteinud ja tuultest ning tormidest vintsutatud hiiglase ümber.

Mis puutub laevasse, siis rääkisid nad kõik sellest aina vaimustusega; ma ei usu, et «Fram'i» pardal oleks ühtki meest, kes teda ei armastaks. Sverdrup kinnitas, et «tugevamat ja toredamat laeva ei ole kunagi ehitatud ega leidu kogu laias maailmas» . . .» .

Teel randa tuli mulle viis kaaslast vastu. Nordahl sõudis rõõmsa teatega aegaviitmata nende juurde, kes pardal ootasid, kuna meie teised asusime telegraafikontori ülema juures laua äärde, millel auras kohv; see maitses suurepäraselt — paremini poleks kodumaa meid tervitada saanudki!

Kuid lugu ei lõppenud üksnes kohviga ega telegraafikontori ülemaga. Peagi paukusid šampanjapudelite korgid järgemööda kohaliku kaupmehe ja lensmani juures, kuna telegraafikontori ülem saatis ühe telegrammi teise järel — dr. Nansenile, kuningale, Norra valitsusele, omastele ja sõpradele.

Kell 10 enne lõunat hiivasime siis ankru, et Nansenile ja Johansenile Tromsøsse vastu sõita, läksime Skjærvø ümbert põhja poolt ringi ja suundusime lõuna poole. Ulfstindeni juures kohtusime «Kuningas Halfdaniga», kes 600 reisijaga oli meile Tromsøst vastu sõitnud. Nõustusime ettepanekuga meid puksiiri võtta ja kell $^1/_2$9 õhtul libises «Fram» mitmesaja lippudega ehitud paadi saatel ning rõõmuhõisete ja südamlike hüüetega «tere tulemast!» tervitatuna Tromsø sadamasse.

Järgmisel päeval — 21. augustil — kell 4 pärast lõunat saabus George Baden-Poweli aurujaht «Otaria», mille pardal viibisid dr. Nansen ja Johansen. Pärast 17 kuud kestnud lahusolekut olid meie read seega jälle täis — norra polaarekspeditsioon oli taas terves koosseisus kokku kogunenud.

FRIDTJOF NANSEN

LÕPPSÕNA

Millised on siis norra polaarekspeditsiooni tulemused? Sellele küsimusele võib siin vist õigusega vastust oodata. Kuid meie teaduslike vaatluste materjalid on nii mitmekesised ja niivõrd laialdased, et läheb veel palju aega, kuni eriteadlased on jõudnud nad täielikult läbi töötada. Alles siis võib nende ulatusest täpsema ülevaate saada. Seepärast on tarvilik avaldada need tulemused erilistes teaduslikes väljaannetes. Enne kui ma käesoleva aruande lõpetan, katsun siiski mõnele tähtsamale punktile tähelepanu juhtida.[1]

1. Geograafilised avastused

Ekspeditsiooni eesmärgiks ei olnud mitte uute maade avastamine — arvestus oli ju selline, et ta triiviks koos jääga, kusjuures oleks kõige parem, kui ta maaga kokku ei puutukski, sest see võiks triivimisele hõlpsasti takistuseks saada. Sellegipärast võib öelda, et ta on meie teadmisi pooluselähedaste alade kuivaks maaks ja mereks jagunemise kohta üsna suurel määral laiendanud.

Meie tähtsaimaks geograafiliseks avastuseks oli kahtlemata sügav Polaarmeri ise. Nagu juba ekspeditsiooni plaanis mainitud,* peeti teda seni tavaliselt madalaks. Londoni Geograafia Seltsis enne meie ärasõitu toimunud diskussioonil esitati mu kavatsusele selline vastuväide, et maad peaks võima oodata peaaegu kõikjal pooluse ümber**. Igal pool, kus seda merd seni oli uuritud, oli ta madal. Franz Josephi maast ja Teravmägedest lõuna pool oli sügavus kuni 160 sülda, kuna põhja pool Siberi ranni-

* Vt. «Sissejuhatus», lk. 55—56.
** Vt. «Sissejuhatus», lk. 67. Vrd. ka Greely arvamust lk. 70.

kut polnud leitud sügavust, mis ületaks 40, kõige rohkem 80 sülda. Peale selle olid ekspeditsioonid, kes selles meres põhja poole tungisid, alatasa uusi maid avastanud. Austria-Ungari ekspeditsioon «Tegetthofil» oli oma triivimisel leidnud Franz Josephi maa; «Jeannette'i» ekspeditsioon oli avastanud Henriette'i saare, Jeannette'i saare ja Bennetti maa. Ka mina arvasin, et polaarbassein on üldiselt madal, kuigi oletasin võimalust,* et läbi tundmatu polaarbasseini kulgeb sügavam nõgu, mis ühendab Teravmägede ja Gröönimaa vahelist suurt, kuni 2600-süllast sügavust nende aladega, kus sõitis «Jeannette». Sellise nõo oleme teataval määral leidnudki, sest põhja pool Uus-Siberi saari läks meri 79. põhjalaiuskraadil äkki sügavamaks, ulatudes 3500—3800 meetrini, kusjuures see sügavus püsis kogu «Fram'i» triivimise ajal lääne-loode suunas kuni Teravmägedest põhja pool asuva alani. Ma arvan, et see ei või olla üksnes kitsas nõgu, vaid et polaarbassein on suuremalt osalt sügav meri, mis moodustab Atlandi ookeani põhjaosa sügavuse jätku põhja ja ida poole. Selle kohta, kui kaugele itta see sügav meri ulatub, ei saa me mingit põhjendatud seisukohta võtta[2]; me teame vaid, et ta küünib isegi põhja pool Uus-Siberi saari asuva alani, kusjuures on tõenäoline, et ta läheb veelgi kaugemale itta: iga kord, kui ajumine «Jeannette'i» põhja või kirde poole kandis, konstateeriti sügavuse suurenemist.

Millise tõepärase järelduse saab siis nüüd Polaarmere seni veel tundmata osa kuivaks maaks ja mereks jagunemise kohta teha? Minu arvates võime julgesti eeldada, et siinpool poolust on maad vähe või mitte sugugi, ja seda mitmel põhjusel. Juba seegi ei ole tõenäoline, et nii suures ulatuses nii sügav meri võiks ainult kitsas nõgu olla — kindlasti peab see meie sõidetud teest tükk maad põhja poole ulatuma. Peale selle aga ei näinud me üheski suunas mingit märki, et läheduses oleks maa. Meie kelguretke ajal põhja poole näis jää ajuvat suure kiirusega, suuremaga, kui olime leidnud kaugemal lõunas. Lõhedes oli tõhus liikumine ja meid endidki aeti tihtipeale üsna kiiresti kord ühes, kord teises suunas, nii kiiresti, et mõnikord näis, nagu oleksime abitult tuule ja hoovuse võimusesse jäänud. Vaevalt saaksid sellised jäämassid nii vabalt liikuda, kui läheduses vähegi suurema ulatusega maa

** Vt. «Sissejuhatus», lk. 57. jj.

oleks — see seaks ajumisele ületamatuid takistusi teele ette. Peab märkima ka seda, et niihästi «Fram'i» triivimise kui ka meie kelguretke ajal liikus jää eriti hõlpsasti siis, kui tuul ajas meid põhja või loode suunas, seevastu oli ta aga visa liikuma, kui ajusime kagusse tagasi. Selle kohta, kas põhja pool on suuremaid maismaa alasid või ei ole, võivad teatava vastuse loodetavasti anda meie meteoroloogilised vaatlused, sest isotermide kulg ja õhurõhu jaotus, tuulesuunad, mitmesuguste tuulte mõju temperatuurile jne. peaksid meile selle kohta midagi ütlema, kui kõik need andmed on läbi töötatud. Praegu võin öelda ainult niipalju, et minu mulje järgi ei viita needki olusuhted sellele, et meist põhja pool oleks suuri maismaa alasid. Kõige otsustavamaks tõendiks, et Polaarmeri peab meie teekonnast põhja pool õige laia ulatusega olema, on minu silmis siiski need jäämassid, mis piki Gröönimaa idarannikut võrdlemisi suure kiirusega pidevalt lõuna poole triivivad, jõudes Kap Fárvelini ja sellest mööda gi. Nii laialdased jääväljad peavad pärinema avaramalt merealalt kui see, millest meie läbi triivisime.

Kui «Fram» oleks oma triivimist jätkanud, selle asemel et põhja pool 83. laiuskraadi jääst välja tungida, oleks Polaarhoovus ta koos selle jääga piki Gröönimaa rannikut kahtlemata lõuna poole viinud. Kogu triivimise suuna järgi otsustades ei ole siiski tõenäoline, et ta üsna ranna äärde oleks jõudnud: tema ja ranna vahele oleks kindlasti lai vöönd jäänud. Seda vööndit täitev jää peab endastmõistetavalt meie teest põhja pool asuvalt Polaarmere alalt pärinema, kusjuures see ala peab olema üsna suure ulatusega. Kui vaatleme ühelt poolt Polaarmere enese suuruse ja jäämasside ning teiselt poolt Ida-Gröönl polaarhoovuse ja sellest pidevalt kantava jää suhet, siis torkab silma sarnasus suhtega, mis on ulatusliku mandrijää ja selle osa vahel, mis kitsa jääfjordi kaudu välja tungib, nagu näeme seda näiteks Gröönimaal. Polaarbasseini siseosas, kus triivis «Fram», liigub jää, nagu mandrijää siseosaski, väga aeglaselt. Mida lähemale ta aga väljapääsukohale jõuab, seda kiiremaks muutub liikumine, samal ajal kui jäävoolu laius väheneb. Jää rühib üha suurema hooga lõuna poole, kuni jõuab viimaks lahtisesse merre, kus ta lainete ja tuulte mõjul laguneb ning soojas vees sulab. See toimub samal viisil, nagu mandrijää keeled valguvad läbi orgude ja jääfjordide alla soojematesse õhukihtidesse, et

seal sulada ja siis viimaks langeda merre, kus nad murduvad ja jäämägedena minema ujuvad. Ida-Grööni polaarhoovuse jäävööndi laius peab järelikult vastama palju laiemale ja ulatuslikumale alale Polaarmere tuntud või tundmata osas.

Minu arvates võime seepärast täie kindlusega eeldada, et siinpool poolust on laialdane jääga kaetud meri. Seevastu aga on küll võimalik, et teiselt poolt poolust võib maad leida. Vaevalt on tõenäoline, et Ameerika arktilise arhipelaagi ja Gröönimaa ning selle saarte põhjapiir juba nüüd kindlaks on tehtud; peame ootama, et seal leitakse saari ka tuntud alade praegusest piirist põhja pool.

«Fram'i» sõidul piki Siberi looderannikut tegime rea juhuslikumaid avastusi, mis on vahest küll vähema tähtusega, kuid võivad geograafiale siiski teatavat huvi pakkuda. Nagu IV ja V peatükis kirjeldatud, leidsime seal palju uusi saari, ja kogu rannajoon näib olevat märksa sopilisem ning sakilisem, kui seni arvati. Juba Kara meres leidsime ühe uue saare — Sverdrupi saare. Edasi leidsime piki rannikut Scott Hanseni, Clements Markhami, Ringnesi, Mohni, von Tillo ja mitmed teised saared. Tšeljuskini poolsaare läänekülje avastasime Fearnley ja Axel Heibergi saared. Põhja pool Taimõri saart, millel omal ajal käis Nordenskiöld, leidsime suurema saarterühma, mis näis üsna kaugele põhja ja kirdesse ulatuvat ning millele me panime nimeks Nordenskiöldi saarterühm.* Nordenskiöldi poolt avastatud Taimõri väina lõunaosas käisime sees ja olime ankrus Colin Archeri sadamas. Ka seal leidsime hulga saari, ja maasse, niipalju kui me teda uurida saime, lõikus kõikjal fjorde ja väinu. See oli tollel rannikuosal ainus koht, kus me üsna mandri ääres viibisime, aga ka kaugemal edelas, kus me talle üsna lähedale sõitsime, jäi meile mulje, et sellesse maasse üsna palju fjorde lõikub. Käsitus, mille ma varasemate kaartide põhjal Dicksoni saare ja Taimõri vahelisest Siberi rannikust olin saanud, on seepärast tunduval määral muutunud. Ühetasase, väikeste soppidega rannajoone asemel näib seal olevat tõeline skääride ala.

Enne kui Siberi ranniku käsitluse lõpetame, võib veel mainida, et Kuningas Oscari poolsaar lõikab Taimõri lahe poole kitsamaks, kui varem arvati.

---

* Vrd., mis selle kohta on öeldud kd. I, lk. 143 jj.

2. Franz Josephi maa geograafia ja geoloogia

Nagu eespool öeldud, näitas juba «Fram'i» triivimine, et põhja pool Franz Josephi maad on laialdane sügav meri ja et see maa põhja suunas pooluseni ei ulatu, nagu varem mitmelt poolt väideti. Oma retke plaanis avaldasin arvamust,* et Franz Josephi maa ei ole soodus lähtekoht pooluse poole suunduvale ekspeditsioonile, kui kavatsetakse tungida sinna maad mööda; sest ma eeldasin, et ta kujutab endast vaid «saarestikku, kus üksikuid saari lahutavad sügavad väinad ega näi olevat tõenäoline, et seal leiduks mingit suuremat maismaad». Meie avastused Johanseni ja minu kelguretke ajal võivad seda ainult veelgi kinnitada. Kui heita pilk Franz Josephi maa kaardivisandile,** mis siin on ära toodud, jääb kindlasti mulje, et tegemist on väga väikeste saarte rühmaga. Payeri poolt avastatud Wilczeki maa, mis fantaasia nii elavalt tööle pani, on väikeseks saareks kokku kuivanud, kuna tema avastatud Zichy maa on lõigatud terveks reaks saarekesteks ja laidudeks, millest lääne pool näeme avarat merd. Ainsana on kaunis suureks jäänud ehk ainult Leigh Smithi avastatud Alexandra maa, mis ikka veel teadmatuse uttu kaob; kuid seegi ei või kes teab kui suur olla.

Veel ei saa kindlat otsust teha, kui kaugele põhja see saarterühm ulatub, kuid väga kaugele ei või ta meie kogemuste järgi igatahes minna. Tõsi küll, Payer nägi oma kõige põhjapoolsemast punktist Petermanni ja Kuningas Oscari maad; kuid ei näi tõenäoline olevat, et esimene võiks kuigi suure ulatusega olla, igatahes mitte ida suunas; muidu oleksime pidanud teda märkama, kui me lõuna poole tulles temast pisut ida poolt möödusime. Et ta ei ole suur, järeldub ka sellest, et jää näis üsna takistamatult tema suunas lääne poole triivivat, kui me tema laiuskraadil olime. Et ka Kuningas Oscari maa suur ei ole, võib minu arvates järeldada sellest, et talvel ja kevadel lõuna- ja kagutuuled jääd pidevalt ning raskusteta maast põhja poole ajasid ning Frederick Jacksoni saarest ja lõunapoolsematest saartest lääne pool lahtise mere moodustasid.*** Kui põhjas või loodes oleks mingi suurem ühtne maismaa

* Vrd. «Sissejuhatus», lk. 50.

** Vrd., mis ma ütlesin selle kohta eespool, kd. II, lk. 245 jj.

*** Samasugust lahtist vett leidis Payer 1874. aastal põhja pool Karl Alexandri ja lääne pool Kroonprints Rudolfi maad juba aprillikuus.

olnud, oleks see jää ajumist tingimata takistanud. Seepärast võib Kuningas Oscari maa vaevalt midagi muud kui väheldane saar olla.*

Kõige raskem on vist seisukohta võtta küsimuses, kui kaugele see saarterühm ulatub ida suunas. Selle järgi otsustades, mida me oma teekonnal Valgelt maalt lääne poole nägime, paistis Wilczeki maa idarannik käänduvat kagu suunas ja kaugemal idas me mingit maad ei märganud. Seevastu näis tume taevas, mis meie kelguretkel üle ajujää Wilczeki maast ida pool mitu päeva enne meie sinnajõudmist lõuna suunast paistis, viitavat, et sealpool on õige palju lahtist vett. See aga ei võta võimalust, et kaugemal idas leidub saari. Vastupidi, selline oletus võib näida isegi tõenäolisena, kui otsustada meie kogemuste järgi «Igatsuse laagris» 1895. aasta juunis ja juulis, mil me tugevatest põhjatuultest hoolimata umbes põhjalaiusel 82°5′ ning 64. ja 65. idapikkuskraadi vahel kauemat aega paigal seisime, ilma et oleksime lõuna poole ajunud. See oli seda silmatorkavam, et teistes suundades liikus jää tuule ajel üsna meelsasti. Sellest võiks järeldada, et meist lõuna pool oli maa või saarterida, mis nagu mingi põigiti eesoleva müürina kulges idast läände ja peatas jää ajumise selles suunas.

Läänes ulatub Franz Josephi maa minu arvates palju kaugemale, kui see praegu on teada. Alexandra maa põhjaosas ei näinud ei Jackson ega meie saarterea läänepiiri; suur lahtine kanal, mis selles suunas tükk maad edasi näis minevat, viitas, et seal on teataval määral maad. Samuti ei näinud ei Leigh Smith ega Jackson Alexandra maa lõunaosas selle läänepiiri. Oleks huvitav uurida seda tundmatut ala, mis sinna Kirdemaa ja Teravmägede suunas veel on jäänud ja millest meie Johanseniga läbi oleksime läinud, kui me Jacksonit ja tema mehi poleks kohanud. Loodetavasti õnnestub neil seda ülesannet lahendada.**

Seoses nende märkustega Franz Josephi maa geograafia kohta käsitlen nüüd ka tema geoloogilise ehituse tähtsamaid jooni.[3]

---

* Kuningas Oscari maa kohta, mida Jackson arvab näinud olevat, vaata eespool, kd. II, lk. 159, märkus*.

** Seda ala Jackson uuriski järgmisel, 1897. aastal; vt. selle kohta «The Geographical Journal», veebruar 1898. *(Venekeelse tõlke autori A. M. Filippovi märkus.)*

Niipalju kui meil oli võimalik uurida, näib see saarterühm olevat peamiselt vulkaanilist päritolu ja koosnevat basaltidest. Põhjaosas näivad need, samuti ka teised plagioklass-pürokseenkivimid[4] randa välja ulatuvat. Niisugune oli olukord Fisheri neemel 81. põhjalaiuskraadil, kus basalt langes püstloodis müürina otse merre. Samuti ulatus basalt randa M'Clintocki neemel, meie talveonni juures, Frederick Jacksoni saare randadel, sammasbasaldist neemel[5], kus me viibisime 1895. aasta 25. ja 26. augusti vahelisel ööl, Clements Markhami neemel, Felderi neemel, Torupi saarel. Niipalju kui mul oli võimalik näha, tundus lugu olevat samasugune ka Kroonprints Rudolfi maa lõunaosas. Kõikjal põhjas otsisin asjata settekihte, mis oma kivististega selle maa geoloogilise vanuse kohta teatavat valgust oleksid võinud heita. Üksnes Hellandi neemel leidsin künka, mis koosnes pudedast ning murenenud savikildast, kuid kivististi seal ei olnud.*

Saarterühma lõunaosas aga, Flora neemel ja selle ümbruses, basalt mereni ei ulatunud. Seal kerkis rannalt 500—600 jala kõrgusele saviladestik. Sellel lasus basalt, mille paksus omakorda oli 500—600 jalga või rohkem. Nagu dr. Koettlitz, Jacksoni ekspeditsiooni geoloog, mulle rääkis, olevat ka teistel Northbrooki saarest lääne pool asuvatel saartel samasugune olukord. Sellest, et paljudes kohtades Franz Josephi maa lõunaosas basalt esineb niisiis alles suuremas kõrguses, kuna ta kaugemal põhjas näib kõikjal merepinnani ulatuvat, võib järeldada, et mainitud saarterühma formatsioonid, niihästi savikiht kui ka sellel lasuv basalt, alanevad põhja suunas, kusjuures vist ka basaldi paksus üldiselt veidi suureneb.

Ühes ja teises paigas on nende saarte basaldi ehitus üsna erinev.** Tavaliselt on tal silmatorkavalt porfüürilaadne struktuur[6], mistõttu ta paljudest tüüpilistest basaltidest erineb, sarnanedes rohkem mitme melafüüriga[7]. Basaltlaavadel on õige suures ulatuses mandelkivi-struktuur[8], kusjuures tühemed on täidetud tseoliitidega (eriti analtsiimiga) ja lubjapaoga. Mõnes kohas, nagu M'Clintocki neemel, oli basaldil õige jämedateraline diabaasilaadne

---

* Vrd. kd. II, lk. 155.

** Prof. W. Brøgger on kaasatoodud basaldiproove mikroskoobi abil esialgu põgusalt uurinud.

struktuur[9] ja ta näib olevat lähedalt seotud nende diabaaside või basaltidega, mida intrusiividena[10] on leitud Teravmägedel, eriti Suurfjordi ümbruses ja Edge'i saarel (Stansi neemel). Niihästi Teravmägedel kui ka Franz Josephi maal on need basaldid silmatorkavalt oliviinivaesed ja sisaldavad võrdlemisi vähe magnetiiti[11]; on tõenäoline, et need kaks saarterühma moodustavad ühtse vulkaanilise tekkega piirkonna.

Meie uurimised Franz Josephi maal ei ole selleks küllaldased, et otsustada, millal need tohutud basaldimassid maapõuest välja on paiskunud: kas juba juuraajastul või on nad nooremad — mida olekski ehk õigem eeldada — ja pärinevad tertsiaariajastust, mil paljudes kohtades maapinnast nii palju basalti välja tungis. Igatahes võib julgesti öelda, et nad ei ole moodustunud enne juuraajastu hilisemat perioodi, sest võimas saviladestu, millel nad lasuvad, on pärit sellest ajajärgust. Juura savi ülemises osas leidsime savikihtide vahelt üksikuid õhukesi horisontaalseid basaldikihte. See näib ju viitavat, et osa basalti on igatahes esile tunginud enne, kui savi settimine täielikult lõppes; kuid sealjuures ei ole võimatu, et need basaldikihid on intrusiivsed — mul ei olnud võimalust selle kohta kindlat otsust teha. Selle kasuks võiks rääkida asjaolu, et ühtki neist kihtidest ei õnnestunud mul jälgida vähegi suuremas ulatuses. Teiselt poolt oli savi, milles need basaldikihid esinesid, niivõrd pehme ja plastiline, et mul on pisut raske mõista, kuidas intrusiivmassid võisid selles levida nii korrapäraste horisontaalsete, kõigest paari jala paksuste kihtidena, nagu seal on toimunud. See oleks mõeldav, kui savikihid, milles nad on levinud, sisaldaksid rohkem liiva ja oleksid järelikult vähem sidusad kui peal- ja allpool asetsevad kihid.

Basaldi vanuse määramisel näib tähtsam olevat asjaolu, et ühes kohas Flora neeme põhjaküljel, nagu allpool sellest juttu tuleb, leiti basaldi pealt juura hilisemast perioodist pärinevaid taimede kivistisi. Raskusi tekitab siiski taimede kivististega savi-liivakivi niivõrd ebakorrapärane esinemine, et ei saa veel täiesti kindlaks pidada, et ta oma esialgses asendis ja selles kohas oli, kus ta alguses settis. Peale selle ei olnud leiukoht sellest lõuna pool Flora neemel basaldimasside all asetseva võimsa saviladestu pealispinnast kuigi palju kõrgemal, igatahes mitte rohkem kui umbes 100 jalga, ja seal ei suutnud ma avas-

tada sellise kivistisi sisaldava kihi jälgegi, ei vastavas kõrguses ega mujal. Seega ei ole sugugi võimatu, et mingi intrusiivmass on need taimede kivistised nende esialgsest asukohast võib-olla kõrgemale tõstnud.

Olgu sellega kuidas on, aga igatahes võime julgesti öelda, et tervikuna ei ole Franz Josephi maa moodustunud hiljem kui juuraajastul; geoloogiliselt väljendades on tema vanus järelikult võrdlemisi väike.[12] Edasi näivad need kõigil saartel laiuvad lamedad, osalt enam-vähem ühesugusel kõrgusel asuvad basaltkatted viitavat sellele, et kunagi oli seal suurem ühtne maismaa, mis aja jooksul mitmesuguste maa ilmet ümberkujundavate jõudude mõjul, nagu pakane, rõskus, lumi, jääliustikud ja meri, on tükeldunud, hävinud ja osalt merepinna alla kadunud; võib-olla on seal toimunud ka «murdumisi» ja mõned osad on vajunud vee alla, kuna järele on jäänud vaid riismed — üksteisest väinade ja fjordide läbi lahutatud saared ja laiud.

See formatsioon, millel Flora neemel lasub basalt, pärineb, nagu juba toonitatud, juuraajastust. Rannast 500—600 jala kõrguseni koosneb ta kogu oma paksuses pehmest hallikassinisest, rohkete suuremate või vähemate punakaspruuni savi-liivakivi mugulatega segatud savist. Seal oli palju kivistisi, peamiselt neis mugulates, aga ka lihtsalt savis. Suuremalt osalt olid nad esindatud ammoniitide ja belemniitidega, mis näitab, et see sete pärineb umbes samast juura ladestu osast nagu niinimetatud *Oxford Clay**. Dr. Pompetcky, kes neid kivistisi nüüd uurib, on selle formatsiooni kuuluvuse määranud vene juura Lamberti-tsooni. See leid on õige huvitav, sest ta näitab meile, et suur meri, mille all juuraajastu viimasel poolel oli suur osa Euroopast, kogu Venemaa ja Siber, Alaska, Ameerika arktiline arhipelaag ja Gröönimaa idarannik ning mis küündis Indiani ja Abessiiniani, ulatus ka põhja Franz Josephi maale ja Teravmägedele. See oli mere suurim üleujutus mesosoikumist (keskaegkonnast) meie päevini ja kõikjal on see meri maha jätnud võimsaid setteid, mida kaugel põhjas basaldimassid hävimise eest on kaitsnud.**

Meie viibimise ajal Flora neemel leidsid mr. Jackson ja dr. Koettlitz ühelt künkalt jääliustikus põhja pool jaama

---

* Oksfordi savi. *Tõlk.*

** Sellest ajajärgust pärinevaid setteid leidub ka Norras Andø saarel.

suurel hulgal taimede kivistisi. See on sama leid, millest ma eespool juba rääkisin. Paar päeva hiljem, 17. juulil, läksime kahekesi dr. Koettlitziga uuesti sinna. Küngas koosnes täies ulatuses basaldist, mille sammasteks jagunemine oli osalt selgesti näha, ja ulatus liustikust minu arvates 600 või 700 jala kõrgusele üle merepinna; täpselt mõõta polnud kahjuks aega. Kahes kohas oli seal basaldi peal liivakivitahvlite kiht. Peaaegu igaühes neist oli enamasti okaspuude okaste ja lehtede, osalt ka väikeste sõnajalalehtede jäljendeid. Sellest aardest võtsime kaasa nii palju, kui suutsime kanda, ja rõõmsa meele ning raske koormaga pöördusime tol õhtul hütti tagasi. Järgmisel päeval suusatades sattus ka Johansen juhuslikult ning teadmata samasse kohta, korjas sealt kivistisi ja tõi need mulle.

Pärast mu kojusaabumist on prof. Nathorst seda kogu uurinud; selgus, et mr. Jacksoni ja dr. Koettlitzi leid on väga suure tähtsusega.

N a t h o r s t on selle kohta oma kirjas mulle esialgu teatanud: «Oma fragmentaarsest iseloomust hoolimata on kaasatoodud taimede kivistised äärmiselt huvipakkuvad, sest nende kaudu saame esmakordselt pilku heita taimeriiki, mis juuraajastu hilisemal perioodil kattis 80. põhjalaiuskraadist põhja pool asuvaid alasid. Kõige tavalisemad on ühe männi *(Pinus)* okkad, mis on lähedane Teravmägede, Ida-Siberi ja Jaapani juuraajastu kihtides esinevale *Pinus Nordenskiöldi*'le (Heer), kuid arvatavasti kuulub sellest erinevasse liiki. Peale selle leidub ühe teise männiliigi kitsamaid okkaid ja edasi isasõisi, ühe käbi* kild ja mitu seemet (joon. 1—3), millest üks (joon. 1) meenutab Siberi juura ladestust leitud *Pinus Makiana*'t (Heer). Teistest okaspuudest võib nimetada ühe laialehelise *Taxites* lehti, mis on lähedane eriti Teravmägede ja Siberi juura ladestust leitud *Taxites gramineus*'ele (Heer) ja millel on umbes niisama suured lehed nagu Hiinas ja Jaapanis praegu kasvaval *Cephalotaxus Fortunei*'l. Huvitav on perekonna *Feildenia* (joon. 4 ja 5) esinemine, sest

---

* Juba Leigh Smith tõi Franz Josephi maalt kaasa fossiilse käbi, mis Carruthersi määrangu kohaselt oli *Pinus*'e oma; kuid tema arvates kuulus see kriidisüsteemi pealmisse ossa.

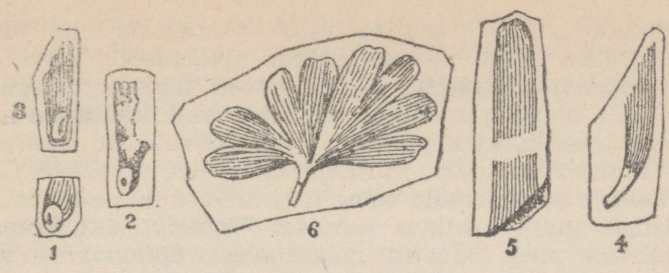

Taimede kivistisi Flora neemelt.
1—3 — mitmesuguste *Pinus*'te seemned; 4 ja 5 — *Feildenia* lehtede tükid; 6 — *Ginkgo polaris*'e leht.

seni on see tuntud vaid polaaraladelt. Esimesena leidis selle Nordenskiöld 1868. aastal tertsiaariajastu kihtidest Teravmägedel Staratšini neemel ja Heer kirjeldas teda *Torellia* nime all. Pärastpoole leidis selle Feilden Grinnelli maalt Discovery lahe äärest 1875.—1876. aasta inglise polaarekspeditsiooni ajal. Nüüd muutis Heer perekonnanime *Feildenia*'ks, sest *Torellia* oli varem ühele karbile nimeks pandud. Hiljem leidsin ka mina seda liiki 1882. aastal Teravmägede ülemjuura kihtidest. Lehed meenutavad praegu elava perekonna *Podocarpus* alamliigi *nageia* lehti.

Ilusamaid kogu kollektsioonis on ühe väikese *Ginkgo* lehed, millest üks on täielik (joon. 6). Sellest ploomitaoliste seemnete ja — vastupidi kõigile teistele okaspuudele — tõelist lehelaba omavate lehtedega perekonnast esineb praegusel ajal Jaapanis üksainus liik, kuid varematel aegadel esines ta paljudes vormides ja oli laialt levinud. Juuraajastul vohas ta eriti lopsakalt Ida-Siberis, samuti on ta tuntud ka Teravmägedelt ja Ida-Gröönimaalt (Scoresby väina juurest), paljudest kohtadest Euroopas jne. Kriidi- ja tertsiaariajastul leidus teda veel Gröönimaa läänerannikul 70. põhjalaiuskraadil. Siin kujutatud leht kuulub uuele liigile, mida võiks nimetada *Ginkgo polaris*'eks ja mis kõige lähemalt on suguluses Siberi juurast leitud *Ginkgo flabellata*'ga (Heer). Väliselt on tal teatavat sarnasust eriti Inglismaa ja Teravmägede pruunist juurast leitud *Ginkgo digitata*'ga (Lindl. & Hutton), kuid lehed on tal tunduvalt väiksemad. Peale mainitud liigi leidub selles kogus võib-olla ka paar teist liiki ja ginkgode

sugukonda kuuluva perekonna *Czekanowskia* lehe tükikesi. Nimetatud perekonna lehtede hõlmad olid kitsad ja okkataolised. Sõnajalad on esindatud äärmiselt tagasihoidlikult. Need fragmendid, mis leiduvad, kuuluvad neljale eri klassile, kuid seltsi on peaaegu võimatu määrata. Üks fragment on pärit juuraajastu setetes tavaliselt *Cladophlebis*'e perekonnalt, teine meenutab üht Ida-Siberi ja Inglismaa juura kihtides esinevat *Thyrsopteris*'t, kolmas kuulub väikesele vaevalt määratavale *Sphenopteris*'ele. Lõpuks näib neljas lähedane olevat ühele *Asplenium*'ile *(petruschinense)*, mis on pärit Siberi juura kihtidest ja mida on kirjeldanud Heer; seejuures väärib tähelepanu, et lehe epidermisrakud on kivimile selgeid jäljendeid jätnud.

Okaspuude rohkuse, sõnajalgade vähesuse ja *Cycadea*'de puudumise või harva esinemise poolest on sellel Franz Josephi maalt pärineval flooral põhiliselt umbes sama iseloom mis Teravmägede ülemjuura flooral, olgugi et liigid selle omadest erinevad. Nagu seegi, ei näi ta räägivat just eriti soodsatest kliimaoludest, kuigi vahe praeguse ja tolleaegse kliima vahel on määratu suur. Niipalju kui materjali põhjal saab otsustada, kuulub floora tõenäolisemalt ülemisse (valgesse) kui keskmisse (pruuni) juurasse.»

Silmatorkavaks jooneks Franz Josephi maa geoloogias on asjaolu, et see saarterühm on kaetud jääliustikega. Kui heita pilk kaardivisandile, kus liustikuvabad kohad on tähistatud pruuni värvusega*, siis võib näha, kui lootusetult väikesed on need paljad laigud laialdaste lume- ja jäävallidega võrreldes.

Need saarte liustikud erinevad enamikust suuremates meile seni tuntud liustikest põhjapoolkeral sellega, et nad, niipalju kui me nägime, ei moodusta tüüpilisi kitsastesse, rangelt piiratud jääfjordidesse valguvaid jääkeeli nagu Gröönimaal ja vähemal määral ka Teravmägedel ja Novaja Zemljal. Korrapäraselt kummuvate kilpidena katab enamik liustikke Franz Josephi maal kogu ala, millel nad asetsevad, ja langeb merre tavaliselt igast küljest ühtlase kallakuga. Nad ei lase orgudel ja endi all olevatel

---

* Käesolevas väljaandes mustaga. *Tõlk.*

mägedel sundida end kitsamateks, piiratud jääkeelteks jagunema. Kogu maa on nii täielikult nende alla maetud, et liustike kumera pinna alt võib aluspõhja esialgset kuju ainult aimata või seda pole nähagi.*

See oli eriti silmatorkav ja tüüpiliselt arenenud esimestel väikestel saartel, mille juurde me jõudsime (Valgel maal), kuid me leidsime seda suuremal või vähemal määral ka kõigil teistel saartel.

Selle erinevuse põhjuseks on võib-olla asjaolu, et Franz Josephi maa basaltsaarte pind on vist küll märksa tasasem kui teistes mainitud kohtades. Lisaks kulgeb seal lumepiir palju madalamalt ja sellest kõrgemal oleva jääkatte mass on neil väikestel saartel võimsam, võrreldes maaga, millel ta lasub. Selle tagajärjel sarnanevad sealsed liustikud Antartika mandrijääga rohkem kui ükski teine tuntud liustik põhjapoolkeral (välja arvatud vahest Kirdemaa omad) ja väikeses mastaabis annavad need saared, näiteks Valgel maal, elava pildi olukorrast, mis peaks valitsema Antarktika mandril. Piiratud jääkeelte asemel, millena liustikud tavaliselt randa tungivad, valgub Franz Josephi maal kogu liustik nii-öelda ise tervikuna saarte igalt küljelt ühtlaselt merre. Seetõttu on ka jäämägede moodustumine pisut teistsugune kui Gröönimaal ja sarnaneb rohkem nende protsessidega, mis toimuvad Antarktikas, kui viimast mõttes nii väikeste mõõtmeteni vähendada. Merre valguvad liustikud Gröönimaa liustikukeeltega võrreldes äärmiselt aeglaselt ja on pealt suhteliselt tasased. Neist moodustuvad suured lamedad jäämäed ehk ujuvad liustikuväljad, mis ei ole küll kõrged — need, mida me nägime, ulatusid kõige rohkem 15 kuni 20 jalga veest välja —, aga oma kujult on neil palju ühist lamedate, kihiliste Antarktika jäämägedega, kuna nendega, mis Gröönimaa jääfjordidest tulevad, nad ei sarnane. On väidetud, et Franz Josephi maal leiduvat õige suuri jäämägesid, mida on peetud isegi tõenduseks, et seal peaks

* Selles liustiku pealispinna peaaegu matemaatiliselt korrapärases kumeruses kordub väiksemas mastaabis kuju, mis on iseloomulik kogu Gröönimaa mandrijääle, nagu me oma Gröönimaa-retke ajal leidsime (Vrd. «På ski over Grønland», lk. 684 jj.; vt. ka «Wissenschaftliche Ergebnisse von Dr. F. Nansens Durchquerung von Grönland 1888». Petermanns Mitteilungen. Ergänzungsheft No. 105, lk. 72 jj., ja profiili T. 5.) Vahe on ainult selles, et siin laskuvad liustikud samasuguse reeglipärase kumerusega igast küljest otse merre; eriti oli seda märgata Valgel maal.

olema suurem maismaa, kuid meie kogemused seda ei kinnita. Kõrgeim jäämägi, mida me nägime, ulatus meie hinnangu järgi kõige rohkem 60 jalga üle veepinna,* ja pealegi oli sellel terav tipp; kõik teised, mida me nägime, olid tunduvalt väiksemad.

Peamiselt küll sellest liustike kalduvusest levida üle nende võrdlemisi lamedate basaltsaarte, moodustamata tüüpilisemaid jääkeeli, on tingitud, et saarte rannikuil näeb vähem jää kriimustuste jälgi, kui seda nii suures ulatuses liustikega kaetud maal õieti võiks oodata. Üheski kohas ei leidnud me vähegi suuremaid moreene; kõige suurem oli Houeni saarel, kui see üldse oligi moreen. Ainult paaris kohas, nagu näiteks Richthofeni neemel, leidsime liustike äärest väikesi moreene. Randadel oli laialipillatuna küll rohkesti kive ja suuremaid rahne, kuid ühegi kohta neist ei võinud täie kindlusega öelda, et nad on toodud liustike poolt: suurem osa oli sealtsamast mäelt alla varisenud. Üheski kohas ei näinud me liustike poolt siledaks hõõrutud ja häilitud kaljupinda, millel oleks värskeid kriimustuse jälgi olnud; selle põhjuseks võib muidugi olla asjaolu, et sealses karmis kliimas basalt hõlpsasti mureneb. Üldse on enamiku nüüd rannikul jäänd väljaulatuvate mägede ja kaljumüüride kujule ja välimusele murenemisel otsustavam mõju olnud kui liustike toimel. Peaaegu kõik nad kerkisid järskude, õige auklike ja lõhestatud müüridena, mille jalamil oli suuri varisenud kividest koosnevaid rusukaldeid ja veel allpool sageli üks või kaks rannajoont või terrassi.

Paljudes kohtades saarte rannikul leidsime neid varema veeseisu märke, mis viitavad merepinna kõrguse muutustele võrdlemisi hilisel ajal. Nad torkasid meile silma juba siis, kui me 1895. aasta sügisel sinna saarterühma jõudsime. Nii oli Torupi saarel praegusest rannast eri kõrguses kaks väga selgete kontuuridega rannajoont. Talvel me elasimegi ühel niisugusel terrassil, merest ligi 20 jala kõrgusel; kuid meie talveonni lähedal oli veel mitu teistki terrassi, millest eriti kaks olid silmatorkavad; ülemine oli veepinnast umbes 50 jala kõrgusel. Northbrooki saarel oli mul võimalus rannajoonte kõrgust täpsemalt mõõta. Juba eespool olen maininud, et Jacksoni jaam asus terrassil ehk rannajoonel, mille kõrgus oli 40 ja 50 jala

* Vt. eespool, kd. II, lk. 145.

vahel; kuid ka sellest all- ja ülalpool oli veel mitu terrassi. Nii leidsin, et samuti sellel neemel talvitanud Leigh Smithi hütt asus madalamal rannajoonel, mille kõrgus veepinnast oli 17 jalga. Mujalt leidsin ühe terrassi, mis asetses 80 jala kõrgusel; see oli kõige kõrgem, mida ma nägin.

Mitmes kohas Flora neemel leidis Jackson vaalade skelette. Nii oli üsna tema hüti lähedal 50 jala kõrgusel veepinnast kiusvaala, *Balaena*, pealuu. Niipalju kui ma nägin, pärines see grööni vaalalt *(Balaena mysticetus)*. Ühes kohas sealt põhja pool oli koguni terve sama liiki vaala luukere osi. Selle alumise lõualuu pikkus oli 18 jalga 3 tolli. Kuid need luud ei asetsenud rohkem kui 9 jalga praegusest veepinnast kõrgemal. Leidsin ka teisi tõendeid, et meri on veel võrdlemisi hilisel ajal neist madalatest rannaterrassidest kõrgemal seisnud. Mitmes kohas olid nad suure hulga teokarpidega (*Mya truncata, Saxicava* jt.) üle külvatud. Järelikult on seal uuemal ajal maa mere suhtes niisamuti tõusnud nagu teistes põhjamaades, mille kohta olen mitmeid tõendeid leidnud ka Siberi rannikul*.

3. Geoloogilised uurimised Siberi rannikul

Piki Siberi rannikut ei saanud me geoloogiliste uurimiste alal endastmõistetavalt kuigi palju ära teha — meie maalkäimised olid seal liiga juhuslikud ja lühiajalised. Üheski kohas ei leidnud me ürgseid muutumatuid kiltkivikihte. Tavaliselt olid ürgkivimid, mida me nägime, esindatud kristalliinsete kiltade ja graniitidega; sealhulgas esines ka omapärast ja iseloomulikku valget muskoviitgraniiti. Tšeljuskini poolsaare kirdepoolses nurgas oli väga tihedat kvartsiiti, mis sarnanes rootsi *hälleflinta*'ga[13].

Suurema tähtsusega olid jääaja jäljed, mida ma mitmel pool Põhja-Siberi rannikul arvasin leidvat. Juba Jamali künklik tasandik, mis oli kruusa ja väikeste kividega kaetud, meenutas mulle Põhja-Saksamaa tasandikke ja viis mind mõttele, et tegemist on laialdase põhjamoreeniga. Seal oli rohkesti veega täidetud ümmargusi lohke, mis meenutasid Põhja-Saksamaa järvi. Neil tasandikel ei leid-

* Vt. kd. I, lk. 128—129.

nud me ühtki suuremat rändrahnu ja üldse olid meie uurimised nii põgusad, et ma ei julge selle maa glatsiaalse tekke kohta veel mingit kindlat seisukohta võtta. Kaugemal põhjas leidsin siiski ilmseid jääaja jälgi. Kjellmani saartel leidsin Põdrasaare rannal kriimustuse jälgi, mida vaevalt võis olla tekitanud miski muu peale liustike. Muidugi võib ju ka ajujää randa kriimustada; kuid need kriimustused on paratamatult pinnalisemad ja triipude suund vähem korrapärane. Viirud, mis ma seal leidsin, olid kindla suunaga ja kulgesid üksteisega paralleelselt. Eriti selged olid paar sügavamat vagu. Et nad ainult selles rannaosas olid säilinud, mis mõõna ajal kuivale jääb, on hõlpsasti seletatav; sest kivim — see koosnes seal vilgukildast — mureneb selles karmis kliimas ruttu: ta oli pakase tõttu mõranenud ja risti-rästi pragusid täis; kõik kriimustuste jäljed, mis vee all ja seeläbi murenemise vastu kaitstud ei ole, on tavaliselt kadunud.

Kõikjal, kus me Siberi põhjarannikul maal käisime, oli maa suuremaid või vähemaid kive täis külvatud. Paiguti olid nad sama liiki nagu kohalikud aluspõhjakivimid; teisal leidsin suuri rahne, mis täielikult erinesid kivimist, millel nad lasusid. Täiesti tüüpilise moreenmaastikuna nägi rannik välja Tšeljuskini poolsaare läänekülje, Tolli lahe tagumises sopis, kus ma ühel päeval (8. septembril 1893) põdrajahil käisin*. See oli väga künklik savitasandik ja sinna oli laiali pillatud hulk mitmesugustest kivimitest koosnevaid suuri rändrahne, mis vaevalt võisid sinna kantud olla muu kui liustike poolt**. Kogu sellel maal oli ka täiesti kindel põhjamoreeni ilme. Et ma mõnes kohas mererannal ja ojasängides, kus savi oli päevavalgele tulnud, kihilisuse tunnuseid leidsin, võib vaevalt vastuväi-

---

* Vt. kd. I, lk. 154—155.

** Võimalus, et nad on viidud sinna jõgede poolt, tuleb täiesti kõrvale jätta: selleks olid paljud rahnud liiga suured ning rasked ja peale selle teravate servadega. Ka selleks, et ajujää nad sinna oleks võinud viia, näivad nad liiga suured olevat; ma ei tea ühtki juhtumit, et ajujää nii suuri rahne kuigi kauge maa peale oleks viinud. Nii palju kui ma ajujääd olen näinud, pole ma sellelt leidnud veel ühtki kivi, mis oleks palju suurem kui hernes. Ainult piki Jäämere rannikuid moodustuv rannaäärne kinnisjää võib kive ühest kohast teise kanda, kuid sel kombel toimuv transport ei saa kunagi nii suurt ulatust võtta. On veel see võimalus, et jäämäed on toonud nad mõnelt lähemal või kaugemal asuvalt liustikult, ja seda praegusel hetkel kindlalt eitada ei saa, sest sel kombel veetakse ju kive alatasa. Kuid selleks näis neid seal liiga

teks olla, sest me teame, et näiteks Lõuna-Norras on palju ilmseid moreene, mis koosnevad selgesti märgatavatest kihtidest. See tõendab vaid, et moreen on moodustunud vee all.

Oleks mõeldav, et need jääaja säilmed on tingitud kohalikest liustikest; aga kui võrrelda neid sellega, mida parun Toll leidis meiega peaaegu üheaegselt kaugemal idas, Uus-Siberi saartel ja Anabaramaal, kus ta on huvitavaid jääaja säilmeid kindlaks teinud, siis räägib see kahtlemata tõenäolisuse poolt, et kogu Siberi põhjaosa on olnud maetud samasuguse jääkatte alla, mis omal ajal oli levinud üle Põhja-Euroopa, ja üldine arvamus, et Siberis polevat jääaega olnud, ei näi enam paika pidavat.

Juba eespool olen öelnud, et Siberi loodeosa on vist fjordidest lõhestatud maa, mille ees asuvad skäärid. Ka see võib Siberi jääaja kasuks rääkida, sest igal pool mujal, kus me selliseid fjordidest lõhestatud rannikuid leiame — Norras, Alaskal, Kanada läänerannikul, Patagoonias —, võib ühtlasi ka konstateerida kindlaid jälgi, et varem on seal maa liustikega kaetud olnud.

4. Merepõhi

Suuremalt osalt on Polaarmere põhi kaetud halli saviga. Loodimiste puhul võetud põhjaproovide esialgse mikroskoopilise uurimise põhjal otsustades erineb see savi enamikust maakera teiste merede põhjast leitud mudast — niipalju kui mul oli võimalik kindlaks teha, puuduvad seal peaaegu täielikult mereloomade karbid või muud orgaanilised lisandid. Samuti selgus katsetel hapetega, et muda sisaldab eriti vähe lupja ja näib koosnevat peamiselt mineraalsetest koostisosadest. Täpsemalt uurida pole veel aega olnud. Norra Põhjamere-ekspeditsiooni ajal leiti, et Atlandi ookeani põhjaosa ja Jäämere põhjamuda koosneb suuremalt osalt samasugusest hallist, loomade jäänuste poolest võrdlemisi vaesest savist, kuigi ta sisaldab neid rohkem kui see muda, mille meie leidsime. Näib, et kogu

---

palju olevat ja pealegi olid nad õige suurtele maa-aladele laiali pillatud. Igatahes ei ole tõestatud, et jäämäed kunagi nii suures mastaabis transpordiga oleksid tegelnud.

Polaarmerel toimub praegu haruldaselt vähe fossiile sisaldavate settekihtide sadestumine. Küllap see on seletatav sellega, et jõed, eriti Siberi jõed viivad polaarbasseini nii tohutul hulgal peent muda, et setete kuhjumine on võrdlemisi suur ja suhteliselt kasina faunaga setted kaovad selle hulka ära.[14]

5. Jää ajumine Polaarmeres

Ekspeditsiooni plaan, nagu juba «Sissejuhatuses» seletatud, oli rajatud eeldusele, et põiki üle polaarbasseini peab Siberist ja Beringi väinast põhja pool asuvast merest Teravmägede ja Gröönimaa vahelise mere suunas kulgema hoovus või toimuma alaline jää ajumine. See jää pidigi «Fram'i» edasi viima. Meie retk on tõestanud, et see oletus oli peajoontes õige, ja andnud meile võimaluse saada üsna täieliku pildi, mil viisil jää üle selle laialdase mere kandub.[15]

Mis mind kõige rohkem uskuma pani, et selline ajumine pidevalt aset leiab ja et seda peaks ekspeditsiooni jaoks ära kasutada saama, oli eelkõige Siberi ajupuit, mida igal aastal Gröönimaa rannikuile saabub, ja muda, mida kõikjal ajujääl võib leida, kui see piki Gröönimaa idarannikut lõuna poole liigub.* Neidsamu tõendeid jää päritolu kohta leidsime ka oma retke ajal, isegi kõige kaugemal põhjas: muda, samuti ka ajupuitu, oli jääl 86. laiuskraadilgi. 20. aprillil 1895 leidsime põhjalaiusel 85,5° palgi, mis oli püsti jäässe kinni külmunud;** jämedate süüde põhjal võis arvata, et ta on kasvanud võrdlemisi pehmes kliimas: tõenäoliselt oli ta pärit Siberi sisemaalt ja nüüd teel Gröönimaa eskimote juurde. Ka «Fram'i» lähedusest leidsime sageli ajupuidu tükke.*** 1896. aasta aprillis leidis Sverdrup kord poolpehkinud, jäässe kinnikülmunud puutüve. Kui ta kuu aja pärast sinna tagasi läks, leidis ta imestusega, et see oli pooleks murtud ja tükk maad eemale viidud. Küllap mõni karu oli seal jõukatsumisega oma meelt lahutanud.

Aga mis põhjustab seda jää ajumist üle Polaarmere? Eeskätt tuuled. Kuna nad enamasti puhuvad Siberi poolt

* Vrd. «Sissejuhatus», lk. 63—64.
** Vt. eespool, kd. II, lk. 53.
*** Vrd. eespool, kd. II, lk. 306.

Atlandi ookeani põhjaosa suunas, ajavad nad aja jooksul ka jää selles suunas. Kuid tuuled on selleks liiga muutlik jõud, et nendega saaks arvestada, ja seepärast ei ole ka ajumine kuigi ühtlane: vahel tuleb ette peatusi, vahel kõrvaleajumist. Üldiselt aga võis märgata, et iga kord, kui tuul meid meie eesmärgi suunas edasi ajas, muutus ajumine kohe kiiremaks. Kui aga tuul puhus vastupidises suunas, tahtes meid kagusse tagasi ajada, siis oli harilikult raske jäämasse selles suunas liikuma panna, otsekui oleks miski neid kinni hoidnud. Kuna domineerivate tuulte suund võib vastavalt aastaajale üsna erinev olla, oli ka meie ajumises teatavaid pikemaid perioode. Kõige soodsamad olid harilikult talv ja kevad, suve teine pool aga tavaliselt ebasoodus. Kohe pärast seda, kui me esimesel sügisel jäässe kinni jäime, oli meil, nagu juba nägime, ebasoodus periood ja me kandusime tagasi Uus-Siberi saarte poole — näis, nagu läheks kõik tagurpidi. Siis — pärast novembrikuud — saabus talv, ja seejärel kevad, mil me tegime üsna häid edusamme, kuna 1894. aasta juuni keskpaigast peale liikusime kogu suve ja sügise jälle tagasi. Seejärel uus talv (1894—1895) ja kevad (kuni juuni lõpuni), mil me tublisti edasi jõudsime. 1895. aasta suve teine pool (juuli, august, september) oli taas ebasoodus; kuid sellele järgnenud sügis ja talv (1895—1896) aitasid «Fram'i» kaugele põhja, peaaegu 86. laiuskraadile, ja läände, ligikaudu 25. idapikkuskraadile. Siis tulid veebruari lõpp ja märts, mil tammuti paigal, kuni aprillis ja hiljem toimus jälle aeglane ajumine edela ja lõuna poole ning «Fram» viimaks kaugel põhjas, põhja pool 83. laiuskraadi jääst välja pääses. Näib, et jää ajumisele ei avalda mõju mitte ainult need juhuslikud tuuled: jääl on, nagu juba öeldud, kalduvus liikuda teatavas peasuunas. Mulle paistis, et vahetevahel võisin vees jää all konstateerida ka nõrka hoovust, mis liikus umbes samas suunas. Ma ei usu, et jää ajumine domineerivate tuulte suunaga täielikult ühte langeb. Mul jäi mulje, et jää kaldub sellest pisut põhja poole; kuid enne, kui kogu materjal on läbi töötatud ja võrreldud, ei saa selle kohta midagi kindlat öelda.[16]

Pideva ajumise tõttu ei jõua jää selles Polaarmere osas, kust meie läbi sõitsime, vanaks saada. Äärmiselt harva nägin jääd, mille vanuse hindasin rohkem kui 4 või 5 aastale, ja ma arvan, et 5 või 6 aastat on kõige pikem aeg,

mida pangad Beringi väina lähedustelt rannikutelt Gröönimaast ida pool asetsevasse merre jõudmiseks tavaliselt vajavad. Sinna saabuva jää peamass ei ole niigi vana: suurelt osalt on ta moodustunud teel — lahvandustes ja lõhedes, mida vanemate pankade vahel alatasa tekib.

Võib näha, et jää on alati liikvel, et suurel ja laial merel, mis katab pooluse ümber asetsevat ala, ei leidu ühtki liikumatut punkti. Kogu sellelt avaralt alalt ajavad tuuled ja hoovused jääd Atlandi ookeani viivate läbipääsude poole, peamiselt suurde väila Teravmägede ja Gröönimaa vahel, aga ka kitsamatesse väinadesse Gröönimaa ja Põhja-Ameerika arktilise arhipelaagi saarte vahel; seal aga peetakse ta suuremalt osalt küll kinni ja tema liikumine lõunapoolsematesse vetesse pannakse seisma, mistõttu ajumine on seal väga aeglane. Määratu suur liikumatu jäämüts, millega paljud polaarreisijad meie poolust nii hea meelega on tahtnud katta, on kadunud. Selle asemel on igavesti rändavad jääväljad, mis moodustavad ühe lüli mere suures ringvoolus.

6. Jää tekkimine, kasv ja kuhjumine

Polaarjää iseloomu, tekkimise ja külmumise kohta, temperatuuri jaotuse kohta temas jne. on meie retk palju selgust toonud. Allpool puudutan mõnda neist küsimustest.

Kohe pärast tekkimist ja seni, kui ta on alles üsna õhuke, kasvab jää väga ruttu, aga mida paksemaks ta muutub, seda aeglasemaks jääb kasv, sest siis on pealispinnalt kiirgamise kaudu toimuval soojusekaol raskem jää aluspinnani tungida. Esimesel sügisel, 1893. aasta oktoobris ja novembris lahtistel lahvandustel tekkinud jää oli 1894. aasta aprillis saavutanud 2,31-meetrise paksuse; suve jooksul aga jätkus ta kasvamine pidevalt. Nii oli ta 9. juuniks saavutanud 2,58 m, sellest hoolimata, et päikesekiired olid siis pealispinnalt juba üsna palju jääd ära sulatanud. 20. juunil oli jää paksus sama, kuigi sulamine oli siis pealispinnal õige tunduv ja igal pool oli mageda vee tiike. Juulis oli paksus endiselt sama, kuni 10. juulini, mil jää alla oli tekkinud uus kiht, mistõttu kogu tema paksus oli 2,76 m, sellest hoolimata, et pealispinnal vähe-

nes jää sulamise läbi nüüd mitu sentimeetrit päevas. See uue jää tekkimine alumisel küljel oli tingitud mageda vee kihist, mis moodustus jää sulamisel pealispinnalt ja jäi külma soolase vee peale, mille temperatuur oli märksa allpool mageda vee külmumispunkti. Seejuures jahtus mage vesi altpoolt nii tugevasti, et tema ja soolase vee piiril, umbes 2,5 m sügavusel, tekkis paks mageda vee kiht, mis püsis suve läbi. Vähehaaval hakkas vana panga ja uue kihi kogupaksus pikkamööda siiski vähenema, kuni ta septembris oli 2 m ümber. Oktoobris algas kasvamine vähehaaval uuesti: 10. novembril oli paksus 2,08 m, 11. detsembril 2,11 m. Nõnda kasvas ta pikkamisi talve läbi. 6. veebruaril oli paksus 2,59 m. Kevadel kasv jätkus: 11. mail 1895 oli paksus 3,0 m ja peaaegu niisama suur oli see ka 30. mail — 3,03 m. Järelikult võib näha, et jää kasvamine külmumise teel ei toimugi väga kiiresti. Pangal, mida järgmisel talvel mõõdeti ja mille paksus 4. novembril 1895 oli 3,36 m, konstateeriti talve jooksul pidevat kasvu, kuni tema paksus 4. maiks 1896 oli tõusnud 3,975 meetrile, mis on ju küll üsna tähelepandav paksus, kui laevadel tuleb jääst läbi tungida, aga ei ole siiski eriti suur nende mõõtmetega võrreldes, mida meres põhja pool Grinelli või Granti maad ja Gröönimaad leiduvale «paleokrüstilisele jääle» on omistatud.

Oma suurima paksuse saavutab jää pankade alalise üksteisele valgumise ja kuhjumise teel kruvimiste ajal; seeläbi moodustunud tohutud jääkuhjatised ja -rünkad külmuvad ühte ja võivad püsida kaua. Oma retke ajal oli meil hea võimalus selle kokkukuhjunud jää tekkimise kohta vaatlusi toimetada.

Nagu juba mitme varema ekspeditsiooni ajal leiti, selgus, et kruvimised on üsna olulisel määral ühenduses loodetega. Eriti kehtib see polaarbasseini ääreosade kohta, kus lahtine vesi on lähemal. Esimesel sügisel, 1893. aastal, algasid kruvimised tavaliselt nii korrapäraselt pärast kõrget meretõusu, et me võisime juba ette ära öelda, millal me võime neid oodata.* Kuus oli meil kaks perioodi: üks — kõige tugevamate kruvimistega — noorkuu, teine täiskuu ajal. Neil perioodidel nihkus jää tavaliselt kaks korda ööpäevas laiali ja surus end seejärel uuesti kokku. Samasugust korrapärast kruvimist koges «Fram» ka vii-

* Vrd. kd. I, lk. 186 jj.

masel kevadel ja suvel (1896), kui ta Teravmägedest põhja pool asetsevasse merre oli jõudnud; juunikuus oli jää kokkusurumine ühe nädala kestel koguni nii tugev, et laev kaks korda ööpäevas rahulikult ja sujuvalt veest 10 jala kõrgusele kerkis.

Vähem korrapärased olid kruvimised polaarbasseini siseosas, eriti talvel, ja seal olid nad tingitud peamiselt tuultest. Tavaliselt võis tähele panna, et kui tuul oli kauemat aega olnud näiteks kagust ja jää liikus kiiresti loode poole, seejärel aga äkki pöördus ja püüdis jääd teises suunas liikuma panna, avaldas see oma inertsiga vastupanu, mille tagajärjel tekkis vahel võimsaid kokkupõrkeid, sest jää peamass surus tagant peale, kuna teised jäämassid olid eespool peatuma jäänud või talle vastu liikuma hakanud. Kui siis tuul jälle kagusse tagasi pöördus, võisid kruvimised otsekohe täielikult lakata. Seesugune tuulest tekitatud kruvimine sai «Fram'ile» osaks näiteks 1895. aasta nääripäeva paiku.

On väidetud, et kruvimised olevat tingitud jää paisumisest külmumisel ning kokkutõmbumisest ja paisumisest temperatuurimuutuste puhul. Säärased väited ei pea paika. Ainuüksi see, et kruvimisi tuleb ette ka suvel, kui sulamine on täies hoos, paneb selles kahtlema; peale selle aga on üsna lihtne välja arvutada, kui suureks jää üldine paisumine sel teel maksimaalselt võib kujuneda: alaliselt toimuvate kuhjumistega võrreldes on see täiesti tähtsusetu.

Jää liikumise tõttu, mille kutsuvad esile osalt looded, osalt tuuled, tekib jääs pragusid ja lõhesid, mis kulgevad enam-vähem perpendikulaarselt liikumise suunaga. Kui siis äkki algab kruvimine, hakkavad nende lõhede ja pragude servad üksteise vastu pressima, pangad osalt libisevad üksteise alla, osalt kuhjuvad pikkadeks seljandikeks (vallideks), mille peasuund on jää liikumisega tavaliselt perpendikulaarne. Kuna liikumise suund vahetevahel muutub, jaguneb kogu jääväli vähehaaval keeruliseks ristuvate lõhede ja vallide võrguks, mis võib kelkude ja koertega edasipääsemise üsna raskeks teha; meie Johanseniga kogesime seda oma retke ajal 1895. aastal.

7. Merevee temperatuur

Kogu «Fram'i» triivimise kestel uuriti merevee temperatuuri mitmesugustes sügavustes. Vesi, mis Ida-Gröönimaa polaarhoovusega põhja poolt Atlandi ookeani voolab, on pealispinnast põhjani väga külm ja seetõttu täitub suurem osa Atlandi ookeani põhjaosa sügavusest külma Jäämere-veega, mille temperatuur on —1° kuni —1,5°. Seepärast võiks oodata, et ka polaarbasseinis on vee temperatuur pealispinnast põhjani samasugune. Mul oli juba varemaltki kahtlusi, kas tegelikult ikka on nõnda, sest ma eeldasin, et Golfi hoovus tungib mitmest kohast sinna basseini, ja arvasin, et säärane hoovus peab oma mõju maksma panema. Sellegipärast oli mu üllatus suur, kui ma juba nii kaugel idas, Uus-Siberi saartest põhja pool asetsevas meres leidsin kaheldamatuid tunnuseid, et niisugune soojem hoovus on olemas. Pealispinnal on vesi kogu polaarbasseinis väga külm ja tema temperatuur soolase vee külmumispunkti ümber, —1,5° kuni —1,6° C. Selle kihi all, 80 kuni 100 meetri sügavusel, hakkas temperatuur tõusma ja ulatus umbes 300 m sügavusel +0,5 ja koguni +0,8 kraadini. Sügavamal muutus ta pisut, kuid umbes 400—500 meetrini püsis siiski enam-vähem ühesugusena; siis hakkas ta pikkamööda langema, ilma et kusagil siiski pinnavee madala temperatuurini oleks küündinud. Madalaim — umbes —0,76° — oli temperatuur 2800—2900 m sügavusel. Sealt põhja poole hakkas ta jälle üsna aeglaselt tõusma. Peaaegu samasugune olukord valitses kogu merealal, mida me uurisime, ja eespool, 1. köite lk. 293—294 äratoodud temperatuuride tabel annab kujuka pildi temperatuuri jaotusest mitmesuguses sügavuses. Selles jaotuses on mitu asjaolu, mis võivad näida üllatavad. Muu hulgas võiks mainida, et 3000 meetrist põhja poole temperatuur tõusis: midagi säärast, niipalju kui mul on teada, ei ole kusagil mujal leitud; kuid põhjuseks võib siiski vahest olla see, et meil olid täpsemad instrumendid ja paremad võimalused nende kasutamiseks kui enamikul ekspeditsioonidest enne meid, ja nagu võib näha, ei ole siin tegemist kuigi suurte muutustega, mitte palju üle 0,1° C. Esialgu ei saa ma lahti mõttest, et merepõhja lähedal põhjustab kõige alumise veekihi nõrka soojenemist maa enese soojus.

Suhteliselt sooja vee avastamine külma pinnavee all

polaarbasseinis on õige tähtis. See soojem vesi on raskem ja sisaldab rohkem soola kui pealpool olev külm vesi. Esimene sarnaneb oma koosseisult Atlandi ookeani veega, teine aga niinimetatud Jäämere-veega, mida Ida-Gröönimaa polaarhoovus Polaarmerest välja viib. See asjaolu annab meile kaunis selge kujutluse kogu mere olukorrast kaugel põhjas. Polaarbasseini voolab pidevalt lõuna poolt, s. o. peamiselt Atlandi ookeanist sooja ning soolast vett. Juba norra Põhjamere-ekspeditsioon tõestas, et on olemas selline soojem hoovus, Golfi hoovuse haru, mis piki Teravmägede lääneranniku mere pinnal põhja poole voolab. Kui see raske soe vesi polaarbasseini jõuab, vajub ta sügavamale, külma, kuid kergema Jäämere-vee alla. See vesi on kergem ehk sisaldab vähem soola peamiselt sellepärast, et ta on segatud paljude Polaarmerre suubuvate suurte, eriti Siberi jõgede veega. Polaarbasseini läbides sügaval olev soojem vesi jahtub ning osalt seguneb ka magedama veega ja voolab siis külma ning vähem soola sisaldava veena Polaarmerest jälle välja, täites Atlandi ookeani põhjaosa sügavused, mistõttu viimase vesi põhja lähedal on külmem kui isegi poolust ümbritsevas meres.

On ilmne, et soojema vee pidev juurdevool lõunast Polaarmerre, kuigi see toimub väga aeglaselt, peab jää külmumise teel kasvamist mõningal määral takistama. Seda mõju halvab aga asjaolu, et mere pind on kaetud 80 kuni 100 m paksuse külma ning kergema kihiga, mis võib jahtuda, ilma et ta allpool olevast soojemast veest seejuures raskemaks muutuks, ja takistada selle jää soojenemist. Oluliseks põhjuseks, miks jää selles mereosas, kus meie liikusime, veel suuremat paksust ei saavuta, on asjaolu, et ta ei saa selleks mahti: idast läände ajumine takistab tal, nagu nägime, kuigi vanaks saamast, enne kui ta lõuna poole soojematele aladele jõuab, ja jää moodustumine peab ülal põhjas alatasa uuesti algama. Teistsugune on olukord vahest Polaarmere Ameerika- ja Gröönimaa-poolses osas, kus, nagu eespool öeldud, ei ole säärast kiiret ajumist ega jää väljavalgumist: see kuhjub rannikule ja jääb sinna võib-olla paljudeks aastateks, kasvades talvtalvelt pikkamisi paksemaks, osalt altpoolt külmumise teel, osalt lume kuhjumise tõttu ta pealispinnale. Arvatavasti seda vana jääd ongi paleokrüstiliseks jääks hakatud kutsuma.

Aga kui nüüd ka Polaarmere ülejäänud osas jää väljavalgumine, samuti vee juurdevool lakkaks, kui näiteks merepõhi 600 m võrra tõuseks, nii et moodustuks kuiva maa sild Šotimaalt üle Fääri saarte ja Islandi Gröönimaale ning Atlandi ookeani põhjaosa ja Jäämeri oleksid teineteisest lahutatud, nagu arvatavasti kunagi varem — mis siis juhtuks? Ükski soe hoovus siis Jäämerre ei voolaks ja jääd sealt välja ei valguks — kas meri külmuks siis põhjani kinni? Lõpliku vastuse andmiseks ei tunne me kõiki tegureid küllaldaselt ja tundub vist küll kahtlasena, kas see tegelikult toimub; aga niipalju on igatahes kindel, et isoleeritud Polaarmeri saaks siis hoopis teistsuguse ja võimsama jääkatte kui see võrdlemisi õhuke kiht, mis seal nüüd alaliselt ajub. Siis kattuks kogu meri «paleokrüstilise jääga» ja moodustuks see tohutu liikumatu jäämüts, mida meie päevil nii paljud poolust ümbritsevale alale ekslikult on tahtnud asetada. Ja millist mõju avaldaks see kliimajaotusele põhjapoolkeral? On selge, et kui Polaarmerre mingit sooja vee juurdevoolu lõuna poolt ei oleks, peaks tema keskmine aastatemperatuur langema; põhjas muutuks kliima külmemaks, kuna Atlandi ookean, mis kuiva maa silla läbi oleks jää ja külmade hoovuste eest kaitstud ja peale selle ei saaks põhjapoolsetele meredele soojust loovutada, peaks vastupidi muutuma soojemaks; keskmine aastatemperatuur lõunapoolsematel aladel tõuseks, Lõuna- ja osalt Kesk-Euroopa kliima peaks muutuma soojemaks. Teiste sõnadega, kuiva maa sillast põhja ja lõuna pool asetsevate alade vahel oleks suurem kliimavahe kui praegu. Kas sellest piisab jääaja põhjustamiseks, on seevastu teine küsimus. Üldise arvamuse järgi piisaks Põhja-Euroopa keskmise aastatemperatuuri langemisest kõige rohkem 4°—6° C võrra, et seal uut jääaega esile kutsuda, ega tundugi võimatuna, et selline merede lahutamine nii suure muutuse võiks tuua. Kuid on palju muid asjaolusid, mis selle küsimuse keerulisemaks teevad, ja ma ei hakka seda siin lähemalt arutama.

Kui aga, selle asemel et Jäämerd säärase kuiva maa sillaga eraldada, avada ta veel rohkem kui praegu, nii et sinna võiks lõunapoolsematest meredest suuremaid veemasse pääseda, kui me näiteks Beringi väina märksa laiemana ning sügavamana ja Jaapani sooja hoovust, Kurosivot, sealt läbi põhja poole voolavana kujutleksime — mis oleks siis selle tagajärg? Ilmselt peaks see paratamatult

vähendama jäähulka Polaarmeres, õhuke jääkate peaks muutuma veelgi õhemaks, peaks tekkima veelgi rohkem lahtist vett. Ja kui ühtlasi saaks kujutleda, et mageda vee juurdevool väheneb, et näiteks Siberi jõed muudavad oma jooksu ja hakkavad suubuma mõnda teise merre, siis järelikult ei oleks Polaarmeri kaetud säärase külma magedama vee kihiga, kus jää saab tekkida nii hõlpsasti nagu praegu, soojemad veemassid kerkiksid pinnale lähemale ja jää moodustumine oleks veelgi rohkem pidurdatud. Selle tagajärjeks võiks ehk olla, et laialdased alad Polaarmerel jääksid senisest suurema osa aastast enam-vähem jäävabaks. See omakorda tooks kaasa aastatemperatuuri tõusu põhjaaladel ning kliimavahe põhja ja lõuna vahel oleks veidi vähem kui praegu. Kuid need muutused ei oleks ikkagi küllaldased, et seletada seda mõõdukat ja osalt subtroopilist kliimat, mis varematel aegadel valitses suures osas Arktika-maadest, nagu Gröönimaal, Teravmägedel ja Uus-Siberi saartel.

Ma ei hakka neid raskeid ja vaieldavaid küsimusi siin lähemalt arutama; võib-olla näitab ülalöeldugi küllaldaselt, et sellised uurimised nagu meie oma võivad osaltki hajutada udu, mis varjab meie eest teisi aegu ja teisi olukordi, ning aidata meil mõista, kuidas muutusid ajad maakera pinnal, kui see oma teed mööda läbi maailmaruumi kihutas. Ent meil on tarvis rohkem valgust; õppigem tundma olukordi polaaralade seni veel tundmata osades, ja me saame seda.

8. Meteoroloogia

Kestab veel mõnda aega, kuni jõutakse läbi töötada meie meteoroloogiliste vaatluste andmed, mis hõlmavad kolme aasta pikkuse ajavahemiku ja annavad väärtusliku panuse ilmastikuolude tundmaõppimisse. Mingeid meteoroloogilisi üllatusi, nagu me leidsime oma retkel üle Gröönimaa mandrijää, ei näi meie vaatlused pakkuvat. Tundub, et temperatuuri jaotus on sellel merel ligikaudu niisugune, nagu seda juba ette võis arvata, ja kui ma oma retke plaani esitamisel väitsin, et tundmatul Polaarmerel on talvine temperatuur tõenäoliselt kõrgem kui näiteks Siberis, siis ma ei eksinud: seal näib meri tugevat mõju avaldavat ja võrreldes nende kuni —68° C ulatuvate tem-

peratuuridega, mida Siberis Verhojanskis on konstateeritud, ei olegi ju meie täheldatud madalaim temperatuur (—52,6°) nii hirmus madal.

Ilm oli Polaarmere siseosas talvel haruldaselt selge ja vahel ei olnud taevas kaua aega peaaegu pilve raasugi. Ainult suvel, kui tekkis palju lahtisi lõhesid ja pankadel moodustus lume sulamise tagajärjel tiike, oli tihtipeale udu. Üldiselt valitseb sealses atmosfääris õige suur tasakaal ja tuuled ei olnud kuigi tugevad: harva omandasid nad niisuguse hoo, mida siin oleks nimetatud tormiks; juba tuul, mille kiirus oli 12 kuni 13 m sekundis, oli haruldane; ainult harva ulatus tuul 15 ja 16 meetrini. Selline olukord valitses peamiselt mere idapoolses osas; mida kaugemale läände ja lähemale lahtisele merele jõutakse, seda rahutumaks muutub õhk ja sagedasemaks ning tihtipeale ka ägedamaks lähevad tuuled. Silmatorkav vahe oli põhjas, piki «Fram'i» ajujääs triivimise teed valitseva kliima ja selle kliima vahel, mida meie Johanseniga oma talvitamise ajal Franz Josephi maal täheldasime. Kui ülal põhjas pika polaaröö kestel valitses haruldane rahu ja vaikus, taevas oli selge ja sademeid üsna vähe, siis seal oli hoopis vastupidi: taevas oli sageli pilves, tuiskas ja lakkamatult tuhisesid meie ümber tormid. Nagu eespool mainitud, läks lugu isegi nii kaugele, et tuul viis ühel päeval Johanseni kajaki ära ja me pidime sellest pimeduses peaaegu ilma jääma; teine kord sasis ta kinni mu kelgust ja viis selle minema; kolmandal korral murdis ta pooleks suusa, mis onni kõrval lumes seisis. Olgugi et keskmine temperatuur on Franz Josephi maal märksa pehmem kui Polaarmere põhjaosas, tundsime siiski mõnikord igatsust sealse rahu ja vaikuse järele.

Allpool järgneb tabel kuude keskmise temperatuuri kohta «Fram'i» triivimise ja meie kelguretke ajal.

Kuude keskmine temperatuur (Celsiuse järgi)
«Fram'i» retke ajal

Kuu	Aasta			
	1893	1894	1895	1896
Jaanuar	—	—35,77	—33,36	—37,42
Veebruar	—	—35,6	—36,8	—34,69
Märts	—	—37,25	—34,82	—18,75
Aprill	—	—21,15	—28,7	—18,11
Mai	—	—10,1	—12,09	—10,82
Juuni	—	— 1,52	— 2,2	— 1,74
Juuli	—	+ 0,25	— 0,27	— 0,09
August	—	— 1,0	— 2,56	+ 1,10
September	— 1,63	— 8,27	— 9,48	—
Oktoober	—18,45	—22,55	—21,18	—
November	—24,25	—30,8	—30,9	—
Detsember	—29,25	—34,95	—32,99	—

Perioodid, mil temperatuur oli alla —40°

Aasta	Kuu				
	Jaanuar	Veebruar	Märts	November	Detsember
1894	11—12 14—15 27—29	3—7 11—19 23—24	5—15 17—19 25—26	14—15	8—10 17—18 30— 1. jaan.
1895	14—18 23—26	9—10 13—16 18—22	19—23 26—28	20—23	7—8
1896	29. dets. — 18. jaan.	4—9 11—20	4—5		

Keskmine ööpäevane temperatuur neil perioodidel
$^1/_2$ (8 e. l. — 8 p. l.)

Aasta	Kuu				
	Jaanuar	Veebruar	Märts	November	Detsember
1894	—38,2 —39,5 —40,35	—44,69 —41,9 —39,25	—44,2 —43,2 —40,1	—41,35	—40,4 —38,5 —41,5
1895	—40,58 —43,46	—40,85 —41,7 —41,25	—39,9 —38,7	—40,65	—36,7
1896	—43,22	—40,64 —41,76	—37,65		

Kuude keskmine temperatuur (Celsiuse järgi) Nanseni ja Johanseni kelguretke ajal

	Keskmine temperatuur	Maksimum	Miinimum
1895 Märts 16.—31.	—38,4	—23,0	—46,0
Aprill	—28,9	—19,0	—37,0
Mai	—11,9	— 2,0	—24,0
Juuni	— 1,0	+ 3,5	—13,0
Juuli	+ 0,2	+ 2,5	— 2,0
August	— 1,6	+ 2,0	— 7,0
September	— 6,5	+ 5,0	—20,0
Oktoober	—18,2	— 9,0	—25,0
November	—24,8	—12,0	—37,0
Detsember	—24,9	—11,0	—38,5
1896 Jaanuar	—25,4	— 7,0	—43,5
Veebruar	—23,3	— 1,0	—40,0
Märts	—12,3	— 1,0	—34,0
Aprill	—13,5	— 3,0	—26,5
Mai	— 7,9	+ 6,0	—24,0
Juuni 1.—16.	— 1,6	+ 4,0	— 5,0

Perioodid, mil temperatuur oli alla —40°

1895 Märts 19.—24.
1896 Jaanuar 1.—3., 11.—12.
Veebruar. 19.—20.

9. Virmalised

Pikkadel pimedatel polaaröödel oli meil haruldasi võimalusi jälgida virmalisi. Neid esines erakordselt tihti: arvan, et talvel ei möödunud peaaegu ühtki päeva, mil virmalisi sugugi näha ei olnud, kui ainult ilm selleks küllalt selge oli. Põhjataevas näis neid olevat niisama palju kui lõunataevas. Virmaliste rohkus võib näida üllatavana, sest kogu «Fram'i» triivimise kestel viibisime sellest vööndist, kus neid üldise arvamuse kohaselt kõige sagedamini esineb, hulk maad põhja pool. Teatavasti ümbritseb see maksimumvöönd polaaralasid ovaalse sõõrina, mille pikitelg kulgeb umbes Gröönimaa lõunatipust mingi Beringi väina ja Uus-Siberi saarte vahel asuva punkti poole ja mis Ameerika poolel ulatub märksa kaugemale lõunasse (umbes 60. põhjalaiuskraadini) kui Aasia poolel. Niihästi geograafiline kui ka magnetiline põhjapoolus asuvad sellest vööndist põhja pool ehk selle sõõri sees. Meie koge-

mused jätsid mulle mulje, et selles Polaarmere osas, kus me viibisime, ulatub see maksimumvöönd märksa kaugemale põhja, kui oletati. Järelikult ei või virmaliste poolus, s. o. maksimumvööndi keskkoht ehk poolus asuda 80. põhjalaiuskraadil Smithi väinast põhja pool, nagu on arvatud, vaid kaugemal lõunas, lähemal magnetilisele poolusele. Virmaliste seletamiseks on meie vaatluste andmed niisama kasinad kui teiste ekspeditsioonide omad. Mitmed asjaolud viivad mõtted katoodkiirtele, ja seletusel, et virmalised on päikesest väljuvad katoodkiired,* mida maa magnetina ligi tõmbab ja mis maakera atmosfääri satuvad selle pooluseid ümbritsevates vööndites, on palju alust.

10. Õhuelekter, maamagnetism, raskustung

Õhuelektri kohta teostasime ainult mõningaid vaatlusi. See näis aga väga ebaühtlane olevat: mõnikord oli teda palju rohkem, kui seda polaaraladest tavaliselt on arvatud, kuna teinekord oli raske kindlaks teha, kas õhus üldse elektrit ongi.

Kõigi nende kolme aasta vältel, mis me ülal põhjas veetsime, teostas leitnant Scott Hansen palju väärtuslikke magnetilisi vaatlusi. Kui kõik andmed on läbi töötatud, saab sellest rohkest materjalist loodetavasti väärtuslikku lisa selle raske nähtuse mõistmiseks.

Scott Hansen teostas ka pendlivaatlusi. Et need oleksid täiesti täpsed, oleks pidanud vaatlusi teostama kindlal pinnal. Olude sunnil tuli neid toimetada laeva pardal; aga just see, et neid sügava mere kohal teostati, võib nad omamoodi huvipakkuvaks teha: niisugused vaatlused toimusid esmakordselt.

11. Loomastik ja taimestik

Isegi kõige kõrgematel laiustel oli meres loomi, enamasti vähilisi (kopepoode ja amfipoode). Samasugune on olukord kindlasti ka poolusel, olgugi et põhjapoolsematel laiustel vees elunevate loomade arv muidugi väheneb ja

* Selle seletuse on esitanud stipendiaat Kr. Birkeland.

on väike võrreldes sellega, mida võib leida lõunapoolsemates meredes.

Tähelepanuväärne oli see, et isegi põhja pool põhjalaiust 84,5° oli «Fram'i» lähedal parvedena näha sarvvaalu, kes sellest merest järelikult küllaldaselt toitu leiavad. Suvel võis sageli ka hülgeid näha. Esimesel talvel kohtasin keset merd põhja pool Uus-Siberi saari koguni merihobu. Mis ta sealt otsis, see on mulle veel praegugi mõistatuseks. Karusid lasti «Fram'i» lähedal põhja pool 84. laiuskraadi ja rebasejälgi leidsime meie Johanseniga umbes 85. laiuskraadil. Seega ulatuvad imetajadki meie planeedil kaugele põhja ja küllap on tõenäoline, et neid on isegi poolusel.

Linde nägime igal suvel* ja nende suvised rännud hõlmavad vist kogu suure ning laia Polaarmere. Kõige kaugemal põhjas nägime enamasti valgekajakaid *(Larus eburneus)*, kolmvarvas-kajakaid *(Rissa tridactyla)*, fulmaare *(Procellaria glacialis)*, vahetevahel ka krüüsleid *(Uria mantei)*, änne *(Stercorarius crepidata)*, jääkajakaid *(Larus glaucus)*, lumelõokesi *(Plectrophana nivalis)*, väikealke *(Mergulus alle)* jt.

Õige huvitava avastuse tegime, kui Franz Josephi maa põhjarannikul Valge maa lähedal suuremal hulgal haruldast ja mõistatuslikku Rossi kajakat ehk roosakajakat *(Rhodostethia rosea)* kohtasime. Nägime seal täiskasvanud ja noori linde läbisegi, kusjuures nende esinemine oli niivõrd tavaline, et mul ei jäänud mingit kahtlust, et läheduses peavad olema nende pesitsuspaigad. Kahjuks ei lubanud aeg meil seda lähemalt uurida. «Fram'i» lähedal lasksime sellest kajakaliigist ka mõne aastase linnu,** kel oli senitundmatu sulestik. Kõnesoleva ekspeditsiooni plaanis*** rääkisin ma sellest kõige polaarsemast linnust, keda tuntud aladel nii harva nähakse, oletades, et kuna ta, niipalju kui teada on, ei pesitse ühelgi tuntud maal, peab ta elunema tundmatu polaarala saartel või maadel, ja kaldusin arvamusele, et need peaksid asetsema kusagil meres põhja pool Beringi väina ja Ida-Siberit. Tol ajal ma ei aimanudki, et leian neid statsionaarsetena nii lähedal meie põhjapoolsetele vetele — Franz Josephi maa kirderannikul.

---

* Vrd. kd. I, lk. 294—295.
** Vt. kd. I, lk. 295—296.
*** Vt. «Naturen», märts 1890, lk. 86—87.

Õige huvitava eluavaldusena polaaraladel võib siin mainida ka seda taime- ja loomariiki, mille ma loikudes ajujääl leidsin. Igal suvel, niipea kui päike on lume jäält sulatanud ja lumevesi selle pinnal loikudeks kogunenud, hakkab nende põhjas tekkima väikesi pruune laike — need näevad välja peaaegu nagu mudalaigud. Vähehaaval kasvavad nad üha suuremaks ja sulatavad päikese soojust absorbeerides enese alla jäässe ümmargusi auke, mis muutuvad vahel mitme tolli sügavuseks ja enam või vähem täituvad selle pruuni mudaga. Mikroskoobi all võib näha, et see koosneb väikestest mikroskoopilistest taimedest — diatomeedest ja teistest vetikatest. Kuid nende hulgas elab suurel hulgal ka muid mikroskoopilisi organisme — infusoore ja flagellaate; jah, leidsin bakteireidki: isegi need alad ei ole neist täiesti vabad. Arvan, et samasugust floorat ja faunat võib leida kogu Polaarmere jäält. See, mida ma leidsin, pärineb arvatavasti Siberist, ja aasta-aastalt kandub teda pidevalt Grööni mere poole; teistes kohtades aga leidub ehk teisi vorme, mis on pärit mujalt, ja vahest annab nende lähem uurimine väärtuslikke andmeid jää rännakute kohta.

Tasuks meie kolme jääs veedetud aasta eest oli suur hulk väärtuslikke mitmesugustel aladel teostatud vaatluste andmeid. Peab ütlema, et polaarküsimus on nüüd tegelikult lahendatud, meie reis on kergitanud tubli osa kattest, mis varjas suurt tundmatut ala pooluse ümber, ja meil on saanud võimalikuks luua endale enam-vähem selge ning kaine pilt maakera sellest osast, mis seni oli fantaasia mängukanniks. Kui me lähemas tulevikus poolust ümbritsevale alale ka linnulennult, balloonist pilku saame heita, siis on meil kõige olulisem teada.

Kuid me ei tohi sellel peatuma jääda: põhjas on veel palju mõistatusi, mis meid uuele tööle kutsuvad, veel on palju uurida, palju, millesse vaid aastatepikkused vaatlused võivad selgust tuua.

Milliseid näpunäiteid annavad siis meie kogemused tulevasteks uurimisteks?

Ma arvan, et eelkõige on meie retk täielikult tõestanud selle reisimisviisi otstarbekohasuse, mida meie kasutasime.[17] Nüüd peaks vist küll kindel olema, et on võimalik ehitada sobivat laeva, mis on suuteline välja kannatama

kõiki neid kruvimisi, mis tema ümber jääs läbi polaaralade triivimisel toimuvad, ja samuti, et sel viisil, nagu meie seda tegime, saab üsna ohutult läbi Polaarmere sõita, kui ollakse vaid küllalt hästi ette valmistatud. Ohte võib muidugi esineda, kuid nad ei ole suuremad kui mis tahes teise reisimisviisiga seotud riisiko; see-eest aga pakub selline triivimine nagu see, mille meie teostasime, nii suuri eeliseid, et seda moodust tuleks kasutada ka edaspidi. «Fram'i» kombel triiviv laev kujutab endast tegelikult ju esmaklassilist ujuvat observatooriumi, mis pakub suurepäraseid võimalusi igasugusteks teaduslikeks uurimisteks. Niisugune aastatepikkune viibimine neil aladel on tarvilik selleks, et oleks võimalik polaaralade füüsilistest tingimustest täieliku käsituse saamiseks küllaldast materjali koguda. Meie kogemusi kasutades saab end veelgi otstarbekòhasemalt sisse seada, kui meie seda olime teinud. Laevaga võib kaasa võtta laboratooriume, kus saab teostada isegi kõige täpsemaid teaduslikke uurimisi. Kõige parema meelega näeksin, et niisugune uus ekspeditsioon tungiks sellesse Polaarmere ossa, mida me veel ei tunne. Kui ta sõidaks põhja Beringi väina kaudu ja jääks jäässe sellest põhja või kirde suunas, siis triivib ta läbi polaarbasseini minu arvates tükk maad põhja poolt meie teekonda ja toob kord siinpoolt poolust jälle vabasse vette jõudes kahtlemata kaasa võrratu hulga teaduslikku materjali, vaatluste andmeid, mis on uurimistöödeks tarvilikud. Aga niisugune retk kestaks kauem kui meie oma, arvan, et viis aastat[18], ja paljud võib-olla väidavad, et ta kõigest hoolimata osavõtjaile ohtlik võib olla: mitmelt poolt on ju toonitatud, et tervis saab kannatada, kui mitu aastat neil aladel viibitakse. Mina ei saa sellega nõus olla. Omaenese kogemuste põhjal võin ma vaid öelda, et Arktika-aladel viibimine on tervisele erakordselt kasulik. Nende viieteistkümne kuu kestel, mis mina ja Johansen kuni Jacksoniga kohtumiseni «Fram'ilt» lähtunud retkel veetsime, võtsin ma kümme kilo juurde, olgugi et meie toit ei olnud selle aja jooksul kuigi vaheldusrikas. See ei näita sugugi, et sealne elu oleks kurnav olnud. Kui ma Norrasse tagasi jõudsin, olin nii priske, et ma ei mäleta, et oleksin kunagi varem nii heas vormis olnud. Ka mu kogemused «Fram'i» pardal näitasid, et sealne elu oli tervislik. Kunagi ma ei näinud, et ekspeditsioonist osavõtjad poleks end hästi tundnud, ja ka laeval teostatud füsioloogilised uurimised

näisid seda kinnitavat. Kui need uurimused läbi töötatakse, heidavad nad valgust hügieenilistele tingimustele meie retke kestel ja on väärtuslikuks materjaliks, millest tulevased ekspeditsioonid võivad juhinduda. Seda haigust, mida Arktika-ekspeditsioonidel seni kõige rohkem on kardetud, ei tohiks enam kuigi tihti esineda, sest kindlasti on hõlpus selle vastu küllaldasi ettevaatusabinõusid tarvitusele võtta. Olemasolevat kirjandust uurides on professor Sophus Torup jõudnud järeldusele, et skorbuudi kõige tõenäolisemaks põhjuseks on mürgitus, sest liha ja kala eriti pikaldasel lagunemisel halva konserveerimise, näiteks soolamise tõttu tekib ptomaiinidele lähedasi mürgiseid aineid, mis säärase toidu pideval tarvitamisel põhjustavadki selle haiguse. Seepärast pöörasime oma ekspeditsiooni varustamisel erilist tähelepanu just sellele asjaolule, ja mu uurimised, mida mul retke kestel oli juhus teostada, ning saadud kogemused ei rääkinud mainitud seisukohale mitte vastu, vaid pigemini kinnitasid seda. Kui aga lood on nõnda, siis on lihtne skorbuudist hoiduda — tuleb hoolitseda selle eest, et võetaks kaasa ainult hästi konserveeritud toiduaineid. Kui peale selle on väidetud, et üksluine ja üksildane elu äärmiselt rasketes tingimustes mõjuvat psüühiliselt, põhjustades kurvameelsust ja muid hingehädasid, siis on parimaks vastuseks sellele: Johanseni ja minu elu meie kolmandal põhjas veedetud aastal, mil me suurelt osalt viibisime oma talveonnis, oli mitmes suhtes kindlasti üksildasem ja möödus raskemates tingimustes kui enamikul teistest ekspeditsioonidest, aga ometi ei tundnud me põrmugi kurvameelsust või mingit muud selletaolist hingehäda.

Üks õpetus, mille meie retk polaaralade uurimise viiside suhtes andis, on vahest veel see, et ka väheste vahenditega võib saavutada paljugi. Kui toimida eskimote näpunäite järgi ning rühkida edasi kajakkide, kelkude ja koerte abil, siis on võimalik tungida niisugustele aladele, mida seni peeti väga raskesti ligipääsetavaiks, ja minna seal õige kaugele. Sel viisil võib ajujääl rännata isegi maast õige kaugel, ka seal, kus jää on liikvel, ja ma arvan, et see peaks olema üks neid viise, mille abil tuleks püüda uurida Põhja-Ameerika arktilise arhipelaagi ja pooluse vahel asetsevaid suuri tundmatuid alasid. Paljud tähtsad küsimused ootavad seal lahendust. Ka neile aladele peab inimese jalg astuma.

Ja nüüd lõpetuseks:

Aitäh norra rahvale ja Norra stuurtingile usalduse eest, mida nad meie vastu üles näitasid.

Aitäh Norra kuningale.

Aitäh meestele, kes meid toetasid, neile kolmele, kes moodustasid vabatahtliku komitee ekspeditsiooni abistamiseks, ja neile paljudele, kes nõu ja jõuga appi tulid.

Ja mu kaaslastele — aitäh kõige eest, mis me oleme seltsis läbi elanud, teie kohusetruuduse ja innu eest, kogu teie usu eest nii õnnes kui õnnetuses, teie ustavuse ja vaimustuse eest eesmärgi suhtes, mille me olime endale seadnud.

FRIDTJOF NANSEN.

SELGITAVAID MÄRKUSI*

I. Ebaõnnestunud teeleminek. Matkavarustus

1. Anorakk — Grööniimaa eskimote ülerüie, mida kantakse kuue peal. Nanseni ajal tehti anorakke peamiselt tihedast importriidest. *(M. T.)*

2. Kunstlik klaashorisont — seadis, mida kasutati rannaäärsete astronoomiliste vaatluste teostamisel, kui merehorisonti polnud näha. Selle seadise abil mõõdeti nurki taevakehade ja nende peegelduse vahel horisontaalsel pinnal (antud juhul klaasist). Peilimiskompass — vanaaegne kantav statiiviga kompass; selle kaanel oli visiir, mille abil määrati kindlaks vaatluskohalt nähtavate esemete ehk orientiiride suund (peiling) magnetilise meridiaani suhtes. *(M. T.)*

II. Põhja poole

1. Suuri lahvandusi kõrgetel laiustel (85. paralleeli taga), mida F. Nansen eest leidis, panid Nõukogude polaarekspeditsioonid erinevatel aastaaegadel ja Kesk-Arktika kõige kaugemates rajoonides, kaasa arvatud pooluselähedane rajoon, hiljem korduvalt tähele. Nii näiteks avastati 1954. aastal kõrgetel laiustel organiseeritud jääluure ajal põhjanaba piirkonnas laiad lahvandused, mis lennukilt nähtuna horisondi ühest servast teise ulatusid. Lahvandused kulgesid meridionaalses suunas ja ületasid geograafilise pooluse. Laiade lahvanduste süsteemi täheldati suvel korduvalt mandrinõlva kohal (kus ookeani sügavus järsult muutub) ja piki Lomonossovi veealust mäeahelikku, mis lubab oletada, et lahvanduste tekkimisele ajujääs ei avalda mõju mitte ainult atmosfäärilised tingimused (tsüklonite üleminek) ning tõusu- ja mõõnavoolud, vaid ka ookeani reljeef. Püsivate lahvanduste tekkimise seaduspärasused Kesk-Arktikas on seniajani veel selgusetuks jäänud. *(M. T.)*

2. Lapskois — teatav lihatoit kartulitega.

3. Enne Nansenit kuulus mööda Põhja-Jäämere ajujääd põhjasuunas edasitungimise rekord Albert Markhamile Naresi inglise ekspeditsioonist (83°20′ põhjalaiust Granti maast põhja pool, 1876. a.) ja leitnant Lockwoodile Greely ameerika ekspeditsioonist (83°24′ põhjalaiust samas rajoonis, 1882. a.). Viis aastat pärast Nansenit — 1900. aas-

---

* Suur osa märkustest on võetud Nanseni raamatu venekeelsest väljaandest (Фритьоф Нансен. «Фрам» в Полярном море II, Государственное Издательство Географической Литературы, Москва, 1956); neile on lisatud nende koostaja M. B. Tšernenko initsiaalid *M. T.*

tal — jõudis Umberto Cagni Abruzzide hertsogi Luigi Amadeo ekspeditsioonist suurte raskustega mööda jääd põhja pool Franz Josephi maad põhjalaiuseni 86°34′, s. o. käis 20 miili võrra kaugemal põhjas kui Fridtjof Nansen. Kuus aastat hiljem purustas selle rekordi ameeriklane Robert Peary, kes Arktika Ameerika-sektoris (Gröönimaast põhja pool) jõudis põhjalaiuseni 87°06′. Kolm aastat hiljem aga jõudis sama Robert Peary teatavasti põhjanabale (6. aprillil 1909). Selle ülesande lahendamine nõudis Pearylt 23 aastat visa tööd, millest ta 18 aastat veetis polaaraladel, ülejäänud aja aga kulutas ekspeditsiooni ettevalmistamisele. *(M. T.)*

III. Koduteel

1. Jääolude paranemine pärast lõunasse pöördumist 86. paralleelilt on seletatav arvatavasti sellega, et Nansen lahkus tugevasti kuhjunud jää tsoonist, mis asus Franz Josephi maast põhja pool, Grööni merre kanduva Kesk-Arktika jää peavoolu vööndis. Tugevasti kuhjunud jääga piirkondade ja palju tasasemate alade olemasolu Põhja-Jäämerel on kinnitanud Nõukogude polaarekspeditsioonide uurimised. *(M. T.)*

2. Kuu kauguste mõõtmine — XVIII sajandi lõpul ja XIX sajandil laialt tarvitusel olnud meetod pikkuskraadi kindlaks teha kiiresti liikuva kuu ja teiste taevakehade vahelise nurga mõõtmise varal. *(M. T.)*

3. Rebaste tungimist kaugele Kesk-Arktikasse on täheldanud kõik hilisemad uurijad. Peary nägi värskeid rebasejälgi põhjalaiusel 87°47′. Teisel pool 86. paralleeli, maast kaugel, ilmusid rebased Nõukogude jäälõhkuja «G. Sedov» triivimiskohale (1938—1940). Karud ilmusid triivjaama «Põhjapoolus 3» tööpiirkonda (1954. a.), kui jaam viibis põhjapooluse lähedal. *(M. T.)*

IV. Ränk vaev

1. Kanada e. indiaani räätsad — tenniseretketit meenutavad suusad, mis kujutavad endast painduvast puust raame, mille vahele on pinguldatud kõõlustest ja tavaliselt põdranaha ribadest valmistatud punutis. Räätsade pikkus on veidi üle meetri, laius umbes nelikümmend sentimeetrit. Kandepind on neil märksa suurem kui tavalistel suuskadel ja pehmel lumel on nendega hõlpsam liikuda; peale selle on nad tavalistest suuskadest palju kergemad. *(M. T.)*

2. Fligely neem — Rudolfi saare põhjapoolne neem. 1874. aastal käis seal Payer ja pani talle nime. Et just see neem on arhipelaagi kõige põhjapoolsem tipp, tehti kindlaks alles hiljem. Payer arvas, et Fligely neemest põhja pool on suur saar, millele ta pani nimeks Petermanni maa; tegelikult pole seda maad olemas. Payer määras Fligely neeme koordinaadiks 82°05′. Tegelikult aga asub see neem põhjalaiusel 81°50′. *(M. T.)*

3. Kuningas Oscari maa on Payeri kaardil märgitud Rudolfi saarest loode poole. Samuti nagu Petermanni maad, pole ka Kuningas Oscari maad tegelikult olemas. *(M. T.)*

4. Noores merejääs on jääkristallide vahed enam-vähem ühtlaselt täidetud soolalahust sisaldavate soolakärjekestega, mis on eraldunud jää tekkimise protsessis. Oma suurema tiheduse tõttu nõrgub soolalahus jääkristallide vahelt aegamööda läbi ja vajub allapoole. Soolalahuse alla-

poole liikumine, mis on eriti intensiivne suvisel ajal, põhjustab ülemiste kihtide magestumise, kusjuures magestumine ulatub järk-järgult üsna sügavale. Mida vanem on jää, seda väiksem on ta soolsus. Ookeani kohal kõrguva mitmeaastase jää ülemine osa on praktiliselt peaaegu mage. *(M. T.)*

5. Franz Josephi maa avastaja Julius Payer (austria-ungari polaarekspeditsioon laeval «Tegetthoff» aastail 1872—1874), kelle kaart Nansenit desorienteeris, eksis peamiselt selles, et ta ei kujutlenud seda maad mitte arhipelaagina, nagu lugu on tegelikult, vaid arvas, et see koosneb kahest suurest laia väinaga lahutatud maismaa-alast. Väina, mille Payer avastas, ristis ta Austria väinaks, ja arhipelaagi kahele osale pani ta Austria metseenide krahv Wilczeki ja krahv Zichy auks, kes «Tegetthofi» ekspeditsiooni finantseerisid, nende nime. Teataval määral on tema eksimine vabandatav asjaoluga, et Payer sooritas oma kelguretke arhipelaagis ajal, mil saared ja väinad olid lumega üleni kaetud ja oli raske märgata, et tegemist on saartega. Praeguste andmete järgi koosneb Franz Josephi maa umbes 130 saarest. Wilczeki maa nimetus on jäänud arhipelaagi idaosas (ida pool Austria väina) asuvale suurele saarele. Peale selle on väike Wilczeki-nimeline saar arhipelaagi lõunaosas Salmi saare lähedal. *(M. T.)*

V. Lõhed ja kannatus

1. Rawlinsoni väina, mille Payer on märkinud oma Franz Josephi maa kaardile (Kroonprits Rudolfi maa ja Wilczeki maa vahele, mis tema arvates ulatuvad 82. põhjalaiuskraadist põhja poole), tegelikult ei ole olemas. Rudolfi saar ulatub vaid põhjalaiuseni 81°50′, idas aga uhuvad teda Põhja-Jäämere vood. *(M. T.)*

2. Payeri kaardil ulatus Wilczeki maa massiiv 82. paralleelist põhja poole. Budapesti neem oli tal paigutatud selle maismaa-massiivi looderannikule. Tegelikult ei ole Budapesti neeme olemas ja saared Franz Josephi maa selles osas ulatuvad ainult pisut põhja poole 81. põhjalaiuskraadi. *(M. T.)*

VI. «Igatsuse laagris»

1. Bestum, Bygdø, Skarpsno — Lysakeri (kus asus Nanseni villa) ja Oslo vahelised raudteejaamad. Drammeni tee — Drammeni linna ja Oslo vaheline maantee.

2. Ala, kust Nansen oma retkel 1895. aasta juunis-juulis läbi läks, asus Islandi madalrõhkkonnast levivate tsüklonite teel; sellest olidki tingitud suvise temperatuuri kõikumised ja rohked sademed lume näol. Paljude aastate kestel teostatud vaatluste andmeil küünib sademete hulk Franz Josephi maa edelaosas 240 millimeetrini, sellest 170 millimeetrit lund. *(M. T.)*

3. 3. juulil, kui Nansen märkas jäämäge, olid tema asukoha umbkaudsed koordinaadid 82°08′ põhjalaiust ja 69° idapikkust. Sellest rajoonist ida pool kulgeb kaasaegsete Nõukogude teadlaste andmeil Franz Josephi maal tekkinud jäämägede kõige intensiivsema väljakandumise trass. Seega on Nanseni oletus, et tema poolt märgatud jäämägi on mandrilise päritoluga, täiesti tõenäoline. *(M. T.)*

VII. Maa paistab

1. «Kümne tuhande retk» — kümne tuhande kreeklase kangelaslik retk, kes Pärsia väejuhi Küros Noorema sõjavägede koosseisus võtsid osa sõjakäigust tema venna, Pärsia kuninga Artakserkses II vastu. Aastal 401. e. m. a. saavutasid kreeklased Babüloni lähedal Kuniksi juures, kaugel Pärsia sisemaal, võidu kuningas Artakserksese vägede üle. Kuid lahingus Küros Noorem langes ja vaenlasest jälitatud kreeklased olid sunnitud läbi Mesopotaamia, Armeenia ja Väike-Aasia Bütsantsi taganema. Seda väljapaistvat retke kirjeldab Ksenofon, «kümne tuhande» juht nende taganemisel läbi vaenlase maa, oma raamatus «Anabasis» (NSV Liidus välja antud M. I. Maksimova eessõnaga, Moskva-Leningrad, 1951). Ksenofon (umb. 434—359 e. m. a.) — Sokratese õpilane, väljapaistev kreeka ajaloolane ja filosoof. *(M. T.)*

VIII. Piki rannikut

1. Valge maa saarterühma moodustavatele saartele pani F. Nansen nimed oma lähimate omaste järgi: Eva (tema naine), Liv (tütar), Adelaide (ema). «Zeppelini» õhuretke ajal 1931. aastal täheldati, et Eva ja Livi saar on madala maakitsuse läbi omavahel ühenduses. Järgmisel aastal N. N. Zubovi juhatusel 100-tonnilise ekspeditsioonilaevaga «N. Knipovitš» toimunud väljapaistva mereretke ajal (esmakordselt ajaloos sõitis see ekspeditsioon Franz Josephi maa ümbert põhja poolt ringi) tehti lõplikult kindlaks, et Eva ja Livi saar moodustavad ühtse terviku. Selle nimeks jäi Evalivi saar. *(M. T.)*

2. Franz Josephi maa intensiivne jääga kattumine on tingitud karmidest kliimatingimustest minevikus ja meie ajal ning samuti arhipelaagi reljeefi iseärasustest. Isegi väikesed saarekesed on seal üleni jääga kaetud. Erandiks on ainult Graham Belli saar, mille põhjaosas on suuri jäävabu alasid. Arhipelaagi 18 940 ruutkilomeetrisest üldpindalast on 15 300 (s. o. 91%) kaetud liustikega. Jää paksus ulatub suurtel saartel 250 meetrini (Wilczeki, Georgi ja Alexandra maal), väikestel 100—150 meetrini. Paljudel liustikel on korrapärane kuplitaoline kuju. Arhipelaagil lasuva jää üldmaht on 1500 kuupkilomeetrit. *(M. T.)*

3. Neem, mille juurest maa pöördus edelasse ja milleni Nansen jõudis 17. augustil, oli arvatavasti Böhmi neem — Karl Alexandri maa põhjatipp. *(M. T.)*

4. Canale (l. *kanaale*) Grande — elava liiklemisega suurim ja tähtsaim kanal Veneetsias.

5. Šoti jahisõidusportlase Leigh Smithi ekspeditsioon puust aurujahil «Eira» töötas Franz Josephi maal 1880. ja 1881. aastal. Ekspeditsiooni keskne baas rajati Belli saarel (arhipelaagi edelaosas, 80. põhjalaius- ja 49. idapikkuskraadil) lahe äärde, millele pandi nimi laeva järgi. Leigh Smithi ekspeditsioon teostas laialdasi uurimistöid ja avastas hulga saari, nende hulgas arhipelaagi suurimad saared, millele pandi nimeks Prints Georgi maa ja Alexandra maa, samuti arhipelaagi teise suure väina, mis ristiti Briti kanaliks. Leigh Smith ja tema kaaslased koostasid väärtuslikud geoloogilised, botaanilised ja muud kogud. 1881. aastal muljus jää jahtlaeva «Eira» Flora neeme lähedal (Northbrooki saare juures) puruks, ja pärast rasket talvitamist jõudsid ekspeditsioonist osavõtjad nelja paadiga 1882. aastal Novaja Zemljale, kus

seisid ekspeditsiooni otsivad laevad. Leigh Smithi hütt Belli saarel Eira sadamas on täies korras säilinud kuni viimase ajani. *(M. T.)*

6. See, mida Nansen pidas väinaks ja millele ta oma kaardil Backi nime andis, on tegelikult sügav Jacksoni saare sisse tungiv laht (kannab De Longi lahe nime). Leigh Smithi saar, mida see väin Nanseni kaardil eraldab Jacksoni saarest, on poolsaar ja viimase osa. *(M. T.)*

X. Talveurkas

1. Tulehiid Surt — hiiglane skandinaavia mütoloogias; võitluses jumalate (aaside) vastu maailmalõpu (ragnaröki) ajal on ta hiidude juht ja määratu suures tules hävitab maailma.

2. Norn — saatusejumalanna skandinaavia muinasusundis.

3. Heyse, Paul (1839—1914) — omal ajal populaarne saksa kirjanik, kelle teoseid tõlgiti ka teistesse keeltesse.

XI. Kevad ja päike

1. Franz Josephi maa saared, samuti nagu mõned teised saared Arktikas (Vrangeli saar, De Longi saar, Severnaja Zemlja, osaliselt Novaja Zemlja), on omamoodi «karude sünnitusmajad». Enne poegimist kogunevad emakarud Põhja-Jäämere ääretutelt avarustelt neile maismaa-aladele, kus nad paksus lumes, mäenõlvadel, kaldajärsakute all või teistes kohtades, mis on lund täis tuisanud, ehitavad endale koopad. Merejääle emakarud koopaid ei ehita. Tavaliselt poegivad nad veebruaris ja toidavad poegi koopast väljumata kuni märtsi keskpaigani. Seejärel hulguvad emakarud oma poegadega mõne päeva mööda saart, toitudes sageli lume alt väljakraabitud samblast. Märtsi lõpus või aprilli alguses lahkuvad nad maismaalt ja siirduvad ajujääle toitu otsima. *(M. T.)*

XII. Teekond lõuna poole

1. Nanseni Hanesaar on tänapäeva kaartidel Elizabethi saar. *(M. T.)*

2. Tuleb silmas pidada, et merihobul on väga halb nägemine. Isegi mõne meetri kauguselt tema tähelepanu köitvat eset teraselt vaadeldes ei suuda ta lühinägelikkuse tõttu aru saada, mis see on. Paremini on merihobudel arenenud kuulmine ja eriti hästi haistmine. Nanseni retke ajal Franz Josephi maa merihobud inimest veel ei kartnud. Küttimisega tehti seal algust hiljem, 90-ndate aastate lõpul. 1898. aastal tappis šoti kapten Robertson Dundeest laeval «Balaena» ühe hooaja jooksul Northbrooki saare lähedal 600 merihobu. Kõige aktiivsemad olid norra kütid (kuni 1928. aastani käis arhipelaagis 108 püügilaeva Norrast), mille tagajärjel merihobude karjad suurel määral hävitati. *(M. T.)*

3. 6. juunil ületatud lai väin oli Markhami väin. Kulgedes läänest itta, jagab see arhipelaagi saarte keskmise rühma kaheks osaks — lõuna- ja põhjaosaks. *(M. T.)*

4. Suur saar, mida Nansen mööda Briti kanali väina liikudes lääne pool nägi, oli Prints Georgi maa, arhipelaagi suurim saar. Nansen pidas seda ekslikult Alexandra maa osaks, mis asub kaugemal loodes. *(M. T.)*

5. Hookeri saar asub arhipelaagi lõunaosas. Selle avastas 1879. aastal hollandi uurimislaeval «Willem Barents» kapten de Bruyne juha-

tusel toimunud ekspeditsioon. Nimi pandi talle kuulsa inglise botaaniku Joseph Hookeri auks. 1929. aastal rajati sellele saarele Vaikse lahe äärde Nõukogude polaarobservatoorium, mis on Franz Josephi maal tehtava uurimistöö keskuseks. *(M. T.)*

6. Prass — nöör, mis kummastki raa, s. o. masti põikpuu otsast tuleb laevatekile. Prasside abil saab raad seada tuule suuna järgi.

7. Fall — raa või purje tõsteköis.

8. Episood tapetud poja päästmisest emamorsa poolt, mida Nansen kirjeldab, ei ole erandjuhtum. Karja- ja emainstinktid on merihobudel väga tugevasti arenenud. Eriti selgesti avalduvad need instinktid küttide kallaletungi puhul jääl lebavatele merihobudele. «Jääle lebama jäänud surnuid püüavad elavad visalt vette tõugata,» jutustab A. I. Minejev. «Sageli läksid nad kõrvulukustavalt möirates ja nohisedes kogu karjaga jääle kaaslastele appi... Mõnel neist õnnestus püssitulele vaatamata jääle ronida, ja kui niisugune merihobu ei saanud surma, paiskas ta tapetud kaaslaste korjused vette... Vees tapetud merihobupoegi ei õnnestu enamasti kätte saada, kui neid ei harpuunita: küttidele märkamatult lähenevad emamorsad neile vee alt ja tassivad nad minema. Raskelt haavatud merihobusid, kes liikuda ei suuda, kaaslased maha ei jäta. Ma nägin, kuidas kümneid puudasid kaaluva haavatud merihobu ümber asus viis-kuus merihobu ja kuidas ta neile toetudes, ennast vaevu liigutades, võitluspaigalt lahkus.» (А. Н. Минеев. Остров Врангеля, М.-Л., 1946). *(M. T.)*

9. 1881/82. aasta talve, pärast ekspeditsioonilaeva «Eira» hukkumist, veetis Leigh Smithi ekspeditsioon Northbrooki saarel Flora neemel. *(M. T.)*

10. Kuigi Nansen tunnistas «õigeks» Johanseni arvamuse, et Payer ei võinud oma kaardil raskeid vigu teha, osutus see kaart tegelikult siiski ekslikuks. *(M. T.)*

XIII. Ootamatu kohtumine

1. Aastail 1894—1897 Franz Josephi maal töötanud Frederick Jacksoni ekspeditsioonile kuulub väljapaistev koht selle arhipelaagi uurimise ajaloos. Ta tegi suure hulga geograafilisi avastusi, kogus rikkalikku geoloogia-, botaanika- ja zooloogia-alast materjali ning oli esimene, kes seal meteoroloogilisi vaatlusi teostas. 1897. aastal, pärast Nanseni lahkumist, uuris Jackson arhipelaagi loodeosa, sealhulgas kaht suurimat saart — Prints Georgi maad ja Alexandra maad. *(M. T.)*

2. Koettlitzi geoloogilised uurimised hõlmasid rea saari arhipelaagi lõuna- ja keskosas (Northbrooki, Mabeli, Belli, Scott Keltie saar jt.). Ta koostas lühikese kirjelduse nende saarte geoloogilise struktuuri kohta. E. Newton ja J. Till, kes Koettlitzi kogude järgi sealseid basalte, faunat ja taimede säilmeid kirjeldasid, jõudsid järeldusele, et Franz Josephi maa kuulub samasse petrograafilisse gruppi, nagu Šotimaa, Jan Mayen, Teravmäed ja Gröönimaa. Nende uurimiste tulemused on avaldatud ajakirjas «Quart. Journ. Geol. Soc.», London, vol. 53, 1897; vol. 54, 1898. *(M. T.)*

3. Ammoniidid *(Ammonoidea)* — rohkearvuline väljasurnud peajalgsete röövlimuste sugukond, kel oli enamasti spiraali keerdunud väline koda. Suurima leviku saavutasid triiase- ja juuraajastu meredes, surid välja kriidiajastul. Belemniidid *(Belemnites)* — peajalgsed

röövlimused, kel oli hästi väljaarenenud sisemine koda. Suurima leviku saavutasid juura- ja kriidiajastul, surid välja tertsiaariajastul. Nüüdisaegsetest loomadest on belemniitidele kehaehituselt kõige lähedasemad seepiad, nende kauged järglased. Oma ülemaailmse leviku ja rohkete liikide tõttu on ammoniidid ja belemniidid geoloogidele mitmesuguste ladestuste ea määramisel «juhtfaunaks». *(M. T.)*

XIV. Koju

1. Teade läbi ukse pildistamisest ja inimkeha läbivalgustamisest, mis F. Nansenit nii hämmastas, oli seotud asjaoluga, et saksa füüsik Wilhelm Konrad Röntgen (1845—1923) avastas 1895. aastal nn. «röntgenikiired». Need kiired kujutavad endast elektromagnetilisi laineid, mis on tavalistest valguslainetest ligikaudu 10 000 korda lühemad. Juba 1895. aasta lõpul kasutati röntgenikiiri röntgenidiagnostikaks. *(M. T.)*

2. Andrée, Salomon August (1854—1897) — rootsi insener, üks pioneere õhupalli kasutamise alal Arktika uurimiseks. 1896. aastal jäi Andrée lend poolusele ebasoodsate ilmastikuolude tõttu teostumata. Järgmisel aastal (11. juulil 1897) tõusis Andrée ühes kahe kaaslasega — Strindbergi ja Fränkeliga (l. *frenkel*) — omaenda konstrueeritud õhupallil «Örnen» Teravmägedelt õhku, kindla kavatsusega jõuda põhjapoolusele. Kuid ekspeditsioon kadus jäljetult ja alles kolmekümne kolme aasta pärast leiti Valgel saarel Teravmägedest ida pool (inglise kaartidel märgiti seda saart Gilese saare nime all) juhuslikult tema jäänused. Säilinud päevikute kokkulappimisel saadi pilt «Örneni» avariist, Andrée ja tema kaaslasté rännakust ajujääl ja nende elust saarel hetkeni, mil nad teadmatuil asjaoludel hukkusid. Üksikasjaliselt on selle väljapaistva retke saatust kirjeldatud raamatus «Andrée ekspeditsiooni hukkumine» (tõlge norra keelest, Leningrad-Moskva, 1931). *(M. T.)*

Otto Sverdrupi aruanne

1. Pautima — vastu tuult loovima.

2. Isabellvärv — pruunikaskollane räpane värvus (Hispaania ertshertsoginna Isabella järgi).

3. Karl Johani tänav, Kirkegaten — Oslo peatänavad. Kindluseväljak (Festningsplassen) — üks tähtsamaid väljakuid Oslos vanaaegse Akershusi kindluse ees, mis on ehitatud XVII sajandi esimesel poolel.

4. Roast ja boiled beaf (l. *roust* ja *boild biif*) — praetud ja keedetud loomaliha; minced collops (l. *minst kolops*) — õhukesed peenekshakitud lihalõigud; corned beaf (l. *koond biif*) — konserveeritud loomaliha; compressed ham (l. *kompre'st hăm*) — press-sink; corned mutton (l. *koond matn*) — konserveeritud lambaliha.

5. Lunch tongue (l. *lantš tang*) — härjakeel.

6. Punane laht (Rødebay) — fjord Teravmägede loodetipu lähedal. Oma nimetuse on ta saanud kallaste basaltkaljude iseloomulikust lihapunasest värvusest. *(M. T.)*

7. Bakkima — purjesid seadma nii, et tuul puhuks neisse eestpoolt.

Fridtjof Nanseni lõppsõna

1. Norra polaarekspeditsiooni teaduslik uurimistöö aastail 1893—1896 laeval «Fram» oli kauaks ajaks aluseks käsitusele Kesk-Arktika looduse kohta. See ekspeditsioon tegi kindlaks mainitud basseini tähtsad iseärasused (suurte sügavuste olemasolu, soojade Atlandi vete tungimine Põhja-Jäämerre, jääkatte mosaiigiline iseloom, milles võimsad jääväljad vahelduvad lahvandustega jne.). Kuigi teadmised arktilise basseini looduslike tingimuste kohta, eriti Nõukogude ekspeditsioonide plaanipärase töö tulemusena, XX sajandil tublisti on avardunud, on paljud F. Nanseni avastused tänapäevani oma tähtsuse täielikult säilitanud. Teaduslike tööde esialgsed tulemused, mida F. Nansen käsitleb «Lõppsõnas», vaadati hiljem läbi ja põhjendati ekspeditsiooni teaduslikes töödes (vt. bibliograafilist lisa I osas, lk. 34—36). Nõukogude ekspeditsioonide töödest Kesk-Arktikas vt. «О новых советских исследованиях и открытиях в Центральной Арктике», «Известия Академии наук СССР», серия географическая, 1954, № 5; М. Е. Острекин, Новейшие исследования Центральной Арктики, «Природа», 1954, № 12; В. Ф. Бурханов, Новые советские исследования в Арктике, М., 1955; А. Ф. Лактионов и В. В. Фролов, На дрейфующих льдах, М., 1955; А. Ф. Лактионов, Северный полюс, изд. 2, М., 1955. *(M. T.)*

2. Vahel seotakse F. Nanseni nimega pikka aega püsinud väära hüpoteesi, et Põhja-Jäämere keskosa kujutab endast määratu suurt suhteliselt tasase põhja ja üle 4000 meetrise sügavusega ühtset liuda. Ometi ei üldistanud Nansen isegi kohe pärast ekspeditsiooni lõppu koostatud esialgses aruandes oma vaatluste tulemusi kogu arktilise basseini akvatooriumile, kuigi ta oletatava madala mere kohal oli avastanud suuri sügavusi. Ta väitis vaid, et sügav meri moodustab «suure osa polaarbasseinist». E. Toll, kes 2. oktoobril 1896 Vene Geograafia Seltsi üldkoosolekul «Fram'i» ekspeditsiooni esialgsetest tulemustest ettekande pidas, märkis, et tema arvates Uus-Siberi saarte ja Grööönimaa vahel kunagi kahtlemata olnud geoloogilise seose jäänuseid «tuleb nüüd otsida veel läbiuurimata polaarbasseini sellest osast, mis asub Põhja-Ameerika ranniku lähedal» («Известия Русского географич. об-ва, т. XXXII, 1896, вып. VI, lk. 539). Just seal avastasidki Nõukogude teadlased võimsa veealuse mäeaheliku, millele anti M. V. Lomonossovi nimi. *(M. T.)*

3. Nõukogude geoloogid on korduvalt märkinud, et F. Nanseni panus Franz Josephi maa geoloogilisse uurimisse oli küllalt oluline. Ta uuris geoloogilises suhtes põhjalikult Gertrudi ja Flora neeme Northbrooki saarel ning koostas üksikasjalise profiili Flora neemest, mille sügavamad kihid koosnevad juura settekivimeist, mis on pealt kaetud horisontaalselt lasuva basaldikihiga. Nagu juba tähendatud, ei ole vanemaid setteid kui juura omad arhipelaagilt käesoleva ajani leitud. *(M. T.)*

4. Kivimiteks nimetatakse tihedaid või pudedaid maakoore koostisosi, mis moodustuvad kas ühesugustest või erinevatest mineraalidest või ka teiste kivimite murdeosadest. Vastavalt nende tekketingimustele tehakse vahet tard- (näit. graniit), sette- (lubjakivi, liiv) ja moondekivimite (gneiss) vahel. Antud juhul on juttu plagioklass-pürokseenkivimitest. Need kujutavad endast tumedavärvilisi tardkivimeid, mis koosnevad peamiselt päevakivide ehk põldpagude rühma kuuluvatest valkjashallidest naatriumi ja kaltsiumi alumosilikaatidest plagioklassidest ning tumedatest raua, magneesiumi ja kaltsiumi silikaatidest pürokseenidest.

5. Basalt — must või tumehall väga tihe peeneteraline tardkivim. Murenemisel lagunevad basaldid iseloomulikeks korrapärasteks viie- või kuuetahulisteks sammasteks, millest tulenebki nimetus «sammasbasaldid».

6. Porfüürilaadne struktuur — reale tardkivimeile iseloomulik struktuur, mille puhul ühtlases peeneteralises põhimassis paiknevad samasuguse keemilise koostisega mineraalide suuremad selgesti piiritletud kristallid.

7. Melafüür — vana geoloogia-alane termin, mida kasutati peeneteraliste tumedate purskekivimite tähistamiseks, sõltumata nende koostisest. Mõnikord tarvitati seda diabaasi sünonüümina. *(M. T.)*

8. Mandelkivi-struktuur on omane mõnedele vanematele purskekivimitele. Selle struktuuritüübi puhul on esialgselt kivimis esinenud tühikud täitunud mitmesuguste mineraalidega. Sageli on tühikute täitematerjaliks ehk nn. mandlite moodustajaks tseoliidid — rühm heledaid kaltsiumi ja naatriumi vettsisaldavaid alumosilikaate. Siia kuulub ka mineraal analtsiim. Tihti võib mandelkivides esineda ka valge või värvuseta kaltsiit ehk lubjapagu. Muuseas olgu märgitud, et kaltsiit on ka Eesti NSV lubjakivide põhiliseks koostisosaks.

9. Diabaasilaadset struktuuri iseloomustab selgelt väljakujunenud prismaliste või plaatjate plagioklassi kristallide paiknemine ühtlases peeneteralises tumedatest mineraalidest koosnevas põhimassis.

10. Intrusiivideks nimetatakse kivimkehi, mis on tekkinud maa sisemuses esineva tulivedela aine, magma tungimisel maakoore ülemistesse kihtidesse. Aja jooksul magma tardus, moodustades mitmesuguse koostisega tardkivimeid.

11. Oliviin — oliivroheline mineraal, gabrode ja basaltide oluline komponent. Magnetiit — magnetrauamaak; must, tugevasti magnetiline mineraal.

12. Kaasaegsed paleogeograafilised uurimised taastavad Maa kauge mineviku. Nõukogude geoloog T. N. Spižarski kujutab Franz Josephi maa minevikku järgmiselt. Ülempaleosoikumis (kivisöe- ja permiajastul, s. o. 250—200 miljonit aastat tagasi) oli selle maa kohal meri, kus ladestusid lubjasetted. Paleosoikumi lõpus meri taandus ja selle kohale tekkis kurrutatud maismaa. Seejärel merelised tingimused taastusid ja kujunesid peamiselt liivasetted arvuka peletsipoodide fauna ja taimejäänustega. Juuraajastul (130 miljonit aastat tagasi) muutus meri sügavamaks, tema põhjale kuhjusid võimsad merglikonkretsioonidega savi ja peene liiva kihid. See juura meri oli eraldatud suurest, praegust Vene tasandikku katnud juura merest, sest sellest on leitud omapäraseid erinevaid ammoniidiliike. Kriidiajastu algul (90 miljonit aastat tagasi) kerkis mere kohal maa üles. Seda vapustasid sageli võimsad vulkaanilised pursked. Maapinnale voolas basaltlaava. Purskeid saatsid tihti plahvatused, paiskusid õhku vulkaanilised pommid ja tuhk. Laava ja tuhk põletasid kõik elava ja matsid selle enda alla. Kuid loodus ei vandunud alla. Jälle moodustus õhuke mullakiht, madalamates kohtades tekkisid sood ja väikesed järved, kuhu veed kandsid kokku emakivimite basaltide murenemismaterjali. Kuni uue purskeni asustus maa loomadega ja kattus taimedega. Seal kasvasid peamiselt okaspuud — meie kuuse kauged sugulased. Ja jälle kordusid pursked. Nüüd on arhipelaagi lõunaosas avastatud seitse ülestikku asuvat basaltkatet. Kõige tugevamad olid esimesed pursked, mis jätsid järele üle kogu arhipelaagi levinud võimsad basaltkatted. Järgmised pursked

olid nõrgemad. Uusaegkonna piiril meenutas Franz Josephi maa arvatavasti Islandit, kus vulkaanilised pursked tänapäevani vahelduvad sulade kivimite võimsate väljavooludega maapõuest lõhede kaudu. *(M. T.)*

13. Hälleflinta — vananenud rootsikeelne termin, millega tähistati peeneteralisi kvartsist, päevakivist, vilgust, kloriidist jt. mineraalidest koosnevat kivimit.

14. Nõukogude ekspeditsioonid tegid kindlaks, et Põhja-Jäämere suurte süvendite põhjas lebab halli savi kihil 10—20 sentimeetri paksune mudakiht, millel on pruun ja tumepruun värvus. Niisugune värvus on seletatav raud- ja mangaanhapendi leidumisega põhjakihis ning hapnikurikka põhjalähedase veekihi olemasoluga. Pruuni muda levik tõendab, et sügavates ookeani nõgudes ei ole seisvaid veemasse, vaid need vahetuvad pidevalt naaberrajoonide veemassidega, mistõttu ookeani põhjal on hea ventilatsioon. Huvitavaid tulemusi andis põhjasetete mikrofauna, eriti mõnede juurjalgsete *Globigerina* vormide (üheraksed mereorganismid lubikodadega, mis pärast organismi surma ookeani põhja sadestuvad) uurimine, kes elavad Atlandi ookeani põhjaosas ja koos soojade Atlandi vetega on tunginud polaarbasseini. Põhja-Jäämere põhjasetetes vahelduvad juurjalgsete skelettide poolest rikkad kihid järjekindlalt kihtidega, milles neid on vähe või peaaegu üldse mitte. Selle põhjal väidavad Nõukogude geoloogid, et viimase 45—50 aastatuhande jooksul oli perioode, kus Atlandi veed kas üldse ei tunginud Põhja-Jäämere keskossa või nende juurdepääs oli väga nõrk. *(M. T.)*

15. Nõukogude polaarlennuväe poolt teostatud regulaarne jääluure kõrgetel laiustel ning samuti Nõukogude õhuekspeditsioonide ja triivivate teaduslike jaamade vaatlused võimaldasid luua täiuslikuma käsituse jää dünaamikast (liikumisest) kogu polaaralal — mandri rannikust kuni arktilise basseini kõige kaugemate rajoonideni. Kõrvuti polaarjää peavooluga Grööni mere suunas on olemas ka jää ringliikumine arktilise basseini selles osas, mis asub Lomonossovi mäeaheliku ning Tšuktšimaa, Alaska ja Kanada ranniku vahel. Selles Vaikse ookeani lähedal asuvas Kesk-Arktika osas toimub jää liikumine suletud trajektooril kellaosuti liikumise suunas (antitsüklonaalne tsirkulatsioon). Seda kinnitas eriti selle jääpanga nelja-aastane triivimine, millel töötas teaduslik jaam «Põhjapoolus 2».

Niisuguse antitsüklonaalse tsirkulatsiooni olemasolust räägiti juba 1903. a. E. Tolli juhatusel kuunaril «Zarja» sooritatud vene polaarekspeditsiooni töödes. 1940. aastal avaldas teoreetiliste arvestuste alusel hüpoteesi niisuguse tsirkulatsiooni olemasolu kohta professor N. N. Zubov Ühtlasi, nagu Arktika Instituut oma aruandeartiklis märgib, «ei ole jää liikumisteed rangelt püsivad ja üksteisest isoleeritud. Nii näiteks kandub jää suletud tsirkulatsiooni rajoonist ookeani idaosas sageli otsekui selle trajektoori puutujat mööda välja. See jää liitub mõnikord Grööni mere suunas (Teravmägede ja Grööni maa vahelise väila kaudu) liikuva polaarjää peavooluga või suundub arktiliste ääremerede põhjarajoonidesse, jäämassiivide asupaika, mis lasuvad Põhja-Meretee trassil» («Известия Академии наук СССР», серия географическая, 1954, № 5, lk. 10). *(M. T.)*

16. Hiljem Nansen täpsustas Kesk-Arktika ajujää liikumise üldisi seaduspärasusi. Ta jõudis järeldusele, et jääväljade ajumise kiirus ja suund sõltub otseselt tuule kiirusest ja suunast. Nansen esitas ka kvantitatiivsed suhted, andes kaks lihtsat reeglit: ajumise kiirus on umbes

50 korda väiksem ajumist põhjustava tuule kiirusest, ajumise suund aga kaldub Maa pöörlemise mõjul 30°—40° võrra tuule suunast paremale. Nanseni ajal oli juba ainuüksi katse esitada looduslikke sõltuvusi konkreetsete kvantitatiivsete suhete näol uueks ja väga progressiivseks nähtuseks. Hiljem arendas ja täiendas Nanseni reegleid väljapaistev Nõukogude okeanograaf professor N. N. Zubov, kes motiveeris niisama lihtsad reeglid jää ajumise suuna kohta isobaaride järgi, kusjuures ajumise kiirus on proportsionaalne atmosfäärilise rõhumise gradiendiga. *(M. T.)*

17. Nõukogude teadlased on välja töötanud ja praktikasse juurutanud uued meetodid Kesk-Arktika uurimiseks, eriti triivivatel jääpankadel pidevalt tegutsevate teaduslike jaamade organiseerimise teel. Need jaamad toimetatakse jääle lennukite abil.

Nõukogude teaduslikud jaamad triivival jääl kujutavad endast kompleksseid uurimisobservatooriume, mis töötavad laiaulatusliku programmi järgi. Elu- ja tööruumidena kasutatakse jaamades transporteeritavaid kilpmaju ja spetsiaalseid kerajaid telke, mida köetakse vedela propaan-butaangaasiga ja mis on varustatud elektrivalgustusega. Töid laagri territooriumil kergendavad väikesed traktorid, maastikuautod ja helikopterid. Kuid elu ja töö ujuval merejääl on seotud alalise riski ja paljude hädaohtudega, eriti polaaröö ajal.

Triivivate jaamade olulised eelised seisavad selles, et jaamad võivad töötada rajoonides, kuhu praegu veel ükski laev ei ole võimeline tungima. Kuid sedamööda, kuidas koguneb teadmisi jää liikumise iseloomu ja vaba vee alade kohta Arktikas ning suureneb jäälõhkujate efektiivsus, muutuvad võimalused pääseda laeval kaugetesse, praegu kättesaamatuks peetavatesse Kesk-Arktika rajoonidesse üha reaalsemaks. Ühes sellega omandab uue tähenduse Nanseni idee kaugete Kesk-Arktika rajoonide uurimise otstarbekusest spetsiaalse taglastusega ja hästi varustatud uurimislaeva abil. *(M. T.)*

18. Nanseni katset tungida triivival laeval polaarbasseini sügavusse püüdis aastail 1918—1924 korrata Roald Amundsen. Lähtudes Nanseni nõuandest, eeldas Amundsen, et kui jääda jäässe «Fram'i» stardipaigast ida pool, umbes põhja pool Beringi väina, siis kannab ajujää laeva põhjanaba vahetust lähedusest mööda. Pärast kaht talvitamist (Tšeljuskini neeme rajoonis 1918/19. a. talvel ja Aioni saare lähedal 1919/20. a. talvel) ei saanud ekspeditsioonilaev «Maud» 1920. aastal ebasoodsate jääolude tõttu rajoonis Beringi väinast põhja pool triivi jääda. Katset korrati 1922. aastal (ekspeditsiooni juhatasid professor H. Sverdrup ja kapten O. Wisting). 8. augustil 1922 sõitis «Maud» Heraldi saare lähedal (põhjalaiusel 71°16′ ja läänepikkusel 175°06′) jäässe. Triivimine vältas ligi kaks aastat (kuni 10. juulini 1924), kuid «Maud» ei kandunud Põhja-Jäämere keskossa, vaid triivis kogu aeg mandrilava piirides, umbes 50—100 miili «Jeannette'i» teest lõuna pool. 1924. a. augustis jõudis «Maud» vabasse vette Kotelnõi saare juures, selle koha lähedal, kust 1893. a. alustas oma triivimist «Fram» ja 1937. a. algas Nõukogude jäälõhkuja «G. Sedov» triivimine.

Nende andmete valgusel, mis tänapäeval on jää liikumise kohta Põhja-Jäämere keskosas, tuleb F. Nanseni ideed võimalusest triivival laeval tungida põhjapooluse rajooni, kui triivimine algab Uus-Siberi saartest ida pool, pidada mitte küllalt põhjendatuks. Seda kinnitas ka «Maudi» triivimine aastail 1922—1924. *(M. T.)*

NIMEDE LIGIKAUDNE HÄÄLDAMINE*

Andrée — *andree'*
Andø — *andöö*
Armitage — *aamitidž*

Baden-Powel — *beidn pouel*
Bestum — *bestüm*
Blomquist — *bluumkvist*
Botolfsen — *buutulfsn*
Brown — *braun*
Bruce — *bruus*
Brønøsund — *bröönösünn*
Bygdø — *bügdöö*

Cadbury — *kädbri*
Château — *šatoo'*
Child — *tšaild*

Edge — *edž*

George — *džoodž*

Hayward — *heivad*
«Hålogaland» — *holuu'galann*

Jackson — *džäksn*

Kirkegaten — *dšjirkegaatn*
Koettlitz — *kötlits*
Kvænangen — *kvena'ngen*

Lofley — *lovli*
Lovunden — *lovü'nnen*
Løgø — *löögöö*

Maud — *mood*
Misère — *mizee'r*

Nicolaysen — *nikalai'sn*
«Nordstjernen» — *nuurstjärne*
Northbrook — *nootbruk*

Peterhead — *piiterhed*

Rawlinson — *roolinsn*

Skarpsno — *skarpsnuu*
Skjærvø — *šärvöö*
Søstrene — *söstrene*

«Valkyrjen» — *valkür'jen*
Vesterål — *vesterool*

Wilczek — *viltšek*
Wilton — *viltn*
Windward — *vindvad*
Wåge — *vooge*

Østerdal — *österdaal*

Åderman — *ooderman*

---

* Rõhku tähistab märk ' rõhutatava silbi järel. Esimesel silbil asuva rõhku ei ole märgitud.

SISUKORD

I. Ebaõnnestunud teeleminek. Matkavarustus 5
II. Põhja poole 25
III. Koduteel 46
IV. Ränk vaev 58
V. Lõhed ja kannatus 83
VI. «Igatsuse laagris» 109
VII. Maa paistab! 127
VIII. Piki rannikut 139
IX. Valmistume talveks 164
X. Talveurkas 184
XI. Kevad ja päike 204
XII. Teekond lõuna poole 218
XIII. Ootamatu kohtumine 236
XIV. Koju 251

Otto Sverdrup. Aruanne «Fram'i» triivimise kohta pärast 14. märtsi 1895

I. 15. märtsist 22. juunini 1895 267
II. 22. juunist 15. augustini 1895 285
III. 15. augustist 31. detsembrini 1895 297
IV. 1. jaanuarist 17. maini 1896 308
V. 17. maist 21. augustini 1896 318

Fridtjof Nansen. Lõppsõna 337

Selgitavaid märkusi 375
Nimede ligikaudne hääldamine 386

Фритьоф Нансен
«ФРАМ» В ПОЛЯРНОМ МОРЕ II

На эстонском языке

Перевод с норвежского языка
Х. Сепамаа

Суперобложка У. Кюльв

Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

*

Toimetaja *B. Betlem*

Kunstiline toimetaja *R. Pangsepp*

Tehniline toimetaja *T. Mitt*

Korrektor *H. Nassar*

Ladumisele antud 7. VII 1959. Trükkimisele antud 23. IX 1959. Paber 54:84, 1/16. Trükipoognaid 26,25+2 lisa. Formaadile 60 : 92 kohaldatud trükipoognaid 21,78. Arvutuspoognaid 24,5. Trükiarv 30 000. Tellimise nr. 1300.
Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk 54/58.

Sügavtrüki illustratsioonid trükitud trükikojas «Oktoober», Tallinn, Tartu mnt. 49.

Hind rbl. 10.80

2—7

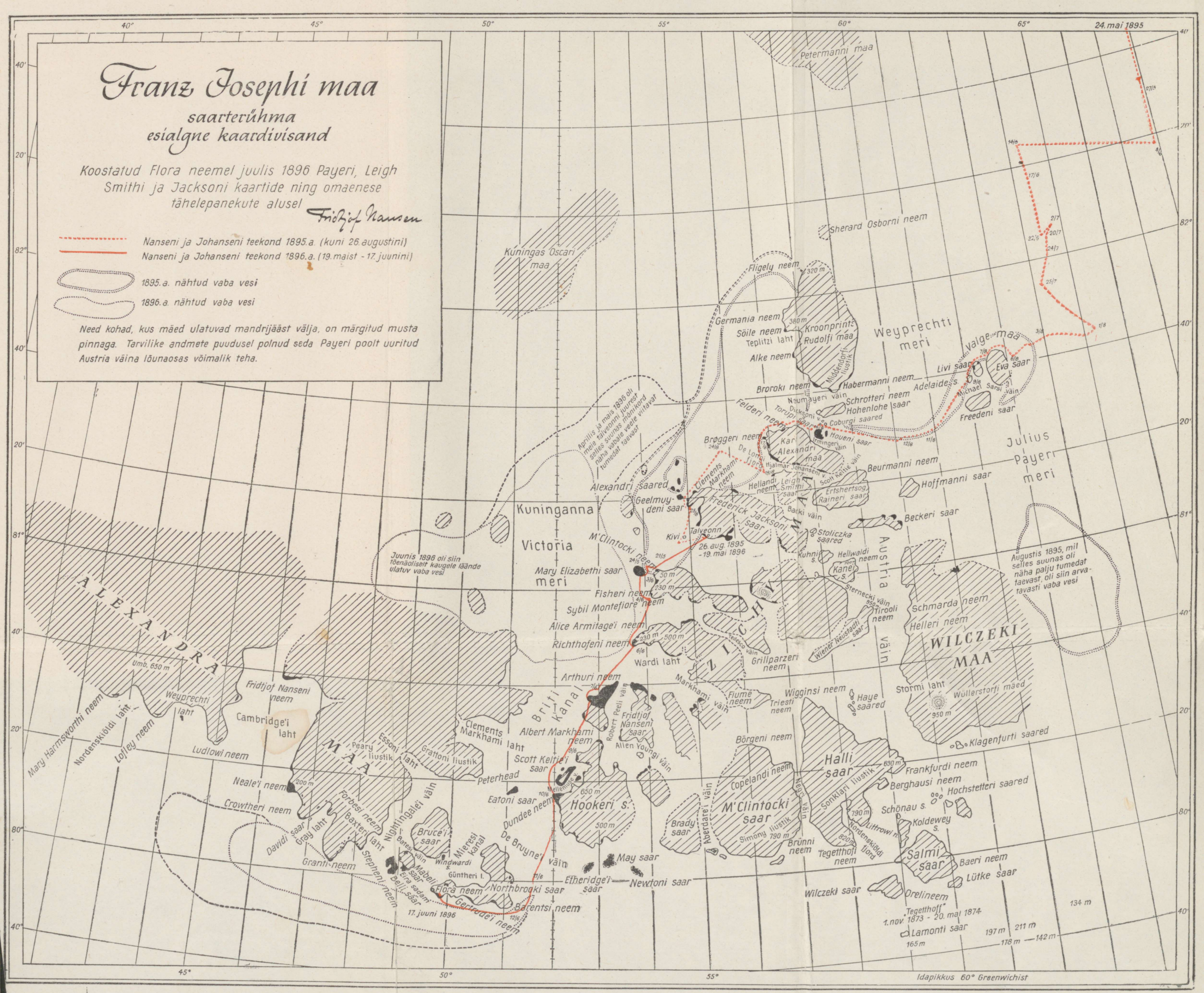
Franz Josephi maa
saarterühma
esialgne kaardivisand
Koostatud Flora neemel juulis 1896 Payeri, Leigh Smithi ja Jacksoni kaartide ning omaenese tähelepanekute alusel
Fridtjof Nansen
Nanseni ja Johanseni teekond 1895.a. (kuni 26. augustini)
Nanseni ja Johanseni teekond 1896.a. (19. maist - 17. juunini)
1895.a. nähtud vaba vesi
1896.a. nähtud vaba vesi
Need kohad, kus mäed ulatuvad mandrijääst välja, on märgitud musta pinnaga. Tarvilike andmete puudusel polnud seda Payeri poolt uuritud Austria väina lõunaosas võimalik teha.
24. mai 1895
Petermanni maa
Kuningas Oscari maa
Sherard Osborni neem
Fligely neem
Germania neem
Söile neem
Teplitzi laht
Kroonprints Rudolfi maa
Alke neem
Weyprechti meri
Valge maa
Livi saar
Eva saar
Adelaide s.
Michael Sarsi väin
Freedeni saar
Broroki neem
Habermanni neem
Schrotteri neem
Hohenlohe saar
Coburgi saared
Felderi neem
Brøggeri neem
Kar Alexandri maa
Houeni saar
Irmingeri väin
Julius Payeri meri
Beurmanni neem
Hoffmanni saar
Alexandri saared
Geelmuydeni saar
Clements Markhami neem
Hellandi neem
Leigh Smithi saar
Ertshertsog Raineri saar
Backi väin
Beckeri saar
Kuninganna Victoria meri
Frederick Jacksoni saar
Talveonn
Kivi
26. aug. 1895 - 19. mai 1896
Stoliczka saared
Kuhni s.
Hellwaldi neem
Kanei s.
Austria väin
Augustis 1895, mil selles suunas oli näha palju tumedat taevast, oli siin arvatavasti vaba vesi
Juunis 1896 oli siin tõenäoliselt kaugele läände ulatuv vaba vesi
M'Clintocki neem
Mary Elizabethi saar
Fisheri neem
Sybil Montefiore neem
Alice Armitage'i neem
Richthofeni neem
Wardi laht
Tedesco väin
Grillparzeri neem
Wiener Neustadti saar
Tirooli neem
Sternecki väin
Schmarda neem
Helleri neem
WILCZEKI MAA
Stormi laht
Wüllerstorfi mäed
Klagenfurti saared
ALEXANDRA MAA
Umb. 650 m
Fridtjof Nanseni neem
Weyprechti laht
Cambridge'i laht
Mary Harmsworthi neem
Nordenskiöldi laht
Lofley neem
Ludlowi neem
Neale'i neem
Crowtheri neem
Davidi saar
Gray laht
Granti neem
Forbesi neem
Baxteri laht
Nightingale'i väin
Peary liustik
Essoni laht
Grattoni liustik
Clements Markhami laht
Peterhead
Briti kanal
Arthuri neem
Albert Markhami neem
Scott Keltie'i saar
Robert Peeli väin
Fridtjof Nanseni saar
Allen Youngi väin
Markhami väin
Fiume neem
Triesti neem
Wigginsi neem
Haye saared
Börgeni neem
Copelandi neem
Halli saar
Frankfurdi neem
Berghausi neem
Hochstetteri saared
Schönau s.
Koldewey s.
Salmi saar
Baeri neem
Lütke saar
Orelineem
Tegetthoff 1. nov. 1873 - 20. mai 1874
Lamonti saar
Eatoni saar
Dundee neem
Hookeri s.
Mellenius v.
Bruce'i saar
Mieresi kanal
De Bruyne'i väin
Windwardi s.
Güntheri l.
Mabeli saar
Eira sadam
Belli saar
Stepheni neem
Flora neem
Northbrooki saar
Gertrude'i neem
Barentsi neem
17. juuni 1896
Etheridge'i saar
May saar
Newtoni saar
Brady saar
Aberdare'i väin
M'Clintocki saar
Simony liustik
Brünni neem
Tegetthofi neem
Wilczeki saar
Sonklari liustik
Littrowi n.
Nordenskiöldi fjord
Aprillis ja mais 1896 oli meie talveonni juurest selles suunas mõnikord näha vabale veele viitavat tumedat taevast
Augustis 1895, mil selles suunas oli näha palju tumedat taevast, oli siin arvatavasti vaba vesi
Idapikkus 60° Greenwichist

Teravmåed

Kivdemaa

Franz Joseph

Flora neem

PÕHJANABA

A
22727
379042

TÜ RAAMATUKOGU
1 0300 00379704 2